חמשה חומשי תורה

עם

פירוש רש״י

רוזנבוים-זילברמן

דברים

PS623 A42 v. 12
America's lost plays. Barrett H.
0 00 02 0198750 0
MIDDLEBURY COLLEGE

MIDDLEBURY COLLEGE

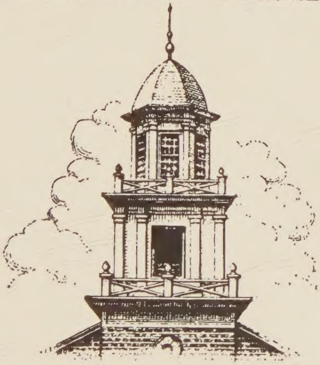

THE EGBERT STARR LIBRARY

PENTATEUCH

WITH

RASHI'S COMMENTARY

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/pentateuchwithta0000unse

PENTATEUCH

WITH

TARGUM ONKELOS, HAPHTAROTH

AND

RASHI'S COMMENTARY

TRANSLATED INTO ENGLISH AND ANNOTATED BY

REV. M. ROSENBAUM AND DR. A. M. SILBERMANN

IN COLLABORATION WITH

A. BLASHKI AND L. JOSEPH

DEUTERONOMY

HEBREW PUBLISHING COMPANY

NEW YORK

MIDDLEBURY COLLEGE LIBRARY

חמשה חומשי תורה

עם

תרגום אונקלוס, הפטרות

ועם

פירוש רש״י

מתורגם אנגלית ע״י

מ. רוזנבוים ודר. א. מ. זילברמן

בהשתתפות עם

א. בלאשקי ול. יוסף

ספר דברים

היברו פובלישינג קומפאני
ניו יורק

DEUTERONOMY

BS
1225 S6
1965
v. 5

All Rights Reserved

Printed in the United States of America

1. [1]These *are* the words which Moses spake unto all Israel on *this* side of the Jordan in the desert, in the plain over against the Red *sea,* between Paran, and Tophel, and Laban, and Hazeroth, and Dizahab. [2]Eleven days' *journey* from Horeb on the way of mount Seir unto Kadesh-barnea. [3]And it came to pass in the fortieth year, in the eleventh month, on the first

רש"י

1. (1) אלה הדברים THESE ARE THE WORDS — Because these are words of reproof and he is enumerating here a l l the places where they provoked God to anger, therefore he suppresses *all mention of* the m a t t e r s *in which they sinned* and refers to them *only* by a *mere* allusion *contained in the names of these places* out of regard for Israel[1]) (cf. Siphre, Onkelos and Targ. Jon.). אל כל ישראל [THE WORDS WHICH HE SPAKE] TO A L L ISRAEL — If he had reproved *only* some of them, those who were *then* in the street (i. e. those who were absent) might have said, "You heard from the son of Amram, and did not answer a *single* word regarding this and that[2]); had w e been there, we would have given him an answer!". On this account he assembled a l l of them, and said to them, "See, you are all here: he who has anything to say in reply, let him reply!" (Siphre). במדבר IN THE WILDERNESS — They, however, were n o t *then* in the wilderness, but in the plains of Moab (cf. Num. XXXVI. 13 and further on verse 5): What, *therefore,* is *the meaning of* במדבר? *It does not mean "i n the wilderness"*, but *the meaning is: he reproved them* o n a c c o u n t o f that wherein they had provoked Him to anger in the wilderness — that they said, (Ex. XVI. 3) "Would that we had died [by the hand of the Lord]" (cf. Siphre). בערבה IN THE PLAIN — *i. e. he reproved them* regarding the plain: that they had sinned through Baal Peor at Shittim i n t h e p l a i n s of Moab (ib.). מול סוף OVER AGAINST SUPH — *i. e. he reproved them* regarding that in which they had shown themselves rebellious at the Red Sea (סוף): *viz.,* on their a r r i v a l at the Red Sea — that they said, (Ex. XIV. 11) "Is it because there are no graves in Egypt [that thou hast brought us to die in the wilderness?]"; and similarly when they l e f t the midst of the Sea, as it is said, (Ps. CVI. 7) "They murmured because of the Sea, at the Red Sea",[3]) as it is *related* in *Treatise* Arachin (15a) (cf. Rashi on Num. XIV. 22 and Siphre). בין פארן ובין תפל ולבן BETWEEN PARAN, AND TOPHEL AND LABAN — R. Jochanan said: We have gone through the whole Bible and we have found no place the name of which is Tophel or Laban! But *the meaning is that* he reproved them because of the calumnious statements (טפלו)[4]) they had made regarding the Manna which was white (לבן) *in colour* — that they said, (Num. XXI. 5) "And our soul loathes this light bread"; and because of what they had done in the wilderness of Paran through the spies. וחצרת AND HAZEROTH — *i. e. regarding what they had done there* at the insurrection of Korah. — Another explanation: He said to them, "You ought to have taken a lesson from what I did to Miriam at H a z e r o t h because of the slander *she uttered,* and yet you *even after that* spoke against the Omnipresent. ודי זהב AND DI ZAHAB (the name is taken in the sense of "sufficiency of gold") — He reproved them on account of the *g o l d e n* calf which they had made in consequence of the abundance of gold which they had, as it is said, (Hosea II. 10) "And silver did I give them in abundance and g o l d: they, however, made it into a Baal" (cf. Siphre; Ber. 32a). **(2)** אחד עשר יום מחרב ELEVEN DAYS *JOURNEY* FROM HOREB — Moses said to them: "See what you brought about! There is no route from Horeb to Kadesh-Barnea as short as the way through Mount Seir, and even that is a journey of eleven days. You, *however,* traversed it in three days!" — for you see that they journeyed from Horeb on the twentieth of Eyar, as it is said, (Num. X. 11—12) "And it came to pass in the second year, in the second month, on the twentieth of the month,

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

א אֵ֣לֶּה הַדְּבָרִ֗ים אֲשֶׁ֨ר דִּבֶּ֤ר מֹשֶׁה֙ אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵ֔ל
בְּעֵ֖בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן בַּמִּדְבָּ֡ר בָּֽעֲרָבָה֩ מ֨וֹל ס֜וּף
בֵּֽין־פָּארָ֧ן וּבֵֽין־תֹּ֛פֶל וְלָבָ֥ן וַחֲצֵרֹ֖ת וְדִ֥י זָהָֽב׃ ב אַחַ֨ד
עָשָׂ֥ר יוֹם֙ מֵֽחֹרֵ֔ב דֶּ֖רֶךְ הַר־שֵׂעִ֑יר עַ֖ד קָדֵ֥שׁ בַּרְנֵֽעַ׃
ג וַיְהִי֙ בְּאַרְבָּעִ֣ים שָׁנָ֔ה בְּעַשְׁתֵּֽי־עָשָׂ֥ר חֹ֖דֶשׁ בְּאֶחָ֣ד

אונקלוס

א אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא אוֹכַח יָתְהוֹן עַל
דְּחָבוּ בְמַדְבְּרָא וְעַל דְּאַרְגִּיזוּ בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵל יַם סוּף בְּפָארָן דְּאִתַּפְּלוּ עַל מַנָּא
וּבַחֲצֵרוֹת דְּאַרְגִּיזוּ עַל בִּשְׂרָא וְעַל דַּעֲבָדוּ עֵגֶל דִּדְהַב׃ ב מַהֲלַךְ חַד עֲשַׂר יוֹמִין
מֵחֹרֵב אֹרַח טוּרָא דְשֵׂעִיר עַד רְקַם גֵּיאָה׃ ג וַהֲוָה בְּאַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחַד עֲשַׂר יַרְחָא

רש״י

א (א) אלה הדברים. לְפִי שֶׁהֵן דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת וּמָנָה כָּאן כָּל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהִכְעִיסוּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּהֶן, לְפִיכָךְ סָתַם אֶת הַדְּבָרִים וְהִזְכִּירָם בְּרֶמֶז מִפְּנֵי כְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל (עי׳ ספרי): אל כל ישראל. אִלּוּ הוֹכִיחַ מִקְצָתָן, הָיוּ אֵלּוּ שֶׁבַּשּׁוּק אוֹמְרִים אַתֶּם הֱיִיתֶם שׁוֹמְעִים מִבֶּן עַמְרָם וְלֹא הֲשִׁיבוֹתֶם דָּבָר מִכָּךְ וְכָךְ?! אִלּוּ הָיִינוּ שָׁם הָיִינוּ מְשִׁיבִים אוֹתוֹ! לְכָךְ כִּנְּסָם כֻּלָּם וְאָמַר לָהֶם הֲרֵי כֻּלְּכֶם כָּאן, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְשׁוּבָה יָשִׁיב (ספרי): במדבר. לֹא בַמִּדְבָּר הָיוּ אֶלָּא בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, וּמַהוּ בַּמִּדְבָּר? אֶלָּא בִּשְׁבִיל מַה שֶּׁהִכְעִיסוּהוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁאָמְרוּ (שמ׳ ט״ז) מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ וְגוֹ׳: בערבה. בִּשְׁבִיל הָעֲרָבָה, שֶׁחָטְאוּ בְּבַעַל פְּעוֹר בְּשִׁטִּים בְּעַרְבוֹת מוֹאָב: מול סוף. עַל מַה שֶּׁהִמְרוּ בְּיַם סוּף בְּבוֹאָם לְיַם סוּף, שֶׁאָמְרוּ (שם י״ד) הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם, וְכֵן בְּנָסְעָם מִתּוֹךְ הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תה׳ ק״ו) וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף כִּדְאִיתָא בַּעֲרָכִין (דף ט״ו): בין פארן ובין תפל ולבן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן חָזַרְנוּ עַל כָּל הַמִּקְרָא וְלֹא מָצִינוּ מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ תּוֹפֶל וְלָבָן, אֶלָּא הוֹכִיחָן עַל הַדְּבָרִים שֶׁתָּפְלוּ עַל הַמָּן, שֶׁהוּא לָבָן, שֶׁאָמְרוּ (במ׳ כ״א) וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל, וְעַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן עַל יְדֵי הַמְרַגְּלִים: וחצרת. בְּמַחְלָקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח; דָּבָר אַחֵר אָמַר לָהֶם הָיָה לָכֶם לִלְמוֹד מִמַּה שֶּׁעָשִׂיתִי לְמִרְיָם בַּחֲצֵרוֹת בִּשְׁבִיל לְשׁוֹן הָרָע, וְאַתֶּם נִדְבַּרְתֶּם בַּמָּקוֹם: ודי זהב. הוֹכִיחָן עַל הָעֵגֶל שֶׁעָשׂוּ בִּשְׁבִיל רוֹב זָהָב שֶׁהָיָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב׳) וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל (עי׳ ספרי; בר׳ ל״ב): (ב) אחד עשר יום מחרב. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רְאוּ מַה גְּרַמְתֶּם! אֵין לָכֶם דֶּרֶךְ קְצָרָה מֵחוֹרֵב לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ כְּדֶרֶךְ הַר שֵׂעִיר, וְאַף הוּא מַהֲלַךְ י״א יוֹם, וְאַתֶּם הֲלַכְתֶּם אוֹתָהּ בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים — שֶׁהֲרֵי בְּעֶשְׂרִים בְּאִיָּר נָסְעוּ מֵחוֹרֵב, שֶׁנֶּאֱמַר (במ׳ י׳) וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים יוֹם שְׁלֹשִׁים וְגוֹ׳, וּבְכ״ט בְּסִיוָן שָׁלְחוּ אֶת הַמְרַגְּלִים מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ (תענ׳ כ״ט), צֵא מֵהֶם ל׳ יוֹם שֶׁעָשׂוּ בְּקִבְרוֹת הַתַּאֲוָה שֶׁאָכְלוּ הַבָּשָׂר חֹדֶשׁ יָמִים, וְשִׁבְעָה יָמִים שֶׁעָשׂוּ בַּחֲצֵרוֹת לְהִסָּגֵר שָׁם מִרְיָם, נִמְצָא בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים הָלְכוּ כָּל אוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ — וְכָל כַּךְ הָיְתָה הַשְּׁכִינָה מִתְלַבֶּטֶת בִּשְׁבִילְכֶם לְמַהֵר בִּיאַתְכֶם לָאָרֶץ, וּבִשְׁבִיל שֶׁקִּלְקַלְתֶּם הֵסֵב אֶתְכֶם סְבִיבוֹת הַר שֵׂעִיר אַרְבָּעִים שָׁנָה (עי׳ ספרי): (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש. מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הוֹכִיחָן אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָה; מִמִּי לָמַד? מִיַּעֲקֹב, שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ אֶת בָּנָיו אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָה, אָמַר, רְאוּבֵן בְּנִי אֲנִי אוֹמֵר לְךָ מִפְּנֵי מָה לֹא הוֹכַחְתִּיךָ כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּנִּיחֵנִי וְתֵלֵךְ וְתִדְבַּק בְּעֵשָׂו אָחִי; וּמִפְּנֵי אַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵין מוֹכִיחִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מוֹכִיחוֹ וְחוֹזֵר וּמוֹכִיחוֹ, וְשֶׁלֹּא יְהֵא חֲבֵרוֹ רוֹאֵהוּ וּמִתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ, כו׳ כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי. וְכֵן יְהוֹשֻׁעַ לֹא הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל

day of the month, *that* Moses spake unto the children of Israel,
according unto all that the Eternal had commanded him for them;
4After he had smitten Sihon king of the Amorites, who abode in
Heshbon, and Og king of Bashan, who abode at Astaroth in Edrei:
5On *this* side of the Jordan, in the land of Moab, began Moses to *explain*
this law, saying, 6The Eternal our God spake unto us in Horeb, saying,
Ye have abode long enough in this mount: 7Turn you, and journey,
and go to the mount of the Amorite, and unto all his neighbours, in
the plain, in the mountain, and in the low land, and in the south, and
by the sea coast, to the land of the Canaanites, and unto Lebanon,

רש״י

[the cloud went up and the children of Israel journeyed out of the desert of Sinai" (which is Horeb)] and on the twenty-ninth of Sivan they sent out the spies from Kadesh Barnea[1]), (an interval of 40 days; cf. Taan. 29a); deduct from these the thirty days they spent at Kibroth Hataavah, where they ate the flesh "a month of days", and seven days they spent at Hazeroth for Miriam to be shut up there *as a leper*, it follows that in three days they traversed all that way. — To such an extent did the Shechinah exert itself[2]) to hasten your coming to the land *of Canaan*, but because you became degenerate, He made you travel round about Mount Seir for forty years (Siphre). **(3)** ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש AND IT CAME TO PASS IN THE FORTIETH YEAR, IN THE ELEVENTH MONTH, ON THE FIRST OF THE MONTH, [MOSES SPAKE] — This tells us that he reproved them only shortly before his death (Jewish tradition holds that Moses died on the seventh day of the twelfth month; cf. Meg. 13b). From whom did he learn *this?* From Jacob, who reproved his sons only shortly before his death. He said, "Reuben, my son, I will tell you why I have not reproved you *for your unfilial conduct* during all these years: *it was* in order that you should not leave me and go and join Esau, my *wicked* brother". — And on account of four things one should not reprove a person except shortly before one's death: that one should not reprove him and again *have to* reprove him; and that his fellow *whom he reproves* should not, *when he afterwards happens to* see him, feel ashamed before him, etc.; as it is *set forth* in Siphre[3]). And similarly, Joshua reproved Israel only shortly before his death (cf. Josh. XXIV. 1—29), and so, *too*, Samuel, as it is said, (1 Sam. XII. 3) "Behold, testify against me"[4]), and so, *also*, David *reproved* his son Solomon *only shortly before his death* (cf. 1 Kings II. 1—9). **(4)** אחרי הכתו AFTER HE HAD SMITTEN [SIHON] — Moses said: If I reprove them before they enter *at least* a part of the land, they will say, "What *claim* has this man upon us? What good has he ever conferred upon us? He only comes (his purpose is only) to vex us and to discover some pretext *for leaving us in the wilderness*, for he *really* has not the power to bring us into the land" On this account he waited until he had defeated Sihon and Og before them and had given them possession of their land — and *only* after that did he reprove them. סיחן . . . אשר יושב בחשבון [AFTER HE HAD SMITTEN] SIHON ... WHO DWELT IN HESHBON — Even if Sihon *himself* had not been difficult *to defeat*, but had resided at Heshbon, he would have been difficult *to defeat*, because the city was a difficult one *to capture:* and if it had been *a matter of* some other city, but Sihon had resided in it, it would have been difficult *to capture*, because its king, *at least*, would have been difficult *to defeat*. How much more was this so *now* when the king was difficult *to defeat* and the land difficult *to capture* (Siphre; cf. Rashi on Num. XXI. 23). אשר יושב בעשתרת [AND OG] WHO DWELT AT ASHTAROTH — *here, too*, the king was difficult *to defeat* and the city difficult *to capture* (Siphre). עשתרת — This is an expression denoting rocks and anything hard, just as (Gen. XIV. 5) "Ashtaroth Karnaim", (i. e. the hard rocks of Karnaim). And

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

לַחֹ֑דֶשׁ דִּבֶּ֤ר מֹשֶׁה֙ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל כְּ֠כֹל אֲשֶׁ֨ר
צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה אֹת֖וֹ אֲלֵהֶֽם׃ ד אַחֲרֵ֣י הַכֹּת֗וֹ אֵ֚ת סִיחֹן֙
מֶ֣לֶךְ הָֽאֱמֹרִ֔י אֲשֶׁ֥ר יוֹשֵׁ֖ב בְּחֶשְׁבּ֑וֹן וְאֵ֗ת ע֚וֹג מֶ֣לֶךְ
הַבָּשָׁ֔ן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁ֥ב בְּעַשְׁתָּרֹ֖ת בְּאֶדְרֶֽעִי׃ ה בְּעֵ֥בֶר
הַיַּרְדֵּ֖ן בְּאֶ֣רֶץ מוֹאָ֑ב הוֹאִ֣יל מֹשֶׁ֔ה בֵּאֵ֛ר אֶת־הַתּוֹרָ֥ה
הַזֹּ֖את לֵאמֹֽר׃ ו יְהוָ֧ה אֱלֹהֵ֛ינוּ דִּבֶּ֥ר אֵלֵ֖ינוּ בְּחֹרֵ֣ב
לֵאמֹ֑ר רַב־לָכֶ֥ם שֶׁ֖בֶת בָּהָ֥ר הַזֶּֽה׃ ז פְּנ֣וּ ׀ וּסְע֣וּ לָכֶ֗ם
וּבֹ֨אוּ הַ֤ר הָֽאֱמֹרִי֙ וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָ֔יו בָּעֲרָבָ֥ה בָהָ֛ר
וּבַשְּׁפֵלָ֥ה וּבַנֶּ֖גֶב וּבְח֣וֹף הַיָּ֑ם אֶ֤רֶץ הַֽכְּנַעֲנִי֙ וְהַלְּבָנ֔וֹן

אונקלוס

בְּחַד לְיַרְחָא מַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָתֵהּ לְהוֹן׃ ד בָּתַר דִּמְחָא
יָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמֹרָאָה דְּיָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן וְיָת עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן דְּיָתֵב בְּעַשְׁתָּרַת
בְּאֶדְרֶעִי׃ ה בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב שָׁרִי מֹשֶׁה פָּרֵשׁ יָת אוּלְפַן אוֹרַיְתָא
הָדָא לְמֵימָר׃ ו יְיָ אֱלָהָנָא מַלִּיל עִמָּנָא בְּחֹרֵב לְמֵימַר סַגִּי לְכוֹן דִּיתֶבְתּוּן בְּטוּרָא הָדֵין׃
ז אִתְפְּנוּ וְטוּלוּ לְכוֹן וְעוּלוּ לְטוּרָא דֶאֱמֹרָאָה וּלְכָל מָגִירוֹהִי בְּמֵישְׁרָא בְּטוּרָא
וּבְשְׁפֶלְתָּא וּבִדְרוֹמָא וּבִסְפַר יַמָּא אַרְעָא דִכְנַעֲנָאָה וְלִבְנָן עַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא פְרָת׃

רש״י

אֶלָּא סָמוּךְ לַמִּיתָה, וְכֵן שְׁמוּאֵל שֶׁנֶּאֱמַר (ש״א י״ב), הִנְנִי עֲנוּ בִי, וְכֵן דָּוִד אֶת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ (מ״א ב׳)׃ (ד) אחרי הכתו. אָמַר מֹשֶׁה אִם אֲנִי מוֹכִיחָם קוֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לִקְצַת הָאָרֶץ, יֹאמְרוּ מַה לָּזֶה עָלֵינוּ? מַה הֵטִיב לָנוּ? אֵינוֹ בָא אֶלָּא לְקַנְתֵּר וְלִמְצוֹא עִלָּה, שֶׁאֵין בּוֹ כֹּחַ לַהֲכְנִיסֵנוּ לָאָרֶץ; לְפִיכָךְ הִמְתִּין עַד שֶׁהִפִּיל סִיחוֹן וְעוֹג לִפְנֵיהֶם וְהוֹרִישָׁם אֶת אַרְצָם וְאַחַר כַּךְ הוֹכִיחָן (ספרי)׃ סיחן אשר יושב בחשבון. אִלּוּ לֹא הָיָה סִיחוֹן קָשֶׁה וְהָיָה שָׁרוּי בְּחֶשְׁבּוֹן, הָיָה קָשֶׁה, שֶׁהַמְּדִינָה קָשָׁה, וְאִלּוּ הָיְתָה עִיר אַחֶרֶת וְסִיחוֹן שָׁרוּי בְּתוֹכָהּ, הָיְתָה קָשָׁה, שֶׁהַמֶּלֶךְ קָשֶׁה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהַמֶּלֶךְ קָשֶׁה וְהַמְּדִינָה קָשָׁה (שם)׃ אשר יושב בעשתרת. הַמֶּלֶךְ קָשֶׁה וְהַמְּדִינָה קָשָׁה׃ עשתרת. הוּא לְשׁוֹן צוּקִין וְקוּשִׁי, כְּמוֹ עַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם (בר׳ י״ד) וְעַשְׁתָּרוֹת זֶה הוּא עַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם, שֶׁהָיוּ שָׁם רְפָאִים שֶׁהִכָּה אַמְרָפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיַּכּוּ אֶת רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם, וְעוֹג נִמְלַט מֵהֶם, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיָּבֹא הַפָּלִיט, וְאוֹמֵר (דב׳ ג׳) כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים׃ באדרעי. שֵׁם הַמַּלְכוּת׃ (ה) הואיל. הִתְחִיל, כְּמוֹ (בר׳ י״ח) הִנֵּה נָא הוֹאַלְתִּי (עי׳ ספרי)׃ באר את התורה. בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן פֵּרְשָׁהּ לָהֶם (תנח׳; עי׳ סוטה ל״ב)׃ (ו) רב לכם שבת. כִּפְשׁוּטוֹ; וְיֵשׁ מ״א, הַרְבֵּה לָכֶם גְּדֻלָּה וְשָׂכָר עַל יְשִׁיבַתְכֶם בָּהָר הַזֶּה — עֲשִׂיתֶם מִשְׁכָּן, מְנוֹרָה, וְכֵלִים, קִבַּלְתֶּם תּוֹרָה, מִנִּיתֶם לָכֶם סַנְהֶדְרִין, שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת (עי׳ ספרי)׃ (ז) פנו וסעו לכם. זוֹ דֶּרֶךְ עֲרָד וְחָרְמָה׃ ובאו הר האמרי. כְּמַשְׁמָעוֹ׃ ואל כל שכניו. עַמּוֹן וּמוֹאָב וְהַר שֵׂעִיר׃ בערבה. זֶה מִישׁוֹר שֶׁל יַעַר׃ בהר. זֶה הַר הַמֶּלֶךְ׃ ובשפלה. זוֹ שְׁפֵלַת דָּרוֹם׃ ובנגב ובחוף הים. אַשְׁקְלוֹן וְעַזָּה וְקֵסָרִי וְכוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי׃ עד הנהר

unto the great river, the river Euphrates. 8 Behold, I have set the land
before you: go in and possess the land which the Eternal sware unto
your fathers, Abraham, Isaac, and Jacob, to give unto them and to
their seed after them. 9 And I spake unto you at that time, saying,
I am not able to bear you myself alone: 10 The Eternal your God hath
multiplied you, and, behold, ye *are* this day as the stars of heaven for
multitude. 11 May the Eternal God of your fathers add to you a thousand
times so many more as ye *are*, and bless you, as he hath spoken

רש"י

indeed this Ashtaroth is *identical with* Ashtaroth Karnaim where the Rephaim (the giants) were, whom Amraphel smote, as it is said, (ib.) "And they smote the Rephaim in Ashtaroth Karnaim". Og, *alone*, escaped of them, and that is *the meaning of* what is stated, (ib. 13; cf. Rashi) "And the one who escaped (הפליט) came", for it further states, (III. 11) "For only Og, king of Bashan, remained of the remnant of the Rephaim". באדרעי IN EDREI — the name of the royal city. **(5)** הואיל *means* HE BEGAN, just as (Gen. XVIII. 27) "Behold, now I have begun (הואלתי)"[1]) (cf. Siphre). באר את התורה [MOSES BEGAN] TO EXPLAIN THIS LAW — in the seventy languages *of the ancient world* did he explain it to them (Tanch.; Gen. R. 49; cf. Sota 32a and Rashi on XXVII. 8). **(6)** רב לכם שבת — *Explain this* according to its plain sense: YE HAVE DWELT LONG ENOUGH [IN THIS MOUNT]. — But there is an Agadic explanation: He has given you much distinction and reward for your having dwelt in this mount: you made the Tabernacle, the candlestick and the *other sacred* articles, you received the Torah, you appointed a Sanhedrin for yourselves, captains over thousands and captains over hundreds (cf. Siphre). **(7)** פנו וסעו לכם TURN YOU AND JOURNEY — this was the journey to Arad and Hormah *mentioned in Num. XXI. 1—3.* ובאו הר האמרי — *Understand this* according to what it literally implies[2]). ואל כל שכניו AND TO ALL ITS NEIGHBOURING PLACES — Ammon, and Moab, and Mount Seir. בערבה IN THE PLAIN — this is the plain of the forest. בהר IN THE MOUNTAIN — this is the King's mountain[3]). ובשפלה AND IN THE LOW LAND — this is the low land of the south country[4]). ובנגב ובחוף הים AND IN THE SOUTH COUNTRY AND BY THE SEA COAST — Ashkelon and Gaza and Caesarea, etc., *all* as is *stated* in Siphre. עד הנהר הגדל TO THE GREAT RIVER [THE RIVER EUPHRATES] — Because it is mentioned in connection with the Land of Israel, it terms it "great". A popular proverb says: A king's servant is a king, attach yourself to a captain and people will bow down to you; go near to an anointed (a distinguished) person and you become anointed (distinguished) yourself (cf. Rashi on Sheb. 47b and Gen. XV. 18). **(8)** ראה נתתי SEE, I HAVE GIVEN [THE LAND BEFORE THEE] — With your own eyes do you see *this:* I do not tell you *this*

NOTES

1) But on this verse Rashi explains the word by רציתי, "I wish". Here, however, he follows the Siphre on this passage.

For Notes 2—4 see Appendix.

עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת: ח רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם
אֶת־הָאָרֶץ בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת
לָהֶם וּלְזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם: ט וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת
הַהִוא לֵאמֹר לֹא־אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם:
י יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יא יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם
כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר

אונקלוס

ח חֲזוֹ יְהָבִית קֳדָמֵיכוֹן יָת אַרְעָא עוּלוּ וְאַחְסִינוּ יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן: ט וַאֲמָרִית לְכוֹן בְּעִדָּנָא
הַהִיא לְמֵימַר לֵית אֲנָא יָכִיל בִּלְחוֹדִי לְסוֹבָרָא יָתְכוֹן: י יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַסְגִּי יָתְכוֹן וְהָא
אִיתֵיכוֹן יוֹמָא דֵין כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגֵּי: יא יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְכוֹן יוֹסֵף עֲלֵיכוֹן

רש"י

הגדל. מִפְּנֵי שֶׁנִּזְכַּר עִם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאוֹ גָּדוֹל, מָשָׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר „עֶבֶד מֶלֶךְ מֶלֶךְ", „הִדָּבֵק לַשְּׁחַוּור וְיִשְׁתַּחֲווּ לָךְ", „קְרֵב לְגַבֵּי דְּהִינָא וְאִדְּהֵן" (שבועות מ"ז): (ח) ראה נתתי. בְּעֵינֵיכֶם אַתֶּם רוֹאִים, אֵינִי אוֹמֵר לָכֶם מֵאוֹמֶד וּמִשְּׁמוּעָה (ספרי): באו ורשו. אֵין מְעַרְעֵר בַּדָּבָר, וְאֵינְכֶם צְרִיכִים לְמִלְחָמָה, אִלּוּ לֹא שָׁלְחוּ מְרַגְּלִים לֹא הָיוּ צְרִיכִים לִכְלֵי זַיִן (עי' שם): לאבתיכם. לָמָּה הִזְכִּיר שׁוּב לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב? אֶלָּא אַבְרָהָם כְּדַאי לְעַצְמוֹ, יִצְחָק כְּדַאי לְעַצְמוֹ, יַעֲקֹב כְּדַאי לְעַצְמוֹ (שם): (ט) ואמר אלכם בעת ההוא לאמר. מַהוּ לֵאמֹר? אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לֹא מֵעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, אֶלָּא מִפִּי הַקָּבָּ"ה (שם): לא אוכל לבדי וגו'. אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה מֹשֶׁה יָכוֹל לָדוּן אֶת יִשְׂרָאֵל? אָדָם שֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָהֶם אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד אֶת הַמָּן, וְהֵגִיז הַשְּׂלָו, לֹא הָיָה יָכוֹל לְדוּנָם? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לָהֶם, ה' אלהיכם הרבה אתכם — הִגְדִּיל וְהֵרִים אֶתְכֶם עַל דַּיָּנֵיכֶם, נָטַל אֶת הָעוֹנֶשׁ מִכֶּם וּנְתָנוֹ עַל הַדַּיָּנִין; וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה (מ"א ג') כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת עַמְּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה; אֶפְשָׁר מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שם ה') וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם, אוֹמֵר מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט?! אֶלָּא כָּךְ אָמַר שְׁלֹמֹה, אֵין דַּיָּנֵי אֻמָּה זוֹ כְּדַיָּנֵי שְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁאִם דָּן וְהוֹרֵג וּמַכֶּה וְחוֹנֵק וּמַטֶּה אֶת דִּינוֹ וְגוֹזֵל אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, אֲנִי אִם חִיַּבְתִּי מָמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין, נְפָשׁוֹת אֲנִי נִתְבָּע, שֶׁנֶּאֱמַר (מש' כ"ב) וְקָבַע אֶת קוֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ (ספרי; סנה' ז'): (י) והנכם היום ככוכבי השמים. וְכִי כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וַהֲלֹא לֹא הָיוּ אֶלָּא שִׁשִּׁים רִבּוֹא, מַהוּ וְהִנְּכֶם הַיּוֹם? הִנְּכֶם מְשׁוּלִים כַּיּוֹם — קַיָּמִים לָעוֹלָם כַּחַמָּה וְכַלְּבָנָה וְכַכּוֹכָבִים (עי' ספרי): (יא) יסף עליכם ככם אלף פעמים. מַהוּ שׁוּב ויברך אתכם כאשר דבר לכם? אֶלָּא אָמְרוּ לוֹ, מֹשֶׁה אַתָּה נוֹתֵן קִצְבָה לְבִרְכוֹתֵינוּ! כְּבָר הִבְטִיחַ הַקָּבָּ"ה אֶת אַבְרָהָם אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת וְגוֹ' (בר' י"ג), אָמַר לָהֶם זוֹ מִשֶּׁלִּי הִיא, אֲבָל הוּא

concerning you! 12How can I myself alone bear your cumbrance,
and your burden, and your strife? 13Get you wise men, and
understanding, and known among your tribes, and I will make
them heads over you. 14And ye answered me, and said, The thing
which thou hast spoken *is* good *for us* to do. 15So I took the
heads of your tribes, wise men, and known, and made them
heads over you, officers over thousands, and officers over hundreds,

רש״י

by conjecture or hearsay (Siphre). באו ורשו GO IN AND POSSESS [THE LAND] — There is no one who will contest the matter, and you will not need to *wage* war. *Indeed*, had they not sent the spies, *but had trusted in God's promise*, they would not have needed weapons *of war* (cf. Siphre). לאבתיכם [THE LAND WHICH THE LORD SWARE] UNTO YOUR FATHERS ... [TO GIVE TO THEM] — Why does he further mention *their names:* to Abraham, to Isaac, and to Jacob? But *it is to suggest the following: The merit of* Abraham would itself suffice, *that of* Isaac would itself suffice, *that of* Jacob would itself suffice, *that I should give the land to you* (cf. Siphre; see also Rashi on Lev. XXVI. 42). **(9)** ואמר אלכם בעת ההוא לאמר AND I SPAKE UNTO YOU AT THAT TIME, SAYING — What is the force of לאמר, (lit., to say. i. e. being bidden to say)? Moses, *in effect*, said unto them: Not of myself do I tell you *that I am not able to bear you,* but by the bidding of the Holy One, blessed be He[1]) (Siphre). לא אוכל לבדי וגו׳ I AM NOT ABLE [TO BEAR YOU] ALONE — Is it possible that Moses was not able to judge Israel? The man who brought them forth from Egypt, and divided the sea for them, and made the Manna fall, and collected the quails, was not he able to judge them?! But thus did he say unto them, ה׳ אלהיכם הרבה אתכם THE LORD YOUR GOD HATH MADE YOU GREAT (הרבה) — He has made you superior to and has placed you higher than your judges, inasmuch as He takes the punishment off you and places it upon your judges *if they could have prevented your wrongdoing and did not do so.* Solomon made a similar statement (namely that the Jewish judge may easily make himself liable to punishment): "For who is able to judge this thy grievous people?" (1 Kings III. 9). Is it possible that he of whom it is said, (ib. V. 11) "He was wiser than all men", should say, "Who is able to judge"? But this did Solomon mean: The judges of this people are not like the judges of other peoples, for if one *of the latter* gives judgment and *wrongly* sentences *a person* to death *by the sword,* or to flagellation, or to strangulation,

NOTES

1) See Appendix.

לָכֶם: שני יב אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם
וְרִיבְכֶם: יג הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים וִידֻעִים
לְשִׁבְטֵיכֶם וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם: יד וַתַּעֲנוּ אֹתִי
וַתֹּאמְרוּ טוֹב־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת: טו וָאֶקַּח
אֶת־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים וָאֶתֵּן
אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת

אונקלוס

כְּוָתְכוֹן אֲלַף זִמְנִין וִיבָרֵךְ יָתְכוֹן כְּמָא דִי מַלִּיל לְכוֹן: יב אֶכְדֵין אֲסוֹבַר בִּלְחוֹדִי
טָרְחֲכוֹן וְעִסְקֵיכוֹן וְדִינְכוֹן: יג הָבוּ לְכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וְסוּכְלְתָנִין וּמַנְדְּעִן לְשִׁבְטֵיכוֹן
וַאֲמַנֵּנוּן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן: יד וַאֲתֵבְתּוּן יָתִי וַאֲמַרְתּוּן תַּקִּין פִּתְגָּמָא דִי מַלֶּלְתָּא לְמֶעְבַּד:
טו וּדְבָרִית יָת רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וּמַנְדְּעִן וּמַנֵּתִי יָתְהוֹן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן

רש״י

יְבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם (ספרי): (יב) איכה אשא לבדי. אִם אוֹמַר לְקַבֵּל שָׂכָר, לֹא
אוּכַל, זוֹ הִיא שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם לֹא מֵעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם אֶלָּא מִפִּי הַקָּבָּ״ה: טרחכם.
מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל טָרְחָנִין — הָיָה אֶחָד מֵהֶם רוֹאֶה אֶת בַּעַל דִּינוֹ נוֹצֵחַ בַּדִּין, אוֹמֵר
יֵשׁ לִי עֵדִים לְהָבִיא, יֵשׁ לִי רְאָיוֹת לְהָבִיא, מוֹסִיף אֲנִי עֲלֵיכֶם דַּיָּנִין: ומשאכם. מְלַמֵּד
שֶׁהָיוּ אֶפִּיקוֹרְסִין, הִקְדִּים מֹשֶׁה לָצֵאת, אָמְרוּ מָה רָאָה בֶּן עַמְרָם לָצֵאת? שֶׁמָּא אֵינוֹ שָׁפוּי
בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ! אִחֵר לָצֵאת, אָמְרוּ מָה רָאָה בֶּן עַמְרָם שֶׁלֹּא לָצֵאת? מָה אַתֶּם סְבוּרִים?
יוֹשֵׁב וְיוֹעֵץ עֲלֵיכֶם עֵצוֹת רָעוֹת וְחוֹשֵׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבוֹת: וריבכם. מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ רוֹגְנִים
(ספרי): (יג) הבו לכם. הַזְמִינוּ עַצְמְכֶם לַדָּבָר: אנשים. וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ נָשִׁים, מָה
תַּ״ל אֲנָשִׁים? צַדִּיקִים, כְּסוּפִים: חכמים ונבנים. מְבִינִים דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר; זוֹ הִיא שֶׁשָּׁאַל
אֲרִיוֹס אֶת רַבִּי יוֹסֵי מַה בֵּין חֲכָמִים לִנְבוֹנִים? חָכָם דּוֹמֶה לְשֻׁלְחָנִי עָשִׁיר, כְּשֶׁמְּבִיאִין לוֹ
דִּינְרִין לִרְאוֹת רוֹאֶה, וּכְשֶׁאֵין מְבִיאִין לוֹ יוֹשֵׁב וְתוֹהֵא, נָבוֹן דּוֹמֶה לְשֻׁלְחָנִי תַּגָּר, כְּשֶׁמְּבִיאִין
לוֹ מָעוֹת לִרְאוֹת רוֹאֶה, וּכְשֶׁאֵין מְבִיאִין לוֹ, הוּא מְחַזֵּר וּמֵבִיא מִשֶּׁלּוֹ (ספרי): וידעים
לשבטיכם. שֶׁהֵם נִכָּרִים לָכֶם, שֶׁאִם בָּא לְפָנַי מְעֻטָּף בְּטַלִּיתוֹ, אֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא וּמֵאֵי
זֶה שֵׁבֶט הוּא, וְאִם הָגוּן הוּא, אֲבָל אַתֶּם מַכִּירִין בּוֹ, שֶׁאַתֶּם גִּדַּלְתֶּם אוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר
וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם (ספרי): בראשיכם. רָאשִׁים וּמְכֻבָּדִים עֲלֵיכֶם — שֶׁתִּהְיוּ נוֹהֲגִין בָּהֶם
כָּבוֹד וְיִרְאָה: ואשמם. חָסֵר יוּ״ד, לְמֵד שֶׁאַשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל תְּלוּיוֹת בְּרָאשֵׁי
דַיָּנֵיהֶם, שֶׁהָיָה לָהֶם לִמְחוֹת וּלְכַוֵּן אוֹתָם לְדֶרֶךְ הַיְשָׁרָה (ספרי): (יד) ותענו אתי וגו׳.
חֲלַטְתֶּם אֶת הַדָּבָר לְהַנָּאַתְכֶם; הָיָה לָכֶם לְהָשִׁיב, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, מִמִּי נָאֶה לִלְמוֹד, מִמְּךָ
אוֹ מִתַּלְמִידֶךָ? לֹא מִמְּךָ שֶׁנִּצְטַעַרְתָּ עָלֶיהָ?! אֶלָּא יָדַעְתִּי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם, הֱיִיתֶם אוֹמְרִים
עַכְשָׁו יִתְמַנּוּ עָלֵינוּ דַּיָּנִין הַרְבֵּה, אִם אֵין מַכִּירֵנוּ, אָנוּ מְבִיאִין לוֹ דּוֹרוֹן וְהוּא נוֹשֵׂא לָנוּ פָּנִים
(שם): לעשות. אִם הָיִיתִי מִתְעַצֵּל, אַתֶּם אוֹמְרִים עֲשֵׂה מְהֵרָה (שם): (טו) ואקח את ראשי
שבטיכם. מְשַׁכְתִּים — אַשְׁרֵיכֶם, עַל מִי בָּאתֶם לְהִתְמַנּוֹת? עַל בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב,
עַל בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּקְרְאוּ אַחִים וְרֵעִים, חֵלֶק וְנַחֲלָה, וְכָל לְשׁוֹן חִבָּה (שם): אנשים חכמים
וידעים. אֲבָל נְבוֹנִים לֹא מָצָאתִי; זוֹ אַחַת מִשֶּׁבַע מִדּוֹת שֶׁאָמַר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה וְלֹא מָצָא
אֶלָּא שָׁלֹשׁ, אנשים — צַדִּיקִים, חכמים, וידעים (שם): ראשים עליכם. שֶׁתִּנְהֲגוּ בָהֶם

רש"י

YOURSELVES READY for the matter (cf. Rashi on Gen. XI. 3). אנשים MEN — But would it enter your mind *that he would take* women? Why then does it state *here* men? *It means that he should take* righteous, desirable[1]) men (cf. Siphre). חכמים ונבנים WISE AND UNDERSTANDING [MEN] — *i. e.* men who can understand a matter out of (i. e. by comparison with) another matter. — This is what Arius asked R. Jose: what is the difference between wise men and understanding men? A wise man is like a rich money changer: when people bring him dinars to examine (to value) he examines them; and when they do not bring to him, he sits and does nothing (he does not go out to seek any). An understanding man, however, is like a merchant money changer: when they bring him coins to examine, he examines them; and when they do not bring to him, he goes about and brings of his own money (i. e. he himself buys coins)[2]) (cf. Siphre). וידעים לשבטיכם AND [MEN] KNOWN AMONGST YOUR TRIBES — *i. e.* men who are known to you. For if he were to come before me wrapped in his robe, "I" would not know who he is and of what tribe he is, and whether he is fitted *for the office:* but you know him for you have been brought up with him. On this account it states: known amongst your tribes (Siphre). בראשיכם [AND I WILL PLACE THEM] AT YOUR HEADS — *as* chiefs and persons honoured by you, *i. e.*, that ye should pay them respect and reverence. ואשמם — *This word* lacks *the letter* י (after the ש; our editions, however, have it): this teaches that Israel's transgressions (אשם) are placed upon the heads of their judges, because it is their duty to prevent them *from sinning*, and to direct them into the right path (Siphre)[3]). **(14)** ותענו אתי וגו׳ AND YE ANSWERED ME, etc. — You at once decided the matter to your benefit. You should *really* have replied: Our teacher, Moses! From whom is it more fitting to learn, from you or from your disciple? Is it not from you who have taken such pains about it? But I knew your thoughts: you said, "Many judges will now be appointed over us; if one *of them* does not happen to be an acquaintance of ours, we shall bring him a gift and he will show us favour[4]) (Siphre). לעשות TO DO — If I showed myself remiss, you said: act quickly[5]) (Siphre). **(15)** ואקח את ראשי שבטיכם SO I TOOK THE HEADS OF YOUR TRIBES — I took them by *fine* words: Happy are you! Over whom are you about to be appointed? Over the sons of Abraham, Isaac and Jacob — over the sons of people who are called *God's* brethren and friends, *God's* portion and inheritance and *to whom is applied* every *other* expression denoting affection (Siphre; cf. Targ. Jon.). אנשים חכמים וידעים [AND I TOOK] MEN, WISE AND KNOWN — but understanding men I could not find (Ned. 20b). This, *too*, was one of the seven[6]) qualifications which Jethro mentioned to Moses, but he found only three: men, *i. e.* righteous men, wise and known (Siphre). ראשים עליכם [AND I MADE THEM] HEADS OVER YOU — *i. e.* that you should pay them respect — *regard them as* first

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

5) The translation is: The matter of which you have spoken is good — there is to do (it should be done, and done quickly).

6) See Appendix.

רש״י

or wrests his justice and thus robs him *of his due*, it is regarded as of little importance (lit., there is nothing at all in that); I, however, if I *unjustly* sentence *a person to pay even a sum of* money, my life is required of me, as it is said, (Prov. XXII. 23) "And He robs of their life those who rob them" (Siphre; Sanh. 7a). **(10)** והנכם היום ככוכבי השמים AND, BEHOLD, YE ARE THIS DAY AS THE STARS OF THE HEAVEN — But were they that day as the stars of the heaven? Were they not, indeed, only sixty myriads? What, then, is the meaning of "And, behold, ye are this day (היום lit., the day)"? *It means:* Behold ye may be compared to the day (the sun), existing for ever just as the sun and the moon and the stars (cf. Siphre). **(11)** יסף עליכם ככם אלף פעמים MAY HE ADD TO YOU A THOUSAND TIMES AS MANY MORE AS YE ARE — What is *the force* of *saying* further: ויברך אתכם כאשר דבר לכם AND MAY HE BLESS YOU EVEN AS HE HATH SPOKEN CONCERNING YOU? But *the explanation is:* They said to him, "Moses, you are setting a limit to our blessings (only a thousand times)! The Holy One, blessed be He, has already made a *boundless* promise to Abraham (Gen. XIII. 16) "... if one can count [the dust of the earth, then can thy seed also be counted]"! Moses replied to them: This (a thousand times) is from me (it is my blessing); but may He bless you even as He hath spoken concerning you!" (Siphre). **(12)** איכה אשא לבדי HOW CAN I MYSELF ALONE BEAR [YOUR CUMBRANCE, etc.]? — If I were to say, "*I will do so* in order to receive a reward *for it*", I may not do so. This is what I have already said to you: not of myself do I tell you *that I am not able to bear you*, but by the bidding of the Holy One, blessed be He (see Rashi v. 9)[1]. טרחכם YOUR CUMBRANCE — *Moses' use of this word regarding them* teaches *us* that the Israelites were troublesome: if one of them perceived that his opponent in a law suit was about to be victor in the case he would say: I have witnesses to bring, *further* proof to adduce, I will add judges to you *who are sitting*. ומשאכם YOUR BURDEN — *this* teaches that they were Epicorsim (that they treated the judges with scant respect): if Moses went forth early *from his tent* they said, "Why does the son of Amram leave *so early*? Perhaps he is not at ease at home?" If he left late, they said, "What do you think? He is sitting and devising evil schemes against you, and is plotting against you". וריבכם AND YOUR STRIFE — *this* teaches that they were *always* litigious (Siphre). **(13)** הבו לכם *means* GET

NOTES

[1]) On verse 9 Rashi explains that Moses said, "I am unable to bear you alone", because he feared the responsibility and the punishment that would fall upon him if he gave wrong judgment. Here, however, he states "How can I alone bear your cumbrance and your burden — all the trouble you give me?" Rashi therefore states that Moses in effect says: Even if I undertook to do so for the sake of receiving a reward for this, I could not, for I am under God's bidding not to do so. — This appears to be the explanation of the Rashi as we have it. Heinemann, however, in his edition of the Biur, states that in a Rashi in his possession the word שכר is missing. The translation would then be: If I thought of accepting the cumbrance and burden of you, I may not do so, etc.

and officers over fifties, and officers over tens, and bailiffs among your tribes. [16]And I commanded your judges at that time, saying, Hear *the causes* between your brethren, and judge righteously between *every* man and his brother, and between the stranger with him. [17]Ye shall not respect persons in judgment; *but* ye shall hear the small as well as the great; ye shall not stand in awe of the face of man; for the judgment *is* God's: and the cause that is too hard for you, bring *it* unto me, and I will hear it. [18]And I commanded you at that time all the things

רש"י

in buying, first in selling, first in *all matters of* business — coming *into the Synagogue and House of Study* last and leave first (so that all should rise out of respect)[1]) (cf. Siphre). שרי אלפים *means*, one *officer* who is appointed over one thousand. שרי מאות *means*, one who is appointed over one hundred. ושטרים AND COURT-OFFICERS — *i. e.*, and *also*[2]) I appointed court-officers over you, לשבטיכם ACCORDING TO YOUR TRIBES — these are they who bind and flog with the lash at the bidding of the judges (cf. Siphre). **(16)** ואצוה את שפטיכם AND I COMMANDED YOUR JUDGES — I said to them: be deliberate in judgment: if a *certain point of* law comes before you once, twice, three times, do not say, "This *point of* law has already come before me several times", but discuss it well *on that occasion also* (Siphre). בעת ההוא [AND I COMMANDED YOUR JUDGES] AT THAT TIME — As soon as I appointed them, I said to them, "It is not now as heretofore: heretofore you were your own masters (lit., under your own control), now you are in the service of the Community!" (Siphre). שמע — *This grammatical form* expresses constant doing: oyant in O. F., *be hearing*, just as זכור and שמור (see Rashi on Num. XXV. 17). ובין גרו AND BETWEEN HIS גר — this is his opponent in the lawsuit who *merely* heapes up (אוגר) words against him[3]). Another explanation of AND BETWEEN HIS גר — also in a matter concerning a dwelling house (גור = to dwell), — in the division *of property* amongst brothers, even if it be *a dispute* about an oven and a kitchen range (cf. Siphre); Sanh. 7b). **(17)** לא תכירו פנים במשפט YE SHALL NOT RESPECT PERSONS IN JUDGMENT — This is *addressed to him* whose office it is to appoint judges — that he should not say, Mr. So-and-so is a fine or a strong man, I will make him a judge; Mr. So-and-so is my relative, I will make him a judge in the city, — whilst, *really*, he is not expert in the laws, *and* consequently he will condemn the innocent and acquit the guilty — I will account it unto him who appointed him as though he had shown favour in judgment (Siphre). כקטן כגדל תשמעון YE SHALL HEAR THE SMALL AS WELL AS THE GREAT, *i. e.* that a lawsuit regarding a peruta shall be as dear to you (shall be as of equal importance) as a lawsuit regarding a hundred maneh — that if it (the former) comes before you first, you should not set it aside until the last (Sanh. 8a). — Another explanation of YE SHALL HEAR THE SMALL AS WELL AS THE GREAT — *Understand it* as the Targum *has it: Ye shall hearken unto the words of the small as to those of the great*[4]) — *i. e.* that you should not say: This is a poor man and his fellow (opponent) is rich, and is *in any case* bidden to support him; I will find in favour of the poor man, and he will consequently obtain some support in a respectable fashion (see Rashi on Lev. XIX. 15). — Another explanation is: that you should not say, "How can I offend against the honour of this rich man because of one dinar? I will for the moment decide in his favour, and when he goes outside (leaves the court) I will say to him, 'Give it to him because *in fact* you owe it to him' " (Siphre). לא תגורו מפני איש *means:* YE SHALL NOT FEAR [ANY MAN]. — Another explanation of לא תגורו: Ye shall not gather in (shall not restrain) your words before any man. *The word has* the same meaning as *in* (Prov. X. 5), "Gathering (אוגר) in summer" (cf. Sanh. 8a).

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם׃
טז וָאֲצַוֶּה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמֹעַ
בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו
וּבֵין גֵּרוֹ׃ יז לֹא־תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל
תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים
הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי
וּשְׁמַעְתִּיו׃ יח וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא אֵת כָּל־

אונקלוס

רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עִשׂוֹרְיָתָא וְסָרְכִין לְשִׁבְטֵיכוֹן׃
טז וּפַקֵּדִית יָת דַּיָּנֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר שְׁמָעוּ בֵּין אֲחֵיכוֹן וּתְדוּנוּן קוּשְׁטָא בֵּין
גַּבְרָא וּבֵין אֲחוּהִי וּבֵין גִּיּוֹרֵהּ׃ יז לָא תִשְׁתְּמוֹדְעוּן אַפִּין בְּדִינָא מִלֵּי זְעֵרָא כְּרַבָּא
תְּקַבְּלוּן לָא תִדְחֲלוּן מִן קֳדָם גַּבְרָא אֲרֵי דִּינָא דַּייָ הוּא וּפִתְגָּמָא דִּי יִקְשֵׁי מִנְּכוֹן
תְּקָרְבוּן לְוָתִי וְאֶשְׁמְעִנֵּהּ׃ יח וּפַקֵּדִית יָתְכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי

רש״י

כָּבוֹד, רָאשִׁים בְּמִקָּח, רָאשִׁים בְּמִמְכָּר, רָאשִׁים בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, נִכְנָס אַחֲרוֹן וְיוֹצֵא רִאשׁוֹן (שם): שרי אלפים. אֶחָד מְמֻנֶּה עַל אֶלֶף: שרי מאות. אֶחָד מְמֻנֶּה עַל מֵאָה: ושטרים מִנִּיתִי עֲלֵיכֶם לשבטיכם; אֵלּוּ הַכּוֹפְתִין וְהַמַּכִּין בִּרְצוּעָה עַל פִּי הַדַּיָּנִין (עי׳ שם): (טז) ואצוה את שפטיכם. אָמַרְתִּי לָהֶם הֱווּ מְתוּנִין בַּדִּין — אִם בָּא דִּין לְפָנֶיךָ פַּעַם אַחַת, שְׁתַּיִם, וְשָׁלֹשׁ, אַל תֹּאמַר כְּבָר בָּא דִּין לְפָנַי פְּעָמִים הַרְבֵּה, אֶלָּא הֱיוּ נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בּוֹ (שם): בעת ההוא. מִשֶּׁמִּנִּיתִים אָמַרְתִּי לָהֶם אֵין עַכְשָׁיו כִּלְשֶׁעָבַר, לְשֶׁעָבַר הֱיִיתֶם בִּרְשׁוּת עַצְמְכֶם, עַכְשָׁיו הֲרֵי אַתֶּם מְשֻׁעְבָּדִים לַצִּבּוּר (שם): שמע. לְשׁוֹן הֹוֶה, אודנ״ט בְּלַעַז, כְּמוֹ זָכוֹר, שָׁמוֹר: ובין גרו. זֶה בַּעַל דִּינוֹ שֶׁאוֹגֵר עָלָיו דְּבָרִים; דָּ״אַ ובין גרו, אַף עַל עִסְקֵי דִירָה בֵּין חֲלוּקַּת אַחִים, אֲפִילוּ בֵּין תַּנּוּר לְכִירַיִם (שם; סנה׳ ז׳): (יז) לא תכירו פנים במשפט. זֶה הַמְמֻנֶּה לְהוֹשִׁיב הַדַּיָּנִין, שֶׁלֹּא יֹאמַר אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה אוֹ גִּבּוֹר, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי קְרוֹבִי, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַיָּן בָּעִיר, וְהוּא אֵינוֹ בָקִי בְדִינִין, נִמְצָא מְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי וּמְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב, מַעֲלֶה אֲנִי עַל מִי שֶׁמִּנָּהוּ כְּאִלּוּ הִכִּיר פָּנִים בַּדִּין: כקטן כגדל תשמעון. שֶׁיְּהֵא חָבִיב עָלֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה, שֶׁאִם קָדַם וּבָא לְפָנֶיךָ, לֹא תְסַלְּקֶנּוּ לְאַחֲרוֹן. דָּ״אַ כקטן כגדל תשמעון כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁלֹּא תֹאמַר זֶה עָנִי הוּא וַחֲבֵרוֹ עָשִׁיר וּמְצֻוֶּה לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּה אֶת הֶעָנִי וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת; דָּ״אַ שֶׁלֹּא תֹאמַר הֵיאַךְ אֲנִי פוֹגֵם כְּבוֹדוֹ שֶׁל עָשִׁיר זֶה בִּשְׁבִיל דִּינָר, אֲזַכֶּנּוּ עַכְשָׁיו, וּכְשֶׁיּוֹצֵא לַחוּץ אוֹמֵר לוֹ תֵּן לוֹ שֶׁאַתָּה חַיָּב לוֹ (שם): לא תגורו מפני איש. לֹא תִירְאוּ; דָּ״אַ לא תגורו לֹא תַכְנִיס דְּבָרֶיךָ מִפְּנֵי אִישׁ, לְשׁוֹן אוֹגֵר בַּקַּיִץ (מש׳ י׳): כי המשפט לאלהים הוא. מַה שֶּׁאַתָּה נוֹטֵל מִזֶּה שֶׁלֹּא כַדִּין, אַתָּה מַזְקִיקֵנִי לְהַחֲזִיר לוֹ, נִמְצָא שֶׁהִטִּיתָ עָלַי הַמִּשְׁפָּט (סנה׳ ח׳): תקרבון אלי. עַל דָּבָר זֶה נִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ מִשְׁפַּט בְּנוֹת צְלָפְחָד (שם); וְכֵן שְׁמוּאֵל אָמַר לְשָׁאוּל (ש״א ט׳) אָנֹכִי הָרֹאֶה, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה חַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי מוֹדִיעֲךָ שֶׁאֵין אַתָּה רוֹאֶה, וְאֵימָתַי הוֹדִיעוֹ? כְּשֶׁבָּא לִמְשׁוֹחַ אֶת דָּוִד (ש״א ט״ז) וַיַּרְא אֶת אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ

which ye should do. [19]And when we journeyed from Horeb, we
went through all that great and fearful desert, which ye saw by
the way of the mountain of the Amorites, as the Eternal our
God commanded us; and we came to Kadesh-barnea. [20]And I
said unto you, You are come unto the mountain of the Amorites,
which the Eternal our God doth give unto us. [21]Behold, the
Eternal, thy God hath set the land before thee: go up *and* possess
it, as the Eternal God of thy fathers hath said unto thee: fear
not, neither be dismayed. [22]And ye approached unto me all of
ye, and said, We will send men before us, and they shall search
us out the land, and bring us word again by what way we must go up,
and into what cities we shall come. [23]And the thing pleased me well,

רש"י

כי המשפט לאלהים הוא FOR THE JUDGMENT IS GOD'S — Whatever you take from this man unjustly you will compel Me to restore to him; it follows, therefore, that you have wrested judgment against M e (Sanh. 8a). תקרבון אלי [AND THE CAUSE THAT IS TOO HARD FOR YOU] BRING TO ME [AND I WILL HEAR IT] — On account of this utterance (that h e could decide difficult cases) the law regarding the daughters of Zelophehad evaded him (Sanh. 8a; see Rashi on Num. XXVII. 5). Similarly, Samuel said to Saul (1 Sam. IX. 19). "I" am the seer. Whereupon the Holy One, blessed be He, said to him, "By your life, I will let you know that you are n o t a seer". And when did he let him know *this?* When he came to anoint David. *For Scripture states,* (1 Sam. XVI. 6, 7) "And when he saw Eliab he said, Surely before the Lord stands his anointed one". The Holy One, blessed be He, said to him: "Did you not say, "I" am the seer? Look not at the outward appearance" (Siphre)[1]. **(18)** את כל הדברים אשר תעשון [AND I COMMANDED YOU . . .] ALL THE THINGS THAT YE SHOULD DO — These are the ten things *that constitute the difference* between civil cases and capital cases (Siphre; cf. Sanh. 32a)[2]. **(19)** המדבר הגדול והנורא [THAT] GREAT AND FEARFUL WILDERNESS — *It is termed fearful* because there were in it serpents *thick* as beams and scorpions as bows (Siphre). **(22)** ותקרבון אלי כלכם AND YE APPROACHED ME ALL OF YOU — *a l l o f y o u:* in a crowd. But further on (V. 20, 21) it states, "Ye approached me, even all the heads of your tribes, and your elders, and ye said, Behold [the Eternal our God] hath shown us [His glory and His greatness]": T h a t a p p r o a c h *to me* was a fitting one — young people showing respect to *their* elders, letting these precede them, and the elders showing respect to the heads *of the tribes* that t h e s e should precede t h e m. Here, however, ye approached me, a l l o f y o u , in a crowd, the young pushing aside *their* elders, the elders pushing aside the heads (Siphre). וישבו אתנו דבר AND THEY SHALL BRING US WORD — *i. e. they shall report to us* in what language they speak. את הדרך אשר נעלה בה BY WHAT WAY WE MUST GO UP — you will *rarely* find a road in which there is not some zigzag course[3]. ואת הערים אשר נבא אליהן AND UNTO WHAT CITIES WE SHALL COME first to capture them (cf. Siphre). **(23)** וייטב בעיני הדבר AND THE MATTER WAS GOOD IN MY SIGHT — in m y sight, *said Moses*, but not in the sight of the Omnipresent God. — But if it was good in Moses' sight why did he mention it in *these* reproofs? A parable! *It may be compared* to *the case of* a man who says to his fellow, "Sell me this ass of yours". He replies to him, "Yes". *He asks him,* "Will you give it to me on trial?" He replies: "Yes". — "*May I try it* on hills and mountains?" *Again* he replies, "Yes". — When he sees that he puts no obstacles in his way, the *would-be* purchaser says to himself: "This man is quite confident

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

3) Such roads they wished to avoid and therefore the spies, who were to traverse the land, were to advise them of the roads they were to follow.

הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ יט וַנִּסַּע מֵחֹרֵב וַנֵּלֶךְ אֵת
כָּל־הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רְאִיתֶם
דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֹתָנוּ
וַנָּבֹא עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ כ וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּאתֶם עַד־
הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ כא רְאֵה
נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת־הָאָרֶץ עֲלֵה רֵשׁ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אַל־תִּירָא
וְאַל־תֵּחָת׃ שלישי כב וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וַתֹּאמְרוּ
נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ
וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה־בָּהּ וְאֵת
הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן׃ כג וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר

אונקלוס

תַעְבְּדוּן׃ יט וּנְטַלְנָא מֵחֹרֵב וְהַלֵּיכְנָא יָת כָּל מַדְבְּרָא רַבָּא וּדְחִילָא הַהוּא דִּי חֲזֵיתוּן
אֹרַח טוּרָא דֶאֱמֹרָאָה כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהָנָא יָתָנָא וַאֲתֵינָא עַד רְקַם גֵּיאָה׃
כ וַאֲמָרִית לְכוֹן אֲתֵיתוּן עַד טוּרָא דֶאֱמֹרָאָה דַּייָ אֱלָהָנָא יָהֵב לָנָא׃ כא חֲזֵי יְהַב יְיָ
אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ יָת אַרְעָא סַק אַחְסֵן כְּמָא דִּי מַלִּיל אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ לָא תִדְחַל וְלָא
תִתְּבַר׃ כב וּקְרֶבְתּוּן לְוָתִי כָּלְּכוֹן וַאֲמַרְתּוּן נִשְׁלַח גֻּבְרִין קֳדָמָנָא וִיאַלְּלוּן לָנָא יָת
אַרְעָא וִיתִיבוּן יָתָנָא פִּתְגָּמָא יָת אָרְחָא דִּי נִסַּק בַּהּ וְיָת קִרְוַיָּא דִּי נֵיעוֹל לְוָתְהוֹן׃
כג וּשְׁפַר בְּעֵינַי פִּתְגָּמָא וּדְבָרִית מִנְּכוֹן תְּרֵין עֲשַׂר גֻּבְרִין גַּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא׃

רש"י

נֶגֶד ה׳ מְשִׁיחוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה וְלֹא אָמַרְתָּ אָנֹכִי הָרֹאֶה? אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ (ספרי): (יח) את כל הדברים אשר תעשון. אֵלּוּ עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים שֶׁבֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת (שם): (יט) המדבר הגדול והנורא. שֶׁהָיוּ בוֹ נְחָשִׁים כִּקְוֹרוֹת, וְעַקְרַבִּים כִּקְשָׁתוֹת (שם): (כב) ותקרבון אלי כלכם. בְּעַרְבּוּבְיָא; וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (דב׳ ה׳) וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ וְגוֹ׳, אוֹתָהּ קְרִיבָה הָיְתָה הוֹגֶנֶת — יְלָדִים מְכַבְּדִים אֶת הַזְּקֵנִים וּשְׁלָחוּם לִפְנֵיהֶם, וּזְקֵנִים מְכַבְּדִים אֶת הָרָאשִׁים לָלֶכֶת לִפְנֵיהֶם, אֲבָל כָּאן וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם בְּעַרְבּוּבְיָא — יְלָדִים דּוֹחֲפִין אֶת הַזְּקֵנִים, וּזְקֵנִים דּוֹחֲפִין אֶת הָרָאשִׁים (ספרי): וישבו אתנו דבר. בְּאֵיזֶה לָשׁוֹן הֵם מְדַבְּרִים: את הדרך אשר נעלה בה. אֵין דֶּרֶךְ שֶׁאֵין בָּהּ עַקְמִימוּת: ואת הערים אשר נבא אליהן תְּחִלָּה לִכְבּוֹשׁ (שם): (כג) וייטב בעיני הדבר. בְּעֵינַי וְלֹא בְעֵינֵי הַמָּקוֹם; וְאִם בְּעֵינֵי מֹשֶׁה הָיָה טוֹב לָמָּה אֲמָרָהּ בַּתּוֹכָחוֹת? מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ מְכוֹר לִי חֲמוֹרְךָ זֶה, אָמַר לוֹ הֵן, נוֹתְנוֹ אַתָּה לִי לְנִסָּיוֹן? אָמַר לוֹ הֵן, בֶּהָרִים וּבַגְּבָעוֹת? אָמַר לוֹ הֵן, כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁאֵין

and I took twelve men of you, one man out of a tribe: 24And they turned
and went up into the mountain, and came unto the brook of Eshcol,
and spied it out. 25And they took of the fruit of the land in their hands,
and brought *it* down unto us, and brought us word again, and said, *It is*
a good land which the Eternal our God doth give us. 26Notwithstanding
ye would not go up, but rebelled against the commandment of the
Eternal your God: 27And ye murmured in your tents, and said, Because
the Eternal hated us, he hath brought us forth out of the land of Egypt,
to give us into the hand of the Amorites, to exterminate us. 28Whither
shall we go up? our brethren have discouraged our heart, saying,
The people *is* greater and loftier than we; the cities *are* great and
fortified to heaven; and moreover we have seen the sons of the
Anakim there. 29Then I said unto you, Be not terrified, neither be afraid

רש"י

that I shall not find any defect in it", and he at once says to him, "Take your money. I need not now put it to trial". I, too, consented to your words, *thinking* that you would perhaps turn back on yourselves (re-consider the question of sending spies) when you saw that I put no obstacle in your way, but you did n o t re-consider (Siphre). ואקח מכם AND I TOOK OF YOU — of the choicest that were amongst you, of the finest that were amongst you (Siphre). שנים עשר אנשים איש אחד לשבט [AND I TOOK] . . . TWELVE MEN, ONE MAN FOR A TRIBE — *This* (the statement: "twelve men") tells *us* that the tribe of Levi was not with them *in this request* (Siphre; cf. Rashi on Num. XXXI. 4). **(24)** עד נחל אשכל [AND THEY CAME] TO THE BROOK OF ESHCOL — *This* tells *us* that it was *so* called on account of what was e v e n t u a l l y to happen there *viz., that they took from there a cluster* (אשכל) *of grapes* (Siphre). וירגלו אתה AND THEY SPIED IT OUT — *This* teaches *us* that they passed through it along four lines, along the length and the breadth (Siphre; cf. Rashi on Num. XIII. 21)[1]. **(25)** ויורדו אלינו AND THEY BROUGHT IT DOWN TO US — *This* tells *us* that the land of Israel is *situated* higher than all *other* countries (Siphre). ויאמרו טובה הארץ AND THEY SAID, THE LAND IS GOOD — Who were they who spake of it being good? Joshua and Caleb (Siphre)[2]. **(26)** ותמרו — *This is* an expression denoting setting oneself in opposition: ye opposed yourselves to His words. **(27)** ותרגנו — *This is* an expression denoting slander. Similar is, (Prov. XVIII. 8) "The words of a נרגן" *i.e.* of a man who brings a false report (cf. Siphre). בשנאת ה' אתנו BECAUSE THE LORD HATETH US — *Really, however,* He l o v e d you, but you hated H i m. A common proverb says: What is in your own mind about your friend, *you imagine is* what is in his mind about you (Siphre). בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים BECAUSE THE LORD HATETH US HE HATH BROUGHT US FORTH FROM THE LAND OF EGYPT — His bringing *us* forth was out of hatred[3]. A parable! *It may be compared* to an earthly king who had two sons, and who had two fields, one well-watered, the other arid (dependent upon rain only). To him whom he loved best *of his sons* he gave the well-watered field, and to him whom he loved less he gave the arid one. The land of Egypt is a well-

NOTES

1) See Appendix.

2) It states afterwards, "But ye would not go up". If all the spies had agreed that the land was good, there would have been no reason why they should refuse. Consequently Rashi points out that when Moses states that they said it was a good land, he had not in mind that they had reported that it was a land flowing with milk and honey (Num. XIII. 27), but he refers to the encouragement offered by Joshua and Caleb who stated (ib. XIV. 7): "The land is a very good (טובה) land".

3) See Appendix.

וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט׃
כד וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ
אֹתָהּ׃ כה וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ אֵלֵינוּ
וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ דָבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ כו וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת וַתַּמְרוּ אֶת־
פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כז וַתֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ
בְּשִׂנְאַת יְהוָה אֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת
אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ׃ כח אָנָה ׀ אֲנַחְנוּ עֹלִים
אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת־לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ
עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם וְגַם־בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ
שָׁם׃ כט וָאֹמַר אֲלֵכֶם לֹא־תַעַרְצוּן וְלֹא־תִירְאוּן

אונקלוס

כד וְאִתְפְּנִיו וּסְלִיקוּ לְטוּרָא וַאֲתוֹ עַד נַחֲלָא דְאֶתְכָּלָא וְאַלִּילוּ יָתַהּ׃ כה וּנְסִיבוּ
בִּידֵיהוֹן מֵאִבָּא דְאַרְעָא וְאַחִיתוּ לָנָא וַאֲתִיבוּ יָתָנָא פִּתְגָמָא וַאֲמָרוּ טָבָא אַרְעָא דַּייָ
אֱלָהָנָא יָהֵב לָנָא׃ כו וְלָא אֲבֵיתוֹן לְמִסַּק וְסָרֶבְתּוּן עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן׃
כז וְאִתְרַעַמְתּוּן בְּמַשְׁכְּנֵיכוֹן וַאֲמַרְתּוּן בִּדְסָנֵי יְיָ יָתָנָא אַפְּקָנָא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם
לְמִמְסַר יָתָנָא בִּידָא דֶאֱמוֹרָאָה לְשֵׁיצָיוּתָנָא׃ כח לְאָן אֲנַחְנָא סָלְקִין אַחָנָא תַבָּרוּ יָת
לִבָּנָא לְמֵימַר עַם סַגִּי וְתַקִּיף מִנָּנָא קִרְוִין רַבְרְבָן וּכְרִיכָן עַד צֵית שְׁמַיָּא וְאַף בְּנֵי

רש״י

מְעַכְּבוֹ כְלוּם, אָמַר הַלּוֹקֵחַ בְּלִבּוֹ בָּטוּחַ הוּא זֶה שֶׁלֹּא אֶמְצָא בוֹ מוּם, מִיָּד אָמַר לוֹ טֹל מְעוֹתֶיךָ אֵינִי מְנַסֵּהוּ מֵעַתָּה, אַף אֲנִי הוֹדֵיתִי לְדִבְרֵיכֶם, שֶׁמָּא תַחְזְרוּ בָּכֶם כְּשֶׁתִּרְאוּ שֶׁאֵינִי מְעַכֵּב, וְאַתֶּם לֹא חֲזַרְתֶּם בָּכֶם (ספרי): ואקח מכם. מִן הַבְּרוּרִים שֶׁבָּכֶם, מִן הַמְסֻלָּתִים שֶׁבָּכֶם (שם): שנים עשר אנשים איש אחד לשבט. מַגִּיד שֶׁלֹּא הָיָה שֵׁבֶט לֵוִי עִמָּהֶם (שם): (כד) עד נחל אשכל. מַגִּיד שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם סוֹפוֹ (שם): וירגלו אתה. מְלַמֵּד שֶׁהָלְכוּ בָהּ אַרְבָּעָה אֳמָנִין שְׁתִי וָעֵרֶב (שם): (כה) ויורדו אלינו. מַגִּיד שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת (שם): ויאמרו טובה הארץ. מִי הֵם שֶׁאָמְרוּ טוֹבָתָהּ? יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב (שם): (כו) ותמרו. לְשׁוֹן הַתְרָסָה — הִתְרַסְתֶּם כְּנֶגֶד מַאֲמָרוֹ: (כז) ותרגנו. לְשׁוֹן הָרַע, וְכֵן דִּבְרֵי נִרְגָּן (משלי י״ח) — אָדָם הַמּוֹצִיא דִבָּה: בשנאת ה׳ אתנו. וְהוּא הָיָה אוֹהֵב אֶתְכֶם, אֲבָל אַתֶּם שׂוֹנְאִים אוֹתוֹ; מָשָׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר מַה דִּבְלִבָּךְ עַל רְחִמָךְ מַה דִּבְלִבֵּיהּ עֲלָךְ (ספרי): בשנאת ה׳ אתנו הוציאנו מארץ מצרים. הוֹצָאָתוֹ לְשִׂנְאָה הָיְתָה; מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים וְיֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי שָׂדוֹת, אַחַת שֶׁל שַׁקְיָא וְאַחַת שֶׁל בַּעַל, לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב נוֹתֵן שֶׁל שַׁקְיָא, וּלְמִי שֶׁהוּא שׂוֹנֵא נוֹתֵן לוֹ שֶׁל בַּעַל, אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁל שַׁקְיָא הִיא, שֶׁנִּילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ, וְאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁל בַּעַל, וְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם לָתֵת לָנוּ אֶת אֶרֶץ

of them. [30]The Eternal your God who goeth before you, he shall fight
for you, according to all that he did for you in Egypt before your eyes:
[31]And in the desert, where thou hast seen how that the Eternal thy God
bare thee, as a man doth bear his son, in all the way that ye went, until
ye came into this place. [32]Yet in this thing ye did not believe the Eternal
your God, [33]Who went in the way before you, to search you out a place
to encamp *in*, in fire by night, to show you by what way ye should go,
and in a cloud by day. [34]And the Eternal heard the voice of your words,
and was angry, and sware, saying, [35]If one of these men of this evil
generation see that good land, which I sware to give unto your fathers,
[36]Save Caleb the son of Jephunneh: he shall see it, and to him

רש״י

watered country, for the Nile rises and irrigates it, whilst the land of Canaan is an arid country — and He brought us forth from *well-watered* Egypt to give us the *arid* land of Canaan (Bam. R. 17). **(28)** ערים גדלת ובצורת בשמים THE CITIES ARE GREAT AND FORTIFIED TO HEAVEN — Scriptural texts *sometimes* speak in exaggerated terms (Siphre; Chul. 90b). **(29)** לא תערצון — *This is* an expression denoting breaking, as the Targum *translates it: You should not let yourselves be broken by them.* Similar to it is, (Job XXX. 6) "To dwell in ערוץ נחלים", *i. e.* in the fissure of the valleys. **(30)** ילחם לכם *means,* [HE WILL FIGHT] ON YOUR BEHALF. **(31)** ובמדבר אשר ראית — This is to be connected with the verse preceding: "according to all that He did for you in Egypt" "and" which He also did "in the wilderness, where thou hast seen how that [the Lord thy God] bore thee, etc.". כאשר ישא איש את בנו AS A MAN DOTH BEAR HIS SON — *The meaning is* just as I have explained in connection with *the verse* (Ex. XIV. 19—20), "And the angel of the Lord that went before the camp of the Israelites moved, etc.". A parable! *It may be compared* to one who is proceeding on a journey, his son *walking* in front of him. If now brigands came to take him (the son) captive, *he takes him away from in front of him and places him behind himself, etc.* **(32)** ובדבר הזה YET IN REGARD TO THIS THING that He promised you, *viz.*, to bring you to the Land, you did not

מֵהֶם׃ ל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם
לָכֶם כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם׃
לא וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נְשָׂאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
הֲלַכְתֶּם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ לב וּבַדָּבָר
הַזֶּה אֵינְכֶם מַאֲמִינִם בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לג הַהֹלֵךְ
לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ לָתוּר לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֹתְכֶם בָּאֵשׁ ׀
לַיְלָה לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וּבֶעָנָן יוֹמָם׃
לד וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע
לֵאמֹר׃ לה אִם־יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר
הָרָע הַזֶּה אֵת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת
לַאֲבֹתֵיכֶם׃ לו זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ־

אונקלוס

גִּבָּרֵאי חֲזֵינָא תַּמָּן׃ כט וַאֲמָרִית לְכוֹן לָא תִתָּבְרוּן וְלָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן׃ ל יְיָ אֱלָהֲכוֹן
דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן מֵימְרֵיהּ יְגִיחַ לְכוֹן כְּכֹל דִּי עֲבַד עִמְּכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכוֹן׃
לא וּבְמַדְבְּרָא דִּי חֲזֵיתָא דִּי סוֹבְרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כְּמָא דִּי מְסוֹבַר גְּבַר יָת בְּרֵיהּ בְּכָל
אָרְחָא דִּי הַלֶּכְתּוּן עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין׃ לב וּבְפִתְגָּמָא הָדֵין לֵיתֵיכוֹן
מְהֵימְנִין בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן׃ לג דִּי מְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן בְּאָרְחָא לְאַתְקָנָאָה לְכוֹן אֲתַר
בֵּית מֵישְׁרֵי לְאַשְׁרָיוּתְכוֹן בְּעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא לְאַחֲזָיוּתְכוֹן בְּאָרְחָא דִּי תְהָכוּן
בַּהּ וּבְעַמּוּדָא דַעֲנָנָא בִּימָמָא׃ לד וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹן וּרְגֵז וְקַיֵּם לְמֵימַר׃
לה אִם יֶחֱזֵי גְּבַר בְּגֻבְרַיָּא הָאִלֵּין דָּרָא בִישָׁא הָדֵין יָת אַרְעָא טַבְתָּא דִּי קַיֵּמִית לְמִתַּן
לַאֲבָהָתְכוֹן׃ לו אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה הוּא יֶחֱזִנַּהּ וְלֵהּ אֶתֵּן יָת אַרְעָא דִּי דְרַךְ בַּהּ

רש״י

כְּנַעַן (במ״ר י״ז)׃ (כח) ערים גדלת ובצורת בשמים. דִּבְּרוּ הַכְּתוּבִים לָשׁוֹן הֲבַאי (ספרי; חולי׳ צ׳)׃ (כט) לא תערצון. לְשׁוֹן שְׁבִירָה, כְּתַרְגּוּמוֹ, וְדוֹמֶה לוֹ (איוב ל׳) בַּעֲרוּץ נְחָלִים לִשְׁכֹּן — בְּשִׁבּוּר נְחָלִים׃ (ל) ילחם לכם. בִּשְׁבִילְכֶם׃ (לא) ובמדבר אשר ראית. מוּסָב עַל מִקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ — ככל אשר עשה אתכם במצרים, וְעָשָׂה אַף במדבר אשר ראית אשר נשאך וגו׳׃ כאשר ישא איש את בנו. כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֵצֶל וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וגו׳ (שמ׳ י״ד) מָשָׁל לִמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּבְנוֹ לְפָנָיו, בָּאוּ לִסְטִים לִשְׁבּוֹתוֹ, וכו׳׃ (לב) ובדבר הזה — שֶׁהוּא מַבְטִיחֲכֶם לַהֲבִיאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ —

will I give the land that he hath trodden upon, and to his children, because he hath wholly followed the Eternal. . . .
37Also the Eternal was wroth with me for your sakes, saying, Thou also shalt not go in thither.
38*But* Joshua the son of Nun, who standeth before thee, he shall go in thither: strengthen him: for he shall cause Israel to inherit it.
39Moreover your little ones, whom ye said should be a prey, and your children, who in that day did not know between good and evil, they shall go in thither, and unto them will I give it, and they shall possess it.
40But *as for* you, turn ye, and journey into the desert by the way of the Red sea.
41Then ye answered and said unto me, We have sinned against the Eternal, we will go up and fight, according to all that the Eternal our God commanded us. And when ye had girded on every man his weapon of war, ye insisted to go up into the mountain.
42And the Eternal said unto me, Say unto them, Go not up, neither fight; for I *am* not among you; lest ye be smitten before

רש"י

believe in Him (because the promise has not yet been fulfilled). **(33)** לראתכם — *This word* is the same as לְהַרְאֹתְכֶם. Similar, too, is לנחתם הדרך (for לְהַנְחֹתָם; see Rashi on Ex. XIII. 21). So also (Ps. XXVI. 7) לשמיע בקול תודה (for לְהַשְׁמִיעַ) and so, also, (2 Kings IX. 15) ללכת לגיד ביזרעל (for לְהַגִּיד). **(36)** אשר דרך בה [AND TO HIM WILL I GIVE THE LAND] THAT HE TROD UPON — *viz.*, Hebron, as it is said, (Num. XIII. 22) "And he (Caleb) came to Hebron". **(37)** התאנף *means* HE WAS FILLED WITH ANGER. **(40)** פנו לכם TURN YE — I thought to let you pass across the breadth of the land of Edom in a northerly direction and thus enter the Land (cf. Rashi on Num. XXXIV. 3); you, however, became degenerate and caused *this* delay for yourselves. פנו לכם TURN YE backwards, and proceed through the wilderness towards the Red Sea; — for the wilderness through which they were travelling was to the south of Mount Seir separating the Red Sea from Mount Seir. — Now proceed in the direction of the Sea and travel round Mount Seir along the whole of its south side from the west to the east. **(41)** ותהינו — *This is* an expression *derived from the word* הננו *in* (Num. XIV. 40) "Here we are (הננו) and we will go up to the place". This is the expression which you uttered — the expression הן, "yes". *The word, therefore,* means as much as: ye expressed your readiness *to go up into the*

אֶתֵּ֧ן אֶת־הָאָ֛רֶץ אֲשֶׁ֥ר דָּֽרַךְ־בָּ֖הּ וּלְבָנָ֑יו יַ֕עַן אֲשֶׁ֥ר
מִלֵּ֖א אַחֲרֵ֥י יְהוָֽה׃ לז גַּם־בִּי֙ הִתְאַנַּ֣ף יְהוָ֔ה בִּגְלַלְכֶ֖ם
לֵאמֹ֑ר גַּם־אַתָּ֖ה לֹא־תָבֹ֥א שָֽׁם׃ לח יְהוֹשֻׁ֤עַ בִּן־נוּן֙
הָעֹמֵ֣ד לְפָנֶ֔יךָ ה֖וּא יָ֣בֹא שָׁ֑מָּה אֹת֣וֹ חַזֵּ֔ק כִּי־ה֖וּא
יַנְחִלֶ֥נָּה אֶת־יִשְׂרָאֵֽל׃ רביעי לט וְטַפְּכֶם֙ אֲשֶׁ֨ר
אֲמַרְתֶּ֜ם לָבַ֣ז יִהְיֶ֗ה וּ֠בְנֵיכֶם אֲשֶׁ֨ר לֹא־יָדְע֤וּ הַיּוֹם֙
ט֣וֹב וָרָ֔ע הֵ֖מָּה יָבֹ֣אוּ שָׁ֑מָּה וְלָהֶ֣ם אֶתְּנֶ֔נָּה וְהֵ֖ם
יִירָשֽׁוּהָ׃ מ וְאַתֶּ֖ם פְּנ֣וּ לָכֶ֑ם וּסְע֥וּ הַמִּדְבָּ֖רָה דֶּ֥רֶךְ
יַם־סֽוּף׃ מא וַתַּעֲנ֣וּ ׀ וַתֹּאמְר֣וּ אֵלַ֗י חָטָ֘אנוּ֮ לַיהוָה֒
אֲנַ֤חְנוּ נַעֲלֶה֙ וְנִלְחַ֔מְנוּ כְּכֹ֥ל אֲשֶׁר־צִוָּ֖נוּ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֑ינוּ
וַתַּחְגְּר֗וּ אִ֚ישׁ אֶת־כְּלֵ֣י מִלְחַמְתּ֔וֹ וַתָּהִ֖ינוּ לַעֲלֹ֥ת
הָהָֽרָה׃ מב וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֵלַ֗י אֱמֹ֤ר לָהֶם֙ לֹ֣א תַֽעֲלוּ֙
וְלֹ֣א תִלָּ֣חֲמ֔וּ כִּ֥י אֵינֶ֖נִּי בְּקִרְבְּכֶ֑ם וְלֹא֙ תִּנָּגְפ֔וּ לִפְנֵ֖י

אונקלוס

וְלִבְנוֹהִי חֲלַף דִּי אַשְׁלִים בָּתַר דַּחַלְתָּא דַייָ: לז אַף עֲלַי הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ בְּדִילְכוֹן
לְמֵימַר אַף אַתְּ לָא תֵעוֹל תַּמָּן: לח יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן דְּקָאֵם קֳדָמָךְ הוּא יֵעוֹל תַּמָּן יָתֵהּ
תַּקֵּף אֲרֵי הוּא יַחְסְנִנַּהּ לְיִשְׂרָאֵל: לט וְטַפְלְכוֹן דִּי אֲמַרְתּוּן לְבִזָּא יְהוֹן וּבְנֵיכוֹן דִּי
לָא יְדַעוּ יוֹמָא דֵין טַב וּבִישׁ אִנּוּן יֵעֲלוּן לְתַמָּן וּלְהוֹן אֶתְּנִנַּהּ וְאִנּוּן יֵירְתֻנַּהּ: מ וְאַתּוּן
אִתְפְּנוּ לְכוֹן וְטוּלוּ לְמַדְבְּרָא אֹרַח יַמָּא דְסוּף: מא וַאֲתֵיבְתּוּן וַאֲמַרְתּוּן לִי חַבְנָא קֳדָם
יְיָ אֲנַחְנָא נִסַּק וּנְגִיחַ בַּהּ קְרָב כְּכֹל דִּי פַקְּדָנָא יְיָ אֱלָהָנָא וְזָרֵיזְתּוּן גְּבַר יָת מָנֵי קְרָבֵהּ
וְשָׁרֵיתוּן לְמִסַּק לְטוּרָא: מב וַאֲמַר יְיָ לִי אֱמַר לְהוֹן לָא תִסְּקוּן וְלָא תְגִיחוּן קְרָב אֲרֵי

רש״י

אֵינְכֶם מַאֲמִינִים בּוֹ: (לג) לראתכם. כְּמוֹ לְהַרְאוֹתְכֶם, וְכֵן (שמ׳ י״ג) לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ, וְכֵן
(תה׳ כ״ו) לַשְׁמִעַ בְּקוֹל תּוֹדָה, וְכֵן (מ״ב ט׳) לָלֶכֶת לַגִּיד בְּיִזְרְעֶאל: (לו) אשר דרך בה.
חֶבְרוֹן; שֶׁנֶּאֱמַר (במ׳ י״ג) וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן: (לז) התאנף. נִתְמַלֵּא רוֹגֶז: (מ) פנו לכם.
אָמַרְתִּי לְהַעֲבִיר אֶתְכֶם דֶּרֶךְ רוֹחַב אֶרֶץ אֱדוֹם לְצַד צָפוֹן לִכָּנֵס לָאָרֶץ, קִלְקַלְתֶּם וּגְרַמְתֶּם
לָכֶם עִכּוּב: פנו לכם. לַאֲחוֹרֵיכֶם וְתֵלְכוּ בַּמִּדְבָּר לְצַד יַם סוּף — שֶׁהַמִּדְבָּר שֶׁהָיוּ
מְהַלְּכִים בּוֹ לִדְרוֹמוֹ שֶׁל הַר שֵׂעִיר הָיָה מַפְסִיק בֵּין יַם סוּף לְהַר שֵׂעִיר — עַתָּה הַמְשִׁכוּ
לְצַד הַיָּם וְתִסַּבְּבוּ אֶת הַר שֵׂעִיר כָּל דְּרוֹמוֹ מִן הַמַּעֲרָב לַמִּזְרָח: (מא) ותהינו. לְשׁוֹן
הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ אֶל הַמָּקוֹם (במ׳ י״ד), זֶה הַלָּשׁוֹן שֶׁאֲמַרְתֶּם לְשׁוֹן הֵן, כְּלוֹמַר נִזְדַּמַּנְתֶּם:

your enemies. [43]So I spake unto you; and ye would not hear, but rebelled against the commandment of the Eternal, and acted presumptuously and went up into the mountain. [44]And the Amorites, abiding in that mountain, came out towards you, and pursued you, as bees do, and dispersed you in Seir, *even* unto Hormah. [45]And ye returned and wept before the Eternal; but the Eternal would not hear your voice, nor give ear unto you. [46]So ye abode in Kadesh many days, according unto the days that ye abode *there*.

2. [1]Then we turned, and journeyed into the desert by the way of the Red sea, as the Eternal spake unto me: and we compassed mount Seir many days. [2]And the Eternal spake unto me, saying, [3]Ye have compassed this mountain long enough: turn you northward. [4]And command thou the

רש"י

mountain. **(42)** לא תעלו "GO NOT UP" — There will be no "ascent" for you, but *only* a descent (defeat)[1]) (cf. Rashi on Num. XVI. 12 and Bam. R. 17). **(44)** כאשר תעשינה הדברים [AND THEY PURSUED YOU] AS BEES DO — How is *it in the case of* a bee? When it stings a person it dies forthwith! Similarly they (the Amorites): when they attacked you they died forthwith (Bam. R. 17). **(45)** ולא שמע ה׳ בקלכם BUT THE LORD WOULD NOT HEAR YOUR VOICE — If it is at all possible *to say so of God*, you made His attribute of mercy as though it were cruel (ib.)[2]). **(46)** ותשבו בקדש ימים רבים SO YE ABODE IN KADESH MANY DAYS — *viz.*, nineteen years, as it is said *here* כימים אשר ישבתם, ACCORDING TO THE DAYS THAT YE ABODE, *i. e. abode* at *a l l* the other stations. They (the total years) were thirtyeight years: nineteen of them they spent at Kadesh, and nineteen years they went moving about *aimlessly*, and then they returned to Kadesh, as it is said, (Num. XXXII. 13) "And he made them move about in the wilderness". — Thus have I found in Seder Olam (ch. 8).

2. (1) ונפן ונסע המדברה THEN WE TURNED AND JOURNEYED INTO THE WILDERNESS — If they had not sinned, they would have passed by the way of Mount Seir to enter the Land from its south to its north, but because they became degenerate they had to turn towards the wilderness which is between the Red Sea and the south of Mount Seir, and they proceeded along its southern side from the west to the east, דרך ים סוף BY THE ROUTE FROM THE RED SEA — *i. e.* by the route which they had taken on leaving Egypt which is at the south-west corner. From there (where they were at that moment) they went towards the east. ונסב את הר שעיר AND WE COMPASSED MOUNT SEIR, the whole of the south side as far as the land of Moab. **(3)** פנו לכם צפנה TURN YOU NORTHWARD — Turn you along the eastern side *of Moab*, from the south to

NOTES

[1]) A negative command is ordinarily expressed by אל with the jussive. Here we have the future with לא, which is a statement of fact: Ye will not be going up, i. e. there will be no "ascent" for you.

[2]) See Appendix.

אֹיְבֵיכֶם׃ מג וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּמְרוּ
אֶת־פִּי יְהוָה וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה׃ מד וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי
הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא לִקְרַאתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם
כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר
עַד־חָרְמָה׃ מה וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־שָׁמַע
יְהוָה בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם׃ מו וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ
יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם׃ ב א וַנֵּפֶן
וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֵלָי וַנָּסָב אֶת־הַר־שֵׂעִיר יָמִים רַבִּים׃ ס
חמישי ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ג רַב־לָכֶם סֹב
אֶת־הָהָר הַזֶּה פְּנוּ לָכֶם צָפֹנָה׃ ד וְאֶת־הָעָם צַו

אונקלוס

לֵית שְׁכִנְתִּי (שָׁרְיָא) בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתְּבְרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ מג וּמַלֵּלִית עִמְּכוֹן וְלָא קַבֶּלְתּוּן וְסָרֶבְתּוּן עַל (גְּזֵרַת) מֵימְרָא דַיְיָ וְאַרְשַׁעְתּוּן וּסְלֶקְתּוּן לְטוּרָא׃ מד וּנְפַק אֱמֹרָאָה דְּיָתֵב בְּטוּרָא הַהוּא לִקְדָמוּתְכוֹן וּרְדָפוּ יָתְכוֹן כְּמָא דִי נָתְזָן דַּבְרְיָתָא וּטְרָדוּ יָתְכוֹן בְּשֵׂעִיר עַד חָרְמָה׃ מה וְתַבְתּוּן וּבְכֵיתוּן קֳדָם יְיָ וְלָא קַבִּיל יְיָ צְלוֹתְכוֹן וְלָא אֲצֵית לְמִלֵּיכוֹן׃ מו וִיתֶבְתּוּן בִּרְקַם יוֹמִין סַגִּיאִין כְּיוֹמַיָּא דִי יְתֶבְתּוּן׃ א וְאִתְפְּנֵינָא וּנְטַלְנָא לְמַדְבְּרָא אֹרַח יַמָּא דְסוּף כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ עִמִּי וְאַקֵּפְנָא יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר יוֹמִין סַגִּיאִין׃ ב וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימָר׃ ג סַגִּי לְכוֹן דְּאַקֵּפְתּוּן יָת טוּרָא הָדֵין אִתְפְּנִיוּ לְכוֹן צִפּוּנָא׃ ד וְיָת עַמָּא פַּקֵּד לְמֵימַר אַתּוּן עָבְרִין בִּתְחוּם אֲחוּכוֹן בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין

רש״י

(מב) לא תעלו. לֹא עֲלִיָּה תְּהֵא לָכֶם אֶלָּא יְרִידָה׃ (מד) כאשר תעשינה הדברים. מָה הַדְּבוֹרָה הַזֹּאת כְּשֶׁהִיא מַכָּה אֶת הָאָדָם מִיָּד מֵתָה, אַף הֵם כְּשֶׁהָיוּ נוֹגְעִים בָּכֶם מִיָּד מֵתִים׃ (מה) ולא שמע ה׳ בקלכם. כִּבְיָכוֹל עֲשִׂיתֶם מִדַּת רַחֲמָיו כְּאִלּוּ אַכְזָרִי׃ (מו) ותשבו בקדש ימים רבים. י״ט שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר כימים אשר ישבתם בִּשְׁאָר הַמַּסָּעוֹת, וְהֵם הָיוּ ל״ח שָׁנָה, י״ט מֵהֶם עָשׂוּ בְקָדֵשׁ וְי״ט שָׁנָה הוֹלְכִים וּמְטוֹרָפִים וְחָזְרוּ לְקָדֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במ׳ ל״ב) וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר; כָּךְ מָצָאתִי בְּסֵדֶר עוֹלָם׃

ב (א) ונפן ונסע המדברה. אִלּוּ לֹא חָטְאוּ הָיוּ עוֹבְרִים דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר לִכָּנֵס לָאָרֶץ מִן דְּרוֹמוֹ לִצְפוֹנוֹ, וּבִשְׁבִיל שֶׁקִּלְקְלוּ הָפְכוּ לְצַד הַמִּדְבָּר, שֶׁהוּא בֵּין יַם סוּף לִדְרוֹמוֹ שֶׁל הַר שֵׂעִיר, וְהָלְכוּ אֵצֶל דְּרוֹמוֹ מִן הַמַּעֲרָב לַמִּזְרָח׃ דרך ים סוף. דֶּרֶךְ יְצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם שֶׁהוּא בְּמִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית; מִשָּׁם הָיוּ הוֹלְכִים לְצַד הַמִּזְרָח׃ ונסב את הר שעיר. כָּל דְּרוֹמוֹ עַד אֶרֶץ מוֹאָב׃ (ג) פנו לכם צפנה. סִבּוּ לָכֶם לְרוּחַ מִזְרָחִית, מִן הַדָּרוֹם

people, saying, Ye *are* to pass through the boundary of your brethren the children of Esau, who abide in Seir; and they shall be afraid of you: take ye good heed unto yourselves therefore:
5Contend not with them; for I will not give you of their land, no, not so much as a foot breadth; because I have given mount Seir unto Esau *for* a possession.
6Ye shall buy food of them for money, that ye may eat; and even water you dig for, shall be from them for money, that ye may drink.
7For the Eternal thy God hath blessed thee in all the works of thy hand: he knoweth thy walking through this great desert: these forty years the Eternal thy God *hath been* with thee; thou hast lacked nothing.
8And when we passed by from our brethren the children of Esau, who abode in Seir, through the way of the plain from Elath, and from Ezion-gaber, ... we turned and passed by the way

רש"י

the north, your faces directed to the north[1]). Consequently they were travelling along the east side *of Moab*, and this is what is meant by (Judges XI. 18) "And they came by the east side of the land of Moab". **(4)** ונשמרתם מאד TAKE YE GOOD HEED TO YOURSELVES — And what is this "taking heed"? *What follows:* אל תתגרו בם CONTEND NOT WITH THEM[2]). **(5)** עד מדרך כף רגל — *This means,* E v e n מדרך כף רגל, as much as to say: even *only* treading with the feet (a single step). *The text means,* I do not permit you to pass into their land without *their* permission. — A Midrashic explanation is: *I shall not give you of their land* until there come the day of the treading of the sole of foot upon Mount Olivet (the Messianic period), as it is said, (Zech. XIV. 4) "And his feet shall stand [in that day upon the Mount of Olives etc.]". ירשה לעשו [I HAVE GIVEN MOUNT SEIR] TO ESAU AS AN INHERITANCE from Abraham. *The territory of* ten clans I gave (promised) him (Abraham); seven of them will be yours (the seven clans of Canaan), and the Kenites, the Kenizzites and the Kadmonites, — who are Ammon, Moab and Seir — one of them *already belongs* to Esau, and the *other* two to the children of Lot (cf. Ber. R. 44; and Rashi on Gen. XV. 19); as a reward because he (Lot) went with him (Abraham) to Egypt, and kept silent about what he said regarding his wife, "She is my sister", he treated him as his son (and therefore he, through his children Amon and Moab, inherited part of the land promised to him) (cf. Rashi on Gen. XIX. 29 and Gen. R. 51). **(6)** תכרו — *This is* an expression denoting purchase. Similar is (Gen. L. 5; see Rashi thereon), "which I have bought (כריתי) for myself", for thus in the coast cities do they use for "trading" the term כירה (R. Hash. 26a). **(7)** כי ה' אלהיך ברכך FOR THE LORD THY GOD HATH BLESSED THEE — therefore you should not show yourselves ungrateful to Him by behaving as though you were poor, but act as rich people. **(8)** ונסן ונעבר

NOTES

[1]) Rashi suggests that סנו לכם צפונה, "turn ye northwards", signifies literally "set your faces (פנים) northwards".

[2]) See Appendix.

לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם בְּנֵי־עֵשָׂו
הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְיִירְאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד׃
ה אַל־תִּתְגָּרוּ בָם כִּי לֹא־אֶתֵּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד
מִדְרַךְ כַּף־רָגֶל כִּי־יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת־הַר
שֵׂעִיר׃ ו אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וַאֲכַלְתֶּם
וְגַם־מַיִם תִּכְרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וּשְׁתִיתֶם׃ ז כִּי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע לֶכְתְּךָ
אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה ׀ אַרְבָּעִים שָׁנָה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר׃ ח וַנַּעֲבֹר מֵאֵת
אַחֵינוּ בְנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה
מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן גָּבֶר ס וַנֵּפֶן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ

אונקלוס

בְּשֵׂעִיר וְיִדְחֲלוּן מִנְּכוֹן וְתִסְתַּמְרוּן לַחֲדָא: ה לָא תִתְגָּרוּן בְּהוֹן אֲרֵי לָא אֶתֵּן לְכוֹן מֵאַרְעֲהוֹן עַד מִדְרַךְ פַּרְסַת רִגְלָא אֲרֵי יְרֻתָּא לְעֵשָׂו יְהָבִית יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר: ו עֲבוּרָא תִזְבְּנוּן מִנְּהוֹן בְּכַסְפָּא וְתֵיכְלוּן וְאַף מַיָּא תִּכְרוּן מִנְּהוֹן בְּכַסְפָּא וְתִשְׁתּוּן: ז אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ בְּכֹל עוֹבַד יְדָךְ סְפֵק לָךְ צָרְכָךְ בְּמֵהָכָךְ יָת מַדְבְּרָא רַבָּא הָדֵין דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין (מֵימְרָא דַ)יְיָ אֱלָהָךְ בְּסַעְדָּךְ לָא מְנַעְתָּא מִדָּעַם: ח וַעֲבַרְנָא מִלְּוָת אֲחוּנָא בְנֵי עֵשָׂו דְיָתְבִין בְּשֵׂעִיר מֵאֹרַח מֵישְׁרָא מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיוֹן גָּבֶר וְאִתְפְּנֵינָא

רש״י

לְצָפוֹן, פְּנֵיכֶם לַצָּפוֹן, נִמְצְאוּ הוֹלְכִין אֶת רוּחַ מִזְרָחִית וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שופ׳ י״א) וַיָּבוֹאוּ (וַיָּבֹא) מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב: (ד) ונשמרתם מאד. וּמַהוּ הַשְּׁמִירָה? אל תתגרו בם: (ה) עד מדרך כף רגל. אֲפִילוּ מִדְרַךְ כַּף רֶגֶל, כְּלוֹמַר אֲפִילוּ דְרִיסַת הָרֶגֶל אֵינִי מַרְשֶׁה לָכֶם לַעֲבוֹר בְּאַרְצָם שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה עַד שֶׁיָּבוֹא יוֹם דְּרִיסַת כַּף רֶגֶל עַל הַר הַזֵּיתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (זכ׳ י״ד) וְעָמְדוּ רַגְלָיו וְגוֹ׳: ירשה לעשו. מֵאַבְרָהָם, עֲשָׂרָה עֲמָמִים נָתַתִּי לוֹ, שִׁבְעָה לָכֶם וְקֵינִי וּקְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי הֵן עַמּוֹן וּמוֹאָב וְשֵׂעִיר, אֶחָד מֵהֶם לְעֵשָׂו וְהַשְּׁנַיִם לִבְנֵי לוֹט, בִּשְׂכַר שֶׁהָלַךְ אִתּוֹ לְמִצְרַיִם וְשָׁתַק עַל מַה שֶּׁהָיָה אוֹמֵר עַל אִשְׁתּוֹ אֲחוֹתִי הִיא, עֲשָׂאוֹ כִּבְנוֹ (ב״ר נ״א): (ו) תכרו. לְשׁוֹן מֶקַח, וְכֵן אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי (ברי׳ נ׳), שֶׁכֵּן בִּכְרַכֵּי הַיָּם קוֹרִין לִמְכִירָה כִּירָה (ר״ה כ״ו): (ז) כי ה׳ אלהיך ברכך. לְפִיכָךְ לֹא תִכְפּוּ אֶת טוֹבָתוֹ לְהֵרָאוֹת כְּאִלּוּ אַתֶּם עֲנִיִּים, אֶלָּא הַרְאוּ עַצְמְכֶם עֲשִׁירִים: (ח) ונפן

of the desert of Moab. 9 And the Eternal said unto me, Distress not
the Moabites, neither contend with them in war: for I will not give
thee of their land *for* a possession; because I have given Ar unto the
children of Lot *for* a possession. 10 The Emim abode therein formerly,
a people great, and many, and lofty, as the Anakim; 11 Who also were
accounted giants, as the Anakim; but the Moabites call them Emim.
12 The Horim also abode in Seir formerly; but the children of Esau
succeeded them when they had exterminated them from before them,
and abode in their stead; as Israel did unto the land of his possession,
which the Eternal gave unto them. 13 Now rise up, *said I,* and pass ye
over the brook Zered. And we had passed over the brook Zered.
14 And the space in which we came from Kadesh-barnea, until
we had passed over the brook Zered, *was* thirty and eight years;
until all the generation of the men of war were wasted out

רש"י

AND WE TURNED AND PASSED, towards the north; we turned our faces to proceed along the eastern side (see Rashi on v. 3). **(9)** ואל תתגר בם וגו' AND DO NOT CONTEND WITH THEM [IN WAR] — As regards Moab He forbade them (the Israelites) only war *against them*, but they might affrighten them, appearing before them when equipped for war; therefore it is written, (Num. XXII. 3) "And Moab was afraid because of the people", because they took plunder and loot from them. But about the children of Ammon it is said, (v. 19) "Do not contend with them" — no provocation of any kind, — as a reward for the reserve shown by their ancestress, *Lot's younger daughter*, who did not publicly divulge regarding her father's conduct, as *his* elder daughter did, who called her son's name "Moab" (i. e. *born* of the father) (B. Kam. 38b; see Rashi on Gen. XIX. 37). ער is the name of the district. **(10)** האמים לפנים וגו' THE EMIM [ABODE THERE] FORMERLY — You might think that this is the land of the Rephaim which I gave (promised) to Abraham (Gen. XV. 20), because the Emim who are Rephaim, dwelt there formerly (and they are one of the seven clans whose land you were to possess), but this is not that *land*, because those Rephaim I drove out from before the children of Lot and settled these in their stead (cf. Rashi on III. 13). **(11)** רפאים יחשבו וגו' THEY [ALSO] ARE ACCOUNTED REPHAIM, [AS THE ANAKIM] — As Rephaim are those Emim accounted, even as the Anakim — who are *also* termed Rephaim[1]) because the hands of everyone who beheld them became weak (רפה) (cf. Num. R. 26). אמים — *so called* because the dread (אימה) of them lay upon the people. — So, too, (v. 12) the Horim dwelt *formerly* in Seir and I gave them over unto the children

NOTES

[1]) The text may be translated: The Rephaim are also accounted as Anakim. Such a statement, however, is of no interest here, for Scripture is not speaking of the Rephaim, but of the Emim. Rashi therefore explains that the verse is an abridgment of the following: רפאים יחשבו אף הם, כאשר יחשבו הענקים לרפאים.

מִדְבַּר מוֹאָב: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תָּצַר אֶת־
מוֹאָב וְאַל־תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא־אֶתֵּן לְךָ
מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי־לוֹט נָתַתִּי אֶת־עָר יְרֻשָּׁה:
י הָאֵמִים לְפָנִים יָשְׁבוּ בָהּ עַם גָּדוֹל וְרַב וָרָם
כַּעֲנָקִים: יא רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ אַף־הֵם כַּעֲנָקִים
וְהַמֹּאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֵמִים: יב וּבְשֵׂעִיר יָשְׁבוּ
הַחֹרִים לְפָנִים וּבְנֵי עֵשָׂו יִירָשׁוּם וַיַּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם
וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתוֹ
אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה לָהֶם: יג עַתָּה קֻמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם
אֶת־נַחַל זָרֶד וַנַּעֲבֹר אֶת־נַחַל זָרֶד: יד וְהַיָּמִים
אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ ׀ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ עַד אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ אֶת־
נַחַל זֶרֶד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר

אונקלוס

וַעֲבַרְנָא אֹרַח מַדְבְּרָא דְמוֹאָב: ט וַאֲמַר יְיָ לִי לָא תְצוּר לְמוֹאָבָאֵי וְלָא תִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד
עִמְּהוֹן קְרָב אֲרֵי לָא אֶתֵּן לָךְ מֵאַרְעֵהּ יְרֻתָּא אֲרֵי לִבְנֵי לוֹט יְהָבִית יָת לְחָיַת יְרֻתָּא:
י אֵימְתָנֵי מִלְּקַדְמִין יַתְבִין בַּהּ עַם רַב וְסַגִּי וְתַקִּיף כְּגִבָּרַיָּא: יא גִּבָּרָאֵי מִתְחַשְׁבִין אַף
אִנּוּן כְּגִבָּרָאֵי וּמוֹאָבָאֵי יְקָרַן לְהוֹן אֵימְתָנֵי: יב וּבְשֵׂעִיר יְתִיבוּ חֹרָאֵי מִלְּקַדְמִין וּבְנֵי
עֵשָׂו תָּרְכִנּוּן וְשֵׁיצִינּוּן מִקֳּדָמֵיהוֹן וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן כְּמָא דִי עֲבַד יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא
יְרֻתְּתֵהּ דִּיהַב יְיָ לְהוֹן: יג כְּעַן קוּמוּ וְעִבָרוּ לְכוֹן יָת נַחְלָא דְזֶרֶד וַעֲבַרְנָא יָת נַחְלָא
דְזֶרֶד: יד וְיוֹמַיָּא דִי הַלֶּכְנָא מֵרְקַם גֵּיאָה עַד דִּי עֲבַרְנָא יָת נַחְלָא דְזֶרֶד תְּלָתִין וְתַמְנֵי

רש״י

ונעבר. לְצַד צָפוֹן הָפַכְנוּ פָּנִים לַהֲלוֹךְ רוּחַ מִזְרָחִית: (ט) ואל תתגר בם וגו׳. לֹא אָסַר לָהֶם עַל מוֹאָב אֶלָּא מִלְחָמָה, אֲבָל מְיָרְאִים הָיוּ אוֹתָם, וְנִרְאִים לָהֶם כְּשֶׁהֵם מְזֻיָּנִים, לְפִיכָךְ כְּתִיב (במ׳ כ״ב) וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם, שֶׁהָיוּ שׁוֹלְלִים וּבוֹזְזִים אוֹתָם; אֲבָל בִּבְנֵי עַמּוֹן נֶאֱמַר (פסוק י״ט) וְאַל תִּתְגָּר בָּם — שׁוּם גֵּרוּי, בִּשְׂכַר צְנִיעוּת אִמָּם, שֶׁלֹּא פִּרְסְמָה עַל אָבִיהָ כְּמוֹ שֶׁעָשְׂתָה הַבְּכִירָה שֶׁקָּרְאָה שֵׁם בְּנָהּ מוֹאָב (ב״ק ל״ח): ער. שֵׁם הַמְּדִינָה: (י) האמים לפנים וגו׳. אַתָּה סָבוּר שֶׁזּוֹ אֶרֶץ רְפָאִים שֶׁנָּתַתִּי לוֹ לְאַבְרָהָם, לְפִי שֶׁהָאֵמִים שֶׁהֵם רְפָאִים יָשְׁבוּ בָהּ לְפָנִים, אֲבָל לֹא זוֹ הִיא, כִּי אוֹתָן רְפָאִים הוֹרַשְׁתִּי מִפְּנֵי בְנֵי לוֹט וְהוֹשַׁבְתִּים תַּחְתָּם: (יא) רפאים יחשבו וגו׳. רְפָאִים הָיוּ נֶחֱשָׁבִין אוֹתָם אֵמִים, כַּעֲנָקִים הַנִּקְרָאִים רְפָאִים עַל שֵׁם שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתָם יָדָיו מִתְרַפּוֹת (ב״ר כ״ו); אמים. עַל שֵׁם שֶׁאֵימָתָם מְטֻּלֶּת עַל הַבְּרִיּוֹת (שם), וְכֵן בְּשֵׂעִיר יָשְׁבוּ הַחֹרִים וּנְתַתִּים לִבְנֵי עֵשָׂו;

of the camp, as the Eternal sware unto them. [15]For indeed the hand of
the Eternal was against them, to destroy them from among the camp,
until they were consumed. [16]So it came to pass, when all the men of
war were consumed and dead from among the people, [17]That the Eternal
spake unto me, saying, [18]Thou art to pass over through Ar, the boundary
of Moab, this day: [19]And *when* thou approachest over against the children
of Ammon, distress them not, nor contend with them: for I will not give
thee of the land of the children of Ammon *any* possession; because
I have given it unto the children of Lot *for* a possession. [20]That
also was accounted a land of Refaim: Refaim abode therein
formerly, and the Ammonites call them Zamzummim; [21]A people
great, and many, and lofty, as the Anakim; but the Eternal
exterminated them before them: and they succeeded them, and

רש"י

of Esau[1]). **(12)** יירשום — *This is* a present *frequentative* form *of the verb;* it is as much as to say, I gave them power that they might go on driving them out continuously. **(15)** היתה בם [FOR INDEED THE HAND OF THE LORD] WAS AGAINST THEM [TO DESTROY THEM] speedily within *a period of* forty years, so that they should no longer be the cause for their children to tarry in the wilderness[2]). **(16—17)** ויהי כאשר תמו וגו' וידבר ה' אלי וגו' SO IT CAME TO PASS WHEN [ALL THE MEN OF WAR] HAD COME TO AN END ... THAT THE LORD SPAKE TO ME etc. — But from when the spies were sent forth until now, *the word* וידבר is not mentioned in this section, but ויאמר, to teach you that during these entire thirtyeight years during which the Israelites were lying under God's censure, the divine Utterance (דבור) was not specially vouchsafed to him in affectionate language, face to face, and tranquillity of mind — to teach you that the Shechinah rests upon the prophets only for Israel's sake (Mech. Ex. XII. 1; Siphre Lev. I. 1; cf. Rashi on Lev. I. 1 towards end)[3]). אנשי המלחמה THE MEN OF WAR — men from twenty years old and upwards, wo *alone* went to the war (cf. Num. XIV. 29 and Rashi thereon). **(18—19)** אתה עבר היום את גבול מואב ... וקרבת מול בני עמון THOU ART TO PASS THIS DAY THE BOUNDARY OF MOAB ... AND THOU WILT APPROACH OPPOSITE THE CHILDREN OF AMMON — from here *we see* that the land of Ammon was on the north *of Moab*[4]). **(20)** ארץ רפאים תחשב IT (AMMON) ALSO WAS ACCOUNTED A LAND OF REPHAIM. — It also is accounted a land of Rephaim because the Rephaim formerly dwelt in it, but *yet* it is not that *land* which I gave to Abraham. **(23)** והעוים הישבים בחצרים וגו' BUT THE AVIM WHO DWELL IN HAZERIM etc. — The Avim are part of the Philistine people, for they are enumerated together with them in the Book of Joshua (XIII. 3), as it is said, "The five lords of the Philistines, the Gazathites,

NOTES

1) Rashi means that v. 12 is to be connected with v. 9: Just as I have given the Emim (who are the Rephaim) to the sons of Lot, so I gave the land of the Horim to the sons of Esau who gradually drove them out. Verses 10 and 11 are a parenthesis.

For Notes 2—4 see Appendix.

אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לָהֶם׃ טו וְגַם יַד־יְהוָה הָיְתָה בָּם לְהֻמָּם
מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה עַד תֻּמָּם׃ טז וַיְהִי כַאֲשֶׁר־תַּמּוּ
כָּל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת מִקֶּרֶב הָעָם׃ ס
יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יח אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־
גְּבוּל מוֹאָב אֶת־עָר׃ יט וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי עַמּוֹן אַל־
תְּצֻרֵם וְאַל־תִּתְגָּר בָּם כִּי לֹא־אֶתֵּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי־
עַמּוֹן לְךָ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי־לוֹט נְתַתִּיהָ יְרֻשָּׁה׃
כ אֶרֶץ־רְפָאִים תֵּחָשֵׁב אַף־הִוא רְפָאִים יָשְׁבוּ־בָהּ
לְפָנִים וְהָעַמֹּנִים יִקְרְאוּ לָהֶם זַמְזֻמִּים׃ כא עַם גָּדוֹל
וְרַב וָרָם כָּעֲנָקִים וַיַּשְׁמִידֵם יְהוָה מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֻׁם

אונקלוס

שְׁנִין עַד סַף כָּל דָּרָא גֻּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא כְּמָא דִי קַיִּים יְיָ לְהוֹן:
טו וְאַף מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת בְּהוֹן לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא עַד דִּשְׁלִימוּ: טז וַהֲוָה
כַּד שְׁלִימוּ כָּל גֻּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא לִמְמַת מִגּוֹ עַמָּא: יז וּמַלִּיל יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: יח אַתְּ
עָבֵר יוֹמָא דֵין יָת תְּחוּם מוֹאָב יָת לְחָיַת: יט וְתִקְרַב לָקֳבֵל בְּנֵי עַמּוֹן לָא תְצוּר
עֲלֵיהוֹן וְלָא תִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד עִמְּהוֹן קְרָב אֲרֵי לָא אֶתֵּן מֵאַרְעָא בְנֵי עַמּוֹן לָךְ יְרֻתָּא
אֲרֵי לִבְנֵי לוֹט יְהָבִתַּהּ יְרֻתָּא: כ אַרְעָא גִבָּרַיָּא מִתְחַשְׁבָא אַף הִיא גִּבָּרִין יְתִיבוּ בַהּ
מִלְּקַדְמִין וְעַמּוֹנָאֵי קָרַן לְהוֹן חֻשְׁבָּנֵי: כא עַם רַב וְסַגִּי וְתַקִּיף כְּגִבָּרַיָּא וְשֵׁיצְנוּן יְיָ

רש״י

(יב) יירשום. לְשׁוֹן הוֹוֶה, כְּלוֹמַר נָתַתִּי בָּהֶם כֹּחַ שֶׁהָיוּ מוֹרִישִׁים אוֹתָם וְהוֹלְכִים:
(טו) היתה בם. לְמַהֵר וּלְהֻמָּם בְּתוֹךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁלֹּא יִגְרְמוּ לִבְנֵיהֶם עוֹד לְהִתְעַכֵּב
בַּמִּדְבָּר: (טז–יז) ויהי כאשר תמו וגו׳ וידבר ה׳ אלי וגו׳. אֲבָל מִשִּׁלּוּחַ הַמְרַגְּלִים עַד
כָּאן לֹא נֶאֱמַר בְּפָרָשָׁה זוֹ וַיְדַבֵּר אֶלָּא וַיֹּאמֶר, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל ל״ח שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל
נְזוּפִים, לֹא נִתְיַחֵד עִמּוֹ הַדִּבּוּר בִּלְשׁוֹן חִבָּה, פָּנִים אֶל פָּנִים וְיִשּׁוּב הַדַּעַת – לְלַמֶּדְךָ
שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עַל הַנְּבִיאִים אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל (מב״י שמ׳ י״ב): אנשי המלחמה.
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה הַיּוֹצְאִים בַּצָּבָא: (יח–יט) אתה עבר היום את גבול מואב, וקרבת
מול בני עמון. מִכָּאן שֶׁאֶרֶץ עַמּוֹן לְצַד צָפוֹן: (כ) ארץ רפאים תחשב. אֶרֶץ רְפָאִים
נֶחְשֶׁבֶת אַף הִיא, לְפִי שֶׁהָרְפָאִים יָשְׁבוּ בָהּ לְפָנִים, אֲבָל לֹא זוֹ הִיא שֶׁנָּתַתִּי לְאַבְרָהָם:
(כג) והעוים הישבים בחצרים וגו׳. עַוִּים מִפְּלִשְׁתִּים הֵם, שֶׁעִמָּהֶם הֵם נֶחְשָׁבִים בְּסֵפֶר
יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר (יהוש׳ י״ג) חֲמֵשֶׁת סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים הָעַזָּתִי וְהָאַשְׁדּוֹדִי הָאֶשְׁקְלוֹנִי הַגִּתִּי

abode in their stead: 22As he did to the children of Esau, who abode in
Seir, when he exterminated the Horim from before them; and they
succeeded them, and abode in their stead even unto this day: 23And the
Avim, who abode in Hazerim, *even* unto Azzah, the Caphtorim, who
came forth out of Caphtor, exterminated them, and abode in their stead.
24Rise ye, journey, and pass over the river Arnon: behold, I have given
into thine hand Sihon the Amorite, king of Heshbon, and his land:
begin to possess *it*, and contend with him in war. 25This day will I
begin to put the dread of thee and the fear of thee upon the nations
that are under the whole heaven, who shall hear report of thee, and shall
shake, and be in anguish because of thee. 26And I sent messengers
out of the desert of Kedemoth unto Sihon king of Heshbon with
words of peace, saying, 27Let me pass through thy land: I will
go along by the high way, I will neither turn unto the right
hand nor the left. 28Thou shalt sell me food for money, that I may eat;

רש"י

and the Ashdothites, and the Eshkalonites, the Gittites, and the Ekronites; also the Avim". But because of the oath which Abraham had sworn to Abimelech, *king of the Philistines* (Gen. XXI. 24), Israel would have been unable to take their land out of their possession; but, *says God,* I brought the Caphtorites against them and they destroyed them and dwelt in their stead, and now you are permitted to take it (that land) from their (the Caphtorites') possession (Chul. 60b). **(25)** תחת כל השמים [THIS DAY I BEGIN TO PUT THE DREAD OF THEE ... UPON THE NATIONS THAT ARE] UNDER THE WHOLE HEAVEN — This (the statement that the nations under the entire heaven will dread the Israelites) teaches that the sun stood still for Moses on the day of the battle with Og[1]), and the matter was *consequently* known under the whole heaven (Ab. Zar. 25a). **(26)** ממדבר קדמות [AND I SENT MESSENGERS] FROM THE WILDERNESS OF KEDEMOTH — Although the Omnipresent had not commanded me to proclaim peace unto Sihon I learnt *to do so* from

NOTES

[1]) See Appendix.

וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם: כב כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִבְנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים
בְּשֵׂעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת־הַחֹרִי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֻׁם
וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: כג וְהָעַוִּים הַיֹּשְׁבִים
בַּחֲצֵרִים עַד־עַזָּה כַּפְתֹּרִים הַיֹּצְאִים מִכַּפְתֹּר
הִשְׁמִידֻם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם: כד קוּמוּ סְּעוּ וְעִבְרוּ אֶת־
נַחַל אַרְנֹן רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן
הָאֱמֹרִי וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה:
כה הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ עַל־פְּנֵי
הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ
וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ: כו וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר
קְדֵמוֹת אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי שָׁלוֹם לֵאמֹר:
כז אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֵלֵךְ לֹא אָסוּר
יָמִין וּשְׂמֹאול: כח אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וְאָכַלְתִּי

אונקלוס

מקדמיהון ותרכנון ויתיבו באתריהון:
כב כמא די עבד לבני עשו דיתבין בשעיר די שצי ית חוראי מקדמיהון ותרכנון ויתיבו באתריהון עד יומא הדין:
כג ועואי דיתבין בדפיח עד עזה קפוטקאי דנפקו מקפוטקיא שצאנון ויתיבו באתריהון:
כד קומו טולו ועברו ית נחלא דארנן חזי (ד)מסרית בידך ית סיחן מלכא דחשבון אמראה וית ארעה שרי לתרכותה ואתגרי למעבד עמה קרבא:
כה יומא הדין אשרי למתן זועתך ודחלתך על אפי עממיא די תחות כל שמיא די ישמעון שמעך ויזועון וידחלון מן קדמך:
כו ושלחית אזגדין ממדברא דקדמות לות סיחון מלכא דחשבון פתגמי שלמא למימר:
כז אעבר בארעך בארחא בארחא איזל לא אסטי ימינא ושמאלא:
כח עבורא

רש"י

והעקרוני והעוים, ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם, והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם, ועכשיו אתם מותרים לקחתה מידם (חולי' ס'): (כה) תחת כל השמים. למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ונודע הדבר תחת כל השמים (ע"ז כ"ה): (כו) ממדבר קדמות. אע"פ שלא

and give me water for money, that I may drink: only I will pass through
on my feet: [29]As the children of Esau who abide in Seir, and the Moabites
who abide in Ar, did unto me; until I shall pass over the Jordan into the
land which the Eternal our God giveth us. [30]But Sihon king of Heshbon
would not let us pass by him: for the Eternal thy God allowed his spirit
to be hardened and his heart to be obstinate, that he might give him
into thy hand, as at this day. [31]And the Eternal said unto me, Behold,
I have begun to give Sihon and his land before thee: begin to possess,
that thou mayest possess his land. [32]Then Sihon came out towards us,
he and all his people, to war at Jahaz. [33]And the Eternal our God gave
him *up* unto us; and we smote him, and his sons, and all his people.
[34]And we conquered all his cities at that time, and doomed *to destruction*

ריש"י

what happened in the wilderness of Sinai, *i.e.* from an incident that relates to the Torah which pre-existed (קדמה) the world. For when the Holy One, blessed be He, was about to give it (the Torah) to Israel, he took it round to Esau and Ishmael. It was manifest before Him that they would not accept it, but yet He opened unto them with peace. Similarly I first approached Sihon with words of peace. — Another explanation of ממדבר קדמות: *Moses said to God,* "I learnt this *from what Thou didst say in the wilderness* — from Thee Who wast in existence before (קדמת) the world. Thou couldst have sent one flash of lightning to burn up the Egyptians, but Thou didst send me from the wilderness to Pharaoh, to say gently, (Ex. V. 1) "Let my people go" (Tanch.). **(29)** כאשר עשו לי בני עשו AS THE CHILDREN OF ESAU DID TO ME — This does not refer to passing through their land (רק אעברה ברגלי) *for Edom refused this,* (cf. Num. XX. 18) but to the matter of selling food and water (also mentioned in the preceding verse). עד אשר אעבר את הירדן UNTIL I SHALL PASS OVER THE JORDAN — This is to be connected with "Let me pass through thy land" (v. 27)[1]). **(31)** החלתי תת לפניך I HAVE BEGUN TO GIVE [SIHON] BEFORE THEE — He cast down the tutelary angel of the Amorites, who was in the upper spheres, beneath Moses' feet and made him tread upon his neck (cf. Rashi on Num. XXIV. 2)[2]). **(32)** ויצא סיחן AND SIHON WENT FORTH — He did not send for Og to help him: *this serves* to teach you that they did not require one another's *help, so mighty was each of them.* **(33)** ואת בנו [AND WE SMOTE

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

וּמַ֛יִם בַּכֶּ֥סֶף תִּתֶּן־לִ֖י וְשָׁתִ֑יתִי רַ֖ק אֶעְבְּרָ֥ה בְרַגְלָֽי׃
כט כַּאֲשֶׁ֨ר עָֽשׂוּ־לִ֜י בְּנֵ֣י עֵשָׂ֗ו הַיֹּֽשְׁבִים֙ בְּשֵׂעִ֔יר
וְהַמּ֣וֹאָבִ֔ים הַיֹּֽשְׁבִ֖ים בְּעָ֑ר עַ֤ד אֲשֶׁר־אֶֽעֱבֹר֙ אֶת־
הַיַּרְדֵּ֔ן אֶל־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁר־יְהוָ֥ה אֱלֹהֵ֖ינוּ נֹתֵ֥ן לָֽנוּ׃
ל וְלֹ֣א אָבָ֗ה סִיחֹן֙ מֶ֣לֶךְ חֶשְׁבּ֔וֹן הַעֲבִרֵ֖נוּ בּ֑וֹ כִּֽי־
הִקְשָׁה֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ אֶת־רוּח֗וֹ וְאִמֵּץ֙ אֶת־לְבָב֔וֹ
לְמַ֛עַן תִּתּ֥וֹ בְיָדְךָ֖ כַּיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ ס ששי לא וַיֹּ֣אמֶר
יְהוָ֗ה אֵלַ֔י רְאֵ֗ה הַחִלֹּ֙תִי֙ תֵּ֣ת לְפָנֶ֔יךָ אֶת־סִיחֹ֖ן וְאֶת־
אַרְצ֑וֹ הָחֵ֣ל רָ֔שׁ לָרֶ֖שֶׁת אֶת־אַרְצֽוֹ׃ לב וַיֵּצֵ֨א סִיחֹ֜ן
לִקְרָאתֵ֗נוּ ה֛וּא וְכָל־עַמּ֖וֹ לַמִּלְחָמָ֥ה יָֽהְצָה׃ לג וַֽיִּתְּנֵ֛הוּ
יְהוָ֥ה אֱלֹהֵ֖ינוּ לְפָנֵ֑ינוּ וַנַּ֥ךְ אֹת֛וֹ וְאֶת־בָּנָ֖ו וְאֶת־כָּל־
עַמּֽוֹ׃ לד וַנִּלְכֹּ֤ד אֶת־כָּל־עָרָיו֙ בָּעֵ֣ת הַהִ֔וא וַֽנַּחֲרֵם֙

אונקלוס

בְּכַסְפָּא תְּזַבֵּן לִי וְאֵיכוֹל וּמַיָּא בְּכַסְפָּא תִּתֵּן לִי וְאֶשְׁתֵּי לְחוֹד אֶעְבַּר בְּרַגְלָי: כט כְּמָא
דִי עֲבָדוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר וּמוֹאֲבָאֵי דְּיָתְבִין בִּלְחָיַת עַד דְּאֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא
לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָנָא יָהֵב לָנָא: ל וְלָא אֲבִי סִיחֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן לְמִשְׁבְּקָנָא לְמֶעְבַּר
בִּתְחוּמֵהּ אֲרֵי אַקְשִׁי יְיָ אֱלָהָךְ יָת רוּחֵהּ וְתַקִּיף יָת לִבֵּהּ בְּדִיל לְמִמְסְרֵהּ בִּידָךְ כְּיוֹמָא
הָדֵין: לא וַאֲמַר יְיָ לִי חֲזִי שָׁרֵיתִי לְמִמְסַר קֳדָמָךְ יָת סִיחֹן וְיָת אַרְעֵהּ שְׁרֵי לְתָרְכוּתֵהּ
לְמֵירַת יָת אַרְעֵהּ: לב וּנְפַק סִיחֹן לְקַדָּמוּתָנָא הוּא וְכָל עַמֵּהּ לַאֲגָחָא קְרָבָא לְיָהַץ:
לג וּמַסְרֵהּ יְיָ אֱלָהָנָא קֳדָמָנָא וּמְחֵנָא יָתֵהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל עַמֵּהּ: לד וּכְבַשְׁנָא יָת

רש״י

צִוַּנִי הַמָּקוֹם לִקְרוֹא לְסִיחוֹן לְשָׁלוֹם, לָמַדְתִּי מִמִּדְבַּר סִינַי — מִן הַתּוֹרָה שֶׁקָּדְמָה לָעוֹלָם — כְּשֶׁבָּא הַקָּבָּ"ה לִתְּנָהּ לְיִשְׂרָאֵל חָזַר אוֹתָהּ עַל עֵשָׂו וְיִשְׁמָעֵאל, וְגָלוּי לְפָנָיו שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּהָ. וְאַעַ"פּ כֵּן פָּתַח לָהֶם בְּשָׁלוֹם, אַף אֲנִי קִדַּמְתִּי אֶת סִיחוֹן בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם; דָּ"א ממדבר קדמות — מִמְּךָ לָמַדְתִּי, שֶׁקָּדַמְתָּ לָעוֹלָם, יָכוֹל הָיִיתָ לִשְׁלוֹחַ בָּרָק אֶחָד וְלִשְׂרוֹף אֶת הַמִּצְרִים, אֶלָּא שְׁלַחְתַּנִי מִן הַמִּדְבָּר אֶל פַּרְעֹה לֵאמֹר (שמ׳ ה׳) שַׁלַּח אֶת עַמִּי, בְּמִתּוּן (תנח׳): (כט) כאשר עשו לי בני עשו. לֹא לְעִנְיַן לַעֲבוֹר בְּאַרְצָם, אֶלָּא לְעִנְיַן מֶכֶר אוֹכֶל וּמַיִם: עד אשר אעבר את הירדן. מוּסָב עַל אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ: (לא) החלתי תת לפניך. כָּפָה שַׂר שֶׁל אֱמוֹרִיִּים שֶׁלְּמַעְלָה תַּחַת רַגְלָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְהִדְרִיכוֹ עַל צַוָּארוֹ: (לב) ויצא סיחון. לֹא שָׁלַח בִּשְׁבִיל עוֹג לַעֲזוֹר לוֹ, לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא הָיוּ צְרִיכִים זֶה לָזֶה: (לג) ואת

the men, and the women, and the little ones, of every city, we left none
remain: 35Only the beasts we took unto ourselves, and the spoil of cities
which we conquered, 36From Aroer, which *is* by the brink of the brook
of Arnon, and *from* that city that *is* by the brook, even unto Gilead, there
was not one town too strong for us: the Eternal our God gave all unto
us. 37Only unto the land of the children of Ammon thou camest not,
nor unto any place of the brook Jabbok, nor unto the cities in the
mountains, and all as the Eternal our God commanded us.

3. 1Then we turned, and went up the way to Bashan: and Og the king of
Bashan went out towards us, he and all his people, to war at Edrei.
2And the Eternal said unto me, Fear him not: for I will give him, and
all his people, and his land, into thy hand; and thou shalt do unto
him as thou didst unto Sihon king of the Amorites, who abode

רש״י

HIM] AND HIS SONS — It is written בנו, "his s o n" (although read as בניו "his s o n s"), for he had a son who was as mighty as himself (cf. Tanch. end of חקת). **(34)** מתם *means* MEN. — Of the spoil taken from Sihon it is stated (v. 35) בזונו לנו, an expression denoting plunder (בזה), because *then* this was an object of desire to them, so that each man took spoil for himself. But when they came to the plundering of Og, they were already full to satiety, and it was contemptible in their eyes, so that they tore in pieces and cast away cattle and garments, and took only silver and gold. On this account it is said (III. 37) בַּזֹּנוּ לנו, which is an expression denoting "holding in contempt" (בזיון). Thus is it expounded in Siphre in the chapter *beginning with* "And Israel dwelt in Shittim" (Num. ch. XXV.). **(37)** כל יד נחל יבק *means*, ALL THE DISTRICT BESIDE THE BROOK OF JABBOK. וכל אשר צוה ה׳ אלהינו לנו — *This means*, AND ALL WHICH THE LORD OUR GOD COMMANDED US not to capture, we left.

3. (1) ונפן ונעל AND WE TURNED AND WENT UP — every *journey* towards the north (from the wilderness towards Canaan) is "uphill". **(2)** אל תירא אתו DO NOT FEAR HIM — In the case of Sihon, however, it did not feel it necessary to state, "Do not fear him"!? But *in the*

אֶת־כָּל־עִיר מְתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף לֹא הִשְׁאַרְנוּ
שָׂרִיד: לה רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים
אֲשֶׁר לָכָדְנוּ: לו מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל
אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בַּנַּחַל וְעַד־הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה
קִרְיָה אֲשֶׁר שָׂגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ: לז רַק אֶל־אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לֹא
קָרָבְתָּ כָּל־יַד נַחַל יַבֹּק וְעָרֵי הָהָר וְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ג א וַנֵּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא
עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה
אֶדְרֶעִי: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי
בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ
לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב

אונקלוס

כָּל קִרְווֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא וְגַמַּרְנָא יָת כָּל קִרְוֵי גֻבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא לָא אַשְׁאַרְנָא
מְשֵׁיזֵב: לה לְחוֹד בְּעִירָא בַּזַּנָא לָנָא וַעֲדִי קִרְוַיָּא דִּי כְבַשְׁנָא: לו מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל כֵּיף
נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְקַרְתָּא דִּי בְנַחֲלָא וְעַד גִּלְעָד לָא הֲוָת קַרְתָּא דִּי תְקֵיפַת מִנָּנָא יָת כֹּלָּא
מְסַר יְיָ אֱלָהַנָא קֳדָמַנָא: לז לְחוֹד לְאַרְעָא בְנֵי עַמּוֹן לָא קְרֵבְתָּא כָּל כֵּיף נַחֲלָא
יוּבְקָא וְקִרְוֵי טוּרָא וְכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהַנָא: א וְאִתְפְּנֵינָא וּסְלֶקְנָא אֹרַח דְּמַתְנָן
וּנְפַק עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן לְקַדָּמוּתָנָא הוּא וְכָל עַמֵּהּ לַאֲגָחָא קְרָבָא אֶדְרֶעִי: ב וַאֲמַר
יְיָ לִי לָא תִדְחַל מִינֵּהּ אֲרֵי בִידָךְ מְסָרִית יָתֵהּ וְיָת כָּל עַמֵּהּ וְיָת אַרְעֵהּ וְתַעְבֵּד לֵהּ

רש״י

בניו. בְּנוֹ כְתִיב, שֶׁהָיָה לוֹ בֵן גִּבּוֹר כְּמוֹתוֹ (תנח׳ חקת): (לד) מתם. אֲנָשִׁים, בְּבִזַּת סִיחוֹן נֶאֱמַר בָּזַזְנוּ לָנוּ, לְשׁוֹן בִּזָּה, שֶׁהָיְתָה חֲבִיבָה עֲלֵיהֶם וּבוֹזְזִים אִישׁ לוֹ, וּכְשֶׁבָּאוּ לְבִזַּת עוֹג, כְּבָר הָיוּ שְׂבֵעִים וּמְלֵאִים, וְהָיְתָה בְּזוּיָה בְּעֵינֵיהֶם, וּמְקָרְעִין וּמַשְׁלִיכִין בְּהֵמָה וּבְגָדִים, וְלֹא נָטְלוּ כִּי אִם כֶּסֶף וְזָהָב, לְכָךְ נֶאֱמַר בַּזּוֹנוּ לָנוּ, לְשׁוֹן בִּזָּיוֹן, כָּךְ נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי בְּפ׳ וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים: (לז) כל יד נחל יבק. כָּל אֵצֶל נַחַל יַבּוֹק: וכל אשר צוה ה׳ אלהינו שֶׁלֹּא לִכְבּוֹשׁ, הִנַּחְנוּ:

ג (א) ונפן ונעל. כָּל צַד צָפוֹן הוּא עֲלִיָּה: (ב) אל תירא אתו. וּבְסִיחוֹן לֹא הֻצְרַךְ לוֹמַר

at Heshbon. [3]So the Eternal our God gave into our hands Og also, the king of Bashan, and all his people: and we smote him until no remnant remained unto him. [4]And we conquered all his cities at that time, there was not a town which we took not from them, threescore cities, all the line of Argob, the kingdom of Og in Bashan. [5]All these cities *were* fortified with high walls, doors, and bolts; besides unwalled cities a great many. [6]And we doomed them to destruction, as we did unto Sihon king of Heshbon, dooming to destruction the men, women, and little ones, of every city. [7]But all the beasts, and the spoil of the cities, we took for a prey to ourselves. [8]And we took at that time out of the hand of the two kings of the Amorites the land that *was* on this side of the Jordan, from the brook of Arnon unto mount Hermon; [9]*Which* Hermon the Sidonians call Sirion;

רש"י

case of Og Moses feared lest the merit that he (Og) had been of service to Abraham might avail him, as it is said, (Gen. XIV. 13: see Rashi thereon), "And the fugitive came", and that was Og (see Rashi on Num. XXI. 34). **(4)** חבל ארגב [ALL] THE LINE OF ARGOB — We render this in the Targum by בית פלך טרכונא. Now I have seen that the Jerusalem Targum of the Scroll of Esther terms a palace טרכתין. I learn *from this that* חבל ארגב *signifies* "the province of the Royal Palace", denoting that the province[1]) is called after its name (after the name of the palace). Similarly, also the term ארגוב *found in the Book* of Kings (2 XV. 25) *where the meaning is that* Pekah the son of Remaliah slew Pekahia the son of Menahem near the king's palace (את ארגוב), [I learn that thus (after the palace) was the province named]. **(5)** מערי הפרזי [BESIDES] UNWALLED CITIES — unconfined and open, *i. e.* without a wall. Similar is, (Zech. II. 8) "As open spaces (פרזות) shall Jerusalem be inhabited". **(6)** החרם — This has a present *frequentative* meaning: going on and destroying (see Rashi on Num. XXV. 17). **(8)** מיד means, FROM THE CONTROL OF. **(9)** צידנים יקראו לחרמון וגו׳ THE SIDONIANS CALL HERMON SIRION — But

NOTES

[1]) Rashi uses the term מלכות because the text speaks of the חבל ארגב being ממלכת עוג.

בְּחֶשְׁבּוֹן׃ ג וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת־עוֹג
מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ עַד־בִּלְתִּי
הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ ד וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת
הַהִוא לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאִתָּם
שִׁשִּׁים עִיר כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃
ה כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ
לְבַד מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד׃ ו וַנַּחֲרֵם אוֹתָם
כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַחֲרֵם כָּל־עִיר
מְתִם הַנָּשִׁים וְהַטָּף׃ ז וְכָל־הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הֶעָרִים
בַּזּוֹנוּ לָנוּ׃ ח וַנִּקַּח בָּעֵת הַהִוא אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד
שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִנַּחַל אַרְנֹן
עַד־הַר חֶרְמוֹן׃ ט צִידֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שִׂרְיֹן

אונקלוס

כְּמָא דִי עֲבַדְתָּא לְסִיחֹן מַלְכָּא דֶאֱמֹרָאָה דִי יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן׃ ג וִיהַב יְיָ אֱלָהָנָא בִּידָנָא
אַף יָת עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן וְיָת כָּל עַמֵּהּ וּמְחֵינוּהִי עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ מְשֵׁיזֵב׃
ד וּכְבַשְׁנָא יָת כָּל קִרְווֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא הֲוָת קַרְתָּא דִי לָא נְסַבְנָא מִנְּהוֹן שִׁתִּין
קִרְוִין כָּל בֵּית פְּלַךְ טְרָכוֹנָא מַלְכְוָתָא דְעוֹג בְּמַתְנָן׃ ה כָּל אִלֵּין קִרְוִין כְּרִיכָן מַקְּפָן
שׁוּר (רָם) דִּילְהֶן דָּשִׁין וְעַבְרִין בַּר מִקִּרְוֵי פַּצְחַיָּא סַגִּי לַחֲדָא׃ ו וְגַמַּרְנָא יָתְהוֹן כְּמָא
דִי עֲבַדְנָא לְסִיחֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן גַּמַּרְנָא כָּל קִרְוֵי גֻבְרַיָּא נְשַׁיָּא וְטַפְלָא׃ ז וְכָל
בְּעִירָא וַעֲדִי קִרְוַיָּא בַּזּוֹנָא לָנָא׃ ח וּכְבַשְׁנָא בְּעִדָּנָא הַהִיא יָת אַרְעָא מִיְּדָא דִּתְרֵין
מַלְכֵי אֱמֹרָאָה דִי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מִנַּחְלָא דְאַרְנוֹן עַד טוּרָא דְחֶרְמוֹן׃ ט צִידוֹנָאֵי

רש״י

אל תירא אותו: אלא מתירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם, שנאמר (בר׳ י״ד) ויבא הפליט, והוא עוג: (ד) חבל ארגב. מתרגמינן בית פלך טרכונא, וראיתי תרגום ירושלמי במגלת אסתר קורא פלטין טרכונין, למדתי חבל ארגוב הפרכיא — היכל מלך, כלומר שהמלכות נקראת על שמה; וכן את הארגוב דמלכים (מ״ב ט״ו), אצל היכל מלך הרגו פקח בן רמליהו לפקחיה בן מנחם, למדתי שכך נקרא שם הפרכיא: (ה) מערי הפרזי. פרוזות ופתוחות בלא חומה, וכן (זכ׳ ב׳) פרזות תשב ירושלים: (ו) החרם. לשון הוה — הלוך וכלות: (ח) מיד. מרשות: (ט) צידנים

and the Amorites call it Shenir; 10 All the cities of the level, and all
Gilead, and all Bashan, unto Salchah and Edrei, cities of the kingdom
of Og in Bashan. 11 For only Og king of Bashan remained of the rest
of Refaim; behold, his bedstead *was* a bedstead of iron; *is* it not in
Rabbah of the children of Ammon? nine cubits *was* the length thereof,
and four cubits the breadth of it, after the cubit of a man. 12 And this
land, *which* we possessed at that time, from Aroer, which *is* by the brook
Arnon, and half mount Gilead, and the cities thereof, gave I unto the
Reubenites and to the Gadites. 13 And the rest of Gilead, and all
Bashan, *being* the kingdom of Og, gave I unto the half tribe of
Manasseh; all the line of Argob, with all Bashan, which was called
the land of Refaim. 14 Jair the son of Manasseh took all the line of
Argob unto the boundaries of Geshuri and Maachathi; and called them

רש"י

in another passage it states, (Deut. IV. 48) "Even unto Mount Sion which is Hermon". So you see it had four names. And why had they all to be written *in Scripture*? To tell the praise of the land of Israel: that there were four kingdoms (kings) priding themselves in this — one saying, "After me shall it be named", and another saying, "After me shall it be named" (Siphre עקב; cf. Chul. 60b). שניר SHENIR — This signifies "snow" in the German language (Schnee) and in the Canaanite (Slav) language (Snih)[1]. **(11)** מיתר הרפאים [ONLY OG ... REMAINED] OF THE REST OF THE REPHAIM whom Amraphel and his allies slew in Ashteroth-Karnaim (Gen. XIV. 5), and he (Og) escaped from the battle, as it is said, (ib. 13) "And the fugitive came", and that was Og (cf. Rashi ib.). באמת איש AFTER THE CUBIT OF A MAN — *i.e.* after the cubit of Og[2]). **(12)** ואת הארץ הזאת AND THIS LAND mentioned above (v. 8), "from the brook of Arnon to Mount Hermon", ירשנו בעת ההוא WE POSSESSED AT THAT TIME. מערער אשר על נחל ארנן FROM AROER, WHICH IS BY THE BROOK ARNON — this must not be connected with the first part of this verse (defining הארץ הזאת) but with its conclusion — with נתתי לראבני ולגדי I GAVE TO THE REUBENITES AND TO THE GADITES; however, as respects possession (taking by conquest) that was "[from the brook of Arnon] to Mount Hermon" (v. 8). **(13)** ההוא יקרא ארץ רפאים IT IS THAT WHICH IS

NOTES

1) See Appendix.

2) A cubit has its name in Hebrew from the word אמה, the "forearm", the length of an average man's forearm being taken as a standard of measurment. Since Scripture mentions the size of the beadstead in order to show Og's gigantic stature, it adds that the measurment it mentions in cubits are according to the forearm of Og, not according to that of an ordinary man.

וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־לוֹ שְׂנִיר׃ י כֹּל ׀ עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל־
הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלֶכֶת
עוֹג בַּבָּשָׁן׃ יא כִּי רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר
הָרְפָאִים הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל הֲלֹה הִוא בְּרַבַּת
בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחְבָּהּ
בְּאַמַּת־אִישׁ׃ יב וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת
הַהִוא מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אַרְנֹן וַחֲצִי הַר־
הַגִּלְעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לָרֻאוּבֵנִי וְלַגָּדִי׃ יג וְיֶתֶר הַגִּלְעָד
וְכָל־הַבָּשָׁן מַמְלֶכֶת עוֹג נָתַתִּי לַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה
כֹּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב לְכָל־הַבָּשָׁן הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ
רְפָאִים׃ יד יָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת־כָּל־חֶבֶל
אַרְגֹּב עַד־גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא אֹתָם

אונקלוס

קָרָאן לְחֶרְמוֹן סִרְיֹן וֶאֱמֹרָאֵי קָרָאן לֵהּ טוּר תַּלְגָּא׃ י כֹּל קִרְוֵי מֵישְׁרָא וְכָל גִּלְעָד וְכָל
דְּמַתְנָן עַד סַלְכָה וְאֶדְרֶעִי קִרְוֵי מַלְכוּתָא דְעוֹג (בְּ)מַתְנָן׃ יא אֲרֵי לְחוֹד עוֹג מַלְכָּא
דְמַתְנָן אִשְׁתְּאַר מִשְּׁאָר גִּבָּרַיָּא הָא עַרְסֵהּ עַרְסָא דְפַרְזְלָא הֲלָא הִיא בְּרַבַּת בְּנֵי
עַמּוֹן תְּשַׁע אַמִּין אָרְכַּהּ וְאַרְבַּע אַמִּין פְּתָיַהּ בְּאַמַּת מְלַךְ׃ יב וְיָת אַרְעָא הָדָא יְרִיתְנָא
בְּעִדָּנָא הַהִיא מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וּפַלְגּוּת טוּרָא דְגִלְעָד וְקִרְווֹהִי יְהָבִית
לְשִׁבְטָא דְרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד׃ יג וּשְׁאָר גִּלְעָד וְכָל דְּמַתְנָן מַלְכוּתָא דְעוֹג יְהָבִית
לְפַלְגּוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה כֹּל בֵּית פְּלָךְ טְרָכוֹנָא לְכָל מַתְנָן הַהוּא מִתְקְרֵי אַרְעָא
גִּבָּרַיָּא׃ יד יָאִיר בַּר מְנַשֶּׁה נְסִיב יָת כָּל בֵּית פְּלָךְ טְרָכוֹנָא עַד תְּחוּם גְּשׁוּרָאָה

רש״י

יקראו לחרמון וגו׳. וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (דב׳ ד׳) וְעַד הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן, הֲרֵי לוֹ
אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת, לָמָּה הֻצְרְכוּ לִכָּתֵב? לְהַגִּיד שֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — שֶׁהָיוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת
מִתְפָּאֲרוֹת בְּכָךְ, זוֹ אוֹמֶרֶת עַל שְׁמִי יִקָּרֵא, וְזוֹ אוֹמֶרֶת עַל שְׁמִי יִקָּרֵא: שניר. הוּא שֶׁלֶג
בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז וּבִלְשׁוֹן כְּנַעַן: (יא) מיתר הרפאים. שֶׁהֲרָגוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת
קַרְנַיִם, וְהוּא פָּלַט מִן הַמִּלְחָמָה שֶׁנֶּאֱמַר (בר׳ י״ד) וַיָּבֹא הַפָּלִיט — וְזֶהוּ עוֹג: באמת איש.
בְּאַמַּת עוֹג: (יב) ואת הארץ הזאת. הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה, מִנַּחַל אַרְנֹן עַד הַר חֶרְמוֹן, ירשנו
בעת ההוא: מערער אשר על נחל ארנן. אֵינוֹ מְחֻבָּר לְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִקְרָא אֶלָּא לְסוֹפוֹ —
עַל נָתַתִּי לָרֻאוּבֵנִי וְלַגָּדִי, אֲבָל לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה עַד הַר חֶרְמוֹן הָיָה: (יג) ההוא יקרא ארץ

after his own name, Bashan-havoth-jair, unto this day. [15]And I gave
Gilead unto Machir. [16]And unto the Reubenites and unto the Gadites
I gave from Gilead even unto the midst of the brook Arnon, and the
boundary even unto the brook Jabbok, *which is* the boundary of the
children of Ammon; [17]The plain also, and the Jordan, and the boundary
thereof, from Chinnereth even unto the sea of the plain, *even* the salt
sea, under the ravines of Pisgah eastward. [18]And I commanded you at
that time, saying, The Eternal your God hath given you his land
to possess it: ye shall pass over equipped before your brethren
the children of Israel, all *that are* meet for the war. [19]But your
wives, and your little ones, and your cattle, *for* I know that
ye have much cattle, shall abide in your cities which I have
given you; [20]Until the Eternal have given rest unto your brethren,
as well as unto you, and *until* they also possess the land which

רש"י

CALLED THE LAND OF REPHAIM — it is t h a t which I gave to Abraham (cf. Rashi on II. 20). **(16)** תוך הנחל וגבול THE MIDST OF THE BROOK AND THE TERRITORY, *i. e.*, all the brook and in addition, *land* on its opposite bank. *The words therefore are* as much as to say, עד "unto" *the Brook of Arnon,* ועד "and" *that which is mentioned as being* "unto" (i. e. the Brook itself) is included (by the words תוך הנחל), and even more than this (namely, the גבול, land on the other side of the brook). **(17)** מכנרת FROM CHINNERETH — This is on the western side of Jordan. The inheritance of the children of Gad was in the east side of the Jordan, and there fell as their lot the width of the Jordan, adjoining their territory, and in addition, *land* on its opposite bank up to Chinnereth. This is the meaning of what is said *here*, "And the Jordan and the territory thereof", *i. e.* the Jordan and *some land* on its opposite bank. **(18)** ואצו אתכם AND I COMMANDED YOU — He *now* addresses himself to the sons of Reuben and the sons of Gad. לפני אחיכם [YE SHALL PASS OVER EQUIPPED] BEFORE YOUR BRETHREN — they used to go i n f r o n t of the *other* Israelites into battle because they were mighty men, and the enemy fell before them, as it is said *of Gad*, (XXXIII. 20) "he teareth the arm, yea the crown of the head" (cf. Rashi on Num. XXXII. 17).

עַל־שְׁמוֹ אֶת־הַבָּשָׁן חַוֺּת יָאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ שביעי
טו וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת־הַגִּלְעָד׃ טז וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי
נָתַתִּי מִן־הַגִּלְעָד וְעַד־נַחַל אַרְנֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבֻל
וְעַד יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃ יז וְהָעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן
וּגְבֻל מִכִּנֶּרֶת וְעַד יָם הָעֲרָבָה יָם הַמֶּלַח תַּחַת
אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה מִזְרָחָה׃ יח וָאֲצַו אֶתְכֶם בָּעֵת
הַהִוא לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חָיִל׃ יט רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם
וּמִקְנֵכֶם יָדַעְתִּי כִּי־מִקְנֶה רַב לָכֶם יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם
אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃ מפטיר כ עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה ׀
לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר

אונקלוס

וְאַפְּקֵירוּס וּקְרָא יָתְהוֹן עַל שְׁמֵהּ יָת מַתְנַן כַּפְרָנֵי יָאִיר עַד יוֹמָא הָדֵין׃ טו וּלְמָכִיר
יְהָבִית יָת גִּלְעָד׃ טז וּלְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד יְהָבִית מִן גִּלְעָד וְעַד נַחְלָא
דְאַרְנֹן גּוֹי נַחְלָא וּתְחוּם וְעַד יוּבְקָא נַחְלָא תְּחוּם בְּנֵי עַמּוֹן׃ יז וּמֵישְׁרָא וְיַרְדְּנָא
וּתְחוּמֵהּ מִגְּנוֹסַר וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא יַמָּא דְמִלְחָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא מָדִינְחָא׃
יח וּפַקֵּדִית יָתְכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר יְיָ אֱלָהֲכוֹן יְהַב לְכוֹן יָת אַרְעָא הָדָא
לְמֵירְתַהּ מְזָרְזִין תַּעְבְּרוּן קֳדָם אֲחֵיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל מְזָרְזֵי חֵילָא׃ יט לְחוֹד
נְשֵׁיכוֹן וְטַפְלְכוֹן וּגְעִיתֵיכוֹן יְדַעְנָא אֲרֵי בְעִיר סַגִּי לְכוֹן יִתְּבוּן בְּקִרְוֵיכוֹן דִּי יְהָבִית
לְכוֹן׃ כ עַד דִּי יְנִיחַ יְיָ לַאֲחֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן וְיֵירְתוּן אַף אִנּוּן יָת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן

רש״י

רפאים. הִיא אוֹתָהּ שֶׁנָּתַתִּי לְאַבְרָהָם׃ (טז) תוך הנחל וגבל. כָּל הַנַּחַל וְעוֹד מֵעֵבֶר לִשְׂפָתוֹ, כְּלוֹמַר עַד וְעַד בִּכְלָל וְיוֹתֵר מִכֵּן׃ (יז) מכנרת. מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַמַּעֲרָבִי, וְנַחֲלַת בְּנֵי גָד מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחִי, וְנָפַל בְּגוֹרָלָם רוֹחַב הַיַּרְדֵּן כְּנֶגְדָּם, וְעוֹד מֵעֵבֶר שְׂפָתוֹ עַד כִּנֶּרֶת, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר והירדן וגבל — הַיַּרְדֵּן וּמֵעֵבֶר לוֹ׃ (יח) ואצו אתכם. לִבְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד הָיָה מְדַבֵּר׃ לפני אחיכם. הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים, וְאוֹיְבִים נוֹפְלִים לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דב׳ ל״ג) וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד׃

the Eternal your God hath given them on the other side of the Jordan;
and *then* shall ye return every man unto his possession, which I have
given you.
21And I commanded Joshua at that time, saying, Thine eyes
have seen all that the Eternal your God hath done unto these two kings:
so shall the Eternal do unto all the kingdoms whither thou
passest.
22Ye shall not fear them: for it is the Eternal your God
that fighteth for you.
23And I besought the Eternal at that time,
saying,
24O Eternal God, thou hast begun to show thy servant
thy greatness, and thy strong hand: for what God *is there* in heaven

רש"י

ואתחנן

(23) ואתחנן — All *forms of the verb* חנן signify an ex gratia gift. Although the righteous might make *a claim to reward* depend upon their good deeds, yet they solicit from the Omnipresent only an ex gratia gift. [Because He had said to him, (Ex. XXXIII. 19) "I will show grace (וחנתי) unto him to whom I will show grace", he (Moses) *when referring to his entreaty of God* uses the expression (lit., spoke to Him) "I implored grace (ואתחנן)"] — Another explanation *is that the idea of an ex gratia gift is not to be stressed; but* this is *merely* one of the ten terms by which prayer is described, as are *enumerated* in Siphre. בעת ההוא [I IMPLORED GRACE OF GOD] AT THAT TIME — After I had subdued the land of Sihon and Og I thought that perhaps the vow *that I should not enter the land* was annulled, *since this was part of the land of Canaan* (cf. Siphre and Rashi on Num. XXVII. 12). לאמר TO SAY (i. e. that God should say) — This is one of the three[1]) occasions where Moses spake before the Omnipresent: I will not let Thee go until Thou tellest me whether Thou wilt fulfil my request or not (Siphre; cf. Rashi on Num. XII. 13). **(24)** אדני אלהים O LORD, GOD — *O Thou Who art* merciful (ה') in judgment (אלהים) (cf. Siphre). אתה החלות להראות את עבדך THOU DIDST BEGIN TO SHOW THY SERVANT an opening to stand and offer prayer, although the decree has been enacted; he said to Him: I learned *to do so* from T h e e, for Thou didst say to me, (Ex. XXXII. 10; cf. Rashi thereon) "And now, leave Me alone". Was I, then, holding Thee? But *Thou didst say this* to open the door *and to show* that it depended upon m e to pray for them. Just so do I think to act now (Siphre). את גדלך [TO SHOW] THY GREATNESS — This means Thy attribute of goodness. Similarly it states, (Num. XIV. 17, 18) "And now, I beseech Thee, let the strength of my Lord be g r e a t, [according as thou hast spoken, saying: The Lord is long-suffering and of much mercy, etc."]. ואת ידך AND THY [STRONG] HAND — This refers to Thy right hand which is extended to all who enter the world (all human beings) *to receive them in penitence.* החזקה [THY] STRONG [HAND] — *I speak of it as Thy s t r o n g hand,* because by *showing* mercy Thou forcibly (בחזקה) subduest the attribute of strict justice (Siphre on Num. XXVII. 12)[2]). אשר מי אל וגו' FOR WHAT GOD IS THERE [. . . WHO CAN DO ACCORDING TO THY WORKS] — Thou art unlike a mortal king who has counsellors and assessors who would prevent him when he wishes to show kindness and to forgo what is due to him: Thou, *however,* — there is none who

NOTES

1) See Appendix.

2) Rashi feels compelled to give the phrase ידך החזקה this meaning, because usually it refers to God's hand in punishment (ביד חזקה ובזרוע נטויה)

יְהוָ֧ה אֱלֹהֵיכֶ֛ם נֹתֵ֥ן לָהֶ֖ם בְּעֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן וְשַׁבְתֶּ֗ם
אִ֚ישׁ לִֽירֻשָּׁת֔וֹ אֲשֶׁ֖ר נָתַ֥תִּי לָכֶֽם׃ כא וְאֶת־יְהוֹשׁ֣וּעַ
צִוֵּ֔יתִי בָּעֵ֥ת הַהִ֖וא לֵאמֹ֑ר עֵינֶ֣יךָ הָרֹאֹ֗ת אֵת֩ כָּל־
אֲשֶׁ֨ר עָשָׂ֜ה יְהוָ֤ה אֱלֹֽהֵיכֶם֙ לִשְׁנֵי֙ הַמְּלָכִ֣ים הָאֵ֔לֶּה
כֵּֽן־יַעֲשֶׂ֤ה יְהוָה֙ לְכָל־הַמַּמְלָכ֔וֹת אֲשֶׁ֥ר אַתָּ֖ה עֹבֵ֥ר
שָֽׁמָּה׃ כב לֹ֖א תִּירָא֑וּם כִּ֚י יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֔ם ה֖וּא
הַנִּלְחָ֥ם לָכֶֽם׃

ומפטירין **חזון ישעיהו** ביסעוס. בסימן א׳. ק״ס מלכי״ה סימן:

ס ס ס

כג וָאֶתְחַנַּ֖ן אֶל־יְהוָ֑ה בָּעֵ֥ת הַהִ֖וא לֵאמֹֽר׃ כד אֲדֹנָ֣י
יֱהֹוִ֗ה אַתָּ֤ה הַֽחִלּ֙וֹתָ֙ לְהַרְא֣וֹת אֶת־עַבְדְּךָ֔
אֶ֨ת־גָּדְלְךָ֔ וְאֶת־יָדְךָ֖ הַחֲזָקָ֑ה אֲשֶׁ֤ר מִי־אֵל֙ בַּשָּׁמַ֣יִם

אונקלוס

יָהֵב לְהוֹן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וּתְתוּבוּן גְּבַר לִירֻתְּתֵהּ דִּי יְהָבִית לְכוֹן: כא וְיָת
יְהוֹשֻׁעַ פַּקֵּדִית בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימָר עֵינָיךְ חֲזָאָה יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהֲכוֹן
לִתְרֵין מַלְכַיָּא הָאִלֵּין כֵּן יַעְבֵּד יְיָ לְכָל מַלְכְוָתָא דִּי אַתְּ עָבַר לְתַמָּן: כב לָא
תִּדְחֲלוּן מִנְּהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מֵימְרֵהּ מְגִיחַ לְכוֹן: ס ס ס

כג וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימָר: כד יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ שָׁרֵיתָא לְאַחֲזָאָה
יָת עַבְדָּךְ יָת רְבוּתָךְ וְיָת יְדָךְ תַּקִּיפָא דִּי אַתְּ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא

רש״י

(כג) **ואתחנן.** אֵין חִנּוּן בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְשׁוֹן מַתְּנַת חִנָּם – אַעַ״פ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַצַּדִּיקִים לִתְלוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים אֵין מְבַקְשִׁים מֵאֵת הַמָּקוֹם אֶלָּא מַתְּנַת חִנָּם, (לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן אָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן וְאֶתְחַנַּן); דָּ״אַ זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה, כְּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי: **בעת ההוא.** לְאַחַר שֶׁכָּבַשְׁתִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג דִּמִּיתִי שֶׁמָּא הוּתַּר הַנֶּדֶר: **לאמר.** זֶה אֶחָד מִג׳ מְקוֹמוֹת שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַמָּקוֹם אֵינִי מַנִּיחֲךָ עַד שֶׁתּוֹדִיעֵנִי אִם תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלָתִי אִם לָאו (ספרי): (כד) **ה׳ אלהים.** רַחוּם בַּדִּין: **אתה החלות להראות את עבדך.** פֶּתַח, לִהְיוֹת עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל אַעַ״פ שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה; אָמַר לוֹ מִמְּךָ לָמַדְתִּי, שֶׁאָמַרְתָּ לִי (שמ׳ ל״ב) וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי, וְכִי תּוֹפֵס הָיִיתִי בְּךָ? אֶלָּא לִפְתּוֹחַ פֶּתַח, שֶׁבִּי הָיָה תָּלוּי לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ כֵן הָיִיתִי סָבוּר לַעֲשׂוֹת עַכְשָׁיו (ספרי): **את גדלך.** זוּ מִדַּת טוּבְךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במ׳ י״ד) וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה׳: **ואת ידך.** זוּ יְמִינְךָ שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם: **החזקה,** שֶׁאַתָּה כּוֹבֵשׁ בְּרַחֲמִים אֶת מִדַּת הַדִּין בְּחָזְקָה (ספרי): **אשר מי אל וגו׳.** אֵינְךָ דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ יוֹעֲצִין וְסַנְקַתֶּדְרִין הַמּוֹחִין בְּיָדוֹ

or in earth, that can do according to thy works, and according to thy
might? 25I pray thee, let me pass over, and see the good land that *is* on
the other side of the Jordan, that goodly mountain, and Lebanon. 26But
the Eternal was incensed against me for your sakes, and would not hear
me: and the Eternal said unto me, Let it suffice thee; continue not to
speak unto me of this thing. 27Go up into the top of Pisgah, and lift up
thine eyes westward, and northward, and southward, and eastward, and
see *it* with thine eyes: for thou shalt not pass over this Jordan. 28But
command Joshua, and strengthen him, and make him firm: for he
shall pass over before this people, and he shall cause them to inherit

רש״י

can prevent Thee if Thou pardonest me and dost annul Thy decree[1]. But according to its plain sense *it means:* "Thou hast begun to show Thy servant the war with Sihon and Og, as it is written, (II. 31) "Behold I have b e g u n to give [Sihon and his land] before thee"; let me behold *also* the war with the thirty-one kings *of Canaan*. **(25)** אעברה נא LET ME PASS OVER, I PRAY THEE — The term נא is a term of request (it does not here signify "now"). ההר הטוב הזה THAT GOODLY MOUNTAIN, *i. e.* Jerusalem (that was situated on hills) (Siphre on Num. XXVII. 12). והלבנן AND LEBANON — this is *a term for* the Temple[2] (Siphre). **(26)** ויתעבר ה׳ *This means*, GOD WAS FILLED WITH WRATH (Siphre). למענכם ON ACCOUNT OF YOU — You caused this for me (that God was wroth with me); similarly it states, (Ps. CVI. 32) "And they provoked Him at the waters of Meriba, and He did evil to Moses o n t h e i r a c c o u n t"[3]. רב לך LET IT SUFFICE THEE (i. e. pray no more), so that people should not say, "How harsh is the Master, and how obstinate *and* importunate[4] is the disciple (Sota 13b). Another explanation of רב לך (lit., there is much for thee) — more than this is reserved for thee: much is the goodness that is stored up for thee (Siphre). **(27)** וראה בעיניך [LIFT UP THINE EYES ...] AND SEE IT WITH THINE EYES — Thou didst request of Me, (v. 25) "Let me see the good land"; I will let thee see the w h o l e of it (not the good territory alone), as it is said, (XXXIV. 1) "And the Lord showed him a l l the land" (cf. Siphre on Num. XXVII. 12). **(28)** וצו את יהושע AND GIVE JOSHUA CHARGE regarding the cumbrance, the burdens and strifes *that he will have to bear* (cf. I. 12). וחזקהו ואמצהו AND STRENGTHEN HIM AND MAKE HIM FIRM through thy words, so that he may not become faint-hearted, saying, "Just as my master was punished on account of them, so eventually will I be punished on account of them *and not enter the land*. I promise him "that he shall pass over [before this people] and he shall cause [them] to inherit [the land]" (cf. Siphre). כי הוא יעבר (this may mean: i f he passes) — If he will pass before them, they will possess *the land*, and if not, they will not possess it. So, indeed, you find that when he sent some of the people against Ai and he r e m a i n e d *in the camp*, "the men of Ai smote of them [thirtysix men]" (Joshua VII. 5). And when he fell on his face, He said to him, קם לך: *the verb* is written קם (without ו, so that it may be read קָם) *i. e.* "It is thou who s t a n d e s t i n t h y p l a c e and sendest My children to war, *who hast brought about this defeat*[5]. Why is it that thou

NOTES

1) See Appendix.

2) The Service in the Temple is stated to have made Israel's sins as white (לבן) as snow (cf. Is. I. 18: אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו).

3) Usually למען points to the purpose for which something is done: for the sake of. Here, however, it cannot mean: God was angry with me for your sake; it means that God was angry with me through you.

4) The reading is כמה סרבן. Rashi appears to have added מפציר as an explanation of the word סרבן, for the copulative ו is missing.

5) See Appendix.

וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ׃
כה אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנֹן׃ כו וַיִּתְעַבֵּר
יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי רַב־לָךְ אַל־תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה׃
כז עֲלֵה ׀ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה
וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר
אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ כח וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ
כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם

אונקלוס

מִלְעֵלָּא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא וְלֵית דְּיַעְבֵּד כְּעוֹבָדָיךְ וּכְגְבוּרְתָךְ׃
כה אֶעְבַּר כְּעַן וְאֶחְזֵי יָת אַרְעָא טַבְתָּא דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא טוּרָא טָבָא הָדֵין וּבֵית מַקְדְּשָׁא׃
כו וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי בְּדִילְכוֹן וְלָא קַבִּיל מִנִּי וַאֲמַר יְיָ לִי סַגִּי לָךְ לָא תוֹסֵף לְמַלָּלָא קֳדָמַי עוֹד בְּפִתְגָּמָא הָדֵין׃
כז סַק לְרֵישׁ רָמְתָא וּזְקוֹף עֵינָךְ לְמַעְרְבָא וּלְצִפּוּנָא וְלִדְרוֹמָא וּלְמָדִינְחָא וַחֲזֵי בְעֵינָךְ אֲרֵי לָא תִעְבַּר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין׃
כח וּפַקֵּד יָת יְהוֹשֻׁעַ וְתַקְּפְהִי וְאַלֶּמְהִי אֲרֵי הוּא יִעְבַּר קֳדָם עַמָּא הָדֵין וְהוּא

רש״י

כְּשֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת חֶסֶד וְלַעֲבוֹר עַל מִדּוֹתָיו, אַתָּה אֵין מִי יִמְחֶה בְּיָדְךָ אִם תִּמְחוֹל לִי וּתְבַטֵּל גְּזֵרָתְךָ; וּלְפִי פְשׁוּטוֹ אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ מִלְחֶמֶת סִיחוֹן וְעוֹג, — כִּדְכְתִיב (דב׳ ב׳) רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ, — הַרְאֵנִי מִלְחֶמֶת ל״א מְלָכִים: (כה) אעברה נא. אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה: ההר הטוב הזה. זוֹ יְרוּשָׁלַיִם: והלבנן. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (ספרי): (כו) ויתעבר ה׳. נִתְמַלֵּא חֵמָה: למענכם. אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לִי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תה׳ ק״ו) וַיַּקְצִיפוּ עַל מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמשֶׁה בַּעֲבוּרָם: רב לך. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָרַב כַּמָּה קָשֶׁה וְהַתַּלְמִיד כַּמָּה סַרְבָן, מַפְצִיר (סוטה י״ג); דָּ״אַ רב לך, הַרְבֵּה מִזֶּה שָׁמוּר לְךָ רַב טוּב הַצָּפוּן לָךְ (ספרי): (כז) וראה בעיניך. בִּקַּשְׁתָּ מִמֶּנִּי וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, אֲנִי מַרְאֶה לְךָ אֶת כֻּלָּהּ שֶׁנֶּאֱמַר (דב׳ ל״ד) וַיַּרְאֵהוּ ה׳ אֶת כָּל הָאָרֶץ: (כח) וצו את יהושע עַל הַטְּרָחוֹת וְעַל הַמַּשָּׂאוֹת וְעַל הַמְּרִיבוֹת: וחזקהו ואמצהו בִּדְבָרֶיךָ, שֶׁלֹּא יֵרַךְ לִבּוֹ לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁנֶּעֱנַשׁ רַבִּי עֲלֵיהֶם, כָּךְ סוֹפִי לֵעָנֵשׁ עֲלֵיהֶם, מַבְטִיחוֹ אֲנִי כִּי הוּא יַעֲבוֹר וְהוּא יַנְחִיל (עי׳ ספרי): כי הוא יעבר. אִם יַעֲבוֹר לִפְנֵיהֶם יִנְחָלוּ, וְאִם לָאו לֹא יִנְחָלוּ; וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁשָּׁלַח מִן הָעָם אֶל הָעַי וְהוּא יָשַׁב, וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי וְגו׳ (יהוש׳ ז׳) וְכֵיוָן שֶׁנָּפַל עַל פָּנָיו אָמַר לוֹ „קֻם לָךְ״ — קָם לך כְּתִיב, אַתָּה הוּא הָעוֹמֵד בִּמְקוֹמְךָ וּמְשַׁלֵּחַ אֶת בָּנַי לַמִּלְחָמָה לָמָּה זֶה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ? לֹא כָךְ אָמַרְתִּי לְמשֶׁה רַבְּךָ אִם

the land which thou shalt see. [29]So we abode in the glen over against
Beth-peor.

4. [1]Now therefore hearken, O Israel, unto the statutes and unto the
judgments which I teach you, for to do *them*, that ye may live, and go
in and possess the land which the Eternal God of your fathers giveth you.
[2]Ye shall not add unto the word which I command you, neither shall
you diminish *ought* from it, that ye may keep the commandments of the
Eternal your God which I command you. [3]Your eyes have seen what the
Eternal did because of Baal-peor: for every man that went after Baal-
peor, the Eternal thy God hath exterminated him from among you. [4]But
ye that did cleave unto the Eternal your God *are* alive all of you this day.
[5]Behold, I have taught you statutes, and judgments, even as the Eternal
my God commanded me, that ye should do so in the land whither

רש"י

fallest on thy face? Did I not thus tell thy master, Moses: If he will pass, they will pass on, but if not, they will not pass on? (Siphre). **(29)** ותשב בגיא וגו׳ SO WE ABODE IN THE VALLEY [OVER AGAINST BETH PEOR], — and ye associated yourselves with idol-worship, yet, however, ועתה ישראל שמע אל החקים NOW, O ISRAEL, HEARKEN TO THE STATUTES and everything will be forgiven thee. But I — I was not privileged that it was forgiven me (Siphre)[1]), **4. (2)** לא תספו YE SHALL NOT ADD — For instance, *to place* five chapters in the Tephillin, *to employ* five species *of fruit and plants* in the *fulfilment of*

NOTES

[1]) See Appendix.

אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ כט וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל
בֵּית פְּעוֹר׃ פ
ד א וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם׃ ב לֹא תֹסִפוּ עַל־
הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ
מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם׃ ג עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה
יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי
בַעַל־פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ׃ ד וְאַתֶּם
הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃ שני
ה רְאֵה ׀ לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר
צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר

אונקלוס

יַחְסֵן יָתְהוֹן יָת אַרְעָא דִּי תֶחֱזֵי׃ כט וִיתֵבְנָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵיל בֵּית פְּעוֹר׃ א וּכְעַן
יִשְׂרָאֵל שְׁמַע לִקְיָמַיָּא וּלְדִינַיָּא דִּי אֲנָא מְאַלֵּף יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוֹן
וְתֵיתוֹן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתְכוֹן יָהֵב לְכוֹן׃ ב לָא תוֹסְפוּן עַל
פִּתְגָּמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּהּ לְמִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן
דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן׃ ג עֵינֵיכוֹן חֲזָן יָת דִּי עֲבַד יְיָ בְּפַלְחֵי בַעַל פְּעוֹר אֲרֵי כָּל
גַּבְרָא דַּהֲלִיךְ בָּתַר בַּעַל פְּעוֹר שֵׁיצְיֵהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִבֵּינָךְ׃ ד וְאַתּוּן דְּאַדְבֶּקְתּוּן
בְּדַחְלְתָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן קַיָּמִין כָּלְכוֹן יוֹמָא דֵין׃ ה חֲזוֹ דְּאַלֵּפִית יָתְכוֹן קְיָמַיָּא
וְדִינַיָּא כְּמָא דִי פַקְּדַנִי יְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד כֵּן בְּגוֹ אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָלְּלִין תַּמָּן

רש״י

הָוֵא עוֹבֵר עוֹבְרִין וְאִם לָאו אֵין עוֹבְרִין׃ (ספרי)׃ (כט) ונשב בגיא וגו׳. וְנִצְמַדְתֶּם לַעֲ״זָ,
וְאַעַ״פ כן ועתה ישראל שמע אל החקים, וְהַכֹּל מָחוּל לְךָ, וַאֲנִי לֹא זָכִיתִי לִמָּחֵל לִי׃

ד (ב) לא תספו. כְּגוֹן חָמֵשׁ פָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלִּין, חֲמֵשֶׁת מִינִין בַּלּוּלָב, וְחָמֵשׁ צִיצִיּוֹת,

ye go to possess it. 6Keep, therefore, and do *them:* for this *is* your
wisdom and your understanding in the eyes of the peoples, who shall
hear all these statutes, and say, Only this great people *is* a wise and
understanding nation. 7For what great nation *is there* who *hath* God *so*
nigh unto them, as the Eternal our God *is* at all *times that* we call upon
him? 8And what great nation *is there* that hath statutes and judgments
so righteous as all this law, which I set before you this day? 9Only take
heed to thyself, and keep thy soul diligently, lest thou forget the things
which thine eyes have seen, and lest they depart from thy heart all the
days of thy life; but make them known to thy sons, and thy sons' sons;
10The day that thou stoodest before the Eternal thy God in Horeb, when
the Eternal said unto me, Assemble me the people together, and I will
make them hear my words, that they may learn to fear me all the days that

רש"י

the command of Lulab and *to place* five fringes *on one's garment.* Thus, too, *must we explain the following words* ולא תגרעו, Ye shall not diminish [from it]". **(6)** ושמרתם AND YE SHALL BE ON THE WATCH [TO DO] — This refers to the study *of the laws,* ועשיתם — *this must be explained* according to what it implies: AND YE SHALL DO. כי היא חכמתכם ובינתכם וגו' FOR THIS IS YOUR WISDOM AND UNDERSTANDING [IN THE EYES OF THE PEOPLES] — *i.e.* through this ye will be accounted wise and understanding men in the eyes of the peoples[1]). **(8)** חקים ומשפטים צדיקים STATUTES AND RIGHTEOUS JUDGMENTS — *i.e.* proper and acceptable ones. **(9)** רק השמר לך . . . פן תשכח את הדברים ONLY TAKE HEED TO THYSELF ... LEST THOU FORGET THE THINGS — *But only* then when you do not forget them but will do them in their correct manner, will you be accounted wise and understanding men, but if you do them in an incorrect manner through forgetfulness, you will be accounted foolish[2]). **(10)** יום אשר עמדת THE DAY THAT THOU STOODEST — *This is* to be connected with the preceding verse *thus:* [The things] which thine eyes saw ... on the day that thou stoodest ... at Horeb, — where thou didst perceive the

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ו וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם
כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־
חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ ז כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־
לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ
אֵלָיו׃ ח וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם
הַיּוֹם׃ ט רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־
תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ
מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃
י יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר
יְהוָה אֵלַי הַקְהֶל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־דְּבָרָי
אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם

אונקלוס

לְמֵירְתַהּ׃ ו וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן אֲרֵי הִיא חָכְמַתְכוֹן וְסוּכְלְתָנוּתְכוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָּא
דִּי יִשְׁמְעוּן יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיֵימְרוּן לְחוֹד עַם חַכִּים וְסוּכְלְתָן עַמָּא רַבָּא
הָדֵין׃ ז אֲרֵי מָן עַם רַב דִּי לֵהּ אֱלָהָא קָרִיב לֵהּ לְקַבָּלָא צְלוֹתֵהּ בְּעִדָּן עָקְתֵהּ
כַּיָי אֱלָהָנָא בְּכָל עִדָּן דַּאֲנַחְנָא מְצַלַּן קֳדָמוֹהִי׃ ח וּמָן עַם רַב דִּי לֵהּ קְיָמִין
וְדִינִין קַשִּׁיטִין כְּכֹל אוֹרַיְתָא הָדָא דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין׃ ט לְחוֹד
אִסְתַּמַּר לָךְ וְטַר נַפְשָׁךְ לַחֲדָא דִּילְמָא תִנְשֵׁי יָת פִּתְגָמַיָּא דִּי חֲזוֹ עֵינָךְ וְדִילְמָא
יִעְדּוּן מִלִּבָּךְ כֹּל יוֹמֵי חַיָּיךְ וּתְהוֹדְעִנּוּן לִבְנָךְ וְלִבְנֵי בְנָךְ׃ י יוֹמָא דִּי קְמְתָּא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחוֹרֵב כַּד אֲמַר יְיָ לִי כְּנוֹשׁ קֳדָמַי יָת עַמָּא וְאַשְׁמְעִנּוּן יָת פִּתְגָמַי

רש״י

וְכֵן לֹא תִגְרְעוּ (עי׳ ספרי פ׳ ראה)׃ (ו) ושמרתם. זוֹ מִשְׁנָה. ועשיתם. כְּמַשְׁמָעוֹ (שם)׃
כי הוא חכמתכם ובינתכם וגו׳. בְּזֹאת תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים לְעֵינֵי הָעַמִּים׃ (ח) חקים
ומשפטים צדיקם. הֲגוּנִים וּמְקֻבָּלִים׃ (ט) רק השמר לך... פן תשכח את הדברים. אָז,
כְּשֶׁלֹּא תִשְׁכְּחוּ אוֹתָם וְתַעֲשׂוּם עַל אֲמִתָּתָם, תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים, וְאִם תְּעַוְּתוּ אוֹתָם
מִתּוֹךְ שִׁכְחָה, תֵּחָשְׁבוּ שׁוֹטִים׃ (י) יום אשר עמדת. מוּסָּב עַל מִקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ אשר
ראו עיניך — יום אשר עמדת בחרב אֲשֶׁר רָאִיתָ הַקּוֹלוֹת וְאֶת הַלַּפִּידִים׃ ילמדון. יַלְפוּן —

they shall live upon the ground, and *that* they may teach their children.
11 And ye approached, and stood under the mountain; and the mountain
burned with fire unto the midst of heaven, with darkness, clouds, and
dark clouds. 12 And the Eternal spake unto you out of the midst of the
fire· ye heard the voice of the words, but saw no similitude; only *ye*
heard a voice. 13 And he told you his covenant, which he commanded you
to do, *even* ten words; and he wrote them upon two tablets of stone.
14 And the Eternal commanded me at that time to teach you statutes and
judgments, that ye might do them in the land whither ye pass over to
possess it. 15 Take ye therefore good heed unto yourselves, for ye saw
not any similitude on the day *that* the Eternal spake unto you in Horeb
out of the midst of the fire. 16 Lest ye corrupt *yourselves*, and make
you a graven image, the similitude of any figure, the likeness
of male or female; 17 The likeness of any beast that *is* on the
earth, the likeness of any winged bird that flieth in the heaven;

רש״י

thunder and lightning. יְלַמְּדוּן — *The Targum* is יִלְפוּן, "They shall learn" (more lit., *the action reverts* to themselves), *whilst of* יְלַמְּדוּן *the Targum* is יְאַלְפוּן, "They shall teach" (more lit., *the action reverts* to others). **(14)** ואתי צוה ה׳ ללמד אתכם AND THE LORD COMMANDED ME TO TEACH YOU, the

חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃ יא וַתִּקְרְבוּן
וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב
הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃ יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה
אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃ יג וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם
עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃ יד וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת
הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם
אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃
טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־
תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃
טז פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל
תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃ יז תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר
בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃

אונקלוס

דִּי יֵילְפוּן לְמִדְחַל יָתִי כָּל יוֹמַיָּא דִּי אִנּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא וְיָת בְּנֵיהוֹן יַלְּפוּן:
יא וּקְרֵבְתּוּן וְקַמְתּוּן בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְטוּרָא בָּעַר בְּאֶשָּׁתָא עַד צֵית שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא
עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָא: יב וּמַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן מִגּוֹ אֶשָּׁתָא קָל פִּתְגָּמִין אַתּוּן שָׁמְעִין וּדְמוּת
לֵיתֵיכוֹן חָזָן אֱלָהֵן קָלָא: יג וְחַוִּי לְכוֹן יָת קְיָמֵהּ דִּי פַקִּיד יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד עַשְׂרָת
פִּתְגָּמִין וּכְתָבִנּוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא: יד וְיָתִי פַּקִּיד יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא
יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ:
טו וְתִסְתַּמְּרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי לָא חֲזֵיתוּן כָּל דְּמוּת בְּיוֹמָא דִּי מַלִּיל יְיָ
עִמְּכוֹן בְּחֹרֵב מִגּוֹ אֶשָּׁתָא: טז דִּילְמָא תְּחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צֶלֶם דְּמוּת כָּל
צוּרָא דְּמוּת דְּכַר אוֹ נֻקְבָּא: יז דְּמוּת כָּל בְּעִירָא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל צִפַּר

רש"י

לְעַצְמָם; יְלַמֵּדוּן, יְאַלְּפוּן – לַאֲחֵרִים: (יד) ואתי צוה ה׳ ללמד אתכם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה:

18 The likeness of any thing that creepeth on the ground, the likeness of
any fish that *is* in the waters beneath the earth: 19 And lest thou lift up
thine eyes unto heaven, and seest the sun, and the moon, and the stars,
even all the host of heaven, and be drawn away to worship them, and
serve them, which the Eternal thy God hath alloted unto all peoples
under the whole heaven. 20 But you the Eternal hath taken, and brought
you forth out of the iron furnace, *even* out of Egypt, to be unto him
a people of inheritance, as *ye are* this day. 21 Furthermore, the Eternal
was wroth with me for your sakes, and sware that I should not
pass over the Jordan, and that I should not come unto that good
land which the Eternal thy God giveth thee *for* an inheritance:
22 But I must die in this land, I must not pass over the Jordan:
but ye shall pass over, and possess that good land. 23 Take heed
unto yourselves, lest ye forget the covenant of the Eternal

רש"י

Oral Law. **(16)** סמל *means* "form". **(19)** ופן תשא עיניך AND LEST THOU LIFT UP THINE EYES to ponder on the matter, and to set your heart to go astray after them[1]). אשר חלק ה׳ WHICH THE LORD ASSIGNED to give light to them (to all peoples) (Meg. 9b). — Another explanation: *which God assigned to them* as deities; He did not prevent them from going astray after them, but He allowed them to err (to slip) through vain speculations, in order to drive them out from the world. Similarly it states, (Ps. XXXVI. 3) "He (God) made him err (slip) through his eyes (i. e. through what his eyes behold) until his iniquity be found and he be hated" (Ab. Zar. 55a). **(20)** מכור — a כור is a vessel in which one refines gold. **(21)** התאנף *means*, HE WAS FILLED WITH WRATH. על דבריכם *means*, "on your account", "because of your doings". **(22)** כי אנכי מת וגו׳ אינני עבר BUT I MUST DIE [IN THIS LAND],

NOTES

1) The text does not prohibit the contemplation of the phenomena of nature, but doing so with the intention of adoring the heavenly bodies.

יח תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־
בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ יט וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה
וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל
צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם
אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת
כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ כ וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם
מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ כא וַיהוָה הִתְאַנַּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע
לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ כב כִּי
אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן
וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃
כג הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה

אונקלוס

גַּדְפָּא דִּי פָרַח בַּאֲוִיר רְקִיעַ שְׁמַיָּא׃ יח דְּמוּת כָּל רִחֲשָׁא דִּי בְאַרְעָא דְּמוּת כָּל
נוּנֵי דִּי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃ יט וְדִילְמָא תִזְקוֹף עֵינָיךְ לִשְׁמַיָּא וְתֶחֱזֵי יָת שִׁמְשָׁא
וְיָת סִיהֲרָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא כֹּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְהוֹן וְתִפְלְחִנּוּן דִּי זַמִּין
יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן לְכֹל עַמְמַיָּא תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא׃ כ וְיָתְכוֹן קָרֵיב יְיָ לְדַחַלְתֵּהּ
וְאַפֵּק יָתְכוֹן מִכּוּרָא דְפַרְזְלָא מִמִּצְרָיִם לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַמָּא אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃
כא וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוָה רְגַז עֲלַי עַל פִּתְגָמֵיכוֹן וְקַיֵּים בְּדִיל דְּלָא אֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא
וּבְדִיל דְּלָא לְמֵיעַל לְאַרְעָא טָבָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא׃ כב אֲרֵי אֲנָא
מָאִית בְּאַרְעָא הָדָא לֵית אֲנָא עָבַר יָת יַרְדְּנָא וְאַתּוּן עָבְרִין וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא
טָבָא הָדָא׃ כג אִסְתַּמָּרוּ לְכוֹן דִּילְמָא תִתְנְשׁוּן יָת קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי גְזַר

רש״י

(טז) סמל. צוּרָה׃ (יט) ופן תשא עיניך. לְהִסְתַּכֵּל בַּדָּבָר וְלָתֵת לֵב לִטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם׃
אשר חלק ה׳. לְהָאִיר לָהֶם (מגי׳ ט׳)׃ דָּ״א לֶאֱלוֹהוּת, לֹא מְנָעָן מִלִּטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם אֶלָּא
הֶחֱלִיקָם בְּדִבְרֵי הַבְלֵיהֶם לְטָרְדָם מִן הָעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תה׳ ל״ו) כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו
בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֹנוֹ לִשְׂנֹא (ע״ז נ״ה)׃ (כ) מכור. כּוּר הוּא כְּלִי שֶׁמְּזַקְּקִים בּוֹ אֶת הַזָּהָב׃
(כא) התאנף. נִתְמַלֵּא רֹגֶז׃ על דבריכם. עַל אוֹדוֹתֵיכֶם, עַל עִסְקֵיכֶם׃ (כב) כי אנכי

your God, which he made with you, and make you a graven image, *or*
the likeness of any *thing*, which the Eternal thy God hath forbidden thee.
24For the Eternal thy God *is* a consuming fire, *even* a jealous God.
25When thou shalt beget children and children's children, and shalt have
been long established in the land, and shall corrupt *yourselves*, and make
a graven image, *or* the likeness of any *thing*, and shall do evil in the
eyes of the Eternal thy God, to provoke him to anger; 26I call heaven and
earth to witness against you this day, that ye shall soon utterly perish
from off the land whereunto you pass over the Jordan to possess it; ye
shall not prolong *your* days upon it, but shall utterly be exterminated.
27And the Eternal shall scatter you among the peoples, and ye shall
remain few in number among the nations whither the Eternal shall lead
you. 28And there ye shall serve gods, the work of men's hands, wood

רש״י

I MUST NOT PASS OVER [THE JORDAN] — Since he was to die, how could he pass over? But *he meant: I must die* and even my b o n e s will not pass over (Siphre on Num. XXVII. 12). **(23)** תמונת כל *means,* THE LIKENESS OF ANYTHING[1]). אשר צוך WHICH THE LORD [THY GOD] COMMANDED THEE — *i. e.* which He commanded thee n o t to make. **(24)** אל קנא A JEALOUS GOD — jealous to take vengeance, in O. F. emportment; glowing in his anger to exact punishment from those who worship idols (cf. Rashi on Num. XXV. 11). **(25)** ונושנתם AND YE SHALL HAVE BEEN LONG [IN THE LAND] — He gave them a vague intimation that they would be exiled from it at the end of 852 years, according to the numerical value of *the word* ונושנתם, but He sent them into exile earlier, at the end of 850 years. He did this two years earlier than *the numerical value of* ונושנתם, in order that *the prophecy* should not be fulfilled in them "that ye shall u t t e r l y perish" (v. 26). This is *the meaning of* what is said, (Dan. IX. 14) "And the Lord h a s t e n e d in regard to the evil, and He brought it upon us, for the Lord our God is צדיק" — *i. e.*, He acted charitably (צדקה) with us, in that He brought it (the evil) two years before its *assigned* time (Sanh. 38a; Gitt. 88a). **(26)** העידתי בכם I CALL AS WITNESSES AGAINST YOU [THE HEAVENS AND THE EARTH] — Behold I summons them to be witnesses that I have warned you[2]). **(28)** ועבדתם שם אלהים AND THERE YE SHALL SERVE GODS — *Understand this* as the Targum *does: And there ye shall serve*

NOTES

1) See Appendix.

2) It cannot mean that God calls heaven and earth as witnesses t h a t t h e y w i l l u t t e r l y p e r i s h. One may summons witnesses to testify that a thing did or did not happen but not that it w i l l happen. Heaven and earth therefore are declared to be witnesses to the fact that God had warned them of the consequences of sinning against His commands.

אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל
תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כד כִּי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא׃ פ
כה כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ
וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע
בְּעֵינֵי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃ כו הַעִידֹתִי בָכֶם
הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן
מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד
תִּשָּׁמֵדוּן׃ כז וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם
מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃
כח וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ

אונקלוס

עִמְּכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צְלֵם דְּמוּת כֹּלָּא דִּי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ כד אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ
מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא אָכְלָא הוּא אֵל קַנָּא׃ כה אֲרֵי תוֹלְדוּן בְּנִין וּבְנֵי בְנִין וְתִתְעַתְּקוּן
בְּאַרְעָא וּתְחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן צְלֵם דְּמוּת כֹּלָּא וְתַעְבְּדוּן דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי׃ כו אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא אֲרֵי מֵיבַד
תֵּיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ לָא תוֹרְכוּן
יוֹמִין עֲלַהּ אֲרֵי אִשְׁתֵּצָאָה תִשְׁתֵּצוּן׃ כז וִיבַדַּר יְיָ יָתְכוֹן בְּעַמְמַיָּא וְתִשְׁתָּאֲרוּן עַם
דְּמִנְיָן בְּעַמְמַיָּא דִּי יְדַבַּר יְיָ יָתְכוֹן לְתַמָּן׃ כח וְתִפְלְחוּן תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא

רש״י

מת וגו׳ אינני עבר. מֵאַחַר שֶׁמֵּת מֵהֵיכָן יַעֲבוֹר? אֶלָּא אַף עַצְמוֹתַי אֵינָם עוֹבְרִים (ספרי
במ׳ כ״ז)׃ (כג) תמונת כל. תְּמוּנַת כָּל דָּבָר׃ אשר צוך ה׳. אֲשֶׁר צִוְּךָ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת׃
(כד) אל קנא. מְקַנֵּא לִנְקוֹם, אנפר״מנט בְּלַעַז, מִתְחָרֶה עַל רָגְזוֹ לְהִפָּרַע מֵעוֹבְדֵי ע״ז׃
(כה) ונושנתם. רָמַז לָהֶם שֶׁיִּגְלוּ מִמֶּנָּה לְסוֹף שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה כְּמִנְיַן
„וְנוֹשַׁנְתֶּם״, וְהוּא הִקְדִּים וְהִגְלָם לְסוֹף שְׁמֹנֶה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְהִקְדִּים שְׁתֵּי שָׁנִים
לְוְנוֹשַׁנְתֶּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם בָּהֶם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דני׳ ט׳) וַיִּשְׁקֹד ה׳ עַל
הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק ה׳ אֱלֹהֵינוּ — צְדָקָה עָשָׂה עִמָּנוּ שֶׁמִּהֵר לַהֲבִיאָהּ שְׁתֵּי
שָׁנִים לִפְנֵי זְמַנָּהּ (סנה׳ ל״ח; גיט׳ פ״ח)׃ (כו) העידתי בכם. הִנְנִי מְזַמְּנָם לִהְיוֹת עֵדִים
שֶׁהִתְרֵיתִי בָּכֶם׃ (כח) ועבדתם שם אלהים. כְּתַרְגּוּמוֹ, מִשֶּׁאַתֶּם עוֹבְדִים לְעוֹבְדֵיהֶם כְּאִלּוּ

and stone, which neither see, nor hear, nor eat, nor smell. 29But if from thence thou shalt seek the Eternal thy God, thou shalt find *him*, if thou seek him with all thy heart and with all thy soul. 30When thou art in tribulation, and all these things are come upon thee, *even* in the remoteness of days, if thou turn to the Eternal thy God, and obey his voice. 31For the Eternal thy God *is* a merciful God, he will not fail thee, neither destroy thee, nor forget the convenant of thy fathers, which he sware unto them. 32For ask now of the days that are past, which were before thee, since the day that God created man upon the earth, and *ask* from the *one* extremity of heaven unto the other extremity of heaven, whether there hath been *any such thing* as this great thing *is*, or hath been heard like it? 33Did *ever* people hear the voice of God speaking out of the midst of the fire,

רש"י

peoples who serve idols, for since you serve those who serve them (idols) it will be as though you serve them. **(31)** לא ירפך *means, He will not let loose of thee* so as not to hold thee fast by His hands. The expression לא ירפך is an expression signifying: He will not cause something (our Hiphil) — He will not give thee any looseness, *i.e.* He will not separate you from Him. Similar is (Song III. 4) "I hold him fast, and I will not let him loose (אַרְפֶּנּוּ)", which is not vowelled אֶרְפֶּנּוּ (which is Kal and an impossible form of the root רפה "to be loose"). Always the expression "letting slack (רפה)" *in the Hiphil* refers to one who causes looseness to others or to one who causes it to himself. For example (2 Kings IV. 2) הרפה לה *means,* "give her looseness"; (IX. 14) הרף ממני *means,* "Give looseness to thyself from off me". **(32)** לימים ראשנים *is the same as* על ימים ראשנים [ASK NOW] REGARDING THE FORMER DAYS. ולמקצה השמים AND FROM ONE END OF HEAVEN — *i.e.* and also ask of all the creatures from one end to *the other* end *of heaven*. This is its plain sense, but a Midrashic explanation is: it teaches us regarding Adam's height, that it reached from earth to heaven, and *that* this is the very same measurement as from one end *of heaven* to the other (Sanh. 38b)[1]. הנהיה כדבר הגדול הזה [ASK] . . . WHETHER THERE HATH BEEN ANYTHING LIKE THIS GREAT THING

NOTES

1) See Appendix.

וָאֶ֔בֶן אֲשֶׁ֤ר לֹֽא־יִרְאוּן֙ וְלֹ֣א יִשְׁמְע֔וּן וְלֹ֥א יֹאכְל֖וּן
וְלֹ֥א יְרִיחֻֽן׃ כט וּבִקַּשְׁתֶּ֥ם מִשָּׁ֛ם אֶת־יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ
וּמָצָ֑אתָ כִּ֣י תִדְרְשֶׁ֔נּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ֖ וּבְכָל־נַפְשֶֽׁךָ׃
ל בַּצַּ֣ר לְךָ֔ וּמְצָא֕וּךָ כֹּ֖ל הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֑לֶּה בְּאַחֲרִית֙
הַיָּמִ֔ים וְשַׁבְתָּ֙ עַד־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ וְשָׁמַעְתָּ֖ בְּקֹלֽוֹ׃
לא כִּ֣י אֵ֤ל רַחוּם֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ לֹ֥א יַרְפְּךָ֖ וְלֹ֣א יַשְׁחִיתֶ֑ךָ
וְלֹ֤א יִשְׁכַּח֙ אֶת־בְּרִ֣ית אֲבֹתֶ֔יךָ אֲשֶׁ֥ר נִשְׁבַּ֖ע לָהֶֽם׃
לב כִּ֣י שְׁאַל־נָ֠א לְיָמִ֨ים רִאשֹׁנִ֜ים אֲשֶׁר־הָי֣וּ לְפָנֶ֗יךָ
לְמִן־הַיּוֹם֩ אֲשֶׁ֨ר בָּרָ֧א אֱלֹהִ֣ים ׀ אָדָם֮ עַל־הָאָרֶץ֒
וּלְמִקְצֵ֥ה הַשָּׁמַ֖יִם וְעַד־קְצֵ֣ה הַשָּׁמָ֑יִם הֲנִֽהְיָ֗ה
כַּדָּבָ֤ר הַגָּדוֹל֙ הַזֶּ֔ה א֖וֹ הֲנִשְׁמַ֥ע כָּמֹֽהוּ׃ לג הֲשָׁ֣מַע
עָ֣ם ק֣וֹל אֱלֹהִ֡ים מְדַבֵּ֣ר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ֩ כַּאֲשֶׁר־

אונקלוס

עֲבַד יְדֵי אֲנָשָׁא אָעָא וְאַבְנָא דִּי לָא חָזַן וְלָא שָׁמְעִין וְלָא אָכְלִין וְלָא מְרִיחִין:
כט וְתִבְעוּן מִתַּמָּן דַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וְתַשְׁכַּח אֲרֵי תִבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבָּךְ
וּבְכָל נַפְשָׁךְ: ל כַּד יְעוּק לָךְ וְיַשְׁכְּחֻנָּךְ כֹּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בְּסוֹף יוֹמַיָּא וּתְתוּב
עַד דַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל בְּמֵימְרֵהּ: לא אֲרֵי אֱלָהָא רַחֲמָנָא יְיָ אֱלָהָךְ לָא
יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יְחַבְּלִנָּךְ וְלָא יִנְשֵׁי יָת קְיָמָא דַּאֲבָהָתָךְ דִּי קַיֵּים לְהוֹן: לב אֲרֵי שְׁאַל
כְּעַן לְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי דַּהֲווֹ קֳדָמָךְ לְמִן יוֹמָא דִּי בְרָא יְיָ אָדָם עַל אַרְעָא וּלְמִסְּיָפֵי
שְׁמַיָּא וְעַד סְיָפֵי שְׁמַיָּא הַהֲוָה כְּפִתְגָּמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע כְּוָתֵהּ:
לג הַשְׁמַע עַמָּא קָל מֵימְרָא דַּייָ מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּמָא דִּי שְׁמַעְתְּ אַתְּ וְאִתְקַיָּם:

רש״י

אַתֶּם עוֹבְדִים לָהֶם: (לא) לא ירפך. מִלְּהַחֲזִיק בְּךָ בְּיָדָיו, וּלְשׁוֹן לֹא יַרְפְּךָ לְשׁוֹן לֹא
יַפְעִיל הוּא — לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן, לֹא יַפְרִישׁ אוֹתְךָ מֵאֶצְלוֹ, וְכֵן אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ
(שה״ש ג׳) שֶׁלֹּא נִנְקַד אֶרְפֶּנּוּ; כָּל לְשׁוֹן רִפְיוֹן מוּסָב עַל לְשׁוֹן מַפְעִיל וּמִתְפָּעֵל, כְּמוֹ
הַרְפֵּה לָהּ (מ״ב ד׳) — תֵּן לָהּ רִפְיוֹן, הֶרֶף מִמֶּנִּי (דב׳ ט׳) — הִתְרַפֵּה מִמֶּנִּי: (לב) לימים
ראשנים. עַל יָמִים רִאשׁוֹנִים: ולמקצה השמים. וְגַם שְׁאַל לְכָל הַבְּרוּאִים אֲשֶׁר מִקָּצֶה
אֶל קָצֶה, זֶהוּ פְשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ מְלַמֵּד עַל קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהָיְתָה מִן הָאָרֶץ עַד הַשָּׁמַיִם,
וְהוּא הַשִּׁעוּר עַצְמוֹ אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה (סנה׳ ל״ח): הנהיה כדבר הגדול הזה. וּמַהוּ

as thou hast heard, and live? [34]Or hath God tried to go, *and* take him a nation from the midst of *another* nation, by trials, by signs, and by wonders, and by war, and by a strong hand, and by a stretched-out arm, and by great dread, according to all that the Eternal your God did for you in Egypt before your eyes? [35]Unto thee it was shewed that thou mightest know that the Eternal he *is* God; *there is* none else besides him. [36]Out of heaven he made thee to hear his voice, that he might instruct thee: and upon earth he shewed thee his great fire; and thou heardest his words out of the midst of the fire. [37]And for that he loved thy fathers, and chose their seed after them, and brought thee out in his sight with his great strength out of Egypt; [38]To dispossess nations before thee, greater and mightier than thou *art*, to bring thee in, to give

רש"י

— And what is the great thing? *What is stated in the two following verses:* השמע עם וגו׳ DID EVER A PEOPLE HEAR, etc., *and* **(34)** הנסה אלהים *which means,* HAS ANY GOD DONE MIRACLES (נס), לבוא לקחת לו גוי וגו׳ TO GO AND TAKE HIM A NATION [FROM THE MIDST OF A NATION] etc. — All these letters ה are interrogative *prefixes,* and therefore they are vowelled with Chataph Patach: הֲנִסָּה, הֲשָׁמַע, הֲנִשְׁמַע, הֲנִהְיָה. במסות BY TRIALS — through trials *imposed upon Him* He showed them His mighty deeds, as e. g., (Ex. VIII. 5) "Boast yourself over Me", whether I am able to do so: here you have a trial (putting God to the proof). באתת *i. e.* BY SIGNS to confirm that he is the messenger of the Omnipresent, as e. g., (Ex. IV. 2) "What is that in thine hand?" ובמפתים these are WONDERS: — that He brought upon them (the Egyptians) wondrous plagues. ובמלחמה AND BY WAR, at the *Red* Sea, as it is said, (ib. XIV. 25) "For the Lord fought for them". **(35)** הראת — *Understand this* as the Targum *has it:* Thou hast been shown. When the Holy One, blessed be He, gave the Torah, He rent open to them the seven heavens, and just as he rent open the higher regions so did He rend open the lower, so that they saw that He was alone (sole God). On this account it is stated, Thou hast been shown that thou mayest know [that the Lord is God, there is none besides Him]". **(37)** ותחת כי אהב AND BECAUSE HE LOVED — *i. e.*, and all this was because He loved *thy fathers*[1]). ויוצאך בפניו AND HE BROUGHT THEE OUT BEFORE HIM — like a man who leads his son before him, as it is said, (Ex. XIV. 19) "And the angel of the Lord that went [before them] moved and went behind them" (see Rashi on that verse). — Another explanation of ויוצאך בפניו AND HE BROUGHT THEE FORTH IN HIS PRESENCE: — *i. e.* in the presence of his fathers, as it is said, (Ps. LXXVIII. 12; see Rashi on that verse), "In the presence of their fathers He did wonders". Do not be surprised that it refers to them (the fathers) in the singular number (by בפניו), for you see it has *already* written about them in the singular number, *viz.*, "And he chose his seed after him" (instead of "their seed after them"). **(38)** ממך מפניך — Invert it (the order of the words) and then explain it *accordingly:* to dispossess from before thee (מפניך) nations greater and mightier

NOTES

1) See Appendix.

שָׁמַ֥עְתָּ אַתָּ֖ה וַיֶּֽחִי׃ לד אֹ֣ו ׀ הֲנִסָּ֣ה אֱלֹהִ֗ים לָ֠בוֹא
לָקַ֨חַת ל֣וֹ ג֘וֹי מִקֶּ֣רֶב גּוֹי֒ בְּמַסֹּת֩ בְּאֹתֹ֨ת וּבְמוֹפְתִ֜ים
וּבְמִלְחָמָ֗ה וּבְיָ֤ד חֲזָקָה֙ וּבִזְר֣וֹעַ נְטוּיָ֔ה וּבְמוֹרָאִ֖ים
גְּדֹלִ֑ים כְּכֹל֩ אֲשֶׁר־עָשָׂ֨ה לָכֶ֜ם יְהוָ֧ה אֱלֹהֵיכֶ֛ם
בְּמִצְרַ֖יִם לְעֵינֶֽיךָ׃ לה אַתָּה֙ הָרְאֵ֣תָ לָדַ֔עַת כִּ֥י יְהוָ֖ה
ה֣וּא הָאֱלֹהִ֑ים אֵ֥ין ע֖וֹד מִלְּבַדּֽוֹ׃ לו מִן־הַשָּׁמַ֛יִם
הִשְׁמִֽיעֲךָ֥ אֶת־קֹל֖וֹ לְיַסְּרֶ֑ךָּ וְעַל־הָאָ֗רֶץ הֶרְאֲךָ֙ אֶת־
אִשּׁ֣וֹ הַגְּדוֹלָ֔ה וּדְבָרָ֥יו שָׁמַ֖עְתָּ מִתּ֥וֹךְ הָאֵֽשׁ׃
לז וְתַ֗חַת כִּ֤י אָהַב֙ אֶת־אֲבֹתֶ֔יךָ וַיִּבְחַ֥ר בְּזַרְע֖וֹ אַחֲרָ֑יו
וַיּוֹצִֽאֲךָ֧ בְּפָנָ֛יו בְּכֹח֥וֹ הַגָּדֹ֖ל מִמִּצְרָֽיִם׃ לח לְהוֹרִ֗ישׁ
גּוֹיִ֛ם גְּדֹלִ֧ים וַעֲצֻמִ֛ים מִמְּךָ֖ מִפָּנֶ֑יךָ לַהֲבִיאֲךָ֗ לָֽתֶת־

אונקלוס

לד אוֹ נִסִּין דִּי עֲבַד יְיָ לְאִתְגְּלָאָה לְמִפְרַק לֵהּ עַם מִגּוֹ עַם בְּנִסִּין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין
וּבִקְרָבָא וּבִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמָא וּבְחֶזְוָנִין רַבְרְבִין כְּכֹל דִּי עֲבַד לְכוֹן יְיָ
אֱלָהֲכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינָיךְ׃ לה אַתְּ אִתְחֲזִיתָא לְמִדַּע אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלֹהִים לֵית עוֹד
בַּר מִינֵהּ׃ לו מִן שְׁמַיָּא אַשְׁמְעָךְ יָת קָל מֵימְרֵהּ לְאַלָּפוּתָךְ וְעַל אַרְעָא אַחְזְיָךְ יָת
אֶשָּׁתֵהּ רַבְּתָא וּפִתְגָמוֹהִי שְׁמַעְתְּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ לז וְחֳלָף אֲרֵי רְחִים יָת אֲבָהָתָךְ
וְאִתְרְעֵי בִּבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי וְאַפְּקָךְ בְּמֵימְרֵהּ בְּחֵילֵהּ רַבָּא מִמִּצְרָיִם׃ לח לְתָרָכָא
עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאַעָלוּתָךְ לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן אַחְסָנָא

רש״י

הַדָּבָר הַגָּדוֹל? השמע עם וגו׳: (לד) הנסה אלהים. הֲכִי עָשָׂה נִסִּים שׁוּם אֱלוֹהַּ לבוא לקחת לו גוי וגו׳. כָּל הַהֵ״ין הַלָּלוּ תְּמִיהוֹת הֵן, לְכָךְ נְקוּדוֹת הֵן בַּחֲטַף פַּתָּח: הֲנִהְיָה, הֲנִשְׁמַע, הֲשָׁמַע, הֲנִסָּה: במסת. עַל יְדֵי נִסְיוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרוֹתָיו, כְּגוֹן הִתְפָּאֵר עָלַי (שמ׳ ח׳) אִם אוּכַל לַעֲשׂוֹת כֵּן, הֲרֵי זֶה נִסָּיוֹן: באתת. בְּסִימָנִין, לְהַאֲמִין שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, כְּגוֹן מַה זֶּה בְיָדֶךָ (שם ד׳): ובמופתים. הֵם נִפְלָאוֹת, שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת מוּפְלָאוֹת: ובמלחמה. בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי ה׳ נִלְחָם לָהֶם (שם י״ד): (לה) הראת. כְּתַרְגּוּמוֹ אִתְחֲזִיתָא: כְּשֶׁנָּתַן הַקָּבָּ״ה אֶת הַתּוֹרָה פָּתַח לָהֶם שִׁבְעָה רְקִיעִים, וּכְשֵׁם שֶׁקָּרַע אֶת הָעֶלְיוֹנִים כָּךְ קָרַע אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי, לְכָךְ נֶאֱמַר אתה הראת לדעת: (לז) ותחת כי אהב. וְכָל זֶה תַּחַת אֲשֶׁר אָהַב: ויוצאך בפניו. כְּאָדָם הַמַּנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ וְגוֹ׳ וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם (שם): ד״א ויוצאך בפניו — בִּפְנֵי אֲבוֹתָיו, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא (תה׳ ע״ח): וְאַל תִּתְמַהּ עַל שֶׁהִזְכִּירָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד, שֶׁהֲרֵי כְּתָבָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד — ויבחר בזרעו אחריו: (לה) ממך מפניך. סָרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ: לְהוֹרִישׁ מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים

thee their land *for* an inheritance, as *it is* this day. [39]Thou shalt know this day, and consider *it* in thine heart, that the Eternal he *is* God in heaven above, and upon the earth beneath: *there is* none else. [40]Thou shalt keep therefore his statutes, and his commandments, which I command thee this day, that it may be well with thee, and with thy children after thee, and that thou mayest prolong *thy* days upon the ground, which the Eternal thy God giveth thee, for ever. [41]Then Moses separated three cities on this side of the Jordan, towards the sun-rising; [42]That the slayer might flee thither, who should kill his fellow unawares, and hated him not in time past; and that, fleeing unto one of these cities, he might live. [43]*Namely,* Bezer in the desert, in the plain country of the Reubenites; and Ramoth in Gilead, of the Gadites; and Golan in Bashan, of the Manassites. [44]And this

רש"י

than thee (ממך). כיום הזה AS AT THIS DAY — *i. e.*, even as thou seest to-day. **(41)** אז יבדיל — *The imperfect form* יבדיל *instead of* הבדיל *is to be thus explained* (cf. Rashi on Ex. XV. 1): He set his attention to be zealous for the matter, — to set them apart. And although they were not to serve as cities of refuge until those of Canaan proper (the western side of the Jordan) were set apart *for that purpose,* Moses said, Any duty that it is possible *for me* to perform I will perform (Macc. 10a). בעבר הירדן מזרחה שמש ON THE SIDE OF THE JORDAN TOWARDS THE SUN-RISING — *i. e.* on that side which is on the east of Jordan (not the side of the Jordan that is east of Canaan proper)[1]). מזרחה שמש — Because it (the word מזרחה) is in the construct state the ר is vowelled with Chataph (vocal

NOTES

[1]) See Appendix.

לְךָ֛ אֶת־אַרְצָ֖ם נַחֲלָ֑ה כַּיּ֖וֹם הַזֶּֽה׃ לט וְיָדַעְתָּ֣ הַיּ֗וֹם
וַהֲשֵׁבֹתָ֮ אֶל־לְבָבֶךָ֒ כִּ֤י יְהוָה֙ ה֣וּא הָֽאֱלֹהִ֔ים בַּשָּׁמַ֣יִם
מִמַּ֔עַל וְעַל־הָאָ֖רֶץ מִתָּ֑חַת אֵ֖ין עֽוֹד׃ מ וְשָׁמַרְתָּ֞
אֶת־חֻקָּ֣יו וְאֶת־מִצְוֺתָ֗יו אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֤י מְצַוְּךָ֙ הַיּ֔וֹם
אֲשֶׁר֙ יִיטַ֣ב לְךָ֔ וּלְבָנֶ֖יךָ אַחֲרֶ֑יךָ וּלְמַ֨עַן תַּאֲרִ֤יךְ יָמִים֙
עַל־הָ֣אֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֨ר יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ כָּל־
הַיָּמִֽים׃ פ שלישי
מא אָ֣ז יַבְדִּ֤יל מֹשֶׁה֙ שָׁלֹ֣שׁ עָרִ֔ים בְּעֵ֖בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן
מִזְרְחָ֖ה שָֽׁמֶשׁ׃ מב לָנֻ֨ס שָׁ֜מָּה רוֹצֵ֗חַ אֲשֶׁ֨ר יִרְצַ֤ח
אֶת־רֵעֵ֙הוּ֙ בִּבְלִי־דַ֔עַת וְה֛וּא לֹא־שֹׂנֵ֥א ל֖וֹ מִתְּמֹ֣ל
שִׁלְשֹׁ֑ם וְנָ֗ס אֶל־אַחַ֛ת מִן־הֶעָרִ֥ים הָאֵ֖ל וָחָֽי׃ מג אֶת־
בֶּ֧צֶר בַּמִּדְבָּ֛ר בְּאֶ֥רֶץ הַמִּישֹׁ֖ר לָרֽאוּבֵנִ֑י וְאֶת־רָאמֹ֤ת
בַּגִּלְעָד֙ לַגָּדִ֔י וְאֶת־גּוֹלָ֥ן בַּבָּשָׁ֖ן לַֽמְנַשִּֽׁי׃ מד וְזֹ֖את

אונקלוס

כְּיוֹמָא הָדֵין: לט וְתִדַּע יוֹמָא דֵין וּתְתִיב לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהִים דִּשְׁכִנְתֵּהּ
בִּשְׁמַיָּא מִלְעֵלָּא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע לֵית עוֹד: מ וְתִטַּר יָת קְיָמוֹהִי וְיָת
פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין דִּי יֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ בָּתְרָךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ
יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ כָּל יוֹמַיָּא: מא בְּכֵן יַפְרֵשׁ מֹשֶׁה תְּלַת
קִרְוִין בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא: מב לְמֵעֲרוֹק תַּמָּן קָטוֹלָא דִּי יִקְטוֹל יָת
חַבְרֵהּ בְּלָא מַנְדְּעֵי וְהוּא לָא סָנֵי לֵהּ מֵאִתְּמַלֵּי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְיֵעֲרוֹק לְחַד מִן קִרְוַיָּא
הָאִלֵּין וְיִתְקַיָּם: מג יָת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא מֵישְׁרָא לְשִׁבְטָא דִּרְאוּבֵן וְיָת
רָאמוֹת בְּגִלְעָד לְשִׁבְטָא דְּגָד וְיָת גּוֹלָן בְּמַתְנָן לְשִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה: מד וְדָא אוֹרַיְתָא

רש״י

מִמְּךָ: כיום הזה. כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה הַיּוֹם: (מא) אז יבדיל. נָתַן לֵב לִהְיוֹת חָרֵד לְדָבָר
שֶׁיַּבְדִּילֵם, וְאַעַ״פ שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיִּבָּדְלוּ אוֹתָן שֶׁל אֶרֶץ כְּנַעַן, אָמַר מֹשֶׁה מִצְוָה
שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמָהּ אֲקַיְּמֶנָּה (מכות ז׳): בעבר הירדן מזרחה שמש. בְּאוֹתוֹ עֵבֶר שֶׁבְּמִזְרָחוֹ
שֶׁל יַרְדֵּן: מזרחה שמש. לְפִי שֶׁהוּא דָבוּק, נְקוּדָה רֵי״שׁ בַּחֲטַף, מִזְרַח שֶׁל שֶׁמֶשׁ — מְקוֹם

is the law which Moses put before the children of Israel: [45]These *are*
the testimonies, and the statutes, and the judgments, which Moses spake
unto the children of Israel, after they came forth out of Egypt, [46]On
this side of the Jordan, in the glen over against Beth-peor, in the land
of Sihon king of the Amorites, who abode at Heshbon, whom Moses and
the children of Israel smote, after they were come forth out of Egypt.
[47]And they possessed his land, and the land of Og king of Bashan, two
kings of the Amorites, who *were* on this side of the Jordan, towards the
sun-rising; [48]From Aroer, which *is* by the bank of the river Arnon, even
unto mount Sion, which *is* Hermon; [49]And all the plain of this side of
the Jordan eastward, even unto the sea of the plain, under the ravines
of Pisgah.

5. [1]And Moses called all Israel, and said unto them, Hear,
O Israel, the statutes and judgments which I speak in your
ears this day, that ye may learn them, and keep, and do

רש"י

Sheva), *the meaning being*, "the rising of the sun", *i.e.*, the place of the sun's rising. **(44)** וזאת התורה AND THIS IS THE LAW — this which he was about to set forth after this chapter[1]). **(45—49)** אלה העדות . . . אשר דבר THESE ARE THE TESTIMONIES ... WHICH [MOSES] SPAKE — Those are the very same *testimonies etc.*, which he spake when they came forth from Egypt; and he again repeated it (this law) to them in the plains of Moab which are on the side of Jordan, which is on the east — because the other side was on the west[2]).

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

הַתּוֹרָ֑ה אֲשֶׁר־שָׂ֣ם מֹשֶׁ֔ה לִפְנֵ֖י בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ מה אֵ֚לֶּה
הָֽעֵדֹ֔ת וְהַֽחֻקִּ֖ים וְהַמִּשְׁפָּטִ֑ים אֲשֶׁ֨ר דִּבֶּ֤ר מֹשֶׁה֙
אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל בְּצֵאתָ֖ם מִמִּצְרָֽיִם׃ מו בְּעֵ֣בֶר
הַיַּרְדֵּ֗ן בַּגַּ֙יְא מ֚וּל בֵּ֣ית פְּע֔וֹר בְּאֶ֗רֶץ סִיחֹן֙ מֶ֣לֶךְ
הָֽאֱמֹרִ֔י אֲשֶׁ֥ר יוֹשֵׁ֖ב בְּחֶשְׁבּ֑וֹן אֲשֶׁ֨ר הִכָּ֤ה מֹשֶׁה֙
וּבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל בְּצֵאתָ֖ם מִמִּצְרָֽיִם׃ מז וַיִּֽירְשׁ֨וּ אֶת־אַרְצ֜וֹ
וְאֶת־אֶ֣רֶץ ׀ ע֣וֹג מֶֽלֶךְ־הַבָּשָׁ֗ן שְׁנֵי֙ מַלְכֵ֣י הָֽאֱמֹרִ֔י
אֲשֶׁ֖ר בְּעֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן מִזְרַ֖ח שָֽׁמֶשׁ׃ מח מֵֽעֲרֹעֵ֞ר
אֲשֶׁ֨ר עַל־שְׂפַת־נַ֧חַל אַרְנֹ֛ן וְעַד־הַ֥ר שִׂיאֹ֖ן ה֥וּא
חֶרְמֽוֹן׃ מט וְכָל־הָ֨עֲרָבָ֜ה עֵ֤בֶר הַיַּרְדֵּן֙ מִזְרָ֔חָה וְעַ֖ד
יָ֣ם הָעֲרָבָ֑ה תַּ֖חַת אַשְׁדֹּ֥ת הַפִּסְגָּֽה׃ פ רביעי
ה א וַיִּקְרָ֣א מֹשֶׁה֮ אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל֒ וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵהֶ֗ם
שְׁמַ֤ע יִשְׂרָאֵל֙ אֶת־הַחֻקִּ֣ים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִ֔ים אֲשֶׁ֧ר
אָנֹכִ֛י דֹּבֵ֥ר בְּאָזְנֵיכֶ֖ם הַיּ֑וֹם וּלְמַדְתֶּ֣ם אֹתָ֔ם וּשְׁמַרְתֶּ֖ם

אונקלוס

דִּי סַדַּר מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מה אִלֵּין סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי מַלִּיל
מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם: מו בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵל
בֵּית פְּעוֹר בְּאַרְעָא דְּסִיחֹן מַלְכָּא דֶאֱמֹרָאָה דִּי יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן דִּי מְחָא מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם: מז וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ וְיָת אַרְעָא דְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן
תְּרֵין מַלְכֵי אֱמֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא: מח מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל כֵּיף
נַחְלָא דְאַרְנוֹן וְעַד טוּרָא דְשִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן: מט וְכָל מֵישְׁרָא עִבְרָא דְיַרְדְּנָא
לְמָדִינְחָא וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא: א וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל
וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְמַלֵּל קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא

רש״י

וְרִיחַת הַשָּׁמֶשׁ: (מד) וזאת התורה. זו שהוא עָתִיד לְסַדֵּר אַחַר פָּרָשָׁה זוֹ: (מה—מט) אלה העדת, אשר דבר. הֵם הֵם אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, חָזַר וּשְׁנָאָהּ לָהֶם בְּעַרְבוֹת מוֹאָב אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, שֶׁהוּא בַּמִּזְרָח, שֶׁהָעֵבֶר הַשֵּׁנִי הָיָה בַּמַּעֲרָב:

them. [2]The Eternal our God made a covenant with us in Horeb. [3]The Eternal made not this covenant with our fathers, but with us, *even* us, who *are* all of us here alive this day. [4]The Eternal talked with you face to face in the mount out of the midst of the fire. [5]I stood between the Eternal and you at that time, to tell you the word of the Eternal: for ye were afraid by reason of the fire, and went not up into the mount: saying, [6]I *am* the Eternal thy God, who brought thee out of the land of Egypt, out of the house of servants. [7]Thou shalt have no other gods before my face. [8]Thou shalt not make unto thee any graven image, or any likeness, *of any thing* that is in the heaven above, or that *is* in the water under the earth: [9]Thou shalt not prostrate thyself to them, nor serve them: for I the Eternal thy God *am* a jealous God, visiting the iniquity of the fathers upon

רש"י

5. **(3—4)** לא את אבתינו NOT WITH OUR FATHERS — *i. e. not with them* alone, כרת ה' וגו' DID THE LORD MAKE [THIS COVENANT], כי אתנו BUT WITH US etc., פנים בפנים FACE TO FACE — R. Berechia said, "Thus did Moses, *in effect*, say: Do not think that I am misleading you with something which does not exist at all, as an agent does *acting* between the vendor and the purchaser; behold, the seller Himself is speaking to you (God who transmitted the Torah to you) (cf. Pes. Rabb. (פ' י" הדברות קמייתא)[1]). **(5)** לאמר SAYING — This is to be connected with (v. 4), דבר ה' עמכם בהר מתוך האש "[face to face] the Lord spake with you in the mount out of the midst of the fire", — לאמר, אנכי וגו', saying, "I am the Lord, etc.", ואנכי עמד בין ה' וביניכם WHILST I STOOD BETWEEN THE LORD AND YOU. **(7)** על פני BEFORE ME — *i. e.* in any place where I am, and that is the entire world. Another explanation: so long as I exist (i. e.

NOTES

[1]) See Appendix.

לַעֲשֹׂתָם: ב יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב:
ג לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת
כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים:
ד פָּנִים ׀ בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ: ה אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא
לְהַגִּיד לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ
וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר: ס ו אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים: ז לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָיַ:
ח לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל ׀ כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀
מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀ מִתַּחַת
לָאָרֶץ: ט לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי
אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־

אונקלוס

דִּין וְתַלְפוּן יָתְהוֹן וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּדְהוֹן: ב יְיָ אֱלָהַנָא גְּזַר עִמָּנָא קְיָם בְּחֹרֵב:
ג לָא עִם אֲבָהָתָנָא גְּזַר יְיָ יָת קְיָמָא הָדֵין אֲרֵי עִמָּנָא אֲנַחְנָא אִלֵּין הָכָא יוֹמָא
דֵּין כֻּלָּנָא קַיָּמִין: ד מַמְלַל עִם מַמְלַל מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא: ה אֲנָא
הֲוֵיתִי קָאֵם בֵּין מֵימְרָא דַּיְיָ וּבֵינֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְחַוָּאָה לְכוֹן יָת פִּתְגָּמָא דַּיְיָ
אֲרֵי דְּחֶלְתּוּן מִקֳּדָם אֶשָּׁתָא וְלָא סְלֶקְתּוּן בְּטוּרָא לְמֵימָר: ו אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דִּי
אַפֵּקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא: ז לָא יְהֵי לָךְ אֱלָהּ אָחֳרָן בַּר מִנִּי:
ח לָא תַעְבֵּד לָךְ צֶלֶם כָּל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְדִי בְאַרְעָא מִלְּרַע וְדִי
בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא: ט לָא תִסְגּוּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל

רש״י

ה (ג–ד) לא את אבתינו בִּלְבַד כרת ה׳ וגו׳. כי אתנו וגו׳. פנים בפנים. אָ״ר בֶּרֶכְיָה: כָּךְ אָמַר משה אַל תֹּאמְרוּ אֲנִי מַטְעֶה אֶתְכֶם עַל לֹא דָבָר, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַסַּרְסוּר עוֹשֶׂה בֵּין הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ, הֲרֵי הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ מְדַבֵּר עִמָּכֶם (פסי׳ ר׳): (ה) לאמר. מוּסָב עַל דבר ה׳ עמכם בהר מתוך האש, לאמר אנכי ה׳ וגו׳ ואנכי עמד בין ה׳ וביניכם: (ז) על פני. בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אֲנִי שָׁם, וְהוּא כָּל הָעוֹלָם. דָּ״א כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּם. עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּבָר

the children unto the third and fourth *generation* of them that hate me.
10 And shewing mercy unto thousand *generations* of them that love me.
and keep my commandments. 11 Thou shalt not take the name of the
Eternal thy God in vain: for the Eternal will not hold him guiltless that
taketh his name in vain. 12 Keep the sabbath day, to sanctify it, as the
Eternal thy God hath commanded thee. 13 Six days thou mayest labour,
and do all thy work: 14 But the seventh day *is* the sabbath of the Eternal
thy God: *in it* thou shalt not do any work, thou, nor thy son, nor thy
daughter, thy *man*-servant, nor thy maid-servant, nor any of thy herd,
nor thine ass, nor thy beasts, nor thy stranger that is within thy gates,
that thy *man*-servant and thy maid-servant may rest as well as
thou. 15 And remember that thou wast a servant in the land of
Egypt, and that the Eternal thy God brought thee out thence
through a mighty hand and by a stretched out arm: therefore
the Eternal thy God commanded thee to keep the sabbath day.

רש"י

always) (Mechilta). — The Ten Commandments — I have already explained them. **(12)** שמור OBSERVE [THE SABBATH DAY] — But in the former *Ten Commandments* (i. e. where they were first promulgated, in Ex. XX.), it states, "Remember [the Sabbath day]"! The explanation is: Both of them (זכור and שמור) were spoken in one utterance and as one word, and were heard in one hearing (i. e. were heard simultaneously) (Mech.). כאשר צוך [OBSERVE THE SABBATH DAY TO SANCTIFY IT] AS [THE LORD THY GOD] COMMANDED THEE before the giving of the Law, at Marah (Sabb. 87b). **(15)** וזכרת כי עבד היית וגו' AND THOU SHALT REMEMBER THAT THOU WAST A SLAVE [IN THE LAND OF EGYPT ... AND THE LORD BROUGHT THEE FORTH FROM THERE ... THEREFORE HE COMMANDS THEE TO KEEP THE SABBATH DAY] — On that condition He freed you — that you should be a servant to Him

בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃ י וְעֹשֶׂה
חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָו׃ ס
יא לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא
יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ ס
יב שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ׀
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ יג שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־
מְלַאכְתֶּךָ׃ יד וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת ׀ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־
וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ׃
טו וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ ׀ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־
כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת׃ ס

ספצוּתי ק׳ סבצבור קורין בטעם העליון

אונקלוס

קנא מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתי ועל דר רביעי לשנאי כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון׃ י ועבד טיבו לאלפי דרין לרחמי ולנטרי פקודי׃ יא לא תימי בשמא דיי אלהך למגנא ארי לא יזכי יי ית די ימי בשמה לשקרא׃ יב טר ית יומא דשבתא לקדשותה כמא די פקדך יי אלהך׃ יג שתא יומין תפלח ותעבד כל עבדתך׃ יד ויומא שביעאה שבתא קדם יי אלהך לא תעבד כל עבידא את וברך וברתך ועבדך ואמתך ותורך וחמרך וכל בעירך וגיורך די בקרוך בדיל די ינוח עבדך ואמתך כותך׃ טו ותדכר ארי עבדא הויתא בארעא דמצרים ואפקך יי אלהך מתמן בידא תקיפא ובדרעא מרמא

רש״י

פרשתים׃ (יב) שמור. ובראשונות הוא אומר זכור, שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו, ובשמיעה אחת נשמעו (מכי׳)׃ כאשר צוך. קודם מתן תורה במרה (שבת פ״ז)׃ (טו) וזכרת כי עבד היית וגו׳. על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו׃

16Honour thy father and thy mother, as the Eternal thy God hath com-
manded thee, that thy days may be prolonged, and that it may go well
with thee on the ground which the Eternal thy God giveth thee. 17Thou
shalt not murder, Neither shalt thou commit adultery, Neither shalt thou
steal, Neither shalt thou bear false witness against thy fellow-*man*.
18Neither shalt thou covet thy fellow-*man's* wife, Neither shalt thou
desire thy fellow-*man's* house, his field, or his *man*-servant, or his maid-
servant, any of his herd, or his ass, or any *thing* that is thy fellow-*man's*.
19These words the Eternal spake unto all your assembly in the mount
out of the midst of the fire, of the cloud, and of the thick cloud, with
a great voice: and he added no more. And he wrote them in two tablets
of stone, and gave them unto me. 20And it came to pass, when
ye heard the voice out of the midst of the darkness, for the
mountain was consuming with fire, that ye approached unto me, *even*
all the heads of your tribes, and your elders; 21And ye said, Behold,

רש"י

and observe His commandments. **(16)** כאשר צוך [HONOUR THY FATHER AND THY MOTHER] AS THE LORD THY GOD HATH COMMANDED THEE — Also regarding honouring parents they received command at Marah, as it is said, (Ex. XV. 25) "There He appointed for them a statute and a judgement" (cf. Rashi on that passage and Note p. 243) (Sanh. 56b). **(17)** ולא תנאף AND THOU SHALT NOT COMMIT ADULTERY — *The term* ניאוף, "adultery", is *technically* only *applicable* in *the case of* a married woman. **(18)** ולא תתאוה — *The Targum renders this by* ולא תירוג which, too, is an expression denoting "desiring" (חמד the word used in the preceding part of this verse), just as (Gen. II. 9) "נחמד to the eyes", we render in the Targum by "desirable (רגג) to behold". **(19)** ולא יסף — We render this in the Targum by ולא פסק "and He did not cease", — [Because it is characteristic of human beings that they are unable to utter all their words in one breath (but must make pauses) and it is characteristic of the Holy One, blessed be He, that this is not so, *therefore* He did not pause, and since He did not pause, He did not have to resume], — for His voice is strong and goes on continuously (Sanh. 17a). — Another explanation of ולא יסף: He did not again ever reveal himself

טז כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ׀ יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס יז לֹא
תִּרְצָח׃ ס וְלֹא תִּנְאָף׃ ס וְלֹא
תִּגְנֹב׃ ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא׃ ס
יח וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה
בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל
אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ ס חמישי יט אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם
עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי׃ כ וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם
אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן
אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם׃ כא וַתֹּאמְרוּ הֵן

אונקלוס

עַל כֵּן פַּקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּד יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא׃ טז יַקַּר יָת אֲבוּךְ וְיָת אִמָּךְ
כְּמָא דִי פַקְדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּדִיל דְיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ וּבְדִיל דְיוֹטֵב לָךְ עַל אַרְעָא דַיְיָ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃ יז לָא תִקְטוֹל נְפַשׁ. וְלָא תְגוּף. וְלָא תִגְנוּב (נַפְשָׁא). וְלָא תַסְהֵד
בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא׃ יח וְלָא תַחְמֵד אִתַּת חַבְרָךְ וְלָא תֵרוֹג בֵּית חַבְרָךְ
חַקְלֵהּ וְעַבְדֵּהּ וְאַמְתֵהּ תּוֹרֵהּ וַחֲמָרֵהּ וְכֹל דִי לְחַבְרָךְ׃ יט יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
מַלִּיל יְיָ עִם כָּל קְהַלְכוֹן בְּטוּרָא מִגוֹ אֶשָּׁתָא עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָא קָל רַב וְלָא פְסַק
וּכְתָבִנּוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וִיהָבִנּוּן לִי׃ כ וַהֲוָה כַּד שְׁמַעְכוֹן יָת קָלָא מִגוֹ
חֲשׁוֹכָא וְטוּרָא בָּעַר בְּאֶשָּׁתָא וְקָרֵבְתּוּן לְוָתִי כָּל רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָבֵיכוֹן׃

רש"י

(טז) כאשר צוך. אַף עַל כִּבּוּד אָב וָאֵם נִצְטַוּוּ בְּמָרָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמ' ט"ו) שָׁם שָׂם לוֹ חֹק
וּמִשְׁפָּט (סנה' נ"ו): יז ולא תנאף. אֵין לְשׁוֹן נִיאוּף אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ: (יח) ולא תתאוה.
וְלָא תֵירוֹג, אַף הוּא לְשׁוֹן חֶמְדָּה, כְּמוֹ נֶחְמָד לְמַרְאֶה (בר' ב') דְּמִתַּרְגְּמִינָן דְּמִרַגַּג לְמֶחֱזֵי:
(יט) ולא יסף. מְתַרְגְּמִינָן וְלָא פְסַק (לְפִי שֶׁמִּדַּת בָּשָׂר וָדָם אֵינָן יְכוֹלִין לְדַבֵּר כָּל
דִּבְרֵיהֶם בִּנְשִׁימָה אַחַת וּמִדַּת הַקָּבָּ"ה אֵינוֹ כֵן, לֹא הָיָה פוֹסֵק וּמִשֶּׁלֹּא הָיָה פוֹסֵק לֹא
הָיָה מוֹסִיף) כִּי קוֹלוֹ חָזָק וְקַיָּם לְעוֹלָם (סנה' י"ז): ד"א ולא יסף לא הוסיף להראות

the Eternal our God hath shewed us his glory and his greatness, and we
have heard his voice out of the midst of the fire: we have seen this day
that God may speak to man, and he yet remain alive. 22 Now, therefore,
wherefore should we die? for this great fire will consume us: if we
hear the voice of the Eternal our God any more, then we shall die.
23 For who *is there of* all flesh, that hath heard the voice of the living
God speaking out of the midst of the fire, as we *have*, and lived?
24 Approach thou, and hear all that the Eternal our God shall say: and
speak thou unto us all that the Eternal our God shall speak unto thee:
and we will hear *it*, and do *it*. 25 And the Eternal heard the voice of your
words, when ye spake unto me; and the Eternal said unto me, I have
heard the voice of the words of this people, which they have
spoken unto thee: they have well *said* all that they have spoken. 26 O that
there were such an heart in them, that they would fear me, and keep
all my commandments all the days, that it might be well with them.

רש"י

with such publicity[1]). **(24)** ואת תדבר אלינו AND SPEAK THOU (את the feminine form of the pronoun) TO US — you weakened my strength as *that of* a woman, (cf. Rashi on Num. XI. 15), for I was distressed because of you (because of your words) and you weakened my hands, since I saw that you were not anxious to approach Him out of love. Indeed, was it not better for you to learn from the mouth of the Almighty *God*, and not to learn from me?!

NOTES

1) See Appendix.

הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־
קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר
אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי׃ כב וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי
תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים ׀ אֲנַחְנוּ
לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ׃ כג כִּי
מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר
מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי׃ כד קְרַב אַתָּה וּשֲׁמָע אֵת
כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ ׀ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ
וְעָשִׂינוּ׃ כה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם
אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם
הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃
כו מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר
אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם

אונקלוס

כא וַאֲמַרְתּוּן הָא אַחְזְיָנָא יְיָ אֱלָהָנָא יָת יְקָרֵהּ וְיָת רְבוּתֵהּ וְיָת קָל מֵימְרֵהּ
שְׁמַעְנָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא יוֹמָא הָדֵין חֲזֵינָא אֲרֵי יְמַלֵּל יְיָ עִם אֲנָשָׁא וְיִתְקַיָּם:
כב וּכְעַן לְמָא נְמוּת אֲרֵי תֵיכְלִנָּנָא אֶשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא אִם יוֹסְפִין אֲנַחְנָא
לְמִשְׁמַע יָת קָל [מֵימְרָא] דַּייָ אֱלָהָנָא עוֹד וּמָיְתִין אֲנַחְנָא: כג אֲרֵי מָן כָּל בִּשְׂרָא
דִּי שְׁמַע קָל מֵימְרָא דַּייָ קַיָּמָא מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּוָתָנָא וְאִתְקַיָּם: כד קְרַב
אַתְּ וּשְׁמַע יָת כָּל דִּי יֵימַר יְיָ אֱלָהָנָא וְאַתְּ תְּמַלֵּל עִמָּנָא יָת כָּל דִּימַלֵּל יְיָ אֱלָהָנָא
עִמָּךְ וּנְקַבֵּל וְנַעְבֵּד: כה וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָל פִּתְגָּמֵיכוֹן בְּמַלָּלוּתְכוֹן עִמִּי וַאֲמַר
יְיָ לִי שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת קָל פִּתְגָּמֵי עַמָּא הָדֵין דִּי מַלִּילוּ עִמָּךְ אַתְקִינוּ כָּל דִּי
מַלִּילוּ: כו לְוַי דִּי יְהֵי לִבָּא הָדֵין לְהוֹן לְמִדְחַל קֳדָמַי וּלְמִטַּר יָת כָּל פִּקּוֹדַי כָּל

רש״י

בְּאוֹתוֹ פּוּמְבִּי: (כד) ואת תדבר אלינו. הִתַּשְׁתֶּם אֶת כֹּחִי כִּנְקֵבָה, שֶׁנִּצְטַעַרְתִּי עֲלֵיכֶם
וְרִפִּיתֶם אֶת יָדַי כִּי רָאִיתִי שֶׁאֵינְכֶם חֲרֵדִים לְהִתְקָרֵב אֵלָיו מֵאַהֲבָה, וְכִי לֹא הָיָה יָפֶה
לָכֶם לִלְמֹד מִפִּי הַגְּבוּרָה וְלֹא לִלְמֹד מִמֶּנִּי:

and with their children for ever! [27]Go say to them, Return you into
your tents. [28]But as for thee, stand thou here by me, and I will speak
unto the all the commandments, and the statutes, and the judgments,
which thou shalt teach them, that they may do *them* in the land
which I give them to possess it. [29]Ye shall keep *them* to do as the
Eternal your God hath commanded you: ye shall not depart to the
right *hand* or to the left. [30]Ye shall walk in all the ways which the
Eternal your God hath commanded you, that ye may live, and *that it
may be* well with you, and *that* ye may prolong *your* days in the land
which ye shall possess.

6. [1]Now these *are* the commandments, the statutes, and the judgments,
which the Eternal your God commanded to teach you, that ye might do
them in the land whither ye pass to possess it: [2]That thou mightest fear
the Eternal thy God, to keep all his ordinances and his commandments,
which I command thee, thou, and thy son, and thy son's son, all the days
of thy life; and that thy days may be prolonged. [3]Hear, therefore, O
Israel, and observe to do *it;* that it may be well with thee, and that

וְלִבְנֵיהֶ֖ם לְעֹלָֽם׃ כז לֵ֖ךְ אֱמֹ֣ר לָהֶ֑ם שׁ֥וּבוּ לָכֶ֖ם
לְאָהֳלֵיכֶֽם׃ כח וְאַתָּ֗ה פֹּה֮ עֲמֹ֣ד עִמָּדִי֒ וַאֲדַבְּרָ֣ה אֵלֶ֗יךָ
אֵ֤ת כָּל־הַמִּצְוָה֙ וְהַחֻקִּ֣ים וְהַמִּשְׁפָּטִ֔ים אֲשֶׁ֥ר תְּלַמְּדֵ֖ם
וְעָשׂ֣וּ בָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֧ר אָנֹכִ֛י נֹתֵ֥ן לָהֶ֖ם לְרִשְׁתָּֽהּ׃
כט וּשְׁמַרְתֶּ֣ם לַעֲשׂ֔וֹת כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֛ה יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם
אֶתְכֶ֑ם לֹ֥א תָסֻ֖רוּ יָמִ֥ין וּשְׂמֹֽאל׃ ל בְּכָל־הַדֶּ֗רֶךְ
אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֜ה יְהוָ֤ה אֱלֹהֵיכֶם֙ אֶתְכֶ֔ם תֵּלֵ֑כוּ לְמַ֤עַן
תִּֽחְיוּן֙ וְט֣וֹב לָכֶ֔ם וְהַאֲרַכְתֶּ֣ם יָמִ֔ים בָּאָ֖רֶץ אֲשֶׁ֥ר
תִּירָשֽׁוּן׃ ו א וְזֹ֣את הַמִּצְוָ֗ה הַֽחֻקִּים֙ וְהַמִּשְׁפָּטִ֔ים
אֲשֶׁ֥ר צִוָּ֛ה יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם לְלַמֵּ֣ד אֶתְכֶ֑ם לַעֲשׂ֣וֹת
בָּאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר אַתֶּ֛ם עֹבְרִ֥ים שָׁ֖מָּה לְרִשְׁתָּֽהּ׃
ב לְמַ֨עַן תִּירָ֜א אֶת־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ לִ֠שְׁמֹר אֶת־כָּל־
חֻקֹּתָ֣יו וּמִצְוֺתָיו֮ אֲשֶׁ֣ר אָנֹכִ֣י מְצַוֶּךָ֒ אַתָּה֙ וּבִנְךָ֣ וּבֶן־
בִּנְךָ֔ כֹּ֖ל יְמֵ֣י חַיֶּ֑יךָ וּלְמַ֖עַן יַאֲרִכֻ֥ן יָמֶֽיךָ׃ ג וְשָׁמַעְתָּ֤
יִשְׂרָאֵל֙ וְשָׁמַרְתָּ֣ לַעֲשׂ֔וֹת אֲשֶׁר֙ יִיטַ֣ב לְךָ֔ וַאֲשֶׁ֥ר

אונקלוס

יוֹמַיָּא בְּדִיל דְּיֵיטַב לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן לְעָלָם: כז אֵיזֵל אֱמַר לְהוֹן תּוּבוּ לְכוֹן
לְמַשְׁכְּנֵיכוֹן: כח וְאַתְּ הָכָא קוּם קֳדָמַי וַאֲמַלֵּל עִמָּךְ יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא וּקְיָמַיָּא
וְדִינַיָּא דִּי תַלְּפִינוּן וְיַעְבְּדוּן בְּאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵב לְהוֹן לְמֵירְתַהּ: כט וְתִטְּרוּן
לְמֶעְבַּד כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לָא תִסְטוּן יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא: ל בְּכָל
אָרְחָא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן תְּהָכוּן בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְיֵיטַב לְכוֹן וְתוֹרְכוּן יוֹמִין
בְּאַרְעָא דִּי תֵירְתוּן: א וְדָא תַפְקֶדְתָּא קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לְאַלָּפָא
יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: ב בְּדִיל דְּתִדְחַל יָת יְיָ
אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל קְיָמוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבַר בְּרָךְ כָּל
יוֹמֵי חַיָּךְ וּבְדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָךְ: ג וּתְקַבֵּל יִשְׂרָאֵל וְתִטַּר לְמֶעְבַּד דִּי יֵיטַב לָךְ
וְדִי תִסְגוּן לַחֲדָא כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב

ye may increase mightily, as the Eternal God of thy fathers hath promised thee, in the land flowing with milk and honey. [4]Hear, O Israel: The Eternal our God the Eternal *is* one. [5]And thou shalt love the Eternal thy God, with all thine heart, and with all thy soul, and with all thy intensity. [6]And these words, which I command thee this day, shall be in thine heart: [7]And thou shalt enjoin them on thy children, and shalt speak of them when thou sittest in thine house, and when thou walkest by the way, and when thou liest down, and when thou risest up. [8]And thou shalt bind them for a sign upon thine hand, and they shall be as

רש"י

6. **(4)** ה' אלהינו ה' אחד *means,* The Lord who is now o u r God and not the God of the *other* peoples *of the world,* He will at some future time be the O n e (s o l e) ה', as it is said, (Zeph. III. 9) "For then I will turn to the p e o p l e s a pure language that they may a l l call upon the name of the Lord", and it is *f u r t h e r* said, (Zech. XIV. 9) "In that day shall the Lord be One (אחד) and His name One" (cf. Siphre). **(5—6)** ואהבת AND THOU SHALT LOVE [THE LORD] — Fulfil His commands out of l o v e , *for* one who acts out of love is not like him (is on a higher plane than one) who acts out of fear. He who serves his master out of fear, if he (the master) troubles him overmuch, leaves him and goes away (Siphre). בכל לבבך [THOU SHALT LOVE THE LORD] WITH ALL THY HEART — *The form of the noun with t w o* ב *instead of the usual form* לבך *suggests: Love Him* with thy t w o inclinations (the יצר הטוב and the יצר הרע) (Siphre; Ber. 54a). Another explanation of בכל לבבך, *with a l l thy heart, is* that thy heart should not be at variance (i. e. divided, not w h o l e) with the Omnipresent God (Siphre). ובכל נפשך AND WITH ALL THY SOUL — even though He take thy soul (even though you have to suffer martyrdom to show your love of God) (Siphre; Ber. 54a, 61b). ובכל מאדך AND WITH ALL THY MIGHT, *i. e.* with all thy property. You have people whose property is dearer to them than their bodies (life), *and it is* on this account that there is added, "and with all thy property" (Siphre). — Another explanation of ובכל מאדך is: — *Thou shalt love Him* whatever measure (מדה) it may be that He metes out to thee, whether it be the measure of good or the measure of calamity. Thus also did David say, (Ps. CXVI. 13 and 3) "If I lift up the c u p o f s a l v a t i o n , [I will call upon the name of the Lord]; If I find t r o u b l e a n d s o r r o w , [I will call upon the name of the Lord]". — What is the "love" *that is here commanded? The next verse tells us:* והיו הדברים האלה THESE WORDS [WHICH I COMMAND THEE] SHALL BE [UPON THINE HEART] — for thereby thou wilt arrive at a recognition of the Holy One, blessed be He, and wilt cleave to His ways (Siphre). אשר אנכי מצוך היום [THESE WORDS] WHICH I COMMAND THEE THIS DAY — *t h i s d a y* — they should not be in thine eyes as an antiquated דיוטגמא which no one minds, but as one newly given which everyone gladly welcomes (Siphre; cf. our first Note on p. 248 in this edition of Exodus). — *The word* דיוטגמא *in this Midrash signifies:* a royal command committed to writing. **(7)** ושננתם AND THOU SHALT TEACH THEM DILIGENTLY — *This word expresses* the idea of being sharply impressed, *the meaning being,* that they should be impressed (familiar) in thy mouth, so that if a person asks you anything *concerning them,* you will not need to stammer (hesitate) about it, but tell him forthwith (Siphre; Kidd. 30a)[1]) לבניך [AND THOU SHALT TEACH THEM DILIGENTLY] UNTO THY CHILDREN — These are the disciples. Everywhere[2]) do we find that disciples are termed בנים, as it is said, (XIV. 1) "Ye are c h i l d r e n (בנים) of the Lord your God"; and it says, (2 Kings II. 3), "The s o n s o f (בני) the prophets who were in Bethel". So, too, *do we find* in *the case of* Hezekiah that he taught Torah to all Israel and termed them בנים, as it is said, (2 Chron. XXIX. 11), "My

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: פ ששי
ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד:
ה וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ
וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: ו וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: ז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
וּבְקוּמֶךָ: ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת

אונקלוס

וּדְבָשׁ: ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהָנָא יְיָ חָד: ה וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ
וּבְכָל נַפְשָׁךְ וּבְכָל נִכְסָךְ: ו וִיהוֹן פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵּין עַל
לִבָּךְ: ז וּתְתָנֵינוּן לִבְנָיךְ וּתְמַלֵּל בְּהוֹן בְּמִתְּבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבְמֵהָכָךְ בְּאָרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ

רש״י

ו (ד) ה׳ אלהינו ה׳ אחד. ה׳ שהוא אלהינו עתה, ולא אלהי האמות, הוא עתיד להיות ה׳ אחד, שנאמר (צפ׳ ח׳) כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה׳, ונאמר (זכ׳ י״ד) ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד (עי׳ ספרי): (ה–ו) ואהבת. עשה דבריו מאהבה, א״נ דומה העושה מאהבה לעושה מיראה, העושה אצל רבו מיראה, כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו (שם): בכל לבבך. בשני יצריך (ספרי; ברי׳ נ״ד); דבר אחר בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום (ספרי): ובכל נפשך. אפילו הוא נוטל את נפשך (ספרי; ברי׳ נ״ד): ובכל מאדך. בכל ממונך, יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו (ברי׳ נ״ז), לכך נאמר בכל מאדך. ד״א ובכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך, בין במדה טובה בין במדת פורענות, וכן דוד הוא אומר (תה׳ קט״ז) כוס ישועות אשא צרה ויגון אמצא וגו׳ (עי׳ ספרי): ומהו האהבה? והיו הדברים האלה, שמתוך כך אתה מכיר בהקב״ה ומדבק בדרכיו (ספרי): אשר אנכי מצוך היום. לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה, אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה; דיוטגמא — מצות המלך הבאה במכתב (ספרי): (ז) ושננתם. לשון חדוד הוא, שיהיו מחדדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד (ספרי; קידי׳ ל׳): לבניך. אלו התלמידים, מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים, שנאמר (דבי׳ י״ד) בנים אתם לה׳ אלהיכם, ואומר (מ״ב ב׳) בני הנביאים אשר בית אל, וכן בחזקיהו, שלמד תורה לכל ישראל, וקראם בנים שנאמר (דהי״ב כ״ט) בני עתה אל תשלו. וכשם שהתלמידים קרוים בנים (שנאמר בנים אתם לה׳ אלהיכם) כך הרב קרוי אב, שנאמר (מ״ב ב׳) אבי אבי רכב ישראל וגו׳ (ספרי): ודברת בם. שלא יהא עקר דבורך אלא בם — עשם עקר ואל תעשם טפל (שם): ובשכבך. יכול אפילו שכב בחצי היום, ובקומך יכול אפילו עמד בחצי הלילה, ת״ל בשבתך בביתך ובלכתך בדרך — דרך ארץ דברה תורה, זמן שכיבה וזמן קימה (שם): (ח) וקשרתם לאות על ידך. אלו תפלין שבזרוע. והיו לטטפת בין עיניך. אלו תפלין שבראש, ועל

frontlets between thine eyes. 9And thou shalt write them upon the door
posts of thy house, and in thy gates. 10And it shall be, when the Eternal
thy God shall have brought thee into the land which he sware unto thy
fathers, to Abraham, to Isaac, and to Jacob, to give thee great and goodly
cities, which thou buildedst not, 11And houses full of all good things,
which thou filledst not, and wells hewn out, which thou hewedst not,
vineyards and olive trees, which thou plantedst not; when thou shalt
have eaten and be satisfied; 12*Then* take heed lest thou forget the
Eternal, who brought thee forth out of the land of Egypt, from the
house of servants. 13Thou shalt fear the Eternal thy God, and
serve him, and shalt swear by his name. 14Ye shall not go after
other gods, of the gods of the peoples which *are* round about
you; 15For the Eternal thy God *is* a jealous God among
you lest the wrath of the Eternal thy God glow against thee,

רש״י

sons (בני) be not now negligent". And even as disciples are termed בנים, "children", so the teacher is termed אב, "father", as it is said, (2 Kings II. 12) *that Elisha referred to his teacher Elijah by the words*, "My father, my father, the chariot of Israel, etc." (Siphre). ודברת בם AND THOU SHALT SPEAK OF THEM — *i. e.* that your principal topic of conversation should be only about them: make them the principal, and do not make them of secondary importance (Siphre). ובשכבך AND WHEN THOU LIEST DOWN — One might *think that this means:* even if one lies down (retires to bed) in the middle of the day[1]), *and that* ובקומך AND WHEN THOU RISEST UP *means:* even if you rise up in the middle of the night! It, however, states בשבתך בביתך ובלכתך בדרך WHEN THOU SITTEST IN THY HOUSE AND WHEN THOU WALKEST BY THE WAY: The Torah is *thus* speaking of the usual way of living, *and this therefore means*, the *usual* time of lying down and the *usual* time of rising up (cf. Siphre). **(8)** וקשרתם AND THOU SHALT BIND THEM [. . . UPON THY HAND] — These are the Tephillin that are *placed* on the arm, והיו לטטפת בין עיניך AND THEY SHALL BE FOR FRONTLETS BETWEEN THINE EYES — these are the Tephillin that are *placed* upon the head. It is in reference to the number of the Scriptural sections contained in them that they are termed טטפת, for טט *denotes* "two" in Katpi and פת in Afriki *denotes* "two" (Sanh. 4b; cf. Rashi on Ex. XIII. 16). **(9)** מזות ביתך THE DOORPOSTS OF THY HOUSE — *The word is* written מזת, *to indicate* that it is necessary *to fix* only one מזוזה *to a door* (cf. Men. 34a)[2]). ובשעריך AND UPON THY GATES — *the plural is used* to include also the gates of courts and the gates of provinces and the gates of cities (Joma 11a). **(11)** חצובים [CISTERNS] HEWN OUT — Because it (Palestine) was a country of stony ground and rocks, the term "hewn" is applicable here. **(12)** מבית עבדים — *Understand this* as the Targum *does:* from the house of slavery, *i.e.* a place where ye were slaves (not from the house that belonged to slaves; cf. Rashi on Ex. XX. 2). **(13)** ובשמו תשבע AND THOU SHALT SWEAR BY HIS NAME — If thou hast all the characteristics *mentioned here, i. e.* that thou reverest His name and servest Him, then thou mayest take an oath by *mention of* His name, for just because thou reverest His name, thou wilt be cautious with thy oath; but if not, thou shalt not so swear[3]). **(14)** מאלהי העמים אשר סביבותיכם OF THE GODS OF THE PEOPLE WHO ARE AROUND YOU — The same prohibition applies respecting *the gods of* those *peoples* who are distant from you; but, just because you see those who are

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

3) According to this explanation ובשמו תשבע is not co-ordinate with the preceding phrases, but the apodosis to them, they forming the protasis: If thou fearest the Lord, etc., then thou mayest swear by His Name.

בֵּין עֵינֶיךָ: ט וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: ס
י וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת
לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ: יא וּבָתִּים
מְלֵאִים כָּל־טוּב אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים
אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: יב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־
יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
יג אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ
תִּשָּׁבֵעַ: יד לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי
הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם: טו כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ

אונקלוס

וּבִמְקִימָךְ: ח וְתִקְטְרִנּוּן לְאָת עַל יְדָךְ וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינָךְ: ט וְתִכְתְּבִנּוּן עַל מְזוּזְיָן וְתִקְבְּעִנּוּן בְּסִפֵּי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָיךְ: י וִיהֵי אֲרֵי יַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לָךְ קִרְוִין רַבְרְבָן וְטָבָן דִּי לָא בְנֵיתָא: יא וּבָתִּין מְלָן כָּל טוּב דִּי לָא מַלֵּיתָא וְגֻבִּין פְּסִילָן דִּי לָא פְסַלְתָּא כַּרְמִין וְזֵיתִין דִּי לָא נְצֵבְתָּא וְתֵיכוֹל וְתִשְׂבָּע: יב אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִנְשֵׁי יָת (דַּחַלְתָּא דַ) יְיָ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא: יג יָת יְיָ אֱלָהָךְ תִּדְחַל וְקֳדָמוֹהִי תִּפְלַח וּבִשְׁמֵהּ תְּקַיֵּים: יד לָא תְהָכוּן בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא מִטָּעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרָנֵיכוֹן: טו אֲרֵי אֵל קַנָּא יְיָ אֱלָהָךְ (שְׁכִנְתֵּהּ) בֵּינָךְ דִּילְמָא יִתְקַף

רש"י

שָׁם מִנְיַן פַּרְשִׁיּוֹתֵיהֶם נִקְרְאוּ טוֹטָפוֹת, טַט בְּכַתְפִּי שְׁתַּיִם פַּת בְּאַפְרִיקִי שְׁתַּיִם (סנה' ד'): (ט) מזוזת ביתך. מְזֻזֹת כְּתִיב, שֶׁאֵין צָרִיךְ אֶלָּא אַחַת: ובשעריך. לְרַבּוֹת שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת וְשַׁעֲרֵי מְדִינוֹת וְשַׁעֲרֵי עֲיָרוֹת (יומא י"א): (יא) חצובים. לְפִי שֶׁהָיָה מְקוֹם טְרָשִׁין וּסְלָעִים נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן חֲצִיבָה: (יב) מבית עבדים. כְּתַרְגּוּמוֹ מִבֵּית עַבְדוּתָא – מִמָּקוֹם שֶׁהֱיִיתֶם שָׁם עֲבָדִים: (יג) ובשמו תשבע. אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ וְעוֹבֵד אוֹתוֹ, אָז בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ תְּהֵא זָהִיר בִּשְׁבוּעָתְךָ, וְאִם לָאו לֹא תִשָּׁבֵעַ: (יד) מאלהי העמים אשר סביבותיכם. הוּא הַדִּין לָרְחוֹקִים, אֶלָּא לְפִי

and exterminate thee from off the face of the ground. 16Ye shall not
try the Eternal your God, as ye tried *him* in Massah. 17Ye shall diligently
keep the commandments of the Eternal your God, and his testimonies,
and his statutes, which he hath commanded thee. 18And thou shalt do
that which is right and good in the eyes of the Eternal: that it may be
well with thee, and that thou mayest go in and possess the good land
which the Eternal sware unto thy fathers, 19To thrust out all thine
enemies from before thee, as the Eternal hath spoken. 20When thy son
asketh thee in time to come, saying, What *mean* the testimonies, and the
statutes, and the judgments, which the Eternal our God hath com-
manded you? 21Then thou shalt say unto thy son, We were Pharaoh's
servants in Egypt; and the Eternal brought us out of Egypt with a strong
hand: 22And the Eternal shewed signs and wonders, great and evil, upon
Egypt, upon Pharaoh, and upon all his household, before our eyes: 23And
he brought us out from thence, that he might bring us *in*, to give us the

רש"י

around you going astray after them, it felt the necessity specially to warn your about them. **(16)** במסה IN MASSAH, when they went forth from Egypt: that they put Him to the test in respect to water, as it is said, (Ex. XVII. 7) *that they asked*, "Is the Lord amongst us or not?"[1]). **(18)** הישר והטוב [AND THOU SHALT DO] THAT WHICH IS RIGHT AND GOOD [IN THE EYES OF THE LORD] — This refers to a compromise within the line of the law (within strict equity) (cf. Rashi B. Mets. 108a)[2]). **(19)** כאשר דבר [TO THRUST OUT ALL THINE ENEMIES] AS [THE LORD] HATH SAID — And where did He promise *this*? When He said, (Ex. XXIII. 27) "And I will confound all the peoples, etc.". **(20)** כי ישאלך בנך מחר WHEN THY SON ASKETH THEE — There is *a usage of the word* מחר that refers to *a day that only comes* after *the lapse of some* time *and this is so here* (i. e. it here means "in time to come", not "to-morrow").

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס טז לֹא
תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה׃
יז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב
בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־
הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃
יט לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה׃ ס כ כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה
הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃ כא וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ
לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד
חֲזָקָה׃ כב וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים
בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ׃ כג וְאוֹתָנוּ
הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־

אונקלוס

רָגְזָא דַייָ אֱלָהָךְ בָּךְ וִישֵׁצֵינָךְ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃ טז לָא תְנַסּוּן יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן כְּמָא
דִי נַסֵּיתוּן בְּנִסֵּיתָא׃ יז מִטַּר תִּטְּרוּן יָת פִּקּוֹדַיָּא דַייָ אֱלָהֲכוֹן וְסָהֲדְוָתֵהּ וּקְיָמוֹהִי
דִי פַקְדָךְ׃ יח וְתַעְבֵּד דְּכָשַׁר וּדְתָקֵן קֳדָם יְיָ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְתֵיעוֹל וְתֵירַת יָת
אַרְעָא טָבְתָא דִי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָיךְ׃ יט לְמִתְבַּר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִקֳּדָמָךְ
כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ׃ כ אֲרֵי יִשְׁאֲלִנָּךְ בְּרָךְ מְחַר לְמֵימַר מָא סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא
וְדִינַיָּא דִי פַקִּיד יְיָ אֱלָהָנָא יָתְכוֹן׃ כא וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְדִין הֲוֵינָא לְפַרְעֹה
בְּמִצְרָיִם וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא׃ כב וִיהַב יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין רַבְרְבִין
וּבִישִׁין בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל אֱנַשׁ בֵּיתֵהּ לְעֵינָנָא׃ כג וְיָתָנָא אַפֵּק מִתַּמָּן בְּדִיל

רש״י

שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת סְבִיבוֹתֶיךָ תוֹעִים אַחֲרֵיהֶם, הֻצְרַךְ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּיוֹתֵר׃ (טז) במסה. כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם שֶׁנִּסּוּהוּ בַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר הֲיֵשׁ ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ (שמ׳ י״ז)׃ (יח) הישר והטוב. זוֹ פְּשָׁרָה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין׃ (יט) כאשר דבר. וְהֵיכָן דִּבֶּר? וְהַמֹּתִי אֶת כָּל הָעָם וְגו׳ (שמ׳ כ״ג)׃ (כ) כי ישאלך בנך מחר. יֵשׁ מָחָר שֶׁהוּא אַחַר זְמַן׃

land which he sware unto our fathers. 24And the Eternal commanded us
to do all these statutes, to fear the Eternal our God, for our good all
the days, that he might keep us alive, as *it is* at this day. 25And it shall
be righteousness to us, if we observe to do all these commandments
before the Eternal our God, as he hath commanded us.

7. 1When the Eternal thy God shall bring thee into the land whither
thou goest to possess it, and hath cast out many nations before thee, the
Hittites, and the Girgashites, and the Amorites, and the Canaanites, and
the Perizzites, and the Hivites, and the Jebusites, seven nations more
numerous and mightier than thou; 2And when the Eternal thy God shall
have given them before thee, and thou shalt have smitten them, thou
shalt utterly doom them *to destruction;* thou shalt make no covenant
with them, nor be gracious unto them: 3Neither shalt thou intermarry
with them; thy daughter thou shalt not give unto his son, nor
his daughter shalt thou take unto thy son. 4For he will turn
away thy son from following me, that they may serve other gods:

רש״י

7. (1) ונשל *This is* an expression denoting casting away, and throwing to a distance, and similar is, (XIX. 5) "and the iron flies off" (ונשל). **(2)** ולא תחנם *means,* THOU SHALT NOT ASCRIBE GRACE (חן) TO THEM: it is forbidden to a person to say "How beautiful is this heathen". Another explanation: thou shalt not grant them a חניה, an encampment (a settlement) in the land (Ab. Zar. 20a). **(4)** כי יסיר את בנך מאחרי FOR HE WILL TURN AWAY THY SON FROM FOLLOWING ME — *i.e.*, the son of the heathen when he marries thy daughter, will turn away thy son (grandson) whom thy daughter will bear unto him from following Me. This teaches us, that thy daughter's son who is born of a heathen is termed thy son, but thy son's son, who is born of a heathen woman, is not termed thy son, but her son, for, you see, in regard to *the*

הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ: כד וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה:
כה וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ: ס
שביעי ז א כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים ׀
מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי
וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ:
ב וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים
אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם: ג וְלֹא
תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח
לִבְנֶךָ: ד כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים

אונקלוס

לְאַעָלָא יָתָנָא לְמִתַּן לָנָא יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָנָא: כד וּפַקְּדָנָא יְיָ לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין לְמִדְחַל יָת יְיָ אֱלָהָנָא לְטַב לָנָא כָּל יוֹמַיָּא לְקַיָּמוּתָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין: כה וְזָכוּתָא תְּהֵי לָנָא אֲרֵי נִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא דִי פַקְּדָנָא: א אֲרֵי יָעֵלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ וִיתָרֵךְ עַמְמִין סַגִּיאִין מִן קֳדָמָךְ חִתָּאֵי וְגִרְגָּשָׁאֵי וֶאֱמֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי שִׁבְעָא עַמְמִין סַגִּיאִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ: ב וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וְתִמְחֵנּוּן גַּמָּרָא תְּגַמַּר יָתְהוֹן לָא תִגְזַר לְהוֹן קְיָם וְלָא תְרַחֵם עֲלֵיהוֹן: ג וְלָא תִתְחַתַּן בְּהוֹן בְּרַתָּךְ לָא תִתֵּן לִבְרֵהּ וּבְרַתֵּהּ לָא תִסַּב לִבְרָךְ: ד אֲרֵי יַטְעֵי

רש״י

ז (א) ונשל. לְשׁוֹן הַשְׁלָכָה וְהַתָּזָה, וְכֵן וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל (דב׳ י״ט): (ב) ולא תחנם. לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן, אָסוּר לוֹ לְאָדָם לוֹמַר „כַּמָּה נָאֶה גּוֹי זֶה״. דָּבָר אַחֵר, לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנִיָּה בָּאָרֶץ (ע״ז כ׳): (ד) כי יסיר את בנך מאחרי. בְּנוֹ שֶׁל גּוֹי כְּשֶׁיִּשָּׂא אֶת בִּתְּךָ יָסִיר אֶת בִּנְךָ אֲשֶׁר תֵּלֵד לוֹ בִתְּךָ מֵאַחֲרָי, לִמְּדָנוּ שֶׁבֶּן בִּתְּךָ הַבָּא מִן הַגּוֹי קָרוּי בִּנְךָ, אֲבָל בֶּן בִּנְךָ הַבָּא מִן הַגּוֹיָה אֵינוֹ קָרוּי בִּנְךָ אֶלָּא בְּנָהּ, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶאֱמַר עַל בִּתּוֹ לֹא תִקַּח, כִּי תָסִיר

so will the wrath of the Eternal glow against you, and exterminate thee
suddenly. 5But thus shall ye do to them; ye shall pull down their altars,
and break down their monuments, and cut down their groves, and burn
their graven images with fire. 6For thou *art* an holy people unto the
Eternal thy God: the Eternal thy God hath chosen thee to be a people
of a select portion unto himself, from all the peoples that *are* upon the
face of the ground. 7The Eternal did not delight in you, nor choose you,
because ye were more numerous than any people; for ye *were* the fewest
of all the peoples: 8But because the Eternal loved you, and because he
would keep the oath which he had sworn unto your fathers, hath the
Eternal brought you out with a strong hand, and released you out of
the house of servants, from the hand of Pharaoh king of Egypt. 9Know
therefore that the Eternal thy God, he *is* God, the faithful God,

רש״י

statement: "his daughter thou shalt not take [to thy son]" it does not add "For she will turn away thy son (grandson) from following Me" (Jeb. 23a)[1]). **(5)** מזבחתיהם — *a* מזבח *is something* built up *of several stones, whilst* ומצבתם *alludes to* a single stone (cf. Rashi on XII. 3). ואשירהם — Trees which they worship (Ab. Zar. 48a). ופסליהם — *These are* images. **(7)** לא מרבכם NOT ON ACCOUNT OF YOUR BEING [MORE] NUMEROUS — *This is to be understood* according to its plain sense. But its Midrashic explanation (taking לא מרבכם in the sense of "not because you are great") is: Because you do not regard yourselves as great when I shower good upon you, therefore חשק . . . בכם DID [THE LORD] DELIGHT IN YOU, כי אתם המעט FOR YOU ARE LITTLE — you regard yourselves as small, as, e. g., Abraham *did* who said, (Gen. XXVIII. 27) "For I am dust and ashes", and as, e. g., Moses and Aaron *did* who said, (Ex. XVI. 7) "And we, what are we?". Not as Nebuchadnezzar who said, (Is. XIV. 14) "I will be like the Most High", and Sennacherib who said, (ib. XXXVI. 20) "Who are they among all the gods of these countries [that have delivered their countries out of my hand?]", and Hiram who said, (Ez. XXVIII. 2), "I am a god, I sit in the seat of God" (Chul. 89a). כי אתם המעט — Here you have *the word* כי used in the sense of "because". **(8)** כי מאהבת — Here, however, you have *the word* כי used in the sense of "but": NOT ON ACCOUNT THAT YE WERE MORE NUMEROUS .... DID GOD DELIGHT IN YOU ... BUT ON ACCOUNT OF THE LORD'S LOVE TO YOU. ומשמרו את השבועה *means,* on account of His keeping the oath[2]). **(9)** לאלף דור TO A THOUSAND GENERATIONS — But elsewhere (V. 10) it states: to thousands *of generations! The explanation is:* Here

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

אחרים וחרה אף־יהוה בכם והשמידך מהר:
ה כי־אם־כה תעשו להם מזבחתיהם תתצו ומצבתם
תשברו ואשירהם תגדעון ופסיליהם תשרפון
באש: ו כי עם־קדוש אתה ליהוה אלהיך בך
בחר ׀ יהוה אלהיך להיות לו לעם סגלה מכל
העמים אשר על־פני האדמה: ז לא מרבכם
מכל־העמים חשק יהוה בכם ויבחר בכם כי־
אתם המעט מכל־העמים: ח כי מאהבת יהוה
אתכם ומשמרו את־השבעה אשר נשבע
לאבתיכם הוציא יהוה אתכם ביד חזקה ויפדך
מבית עבדים מיד פרעה מלך־מצרים: מפטיר
ט וידעת כי־יהוה אלהיך הוא האלהים האל

אונקלוס

ית בנך מבתר פלחני ויפלחון לטעות עממיא ויתקף רגזא דיי בכון וישיצינך
בפריע: ה ארי אם כדין תעבדון להון אגוריהון תתרעון וקמתהון תתברון
ואשריהון תקוצצון וצלמי טעותהון תוקדון בנורא: ו ארי עם קדיש את קדם
יי אלהך בך אתרעי יי אלהך למהוי לה לעם חביב מכל עממיא די על אפי
ארעא: ז לא מדסגיאין אתון מכל עממיא צבי יי בכון ואתרעי בכון ארי אתון
זערין מכל עממיא: ח ארי מדרחם יי יתכון ומדנטר ית קימא די קיים
לאבהתכון אפק יי יתכון בידא תקיפא ופרקך מבית עבדותא מידא דפרעה
מלכא דמצרים: ט ותדע ארי יי אלהך הוא אלהים אלהא מהימנא נטר קימא

רש"י

את בנך מאחרי: (ה) מזבחתיהם. של בנין: ומצבתם. אבן אחת: ואשירהם. אילנות שעובדין אותן: ופסיליהם. צלמים: (ז) לא מרבכם. כפשוטו; ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה, לפיכך חשק... בכם, כי אתם המעט — הממעטין עצמכם, כגון אברהם שאמר (ברי' כ"ח) ואנכי עפר ואפר, וכגון משה ואהרן שאמרו (שמ' ט"ז) ונחנו מה, לא כנבוכדנאצר שאמר (יש' י"ד) אדמה לעליון, וסנחריב (שם ל"ו) שאמר מי בכל אלהי הארצות, וחירם שאמר (יח' כ"ח) אל אני מושב אלהים ישבתי (חולי' פ"ט): כי אתם המעט. הרי כי משמש בלשון דהא: (ח) כי מאהבת ה'. הרי כי משמש בלשון אלא — לא מרבכם חשק ה' בכם, אלא מאהבת ה' אתכם: ומשמרו את השבעה. מחמת שמרו את השבועה: (ט) לאלף דור. ולהלן (דב' ה') הוא

who keepeth the covenant and mercy with them that love him and keep his commandments to a thousand generations. [10]And repayeth them that hate him to their face, to cause them to perish: he will not delay to him that hateth him, he will repay him to his face. [11]Thou shalt therefore keep the commandments, and the statutes, and the judgments, which I command thee this day to do them. [12]And the consequence will be, *if* ye hearken to these judgments, and keep, and do them, that the Eternal thy God shall keep unto thee convenant and the mercy which he sware unto thy fathers: [13]And he will love thee, and bless thee, and multiply thee: he will also bless the fruit of thy womb, and the fruit of thy ground, thy corn, and thy must, and thine oil, the offspring dropped by thy kine, and the breeds of thy flock, in the land which he sware

רש״י

where it is connected with (refers to) "those who keep His commandments" it states *that God's grace is extended* to a thousand generations; but there where it is associated with "those who love Him" it states *that it is extended* to thousands of generations (Sota 31a); *because* לאהביו are those who do *the commandments* out of love, and ולשמרי מצותיו are those who do *them* out of fear. **(10)** ומשלם לשנאיו אל פניו AND HE REPAYETH THEM THAT HATE HIM TO THEIR FACE [IN ORDER TO MAKE THEM PERISH] — *i.e.* during their lifetime (cf. Rashi on Gen. XI. 28 s. v. על פני) he repayeth them their good recompense, in order to cause them to perish from out of the future world (cf. Onkelos). **(11)** היום לעשותם [WHICH I COMMANDED THEE] TO-DAY TO DO THEM — *to do them to-day*[1]), but *only* in the time to come — in the future world — to receive the reward for them (Erub. 22a).

עקב

(12) והיה עקב תשמעון AND THE CONSEQUENCE WILL BE, IF YE HEARKEN (The Hebrew text may be taken to signify if you will hear the heel, עקב) — If, even the lighter commands which a person *usually* treads on with his heels (i. e. which a person is inclined to treat lightly), ye will hearken to, ושמר ה׳ וגו׳ THEN THE LORD [THY GOD] WILL KEEP FOR THEE His promise[2]). **(13)** שגר אלפיך *means* the offspring of thy oxen which the female casts out (שגר) from its womb.

NOTES

[1]) This is suggested by reading the two words together. Really, however, היום should be connected with מצוך: which I command you to-day.

[2]) See Appendix.

הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי
מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר: י וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו
לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ:
יא וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם:

ומפטירין. נחמו נחמו עמי. ביסוסע בסימן מ׳: ק״ח. עזאל. סימן:

פ פ פ

יב וְהָיָה ׀ עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה
וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהֹוָה
אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ: יג וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר־
אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע

אונקלוס

וחסדא לרחמוהי ולנטרי פקודוהי לאלפי דרין: י ומשלם לסנאוהי טבן די אנון
עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון לא מאחר עבד טב לסנאוהי טבון די אנון
עבדין קדמוהי בחייהון משלם להון: יא ותטר ית תפקדתא וית קימיא וית
דיניא די אנא מפקדך יומא דין למעבדהון: פ () פ

יב ויהי חלף (די) תקבלון ית דיניא האלין ותטרון ותעבדון יתהון ויטר יי
אלהך לך ית קימא וית חסדא די קיים לאבהתך: יג וירחמנך ויברכנך ויסגנך
ויברך ולדא דמעך ואבא דארעך עבורך וחמרך ומשחך בקרי תוריך ועדרי

רש״י

אומר לאלפים. כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו, הוא אומר לאלף, ולהלן שהוא
סמוך אצל לאוהבי, הוא אומר לאלפים (סוטה ל״א): לאהביו. אלו העושין מאהבה:
ולשמרי מצותיו. אלו העושין מיראה: (י) ומשלם לשנאיו אל פניו. בחייו משלם לו
גמולו הטוב, כדי להאבידו מן העולם הבא: (יא) היום לעשותם. ולמחר, לעולם
הבא, לטול שכרם (עירו׳ כ״ב):

(יב) והיה עקב תשמעון. אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון, ושמר ה׳ וגו׳.
ישמר לך הבטחתו (עי׳ תנח׳): (יג) שגר אלפים. ולדי בקרך שהנקבה משגרת ממעיה:

unto thy fathers to give thee. 14Thou shalt be blessed above all the
people: there shall not be male or female barren among you, or among
your beasts. 15And the Eternal will remove from thee all sickness, and
will put none of the evil diseases of Egypt, which thou knowest, upon
thee; but will lay them upon all *them* that hate thee. 16And thou shalt
consume all the peoples which the Eternal thy God shall give thee; thine
eye shall not spare them: neither shalt thou serve their gods: for that
will be a snare unto thee. 17If thou shalt say in thine heart, These
nations *are* more numerous than I; how can I dispossess them?
18Thou shalt not be afraid of them: *but* shalt well remember
what the Eternal thy God did unto Pharaoh, and unto all Egypt;
19The great trials which thine eyes saw, and the signs, and the
wonders, and the strong hand, and the stretched out arm, whereby
the Eternal thy God brought thee out: so shall the Eternal

רש"י

ועשתרות צאנך AND THE BREEDS OF THY FLOCK — Menachem *ben Seruk* explains *this expression to be parallel to* אבירי בשן, *which means:* "the strong rams of Bashan" (Ps. XXII. 13), *i.e.* the choicest of the sheep, similar to (Gen. XIV. 5), "Ashteroth (עשתרות) Karnaim", *where also it is* an expression for "strength" (so that עשתרות denotes "the strong ones"). Onkelos, however, translates it: "and the flocks of thy sheep". Our Rabbis said: Why is their name called עשתרות? Because they enrich (עשר) their owner (through the sale of their wool, etc.) (cf. Chul. 84b). **(14)** עקר *means*, a man who cannot procreate[1]). **(17)** כי תאמר בלבבך — You must admit that *the word* כי *here* denotes "perhaps": perhaps thou wilt say in thy heart, "Because they are many, I shall be unable to dispossess them". Do not speak thus: לא תירא מהם THOU SHALT NOT BE AFRAID OF THEM. — For it is not possible to explain it in one of the *three* other meanings of כי so that the words לא תירא מהם will then appropriately fit in with it. **(19)** המסות *means*, THE TRIALS (cf. Rashi on IV. 34). והאתת AND THE SIGNS, for example (Ex. IV. 3) "and it

NOTES

1) See Appendix.

לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ יד בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים
לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ׃ טו וְהֵסִיר
יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים
אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ׃
טז וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ׃ ס יז כִּי תֹאמַר
בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל
לְהוֹרִישָׁם׃ יח לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת
אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם׃
יט הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת
וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר
הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־

אונקלוס

עָנָךְ עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ׃ יד בְּרִיךְ תְּהֵי מִכָּל עַמְמַיָּא לָא יְהֵי
בָךְ עֲקַר וַעֲקָרָא וּבִבְעִירָךְ׃ טו וְיַעְדֵּי יְיָ מִנָּךְ כָּל מַרְעִין וְכָל מַכְתָּשֵׁי מִצְרַיִם
בִּישַׁיָּא דִּי יְדַעְתְּ לָא יְשַׁוֵּינוּן בָּךְ וְיִתְּנִנּוּן בְּכָל סָנְאָךְ׃ טז וּתְגַמַּר יָת כָּל עַמְמַיָּא
דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלֵיהוֹן וְלָא תִפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי
לְתַקְלָא יְהוֹן לָךְ׃ יז דִּילְמָא תֵימַר בְּלִבָּךְ סַגִּיאִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִנִּי אֶכְדֵּין
אִכּוֹל לְתָרָכוּתְהוֹן׃ יח לָא תִדְחַל מִנְּהוֹן מִדְכַּר תִּדְכַּר יָת דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהָךְ
לְפַרְעֹה וּלְכָל מִצְרָיִם׃ יט נִסִּין רַבְרְבִין דִּי חֲזוֹ עֵינָךְ וְאָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא וִידָא
תַקִּיפָא וּדְרָעָא מְרָמְמָא דִּי אַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כֵּן יַעְבֵּד יְיָ אֱלָהָךְ לְכָל עַמְמַיָּא דִּי

רש"י

ועשתרת צאנך. מְנַחֵם פֵּרֵשׁ אַבִּירֵי בָשָׁן (תה' כ"ב) — מִבְחַר הַצֹּאן, כְּמוֹ עַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם (בר' י"ד), לְשׁוֹן חֹזֶק, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם וְעֶדְרֵי עָנָךְ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עַשְׁתָּרוֹת שֶׁמַּעֲשִׁירוֹת אֶת בַּעְלֵיהֶן (חולי' פ"ד): (יד) עקר. שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד: (יז) כי תאמר בלבבך. עַל כָּרְחֲךָ לְשׁוֹן דִּילְמָא הוּא, שֶׁמָּא תֹאמַר בִּלְבָבְךָ מִפְּנֵי שֶׁהֵם רַבִּים לֹא אוּכַל לְהוֹרִישָׁם, אַל תֹּאמַר כֵּן, לא תירא מהם, וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ בְּאַחַת מִשְּׁאָר לְשׁוֹנוֹת שֶׁל כִּי שֶׁיִּפּוֹל עָלָיו שׁוּב לֹא תִירָא מֵהֶם: (יט) המסת. נִסְיוֹנוֹת: והאתת. כְּגוֹן וַיְהִי לְנָחָשׁ

thy God do unto all the peoples of whom thou art afraid. 20Moreover
the Eternal thy God will send forth the hornet among them, until they
that remain and are hidden from thee, perish. 21Thou shalt not be
terrified at them: for the Eternal thy God *is* among you, a great God
and fearful. 22And the Eternal thy God will put out those nations
before thee by little and little: thou mayest not be able to consume them
speedily, lest the animals of the field increase upon thee. 23But the
Eternal thy God shall give them unto thee, and shall confound them
with a great confusion, until they by exterminated. 24And he shall give
their kings into thine hand, and thou shalt cause their name to perish
from under the heaven: there shall not a man be able to stand
against thee, until thou have exterminated them. 25The graven
images of their gods shall ye burn with fire: thou shalt not covet
the silver or gold *that is* on them, nor take *it* unto thee, lest
thou be snared therein: for it *is* an abomination to the Eternal

רש"י

became a serpent", *and* (ib. 9) "It became blood on the dry land". והמפתים AND THE WONDERS, *viz.*, the wondrous plagues. והיה החזקה AND THE STRONG HAND — this refers to the pestilence (cf. the Passover Haggadah). והזרע הנטיה AND THE OUTSTRETCHED ARM, this refers to the sword for the smiting of the firstborn (cf. ib.). **(20)** הצרעה — a species of flying insect which injected poison into them, and castrated them and blinded their eyes wherever they hid themselves (Sota 36a). **(22)** פן תרבה עליך חית השדה LEST THE BEASTS OF THE FIELD INCREASE UPON THEE — But is it not a fact that if people perform the will of the Omnipresent they will not have to fear the beasts, as it is said, (Job V. 23) "And the beasts of the field shall be at peace with thee"?! But *it states this because* it was manifest before Him that they w o u l d in future sin. **(23)** והמם AND HE WILL CONFOUND THEM — This *word* is vowelled entirely (both syllables) with Kametz, because the last ם is not part of the root, and it is equivalent to וְהָם, "And he will confuse", אותם "them". But in (Is. XXVIII. 28) וְהָמַם גלגל עגלתו *the verb* המם consists entirely of root *letters*, therefore half of it (one syllable) has Kametz and half of it Patach, just like any other verb of three consonants[1]).

NOTES

[1]) See Appendix.

הָֽעַמִּ֕ים אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה יָרֵ֖א מִפְּנֵיהֶֽם׃ כ וְגַם֙ אֶת־
הַצִּרְעָ֔ה יְשַׁלַּ֛ח יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ בָּ֑ם עַד־אֲבֹ֗ד הַנִּשְׁאָרִ֛ים
וְהַנִּסְתָּרִ֖ים מִפָּנֶֽיךָ׃ כא לֹ֥א תַעֲרֹ֖ץ מִפְּנֵיהֶ֑ם כִּֽי־
יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ בְּקִרְבֶּ֔ךָ אֵ֥ל גָּד֖וֹל וְנוֹרָֽא׃ כב וְנָשַׁ֡ל
יְהוָ֣ה אֱ֠לֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִ֥ם הָאֵ֛ל מִפָּנֶ֖יךָ מְעַ֣ט מְעָ֑ט
לֹ֤א תוּכַל֙ כַּלֹּתָ֣ם מַהֵ֔ר פֶּן־תִּרְבֶּ֥ה עָלֶ֖יךָ חַיַּ֥ת
הַשָּׂדֶֽה׃ כג וּנְתָנָ֛ם יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לְפָנֶ֑יךָ וְהָמָם֙
מְהוּמָ֣ה גְדֹלָ֔ה עַ֖ד הִשָּֽׁמְדָֽם׃ כד וְנָתַ֤ן מַלְכֵיהֶם֙
בְּיָדֶ֔ךָ וְהַאֲבַדְתָּ֣ אֶת־שְׁמָ֔ם מִתַּ֖חַת הַשָּׁמָ֑יִם לֹֽא־
יִתְיַצֵּ֥ב אִישׁ֙ בְּפָנֶ֔יךָ עַ֥ד הִשְׁמִֽדְךָ֖ אֹתָֽם׃ כה פְּסִילֵ֥י
אֱלֹהֵיהֶ֖ם תִּשְׂרְפ֣וּן בָּאֵ֑שׁ לֹֽא־תַחְמֹד֩ כֶּ֨סֶף וְזָהָ֤ב
עֲלֵיהֶם֙ וְלָקַחְתָּ֣ לָ֔ךְ פֶּ֚ן תִּוָּקֵ֣שׁ בּ֔וֹ כִּ֧י תוֹעֲבַ֛ת יְהוָ֥ה

אונקלוס

אַתְּ דָּחֵל מִקֳּדָמֵיהוֹן: כ וְאַף יָת עַרְעִיתָא יְגָרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בְּהוֹן עַד דְּיֵיבְדוּן
דְּיִשְׁתָּאֲרוּ וּדְיִטַּמְּרוּ מִקֳּדָמָךְ: כא לָא תִתְּבַר מִקֳּדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִנְתֵּהּ
בֵּינָךְ אֱלָהָא רַבָּא וּדְחִילָא: כב וִיתָרֵךְ יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִקֳּדָמָךְ זְעֵר
זְעֵר לָא תִכּוּל לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן בִּפְרִיעַ דִּילְמָא תִסְגֵּי עֲלָךְ חֵיוַת בָּרָא: כג וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ
אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ וִישַׁגֵּשִׁנּוּן שִׁגּוּשׁ רַב עַד דְּיִשֵּׁיצִנּוּן: כד וְיִמְסַר מַלְכֵיהוֹן בִּידָךְ וְתוֹבֵד
יָת שְׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא יִתְעַתַּד אֱנַשׁ מִקֳּדָמָךְ עַד דְּתִשֵּׁיצֵי יָתְהוֹן:
כה צַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא לָא תַחְמֵד כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי עֲלֵיהוֹן וְתִסַּב

רש"י

(שמ' ד'), וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת (שם): והמפתים. הַמַּכּוֹת הַמּוּפְלָאוֹת: והיד החזקה. זוֹ הַדֶּבֶר: והזרע הנטויה. זוֹ הַחֶרֶב שֶׁל מַכַּת בְּכוֹרוֹת: (כ) הצרעה. מִין שֶׁרֶץ הָעוֹף שֶׁהָיְתָה זוֹרֶקֶת בָּהֶם מָרָה וּמְסָרֶסְתָּן וּמְסַמָּאָה אֶת עֵינֵיהֶם בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיוּ נִסְתָּרִין שָׁם (סוטה ל"ו): (כב) פן תרבה עליך חית השדה. וַהֲלֹא אִם עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אֵין מִתְיָרְאִין מִן הַחַיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ה') וְחַיַּת הַשָּׂדֶה הָשְׁלְמָה לָךְ?! אֶלָּא גָּלוּי הָיָה לְפָנָיו שֶׁעֲתִידִין לַחֲטוֹא: (כג) והמם. נָקוּד קָמֵץ כֻּלּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין מ"ם אַחֲרוֹנָה מִן הַיְסוֹד, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ וְהָם אוֹתָם. אֲבָל וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ (יש' כ"ח) כֻּלּוֹ יְסוֹד, לְפִיכָךְ חֶצְיוֹ קָמֵץ וְחֶצְיוֹ פַּתָּח, כִּשְׁאָר פֹּעַל שֶׁל שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת:

thy God. 26Neither shalt thou bring an abomination into thine house, lest thou be a doomed thing like it: *but* thou shalt utterly detest it, and thou shalt utterly abhor it; for it *is* a doomed thing.

8. 1Every commandment which I command thee this day shall ye observe to do, that ye may live, and increase, and go in and possess the land which the Eternal sware unto your fathers. 2And thou shalt remember all the way which the Eternal thy God led thee these forty years in the desert to afflict thee, *and* to try thee, to know what was in thine heart, whether thou wouldest keep his commandments, or not.
3And he afflicted thee, and suffered thee to hunger, and gave thee manna to eat, which thou knewest not, neither did thy fathers know; that he might make thee know that man doth not live by bread only, but by whatever the mouth of the Eternal bringeth forth doth man live.
4Thy raiment did not fade from off thee, neither did thy foot

רש"י

8. (1) כל המצוה — *Explain this* in its plain sense: EVERY COMMANDMENT. — And a Midrashic explanation is (taking it to mean, "the whole of the commandment ... shall ye be heedful to do"): If thou hast *once* made a beginning with a meritorious deed, carry it out to the end, because it bears the name only of him (it is attributed only to him) who does the last part of it, as it is said, (Josh. XXIV. 32) "And the bones of Joseph which the children of Israel brought up from Egypt they buried in Shechem". But did not Moses alone busy himself with them to bring them up (cf. Ex. XIII. 19)? But because he had no opportunity to complete this (to inter them), the *children of* Israel completed it, it was called by their name (Tanch.). **(2)** התשמר מצותו [THAT HE MIGHT KNOW WHAT WAS IN THY HEART] WHETHER THOU WOULDST KEEP HIS COMMANDMENTS — *viz., the commandment* that ye should not put Him to the proof, and that you should not criticise Him[1]). **(4)** שמלתך לא בלתה THY RAIMENT DID NOT WEAR OUT — the clouds of *Divine* Glory used to rub *the dirt off* their clothes and bleach them *so that they looked* like *new* white articles, and, also, their children, as

NOTES

1) See Appendix.

אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ
חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ׀ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב׀ תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי־
חֵרֶם הוּא׃ פ
ח א כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם׃ ב וְזָכַרְתָּ
אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת
אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו אִם־לֹא׃
ג וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ
וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם
לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָה יִחְיֶה
הָאָדָם׃ ד שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא

אונקלוס

לָךְ דִּילְמָא תִּתְּקַל בֵּהּ אֲרֵי מְרַחֲקָא דַּייָ אֱלָהָךְ הוּא׃ כו וְלָא תָעֵל דִּמְרַחָק
לְבֵיתָךְ וּתְהֵי חֶרְמָא כְּוָתֵהּ שַׁקָּצָא תְּשַׁקְּצִנֵּהּ וְרַחָקָא תְּרַחֲקִנֵּהּ אֲרֵי חֶרְמָא הוּא׃
א כָּל תַּפְקֶדְתָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוּן וְתִסְגּוּן
וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן׃ ב וְתִדְכַּר יָת כָּל אָרְחָא דִּי
דַבְּרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא בְּדִיל לְעַנָּיוּתָךְ לְנַסָּיוּתָךְ לְמִדַּע יָת
דִּי בְלִבָּךְ הֲתִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי אִם לָא׃ ג וְעַנְּיָךְ וְאַכְפְּנָךְ וְאוֹכְלָךְ יָת מַנָּא דִּי לָא
יְדַעְתָּא וְלָא יְדַעוּן אֲבָהָתָךְ בְּדִיל לְאוֹדָעוּתָךְ אֲרֵי לָא עַל לַחְמָא בִלְחוֹדוֹהִי מִתְקַיַּם
אֱנָשָׁא אֲרֵי עַל כָּל אַפָּקוּת מֵימְרָא דַּייָ יִתְקַיַּם אֱנָשָׁא׃ ד כְּסוּתָךְ לָא בְלִיאַת

רש״י

ח (א) כל המצוה. כִּפְשׁוּטוֹ; וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה אִם הִתְחַלְתָּ בְּמִצְוָה גְּמוֹר אוֹתָהּ, שֶׁאֵינָהּ
נִקְרֵאת אֶלָּא עַל שֵׁם הַגּוֹמְרָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
קָבְרוּ בִשְׁכֶם (יהו׳ כ״ד), וַהֲלֹא מֹשֶׁה לְבַדּוֹ נִתְעַסֵּק בָּהֶם לְהַעֲלוֹתָם?! אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא
הִסְפִּיק לְגָמְרָהּ וּגְמָרוּהָ יִשְׂרָאֵל נִקְרֵאת עַל שְׁמָם (תנח׳)׃ (ב) התשמר מצותו. שֶׁלֹּא
תְנַסֵּהוּ וְלֹא תְהַרְהֵר אַחֲרָיו׃ (ד) שמלתך לא בלתה. עֲנָנֵי כָבוֹד הָיוּ שָׁפִים בִּכְסוּתָם
וּמְגַהֲצִים אוֹתָם כְּמִין כֵּלִים מְגֻהָצִים, וְאַף קְטַנֵּיהֶם כְּמוֹ שֶׁהָיוּ גְדֵלִים הָיָה גָדֵל לְבוּשָׁן

swell these forty years. 5 Thou shalt also know in thine heart, that, as
a man chasteneth his son, *so* the Eternal thy God chasteneth thee.
6 Therefore thou shalt keep the commandments of the Eternal thy God,
to go in his ways, and to fear him.
7 For the Eternal thy God bringeth thee into a good land, a land of
brooks of water, of fountains and murmuring depths, that come out
in deep valleys and mountains;
8 A land of wheat, and barley, and vines, and fig trees, and pomegranates;
a land of oil olive, and honey;
9 A land wherein thou shalt eat bread without scarceness, thou shalt not
lack any *thing* in it; a land whose stones *are* iron, and out of whose
mountains thou mayest hew copper.
10 When thou hast eaten and art satisfied, then thou shalt bless the
Eternal thy God for the good land which he hath given thee.
11 Take heed that thou forget not the Eternal thy God, in not keeping
his commandments, and his judgments, and his ordinances, which I
command thee this day:
12 Lest *when* thou hast eaten and art satisfied, and hast built goodly
houses, and dwelt *therein;*
13 And *when* thy herds and thy flocks

רש"י

they grew, their clothes grew with them, just like the clothes (shell) of a snail which grows with it (cf. Yalk. I. 850). לא בצקה *This means:* [AND THY FOOT] DID NOT SWELL like dough (בצק), as is usual with those who walk barefoot — that their feet become swollen[1]). **(8)** זית שמן (lit., the olive of oil) *means*, olives that produce oil (i. e. good olives, not hard fruits that give no oil).

NOTES

1) See Appendix.

בָּצֵ֑קָה זֶ֖ה אַרְבָּעִ֥ים שָׁנָֽה׃ ה וְיָדַעְתָּ֖ עִם־לְבָבֶ֑ךָ כִּ֗י
כַּאֲשֶׁ֨ר יְיַסֵּ֥ר אִישׁ֙ אֶת־בְּנ֔וֹ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ מְיַסְּרֶֽךָּ׃
ו וְשָׁ֣מַרְתָּ֔ אֶת־מִצְוֺ֖ת יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ לָלֶ֥כֶת בִּדְרָכָ֖יו
וּלְיִרְאָ֥ה אֹתֽוֹ׃ ז כִּ֚י יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ מְבִֽיאֲךָ֖ אֶל־אֶ֣רֶץ
טוֹבָ֑ה אֶ֚רֶץ נַ֣חֲלֵי מָ֔יִם עֲיָנֹת֙ וּתְהֹמֹ֔ת יֹצְאִ֥ים בַּבִּקְעָ֖ה
וּבָהָֽר׃ ח אֶ֤רֶץ חִטָּה֙ וּשְׂעֹרָ֔ה וְגֶ֥פֶן וּתְאֵנָ֖ה וְרִמּ֑וֹן
אֶֽרֶץ־זֵ֥ית שֶׁ֖מֶן וּדְבָֽשׁ׃ ט אֶ֗רֶץ אֲשֶׁ֨ר לֹ֤א בְמִסְכֵּנֻת֙
תֹּֽאכַל־בָּ֣הּ לֶ֔חֶם לֹֽא־תֶחְסַ֥ר כֹּ֖ל בָּ֑הּ אֶ֚רֶץ אֲשֶׁ֣ר
אֲבָנֶ֣יהָ בַרְזֶ֔ל וּמֵהֲרָרֶ֖יהָ תַּחְצֹ֥ב נְחֹֽשֶׁת׃ י וְאָכַלְתָּ֖
וְשָׂבָ֑עְתָּ וּבֵֽרַכְתָּ֙ אֶת־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ עַל־הָאָ֥רֶץ הַטֹּבָ֖ה
אֲשֶׁ֥ר נָֽתַן־לָֽךְ׃ שני יא הִשָּׁ֣מֶר לְךָ֔ פֶּן־תִּשְׁכַּ֖ח אֶת־
יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ לְבִלְתִּ֨י שְׁמֹ֤ר מִצְוֺתָיו֙ וּמִשְׁפָּטָ֣יו וְחֻקֹּתָ֔יו
אֲשֶׁ֛ר אָנֹכִ֥י מְצַוְּךָ֖ הַיּֽוֹם׃ יב פֶּן־תֹּאכַ֖ל וְשָׂבָ֑עְתָּ
וּבָתִּ֥ים טֹבִ֛ים תִּבְנֶ֖ה וְיָשָֽׁבְתָּ׃ יג וּבְקָרְךָ֤ וְצֹֽאנְךָ֙

אונקלוס

מִנָּךְ וּמְסָנָךְ לָא יְחֵפוּ דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין: ה וְתִדַּע עִם לִבָּךְ אֲרֵי כְּמָא דִי מַלִּיף
גַּבְרָא יָת בְּרֵהּ יְיָ אֱלָהָךְ מַאלֵּיף לָךְ: ו וְתִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהָךְ לִמְהַךְ
בְּאָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִדְחַל יָתֵהּ: ז אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מַעֲלָךְ לְאַרְעָא טָבָא
אַרְעָא נֶגְדָּא נַחֲלִין דְּמַיִין מַבּוּעֵי עֲיָנָן וּתְהוֹמִין נָפְקִין בְּבִקְעָן וּבְטוּרִין: ח אַרְעָא
חִטִּין וְסַעֲרִין וְגוּפְנִין וּתְאֵנִין וְרִמּוֹנִין אַרְעָא דְּזֵיתְהָא עָבְדִין מִשְׁחָא וְהִיא עָבְדָא
דְּבַשׁ: ט אַרְעָא דִּי לָא בְמִסְכֵּנוּת תֵּיכוּל בַּהּ לַחְמָא לָא תֶחְסַר כָּל מִדַּעַם בַּהּ
אַרְעָא דִּי אַבְנָהָא פַּרְזְלָא וּמִטּוּרָהָא תִּפְסוֹל נְחָשָׁא: י וְתֵיכוּל וְתִשְׂבַּע וּתְבָרֵךְ יָת
יְיָ אֱלָהָךְ עַל אַרְעָא טָבָא דִּיהַב לָךְ: יא אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִתְנְשֵׁי יָת דַּחַלְתָּא
דַּייָ אֱלָהָךְ בְּדִיל דְּלָא לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וְדִינוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא
דֵּין: יב דִּילְמָא תֵיכוּל וְתִשְׂבַּע וּבָתִּין שַׁפִּירִין תִּבְנֵי וְתֵיתֵב: יג וְתוֹרָךְ וְעָנָךְ יִסְגּוֹן

רש"י

עִמָּהֶם, כִּלְבוּשׁ הַזֶּה שֶׁל חוֹמֶט שֶׁגָּדֵל עִמּוֹ (עי' ילקו' תת"ן): **לא בצקה.** לֹא נָפְחָה כְּבָצֵק,
כְּדֶרֶךְ הוֹלְכֵי יָחֵף שֶׁרַגְלֵיהֶם נְפוּחוֹת: (ח) **זית שמן.** זֵיתִים הָעוֹשִׂים שֶׁמֶן:

increase, and thy silver and thy gold is increased, and all that thou hast
is increased;
14 Then thine heart be exalted, and thou forget the Eternal thy God,
who brought thee forth out of the land of Egypt, from the land of
servants;
15 Who led thee through that great and fearful desert, *wherein were*
burning serpents, and scorpions, and drought, where *there was* no
water; who brought thee forth water out of the solid rock;
16 Who gave thee manna to eat in the desert, which thy fathers knew not,
that he might afflict thee, and that he might try thee, to do thee good
at thy latter end;
17 And thou say in thine heart, My strength and the might of *mine* hand
hath gotten me this wealth.
18 But thou shalt remember the Eternal thy God: for *it is* he that giveth
thee strength to get wealth, that he may establish his covenant which he
sware unto thy fathers, as *it is* this day.
19 And it shall be, if thou do at all forget the Eternal thy God, and go
after other gods, and serve them, and prostrate thyself to them, I testify
against you this day that ye shall surely perish.
20 As the nations which the Eternal causeth to perish before your face, so
shall ye perish; because ye would not be obedient

יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ יִרְבֶּה׃
יד וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ טו הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר
הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ ׀ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר
אֵין־מָיִם הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃
טז הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ
לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ׃
יז וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־
הַחַיִל הַזֶּה׃ יח וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא
הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ פ
יט וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ
אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם
הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן׃ כ כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר
יְהוָה מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן

אונקלוס

וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא יִסְגֵּא לָךְ וְכֹל דִּי לָךְ יִסְגֵּא: יד וְיִרִים לִבָּךְ וְתִנְשֵׁי יָת דַּחַלְתָּא
דַּיְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא: טו דְּדַבְּרָךְ בְּמַדְבְּרָא רַבָּא
וּדְחִילָא אֲתַר חִיוָן קָלָן וְעַקְרַבִּין וּבֵית צַחֲוָנָא אֲתַר דִּי לֵית מַיָּא דְּאַפֵּק לָךְ מַיָּא
מִטִּנָּרָא תַּקִּיפָא: טז דְּאוֹכְלָךְ מַנָּא בְּמַדְבְּרָא דִּי לָא יְדַעוּן אֲבָהָתָךְ בְּדִיל לְעַנָּיוּתָךְ
וּבְדִיל לְנַסָּיוּתָךְ לְאוֹטָבָא לָךְ בְּסוֹפָךְ: יז וְתֵימַר בְּלִבָּךְ חֵילִי וּתְקוֹף יְדִי קְנָא לִי
יָת נִכְסַיָּא הָדֵין: יח וְתִדְכַּר יָת יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי הוּא דְּיָהֵב לָךְ עֵצָה לְמִקְנֵי נִכְסִין
בְּדִיל לְקַיָּמָא יָת קְיָמֵהּ דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ כְּיוֹמָא הָדֵין: יט וִיהֵי אִם מִנְשָׁאָה
תִּנְשֵׁי יָת דַּחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּתְהָךְ בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִנּוּן וְתִסְגּוּד לְהוֹן
אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן: כ כְּעַמְמַיָּא דִּי יְיָ מַאֲבִיד מִקֳּדָמֵיכוֹן

unto the voice of the Eternal your God.

9. [1]Hear, O Israel: Thou *art* to pass over the Jordan this day, to go in to posses nations greater and mightier than thyself, cities great and fortified up to heaven.

[2]A people great and lofty, the children of the Anakim, whom thou knowest, and *of whom* thou hast heard *say*, Who can stand against the children of Anak!

[3]Know therefore this day, that the Eternal thy God *is* he who passeth over before thee; *as* a consuming fire he shall exterminate them, and he shall humble them before thy face: so shalt thou dispossess them, and cause them to perish quickly, as the Eternal hath said unto thee.

[4]Speak not thou in thine heart, after that the Eternal thy God hath thrust them out from before thee, saying. For my righteousness the Eternal hath brought me in to possess this land: and for the wickedness of these nations the Eternal doth dispossess them from before thee.

[5]Not for thy righteousness, or for the uprightness of thine heart, dost thou go to possess their land: but for the wickedness of these nations the Eternal thy God doth dispossess them

רש"י

9. **(1)** גדלים ועצמים ממך [NATIONS] GREATER AND MIGHTIER THAN THYSELF — Y e are mighty but t h e y are still mightier than you (cf. Rashi on XI. 24). **(4)** אל תאמר בלבבך SAY NOT IN THY HEART, "My righteousness a n d the wickedness of these nations brought it about *that I possess the land;* **(5)** לא בצדקתך אתה בא לרשת . . . כי ברשעת הגוים NOT FOR THY RIGHTEOUS-

בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ
ט א שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־הַיַּרְדֵּן
לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים
גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם׃ ב עַם־גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים
אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי
בְּנֵי עֲנָק׃ ג וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֹבֵר
לְפָנֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם
לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה לָךְ׃ שלישי ד אַל־תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֹתָם ׀ מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי
יְהוָה לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃ ה לֹא בְצִדְקָתְךָ
וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצָם כִּי
בְּרִשְׁעַת ׀ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם

אונקלוס

כֵּן תֵּיבְדוּן חֲלָף (ד)לָא קַבֶּלְתּוּן בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן׃ א שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתְּ עָבַר
יוֹמָא דֵין יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְמֵירַת עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ קִרְוִין רַבְרְבָן
וּכְרִיכָן עַד צֵית שְׁמַיָּא׃ ב עַם רַב וְתַקִּיף בְּנֵי גִבָּרַיָּא דִּי אַתְּ יְדַעְתְּ וְאַתְּ שְׁמַעְתְּ
מַן יָכוֹל לְמֵיקַם קֳדָם בְּנֵי גִבָּרַיָּא׃ ג וְתִדַּע יוֹמָא דֵין אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא דְעָבַר
קֳדָמָךְ מֵימְרֵהּ אֶשָּׁא אָכְלָה הוּא יְשֵׁיצִנּוּן וְהוּא יְתָבְרִנּוּן קֳדָמָךְ וּתְתָרֵכִנּוּן
וְתוֹבְדִנּוּן בִּפְרִיעַ כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ לָךְ׃ ד לָא תֵימַר בְּלִבָּךְ בִּדְיִתְבַּר יְיָ אֱלָהָךְ
יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ לְמֵימַר בִּזְכוּתִי אַעֲלַנִי יְיָ לְמֵירַת יָת אַרְעָא הָדָא וּבְחוֹבֵי עַמְמַיָּא
הָאִלֵּין יְיָ מְתָרֵךְ לְהוֹן מִקֳּדָמָךְ׃ ה לָא בִזְכוּתָךְ וּבְקַשִּׁיטוּת לִבָּךְ אַתְּ עָלֵל לְמֵירַת
יָת אַרְעֲהוֹן אֲרֵי בְּחוֹבֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ מְתָרִיכְהוֹן מִקֳּדָמָךְ וּבְדִיל

רש״י

ט (א) גדלים ועצמים ממך. אַתָּה עָצוּם וְהֵם עֲצוּמִים מִמְּךָ (ספרי דב׳ י״א): (ד) אל
תאמר בלבבך צִדְקָתִי וְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם גָּרְמוּ. (ה) לא בצדקתך, אתה בא לרשת, כי

from before thee, and that he may perform the word which the Eternal sware unto thy fathers, Abraham, Isaac, and Jacob.

6Know, therefore, that the Eternal thy God giveth thee not this land to possess it for thy righteousness; for thou *art* a stiffnecked people.

7Remember, *and* forget not, how thou madest angry the Eternal thy God in the desert; from the day that thou didst depart out of the land of Egypt, until ye came unto this place, ye have been rebellious against the Eternal.

8Also in Horeb ye made the Eternal angry, so that the Eternal was wrath with you to have exterminated you.

9When I was gone up into the mount to receive the tablets of stone, *even* the tablets of the covenant which the Eternal made with you, then I abode in the mount forty days and forty nights, I neither did eat bread nor drink water:

10And the Eternal gave unto me two tablets of stone written with the finger of God; and on them *was written* according to all the words, the Eternal spake with you in the mount out of the midst of the fire in the day of the assembly.

רש"י

NESS ... DOST THOU GO TO POSSESS [THEIR LAND], but (כי) for the wickedness of these nations. — Here you have *the word* כי used in the sense of "but". **(9)** ואשב בהר — *The verb* ישב *here* means only "staying" (not "sitting";

מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן הָקִים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ ו וְיָדַעְתָּ כִּי
לֹא בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה׃
ז זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ ׀ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה מַמְרִים
הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה׃ ח וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה
וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃ ט בַּעֲלֹתִי
הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר־
כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי׃
י וַיִּתֵּן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לוּחֹת הָאֲבָנִים כְּתֻבִים
בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וַעֲלֵיהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל׃

אונקלוס

לְאַקָמָא יָת פִּתְגָמָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ ו וְתִדַּע אֲרֵי
לָא בִּזְכוּתָךְ יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ יָת אַרְעָא טָבְתָא הָדָא לְמֵירְתַהּ אֲרֵי עַם קְשֵׁי
קְדַל אַתְּ׃ ז הֱוֵי דְכִיר לָא תִנְשֵׁי יָת דִּי אַרְגֵּזְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּמַדְבְּרָא לְמִן
יוֹמָא דִּי נְפַקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין מְסָרְבִין הֲוֵיתוֹן
קֳדָם יְיָ׃ ח וּבְחֹרֵב אַרְגֵּזְתּוּן קֳדָם יְיָ וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ בְּכוֹן לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן׃
ט בְּמִסְּקִי לְטוּרָא לְמִסַּב לוּחֵי אַבְנַיָּא לוּחֵי קְיָמָא דִּי גְזַר יְיָ עִמְּכוֹן וִיתֵיבִית
בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמַיָּא לָא שְׁתִית׃
י וִיהַב יְיָ לִי יָת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעָא דַיְיָ וַעֲלֵיהוֹן כְּכָל פִּתְגָמַיָּא

רש״י

ברשעת הגוים. הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֶלָּא: (ט) **ואשב בהר.** אֵין יְשִׁיבָה אֶלָּא לְשׁוֹן

11And it came to pass at the end of forty days and forty nights, *that* the
Eternal gave me the two tablets of stone, *even* the tablets of the covenant.
12And the Eternal said unto me, Arise, go down quickly from hence; for
thy people which thou hast brought forth out of Egypt, have corrupted
themselves; they are quickly departed from the way which I commanded
them; they have made them a molten image.
13Furthermore the Eternal spake unto me, saying, I have seen this people,
and, behold, it *is* a stiffnecked people:
14Let me alone, that I may exterminate them, and blot out their name
from under heaven: and I will make of thee a nation mightier and
more numerous than they.
15So I turned and came down from the mount, and the mount was
consuming in fire: and the two tablets of the covenant *were* on my two
hands.
16And I saw, and, behold, ye had sinned against the Eternal your God,
and had made you a molten calf: ye had departed quickly from the way
which the Eternal had commanded you.
17And I caught the two tablets, and cast them out of my two hands,
and brake them before your eyes.
18And I threw myself before

רש"י

it means: I stayed on the mountain)[1]) (Meg. 21a). **(10)** לחת TABLETS — *This word* is written *without a* ו *before the* ת, *so that it may be read* לוחת *(a singular form), to indicate* that both of them were alike (Tanch.; cf. Rashi on Ex. XXXI. 18 and Note thereon). **(18)** ואתנפל לפני ה׳ כראשנה ארבעים יום AND

NOTES

[1]) See Appendix.

יא וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה נָתַן
יְהֹוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחוֹת הַבְּרִית׃
יב וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֵלַי קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה כִּי שִׁחֵת
עַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה׃ יג וַיֹּאמֶר יְהֹוָה
אֵלַי לֵאמֹר רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־
עֹרֶף הוּא׃ יד הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה אֶת־
שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי־עָצוּם
וָרָב מִמֶּנּוּ׃ טו וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר
בָּאֵשׁ וּשְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדָי׃ טז וָאֵרֶא
וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֵגֶל
מַסֵּכָה סַרְתֶּם מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה יְהֹוָה
אֶתְכֶם׃ יז וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל
שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם׃ יח וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי

אונקלוס

דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא בְּיוֹמָא דִקְהָלָא׃ יא וַהֲוָא מִסּוֹף אַרְבְּעִין
יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן יְהַב יְיָ לִי יָת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא לוּחֵי קְיָמָא׃ יב וַאֲמַר יְיָ
לִי קוּם חוּת בִּפְרִיעַ מִכָּא אֲרֵי חַבִּיל עַמָּךְ דִּי אַפֶּקְתָּא מִמִּצְרָיִם סָטוּ בִּפְרִיעַ מִן
אָרְחָא דִּי פַקֶּדְתִּנּוּן עֲבָדוּ לְהוֹן מַתְּכָא׃ יג וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימַר גְּלֵי קֳדָמַי יָת עַמָּא
הָדֵין וְהָא עַם קְשֵׁי קְדַל הוּא׃ יד אַנַּח בָּעוּתָךְ מִקֳּדָמַי וַאֲשֵׁיצִנּוּן וְאֶמְחֵי יָת
שְׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא וְאֶעְבֵּד יָתָךְ לְעַם תַּקִּיף וְסַגִּי מִנְּהוֹן׃ טו וְאִתְפְּנֵיתִי וּנְחָתִית מִן
טוּרָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא וּתְרֵין לוּחֵי קְיָמָא עַל תַּרְתֵּין יְדָי׃ טז וַחֲזֵיתִי וְהָא
חַבְתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עֵגֶל מַתְּכָא סְטֵיתוּן בִּפְרִיעַ מִן אָרְחָא דִּי
פַקִּיד יְיָ יָתְכוֹן׃ יז וַאֲחָדִית בִּתְרֵין לוּחַיָּא וּרְמֵיתִנּוּן מֵעַל תַּרְתֵּין יְדָי וְתַבַּרְתִּנּוּן
לְעֵינֵיכוֹן׃ יח וְאִשְׁתַּטַּחִית קֳדָם יְיָ כְּקַדְמֵיתָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן לַחְמָא

רש"י

עֲכָבָה (מגי' כ"א)׃ (י) לוחת. לוּחֹת כְּתִיב שֶׁשְּׁתֵּיהֶן שָׁווֹת (תנח')׃ (יח) ואתנפל לפני ה'

the Eternal, as at the first, forty days and forty nights: I did neither
eat bread, nor drink water, because of all your sins, which ye sinned,
in doing wickedly in the eyes of the Eternal to provoke him to anger.
19For I stood in awe of the wrath and the fury wherewith the Eternal
was angry with you to exterminate you; and the Eternal hearkened unto
me at that time also. 20And with Aaron the Eternal was very angry to
have exterminated him; and I prayed for Aaron also the same time.
21And I took your sin, the calf, which ye had made, and burned it with
fire, and I beat it, grinding it well, until it was as small as dust; and
I cast the dust thereof into the brook that descended out of
the mountain. 22And at Taberah, and at Massah, and at Kibroth-

רש"י

I FELL DOWN BEFORE THE LORD, AS AT THE FIRST, FORTY DAYS, as it is said (Ex. XXXII. 30) "And now I will go up to the Lord, perhaps I may atone [for your sin]". At that ascent, *which was the second I made*, I tarried *there* forty days — consequently these terminated on the twenty-ninth of Ab, since he had ascended on the eighteenth of Tammuz. On that same day *in Ab* He became reconciled with Israel and said to Moses (Ex. XXXIV. 1) "Hew thee out two tablets". He stayed there another forty days; consequently these terminated on the Day of Atonement (the tenth of Tishri). On that same day. the Holy One, blessed be He, was g l a d l y reconciled (i. e. completely reconciled) with Israel and said to Moses, I have forgiven according to thy word[1]). On this account it was appointed for pardon and forgiveness. And whence *do we know* that He was reconciled with them with complete goodwill? Because it is stated in respect to the forty *days* of the last tablets (in respect to third period of forty days) (X. 10), "And I stayed in the mountain according to the f i r s t days"! What was the case with the first days? They were passed in *God's* goodwill! (for they had not yet committed the sin of worshipping the golden calf). So, too, the last *forty days* were in *God's* goodwill![2]). You must now say (admit) that the intervening forty days *were passed* in *God's* anger (Tanch.. cf. Rashi on Ex. XVIII. 13). **(20)** ובאהרן התאנף ה׳ AND WITH AARON THE LORD WAS ANGRY, because he listened to you[3]). להשמידו TO DESTROY HIM — this denotes the extermination of one's children, and so, too, it states, (Amos II. 9) "And I destroyed (ואשמיד) his fruit (o f f s p r i n g) from above". (Pes. Rab. on אחרי מות). ואתפלל גם בעד אהרן AND I PRAYED FOR AARON ALSO, and my prayer availed to atone h a l f , so that *only* two *of his sons* died, and two remained *alive*. **(21)** טחון — This is a present tense *of continuous action* like הלוך וכלות "going on destroying";[4])

NOTES

[1]) See Appendix.

[2]) The statement: "I remained in the mount a s t h e f o r m e r d a y s" is not taken to mean that the number of days was the same in each case, since forty days is expressly mentioned here. The comparison the Torah makes between the two occasions is therefore to be explained as Rashi does.

For Notes 3—4 see Appendix.

יְהֹוָה כָּרִאשֹׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם
לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטַּאתְכֶם
אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהֹוָה לְהַכְעִיסוֹ׃
יט כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהֹוָה
עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהֹוָה אֵלַי גַּם
בַּפַּעַם הַהִוא׃ כ וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהֹוָה מְאֹד
לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל גַּם־בְּעַד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא׃
כא וְאֶת־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לָקַחְתִּי
וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ׀ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד
אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־הַנַּחַל
הַיֹּרֵד מִן־הָהָר׃ כב וּבְתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה וּבְקִבְרֹת

אונקלוס

לָא אֲכָלִית וּמַיָא לָא שְׁתִית עַל כָּל חוֹבַתְכוֹן דִּי חַבְתּוּן לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ
לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי: יט אֲרֵי דְחֵלִית מִקֳּדָם רֻגְזָא וְחֶמְתָּא דִּי רְגֵז יְיָ עֲלֵיכוֹן לְשֵׁיצָאָה
יָתְכוֹן וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף בְּזִמְנָא הַהִיא: כ וְעַל אַהֲרֹן הֲוָה רְגֵז מִן קֳדָם יְיָ
לַחֲדָא לְשֵׁיצָיוּתֵהּ וְצַלֵּיתִי אַף עַל אַהֲרֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא: כא וְיָת חוֹבַתְכוֹן דִּי
עֲבַדְתּוּן יָת עֶגְלָא נְסֵבִית וְאוֹקֵדִית יָתֵהּ בְּנוּרָא וְשָׁפִית יָתֵהּ בְּשׁוֹפִינָא יָאוּת עַד
דִּי הֲוָא דַקִּיק לְעַפְרָא וּרְמֵית יָת עַפְרֵהּ לְנַחְלָא דְּנָחֵת מִן טוּרָא: כב וּבִדְלֶקְתָּא

רש״י

כראשנה ארבעים יום. שֶׁנֶּאֱמַר (שמ׳ ל״ב) וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה׳ אוּלַי אֲכַפְּרָה, בְּאוֹתָהּ עֲלִיָּה נִתְעַכַּבְתִּי אַרְבָּעִים יוֹם, נִמְצְאוּ כָלִים בכ״ט בְּאָב, שֶׁהוּא עָלָה בִּשְׁמֹנָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, בּוֹ בַּיּוֹם נִתְרַצָּה לְיִשְׂרָאֵל וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחֹת (שם ל״ד) עָשָׂה עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם, נִמְצְאוּ כָלִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, בּוֹ בַּיּוֹם נִתְרַצָּה הַקָּבָּ״ה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ (במ׳ י״ד), לְכָךְ הֻקְבַּע לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה, וּמִנַּיִן שֶׁנִּתְרַצָּה בְּרָצוֹן שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר בָּאַרְבָּעִים שֶׁל לֻחוֹת אַחֲרוֹנוֹת (דב׳ י׳) וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים, מַה הָרִאשׁוֹנִים בְּרָצוֹן אַף אַחֲרוֹנִים בְּרָצוֹן, אֱמוֹר מֵעַתָּה אֶמְצָעִיִּים הָיוּ בְכַעַס: (כ) ובאהרן התאנף ה׳. לְפִי שֶׁשָּׁמַע לָכֶם: להשמידו. זֶה כִלּוּי בָּנִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עמוס ב׳) וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל: ואתפלל גם בעד אהרן. וְהוֹעִילָה תְּפִלָּתִי לְכַפֵּר מֶחֱצָה, וָמֵתוּ שְׁנַיִם וְנִשְׁאֲרוּ הַשְּׁנַיִם: (כא) טחון. לְשׁוֹן הוֹוֶה, כְּמוֹ הָלוֹךְ וְכָלוֹת,

Hattavah, ye provoked the Eternal to anger.

23 Likewise when the Eternal sent you from Kadesh-Barnea, saying, Go up and possess the land which I have given you; then ye rebelled against the commandment of the Eternal your God, and ye believed him not, nor hearkened to his voice.

24 Ye have been rebellious against the Eternal from the day that I knew you.

25 And I threw myself before the Eternal the forty days and the forty nights which I had thrown myself; because the Eternal had said to exterminate you.

26 And I prayed therefore unto the Eternal, and said, O Lord Eternal, destroy not thy people and thine inheritance, which thou hast released through thy greatness, which thou hast brought forth out of Egypt with a strong hand.

27 Remember thy servants, Abraham, Isaac, and Jacob; look not unto the stubbornness of this people, nor to their wickedness, nor to their sin:

28 Lest the land whence thou broughtest us out say, from inability of the Eternal to bring them into the land which he promised them,

רש"י

moulant in O. F. *Engl. grinding* (cf. Rashi on III. 6). **(25)** ואתנפל וגו׳ AND I FELL DOWN [BEFORE THE LORD ... THE FORTY DAYS ... WHICH I HAD FALLEN DOWN] — These are the very same *forty days* mentioned above (v. 18), and it mentions them a second time here, because there is written here (in the next verse) the wording of his prayer, as it is said, "O Lord God, destroy not thy people, etc."[1]).

NOTES

[1]) See Appendix.

הַתַּאֲוָה מַקְצִפִים הֱיִיתֶם אֶת־יְהוָה׃ כג וּבִשְׁלֹחַ
יְהוָה אֶתְכֶם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ׃
כד מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם׃
כה וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה אֶת־אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת־
אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה
לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃ כו וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וָאֹמַר
אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַל־תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ
בְּגָדְלֶךָ אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ כז זְכֹר
לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן אֶל־
קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ׃ כח פֶּן־
יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי יְכֹלֶת
יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם

אונקלוס

וּבְנִסְּתָא וּבְקִבְרֵי דִמְשַׁאֲלֵי מַרְגְּזִין הֲוֵיתוּן קֳדָם יְיָ׃ כג וְכַד שְׁלַח יְיָ יָתְכוֹן מֵרְקַם
גֵּיאָה לְמֵימַר סְקוּ וְאַחְסִינוּ יָת אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְכוֹן וְסָרֶבְתּוּן עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא
דַּייָ אֱלָהֲכוֹן וְלָא הֵימַנְתּוּן לֵהּ וְלָא קַבֶּלְתּוּן לְמֵימְרֵהּ׃ כד מְסָרְבִין הֲוֵיתוּן קֳדָם
יְיָ מִיּוֹמָא דִּידַעִית יָתְכוֹן׃ כה וְאִשְׁתַּטְּחִית קֳדָם יְיָ יָת אַרְבְּעִין יְמָמִין וְיָת אַרְבְּעִין
לֵילָוָן דִּי אִשְׁתַּטָּחִית אֲרֵי אֲמַר יְיָ לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן׃ כו וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ וַאֲמָרִית
יְיָ אֱלֹהִים לָא תְחַבֵּל עַמָּךְ וְאַחֲסַנְתָּךְ דִּי פְרַקְתָּא בְּתֻקְפָךְ דִּי אַפֶּקְתָּא מִמִּצְרַיִם
בִּידָא תַקִּיפָא׃ כז אִדְּכַר לְעַבְדָּךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָא תִתְפְּנֵי לְקַשְׁיוּת
עַמָּא הָדֵין וּלְחוֹבֵיהוֹן וּלְחַטָּאֵיהוֹן׃ כח דִּילְמָא יֵימְרוּן דָּיְרֵי אַרְעָא דִּי אַפֶּקְתָּנָא
מִתַּמָּן מִדְּלֵית יוּכְלָא דַּייָ לְאָעָלוּתְהוֹן לְאַרְעָא דִּי מַלִּיל לְהוֹן וּמִדְּסָנֵי יָתְהוֹן

רש"י

מולא"נט בְּלַעַז: (כה) ואתנפל וגו׳. אֵלּוּ הֵן עַצְמָם הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה, וּכְפָלָן כָּאן, לְפִי שֶׁכָּתוּב כָּאן סֵדֶר תְּפִלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ה׳ אלהים אל תשחת עמך וגו׳׃

and from hatred to them he hath brought them out to put them to
death in the desert. 29Yet they are thy people, and thine inheritance,
which thou broughtest out by thy great strength, and by thy stretched
out arm.

10. 1At that time the Eternal said unto me, Hew thee two tablets of
stone like unto the first, and come up unto me into the mount, and
make thee an ark of wood; 2And I will write on the tablets the words
that were in the first tablets, which thou brakest in pieces, and thou
shalt put them in the ark. 3And I made an ark of acacia wood, and
hewed two tablets of stone like unto the first, and went up into the
mountain, having the two tablets in mine hand. 4And he wrote on the
tablets, according to the first writing, the ten words, which the Eternal
spake unto you in the mountain out of the midst of the fire, in the day
of the assembly: and the Eternal gave them unto me. 5And I turned
myself, and came down from the mountain, and put the tablets in the ark

רש"י

10. (1) בעת ההוא AT THAT TIME — At the end of forty days He was reconciled with me and said to me, פסל לך HEW FOR THYSELF [TWO TABLETS] and afterwards, ועשית לך ארון עץ MAKE THEE AN ARK OF WOOD. I, however, (see v. 3) made the Ark first (Tanch.), because when I came with the tablets in my hand where could I place them? Now this was not the Ark which Bezaleel made *for the Tabernacle*, because with the Tabernacle they did not occupy themselves until after the Day of Atonement, for *only* when he came down from the mountain *on that day* did he give them the command regarding *the construction of* the Tabernacle, and Bezaleel made the Tabernacle first and afterwards the Ark and the *other* articles (Ber. 55a). It follows, therefore, that this was another Ark; and it was this that went forth with them

וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר׃
כט וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל
וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה׃ פ רביעי
י א בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־
לוּחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ
לְּךָ אֲרוֹן עֵץ׃ ב וְאֶכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ
וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן׃ ג וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וָאֶפְסֹל
שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי
הַלֻּחֹת בְּיָדִי׃ ד וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן
אֵת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי׃
ה וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרֹן

אונקלוס

אַפֵּקִנּוּן לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּמַדְבְּרָא׃ כט וְאִנּוּן עַמָּךְ וְאַחְסַנְתָּךְ דִּי אַפֵּקְתָּא בְּחֵילָךְ רַבָּא וּבִדְרָעָךְ מְרָמְמָא׃

א בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ לִי פְּסַל לָךְ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְסַק לְקֳדָמַי לְטוּרָא וְתַעְבֵּד לָךְ אֲרוֹנָא דְאָעָא׃ ב וְאֶכְתּוֹב עַל לוּחַיָּא יָת פִּתְגָּמַיָּא דִּי הֲווֹ עַל לוּחַיָּא קַדְמָאֵי דִּי תַבַּרְתָּא וּתְשַׁוֵּנּוּן בַּאֲרוֹנָא׃ ג וַעֲבָדִית אֲרוֹנָא דְאָעֵי שִׁטִּין וּפְסָלִית תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וּסְלֵקִית לְטוּרָא וּתְרֵין לוּחַיָּא בִּידִי׃ ד וּכְתַב עַל לוּחַיָּא כִּכְתָבָא קַדְמָאָה יָת עַשְׂרָא פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא בְּיוֹמָא דִקְהָלָא וִיהָבִנּוּן יְיָ לִי׃ ה וְאִתְפְּנֵיתִי וּנְחָתִית מִן טוּרָא וְשַׁוֵּיתִי

רש״י

י (א) בעת ההוא. לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם נִתְרַצָּה לִי וְאָמַר לִי פסל לך, וְאַחַר כָּךְ ועשית לך ארון, וַאֲנִי עָשִׂיתִי אָרוֹן תְּחִלָּה, שֶׁכְּשֶׁאָבוֹא וְהַלֻּחוֹת בְּיָדִי הֵיכָן אֶתְּנֵם? וְלֹא זֶה הוּא הָאָרוֹן שֶׁעָשָׂה בְצַלְאֵל, שֶׁהֲרֵי מִשְׁכָּן לֹא נִתְעַסְּקוּ בוֹ עַד לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי בִּרְדְתּוֹ מִן הָהָר צִוָּה לָהֶם עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, וּבְצַלְאֵל עָשָׂה מִשְׁכָּן תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ אָרוֹן וְכֵלִים, נִמְצָא זֶה אָרוֹן אַחֵר הָיָה, וְזֶהוּ שֶׁהָיָה יוֹצֵא עִמָּהֶם לַמִּלְחָמָה, וְאוֹתוֹ שֶׁעָשָׂה בְצַלְאֵל לֹא

which I had made; and there they are, as the Eternal commanded me.
6And the children of Israel journeyed from Beeroth of the children of
Jaakan to Mosera: there Aaron died, and there he was buried; and
Eleazar his son ministered as priest in his stead. 7From thence they
journeyed unto Gudgodah; and from Gudgodah to Jotbath, a land of
brooks of waters. 8At that time the Eternal separated the tribe of Levi, to
bear the ark of the covenant of the Eternal, to stand before the Eternal,
to minister unto him, and to bless in his name, unto this day. 9Wherefore
Levi hath no portion nor inheritance with his brethren: the Eternal *is* his
inheritance, according as the Eternal thy God promised him. 10And I

רש"י

to battle, whilst that which Bezaleel made went forth to battle only *once*, in the days of Eli — and they were punished for this, for it was captured *by the Philistines* (cf. Jer. Shek. VI. 1). **(6—7)** ובני ישראל נסעו מבארת בני יעקן מוסרה AND THE CHILDREN OF ISRAEL JOURNEYED FROM BEEROTH OF THE CHILDREN OF JAAKAN TO MOSERA — What has this matter to do with *what has been related* here? Further: Did they indeed journey from Beeroth of the children of Jaakan to Mosera; did they not come from Mosera to *Beeroth of* the children of Jaakan, as it is said, (Num. XXXIII. 31) "And they journeyed from Moseroth, [and they encamped in Bene Jaakan]"? And further: *it states here,* "There (at Mosera) did Aaron die". But did he not die at Mount Hor? Go and count and you will find that there are eight stations from Mosera to Mount Hor! — But really this also is part of the reproof *offered by Moses. In effect he said,* "This, also, ye did: when Aaron died on Mount Hor at the end of forty years and the clouds of Divine Glory departed, ye feared war with the king of Arad and you appointed a leader that ye might return to Egypt, and ye turned backwards eight[1]) stages unto Bene Jaakan and hence to Mosera. There the sons of Levi fought with you, and they slew some of you, and you some of them, until they forced you back on the road along which you had retreated. From there (Mosera) ye returned to Gudgodah, — that is identical with Hor Hagidgod (Num. XXXIII. 32). ומן הגדגדה וגו׳ AND FROM GUDGODAH [TO JOTBATH etc.] — And at Mosera ye made a great mourning on account of the death of Aaron which was the cause of this your *retreat*, and it seemed to you as though he dad died there" (Jer. Sota I, at end; Mech. Ex. XV. 22; cf. Tanch. חקת and Pirke d'R. Eliezer, ch. 14; see Rashi on Num. XXI. 4). — Moses placed this reproof immediately after the *mention of the* breaking of the tablets to intimate that the death of the righteous is as grievous before the Holy One, blessed be He, as the day on which the tablets were broken, and to tell you that is was displeasing to Him when they said, (Num. XIV. 4) "Let us set up a head (another god; see Rashi on that verse) in order to apostacize from Him, as was the day on which they made the *golden* calf (Lev. R. XX.). **(8)** בעת ההוא הבדיל ה׳ וגו׳ AT THAT TIME THE LORD SEPARATED [THE TRIBE OF LEVI] — This is to be connected with the former narrative (that which speaks of the tablets of stone, ending at v. 5; vv. 6—8 which contain reference to Aaron's death being interpolated for the reason given by Rashi); בעת ההוא AT THAT TIME *accordingly means:* In the first year of the Exodus from Egypt, when ye sinned by *worshipping* the *golden* calf, but the sons of Levi did not *thus* sin, — *at that time* God separated them from you. It places this verse in juxtaposition with the retreat to Bene Jaakon to tell *you* that in this matter also, the sons of Levi did not sin, but stood steadfast in their faith. לשאת את ארון TO BEAR THE ARK [OF THE COVENANT] — *This was the function of* the Levites (such as were not כהנים). לעמד לפני ה׳ לשרתו ולברך בשמו TO STAND BEFORE THE LORD, TO MINISTER UNTO HIM AND TO BLESS IN HIS NAME — *This (to bless in His Name) was the function of* the priests and refers to the "raising of the hands" (a technical term for reciting the

NOTES

1) Rashi on Num. XXI. 4 has seven. Cf. our Note thereon.

אֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֑יתִי וַיִּ֣הְיוּ שָׁ֔ם כַּאֲשֶׁ֥ר צִוַּ֖נִי יְהוָֽה׃ ו וּבְנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֗ל נָסְע֛וּ מִבְּאֵרֹ֥ת בְּנֵי־יַעֲקָ֖ן מוֹסֵרָ֑ה שָׁ֣ם מֵ֤ת
אַהֲרֹן֙ וַיִּקָּבֵ֣ר שָׁ֔ם וַיְכַהֵ֛ן אֶלְעָזָ֥ר בְּנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃ ז מִשָּׁ֥ם
נָסְע֖וּ הַגֻּדְגֹּ֑דָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּ֣דָה יָטְבָ֔תָה אֶ֖רֶץ נַ֥חֲלֵי־
מָֽיִם׃ ח בָּעֵ֣ת הַהִ֗וא הִבְדִּ֤יל יְהוָה֙ אֶת־שֵׁ֣בֶט הַלֵּוִ֔י
לָשֵׂ֖את אֶת־אֲר֣וֹן בְּרִית־יְהוָ֑ה לַעֲמֹד֩ לִפְנֵ֨י יְהוָ֤ה
לְשָֽׁרְתוֹ֙ וּלְבָרֵ֣ךְ בִּשְׁמ֔וֹ עַ֖ד הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ ט עַל־כֵּ֞ן
לֹא־הָיָ֧ה לְלֵוִ֛י חֵ֥לֶק וְנַחֲלָ֖ה עִם־אֶחָ֑יו יְהוָה֙ ה֣וּא
נַחֲלָת֔וֹ כַּאֲשֶׁ֥ר דִּבֶּ֛ר יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לֽוֹ׃ י וְאָנֹכִ֞י

אונקלוס

יָת לוּחַיָּא בַּאֲרוֹנָא דִּי עֲבָדִית וַהֲווֹ תַמָּן כְּמָא דִי פַקְדַנִי יְיָ׃ ו וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְטַלוּ
מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן לְמוֹסֵרָה תַּמָּן מִית אַהֲרֹן וְאִתְקְבַר תַּמָּן וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר בְּרֵהּ
תְּחוֹתוֹהִי׃ ז מִתַּמָּן נְטַלוּ לְגֻדְגֹּד וּמִן גֻּדְגֹּד לְיָטְבַת אַרְעָא נָגְדָן נַחֲלִין דְּמַיִין׃
ח בְּעִדָּנָא הַהִיא אַפְרֵשׁ יְיָ יָת שִׁבְטָא דְלֵוִי לְמִטַּל יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ לְמֵקָם
קֳדָם יְיָ לְשַׁמָּשׁוּתֵהּ וּלְבָרָכָא בִשְׁמֵהּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ ט עַל כֵּן לָא הֲוָה לְלֵוִי
חֲלָק וְאַחְסָנָא עִם אֲחוֹהִי מַתְּנָן דִּיהַב לֵהּ יְיָ אִנּוּן אַחְסַנְתֵּהּ כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ

רש״י

יָצָא לַמִּלְחָמָה אֶלָּא בִּימֵי עֵלִי וְנֶעֶנְשׁוּ עָלָיו וְנִשְׁבָּה (ירוש׳ שקלים ו׳)׃ (ו–ז) ובני ישראל נסעו מבארת בני יעקן מוסרה. מַה עִנְיָן זֶה לְכָאן? וְעוֹד, וְכִי מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן נָסְעוּ לְמוֹסֵרָה, וַהֲלֹא מִמּוֹסֵרָה בָּאוּ לִבְנֵי יַעֲקָן, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת וגו׳ (במ׳ ל״ג), וְעוֹד, שָׁם מֵת אַהֲרֹן, וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת, צֵא וַחֲשׁוֹב וְתִמְצָא שְׁמֹנֶה מַסָּעוֹת מִמּוֹסֵרוֹת לְהֹר הָהָר!? אֶלָּא אַף זוֹ מִן הַתּוֹכָחָה, וְעוֹד זֹאת עֲשִׂיתֶם כְּשֶׁמֵּת אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר לְסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנִסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָבוֹד, יְרֵאתֶם לָכֶם מִמִּלְחֶמֶת מֶלֶךְ עֲרָד, וּנְתַתֶּם רֹאשׁ לַחֲזוֹר לְמִצְרַיִם וַחֲזַרְתֶּם לַאֲחוֹרֵיכֶם שְׁמֹנֶה מַסָּעוֹת עַד בְּנֵי יַעֲקָן, וּמִשָּׁם לְמוֹסֵרָה, שָׁם נִלְחֲמוּ בָכֶם בְּנֵי לֵוִי וְהָרְגוּ מִכֶּם וְאַתֶּם מֵהֶם, עַד שֶׁהֶחֱזִירוּ אֶתְכֶם בְּדֶרֶךְ חֲזָרַתְכֶם, וּמִשָּׁם חֲזַרְתֶּם הַגֻּדְגֹּדָה הוּא חֹר הַגִּדְגָּד, ומן הגדגדה וגו׳, וּבְמוֹסֵרָה עֲשִׂיתֶם אֵבֶל כָּבֵד עַל מִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁנִּגְרְמָה לָכֶם זֹאת וְנִדְמָה לָכֶם כְּאִלּוּ מֵת שָׁם (ירוש׳ סוטה א׳; מכי׳ שמ׳ ט״ו; תנח׳ חקת)׃ וְסָמַךְ מֹשֶׁה תוֹכָחָה זוֹ לִשְׁבּוּר הַלּוּחוֹת לוֹמַר שֶׁקָּשָׁה מִיתָתָן שֶׁל צַדִּיקִים לִפְנֵי הַקָּבָּ״ה כְּיוֹם שֶׁנִּשְׁתַּבְּרוּ בוֹ הַלּוּחוֹת, וּלְהוֹדִיעֲךָ שֶׁהוּקְשָׁה לוֹ מַה שֶּׁאָמְרוּ נִתְּנָה רֹאשׁ (במד׳ י״ד) לִפְרוֹשׁ מִמֶּנּוּ – כַּיּוֹם שֶׁעָשׂוּ בוֹ אֶת הָעֵגֶל (ויק״ר כ׳)׃ (ח) בעת ההוא הבדיל ה׳ וגו׳. מוּסָב לְעִנְיָן הָרִאשׁוֹן – בעת ההוא, בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, וּטְעִיתֶם בָּעֵגֶל וּבְנֵי לֵוִי לֹא טָעוּ, הִבְדִּילָם הַמָּקוֹם מִכֶּם; וְסָמַךְ מִקְרָא זֶה לַחֲזָרַת בְּנֵי יַעֲקָן לוֹמַר שֶׁאַף בְּזוֹ לֹא טָעוּ בָהּ בְּנֵי לֵוִי אֶלָּא עָמְדוּ בֶּאֱמוּנָתָם׃ לשאת את ארון. הַלְוִיִּם׃ לעמד לפני ה׳ לשרתו ולברך בשמו. הַכֹּהֲנִים, וְהוּא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם

stayed in the mountain, according to the first days, forty days and forty
nights; and the Eternal hearkened unto me at that time also, *and* the
Eternal would not destroy thee. 11And the Eternal said unto me, Arise,
go on the journey before the people, that they may go on and possess the
land, which I sware unto their fathers to give unto them. 12And now,
Israel, what doth the Eternal thy God demand of thee, but to fear the
Eternal thy God, to walk in all his ways, and to love him, and to serve
the Eternal thy God with all thy heart, and with all thy soul, 13To keep
the commandments of the Eternal, and his ordinances, which I command thee this day for thy good? 14Behold, the heaven and the heaven
of heavens *belongs* to the Eternal thy God, the earth *also*, with
all that therein *is*. 15Yet the Eternal delighted in thy fathers

רש"י

priestly benediction which is done with uplifted hands) (Arach. 11a). **(9)** על כן לא היה ללוי חלק WHEREFORE LEVI HATH NO PORTION — because they have been singled out for the service of the altar (v. 8), and *therefore* were not free to plough and sow. ה' הוא נחלתו THE LORD IS HIS INHERITANCE — he receives his daily fare ready *for him* from the King's house (from the Temple; the dues from the sacrifices, etc.). **(10)** ואנכי עמדתי בהר AND I REMAINED ON THE MOUNT to receive the last (second) tablets. — Since it does not state above (v. 2) how long he remained on the mount at this last ascent, he begins again with it (with that incident). כימים הראשנים AS THE FORMER DAYS — *those* of the first tablets. How was it with those? *They were passed* in *God's* goodwill! So these, too, were *passed* in *God's* goodwill. But the intervening *forty days* when I remained there to pray for you *were passed* in *God's* anger (cf. Rashi on IX. 18). **(11)** ויאמר ה' אלי וגו' AND THE LORD SPAKE TO ME, [ARISE, GO ON THE JOURNEY BEFORE THE PEOPLE] — Although you had turned away from Him and had sinned by *worshipping* the *golden* calf, yet He said to me, (Ex. XXXII. 34) "Go, lead the people". **(12)** ועתה ישראל AND NOW, O ISRAEL, [WHAT DOTH THE LORD THY GOD ASK OF THEE] — Although you did all this, yet His mercy and His love are *extended* over you, and in spite of all that you sinned against Him, He asks nothing of you כי אם ליראה וגו' EXCEPT TO FEAR [THE LORD YOUR GOD, etc.]. — Our Rabbis derived from this ("and now, what does God ask from y o u") *that* everything is in the hands of God except the fear of God (Ber. 33b). **(13)** לשמר את מצות ה' TO KEEP THE COM-

עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא
לֹא־אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
קוּם לֵךְ לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם׃ פ

חמישי

יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ
כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־
דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ יג לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת
יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְטוֹב
לָךְ׃ יד הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם
הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ׃ טו רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה

אונקלוס

אֱלָהָךְ לֵהּ׃ י וַאֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵם בְּטוּרָא כְּיוֹמִין קַדְמָאִין אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין
לֵילָוָן וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף בְּזִמְנָא הַהוּא לָא אֲבֵי יְיָ לְחַבָּלוּתָךְ׃ יא וַאֲמַר יְיָ לִי
קוּם זִיל לְמִטּוּל קֳדָם עַמָּא וְיֵעֲלוּן וְיֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן
לְהוֹן׃ יב וּכְעַן יִשְׂרָאֵל מָא יְיָ אֱלָהָךְ תָּבַע מִנָּךְ אֱלָהֵן לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
לִמְהַךְ בְּכָל אָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִרְחַם יָתֵהּ וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל
לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ יג לְמִטַּר יָת פִּקּוּדַיָּא דַּיְיָ וְיָת קְיָמוֹהִי דַּאֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא
דֵּין לְטַב לָךְ׃ יד הָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ שְׁמַיָּא וּשְׁמֵי שְׁמַיָּא אַרְעָא וְכָל דִּי בַהּ׃ טו לְחוֹד

רש״י

(ערכ׳ י״א)׃ (ט) על כן לא היה ללוי חלק. לְפִי שֶׁהֻבְדְּלוּ לַעֲבוֹדַת מִזְבֵּחַ וְאֵינָן פְּנוּיִין לַחֲרוֹשׁ וְלִזְרוֹעַ׃ ה׳ הוא נחלתו. נוֹטֵל פְּרַס מְזֻמָּן מִבֵּית הַמֶּלֶךְ׃ (י) ואנכי עמדתי בהר. לְקַבֵּל הַלּוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, וּלְפִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ לְמַעְלָה כַּמָּה עָמַד בָּהָר בַּעֲלִיָּה אַחֲרוֹנָה זוֹ, חָזַר וְהִתְחִיל בָּהּ׃ כימים הראשנים. שֶׁל לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, מָה הֵם בְּרָצוֹן אַף אֵלּוּ בְּרָצוֹן, אֲבָל הָאֶמְצָעִיִּים שֶׁעָמַדְתִּי שָׁם לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם הָיוּ בְכַעַס׃ (יא) ויאמר ה׳ אלי וגו׳. אַף עַל פִּי שֶׁסַּרְתֶּם מֵאַחֲרָיו וּטְעִיתֶם בָּעֵגֶל, אָמַר לִי לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם (שמ׳ ל״ב)׃ (יב) ועתה ישראל. אַף עַל פִּי שֶׁעֲשִׂיתֶם כָּל זֹאת, עוֹדֶנּוּ רַחֲמָיו וְחִבָּתוֹ עֲלֵיכֶם, וּמִכָּל מַה שֶּׁחֲטָאתֶם לְפָנָיו אֵינוֹ שׁוֹאֵל מִכֶּם כי אם ליראה וגו׳. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם (בר׳ ל״ג)׃ (יג) לשמר את מצות ה׳. וְאַף הִיא לֹא

to love them, and he chose their seed after them, *even* you from all
peoples, as *it is* this day. [16]Circumcise therefore the foreskin of your
heart, and be no more stiffnecked. [17]For the Eternal your God *is* God
of gods, and Lord of the lords, the great God, the mighty, and the
fearful, who regardeth not persons, nor taketh bribery: [18]He doth the
judgment of the fatherless and widow, and loveth the stranger, in giving
him bread and raiment. [19]Love ye, therefore, the stranger: for ye were
strangers in the land of Egypt. [20]Thou shalt fear the Eternal
thy God; him shalt thou serve, and to him shalt thou cleave, and
swear by his name. [21]He *is* thy praise, and he *is* thy God, that
hath done for thee these great and fearful things, which thine
eyes have seen. [22]Thy fathers went down into Egypt with three-
score and ten souls, and now the Eternal thy God hath made thee

רש"י

MANDMENTS OF THE LORD — and this, too, not unrequited, but לטוב לך FOR THY GOOD — that you should receive a reward *for doing so*. **(14)** הן לה׳ אלהיך BEHOLD, UNTO THE LORD THY GOD BELONGS the whole Universe ("the heavens . . . and the earth and all that therein is"), and yet **(15)** רק באבתיך חשק ה׳ ONLY IN THY FATHERS DID THE LORD TAKE PLEASURE out of the whole Universe. בכם [AND HE CHOSE . . .] YOU, even as you see yourselves the object of His pleasure מכל העמים, כיום הזה MORE THAN ALL OTHER PEOPLES THIS DAY[1]). **(16)** ערלת לבבכם [YE SHALL CIRCUMCISE] THE FORESKIN OF YOUR HEART — *This means: ye shall remove* the closure and cover that is on your hearts, which prevent My words gaining entrance to them (cf. Rashi on Ex. VI. 12 and Lev. XIX. 23). **(17)** ואדני האדנים [FOR THE LORD YOUR GOD IS . . .] LORD OF LORDS (i. e. He is Lord over those who are lords, kings, governors, etc.) — so that no lord is able to deliver you from His hand. לא ישא פנים HE WILL NOT REGARD PERSONS, if you cast off His yoke, ולא יקח שחד NOR WILL HE TAKE A BRIBE, that one should appease Him by money. **(18)** עשה משפט יתום ואלמנה HE EXECUTETH JUDGMENT OF THE FATHERLESS AND THE WIDOW — You have *mention of His* power (in the preceding verse)[2]) and together with His power you find *mention of* His humility *here* ("He executeth judgment of the fatherless and the widow"). ואהב גר לתת לו לחם ושמלה AND HE LOVETH THE STRANGER IN GIVING HIM BREAD AND RAIMENT — and this (bread and raiment) is a matter of importance, for the very self of (all the energies of) Jacob, our ancestor, was to pray for this, (Gen. XXVIII. 20) "Let Him give me bread to eat and raiment to put on" (Gen. R. 70).

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־
הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה׃ טז וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם
וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃ יז כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא
אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר
וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃
יח עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ
לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃ יט וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים
הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא
אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ כא הוּא
תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־
כב הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ׃
בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ

אונקלוס

כַּאֲבָהָתָךְ צְבֵי יְיָ לְמִרְחַם יָתְהוֹן וְאִתְרְעִי בִּבְנֵיהוֹן בָּתְרֵיהוֹן בְּכוֹן מִכָּל עַמְמַיָּא
כְּיוֹמָא הָדֵין׃ טז וְתַעְדּוֹן יָת טַפְשׁוּת לִבְּכוֹן וְקָדָלְכוֹן לָא תַקְשׁוֹן עוֹד׃ יז אֲרֵי יְיָ
אֱלָהֲכוֹן הוּא אֱלָהָא דַּיָּנִין וּמָרֵי מַלְכִין אֱלָהָא רַבָּא גִּבָּרָא וּדְחִילָא דִּי לֵית
קֳדָמוֹהִי מַסַּב אַפִּין וְאַף לָא לְקַבָּלָא שֹׁחֲדָא׃ יח עָבֵד דִּין יְתַּם וְאַרְמְלָא וְרָחֵם
גִּיּוֹרָא לְמִתַּן לֵהּ מְזוֹנָא וּכְסוּ׃ יט וּתְרַחֲמוּן יָת גִּיּוֹרָא אֲרֵי דַּיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא
דְמִצְרָיִם׃ כ יָת יְיָ אֱלָהָךְ תִּדְחַל וְקֳדָמוֹהִי תִּפְלַח וּלְדַחַלְתֵּהּ תִּקְרַב וּבִשְׁמֵהּ
תְּקַיֵּם׃ כא הוּא תֻשְׁבַּחְתָּךְ וְהוּא אֱלָהָךְ דַּעֲבַד עִמָּךְ יָת רַבְרְבָתָא וְיָת חֲסִינָתָא
הָאִלֵּין דִּי חֲזוֹ עֵינָךְ׃ כב בְּשִׁבְעִין נַפְשָׁן נְחָתוּ אֲבָהָתָךְ לְמִצְרָיִם וּכְעַן שַׁוְּיָךְ יְיָ

רש"י

לחִנָּם, אֶלָּא לטוב לך שֶׁתְּקַבְּלוּ שָׂכָר׃ (יד) הן לה׳ אלהיך. הַכֹּל, אַף עַל פִּי כֵן (טו) רק באבתיך חשק ה׳ מִן הַכֹּל׃ בכם. כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם רוֹאִים אֶתְכֶם חֲשׁוּקִים מכל העמים היום הזה׃ (טז) ערלת לבבכם. אוֹטֶם לְבַבְכֶם וְכִסּוּיוֹ׃ (יז) ואדני האדנים. לֹא יוּכַל שׁוּם אָדוֹן לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ׃ לא ישא פנים. אִם תִּפְרְקוּ עֻלּוֹ׃ ולא יקח שחד. לְפַיְּסוֹ בְּמָמוֹן׃ (יח) עשה משפט יתום ואלמנה. הֲרֵי גְבוּרָה, וְאֵצֶל גְּבוּרָתוֹ אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ (מגי׳ ל"א)׃ ואהב גר לתת לו לחם ושמלה. וְדָבָר חָשׁוּב הוּא זֶה, שֶׁכָּל עַצְמוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ עַל זֶה נִתְפַּלֵּל (בר׳ כ"ח) וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ (ב"ר ע׳)׃

as the stars of heaven for multitude.

11. 1 Therefore thou shalt love the Eternal thy God, and keep his charge,
and his ordinances, and his judgments, and his commandments, always.
2 And know you this day: for *I speak* not with your children who have
not known, and who have not seen the chastisement of the Eternal your
God, his greatness, his strong hand, and his stretched out arm, 3 And his
signs, and his acts which he did in the midst of Egypt, unto Pharaoh
king of Egypt, and unto all his land; 4 And what he did unto the force
of Egypt, unto their horses, and to their chariots; how he made the
water of the Red Sea to overflow them as they pursued after you, and
how the Eternal hath destroyed them unto this day; 5 And what he did
unto you in the desert, until ye came into this place; 6 And what he did
unto Dathan and Abiram, the sons of Eliab, the son of Reuben:
how the earth opened wide her mouth, and swallowed them up, and

רש״י

(19) כי גרים הייתם [LOVE THE STRANGER] FOR YE WERE STRANGERS — Do not reproach thy fellow man for a fault which is also thine (cf. Rashi on Ex. XXII. 20; B. Mets. 59b)[1]. **(20)** את ה׳ אלהיך תירא THOU SHALT FEAR THE LORD THY GOD, and serve Him and cleave to Him; and after you possess all these qualities, *then* you may swear by His Name (cf. Rashi on VI. 13 and Note thereon).

11. (2) וידעתם היום AND KNOW YE THIS DAY — Set your heart to know and comprehend, and to accept my reproof, כי לא את בניכם FOR NOT WITH YOUR CHILDREN am I now speaking who might say, "We do not know nor have we seen all this"[2]. **(6)** בקרב כל ישראל [AND THE EARTH SWALLOWED THEM UP] IN THE MIDST OF ALL ISRAEL — Wherever one of them fled the earth was riven beneath him and swallowed him up. This is the view of R. Judah. Rabbi Nehemiah said to him: But is it not already stated, (Num. XVI. 32) "And the earth opened its mouth", and *it does* not *state* "its m o u t h s"? *Whereupon* he (R. Judah) asked him: "But how, then, can I explain *the words:* "in the midst of a l l Israel" (if there was but o n e spot at which they were swallowed up, as you suggest Scripture states by the word פיה, "i t s mouth")? He replied

NOTES

1) The similar phrase in Exodus, Rashi explains thus: if you vex the stranger, he can vex you also, saying to you: "You also descend from strangers". Therefore do not reproach, etc.

2) The meaning is not: Know ye this day, t h a t not with your children *am I speaking*. The bidding "Know ye" is an absolute one: Understand y e what I am saying in reproof, for it is intended for you who have seen all God's wonders.

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃ יא א וְאָהַבְתָּ
אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו
וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ב וִידַעְתֶּם הַיּוֹם
כִּי ׀ לֹא אֶת־בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא־רָאוּ
אֶת־מוּסַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גָּדְלוֹ אֶת־יָדוֹ הַחֲזָקָה
וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה׃ ג וְאֶת־אֹתֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר
עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וּלְכָל־
אַרְצוֹ׃ ד וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ
אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם
אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ה וַאֲשֶׁר
עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃
ו וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן־
רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת־

אונקלוס

אֱלָהָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגֵּי׃ א וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ וְתִטַּר מַטְּרַת מֵימְרֵהּ
וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא׃ ב וְתִדְּעוּן יוֹמָא דֵין אֲרֵי לָא יָת בְּנֵיכוֹן
דִּי לָא יְדָעוּ וְדִי לָא חֲזוֹ יָת אֻלְפָנָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן יָת רְבוּתֵהּ יָת יְדֵהּ תַּקִּיפָא
וּדְרָעֵהּ מְרָמְמָא׃ ג וְיָת אָתְוָתֵהּ וְיָת עוֹבָדוֹהִי דִּי עֲבַד בְּגוֹ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה
מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּלְכָל אַרְעֵהּ׃ ד וְדִי עֲבַד לְמַשְׁרְיַת מִצְרַיִם לְסוּסָוָתֵהּ וְלִרְתִיכוֹהִי
דִּי אַטֵּיף יָת מֵי יַמָּא דְסוּף עַל אַפֵּיהוֹן בְּמִרְדְּפְהוֹן בָּתְרֵיכוֹן וְאוֹבְדִנּוּן יְיָ עַד
יוֹמָא הָדֵין׃ ה וְדִי עֲבַד לְכוֹן בְּמַדְבְּרָא עַד מֵיתֵיכוֹן עַד אַתְרָא הָדֵין׃ ו וְדִי עֲבַד
לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בַּר רְאוּבֵן דִּי פְתָחַת אַרְעָא יָת פּוּמַהּ וּבְלַעְתִנּוּן

רש״י

(יט) כי גרים הייתם. מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ (ב״מ נ״ט)׃ (כ) את ה׳ אלהיך תירא. וְתַעֲבוֹד לוֹ וְתִדְבַּק בּוֹ, וּלְאַחַר שֶׁיִּהְיוּ בְךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, אָז בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃

יא (ב) וידעתם היום. תְּנוּ לֵב לָדַעַת וּלְהָבִין וּלְקַבֵּל תּוֹכַחְתִּי׃ כי לא את בניכם אֲנִי מְדַבֵּר עַכְשָׁיו, שֶׁיּוּכְלוּ לוֹמַר אָנוּ לֹא יָדַעְנוּ וְלֹא רָאִינוּ בְּכָל זֶה׃ (ו) בקרב כל ישראל. כָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם בּוֹרֵחַ הָאָרֶץ נִבְקַעַת מִתַּחְתָּיו וּבוֹלַעְתּוֹ, אֵלּוּ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (במ׳ ט״ז) וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ — וְלֹא פִּיּוֹתֶיהָ! אָמַר לוֹ וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם בקרב כל ישראל? אָמַר לוֹ שֶׁנַּעֲשֵׂית הָאָרֶץ מִדְרוֹן כְּמַשְׁפֵּךְ,

their houses, and their tents, and all the substance that *was* at their feet,
in the midst of all Israel: [7]But your eyes have seen all the great acts of
the Eternal which he did. [8]Therefore shall ye keep all the command-
ments which I command you this day, that ye may be strong, and come
and possess the land whither ye go to possess it; [9]And that ye may
prolong *your* days on the ground, which the Eternal sware unto
your fathers to give unto them and to their seed, a land flowing
with milk and honey. [10]For the land whither thou goest in to
possess it, *is* not as the land of Egypt, from whence ye came out, where

רש"י

to him: *you can reconcile the two texts by assuming* that the earth became a declivity, — *something* like a funnel, — and wherever it was that one of them happened to be, he rolled down until he reached the place where the fissure was (cf. Yalk. I. 752). ואת כל היקום אשר ברגליהם AND ALL THE SUBSTANCE THAT WAS AT THEIR FEET — This *means* a man's money, that places him on his feet (Sanh. 110a). **(7)** כי עיניכם הראת BUT YOUR EYES HAVE SEEN — This is to be connected with the verse mentioned above (v. 2), *thus:* (2) For not with your children *am I speaking* who do not know (all that God did for you, and what He did to Egypt, and for you in the wilderness, and to Dathan and Abiram, as related in vv. 2—6), (7) but with you whose eyes have seen, etc. **(10)** לא כארץ מצרים הוא [THE LAND WHITHER THOU GOEST . . .] IS NOT AS THE LAND OF EGYPT, but it is better than it. *He mentions Egypt* because this assurance was made to Israel on their departure from Egypt, for they said: Perhaps we shall not come to a land as good and beautiful as this. — One might, however, *think* that Scripture is *here* speaking to its (the Land's) disparagement, and that he states the following to them: It is not as the land of Egypt — but it is w o r s e than it! It, however, states, (Num. XIII. 22; see Rashi thereon) "And Hebron was built seven years before Zoan in Egypt etc.". One person built *both of* them: Ham built Zoan for Mizrajim (Egypt), his son, and Hebron for Canaan, *another son*. The usual way is that a man *first* builds the better city, and afterwards builds the inferior *one*, because what is not good enough for the first he puts into the second, and, *besides*, the better is usually first. Thus you may learn *that* Hebron was *a* finer *city* than Zoan. Now Egypt is superior to all *other* lands, for it is stated *of it*, (Gen. XIII. 10) "L i k e t h e g a r d e n o f t h e L o r d , v i z., l i k e t h e l a n d o f E g y p t", and Zoan was the best *city* in Egypt, because it was the seat of royalty, for thus does it state, (Is. XXX. 4) "For in Zoan were its princes"; Hebron was the worst *city* in Canaan, — for this reason, indeed, they set it apart for a place of burial, — and yet it was finer than Zoan (cf. Siphre). — In *the Talmud, Treatise* Ketuboth (112a), they derived *this* in another manner: Is it likely that a man would first build a house for his younger son (here Canaan), and a f t e r w a r d s for his elder son (Mizrajim)? But *the meaning of* שבע שנים נבנתה וכו׳ *is* that it (Hebron) was furnished (built up) with all excellencies seven times better than Zoan. אשר יצאתם משם [THE LAND OF EGYPT] FROM

בָּתֵּיהֶם וְאֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר
בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ ז כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת
אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה׃
ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ט וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ
יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם
לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ס
ששי י כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר

אונקלוס

וְיָת אֱנַשׁ בָּתֵּיהוֹן וְיָת מַשְׁכְּנֵיהוֹן וְיָת כָּל יְקוּמָא דִּי עִמְּהוֹן בְּגוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל׃
ז אֲרֵי עֵינֵיכוֹן חָזְאָה יָת כָּל עוּבָדָא דַּייָ רַבָּא דִּי עֲבַד׃ ח וְתִטְּרוּן יָת (כָּל) תַּפְקֶדְתָּא
דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לְכוֹן יוֹמָא דֵּין בְּדִיל דְּתִתְקְפוּן וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי אַתּוּן
עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃ ט וּבְדִיל דְּתוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי קַיִּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן
לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ׃ י אֲרֵי אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן
לְמֵירְתַהּ לָא כְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם הִיא דִּי נְפַקְתּוּן מִתַּמָּן דִּי תִזְרַע יָת זַרְעָךְ וּמַשְׁקֵת

רש"י

וְכָל מָקוֹם שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם הָיָה מִתְגַּלְגֵּל וּבָא עַד מְקוֹם הַבְּקִיעָה (עי' ילקו' תשנ"ב)׃
ואת כל היקום אשר ברגליהם. זֶה מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁמַּעֲמִידוֹ עַל רַגְלָיו (סנה' ק"י)׃
(ז) כי עיניכם הראת. מוּסָב עַל הַמִּקְרָא הָאָמוּר לְמַעְלָה – כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא
יָדְעוּ כִּי אִם עִמָּכֶם אֲשֶׁר עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת וְגוֹ'׃ (י) לא כארץ מצרים הוא. אֶלָּא טוֹבָה
הֵימֶנָּה, וְאָמְרָה הַבְטָחָה זוֹ לְיִשְׂרָאֵל בִּיצִיאָתָם מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים שֶׁמָּא לֹא נָבוֹא
אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְיָפָה כָּזוֹ. יָכוֹל בִּגְנוּתָהּ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְכָךְ אָמַר לָהֶם לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא
אֶלָּא רָעָה הֵימֶנָּה? ת"ל וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי וְגוֹ' (במ' י"ג) אָדָם אֶחָד בְּנָאָן,
חָם בָּנָה צֹעַן לְמִצְרַיִם בְּנוֹ, וְחֶבְרוֹן לִכְנַעַן, דֶּרֶךְ אֶרֶץ אָדָם בּוֹנֶה אֶת הַנָּאֶה וְאַחַר כָּךְ
בּוֹנֶה אֶת הַגָּרוּעַ, שֶׁפְּסָלְתּוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן הוּא נוֹתֵן בַּשֵּׁנִי, וּבְכָל מָקוֹם הֶחָבִיב קוֹדֵם, הָא
לָמַדְתָּ חֶבְרוֹן יָפָה מִצּוֹעַן; וּמִצְרַיִם מְשֻׁבַּחַת מִכָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (בר' י"ג) כְּגַן ה'
כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְצוֹעַן שֶׁבַח מִצְרַיִם הִיא שֶׁהִיא מְקוֹם מַלְכוּת, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (ישי' ל')
הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו. וְחֶבְרוֹן פְּסָלְתָּהּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ הִקְצוּהָ לִקְבוּרַת מֵתִים, וְאַף עַל פִּי
כֵן הִיא יָפָה מִצּוֹעַן. וּבִכְתֻבּוֹת (דף קי"ב) דָּרְשׁוּ בְּעִנְיָן אַחֵר, אֶפְשָׁר אָדָם בּוֹנֶה בַיִת לִבְנוֹ
הַקָּטָן וְאַחַר כָּךְ לִבְנוֹ הַגָּדוֹל?! אֶלָּא שֶׁמְּבֻנָּה עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצוֹעַן׃ אשר יצאתם

thou sowedst thy seed, and wateredst *it* with thy foot, as a garden of
green *herbs;* 11But the land, whither ye go to possess it, *is* a land of
mountains and deep valleys, *and* drinketh water of the rain of heaven;
12A land which the Eternal thy God careth for: the eyes of the Eternal
thy God *are* always upon it, from the beginning of the year even unto
the end of the year. 13And it shall come to pass, if you shall hearken
diligently unto my commandments which I command you this day, to
love the Eternal your God, and to serve him with all your heart, and with

רש״י

WHICH YE WENT FORTH — even the district of Raamses in which ye dwelt and which was in the best part of the land Egypt, as it is said, (Gen. XLVII. 11) "[And Joseph placed his father and his brethren] in the best part of the land, [in the land of Raamses]" — even that is not *as good* as the land of Israel (cf. Siphre)[1]. והשקית ברגלך [LIKE THE LAND OF EGYPT] WHICH THOU DIDST WATER WITH THY FOOT — The land of Egypt *was such that you* had to bring water from the Nile through your foot (i. e. you had to g o to the Nile to bring water) to irrigate it — you had to rise from your sleep and to toil. *Then again*, the lowlying *parts alone* drank (were irrigated by the Nile) and not the higher *land*, and you had to take up water from the lower to the higher *parts:* but t h i s *land (Canaan)*, למטר השמים תשתה מים DRINKETH WATER OF THE RAIN OF HEAVEN — You may sleep *soundly* on your beds, and the Holy One, blessed be He, waters *both* low and high *districts*, *both* what is exposed and what is not exposed alike (Siphre). כגן הירק AS A GARDEN OF HERBS, which has not enough from rain *alone*, and one has to water it through the foot and shoulder (one has to run about to bring water which one has to carry on one's schoulder). **(11)** ארץ הרים ובקעת [THE LAND WHITHER THOU ART PASSING IS] A LAND OF HILLS AND VALLEYS — The mountain is better than the plain because in the plain, in *an area that takes* a Kor of seed, you can sow only a Kor, but *in* the mountain *the summit of* which is *an area that takes* a Kor, from it *you have areas for* five Kors *of seed:* four from its four slopes and one on its summit (Siphre). ובקעת — these are the plain lands[2]). **(12)** אשר ה׳ אלהיך דרש אתה [A LAND] WHICH THE LORD THY GOD CARETH FOR — But does He not care for a l l lands, as it said, (Job. XXXVIII. 26) "[Who hath cleft a way for the lightning of the thunder . . .] to cause rain even on a land where no man is"? But, if one can *say so of God*, He cares for that land a l o n e, but through the care which He bestows on it, He cares also for all o t h e r lands with it (Siphre). תמיד עיני ה׳ אלהיך בה THE EYES OF THE LORD THY GOD ARE ALWAYS UPON IT, to see what it requires, and to make new dispensations for it, sometimes for good and sometimes for bad, as is *stated* in *Treatise* Rosh Hashanah (17b). מרשית השנה FROM THE BEGINNING OF THE YEAR [TO THE END OF THE YEAR] — At the beginning of the year it is decided *by God* what will be right up to the end of it (R. Hash. 8a)[3]). **(13)** והיה אם שמע AND IT SHALL COME TO PASS IF YE WILL HEARKEN — *The word* והיה is to be connected with what is said above (v. 11): "it drinketh water of the rain of heaven"[4]). והיה אם שמע תשמעו *lit.*, AND IT WILL COME TO PASS IF HEARKENING YE WILL HEARKEN — If you hearken to the old (if you hear again what you have already learnt, i. e. if you repeatedly study the old lessons), you will hearken to the new (you will the more easily gain new knowledge) (Succ. 46b; cf. Rashi on Ex. XIX. 5). Similar *is the meaning of* אם שכח תשכח (Deut. VIII. 19): If you have b e g u n to forget, your end will be that you will forget a l l of it. So, too, is written in a *certain* Scroll[5]): If thou forgettest Me one day, I will forget thee two days[6]) (cf. Siphre on v. 22; Talmud Jer. end of Berachoth). מצוה אתכם היום [MY COMMANDMENTS WHICH I] COMMAND YOU THIS DAY — *This suggests* that they should *ever* be to you as n e w *commandments*, as though you had heard them *for the first*

NOTES

For Notes 1—6 see Appendix.

תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק׃
יא וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ
הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה־מָּיִם׃
יב אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית
שָׁנָה׃ ס יג וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־
מִצְוֺתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־

חסר א

אונקלוס

לֵהּ בְּרַגְלָךְ כְּגִנְּתָא יַרְקָא׃ יא וְאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ אֲרַע טוּרִין
וּבִקְעָן לִמְטַר שְׁמַיָּא שָׁתְיָא מַיָּא׃ יב אַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ תָּבַע יָתַהּ תְּדִירָא עֵינֵי
יְיָ אֱלָהָךְ בַּהּ מֵרֵישָׁא דְשַׁתָּא וְעַד סוֹפָא דְשַׁתָּא׃ יג וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבְּלוּן
לְפִקּוֹדַי דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן וּלְמִפְלַח קֳדָמוֹהִי

רש״י

משם. אֲפִילוּ אֶרֶץ רַעְמְסֵס אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ וְהִיא בְּמֵיטַב אֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמֵיטַב הָאָרֶץ וְגוֹ׳ (בר׳ מ״ז), אַף הִיא אֵינָהּ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: והשקית ברגלך. אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיְתָה צְרִיכָה לְהָבִיא מַיִם מִנִּילוּס, בְּרַגְלְךָ, וּלְהַשְׁקוֹתָהּ — צָרִיךְ אַתָּה לִנְדֹּר מִשְּׁנָתְךָ וְלַעֲמוֹל, וְהַנָּמוּךְ שׁוֹתֶה וְלֹא הַגָּבוֹהַּ, וְאַתָּה מַעֲלֶה הַמַּיִם מִן הַנָּמוּךְ לַגָּבוֹהַּ, אֲבָל זוֹ „למטר השמים תשתה מים״ — אַתָּה יָשֵׁן עַל מִטָּתְךָ וְהַקָּבָּ״ה מַשְׁקֶה נָמוּךְ וְגָבוֹהַּ גָּלוּי וְשֶׁאֵינוֹ גָּלוּי כְּאַחַת (ספרי): כגן הירק. שֶׁאֵין דַּי לוֹ בִּגְשָׁמִים וּמַשְׁקִין אוֹתוֹ בְּרֶגֶל וּבְכָתֵף: (יא) ארץ הרים ובקעת. מְשֻׁבָּח הָהָר מִן הַמִּישׁוֹר, שֶׁהַמִּישׁוֹר בְּבֵית כּוֹר אַתָּה זוֹרֵעַ כּוֹר, אֲבָל הָהָר בֵּית כּוֹר מִמֶּנּוּ חֲמֵשֶׁת כּוֹרִין — אַרְבָּעָה מֵאַרְבָּעָה שִׁפּוּעָיו וְאֶחָד בְּרֹאשׁוֹ: ובקעת. הֵן מִישׁוֹר: (יב) אשר ה׳ אלהיך דרש אתה. וַהֲלֹא כָּל הָאֲרָצוֹת דּוֹרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר לְהַמְטִיר עַל אֶרֶץ לֹא אִישׁ (איוב ל״ח)? אֶלָּא כִּבְיָכוֹל אֵינוֹ דוֹרֵשׁ אֶלָּא אוֹתָהּ, וְעַל יְדֵי אוֹתָהּ דְּרִישָׁה שֶׁדּוֹרְשָׁהּ, דּוֹרֵשׁ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת עִמָּהּ: תמיד עיני ה׳ אלהיך בה. לִרְאוֹת מַה הִיא צְרִיכָה, וּלְחַדֵּשׁ בָּהּ גְּזֵרוֹת, עִתִּים לְטוֹבָה עִתִּים לְרָעָה, כּוּ׳ כִּדְאִיתָא בר״ה (דף י״ז): מרשית השנה. מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִדּוֹן מַה יְּהֵא בְּסוֹפָהּ (שם ח׳): (יג) והיה אם שמע. וְהָיָה מוּסָב עַל הָאָמוּר לְמַעְלָה, לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָּיִם: והיה אם שמע תשמעו. אִם שָׁמוֹעַ בַּיָּשָׁן תִּשְׁמְעוּ בֶּחָדָשׁ, וְכֵן אִם שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח (דב׳ ח׳) — אִם הִתְחַלְתָּ לִשְׁכּוֹחַ סוֹפְךָ שֶׁתִּשְׁכַּח כֻּלָּהּ, שֶׁכֵּן כְּתִיב בִּמְגִלָּה אִם תַּעַזְבֵנִי יוֹם יוֹמַיִם אֶעֶזְבֶךָּ: מצוה אתכם היום. שֶׁיִּהְיוּ עֲלֵיכֶם חֲדָשִׁים, כְּאִלּוּ שְׁמַעְתֶּם בּוֹ בַּיּוֹם (ספרי): לאהבה את ה׳. שֶׁלֹּא תֹאמַר הֲרֵי אֲנִי לוֹמֵד בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא רַב, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר, אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁתַּעֲשֶׂה עֲשֵׂה מֵאַהֲבָה וְסוֹף הַכָּבוֹד לָבוֹא (שם): ולעבדו בכל לבבכם. עֲבוֹדָה שֶׁהִיא בַּלֵּב, וְזוֹ הִיא תְפִלָּה, שֶׁהַתְּפִלָּה קְרוּיָה עֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֱלָהָךְ דִּי אַנְתְּ פָּלַח לֵהּ בִּתְדִירָא (דני׳ ו׳) וְכִי יֵשׁ פּוּלְחָן בְּבָבֶל? אֶלָּא עַל שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְכַוִּין

all your soul, 14That I will give *you* the rain of your land in its season, the first rain and the latter rain, that thou mayest gather in thy corn and thy must, and thine oil. 15And I will give grass in thy fields for thy beasts, that thou mayest eat and be satisfied. 16Take heed to yourselves that your heart mislead *you* not, and ye turn aside, and serve other gods, and prostrate yourselves before them; 17And *then* the wrath of the Eternal will glow against you, and he will restrain the heaven, that there be no rain, and that the ground give not its increase; and ye shall perish quickly from off the good land

רש"י

time on that day (Siphre on v. 32). לאהבה את ה' TO LOVE THE LORD — *This means* that you should not say: Well, I will learn, but in order that I may become rich, in order that I may obtain the title Rabbi, in order that I may receive a prize, — but whatever you do, do *it* out of love *for God*, and ultimately the honour *which you desire* will *certainly* come (Siphre). ולעבדו בכל לבבכם AND TO SERVE HIM WITH ALL YOUR HEART — *i. e. to serve Him with* a service that is in the heart: that is prayer, for prayer is termed service (עבודה), as it is said, (Dan. VI. 17) "Thy God whom thou servest continually". But was there service (i. e. sacrificial service, the technical term for which is עבודה) in Babylon? But *the term is used* because he offered prayer *there*, as it is said, (ib. v. 11) "Now his windows were open [in his upper chamber towards Jerusalem and he kneeled upon his knees three times a day and prayed]". And so, too, it states in *the case of* David (Ps. CXLI. 2): "Let my prayer be set forth as incense before Thee" (incense being part of the sacrificial service) (Siphre). בכל לבבכם ובכל נפשכם [TO LOVE THE LORD] WITH ALL YOUR HEART AND WITH ALL YOUR SOUL — But has it not already admonished *us to love God, by the words* (VI. 5) "[Thou shalt love the Lord thy God] with all thy heart and with all thy soul"? But *that was* an admonition addressed to each and every individual ("with all thy heart"), *whilst here it is* an admonition addressed to *them as* a community ("with all your heart") (Siphre). **(14)** ונתתי מטר ארצכם I WILL GIVE THE RAIN OF YOUR LAND [IN ITS SEASON] — You will *then* have done what devolved upon you, I, too, shall do what devolves upon Me (Siphre; cf. Rashi on XXVI. 15). בעתו [RAIN . . .] IN ITS SEASON — *i. e.* at night time, so that it may not cause you any trouble. — Another explanation of בעתו IN ITS SEASON is: on Sabbath (Friday) nights when everyone is usually at home (cf. Siphre; Taan. 23a; see Rashi on Lev. XXVI. 4). יורה THE FIRST RAIN — This is the rain that falls after the sowing-time, which thoroughly drenches (מרוה) the soil and the seed (Siphre; Taan. 6a). מלקוש THE LATTER RAIN is the rain that descends just before the harvest time to make the grain full (ripe) on its stalk. The term מלקוש refers to something that is late, just as in the Targum we translate והיה העטפים ללבן (Gen. XXX. 42; see Rashi thereon) "those born late were Laban's" *by* לקשיא. — Another explanation: The reason why it is called מלקוש is because it falls *at the same period* upon the ears (מְלִילוֹת) and the stalks (קַשׁ) (i. e. just before the harvest). ואספת דגנך AND THOU SHALT GATHER IN THY CORN *means:* and thou shalt gather it into thy house, and not thy enemies, just as it is said, (Is. LXII. 8—9) "[The Lord hath sworn . . .], surely I will no more give thy corn [to be food for thine enemies], but they that have gathered it shall eat it"; and not as it is said, (Judg. VI. 3) "And so it was when Israel had sown that the Midianites came up [and destroyed the produce of the land]" (Siphre). **(15)** ונתתי עשב בשדך AND I WILL GIVE GRASS IN THY FIELD [FOR THY CATTLE] — *in thy field:* so that you will not need to lead them to distant pasture grounds. Another explanation: *it means* that you will be able to cut your grain all the rainy season and cast it before

נַפְשְׁכֶם׃ יד וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה
וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃ טו וְנָתַתִּי
עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ טז הִשָּׁמְרוּ
לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃ יז וְחָרָה אַף־יְהוָה
בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה
לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ

אונקלוס

בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן׃ יד וְאֶתֵּן מְטַר אַרְעֲכוֹן בְּעִדָּנֵהּ בַּכִּיר וְלַקִּישׁ וְתִכְנוֹשׁ
עִבוּרָךְ וְחַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ׃ טו וְאֶתֵּן עִשְׂבָּא בְּחַקְלָךְ לִבְעִירָךְ וְתֵיכוֹל וְתִשְׂבָּע׃
טז אִסְתַּמְּרוּ לְכוֹן דִּילְמָא יִטְעֵה לִבְּכוֹן וְתִסְטוּן וְתִפְלְחוּן לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא
וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן׃ יז וְיִתְקוֹף רָגְזָא דַּייָ בְּכוֹן וְיֵחוֹד יָת שְׁמַיָּא וְלָא יְהֵא מִטְרָא

רש״י

פְּתִיחָן לַהּ וְגוֹ׳; וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (תה׳ קמ״א) תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ: בכל לבבכם ובכל נפשכם. וַהֲלֹא כְּבָר הִזְהִיר בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ (דב׳ ו׳) אֶלָּא אַזְהָרָה לְיָחִיד, אַזְהָרָה לְצִבּוּר (ספרי): (יד) ונתתי מטר ארצכם. עֲשִׂיתֶם מַה שֶּׁעֲלֵיכֶם אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַה שֶּׁעָלַי (שם): בעתו. בַּלֵּילוֹת שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּ אֶתְכֶם; ד״א בְּעִתּוֹ בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת שֶׁהַכֹּל מְצוּיִן בְּבָתֵּיהֶם; יורה. הִיא רְבִיעָה הַנּוֹפֶלֶת לְאַחַר הַזְּרִיעָה, שֶׁמַּרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַזְּרָעִים: מלקוש. רְבִיעָה הַיּוֹרֶדֶת סָמוּךְ לַקָּצִיר, לְמַלֹּאת הַתְּבוּאָה בְּקַשְׁיָהּ. וּלְשׁוֹן מַלְקוֹשׁ דָּבָר הַמְאוּחָר כְּדִמְתַרְגְּמִינַן (בר׳ ל׳) וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן — לְקִשַּׁיָּא; ד״א לָכַךְ נִקְרֵאת מַלְקוֹשׁ, שֶׁיּוֹרֶדֶת עַל הַמְּלִילוֹת וְעַל הַקַּשִּׁין: ואספת דגנך. אַתָּה תַאַסְפֶנּוּ אֶל הַבַּיִת וְלֹא אוֹיְבֶיךָ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר אִם אֶתֵּן דְּגָנֵךְ וְגוֹ׳ כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ (יש׳ ס״ב) וְלֹא כָעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וגו׳ (שופ׳ ו׳): (טו) ונתתי עשב בשדך. שֶׁלֹּא תִצְטָרֵךְ לְהוֹלִיכָהּ לְמִדְבָּרוֹת: ד״א שֶׁתְּהֵא גוֹזֵז תְּבוּאָתְךָ כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים וּמַשְׁלִיךְ לִפְנֵי בְהֶמְתְּךָ וְאַתָּה מוֹנֵעַ יָדְךָ מִמֶּנָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם קוֹדֶם לַקָּצִיר וְאֵינָהּ פּוֹחֶתֶת מִדְּגָנָהּ (ספרי): ואכלת ושבעת. הֲרֵי זוֹ בְרָכָה אַחֶרֶת שֶׁתְּהֵא בְרָכָה מְצוּיָה בְּפַת בְּתוֹךְ הַמֵּעַיִם ואכלת ושבעה: (טז) השמרו לכם. כֵּיוָן שֶׁתִּהְיוּ אוֹכְלִים וּשְׂבֵעִים הִשָּׁמְרוּ לָכֶם שֶׁלֹּא תִבְעֲטוּ, שֶׁאֵין אָדָם מוֹרֵד בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׂבִיעָה. שֶׁנֶּאֱמַר פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן (דב׳ ח׳) מַה הוּא אוֹמֵר אַחֲרָיו? וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ: וסרתם. לִפְרוֹשׁ מִן הַתּוֹרָה, וּמִתּוֹךְ כַּךְ ועבדתם אלהים אחרים, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאָדָם פּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה הוֹלֵךְ וּמִדַּבֵּק בְּעַ״זָ, וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה׳ לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד וְגוֹ׳ (ש״א כ״ו), וּמִי אָמַר לוֹ כֵן? אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁאֲנִי מְגֹרָשׁ מִלַּעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, הֲרֵינִי קָרוֹב לַעֲבוֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים: אלהים אחרים. שֶׁהֵם אֲחֵרִים לְעוֹבְדֵיהֶם — צוֹעֵק אֵלָיו וְאֵינוֹ עוֹנֵהוּ, נִמְצָא עָשׂוּי לוֹ כְּנָכְרִי (ספרי): (יז) את יבולה. אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (חגי א׳) זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט (ספרי): ואבדתם מהרה. עַל כָּל שְׁאָר הַיִּסּוּרִין אַגְלֶה אֶתְכֶן מִן הָאֲדָמָה שֶׁגָּרְמָה לָכֶם לַחֲטוֹא; מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׁלַח בְּנוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה וְהָיָה יוֹשֵׁב וּמְפַקְּדוֹ אַל תֹּאכַל יוֹתֵר מִצָּרְכְּךָ, שֶׁתָּבֹא נָקִי לְבֵיתְךָ, וְלֹא הִשְׁגִּיחַ הַבֵּן הַהוּא, אָכַל וְשָׁתָה יוֹתֵר

which the Eternal giveth you. [18]Therefore shall ye put these my words in your heart and in your soul, and bind them for a sign upon your hand, and they shall be as frontlets between your eyes. [19]And ye shall teach them your children, speaking of them when thou sittest in thine house, and when thou walkest by the way, and when thou liest down, and when thou risest up. [20]And thou shalt write them upon the door-posts of thine house, and in thy gates; [21]That your days may increase, and the days of your children, on the ground which the Eternal sware unto your fathers to give them, as the days of heaven upon the earth. [22]For if ye shall diligently keep my commandments which I command you, to do them, to love the Eternal your God, to go

רש"י

thy cattle as fodder[1]), and if you withdraw your hand from it (stop doing this) *only* thirty days before the harvest, it will not give you less of its corn *than if you had not fed your cattle with it* (as is implied by ואכלת ושבעת, you will eat to the full) (Siphre). ואכלת ושבעת AND THOU SHALT EAT AND BE SATISFIED — This is quite another (a separate) blessing;[2]) *it means* that a blessing will be on the bread within the stomach (see Rashi Lev. XXV. 19). ואכלת ושבעת — **(16)** השמרו לכם AND THOU SHALT EAT AND BE SATISFIED, (16) TAKE HEED [THAT YOUR HEART MISLEAD YOU NOT]* — when you have eaten and are full, take heed to yourselves that you kick not *against God;* for *usually* no man rebels against the Holy One, blessed be He, except out of satiety, as it is said, (VIII. 12—14) "Lest thou eat and art full ... and thy herds and flocks increase". What is stated after this? "And thy heart be lifted up and thou forget [the Lord thy God]". וסרתם AND YE TURN ASIDE, to depart from the Torah, and through this, ועבדתם אלהים אחרים YE WILL SERVE OTHER GODS, for so soon as a man departs from the Torah he goes and clings to idol-worship. Similarly did David say, (1 Sam. XXVI. 19) "For they have driven me out this day, that I should not cleave to the inheritance of the Lord (the Torah) saying, Go, serve other gods". But who had *really* said thus to him?! But *he meant:* Since I am driven out so that I can no longer occupy myself with the Torah, I am nearly *exposed to the danger of* serving other gods (Siphre). אלהים אחרים OTHER GODS — *i. e.* gods that are o t h e r (alien) to those who worship them: one calls to it, and it does not answer him; consequently it becomes to him like a stranger. **(17)** את יבולה [THE GROUND WILL NOT GIVE] ITS יבול — *it will not yield* even as much as what you have brought (יבול) to it (even the same quantity of seed you have sown in it), just as it is said, (Hag. I. 6) "You sow much, but bring in little" (Siphre; cf. Rashi on Lev. XXVI. 20). ואבדתם מהרה AND YE SHALL PERISH QUICKLY — In addition to all the other sufferings I will banish you from the soil which made you sin (Siphre)[3]). A parable! *It may be compared* to *the case of* a king who sent his son to the banqueting hall and earnestly charged him, "Do not eat more than you need, in order that you may come home clean!" The son, however, took no notice *of this;* he ate and drank more than he needed, and vomited *it* up and befouled all the company. They took him by his hands and feet and cast him out of the palace (ib.). מהרה [AND YE SHALL PERISH] QUICKLY — I will give you no respite. But if you ask: Was not respite given to the generation of the flood, as it is said, (Gen. VI. 3) "His days shall be (i. e. a respite shall be given him for) one hundred and twenty years"? *Then I reply:* The generation of flood had no one from whom to learn, but you have someone from whom to learn (Siphre). **(18)** ושמתם את דברי AND YE SHALL PLACE MY WORDS [UPON YOUR HEART] — Even after you have been banished make yourselves distinctive by means of *My* commands: lay Tephillin, attach

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם: יח וְשַׂמְתֶּם אֶת־
דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם
אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:
יט וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ
בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ:
כ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: כא לְמַעַן
יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־
הָאָרֶץ: ס שביעי ומפטיר כב כִּי אִם־שָׁמֹר
תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת

אונקלוס

וְאַרְעָא לָא תִתֵּן יָת עֲלַלְתַּהּ וְתֵיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא טָבְתָא דַּיְיָ יָהֵב לְכוֹן:
יח וּתְשַׁוּוּן יָת פִּתְגָּמַי אִלֵּין עַל לִבְּכוֹן וְעַל נַפְשְׁכוֹן וְתִקְטְרוּן יָתְהוֹן לְאָת עַל יֶדְכוֹן
וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינֵיכוֹן: יט וְתַלְפוּן יָתְהוֹן יָת בְּנֵיכוֹן לְמַלָּלָא בְהוֹן בְּמִתְּבָךְ
בְּבֵיתָךְ וּבְמֵהָכָךְ בְּאָרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבְמִקְימָךְ: כ וְתִכְתְּבִנּוּן עַל מְזוּזְיָן וְתִקְבְּעִנּוּן
בְּסִפֵּי בֵיתָךְ וּבְתַרְעָךְ: כא בְּדִיל (דְּ)יִסְגּוֹן יוֹמֵיכוֹן וְיוֹמֵי בְנֵיכוֹן עַל אַרְעָא דִּי
קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן כְּיוֹמֵי שְׁמַיָּא עַל אַרְעָא: כב אֲרֵי אִם מִטַּר תִּטְּרוּן
יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן לְמֶעְבְּדַהּ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן

רש״י

מַעַרְכוֹ, וְהֵקִיא וְשָׁטַף אֶת כָּל בְּנֵי הַמְסִבָּה, נְטָלוּהוּ בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו וּזְרָקוּהוּ אֲחוֹרֵי פַלְטְרִין (שם): מהרה. אֵינִי נוֹתֵן לָכֶם אַרְכָּא, וְאִם תֹּאמְרוּ וַהֲלֹא נִתְּנָה אַרְכָּא לְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה (בר׳ ו) דּוֹר הַמַּבּוּל לֹא הָיָה לָהֶם מִמִּי לִלְמוֹד וְאַתֶּם יֵשׁ לָכֶם מִמִּי לִלְמוֹד (ספרי): (יח) ושמתם את דברי. אַף לְאַחַר שֶׁתִּגְלוּ הֱיוּ מְצֻיָּנִים בְּמִצְוֹת, הַנִּיחוּ תְפִלִּין, עֲשׂוּ מְזוּזוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ לָכֶם חֲדָשִׁים כְּשֶׁתַּחְזְרוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יר׳ ל״א) הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים (ספרי): (יט) לדבר בם. מִשָּׁעָה שֶׁהַבֵּן יוֹדֵעַ לְדַבֵּר, לַמְּדֵהוּ „תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" שֶׁיְּהֵא זֶה לִמּוּד דִּבּוּרוֹ; מִכָּאן אָמְרוּ כְּשֶׁהַתִּינוֹק מַתְחִיל לְדַבֵּר אָבִיו מֵשִׂיחַ עִמּוֹ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּמְלַמְּדוֹ תוֹרָה, וְאִם לֹא עָשָׂה כֵן הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ קוֹבְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם וגו׳, (כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם. אִם עֲשִׂיתֶם כֵּן יִרְבּוּ, וְאִם לָאו לֹא יִרְבּוּ, שֶׁדִּבְרֵי תוֹרָה נִדְרָשִׁין מִכְּלָל לָאו הֵן וּמִכְּלָל הֵן לָאו (ספרי): לתת להם. לָתֵת לָכֶם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא לָתֵת

in all his ways, and to cleave unto him; 23Then will the Eternal
dispossess all these nations before you, and ye shall possess greater
nations and mightier than yourselves. 24Every place whereon the
soles of your feet shall tread shall be yours: from the desert and
Lebanon, from the river, the river Euphrates, even unto the back
sea, shall your boundary be. 25There shall no man be able to
stand before you: *for* the Eternal your God shall lay the dread of you
and the terribleness of you upon all the land that ye shall tread upon,
as he hath said unto you. 26Behold, I set before you this day a blessing
and a curse: 27The blessing, if ye obey the commandments of

רש״י

Mezuzoth *to your doorposts*, so that these shall not be novelties to you when you return. Similarly does it state, (Jer. XXXI. 21) "Set thee up distinquishing marks" (cf. Siphre)[1]. **(19)** לדבר בם [AND YE SHALL TEACH THEM UNTO YOUR CHILDREN,] TO SPEAK OF THEM — From the moment when your son knows how to speak, teach him *the text* (XXXIII. 4) "Moses commanded us the Torah as a possession of the congregation of Jacob" — so that this should be the means of teaching him to speak[2]) (Succ. 42a). From this they (the Rabbis) derived *their teaching:* When the babe begins to speak, his father should speak with him in the Holy Tongue, and should instruct him in the Torah. If he does not do this, it is as though he buries him, as it is said *here*, "And ye shall teach them unto your children to speak of them, etc.", **(21)** למען ירבו ימיכם וימי בניכם IN ORDER THAT YOUR DAYS MAY BE INCREASED AND THE DAYS OF YOUR CHILDREN — *We may learn from this that* if you do so, then they will be increased, but if not, they will not be increased, for the statements of the Torah may be expounded so as to derive from the negative the positive, and from the positive, the negative (Siphre). לתת להם [THE LAND WHICH THE LORD SWARE UNTO YOUR FATHERS] TO GIVE TO THEM — It is not written here "to give to you", but "to give to them". From this we are able to derive that *the tenet of* the "Resurrection of the Dead" is of Biblical origin (more lit., is from the Torah) (Siphre). **(22)** שמר תשמרון [IF] YE SHALL DILIGENTLY OBSERVE [ALL THESE COMMANDMENTS] — *The repetition of the verb implies* an admonition to be very much on one's guard: to be careful in respect to one's study *of the Torah* that it should not be forgotten (cf. Siphre). ללכת בכל דרכיו TO WALK IN ALL HIS WAYS — He is merciful, be thou merciful; He bestows lovingkindness, bestow thou lovingkindness (Siphre). ולדבקה בו AND TO CLEAVE TO HIM — Is it possible to say this? Is He not "a consuming fire" (IV. 24)? But *it means:* cleave to the scholars and sages, and I will account it unto you as though you cleave to Him (Siphre). **(23)** הוריש ה׳ THEN THE LORD WILL DRIVE OUT [ALL THESE NATIONS FROM BEFORE YOU] — If you do what devolves upon you, "I" will do what devolves upon Me (Siphre; cf. Rashi on v. 14). ועצמים מכם [YE SHALL POSSESS NATIONS] MIGHTIER THAN YOURSELVES — You are mighty, but they are mightier than you; for if *this does* not *mean to suggest* that the Israelites are mighty, what superiority is it that he ascribes to the Amorites by saying "mightier than yourselves"? But *the meaning must be:* you are mightier than other nations and they are mightier than you (cf. Siphre). **(25)** לא יתיצב איש וגו׳ NO MAN SHALL STAND [BEFORE YOU] — I have *here* the *statement* only *regarding* a man! Whence *may I derive that the same applies* to a nation or a family or a woman with her witchcraft? Because it states: לא יתיצב, "there shall be no standing *before you*" — under any circumstances. — If *this be* so, why does it speak of a man? *It means a man,*

NOTES

[1]) The quotation is an apt one, for the words were addressed to the Israelites in exile in Babylon (cf. Jer. XXXI. 1).

[2]) The verse is taken to mean: "And ye shall teach them to your children to speak through them, i. e. that they should speak by means of them.

בכל־דרכיו ולדבקה־בו׃ כג והוריש יהוה את־
כל־הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדלים
ועצמים מכם׃ כד כל־המקום אשר תדרך כף־
רגלכם בו לכם יהיה מן־המדבר והלבנון מן־
הנהר נהר־פרת ועד הים האחרון יהיה גבלכם׃
כה לא־יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם
יתן ׀ יהוה אלהיכם על־פני כל־הארץ אשר
תדרכו־בה כאשר דבר לכם׃

ומפטירין עניה סערה בישעיה בסימן נ"ד. קי"א חי"ק. יעל"א. סימן.

ס ס ס

כו ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה׃
כז את־הברכה אשר תשמעו אל־מצות

אונקלוס

למהך בכל ארחן דתקנן קדמוהי ולאתקרבא לדחלתה׃ כג ויתרך יי ית כל
עממיא האלין מקדמיכון ותירתון עממין סגיאין ותקיפין מנכון׃ כד כל אתרא
די תדרוך פרסת רגלכון בה לכון יהי מן מדברא ולבנן מן נהרא נהר פרת
ועד ימא מערבא יהי תחומכון׃ כה לא יתעתד אנש קדמיכון דחלתכון ואימתכון
יתן יי אלהכון על אפי כל ארעא די תדרכון בה כמא די מליל לכון׃

כו חזו די אנא יהב קדמיכון יומא דין ברכן ולוטין׃ כז ית ברכן די תקבלון

רש״י

לָהֶם, מִכָּאן מָצִינוּ לְמֵדִים תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה׃ (כב) שמר תשמרון. אַזְהָרַת שְׁמִירוֹת הַרְבֵּה, לְהִזָּהֵר בְּתַלְמוּדוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּכַּח (שם)׃ ללכת בכל דרכיו. הוּא רַחוּם וְאַתָּה תְּהֵא רַחוּם, הוּא גוֹמֵל חֲסָדִים וְאַתָּה גּוֹמֵל חֲסָדִים (שם)׃ ולדבקה בו. אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? וַהֲלֹא אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא? אֶלָּא הִדָּבֵק בְּתַלְמִידִים וּבַחֲכָמִים וּמַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ נִדְבַּקְתָּ בּוֹ (ספרי)׃ (כג) והוריש ה׳ עֲשִׂיתֶם מַה שֶּׁעֲלֵיכֶם, אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַה שֶּׁעָלַי (שם)׃ ועצמים מכם. אַתֶּם גִּבּוֹרִים, וְהֵם גִּבּוֹרִים מִכֶּם, שֶׁאִם לֹא שֶׁיִּשְׂרָאֵל גִּבּוֹרִים מָה הַשֶּׁבַח הַהוּא שֶׁמְּשַׁבֵּחַ אֶת הָאֱמוֹרִיִּים לוֹמַר וַעֲצוּמִים מִכֶּם?! אֶלָּא אַתֶּם גִּבּוֹרִים מִשְּׁאָר הָאֻמּוֹת, וְהֵם גִּבּוֹרִים מִכֶּם (עי׳ שם)׃ (כה) לא יתיצב איש וגו׳. אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ אֻמָּה וּמִשְׁפָּחָה וְאִשָּׁה בִּכְשָׁפֶיהָ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא יִתְיַצֵּב מִכָּל מָקוֹם, אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר אִישׁ? אֲפִילוּ כְּעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן (שם)׃ פחדכם ומוראכם. וַהֲלֹא פַּחַד הוּא מוֹרָא? אֶלָּא פַּחְדְּכֶם עַל הַקְּרוֹבִים וּמוֹרַאֲכֶם עַל הָרְחוֹקִים; פַּחַד לָשׁוֹן בְּעִיתַת פִּתְאוֹם, מוֹרָא לָשׁוֹן דְּאָגָה מִיָּמִים רַבִּים׃ כאשר דבר לכם. וְהֵיכָן דִּבֵּר? (שמ׳ כ״ג) אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְגו׳ (ספרי)׃

the Eternal your God, which I command you this day; 28And a curse, if
ye will not obey the commandments of the Eternal your God, but depart
from the way which I command you this day, to go after other gods,
which ye have not known. 29And it shall come to pass, when the Eternal
thy God hath brought thee in unto the land whither thou goest to possess
it, that thou shalt put the blessing upon mount Gerizim, and the curse
upon mount Ebal. 30*Are* they not on the other side of the Jordan, behind
the way of the setting of the sun, in the land of the Canaanites, who abide
in the plains over against Gilgal, beside the terebinths of Moreh? 31For ye
shall pass over the Jordan, to go in to possess the land which the Eternal

רש״י

be he even as Og, king of Bashan (Siphre; cf. Rashi on III. 11). פחדכם ומוראכם THE DREAD OF YOU AND THE FEAR OF YOU [THE LORD WILL PLACE UPON ALL THE LAND] — Is not, however, פחד the same as מורא? But פחדכם, "the dread of you", refers to peoples near by, and מוראכם, "the fear of you" to those far away, *for* פח׳ denotes "sudden terror", and מורא denotes apprehension enduring for many days (cf. Rashi on Sota 20b and Nidd. 71a; see also Rashi on Ex. XV. 16 and Note p. 241 there). כאשר דבר לכם AS HE HATH SAID TO YOU — And where did He say *this? In Exodus XXIII. 27:* "I will send My terror before thee" (Siphre).

ראה

(26) ראה אנכי . . . ברכה וקללה BEHOLD I [SET BEFORE YOU THIS DAY] A BLESSING AND A CURSE -- *those* which are *later* to be recited on Mount Gerizim and on Mount Ebal *respectively* (cf. v. 29)[1]). **(27)** את הברכה [I SET BEFORE YOU] THE BLESSING — with the view that ye should obey (אשר תשמעו)[2]). **(28)** מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו׳ [IF YE DEPART] FROM THE WAY WHICH I COMMAND YOU THIS DAY, TO GO [AFTER OTHER GODS] etc. — You thus learn that he who serves idols departs from the e n t i r e path *of life* that Israel has been commanded. From this *passage it was, that* they (the Rabbis) taught *the well-known dictum that* he who acknowledges *the divinity of* an idol is as though he denied the Torah in its entirety (Siphre). **(29)** ונתת את הברכה THEN THOU SHALT PUT THE BLESSING [UPON MOUNT GERIZIM] — *Understand this* as the Targum *renders it:* ית מברכיא, those w h o p r o n o u n c e the blessing. על הר גרזים *means* "t o w a r d s Mount Gerizim": they (the Levites) turned their faces *towards it* and b e g a n with a *formula of* b l e s s i n g: "Blessed be the man that doth n o t make any graven or molten image etc.". *For* e a c h of the *paragraphs beginning with the expression* ארור *as set forth* in the chapter (XXVII.), they first recited *in a converse form, beginning* with the expression ברוך, "Blessed be *etc.*" and *only* afterwards did they turn their faces towards Mount Ebal and began to recite the *corresponding* curse (Sota 32a; cf. Rashi on XXVII. 12)[3]). **(30)** הלא המה ARE THEY NOT [AT THE PASSAGE OF THE JORDAN . . .]? — He gave *geographical* indications regarding them (the mountains)[4]). אחרי [AT THE PASSAGE OF THE JORDAN,] AFTER — *This means:* behind the passage of the Jordan m u c h further on in a distance, for that is *the force of* the expression אחרי, *because* wherever *the term* אחרי (in contradistinction to אחר; cf. Rashi on Gen. XV. 1) is used it signifies "g r e a t l y separated" (cf. Siphre; Sota 33b). דרך מבוא השמש [AT THE PASSAGE OF THE JORDAN, FAR DISTANT FROM IT] ON THE WAY OF THE SETTING

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

[4]) There is a difference of opinion in the Talmud (Sota 33b) whether the descriptions given here refer to the mountain or whether it is a general description of the way they should take when entering the country. Rashi adopts the former view as being much more in accordance with the literal sense of the text, since הלא המה can only refer to the mountains just mentioned (cf. also Siphre).

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם׃
כח וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
לֹא־יְדַעְתֶּם׃ ס כט וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִים וְאֶת־הַקְּלָלָה
עַל־הַר עֵיבָל׃ ל הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי
דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה
מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה׃ לא כִּי אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה

אונקלוס

לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין׃ כח וּלְוָטַיָּא אִם לָא
תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן וְתִסְטוּן מִן אָרְחָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא
דֵין לִמְהָךְ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעְתּוּן׃ כט וִיהֵי אֲרֵי יַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לְאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל תַּמָּן לְמֵירְתַהּ וְתִתֵּן יָת מְבָרְכַיָּא עַל טוּרָא דִגְרִזִּין וְיָת
מְלַטְטַיָּא עַל טוּרָא דְעֵיבָל׃ ל הֲלָא אִנּוּן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא אֲחוֹרֵי אֹרַח מַעְלְנֵי
שִׁמְשָׁא בְּאַרְעָא כְּנַעֲנָאָה דְּיָתֵב בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵל גִּלְגְּלָא בִּסְטַר מֵישְׁרֵי מוֹרֶה׃
לא אֲרֵי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְמֵירַת יָת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵב לְכוֹן

רש״י

(כו) ראה אנכי... ברכה וקללה. הָאֲמוּרוֹת בְּהַר גְּרִזִים וּבְהַר עֵיבָל: (כז) את הברכה.
עַל מְנָת אשר תשמעו: (כח) מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו׳. הָא
לָמַדְתָּ כָּל הָעוֹבֵד עֲ״ז הֲרֵי הוּא סָר מִכָּל הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל מִכָּאן אָמְרוּ הַמּוֹדֶה
בַּעֲ״ז כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ (ספרי): (כט) ונתתה את הברכה. כְּתַרְגּוּמוֹ יָת מְבָרְכַיָּא —
אֶת הַמְבָרְכִים: על הר גרזים. כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִים הוֹפְכִין פְּנֵיהֶם וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה בָּרוּךְ
הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה וְגוֹ׳. כָּל הָאֲרוּרִים שֶׁבַּפָּרָשָׁה אָמְרוּ תְחִלָּה בִּלְשׁוֹן
בָּרוּךְ וְאַחַר כָּךְ הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בִקְלָלָה (סוטה ל״ג): (ל) הלא
המה. נָתַן בָּהֶם סִימָן: אחרי. אַחַר הָעֲבָרַת הַיַּרְדֵּן הַרְבֵּה וְהָלְאָה לְמֶרְחוֹק: וְזֶהוּ לְשׁוֹן
אַחֲרֵי, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרֵי מֻפְלָג הוּא: דרך מבוא השמש. לְהַלָּן מִן הַיַּרְדֵּן לְצַד
מַעֲרָב, וְטַעַם הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ שֶׁהֵם שְׁנֵי דְבָרִים, שֶׁנָּקְדוּ בִשְׁנֵי טְעָמִים, „אַחֲרֵי" נָקוּד
בְּפַשְׁטָא, „דֶרֶךְ" וּ„דֶרֶךְ" נָקוּד בְּמַשְׁפֵּל, וְהוּא דָגֵשׁ, וְאִם הָיָה „אַחֲרֵי דֶרֶךְ" דִּבּוּר אֶחָד,
הָיָה נָקוּד אַחֲרֵי בִּמְשָׁרֵת, בְּשׁוֹפָר הָפוּךְ, וְדֶרֶךְ בְּפַשְׁטָא וְרָפֶה: מול הגלגל. רָחוֹק מִן

your God giveth you, and ye shall possess it, and abide therein. [32]And
ye shall observe to do all the statutes and judgments which I set before
you this day.

12. [1]These *are* the statutes and judgments which ye shall observe to
do in the land which the Eternal God of thy fathers giveth thee to
possess it, all the days that ye live upon the ground. [2]Ye shall utterly
destroy all the places wherein the nations which ye shall possess served
their gods, upon the lofty mountains and upon the hills, and under every
bushy tree: [3]And you shall pull down their altars, and break their monu-
ments in pieces, and burn their groves with fire; and you shall cut down
the graven images of their gods, and destroy the names of them out of
that place. [4]Ye shall not do so unto the Eternal your God. [5]But unto the

רש"י

OF THE SUN — *i.e.* beyond the Jordan towards the West. The accents in the verse prove that they (the word אחרי and the phrase דרך מבוא השמש) are two *unconnected* phrases since they bear two *separate* accents *of a different character, viz., the word* אחרי is marked by a Pashta (a disjunctive accent), and the word דרך is marked by a משפל (our Yetib), and *also* has a Dagesh. If, however, אחרי דרך formed one phrase, the word אחרי should be marked by a conjunctive accent, a שופר הפוך (our Mahpach) and דרך by a Pashta, whilst the ד of דרך would be "weak" (i. e. have no Dagesh; cf. Rashi on Josh. VII. 15)[1]). מול הגלגל *means*, distant from Gilgal (not near Gilgal)[2]). אלוני מורה [BESIDE] THE TEREBINTHS OF MOREH — *This is* Shechem, for it states, (Gen. XII. 6): "unto the place of Shechem, unto the terebinth of Moreh" (cf. Rashi on that verse). **(31)** כי אתם עברים את הירדן וגו׳ FOR YE SHALL PASS OVER THE JORDAN etc., — The miracles *that will be wrought for you during your crossing* of the Jordan shall be an omen for you that you will indeed come into and inherit the land (cf. Siphre)[3]).

12. (2) אבד תאבדון YE SHALL UTTERLY DESTROY — Destroy and again destroy! (i. e. utterly destroy). From here *we learn* that he who would extirpate an object of idol-worship must t h o r o u g h l y root it up (i. e. remove every trace of it) (Ab. Zar. 45b). את כל המקמות אשר עבדו שם וגו׳ [YE SHALL UTTERLY DESTROY] ALL THE PLACES (according to Rashi: FROM ALL THE PLACES) WHEREIN [THE NATIONS . . .] SERVED — And what shall ye destroy from them? Their gods which are upon the mountains[4]). **(3)** מזבח *consists* of many stones, מצבה of one stone *only*. It is the

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ׃
לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַחֻקִּים וְאֶת־
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃ יב א אֵלֶּה
הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָֹה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ
כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה׃ ב אַבֵּד
תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־
הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃
ג וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת־מַצֵּבֹתָם
וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן
וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא׃ ד לֹא־
תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם׃ ה כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם

אונקלוס

וְתֵירְתוּן יָתַהּ וְתֵיתְבוּן בַּהּ׃ לב וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין׃ א אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי תִטְּרוּן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דִּיהַב יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ לְמֵירְתַהּ כָּל יוֹמַיָּא דִּי אַתּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא׃ ב אַבָּדָא תְאַבְּדוּן יָת כָּל אַתְרַיָּא דִּי פְלָחוּ תַמָּן עַמְמַיָּא דִּי אַתּוּן יָרְתִין יָתְהוֹן יָת טַעֲוָתְהוֹן עַל טוּרַיָּא רָמַיָּא וְעַל רָמָתָא וּתְחוֹת כָּל אִילַן עֲבוֹף׃ ג וּתְתָרְעוּן יָת אֱגוֹרֵיהוֹן וּתְתַבְּרוּן יָת קָמָתְהוֹן וַאֲשֵׁרֵיהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא וְצַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תְּקוֹצְצוּן וְתוֹבְדוּן יָת שְׁמְהוֹן מִן אַתְרָא הַהוּא׃ ד לָא תַעְבְּדוּן כֵּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ה אֱלָהֵן לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מִכָּל שִׁבְטֵיכוֹן לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן

רש״י

הַגִּלְגָּל׃ אלוני מרה. שְׁכֶם הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (בר׳ י״ב) עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה (ספרי)׃ (לא) כי אתם עברים את הירדן וגו׳. נִסִּים שֶׁל יַרְדֵּן יִהְיוּ סִימָן בְּיֶדְכֶם שֶׁתָּבֹאוּ וְתִירְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ (עי׳ ספרי)׃

יב (ב) אבד תאבדון. אַבֵּד וְאַחַר כָּךְ תְּאַבְּדוּן׃ מִכַּאן לְעוֹקֵר ע״ז שֶׁצָּרִיךְ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ (ע״ז מ״ה)׃ את כל המקמות אשר עבדו שם וגו׳. וּמַה תְּאַבְּדוּן מֵהֶם? את אלהיהם אֲשֶׁר על ההרים׃ (ג) מזבח. שֶׁל אֲבָנִים הַרְבֵּה. מַצֵּבָה. שֶׁל אֶבֶן אַחַת, וְהִיא

place which the Eternal your God shall choose out of all your tribes to put his name there, *even* after his residence shall ye inquire, and thither thou shalt come: 6And thither ye shall bring your burnt-offerings, and your sacrifices, and your tithes, and heave-offerings of your hand, and your vows, and your free-will-offerings, and the firstlings of your herds and of your flocks: 7And there ye shall eat before the Eternal your God, and ye shall rejoice in every performance of your hand, you and your house*holds,* wherein the Eternal your God hath blessed thee. 8Ye shall not do after all *the things* that we do here this day, every man whatsoever *is* right in his own eyes. 9For ye are not as yet come to the rest and to the inheritance, which the Eternal your God giveth you. 10But *when* ye go over the Jordan, and abide in the land which the Eternal your God

רש"י

בימום, the pedestal for idolatrous statuary, of which we learn in the Mishna (Ab. Zar. III. 7): A stone which one originally hewed for an idol's pedestal *is forbidden for use.* אשרה is a tree that had been worshipped[1]). ואבדתם את שמם AND DESTROY THEIR NAMES by giving them contemptuous nicknames. *What they call* בית גליא, "a sublime house", you should call בית כריא, "a base house", *what they call* עין כל, "the universal eye", *you call,* עין קוץ "the thorn eye" (Ab. Zar. 46a). **(4)** לא תעשון כן YE SHALL NOT DO SO [UNTO THE LORD YOUR GOD] — *i. e.* to burn offerings to God at any place *you choose (as do the idolators, cf. v. 2),* but at the place which He will choose (cf. vv. 5—6). — Another explanation is: ונתצתם את מזבחתם . . . ואבדתם את שמם . . . לא תעשון כן YE SHALL PULL DOWN THEIR ALTARS ... YE SHALL DESTROY THEIR NAMES ... *BUT* YE SHALL NOT DO THIS [TO THE LORD YOUR GOD] — It is a prohibition *addressed* to one who would blot out the Name *of God from any writing*, or would pull out a stone from the altar or from the forecourt[2]) (cf. Siphre; Macc. 22a). R. Ishmael said: "But can the idea enter your mind that the Israelites would pull down the altars *of God?*" But *the meaning of* לא תעשון כן *is* that you should not do like their doings so that your sins would c a u s e the Sanctuary of (built by) your fathers to be laid waste (Siphre). לשכנו תדרשו AFTER HIS RESIDENCE SHALL YE INQUIRE — This refers to the Tabernacle at Shiloh[3]). **(6)** וזבחיכם AND YOUR SACRIFICES — O b l i g a t o r y feast-offerings[4]). מעשרתיכם [THERE YOU SHALL BRING] YOUR TITHES — *i. e. both* the tithe of the cattle and the second tithe, in order to consume *them* within the wall[5]). תרומת ידכם THE HEAVE-OFFERING OF YOUR HAND — These are the first-fruits of which it is said, (XXVI. 4) "And the priest shall take the basket out of thine h a n d". ובכרת בקרכם AND THE FIRSTLINGS OF YOUR HERD — in order to give them to the priest that he may offer them there (cf. Siphre). **(7)** אשר ברכך ה׳ ACCORDING AS THE LORD [YOUR GOD] HATH BLESSED THEE — in accordance with the blessing bring *the offerings of festive rejoicing* (Siphre)[6]). **(8)** לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים וגו׳ YE SHALL NOT DO AFTER ALL [THE THINGS] THAT WE DO [HERE THIS DAY] — This refers *back* to *what is stated* above (XI. 31) "for ye shall pass over the Jordan etc.", *the meaning being:* when ye have crossed the Jordan, you are at once permitted to offer on Bamahs, *during* all the fourteen years of subjugating and dividing *the land amongst the tribes:* but on these Bamahs you must not sacrifice a l l that you sacrifice "h e r e t h i s d a y", in the Tabernacle that is with you and that has been anointed and is *thus* fit to offer s i n a n d g u i l t o f f e r i n g s and vows and free-will offerings on it, whilst on a Bamah only that may be sacrificed which has been made the subject of a vow or a f r e e - w i l l offering. And that is *the meaning of* איש כל הישר בעיניו, "every man whatsoever is right in his eyes" — vows and

NOTES

For Notes 1—6 see Appendix.

אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם
אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה׃
ו וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם
וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת
בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם׃ ז וַאֲכַלְתֶּם־שָׁם לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם אַתֶּם
וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ח לֹא תַעֲשׂוּן
כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיָּשָׁר
בְּעֵינָיו׃ ט כִּי לֹא־בָאתֶם עַד־עָתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה
וְאֶל־הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ י וַעֲבַרְתֶּם
אֶת־הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

אונקלוס

לְבֵית שְׁכִנְתֵּהּ תִּתְבְּעוּן וְתֵיתוּן לְתַמָּן׃ ו וְתַיְתוּן לְתַמָּן עֲלָוָתֵיכוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן
וְיָת מַעְשְׂרָתֵיכוֹן וְיָת אַפְרָשׁוּת יֶדְכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן וְנִדְבָתֵיכוֹן וּבְכוֹרֵי תוֹרְכוֹן וְעָנְכוֹן׃
ז וְתֵיכְלוּן תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְתֶחֶדוּן בְּכֹל אוֹשָׁטוּת יֶדְכוֹן אַתּוּן וֶאֱנָשׁ בָּתֵּיכוֹן
דִּי בָרְכָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ ח לָא תַעְבְּדוּן כְּכֹל דִּי אֲנַחְנָא עָבְדִין הָכָא יוֹמָא דֵין גְּבַר
כָּל מָן דְּכָשַׁר קֳדָמוֹהִי׃ ט אֲרֵי לָא אֲתֵיתוּן עַד כְּעַן לְבֵית נְיָחָא וּלְאַחְסָנָא דַּייָ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃ י וְתַעְבְּרוּן יָת יַרְדְּנָא וְתֵיתְבוּן בְּאַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן מַחְסֵן

רש״י

בִּימוּס שֶׁשְּׁנוּיָה בְּמִשְׁנָה (ע״ז מ״ז)׃ אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּתָהּ לְבִימוּס׃ אשרה. אִילָן הַנֶּעֱבָד׃ ואבדתם את שמם. לְכַנּוֹת לָהֶם שֵׁם לִגְנַאי, בֵּית גַּלְיָא קוֹרִין לָהּ בֵּית כַּרְיָא, עֵין כֹּל עֵין קוֹץ (שם ל״ו)׃ (ד) לא תעשון כן. לְהַקְטִיר לַשָּׁמַיִם בְּכָל מָקוֹם, כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר׃ דָ״אֶ ונתצתם את מזבחתם, ואבדתם את שמם, לא תעשון כן. אַזְהָרָה לַמּוֹחֵק אֶת הַשֵּׁם וְלַנּוֹתֵץ אֶבֶן מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ מִן הָעֲזָרָה (מכ׳ כ״ב). אָמַר רַ׳ יִשְׁמָעֵאל וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹתְצִין אֶת הַמִּזְבְּחוֹת? אֶלָּא שֶׁלֹּא תַעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִגְרְמוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם לְמִקְדַּשׁ אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁיִּתְחָרֵב (ספרי)׃ לשכנו תדרשו. זֶה מִשְׁכַּן שִׁילֹה׃ (ו) וזבחיכם. שְׁלָמִים שֶׁל חוֹבָה׃ מעשרתיכם. מַעְשַׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לֶאֱכוֹל לִפְנִים מִן הַחוֹמָה׃ תרומת ידכם. אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דב׳ כ״ו) בָּהֶם וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ (עי׳ ספרי)׃ ובכרת בקרכם. לְתִתָּם לַכֹּהֵן וְיַקְרִיבֵם שָׁם׃ (ז) אשר ברכך ה׳. לְפִי הַבְּרָכָה הָבֵא (ספרי)׃ (ח) לא תעשון בכל אשר אנחנו עשים וגו׳. מוּסָב לְמַעְלָה עַל כי אתם עברים את הירדן וגו׳, כְּשֶׁתַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן מִיָּד אַתֶּם מֻתָּרִים לְהַקְרִיב בְּבָמָה כָּל י״ד שָׁנָה שֶׁל כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק, וּבְבָמָה לֹא תַקְרִיבוּ כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם מַקְרִיבִים פה היום בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁהוּא עִמָּכֶם וְנִמְשָׁח וְהוּא כָשֵׁר לְהַקְרִיב בּוֹ חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת נְדָרִים וּנְדָבוֹת, אֲבָל בְּבָמָה אֵין קָרֵב אֶלָּא הַנִּדָּר וְהַנִּדָּב, וְזֶהוּ איש כל הישר בעיניו, נְדָרִים וּנְדָבוֹת, שֶׁאַתֶּם

giveth you to inherit, and *when* he giveth you rest from all your enemies
round about, so that ye abide safely. 11Then it shall be that ye shall bring
to the place which the Eternal your God will choose to establish his name
there, even thither shall ye bring all that I command you; your burnt-
offerings, and your sacrifices, your tithes, and the heave-offering of
your hand, and all your choice vows which ye vow unto the Eternal:
12And ye shall rejoice before the Eternal your God, ye, and your
sons, and your daughters, and your men-servants, and your maid-
servants, and the Levite that *is* within your gates; forasmuch as
he hath no portion nor inheritance with you. 13Take heed to
thyself lest thou offer thy burnt offerings in every place that
thou seest: 14But in the place which the Eternal shall choose in
one of thy tribes, there thou shalt offer thy burnt-offerings, and there

רש"י

free-will offerings which you dedicate because it is pleasing in your eyes to bring them, and not because of an obligation *imposed upon you*, such may you offer on Bamahs, *but not sacrifices that are to be offered in consequence of an obligation* (*sin and guilt offerings*) (Siphre; Zeb. 117b)[1]). **(9)** כי לא באתם FOR YE SHALL NOT HAVE COME [UNTO THE REST] all those fourteen years *of conquering and dividing the land*[2]). עד עתה is the same as "by that time". אל המנוחה [FOR YE SHALL NOT HAVE COME YET] TO THE REST — This refers to Shiloh. נחלה [AND TO] THE INHERITANCE — This refers to Jerusalem (Siphre; Zeb. 119a). **(10)** ועברתם את הירדן וישבתם בארץ BUT WHEN YE GO OVER THE JORDAN, AND SETTLE IN THE LAND — *This means*, that ye shall have divided it amongst the tribes and every man knows his portion and *the territory of* his tribe. והניח לכם AND WHEN HE GIVETH YOU REST — *i.e.*, after having conquered and divided *the land* and *having obtained* rest from the nations "which the Lord left by which to prove Israel" (Judg. III 1) — which was only in the days of David (cf. Siphre) — then, **(11)** והיה המקום וגו' IT SHALL BE [THAT YE SHALL BRING TO] THE PLACE [WHICH THE LORD YOUR GOD SHALL CHOOSE ... EVEN THITHER YE SHALL BRING ALL THAT I COMMAND YOU] — *then* build the "Chosen House" for yourselves in Jerusalem. And so indeed it states of David, (2 Sam. VII. 1, 2): "And it came to pass when the king sat in his house, and the Lord had given him rest round about from all his enemies, that the king said unto Nathan the prophet, 'See now, I dwell in the house of cedar, but the Ark of God dwelleth within curtains ...'" (cf. Rashi on that verse). שמה תביאו THITHER SHALL YE BRING [ALL THAT I COMMAND YOU] — Above (v. 6) it (the same expression) is said in reference to Shiloh, but here it is said in reference to Jerusalem. It is for the following reason that Scripture divides the matter *into two paragraphs*: to give permission *to offer on a Bamah in the intermediate period* between *the existence of* the one *sanctuary* and the other, *viz.*, that after Shiloh was destroyed and they came to Nob *and erected the Tabernacle there*, and then *again* when Nob was destroyed and they came to Gibeon, *sacrificing on* the Bamah was allowed until they *finally* came to Jerusalem (Zeb. 119a and Mishna Zeb. XIV. 1). מבחר נדריכם YOUR CHOICE VOWS — This teaches that one should bring *one's offerings* from the choicest (Siphre). **(13)** השמר לך TAKE HEED TO THYSELF [LEST THOU OFFER THY BURNT OFFERINGS IN EVERY PLACE THAT THOU SEEST] — *This negative form of the positive command in v. 11, is stated* in order to attach a negative command (לאו) to this matter. בכל מקום אשר תראה IN EVERY PLACE THAT "THOU" SEEST — *i.e.*, that enters thy mind, but thou mayest offer

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב
וִישַׁבְתֶּם־בֶּטַח׃ שני יא וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָבִיאוּ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם עוֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם
מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וּתְרֻמַת יֶדְכֶם וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם
אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַיהוָה׃ יב וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם
וְאַמְהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק
וְנַחֲלָה אִתְּכֶם׃ יג הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ
בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ יד כִּי אִם־בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם

אונקלוס

יָתְכוֹן וְינִיחַ לְכוֹן מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר וְתֵיתְבוּן לְרָחְצָן׃ יא וִיהֵי
אַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן בֵּהּ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן לְתַמָּן תַּיְתוּן יָת כָּל דִּי
אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן עֲלָוָתֵיכוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן מַעְשְׂרָתֵיכוֹן וְאַפְרָשׁוּת יְדְכוֹן וְכֹל
שְׁפַר נִדְרֵיכוֹן דִּי תִדְּרוּן קֳדָם יְיָ׃ יב וְתֶחֱדוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן
וּבְנָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן וְאַמְהָתֵיכוֹן וְלֵוָאָה דִּי בְקִרְוֵיכוֹן אֲרֵי לֵית לֵהּ חֳלָק וְאַחְסָנָא
עִמְּכוֹן׃ יג אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תַסֵּק עֲלָוָתָךְ בְּכָל אַתְרָא דִּי תֶחֱזֵי׃ יד אֱלָהֵן
בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ בְּחַד מִן שִׁבְטָיךְ תַּמָּן תַּסֵּק עֲלָוָתָךְ וְתַמָּן תַּעְבֵּד כֹּל דִּי

רש״י

מִתְנַדְּבִים ע״י שֶׁיָּשָׁר בְּעֵינֵיכֶם לַהֲבִיאָם וְלֹא ע״י חוֹבָה, אוֹתָם תַּקְרִיבוּ בְּבָמָה (שם; זבחי׳ קי״ז)׃ (ט) כי לא באתם. כָּל אוֹתָן י״ד שָׁנָה׃ עד עתה. כְּמוֹ עֲדַיִין׃ אל המנוחה. זוֹ שִׁילֹה׃ נחלה. זוֹ יְרוּשָׁלַיִם (ספרי; זב׳ קי״ט)׃ (י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ. שֶׁתִּתְחַלְּקוּהָ וִיהֵא כָּל אֶחָד מַכִּיר אֶת חֶלְקוֹ וְאֶת שִׁבְטוֹ׃ והניח לכם. לְאַחַר כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק וּמְנוּחָה מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה׳ לְנַסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל — וְאֵין זוֹ אֶלָּא בִּימֵי דָוִד — אָז (יא) והיה המקום וגו׳. בְּנוּ לָכֶם בֵּית הַבְּחִירָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדָוִד וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה׳ הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אֹיְבָיו וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים, וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה (ש״ב ז׳)׃ שמה תביאו וגו׳. לְמַעְלָה אָמוּר לְעִנְיַן שִׁילֹה וְכָאן אָמוּר לְעִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם, וְלָכֵךְ חִלְּקָם הַכָּתוּב לִתֵּן הֶתֵּר בֵּין זוֹ לְזוֹ, מִשֶּׁחָרְבָה שִׁילֹה וּבָאוּ לְנוֹב וְחָרְבָה נוֹב וּבָאוּ לְגִבְעוֹן הָיוּ הַבָּמוֹת מֻתָּרוֹת עַד שֶׁבָּאוּ יְרוּשָׁלַיִם (זב׳ קיט)׃ מבחר נדריכם. מְלַמֵּד שֶׁיָּבִיא מִן הַמֻּבְחָר (ספרי)׃ (יג) השמר לך. לִתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל הַדָּבָר׃ בכל מקום אשר תראה. אֲשֶׁר יַעֲלֶה בְּלִבְּךָ, אֲבָל אַתָּה

before the Eternal thy God in the place which he shall choose; in the festival of unleavened bread, and in the festival of weeks, and in the festival of tabernacles: and they shall not appear before the Eternal empty: [17]*Every* man *shall bring* according to the ability of his hand to give, according to the blessing of the Eternal thy God which he hath given thee. [18]Judges and bailiffs shalt thou make thee in all thy gates, which the Eternal thy God giveth thee, throughout thy tribes: and they shall judge the people with just judgment. [19]Thou shalt not wrest judgment; thou shalt not respect persons, neither take bribery: for bribery doth blind the eyes of the wise, and pervert the words of the righteous. [20]Justice, justice shalt thou pursue,

רש"י

matter (R. Hash. 13a; Succ. 12a)[1]. **(15)** והיית אך שמח ONLY BE REJOICED — According to its plain sense this is not the expression of a command but expresses an assurance: "*thou wilt be rejoicing*". But according to the Halachic interpretation they (the Rabbis) derived from here that the night before the last day of the festival (that preceding the eighth day) is to be included in *the obligation of* rejoicing (Succ. 48a; cf. Siphre)[2]. **(16)** ולא יראה את פני ה׳ ריקם AND THEY SHALL NOT APPEAR BEFORE THE LORD EMPTY, but — bring the burnt offerings that are obligatory when one appears *before the Lord*, and the peace offerings of the festival. **(17)** איש כמתנת ידו EVERY MAN [SHALL BRING] ACCORDING TO THE ABILITY OF HIS HAND TO GIVE — *i. e.* one who has a large household (lit., many eaters) and great possessions brings many burnt offerings and many peace offerings (Siphre; Chag. 8b)[3].

שפטים

(18) שפטים ושטרים JUDGES AND BAILIFFS — שופטים are the judges who pronounce sentence, and שוטרים are those who chastise the people at their (the judges') order [beating and binding *the recalcitrant*] with a stick and a strap until he accepts the judge's sentence (Siphre; Sanh. 16b and Rashi thereon). בכל שעריך IN ALL THY GATES — *i. e.* in each town. לשבטיך THROUGHOUT THY TRIBES — This is to be connected with תתן לך, *thus:* judges and bailiffs shalt thou make thee for thy tribes in all thy gates which the Lord thy God giveth thee. לשבטיך THROUGHOUT THY TRIBES — This teaches that judges must be appointed for each tribe *separately* and each city *separately* (Siphre; Sanh. 16b)[4]. ושפטו את העם וגו׳ AND THEY SHALL JUDGE THE PEOPLE [WITH JUST JUDGMENT] — *This means*, appoint judges who are expert and righteous to give just judgment (cf. Siphre)[5]. **(19)** לא תטה משפט *means* what it literally implies: THOU SHALT NOT WREST JUDGMENT[6]. ולא תכיר פנים AND THOU SHALT NOT RESPECT PERSONS — *not* even *if it be only* during the pleadings *of the parties*[7]. *This is* an admonition *addressed* to the judge that he should not be lenient to one and harsh to the other, *e. g. letting* one stand and the other sit; because as soon as he (the party treated harshly) observes that the judge shows more respect to his fellow his ability to plead is hampered (i. e. he loses self-confidence and cannot put his case with assurance) (cf. Shebu. 30a). ולא תקח שחד NEITHER TAKE BRIBERY — even *if you mean* to give a just judgment *in favour of the giver* (Siphre; cf. Rashi on Ex. XXIII. 8). כי השחד יעור FOR BRIBERY DOTH BLIND — As soon as he (the judge) has accepted a bribe from him (from one of the parties) it is impossible for him not to incline his heart to him *trying* to find something in his favour. דברי צדיקם *means*, the words which have been described *by the term* "righteous", *viz.*, the judgments of truth *uttered on Sinai* (cf. Rashi on Ex. XXII. 8 and Note thereon). **(20)** צדק צדק תרדף

NOTES

1) According to this explanation the ב in באספך is not temporal but means "with" what thou hast gathered in.

For Notes 2—7 see Appendix.

תַּעֲשֶׂ֔ה כֹּ֛ל אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מְצַוֶּֽךָּ׃ טו רַק֩ בְּכָל־אַוַּ֨ת
נַפְשְׁךָ֜ תִּזְבַּ֣ח ׀ וְאָכַלְתָּ֣ בָשָׂ֗ר כְּבִרְכַּ֨ת יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ
אֲשֶׁ֥ר נָֽתַן־לְךָ֖ בְּכָל־שְׁעָרֶ֑יךָ הַטָּמֵ֤א וְהַטָּהוֹר֙
יֹאכְלֶ֔נּוּ כַּצְּבִ֖י וְכָאַיָּֽל׃ טז רַ֥ק הַדָּ֖ם לֹ֣א תֹאכֵ֑לוּ עַל־
הָאָ֥רֶץ תִּשְׁפְּכֶ֖נּוּ כַּמָּֽיִם׃ יז לֹֽא־תוּכַ֞ל לֶאֱכֹ֣ל בִּשְׁעָרֶ֗יךָ
מַעְשַׂ֤ר דְּגָנְךָ֙ וְתִירֹשְׁךָ֣ וְיִצְהָרֶ֔ךָ וּבְכֹרֹ֥ת בְּקָרְךָ֖
וְצֹאנֶ֑ךָ וְכָל־נְדָרֶ֙יךָ֙ אֲשֶׁ֣ר תִּדֹּ֔ר וְנִדְבֹתֶ֖יךָ וּתְרוּמַ֥ת
יָדֶֽךָ׃ יח כִּ֣י אִם־לִפְנֵי֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ תֹּֽאכְלֶ֗נּוּ בַּמָּקוֹם֙
אֲשֶׁ֨ר יִבְחַ֜ר יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ בּ֔וֹ אַתָּ֨ה וּבִנְךָ֤ וּבִתֶּ֙ךָ֙
וְעַבְדְּךָ֣ וַאֲמָתֶ֔ךָ וְהַלֵּוִ֖י אֲשֶׁ֣ר בִּשְׁעָרֶ֑יךָ וְשָׂמַחְתָּ֗

אונקלוס

אֲנָא מְפַקֵּדָךְ: טו לְחוֹד בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ תִּכּוֹס וְתֵיכוֹל בִּשְׂרָא כְּבִרְכְּתָא דַייָ
אֱלָהָךְ דִּיהַב לָךְ בְּכָל קִרְוָךְ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא יֵיכְלִנֵּיהּ כִּבְשַׂר טַבְיָא וְאַיְלָא:
טז לְחוֹד דְּמָא לָא תֵיכְלוּן עַל אַרְעָא תִּשְׁדְּנֵיהּ כְּמַיָּא: יז לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמֵיכַל
בְּקִרְוָיךְ מַעְשַׂר עֲבוּרָךְ חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי תוֹרָךְ וְעָנָךְ וְכָל נִדְרָךְ דִּי תִדַּר
וְנִדְבָתָיךְ וְאַפְרָשׁוּת יְדָךְ: יח אֱלָהֵן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּיהּ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ

רש"י

מַקְרִיב עַ"פּ נָבִיא כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל (שם): (יד) באחד שבטיך. בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין,
וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם, הָא כֵּיצַד? כְּשֶׁקָּנָה דָוִד אֶת הַגּוֹרֶן מֵאֲרַוְנָה הַיְבוּסִי
גָּבָה הַזָּהָב מִכָּל הַשְּׁבָטִים וּמִכָּל מָקוֹם הַגּוֹרֶן בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין הָיָה (שם): (טו) רק
בכל אות נפשך. בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִם בִּבְשַׂר תַּאֲוָה לְהַתִּירָהּ לָהֶם בְּלֹא הַקְרָבַת
אֵמוּרִים הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (פסוק כ׳) כִּי יַרְחִיב ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ וגו׳
וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר וגו׳, בַּמֶּה זֶה מְדַבֵּר? בְּקָדָשִׁים שֶׁנָּפַל בָּהֶם מוּם שֶׁיִּפָּדוּ וְיֵאָכְלוּ
בְּכָל מָקוֹם, יָכוֹל יִפָּדוּ עַל מוּם עוֹבֵר, תַּ"ל רַק (ספרי): תזבח ואכלת. אֵין לְךָ בָּהֶם
הֶתֵּר גִּזָּה וְחָלָב אֶלָּא אֲכִילָה עַל יְדֵי זְבִיחָה (בכ׳ ו׳): הטמא והטהר. לְפִי שֶׁבָּאוּ מִכֹּחַ
קָדָשִׁים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל (ויק׳ ז׳), הֻצְרַךְ לְהַתִּיר בּוֹ
שֶׁטָּמֵא וְטָהוֹר אוֹכְלִים בִּקְעָרָה אַחַת כצבי וכאיל שֶׁאֵין קָרְבָּן בָּא מֵהֶם: כצבי וכאיל.
לְפָטְרָן מִן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה (ספרי): (טז) רק הדם לא תאכלו. אַעַ"פּ שֶׁאָמַרְתִּי
שֶׁאֵין לְךָ בּוֹ זְרִיקַת דָּם בַּמִּזְבֵּחַ, לֹא תֹאכְלֶנּוּ: תשפכנו כמים. לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין צָרִיךְ
כִּסּוּי (ספרי; חולי׳ פ"ד). דָּ"אַ הֲרֵי הוּא כַּמַּיִם לְהַכְשִׁיר אֶת הַזְּרָעִים (שם ל"ה): (יז) לא
תוכל. בָּא הַכָּתוּב לִתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל הַדָּבָר: לא תוכל. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר
יָכוֹל אַתָּה, אֲבָל אֵינְךָ רַשַּׁאי, כַּיּוֹצֵא בוֹ (יהוש׳ ט"ו) וְאֶת הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם לֹא
יָכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל (יְהוּדָה) לְהוֹרִישָׁם, יְכוֹלִים הָיוּ, אֶלָּא שֶׁאֵינָן רַשָּׁאִין לְפִי שֶׁכָּרַת לָהֶם
אַבְרָהָם בְּרִית כְּשֶׁלָּקַח מֵהֶם מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה; וְלֹא יְבוּסִים הָיוּ, אֶלָּא חִתִּים הָיוּ, אֶלָּא

before the Eternal thy God in every performance of thy hand. 19Take
heed to thyself lest thou forsake the Levite as long as thou livest upon
the ground. 20When the Eternal thy God shall enlarge thy boundary,
as he hath promised thee, and thou shalt say, I will eat flesh, because
thy soul longeth to eat flesh, thou mayest eat flesh, in every longing of
thy soul. 21If the place which the Eternal thy God hath chosen to put
his name there be too far from thee, then thou mayest sacrifice of thy
herd and of thy flock, which the Eternal hath given thee, as I have
commanded thee, and thou mayest eat in thy gates in every longing of
thy soul. 22But only as the gazelle and the hart is eaten, so thou shalt
eat them; the unclean and the clean shall eat *of* them alike.
23Only be sure that thou eat not the blood: for the blood *is*

רש"י

תזבח ואכלת THOU MAYEST SLAUGHTER AND EAT [FLESH] — You have no permission to use their fleece or milk (those of consecrated animals that had become blemished), but only the eating *of their flesh* after *ritual* slaughtering *is permitted* (cf. Siphre; Bech. 15, b)[1]. הטמא והטהור THE UNCLEAN AND THE CLEAN [MAY EAT THEREOF] — Because they (the consecrated animals that had become blemished) came *to their present status* by virtue of *once having been* consecrated animals, of which it is stated, (Lev. VII. 19) "And the flesh *of offerings* that toucheth any unclean thing shall not be eaten", it felt it necessary *explicitly* to permit in their case that an unclean and a clean *person* may eat out of the same dish (i. e. together) (cf. Siphre), כצבי וכאיל AS OF THE GAZELLE AND OF THE HART of which no sacrifice is *ever* brought. כצבי וכאיל AS OF THE GAZELLE, AND OF THE HART — *These apparently redundant words are intended* to exempt them (the פסולי המקדשין שנפדו) from *the dues of* "the shoulder, the two cheeks and the maw" (XVIII. 3) *which are compulsory gifts to the priests in the case of non-holy* (חולין) *animals* (Chul. 130a; Siphre)[2]. **(16)** רק הדם לא תאכלו ONLY

NOTES

1) See Appendix.

2) The permission to eat the flesh in a state of uncleanness might have been clearly enough expressed by the words הטמא ודטהור יאכלנו. But just because the permission to eat the flesh in a state of uncleanness might create the impression that פסולי המקדשין are in every respect to be treated like חולין, Scripture was compelled to state that they are exempt from זרוע והלחיים והקיבה. It did this by comparing them to these animals which are exempt from these dues, since Scripture prescribes them only in the case of שור ושה (cf. Rashi on XVIII. 3).

לִפְנֵ֨י יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ בְּכֹ֖ל מִשְׁלַ֥ח יָדֶֽךָ׃ יט הִשָּׁ֣מֶר
לְךָ֔ פֶּֽן־תַּעֲזֹ֖ב אֶת־הַלֵּוִ֑י כָּל־יָמֶ֖יךָ עַל־אַדְמָתֶֽךָ׃ ס
כ כִּֽי־יַרְחִיב֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהֶ֥יךָ אֶת־גְּבֻלְךָ֮ כַּאֲשֶׁ֣ר דִּבֶּר־
לָךְ֒ וְאָמַרְתָּ֙ אֹכְלָ֣ה בָשָׂ֔ר כִּֽי־תְאַוֶּ֥ה נַפְשְׁךָ֖ לֶאֱכֹ֣ל
בָּשָׂ֑ר בְּכָל־אַוַּ֥ת נַפְשְׁךָ֖ תֹּאכַ֥ל בָּשָֽׂר׃ כא כִּֽי־יִרְחַ֨ק
מִמְּךָ֜ הַמָּק֗וֹם אֲשֶׁ֨ר יִבְחַ֜ר יְהוָ֣ה אֱלֹהֶיךָ֮ לָשׂ֣וּם
שְׁמ֣וֹ שָׁם֒ וְזָבַחְתָּ֞ מִבְּקָרְךָ֣ וּמִצֹּאנְךָ֗ אֲשֶׁ֨ר נָתַ֤ן
יְהוָה֙ לְךָ֔ כַּאֲשֶׁ֖ר צִוִּיתִ֑ךָ וְאָֽכַלְתָּ֙ בִּשְׁעָרֶ֔יךָ בְּכֹ֖ל
אַוַּ֥ת נַפְשֶֽׁךָ׃ כב אַ֗ךְ כַּאֲשֶׁ֨ר יֵאָכֵ֤ל אֶת־הַצְּבִי֙ וְאֶת־
הָ֣אַיָּ֔ל כֵּ֖ן תֹּאכְלֶ֑נּוּ הַטָּמֵא֙ וְהַטָּה֔וֹר יַחְדָּ֖ו יֹאכְלֶֽנּוּ׃
כג רַ֣ק חֲזַ֗ק לְבִלְתִּי֙ אֲכֹ֣ל הַדָּ֔ם כִּ֥י הַדָּ֖ם ה֣וּא

אונקלוס

אֱלָהָךְ בֵּהּ אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וְלֵוָאָה דִּי בְקִרְוָיךְ וְתֶחֱדֵי קֳדָם יְיָ
אֱלָהָךְ בְּכָל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ: יט אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִשְׁבּוֹק יָת לֵוָאֵי כָּל יוֹמָיךְ
עַל אַרְעָךְ: כ אֲרֵי יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת תְּחוּמָךְ כְּמָא דִּי מַלֵּיל לָךְ וְתֵימַר אֵיכוֹל
בִּשְׂרָא אֲרֵי תִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ לְמֵיכַל בִּשְׂרָא בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ תֵּיכוֹל בִּשְׂרָא:
כא אֲרֵי יִתְרַחַק מִנָּךְ אַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן וְתִכּוֹס
מִתּוֹרָךְ וּמֵעָנָךְ דִּי יְהַב יְיָ לָךְ כְּמָא דִּי פַקֵּדְתָּךְ וְתֵיכוֹל בְּקִרְוָיךְ בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ:
כב בְּרַם כְּמָא דִּי מִתְאֲכֵל בְּשַׂר טַבְיָא וְאַיְלָא כֵּן תֵּיכְלִנֵּהּ מְסָאֳבָא וְדַכְיָא כַּחֲדָא
יֵיכְלִנֵּהּ: כג לְחוֹד תְּקַף בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל דְּמָא אֲרֵי דְמָא הוּא נַפְשָׁא וְלָא תֵיכוֹל

רש״י

עַל שֵׁם הָעִיר שֶׁשְּׁמָהּ יְבוּס, כַּךְ מְפוֹרָשׁ בְּפִרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פ׳ ל״ו) וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אִם
הֱסִירְךָ הָעִוְרִים וְהַפִּסְחִים (ש״ב ה׳) — צְלָמִים שֶׁכָּתְבוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁבוּעָה: ובכרת
בקרך. אַזְהָרָה לַכֹּהֲנִים: ותרומת ידך. אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים (ספרי; מכ׳ י״ז): (יח) לפני ה׳.
לִפְנִים מִן הַחוֹמָה: והלוי אשר בשעריך. אִם אֵין לְךָ לָתֵת לוֹ מֵחֶלְקוֹ, כְּגוֹן מַעֲשֵׂר
רִאשׁוֹן, תֵּן לוֹ מַעֲשַׂר עָנִי, אֵין לְךָ מַעֲשַׂר עָנִי, הַזְמִינֵהוּ עַל שְׁלָמֶיךָ (ספרי): (יט) השמר
לך. לִתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל הַדָּבָר (ספרי): על אדמתך. אֲבָל בַּגּוֹלָה אֵינְךָ מֻזְהָר עָלָיו יוֹתֵר
מֵעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל (שם): (כ) כי ירחיב וגו׳. לִמְּדָה תוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁלֹּא יִתְאַוֶּה אָדָם לֶאֱכוֹל
בָּשָׂר אֶלָּא מִתּוֹךְ רַחֲבַת יָדַיִם וָעוֹשֶׁר (חולי׳ פ״ד): כל אות נפשך וגו׳. אֲבָל בַּמִּדְבָּר
נֶאֱסַר לָהֶם בְּשַׂר חֻלִּין אֶלָּא אִם כֵּן מַקְדִּישָׁהּ וּמַקְרִיבָהּ שְׁלָמִים (שם ט״ז): (כא) כי ירחק
ממך המקום. וְלֹא תוּכַל לָבֹא וְלַעֲשׂוֹת שְׁלָמִים בְּכָל יוֹם כְּמוֹ עַכְשָׁיו שֶׁהַמִּשְׁכָּן הוֹלֵךְ
עִמָּכֶם, וזבחת... כאשר צויתך. לִמְּדָנוּ שֶׁיֵּשׁ צִוּוּי בִּזְבִיחָה הֵיאַךְ יִשְׁחוֹט, וְהֵן הִלְכוֹת שְׁחִיטָה
שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי (שם כ״ח): (כב) אך כאשר יאכל את הצבי וגו׳. אֵינְךָ מֻזְהָר

רש"י

BEFORE THE LORD — *i.e.* within the walls *of the city of Jerusalem*[1]. והלוי אשר בשעריך [BUT THOU MUST EAT THEM BEFORE THE LORD, THOU ...] AND THE LEVITE THAT IS WITHIN THY GATES — If you have nought to give him *that is due to him* as his portion, as, for instance, the first tithe, give him the "tithe of the poor" (the tithe that replaces the "second tithe" in the 3rd and 6th year of the Sabbatical period); and if you have no "tithe of the poor", invite him to your feast-offering meal (Siphre)[2]. **(19)** השמר לך TAKE HEED TO THYSELF [LEST THOU FORSAKE THE LEVITE] — *This is intended in addition to the positive command expressed in the previous verse*, to attach to it (the neglect of the Levite) a negative command, *also*. על אדמתך [TAKE HEED TO THYSELF LEST THOU FORSAKE THE LEVITE] UPON THY GROUND — but in exile (outside the Holy Land) you are not admonished as regards him more than as regards the poor of the ordinary Israelites (Siphre; Jer. Talm. Hor. end) **(20)** כי ירחיב וגו׳ WHEN [THE LORD THY GOD] SHALL ENLARGE [THY BOUNDARY ... AND THOU SHALT SAY, I WILL EAT FLESH ... THOU MAYEST EAT FLESH] — The Torah teaches the proper rule of life — that one should not desire to eat flesh except *he lives* amidst abundance and wealth (cf. Siphre; Chul. 84a; see also Rashi on Lev. XVII. 13)[3]. בכל אות נפשך וגו׳ [THOU MAYEST EAT FLESH] IN EVERY LONGING OF THY SOUL — In the wilderness, however, the flesh of a non-holy *animal* was forbidden to them *as food*, unless one first dedicated it *to the altar* and offered it as a peace offering (Siphre; Chul. 16b)[4]. **(21)** כי ירחק ממך המקום IF THE PLACE [WHICH THE LORD THY GOD HAS CHOSEN TO PUT HIS NAME THERE] BE TOO FAR FROM THEE and thou therefore art unable to come and prepare peace offerings at any time, as *thou doest* now when the Tabernacle accompanies you, וזבחת ... כאשר צויתך THEN THOU MAYEST SLAUGHTER ... AS I HAVE COMMANDED THEE — This teaches us that there was *already* a commandment regarding the slaughtering *of animals* — as to how one should slaughter; *it is not written in the Torah but it comprises* the traditional regulations regarding the slaughter of animals that were given orally (נאמרו) to Moses on *Mount* Sinai (Siphre; Chul. 28a). **(22)** אך כאשר יאכל את הצבי וגו׳ BUT ONLY AS THE GAZELLE [AND THE HART] IS EATEN, [SO THOU SHALT EAT THEM] — *i.e.* thou art not admonished to eat them in a state of cleanness *as*

NOTES

1) Here לפני ה׳ refers to the precincts of the whole city since Scripture defines it closely by במקום אשר יבחר, whilst e.g. in Lev. VI. 18 ושחט את החטאת לפני ה׳ denotes the north side of the altar only.

2) See Appendix.

3) In the Talmud and Siphre the reading is: למדה תורה ד״א שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון יכול יקח אדם מן השוק ויאכל בשר ת״ל מבקרך ומצאנך, הא אין אדם אוכל בשר עד שיהיו לו בקר וצאן Scripture teaches you that one should not eat meat unless (1) he really craves for it, and (2) unless he can afford to do so by using his own oxen and sheep. Scripture allows you to eat meat כי תאוה נפשך, if you have a strong craving for it, but Rashi points out that you should not permit yourself to have this craving (שלא יתאוה) unless your means allow of your satisfying it. Rashi condenses the second part of the rule and omits the first.

4) Cf. our Note on p. 177 in this edition of *Leviticus*.

רש"י

YE SHALL NOT EAT THE BLOOD — Although I have told *you* that there is no sprinkling of blood on the altar in its case (it being blemished and thus unfit for the altar), you shall *nevertheless* not eat it[1]). תשפכנו כמים YE SHALL POUR IT [UPON THE EARTH] AS WATER — *This latter word is intended* to tell you that *although they are compared to these* חיות, *yet* it (the blood) requires no covering *with dust as prescribed in the case of these* חיות *in Lev. XVII. 13* (Siphre; Chul. 84a). Another explanation is *that the word* כמים *is intended to suggest:* It is like water *in so far as* to make seed (food) receptive to uncleanness *just as water does* (cf. Lev. XI. 38) (Siphre; Chul. 35b). **(17)** לא תוכל THOU MAYEST NOT [EAT WITHIN THY GATES THE TITHE OF THY CORN etc.] — Scripture *thereby* intends to attach to this matter (the eating of מעשר, בכור etc. outside the walls of Jerusalem) a negative command *also* (the positive command being contained in v. 11). לא תוכל THOU MAYEST NOT (lit., thou canst not) [EAT etc.] — Rabbi Joshua the son of Korcha said: You can, but you are not allowed to (i. e. לא תוכל does not mean: you are unable for some reason or another to do so, but it expresses the inability to do it because of a legal restriction). A similar case *we have in* (Josh. XV. 63) "As to the Jebusites, the inhabitants of Jerusalem, the children of Judah could not drive them out" — they could have done so, but they were not allowed to (Siphre); because Abraham had made a covenant with them when he bought from them the cave of Machpelah *that they would be spared at the conquest of the Land. — As a matter fact* they were not Jebusites but Hittites (the people mentioned in Gen. XXIII. at the purchase of the cave), but *they were called Jebusites* after the city the name of which was Jebus. Thus is it explained in the Pirke d'R. Eliezer (ch. 36). And this is *the meaning of* what is stated, *that when David was about to drive out the Jebusites, they said to him* (2 Sam. V. 6) "Except thou take away the blind and the lame [thou shalt not come in hither]" — *by "the blind and the lame" they meant* the idols (that stood at the gates) upon which they had written the oath *which Abraham had taken.* ובכרת בקרך [THOU MAYEST NOT EAT WITHIN THY GATES THE TITHE OF THY CORN . . .] AND THE FIRSTLINGS OF THY HERD — *This, in contradistinction to* מעשר דגנך וכו׳, *is of course* a prohibition *addressed* to the priests (since the Israelites were not at all permitted to eat firstlings; cf. Zeb. V. 1: הבכור נאכל לכהנים והמעשר לכל אדם). ותרומת ידך AND THE HEAVE-OFFERINGS OF THY HAND — This refers to the first-fruits (cf. XXVI. 4) (Siphre; Macc. 17a). **(18)** לפני ה׳ [BUT THOU MUST EAT THEM]

NOTES

1) The reason for prohibiting the eating of blood is given in Lev. VII. 11—12: "I have given it to you on the altar to make an expiation for your souls . . . therefore I said unto the Children of Israel, 'No soul of you shall eat blood' ". But since these animals, being blemished, may not be brought on the altar, it might be assumed that the blood might be eaten. For this reason it must be explicitly stated that this is not permissible.

the life; and thou mayest not eat the life with the flesh. [24]Thou shalt not eat it: thou shalt pour it upon the earth as water. [25]Thou shalt not eat it: that it may be well with thee, and with thy children after thee, when thou shalt do what *is* right in the eyes of the Eternal. [26]Only thy holy things which thou hast, and thy vows, thou shalt bear, and go unto the place which the Eternal shall choose: [27]And thou shalt offer thy burnt-offerings, the flesh and the blood, upon the altar of the Eternal thy God: and the blood of thy sacrifices shall be poured upon the altar of the Eternal thy God, and thou shalt eat the flesh. [28]Keep and hear all these words which I command thee, that it may go well with thee, and with thy children after thee for ever, when thou doest what *is* good and right in the eyes

רש"י

is the case with sacrifices which you slaughter in a holy place; if, *however, you will argue:* How *is the case with* the gazelle and the hart? Their fat is permitted as food; so, too, is the fat of non-consecrated *domestic animals* (חולין) permitted! *Then I reply:* Scripture says אך (which word has a limitative force and thus indicates that חולין are not to be treated like the gazelle and the hart in e v e r y respect) (cf. Bech. 15a). **(23)** רק חזק לבלתי אכל הדם ONLY BE STRONG THAT THOU EAT NOT THE BLOOD — From *the fact* that it states, "Be strong" (make a special effort), you may learn that they had a prediliction to blood — to the eating of it; it was therefore necessary to state, "be strong". This is the view of R. Judah. R. Simeon, the son of Azzai, however, says: Scripture merely intends to caution you and to teach you to what great an extent you must strive to *fulfil* the *divine* commandments *in general.* If, as regards blood from which one can easily keep aloof since one does not long for it, it felt it necessary to insist on a strong effort on your part when forbidding it to you, how much the more *is it necessary for you to make great efforts in keeping* other commands *the fulfilment of which requires much moral strength* (cf. Siphre). ולא תאכל הנפש עם הבשר AND THOU MAYEST NOT EAT THE LIFE WITH THE FLESH — This is a prohibition of אבר מן החי, *the eating of* a limb cut from a living animal (Siphre; Chul. 102a; cf. Rashi on Gen. IX. 4). **(24)** לא תאכלנו THOU SHALT NOT EAT IT — This is a prohibition against *the eating of* דם התמצית (the last blood oozing through the cut of a vein: תמצית from מצה "to squeeze") (Ker. 4b)[1]. **(25)** לא תאכלנו THOU SHALT NOT EAT IT — This is a prohibition against *eating of* the blood contained in the limbs (ib.)[2]. למען ייטב לך וגו׳ THAT IT MAY BE WELL WITH THEE, etc. — Go and learn *how great is* the grant of reward for *keeping* the *divine* commandments: if in the case of blood for which the soul of man feels a loathing, he who keeps aloof from it obtains merit for himself and for his children after him, how much the more *is it so* in the case of robbery or forbidden sexual relations for which the soul of man may feel a longing (Macc. 23b). **(26)** רק קדשיך ONLY (i. e. however) THY HOLY THINGS [... THOU SHALT BEAR AND GO UNTO THE PLACE WHICH THE LORD SHALL CHOOSE] — *This means:* although you are permitted to slaughter n o n - h o l y *animals* I do not permit you to slaughter c o n s e c r a t e d *animals* and to eat them in thy gates (i. e. wherever you please) without sacrificing them *on the altar,* but bring them to the "House of Choice" (the Sanctuary)[3]. **(27)** ועשית עלתיך AND THOU SHALT OFFER THY BURNT OFFERINGS — *i. e.* if they (thy sacrifices) be burnt offerings, put the flesh as well as the blood on the altar, but if they are p e a c e o f f e r i n g s, then "the blood of thy sacrifices shall be poured" first on the altar and a f t e r w a r d s thou mayest eat the flesh. Furthermore did our Rabbis deduce *that the words* "thy sacrifices, however, [thou shalt bear, etc.]" are intended to teach with regard to consecrated animals that are outside the Land (abroad) as well as regards such animals that

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר׃ כד לֹא
תֹּאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ כה לֹא תֹּאכְלֶנּוּ
לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כו רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ
תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃
כז וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְדַם־זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל׃ כח שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ
אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי

אונקלוס

נַפְשָׁא עִם בִּשְׂרָא׃ כד לָא תֵיכְלִנֵּהּ עַל אַרְעָא תִשְׁדְּנֵהּ כְּמַיָּא׃ כה לָא תֵיכְלִנֵּהּ
בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ אֲרֵי תַעְבֵּד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ׃ כו לְחוֹד מַעְשַׂר
קוּדְשָׁיךְ דִּיהוֹן לָךְ וְנִדְרָךְ תִּטּוֹל וְתֵיתֵי לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ׃ כז וְתַעְבֵּד עֲלָוָתָךְ
בִּשְׂרָא וּדְמָא עַל מַדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וְדַם נִכְסַת קוּדְשָׁיךְ יִתְשַׁד עַל מַדְבְּחָא
דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּבִשְׂרָא תֵיכוּל׃ כח טַר וּתְקַבֵּל יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ
בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְלִבְנָךְ בַּתְרָךְ עַד עָלְם אֲרֵי תַעְבֵּד דְּתָקֵן וּדְכָשַׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃

רש״י

לְאָכְלָן בְּטָהֳרָה, אִי מָה צְבִי וְאַיָּל חֶלְבָּן מוּתָּר אַף חֻלִּין חֶלְבָּן מוּתָּר?! תַּ״ל אַךְ׃ (כג) רק חזק לבלתי אכל הדם. מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר חֲזַק אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִים בְּדָם לְאָכְלוֹ, לְפִיכָךְ הֻצְרַךְ לוֹמַר חֲזַק דִּבְרֵי רַ׳ יְהוּדָה, רַ׳ שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַזְהִירְךָ וּלְלַמֶּדְךָ עַד כַּמָּה אַתָּה צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בְּמִצְוֹת, אִם הַדָּם שֶׁהוּא קַל לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין אָדָם מִתְאַוֶּה לוֹ, הֻצְרַךְ לְחַזֶּקְךָ בְּאַזְהָרָתוֹ, קַ״וָ לִשְׁאָר מִצְוֹת (עי׳ ספרי)׃ ולא תאכל הנפש עם הבשר. אַזְהָרָה לְאֵבֶר מִן הֶחָי (חולי׳ ק״ב)׃ (כד) לא תאכלנו. אַזְהָרָה לְדַם הַתַּמְצִית (כרית׳ ד׳)׃ (כה) לא תאכלנו. אַזְהָרָה לְדַם הָאֵבָרִים (שם)׃ למען ייטב לך וגו׳. צֵא וּלְמַד מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, אִם הַדָּם שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה מִמֶּנּוּ הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ זוֹכֶה לוֹ וּלְבָנָיו אַחֲרָיו, קַל וָחוֹמֶר לְגָזֵל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶם (מכ׳ כ״ג)׃ (כו) רק קדשיך. אַאַ״פּ שֶׁאַתָּה מוּתָּר לִשְׁחוֹט חֻלִּין, לֹא הִתַּרְתִּי לְךָ לִשְׁחוֹט אֶת הַקֳּדָשִׁים וּלְאָכְלָן בִּשְׁעָרֶיךָ בְּלֹא הַקְרָבָה, אֶלָּא הֲבִיאֵם לְבֵית הַבְּחִירָה׃ (כז) ועשית עלתיך. אִם עוֹלוֹת הֵן, תֵּן הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאִם זִבְחֵי שְׁלָמִים הֵם, דַּם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל. וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ רַק קָדָשֶׁיךָ בָּא לְלַמֵּד עַל הַקֳּדָשִׁים שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְלַמֵּד עַל הַתְּמוּרוֹת וְעַל וַלְדוֹת קֳדָשִׁים שֶׁיַּקְרִבוּ (ספרי; בכ׳ י״ד)׃ (כח) שמר. זוֹ מִשְׁנָה שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְשָׁמְרָהּ בְּבִטְנְךָ

of the Eternal thy God. 29When the Eternal thy God shall cut off the
nations from before thee, whither thou goest to posses them, and thou
succeedest them, and abidest in their land; 30Take heed to thyself, lest
thou be snared by going after them, after that they be exterminated from
before thee; and lest thou inquire after their gods, saying, How did these
nations serve their gods? even so will I do likewise. 31Thou shalt not do
so unto the Eternal thy God: for every abomination to the Eternal,
which he hateth, have they done unto their gods; for even their sons and
their daughters have they burnt in the fire to their gods.

13. 1What thing soever I command you, observe to do: thou

רש"י

have been exchanged for other consecrated animals, and *finally* regarding the young of consecrated animals that *all such* must *also* be offered *in Jerusalem* (Siphre; Bech. 14b)[1]. **(28)** שמר KEEP [AND HEAR (understand) ALL THESE WORDS WHICH I COMMAND THEE] — This (the word שמר) implies the studying *of the oral law*[2]) — that you must keep it within you that it should not be forgotten, just as it is said, (Prov. XXII. 18) "[And apply thy heart unto my knowledge] for it is a pleasant thing if thou k e e p (תשמרם) them within thee", and *only* if thou learnest is it possible that thou wilt understand and fulfil *the commands*, but one who is not amongst those who study (lit., who is not included in learning) cannot be amongst those who act *correctly* (cf. Siphre; see also Rashi on IV. 6). (The translation is: keep, i. e. study and retain your learning in mind: ושמעת, and then thou wilt understand how to observe the commands). את כל הדברים [KEEP . . .] A L L WORDS [WHICH I COMMAND THEE] — *This implies* that a light precept should be as dear to you as a grave precept (Siphre). הטוב [THAT IT MAY GO WELL WITH THEE ... WHEN THOU DOEST] WHAT IS GOOD — *This refers to an action that is proper* in the eyes of the Heavenly *Father*. והישר AND WHAT IS RIGHT — *this refers to an action that appears to be proper* in the eyes of men (ib.)[3]. **(30)** פן תנקש [TAKE HEED TO THYSELF] LEST THOU BE SNARED — Onkelos renders תנקש as an expression of *the same root and meaning as* מוקש, a snare. But I say that he was not particular to examine carefully the expression, for we never find a נ in the term that means to snare, not even as a root letter that is *sometimes* omitted from it; but in the term denoting movement from place to place and knocking we do find a נ, *as in* (Dan. V. 6) "and his knees knocked (נקשן) one against the other". Here, too, I say *that* פן תנקש *means* lest thou run after them so that you cling to their doings. Similar is (Ps. CIX. 11) "Let the creditor be מנקש to all that he hath" — he (the speaker) is cursing the wicked that he may have many creditors and that these may go about running after his money[4]). אחרי השמדם מפניך [TAKE HEED THAT THOU BE NOT SNARED] (according to Rashi, THAT THOU DO NOT RUN AFTER THEM) AFTER THAT THEY BE EXTERMINATED BEFORE THEE — *The meaning is:* after you see that I exterminate them from before you, you ought to pay attention to w h y these were exterminated — because of the depraved doings which they practised. Consequently you should not act likewise lest others come and exterminate y o u (cf. Siphre)[5]. איכה יעבדו HOW DID [THESE NATIONS] SERVE [THEIR GODS? EVEN SO WILL I DO LIKEWISE] — Because Scripture has laid down a punishment for idolatrous worship only in the case of sacrifice, offering incense, libation and prostration, as it is written (Ex. XXII. 19), "[He that s a c r i f i c e t h unto any god] save unto the Lord only [shall be doomed to death]" — *which thus puts under the death penalty only* kinds of worship that are performed in honour of the Most High God (i. e. such as have characteristics similar to "sacrifice"; cf. Rashi on Ex. XXII. 19), Scripture comes and teaches you here that if the usual way of worshipping any idol is by some other rite, as e. g., that one exposes his person

NOTES

For Notes 1—5 see Appendix.

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס שלישי כט כִּי־יַכְרִית יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לָרֶשֶׁת
אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם׃
ל הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם
מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי׃
לא לֹא־תַעֲשֶׂה כֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֲבַת
יְהוָה אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־
בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם׃
יג א אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם

אונקלוס

כט אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירַת יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ
וְתֵירַת יָתְהוֹן וְתֵיתֵב בְּאַרְעֲהוֹן׃ ל אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִתְּקַל בָּתְרֵיהוֹן בָּתַר
דְּיִשְׁתֵּיצוּן מִקֳּדָמָךְ וְדִילְמָא תִתְבַּע לְטָעֲוָתְהוֹן לְמֵימַר אֶכְדֵּין פָּלְחִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין
יָת טַעֲוָתְהוֹן וְאַעְבֵּד כֵּן אַף אֲנָא׃ לא לָא תַעְבֵּד כֵּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי כָּל דִּמְרָחַק
קֳדָם יְיָ דִּי סָנֵי עֲבַדוּ לְטַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי אַף יָת בְּנֵיהוֹן וְיָת בְּנָתֵיהוֹן מוֹקְדִין בְּנוּרָא
לְטַעֲוָתְהוֹן׃ א יָת כָּל פִּתְגָּמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יָתֵהּ תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד לָא

רש״י

שֶׁלֹּא תִשְׁכַּח, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (משי׳ כ״ב) כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ, וְאִם שָׁנִיתָ אֶפְשָׁר שֶׁתִּשְׁמַע וּתְקַיֵּם, הָא כָל שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל מִשְׁנָה אֵינוֹ בִּכְלַל מַעֲשֶׂה (עי׳ ספרי)׃ את כל הדברים. שֶׁתְּהֵא חֲבִיבָה עָלֶיךָ מִצְוָה קַלָּה כְּמִצְוָה חֲמוּרָה (שם)׃ הטוב. בְּעֵינֵי הַשָּׁמַיִם. והישר. בְּעֵינֵי אָדָם׃ (ל) פן תנקש. אונקלוס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן מוֹקֵשׁ, וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁלֹּא חָשׁ לְדַקְדֵּק בַּלָּשׁוֹן, שֶׁלֹּא מָצִינוּ נו״ן בִּלְשׁוֹן יוֹקֵשׁ, וַאֲפִילוּ לִיסוֹד הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ, אֲבָל בִּלְשׁוֹן טֵרוּף וְקִשְׁקוּשׁ מָצִינוּ נו״ן, וְאַרְכֻּבָּתֵהּ דָּא לְדָא נָקְשָׁן (דני׳ ה׳)׃ וְאַף זֶה אֲנִי אוֹמֵר פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם — פֶּן תִּטָּרֵף אַחֲרֵיהֶם, לִהְיוֹת כָּרוּךְ אַחַר מַעֲשֵׂיהֶם; וְכֵן (תה׳ ק״ט) יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל אֲשֶׁר לוֹ — מְקַלֵּל אֶת הָרָשָׁע לִהְיוֹת עָלָיו נוֹשִׁים רַבִּים וְיִהְיוּ מְחַזְּרִין וּמִתְנַקְּשִׁין אַחַר מָמוֹנוֹ׃ אחרי השמדם מפניך. אַחַר שֶׁתִּרְאֶה שֶׁאַשְׁמִידֵם מִפָּנֶיךָ, יֵשׁ לְךָ לָתֵת לֵב מִפְּנֵי מָה נִשְׁמְדוּ אֵלּוּ, מִפְּנֵי מַעֲשִׂים מְקֻלְקָלִים שֶׁבִּידֵיהֶם! אַף אַתָּה לֹא תַעֲשֶׂה כֵן שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ אֲחֵרִים וְיַשְׁמִידוּךָ (עי׳ ספרי)׃ איכה יעבדו. לְפִי שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל עֲבוֹדָה זָרָה אֶלָּא עַל זוֹבֵחַ וּמְקַטֵּר וּמְנַסֵּךְ וּמִשְׁתַּחֲוֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמ׳ כ״ב) בִּלְתִּי לַה׳ לְבַדּוֹ — דְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים לְגָבוֹהַּ, בָּא וְלִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁאִם דַּרְכָּהּ שֶׁל ע״ז לְעָבְדָהּ בְּדָבָר אַחֵר, כְּגוֹן פּוֹעֵר לִפְעוֹר וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס, זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ וְחַיָּב, אֲבָל זוֹבֵחַ וּמְקַטֵּר וּמְנַסֵּךְ וּמִשְׁתַּחֲוֶה אֲפִילוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ חַיָּב (סנה׳ ס׳)׃ (לא) כי גם את בניהם. „גַּם״ — לְרַבּוֹת אֶת אֲבוֹתֵיהֶם וְאִמּוֹתֵיהֶם; אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא אֲנִי רָאִיתִי גּוֹי שֶׁכָּפַת לְאָבִיו לִפְנֵי כַלְבּוֹ וַאֲכָלוֹ (ספרי)׃

shalt not add thereto, nor diminish from it. 2 If there arise among you
a prophet, or a dreamer of dreams, and giveth thee a sign or a wonder,
3 And the sign or the wonder come to pass whereof he spake unto thee,
saying, Let us go after other gods, which thou hast not known, and let
us serve them; 4 Thou shalt not hearken unto the words of that prophet,
or that dreamer of dreams: for the Eternal your God trieth you,
to know whether you really love the Eternal your God with all
your heart and with all your soul. 5 Ye shall go after the Eternal
your God, him ye shall fear, his commandments ye shall
keep, his voice ye shall obey, him ye shall serve, and unto
him ye shall cleave. 6 And that prophet, or that dreamer of dreams,

רש"י

in honour of Baal Peor, or casts a stone before Mercury — *then* this is i t s cult and *one who performs it* is *therefore* liable *to the death penalty*, but *for* sacrifice, offering incense, libation and prostration one becomes liable *to the death penalty* even though this be not the usual way of *worshipping* it (Sanh. 60b). **(31)** כי גם את בניהם FOR ALSO THEIR SONS [AND THEIR DAUGHTERS HAVE THEY BURNT IN THE FIRE TO THEIR GOD] — *The word* גם, "*also*", *is intended* to include *amongst those they used to burn*, their p a r e n t s also. R. Akiba related, "I once saw a heathen who bound his father *and threw him* before his dog which thereupon devoured him" (Siphre).

13. (1) את כל הדבר E V E R Y T H I N G [I COMMAND YOU] — light *precepts* as well as grave ones (ib.), תשמרו לעשות OBSERVE TO DO — *This statement is intended* to attach also a p r o h i b i t i o n (לאו) to the p o s i t i v e commands *mentioned* in this section, for wherever השמר is used it is a term that implies a prohibition, but *the difference between this and an ordinary prohibition is* that f l a g e l l a t i o n is not inflicted for *infringing a prohibition resulting from the use of the term* השמר in connection with a positive command. לא תסף עליו THOU SHALT NOT ADD THERETO — *as, for instance, to place* f i v e chapters in the Tephillin, *to employ* five species *of fruit and plants* in the *fulfilment of the command of* Lulab, *to recite* four *instead of three* blessings in the Benedictions of the priests (Siphre; cf. Rashi on IV. 2). **(2)** ונתן אליך אות [IF THERE ARISE AMONG YOU A PROPHET ...] AND GIVETH THEE A SIGN *that will show itself* in the heavens, just as it is stated in the case of Gideon *who spoke to the angel*, (Judg. VI. 17) "[If now I found grace in your sight], then show me a sign (אות)", and then it *further* states, (ib. v. 39) "[let me prove, I pray thee, but this once with the fleece;] let it be dry only upon the fleece [and upon all the ground let there be d e w]"[1]). או מופת OR A WONDER *showing itself* on the earth. — Nevertheless you shall not hearken unto him (although the sign or the wonder come to pass; cf. v. 3). But if you ask, why then does God give him the power to perform a sign? *Scripture replies*, (v. 4) "for the Lord your God t r i e t h you, [to know whether you really love the Lord your God]" (Siphre; cf. Sanh. 90a). **(5)** ואת מצותיו תשמרו HIS COMMANDMENTS YE SHALL KEEP — the Law of Moses, ובקלו תשמעו HIS VOICE YE SHALL OBEY — the voice of the prophets, ואתו תעבדו HIM YE SHALL SERVE in His Temple (Siphre)[2]). ובו תדבקון AND UNTO HIM YE SHALL CLEAVE — *i.e.* cleave to His w a y s: do kindly actions, bury the dead, visit the sick, as did the Holy One, blessed be He (Sota 14a). **(6)** סרה [BECAUSE HE HATH SPOKEN] סרה — *i.e.* something that is strange in the

NOTES

[1]) There is another reading of this Rashi in some printed editions which runs as follows: ונתן אליך אות בשמים, דכתיב והיו לאותות ולמועדים: או מופת בארץ, דכתיב אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חורב. So, too, is the reading of the Siphre. According to our reading we must explain that although the dew was to show itself on earth, yet coming from heaven it may be regarded as אות בשמים.

[2]) See Appendix.

אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע
מִמֶּנּוּ: פ
ב כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ
אוֹת אוֹ מוֹפֵת: ג וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר
אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
לֹא־יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם: ד לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי
הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי
מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם
אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־
נַפְשְׁכֶם: ה אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ
וְאֶת־מִצְוֺתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ
וּבוֹ תִדְבָּקוּן: ו וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם

אונקלוס

תּוֹסְפוּן עֲלוֹהִי וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּהּ: ב אֲרֵי יְקוּם בֵּינָךְ נְבִיָּא אוֹ חָלֵם חֶלְמָא וְיִתֵּין
לָךְ אָת אוֹ מוֹפְתָא: ג וְיֵיתֵי אָתָא וּמוֹפְתָא דִּי מַלִּיל עִמָּךְ לְמֵימַר נְהָךְ בָּתַר
טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעְתָּנוּן וְנִפְלְחִנּוּן: ד לָא תְקַבֵּל לְפִתְגָּמֵי נְבִיָּא הַהוּא אוֹ
לְחָלֵם חֶלְמָא הַהוּא אֲרֵי מְנַסֵּי יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לְמִדַּע הַאִיתֵיכוֹן רָחֲמִין יָת יְיָ
אֱלָהֲכוֹן בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן: ה בָּתַר דַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן תְּהָכוּן וְיָתֵהּ
תִּדְחֲלוּן וְיָת פִּקּוֹדוֹהִי תִּטְּרוּן וּלְמֵימְרֵהּ תְּקַבְּלוּן וְקֳדָמוֹהִי תִּפְלְחוּן וּבְדַחַלְתֵּהּ
תִּתְקָרְבוּן: ו וּנְבִיָּא הַהוּא אוֹ חָלֵם חֶלְמָא הַהוּא יִתְקְטֵל אֲרֵי מַלִּיל סָטְיָא עַל יְיָ

רש״י

י״ג (א) את כל הדבר. קַלָּה כַּחֲמוּרָה (שם): תשמרו לעשות. לִתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל עֲשֵׂה
הָאֲמוּרִים בְּפָרָשָׁה, שֶׁכָּל הִשָּׁמֵר לְשׁוֹן לֹא תַעֲשֶׂה הוּא, אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹקִין עַל הִשָּׁמֵר שֶׁל
עֲשֵׂה (מכ׳ י״נ): לא תסף עליו. חֲמִשָּׁה טוֹטָפוֹת, חֲמִשָּׁה מִינִין בַּלּוּלָב, אַרְבַּע בְּרָכוֹת
לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים (ספרי): (ב) ונתן אליך אות. בַּשָּׁמַיִם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בְּגִדְעוֹן (שופ׳ ו׳)
וְעָשִׂיתָ לִּי אוֹת וְאוֹמֵר יְהִי נָא חֹרֶב אֶל הַגִּזָּה וגו׳: או מופת. בָּאָרֶץ. אַעַ״פִּ־כֵן לֹא תִשְׁמַע
לוֹ, וְאִם תֹּאמַר מִפְּנֵי מָה נוֹתֵן לוֹ הַקָּבָּ״ה מֶמְשָׁלָה לַעֲשׂוֹת אוֹת? כי מנסה ה׳ אלהיכם
אתכם (ספרי עי׳ סנה׳ צ׳): (ה) ואת מצותיו תשמרו. תּוֹרַת מֹשֶׁה, ובקלו תשמעו. בְּקוֹל
הַנְּבִיאִים, ואתו תעבדו. בְּמִקְדָּשׁוֹ (ספרי): ובו תדבקון. הִדָּבֵק בִּדְרָכָיו — גְּמוֹל חֲסָדִים,
קְבוֹר מֵתִים, בַּקֵּר חוֹלִים, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה הַקָּבָּ״ה (סוטה י״ד): (ו) סרה. דָּבָר הַמּוּסָר מִן

shall be put to death; because he hath spoken defection from the Eternal
your God, who brought you out of the land of Egypt, and released you
out of the house of servants, to drive thee out of the way which the
Eternal thy God commanded thee to go in: so shalt thou put the evil
away from the midst of thee. 7If thy brother, the son of thy mother, or
thy son, or thy daughter, or the wife of thy bosom, or thy fellow-*man*,
who *is* as thine own soul, entice thee secretly, saying, Let us go and serve
other gods, which thou hast not known, thou, nor thy fathers; 8*Namely,*
of the gods of the peoples which *are* round about you, nigh unto thee,
or far off from thee, from the *one* end of the earth even unto the *other*
end of the earth; 9Thou shalt not consent unto him, nor hearken

רש"י

world (more lit., removed from the world), something which never existed and was never created (a pure invention), and which I never bade him say; detournure in O. F. והפדך מבית עבדים AND WHO RELEASED YOU OUT OF THE HOUSE OF SERVANTS — even though he had no *other claim* on you but that He delivered you, it would be sufficient for Him *to claim your obedience* (Siphre). **(7)** כי יסיתך IF [THY BROTHER . . .] ENTICE THEE — *The term* יסת always denotes to "stir up", "to incite", as it is said, (1 Sam. XXVI. 19) "If it be the Lord that hath stirred thee up (הסיתך) against me"; inciter in O. F., *Engl. to incite* — *i. e.* that he induces one to act thus. אחיך THY BROTHER — *means, thy brother* on the father's side. בן אמך THE SON OF THY MOTHER — *i. e., thy brother* on the mother's side. (The meaning of the Hebrew words is: thy brother o r the son of thy mother). חיקך [OR THE WIFE OF] THY BOSOM — *i. e.* who lies on thy bosom and is attached (מחוקה) to you, affichee in O. F. Similar *is the expression* (Ez. XLIII. 14) "and from the bottom (מחיק) upon the ground" — *i. e.* from the foundation that is sunk in the ground. אשר כנפשך [OR THY FELLOW-MAN] WHO IS AS THINE OWN SOUL — This refers to thy father[1]). Scripture specially mentions all those who are dear to you — *that you must not consent unto them nor spare them* (v. 9), how much the less *should you consent unto* others *or spare them.* בסתר [IF THY BROTHER ENTICE THEE] SECRETLY — Scripture speaks of what usually occurs (but does not intend to exclude one who entices people publicly), for *usually* the words of the enticer are *spoken* in secret. Similarly does Solomon say *of the strange woman that she practises her art of seduction* (Prov. VII. 9) "In the twilight, in the evening of the day, in the blackness of night and the darkness" (Siphre). אשר לא ידעת אתה ואבתיך [LET US GO AND SERVE OTHER GODS] WHICH THOU HAST NOT KNOWN, THOU, NOR THY FATHERS — This would be a great disgrace for you: for not even the *heathen* nations abandon that which their fathers have handed down to them, and this man says to you, "Abandon what thy fathers have handed down to you"! (ib.)[2]). **(8)** הקרבים אליך או הרחקים [LET US GO AND SERVE OTHER GODS . . . NAMELY, OF THE GODS] WHICH ARE NIGH UNTO THEE, OR FAR OFF [FROM THEE] — To what end does it (Scripture) mention *the gods of* the near nations and those of the far-off ones? But this is *in effect* what Scripture says: From *your knowledge of* the gods of the near nations, you may draw conclusions regarding the nature *of the gods* of those far-off; just as there is nothing real in those of the near ones so there is nothing real in those of the far-off ones (Sanh. 61b; Siphre). מקצה הארץ [GODS . . . FAR OFF FROM THEE] FROM THE ONE END OF THE EARTH [EVEN UNTO THE OTHER END OF THE EARTH] — This refers to the sun, the moon and the host of heaven (the stars) who move from one end of the world to the other (Siphre)[3]). **(9)** לא תאבה לו THOU SHALT NOT CONSENT UNTO HIM — *i. e.* thou shalt feel no longing (תאב) towards him, thou shalt show no affection for him (אהב);

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

ההוא יומת כי דבר־סרה על־יהוה אלהיכם
המוציא אתכם מארץ מצרים והפדך מבית
עבדים להדיחך מן־הדרך אשר צוך יהוה אלהיך
ללכת בה ובערת הרע מקרבך: ס ז כי
יסיתך אחיך בן־אמך או־בנך או־בתך או אשת
חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה
ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה
ואבתיך: ח מאלהי העמים אשר סביבתיכם
הקרבים אליך או הרחקים ממך מקצה הארץ
ועד־קצה הארץ: ט לא־תאבה לו ולא תשמע

אונקלוס

אלהכון די אפיק יתכון מארעא דמצרים ודפרקך מבית עבדותא לאטעיותך
מן ארחא די פקדך יי אלהך למהך בה ותפלי עבד דביש מבינך: ז ארי
ימלכנך אחוך בר אמך או ברך או ברתך או אתת קימך או חברך די כנפשך
בסתרא למימר נהך ונפלח לטעות עממיא די לא ידעת את ואבהתך:
ח מטעות עממיא די בסחרניכון דקריבין לך או דרחיקין מנך מסיפי ארעא
ועד סיפי ארעא: ט לא תיבי ליה ולא תקבל מנה ולא תחוס עינך עלוהי ולא

רש"י

העולם, שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר בו, דישטוי"רנורא בלעז: והפדך מבית עבדים. אפילו אין לו עליך אלא שפדאך דיו (ספרי): (ז) כי יסיתך. אין הסתה אלא גרוי, שנאמר (ש"מ כ"ו) אם ה' הסיתך בי, אנסיטר"א בלעז, שמשיאו לעשות כן: אחיך. מאב: או בן אמך. מאם: חיקך. השוכבת בחיקך ומחקה בך, אפקיי"דא בלעז, וכן (י"ה מ"ג), ימחיך הארץ – מיסוד התקוע בארץ: אשר כנפשך. זה אביך, פרש לך הכתוב את החביבין לך, ק"ו לאחרים: בסתר. דבר הכתוב בהווה, שאין דברי מסית אלא בסתר, וכן שלמה הוא אומר (מש' ז') בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה: אשר לא ידעת אתה ואבתיך. דבר זה גנאי גדול הוא לך – שאף האמות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם, וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך (ספרי): (ח) הקרבים אליך או הרחקים. למה פרט קרובים ורחוקים? אלא כך אמר הכתוב: מטבן של קרובים אתה למד טבן של רחוקים. כשם שאין ממש בקרובים, כך אין ממש ברחוקים (סנה' ס"א): מקצה הארץ. זו חמה ולבנה וצבא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו (ספרי): (ט) לא תאבה לו. לא תהא תאב לו, לא תאהבנו, לפי שנאמר (ויק' י"ט) ואהבת לרעך כמוך – את זה לא תאהב: ולא תשמע אליו. בהתחננו על נפשו למחול לו. לפי שנאמר (שמ' כ"ג) עזב תעזב עמו – לזה לא תעזוב: ולא תחום

unto him; neither shall thine eye spare him, neither shalt thou pity
him, neither shalt thou conceal him; 10But thou shalt surely kill him;
thine hand shall be first upon him to put him to death, and afterwards
the hand of all the people. 11And thou shalt stone him with stones, that
he die; because he hath sought to thrust thee away from the Eternal thy
God, who brought thee out of the land of Egypt, from the house of
servants. 12And all Israel shall hear, and fear, and shall do no more
any such evil as this is among you. 13If thou shalt hear *say* in one of
thy cities, which the Eternal thy God hath given thee to abide there,
saying, 14*Certain* men, worthless persons, are gone out from among
you, and have thrust away the inhabitants of their city, saying, Let us
go and serve other gods, which ye have not known; 15Then shalt thou
inquire, and make search, and ask diligently, and, behold, *if it be* truth,

רש"י

This is stated because it is said, (Lev. XIX. 18) "Thou shalt love thy fellow-man as thyself"; this man, however, thou shalt not love[1]). ולא תשמע אליו AND THOU SHALT NOT HEARKEN UNTO HIM when he makes entreaty for his life, that you should forgive him. *This is stated* because it says. (Ex. XXIII. 5) "[If thou see the ass of him that hateth thee] thou shalt surely help him"; this man, however, thou shalt not help. ולא תחוס עינך עליו NEITHER SHALL THINE EYE SPARE HIM — *This is stated* because it says, (Lev. XIX. 16) "thou shalt not stand against the blood of thy fellow" — this man, however, thou shalt not spare (Siphre). ולא תחמל NEITHER SHALT THOU PITY [HIM] — *i. e.* thou shalt not occupy thyself in his favour (you shall not seek to find anything favourable to him), ולא תכסה עליו AND THOU SHALT NOT CONCEAL (COVER OVER) HIM — If you know anything about him that will condemn him, you are not allowed to keep silent (Siphre). **(10)** כי הרג תהרגנו BUT THOU SHALT SURELY KILL HIM — and if he has left the court after having been acquitted have him brought back for condemnation *if you know anything against him;* if, *on the other hand*, he has left the court after being found guilty do not bring him back *to plead* in his favour (Siphre)[2]). ידך תהיה בו בראשנה THINE HAND SHALL BE FIRST UPON HIM [TO PUT HIM TO DEATH] — He who was to be seduced to idolatry has the duty to put him to death; if he did not die by his hand he must die by the hands of others, as it goes on to state "and afterwards the hands of all the people" (cf. Siphre). **(13)** לשבת שם [IF THOU SHALT HEAR SAY IN THE CITIES WHICH THE LORD THY GOD HATH GIVEN THEE] TO ABIDE THERE — *The words "to abide there" are added* to exclude Jerusalem which city was not intended as a dwelling-place (Siphre; cf. B. Kam. 82b)[3]). כי תשמע לאמור IF THOU SHALT HEAR ... SAYING *means, if thou shalt hear* people saying thus: "[Certain men, worthless persons,] have gone out" etc.[4]). **(14)** אנשים CERTAIN MEN — but not women. בני בליעל WORTHLESS PERSONS — *people* that have thrown off the yoke of the Omnipresent (the word is taken in the sense of בְּלִי עֹל, without a yoke) (Siphre). ישבי עירם THE INHABITANTS OF THEIR CITY — but not the inhabitants of another

NOTES

1) The Siphre, from which Rashi quotes, evidently feels that לא תאבה and לא תשמע cannot be taken in the usual sense of "thou shalt not consent, and thou shalt not listen" to his seduction, because the next verse is introduced by כי which is to form a contrast with all the preceding verbs. Siphre therefore takes אבה, שמע, חוס, חמל, כסה all as synonyms expressing feelings of pity and compassion, to which כי הרג תהרגנו forms a clear contrast: you shall not love him, not give ear to his entreaty for pity, not spare him, etc., (although I bid you this concerning all your fellow men) but (כי) thou shalt kill him.

For Notes 2—4 see Appendix.

אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־
תְכַסֶּה עָלָיו׃ י כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ
בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה׃
יא וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים׃ יב וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ
לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃ ס יג כִּי־
תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר׃ יד יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל
מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה
וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃
טו וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת

אונקלוס

תְּרַחֵם וְלָא תְכַסֵּי עֲלוֹהִי׃ י אֱרֵי מִקְטַל תִּקְטְלִנֵּהּ יְדָךְ תְּהֵי בֵהּ בְּקַדְמֵיתָא
לְמִקְטְלֵהּ וִידָא דְכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא׃ יא וְתִרְגְּמִנֵּהּ בְּאַבְנַיָּא וִימוּת אֲרֵי בְעָא
לְאַטְעָיוּתָךְ מִדַּחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא׃
יב וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא בִישָׁא הָדֵין בֵּינָךְ׃
יג אֲרֵי תִשְׁמַע בְּחַד מִקִּרְוָיךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמִתַּב תַּמָּן לְמֵימָר׃ יד נְפָקוּ
גֻּבְרִין בְּנֵי רִשְׁעָא מִבֵּינָךְ וְאַטְעִיו יָת יָתְבֵי קַרְתְּהוֹן לְמֵימַר נְהַךְ וְנִפְלַח לְטַעֲוָת
עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעְתּוּן׃ טו וְתִתְבַּע וְתִבְדּוֹק וְתִשְׁאַל יָאוּת וְהָא קֻשְׁטָא כֵּוָן פִּתְגָּמָא

רש״י

עינך עליו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויק׳ י״ט) לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ – עַל זֶה לֹא תָחוֹס׃ ולא תחמל. לֹא תַהֲפוֹךְ בִּזְכוּתוֹ׃ ולא תכסה עליו. אִם אַתָּה יוֹדֵעַ לוֹ חוֹבָה אֵינְךָ רַשַּׁאי לִשְׁתּוֹק (ספרי)׃ (י) כי הרג תהרגנו. אִם יָצָא מִבֵּ״ד זַכַּאי הַחֲזִירֵהוּ לְחוֹבָה, יָצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב אַל תַּחֲזִירֵהוּ לִזְכוּת (שם)׃ ידך תהיה בו בראשונה. מִצְוָה בְּיַד הַנִּסָּת לַהֲמִיתוֹ, לֹא מֵת בְּיָדוֹ, יָמוּת בְּיַד אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר ויד כל העם וגו׳ (עי׳ ספרי)׃ (יג) לשבת שם. פְּרָט לִירוּשָׁלַיִם שֶׁלֹּא נִתְּנָה לְדִירָה (שם)׃ כי תשמע, לאמר. אוֹמְרִים כֵּן יָצְאוּ וְגוֹ׳ – (יד) אנשים. וְלֹא נָשִׁים׃ בני בליעל. בְּלִי עוֹל, שֶׁפָּרְקוּ עֻלּוֹ שֶׁל מָקוֹם (שם)׃ ישבי עירם. וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת, מִכָּאן אָמְרוּ אֵין נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת עַד שֶׁיַּדִּיחוּהָ אֲנָשִׁים וְעַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מִתּוֹכָהּ (סנה׳ קי״א)׃ (טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב. מִכָּאן לָמְדוּ שֶׁבַע חֲקִירוֹת

and the thing certain, *that* such abomination is done among you; [16]Thou
shalt surely smite the inhabitants of that city with the edge of the sword,
dooming it to destruction, and all that *is* therein, and the beasts thereof,
with the edge of the sword. [17]And thou shalt gather all the spoil of it
into the midst of the street thereof, and shalt burn with fire the city,
and all the spoil thereof every whit, for the Eternal thy God: and it
shall be a heap of ruins for ever; it shall not be built again. [18]And there
shall cleave nought of the doomed thing to thine hand: that the Eternal
may turn from the fierceness of his wrath, and shew thee compassion,
and compassionate thee, and multiply thee, as he hath sworn unto thy
fathers; [19]When thou shalt hearken to the Eternal thy God, to keep all
his commandments which I command thee this day, to do *that which is*
right in the eyes of the Eternal thy God.

14. [1]Ye *are* children of the Eternal your God: ye shall not
cut yourselves, nor make any baldness between your eyes

רש״י

city. From here they (our Rabbis) *derived what they* said, "A town is not treated as an עיר הנדחת (i. e. does not come under the category of a "condemned city" which according to vv. 16—17 must be utterly destroyed) unless it be men who lead them (the inhabitants) astray, and unless its seducers be of its midst (inhabitants of that city) (Sanh. 111b)[1]. **(15)** ודרשת וחקרת ושאלת היטב THEN SHALT THOU INQUIRE, AND MAKE SEARCH, AND ASK DILIGENTLY – From here — from the variety of expressions *denoting inquiry* in this verse — they (the Rabbis) derived the *law of investigating capital cases by means of* "seven investigations" (referring to date, time and place). *in the following manner:* here (in our verse) there occur three expressions *relating to inquiry, viz.*, ודרשת, וחקרת and היטב — the expression ושאלת does not come into account, *because* from it they derived בדיקות, the examination referring to accompanying circumstances, — and in another passage (XIX. 18) it states, "and the judges shall enquire diligently (ודרשו השופטים היטב)", and still in another passage (XVII. 40) it states, "and thou shalt inquire diligently (ודרשת היטב)" — *thus altogether seven expressions. — And although they are used in connection with different cases* they learned by way of analogy (ג״ש) *of the term* היטב *used here and in the passages quoted that it is intended* to apply what is stated in one case to the others *also* (Sanh. 40a; cf. Siphre)[2]. **(16)** הכה תכה THOU SHALT SURELY SMITE [THE INHABITANTS OF THAT CITY] — If you cannot put them to death by the death-penalty prescribed regarding them, kill them in some other way (Siphre; B. Metz. 31b; cf. Rashi on v. 10). **(17)** לה׳ אלהיך [AND THOU SHALT BURN WITH FIRE THE CITY . . .] FOR THE LORD THY GOD — *i. e.* for *the honour of* His name and for His sake. **(18)** למען ישוב ה׳ מחרון אפו THAT THE LORD MAY TURN FROM THE FIERCENESS OF HIS WRATH — for as long as idol-worship exists in the world the fierce wrath *of God* is *kindled* against the world (Siphre; Sanh. 111b; cf. Rashi on Gen. IX. 32).

NOTES

1) In order to destroy a city because its inhabitants have been seduced to idolatry therefore two conditions are required: (1) The seducers be men (not women and minors) i. e., people that have full responsibility for their doings. (2) They must not be strangers but inhabitants of that city, for otherwise the responsibility does not rest exclusively on the latter, that they should be punished by extermination.

2) See Appendix.

נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ׃
טז הַכָּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֶב
הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ
לְפִי־חָרֶב׃ יז וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ
רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ
כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה
עוֹד׃ יח וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן
יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ
וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ יט כִּי תִשְׁמַע
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ ס רביעי יד א בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין

אונקלוס

אִתְעֲבִידָא תּוֹעֶבְתָּא הָדָא בֵּינָךְ׃ טז מִמְחָא תִמְחֵי יָת יָתְבֵי קַרְתָּא הַהִיא לְפִתְגָּם
דְּחָרֶב גַּמַּר יָתַהּ וְיָת כָּל דִּי בַהּ וְיָת בְּעִירַהּ לְפִתְגָּם דְּחָרֶב׃ יז וְיָת כָּל עֲדָאַהּ
תִּכְנוֹשׁ לְגוֹ פְּתָיַהּ וְתוֹקֵד בְּנוּרָא יָת קַרְתָּא וְיָת כָּל עֲדָאַהּ גְּמִיר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
וּתְהֵי תֵּל חָרִיב לְעָלַם לָא תִתְבְּנֵי עוֹד׃ יח וְלָא יִדְבַּק בִּידָךְ מִדַּעַם מִן חֶרְמָא
בְּדִיל דִּיתוּב יְיָ מִתְּקוֹף רֻגְזֵהּ וְיִתֵּן לָךְ רַחֲמִין וִירַחֵם עֲלָךְ וְיַסְגִּנָּךְ כְּמָא דִי קַיֵּים
לַאֲבָהָתָךְ׃ יט אֲרֵי תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא
מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ א בְּנִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן

רש״י

מֵרִבּוּי הַמִּקְרָא, כָּאן יֵשׁ ג׳ דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה וְהֵיטֵב – וְשָׁאַלְתָּ אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן וּמִמֶּנּוּ לָמְדוּ בְּדִיקוֹת – וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (דב׳ י״ט) וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב, וְעוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (שם י״ז) וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב, וְלָמְדוּ הֵיטֵב הֵיטֵב לִגְזֵרָה שָׁוָה, לִתֵּן הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה (סנה׳ מ׳)׃ (טז) הכה תכה. אִם אֵינְךָ יָכוֹל לַהֲמִיתָם בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בָּהֶם, הֲמִיתֵם בְּאַחֶרֶת (ספרי; ב״מ ל״א)׃ (יז) לה׳ אלהיך. לִשְׁמוֹ וּבִשְׁבִילוֹ׃ (יח) למען ישוב ה׳ מחרון אפו. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁעֲ״ז בָּעוֹלָם חָרוֹן אַף בָּעוֹלָם (ספרי)׃

for the dead. [2]For thou *art* an holy people unto the Eternal thy God,
and the Eternal hath chosen thee to be a people of a select portion unto
himself, from all the nations that *are* upon the ground. [3]Thou shalt
not eat any abomination. [4]These *are* the beasts which ye may eat; any
of the herd, any of the sheep, and any of the goats, [5]The hart, and the
gazelle, and the fallow-deer, and the wild goat, and the dyshon,
and the wild ox, and the chamois. [6]And every beast that parteth
the hoof, and cleaveth the cleft into two hoofs, *and* cheweth the
cud among the beasts, that ye may eat. [7]Nevertheless these ye
shall not eat of them that chew the cud, or of them that
part the hoof, being cloven footed; *as* the camel, and the
hare and the coney: for they chew the cud, but part not the hoof;

רש"י

14. (1) לא תתגדדו YE SHALL NOT CUT YOURSELVES — *i. e.* you shall not make cuttings and incisions in your flesh for the dead in the way the Amorites do, because you are children of the Lord and it is therefore becoming for you to be comely and not cut about and with hair torn out. בין עיניכם [NOR MAKE ANY BALDNESS] BETWEEN YOUR EYES — *i. e.* adjoining the forehead. In another passage (Lev. XXI. 5), however, it states, "They shall not make baldness upon t h e i r h e a d"! *It, however, intends* to make the w h o l e head *subject to the same law, so far as making it bald is concerned*, as *that part which is* between the eyes (Siphre; cf. Rashi on Lev. XXI. 5 and Note thereon). **(2)** כי עם קדוש אתה FOR THOU ART AN HOLY PEOPLE — *Thou a r t holy* — your actual holiness *comes to you* from your fathers, but, in addition, ובך בחר ה' THE LORD HATH CHOSEN THEE *so that you are for t w o reasons bound to keep aloof from these pagan customs* (cf. Siphre). **(3)** כל תועבה [THOU SHALT NOT EAT] ANY ABOMINATION — *i. e.* anything that I have d e c l a r e d[1]) to be an abomination to you (which in itself may not be an abominable thing) — as for instance if one *deliberately* makes a slit in the ear of a firstborn animal (thus making it unfit for sacrifice) so that one may slaughter it in the country (i. e. outside Jerusalem) *and eat it there*. Here you have a thing I d e c l a r e d t o b e an abomination to you, *in that I commanded you* (Lev. XXII. 21) "one shall cause no blemish to be therein"[2]). Scripture now comes and teaches you here that one should not slaughter such *an animal* and e a t it, on account of t h a t blemish. *Another example:* If one boils meat in milk: here you have a thing that I have declared to be an abomination to you (cf. Ex. XXIII. 19; XXXIV. 26; Deut. XIV. 21), and here it lays down the prohibition about e a t i n g it (Chul. 114b)[3]). **(4—5)** זאת הבהמה . . . איל וצבי ויחמור THESE ARE THE BEASTS [WHICH YOU MAY EAT] THE HART AND THE GAZELLE AND THE FALLOW DEER — This (the fact that Scripture begins with זאת הבהמה and goes on to enumerate חיות) teaches us that חיה is included in the term בהמה (Siphre; Chul. 71a; cf. Rashi on Lev. XI. 2, last sentence, and Note thereon). It further teaches us that there are more unclean beasts and wild animals than clean ones, for *where two contrasted classes are spoken of* it always enumerates *by name the individuals of* the smaller class (Siphre; Chul. 63a.) (Since it enumerates here the c l e a n animals these must be the minority.) ואקו AND THE אקו — This is rendered in the Targum by יעלא, *the same term as the Hebrew* יעל *in the expression* יעלי סלע (Job. XXXIX. 1). This is *what is called in German* Steinbock. ותאו — *This is rendered in the Targum by* תור בלא *which is the same as* תור יער, the ox of the forest (wild ox), *for* בלא *means* "forest" in the Aramaic language. **(6)** מפרסת *means* split, as the Targum *has it*. פרסה — plante *in O. F.; Engl. hoof*. ושסעת AND HATH CLOVEN [HOOFS] — *i. e. hoofs* divided into two nails, for there are *animals with hoofs* split but not *entirely* divided into two nails (cf. Rashi on

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

עֵינֵיכֶם לָמֵת׃ ב כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
וּבְךָ בָּחַר יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס ג לֹא תֹאכַל כָּל־
תּוֹעֵבָה׃ ד זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ שׁוֹר שֵׂה
כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים׃ ה אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן
וּתְאוֹ וָזָמֶר׃ ו וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת
שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ
תֹּאכֵלוּ׃ ז אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה
וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה אֶת־הַגָּמָל וְאֶת־
הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה וּפַרְסָה

אונקלוס

לָא תִתְהַמְמוּן וְלָא תְשַׁוּוּן מְרַט בֵּין עֵינֵיכוֹן עַל מִית׃ ב אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּבָךְ אִתְרְעֵי יְיָ לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם חַבִּיב מִכֹּל עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי
אַרְעָא׃ ג לָא תֵיכוּל כָּל דִּמְרַחַק׃ ד דָּא בְעִירָא דְּתֵיכְלוּן תּוֹרִין אִמְּרִין דִּרְחֵלִין
וְגַדְיָן דְּעִזִּין׃ ה אַיְּלָא וְטַבְיָא וְיַחְמוּרָא וְיַעֲלָא וְרֵימָא וְתוֹר־בָּלָא וְדִיצָא׃ ו וְכָל
בְּעִירָא דִּסְדִיקָא פַרְסָתָא וּמַטִּלְפָא טִלְפִין תַּרְתֵּין פַּרְסָתָא מַסְּקָא פִשְׁרָא בִּבְעִירָא
יָתַהּ תֵּיכְלוּן׃ ז בְּרַם יָת דֵּין לָא תֵיכְלוּן מִמַּסְּקֵי פִשְׁרָא וּמִמַּסְדִיקֵי פַרְסָתָא מַטִּלְפֵי

רש״י

יד (א) לא תתגדדו. לֹא תִתְּנוּ גְּדִידָה וְשָׂרֶט בִּבְשַׂרְכֶם עַל מֵת כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים עוֹשִׂין, לְפִי שֶׁאַתֶּם בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם וְאַתֶּם רְאוּיִין לִהְיוֹת נָאִים וְלֹא גְּדוּדִים וּמְקֻרָחִים׃ בין עיניכם. אֵצֶל הַפַּדַּחַת, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (ויקי כ״א) לֹא יִקְרְחָה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם — לַעֲשׂוֹת כָּל הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם (ספרי)׃ (ב) כי עם קדוש אתה. קְדֻשַּׁת עַצְמְךָ מֵאֲבוֹתֶיךָ, וְעוֹד ובך בחר ה׳׃ (ג) כל תועבה. כָּל שֶׁתִּעַבְתִּי לְךָ, כְּגוֹן צָרַם אֹזֶן בְּכוֹר כְּדֵי לְשָׁחֲטוֹ בַּמְּדִינָה הֲרֵי דָּבָר שֶׁתִּעַבְתִּי לְךָ, כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ, בָּא וְלִמֵּד כָּאן שֶׁלֹּא יִשְׁחַט וְיֹאכַל עַל אוֹתוֹ הַמּוּם, בַּשֵּׁל בָּשָׂר בְּחָלָב הֲרֵי דָּבָר שֶׁתִּעַבְתִּי לְךָ, וְהִזְהִיר כָּאן עַל אֲכִילָתוֹ (חולי קי״ד)׃ (ד—ה) זאת הבהמה, איל וצבי ויחמור. לִמְּדָנוּ שֶׁהַחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה, וְלִמְּדָנוּ שֶׁבְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה מְרֻבָּה מִן הַטְּהוֹרָה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם פּוֹרֵט אֶת הַמּוּעָט (ספרי; חולי ס״ג)׃ ואקו. מְתֻרְגָּם יַעֲלָא (איוב ל״ט) יַעֲלֵי סָלַע, הוּא אשטנב״וק׃ ותאו. תּוֹר בָּלָא, תּוֹר הַיַּעַר, בָּלָא יַעַר בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי׃ (ו) מפרסת. סְדוּקָה, כְּתַרְגּוּמוֹ׃ פרסה פלאנט״ה׃ ושסעת. חֲלוּקָה בִּשְׁתֵּי צִפָּרְנַיִם, שֶׁיֵּשׁ סְדוּקָה וְאֵינָהּ חֲלוּקָה בְּצִפָּרְנַיִם, וְהִיא טְמֵאָה׃ בבהמה. מַשְׁמָע מַה שֶּׁנִּמְצָא בַּבְּהֵמָה אֱכוֹל, מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁהַשְּׁלִיל נִתָּר בִּשְׁחִיטַת אִמּוֹ (חולי ס״ט)׃ (ז) השסועה. בְּרִיָּה הִיא שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁתֵּי שִׁדְרָאוֹת (שם ס׳)׃

therefore they *are* unclean unto you: [8]And the swine, because it parteth
the hoof, yet cheweth not the cud, it *is* unclean unto you: ye shall not
eat of their flesh, nor touch their carrion. [9]These ye may eat of all
that *are* in the waters: all that have fins and scales may ye eat: [10]And
whatsoever hath not fins and scales ye may not eat; it *is* unclean unto
you. [11]*Of* all clean birds ye may eat. [12]But these *are they* of
which ye shall not eat: the eagle, and the ossifrage, and the
ospray, [13]And the glede, and the kite, and the vulture after its
kind, [14]And every raven after its kind, [15]And the ostrich, and
the night-hawk, and the cuckow, and the hawk after its
kind, [16]The little owl, and the great owl, and the swan,

רש״י

Lev. IX. 3), and such are unclean. בבהמה [AND EVERY BEAST THAT PARTETH THE HOOF . . .] AMONG THE BEASTS [YE MAY EAT] — *if one takes* בבהמה *to signify "within the animal"*, it suggests: that which is found in the beast you may eat. From here, therefore, they (the Rabbis) derived *the law* that a שליל (a fully developed embryo) becomes permitted to be eaten through the slaughter of its mother *without requiring ritual slaughtering itself* (Chul. 69a; 74a)[1]). **(7)** השסועה — (lit., a cleft one) is a *certain* animal which has two backs and two spinal columns (Chul. 60a). — Our Rabbis asked, "Why are these (the clean and unclean beasts and fowls) *here* repeated" *since the names have already been mentioned in Leviticus XI? They replied: the repetition was necessary* so far as quadrupeds are concerned because of the שסועה, and so far as fowls are concerned because of the ראה, *both of* which are not mentioned in Torath Cohanim (i. e. Leviticus) (Chul. 63b). **(8)** ובנבלתם לא תגעו YE SHALL NOT TOUCH THEIR CARRION — Our Rabbis explained *that this refers only* to the festive seasons *when every male Israelite was obliged to appear in the Sanctuary and should therefore be in a state of cleanness.* One might *think* that they (the Israelites, i. e. non-priests) are prohibited *from touching a carcass* during the whole year! It, however, states, (Lev. XXI. 1) *in reference to the uncleanness of a corpse:* "Say unto the priests . . . [there shall none be defiled by the dead] etc.". *Now you may draw a conclusion a fortiori:* How *is it in the case of* uncleanness caused by a corpse which is *a* stringent *kind of uncleanness?* Priests *only* are prohibited *regarding it* but *ordinary* Israelites are not prohibited! *Surely in the case of* uncleanness caused by a carcass which is less stringent this is all the more so! (cf. Rashi on Lev. XI. 8 and Note thereon). **(11)** כל צפור טהרה תאכלו ALL CLEAN BIRDS YOU MAY EAT — *All* — *this is intended* to permit *as food* also the bird that is set free in the case of a leper (i. e. at his purification rite: Lev. XIV. 7) (Siphre; Kidd. 57a). **(12)** וזה אשר לא תאכלו מהם BUT THESE ARE THEY WHICH YOU MAY NOT EAT — *This again is intended* to forbid *as food* the *bird that is* slaughtered *in the case of a leper* (ib.)[2]). **(13)** הראה ודאיה — ראה and איה and

NOTES

[1]) The law that שליל ניתר בשחיטת אמו is derived by connecting the words וכל בהמה of the beginning of the verse with בבהמה at the end: וכל בהמה בבהמה אתה תאכלו "and every beast . . . found within a beast you may eat without further ado".

[2]) The words כל and אשר in these two verses are regarded as רבויים, as being intended to include something not specifically mentioned, for it would suffice to state, צפר טהרה תאכלו and וזה לא תאכלו מהם. Verse 11 is therefore taken to permit the משולחת, and the first part of verse 12 to forbid the שחוטה. One cannot, however, argue that the converse is the case, viz., that the former permits the שחוטה and the latter forbids the משולחת, because לא אמרה תורה שלח לתקלה, the Torah would not order the bird which may not be eaten to be set free, for this might lead to its being eaten by a person who catches it since he would not know that it was the purification offering of a leper.

לֹא הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם׃ ח וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־
מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טָמֵא הוּא לָכֶם
מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ׃ ס
ט אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ
סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ׃ י וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ
סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ס
יא כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ׃ יב וְזֶה אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ
מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעָזְנִיָּה׃ יג וְהָרָאָה וְאֶת־הָאַיָּה
וְהַדַּיָּה לְמִינָהּ׃ יד וְאֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ׃ טו וְאֵת
בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ
לְמִינֵהוּ׃ טז אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף וְהַתִּנְשָׁמֶת׃

אונקלוס

טִלְפַיָא יָת גַּמְלָא וְיָת אַרְנְבָא וְיָת טַפְזָא אֲרֵי מַסְּקֵי פִשְׁרָא אִנּוּן וּפַרְסָתְהוֹן לָא
אַסְדִּיקוּ מְסָאֲבִין אִנּוּן לְכוֹן׃ ח וְיָת חֲזִירָא אֲרֵי סָדִיק פַּרְסָתָא הוּא וְלָא פָשַׁר
מְסָאַב הוּא לְכוֹן מִבִּסְרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן וּבִנְבִלְתְּהוֹן לָא תִקְרְבוּן׃ ט יָת דֵּין תֵּיכְלוּן
מִכֹּל דִּי בְמַיָּא כֹּל דִּי לֵהּ צִיצִין וְקַלְפִין תֵּיכְלוּן׃ י וְכֹל דִּי לֵית לֵהּ צִיצִין וְקַלְפִין
לָא תֵיכְלוּן מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ יא כָּל צִפַּר דַּכְיָא תֵּיכְלוּן׃ יב וְדֵין דִּי לָא תֵכְלוּן
מִנְּהוֹן נִשְׁרָא וְעָר וְעַזְיָא׃ יג וּבַת כַּנְפָא וְטָרָפִיתָא וְדַיְתָא לִזְנַהּ׃ יד וְיָת כָּל עָרְבָא
לִזְנֵהּ׃ טו וְיָת בַּת נַעֲמִיתָא וְצִיצָא וְצִפַּר שַׁחְפָא וְנָצָא לִזְנוֹהִי׃ טז וְקַדְיָא וְקִפּוֹפָא

רש״י

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ לָמָּה נִשְׁנוּ? בַּבְּהֵמוֹת מִפְּנֵי הַשְּׁסוּעָה וּבָעוֹפוֹת מִפְּנֵי הָרָאָה שֶׁלֹּא נֶאֶמְרוּ
בְּת״כ (שם ס״ג)׃ (ח) ובנבלתם לא תגעו. רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ בְּרֶגֶל, שֶׁאָדָם חַיָּב לְטַהֵר אֶת
עַצְמוֹ בָּרֶגֶל, יָכוֹל יִהְיוּ מֻזְהָרִים בְּכָל הַשָּׁנָה, תַּ״ל אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וְגוֹ׳, וּמָה טֻּמְאַת
הַמֵּת, חֲמוּרָה, הַכֹּהֲנִים מֻזְהָרִים וְאֵין יִשְׂרָאֵל מֻזְהָרִים, טֻמְאַת נְבֵלָה, קַלָּה, לֹא כָּל שֶׁכֵּן׃
(יא) כל צפור טהרה תאכלו. לְהַתִּיר מְשֻׁלַּחַת שֶׁבִּמְצוֹרָע (ספרי; קידי׳ נ״ז)׃ (יב) וזה
אשר לא תאכלו מהם. לֶאֱסוֹר אֶת הַשְּׁחוּטָה (שם)׃ (יג) הראה והאיה. הִיא רָאָה הִיא
אַיָּה הִיא דַיָּה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רָאָה? שֶׁרוֹאָה בְּיוֹתֵר, וְלָמָּה הִזְהִיר בְּכָל שְׁמוֹתֶיהָ?
שֶׁלֹּא לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל דִּין לַחֲלוֹק – שֶׁלֹּא יְהֵא הָאוֹסְרָהּ קוֹרֵא אוֹתָהּ רָאָה, וְהַבָּא
לְהַתִּיר אוֹמֵר זוֹ דַּיָּה שְׁמָהּ אוֹ אַיָּה שְׁמָהּ, וְזוֹ לֹא אָסַר הַכָּתוּב. וּבָעוֹפוֹת פָּרַט לְךָ
הַטְּמֵאִים לְלַמֵּד שֶׁהָעוֹפוֹת הַטְּהוֹרִים מְרֻבִּים עַל הַטְּמֵאִים, לְפִיכָךְ פָּרַט אֶת הַמּוּעָט

17 And the pelican, and the gier-eagle, and the cormorant, 18 And the
stork, and the heron after its kind, and the lapwing, and the bat. 19 And
every prolific creature among fowl *is* unclean unto you: they shall not
be eaten. 20 *But of* all clean fowls ye may eat. 21 Ye shall not eat any
carrion: thou shalt give it unto the stranger that *is* in thy gates, that he
may eat it; or thou mayest sell it unto an alien: for thou *art* an holy
people unto the Eternal thy God. Thou shalt not seethe a kid in its
mother's milk. 22 Thou shalt truly tithe all the increase of thy seed,
that the field bringeth forth year by year. 23 And thou shalt eat before
the Eternal thy God, in the place which he shall choose to establish
his name there, the tithe of thy corn, of thy must, and of thine
oil, and the firstlings of thy herds, and of thy flocks: that thou

רש״י

דיה are *names for* the same bird[1]). Why is it called ראה? Because it sees keenly. And why does Scripture prohibit it under each of its names? In order not to give an opponent occasion to argue, *i. e.* in order that he who regards it as forbidden may not say, "This is the ראה *and is therefore forbidden*", and he who wishes to declare it as permitted will then reply, "But this is named דיה", or "this is named איה and this Scripture has not forbidden". — In the case of birds, Scripture enumerates by name the unclean *species*, thus telling you that the clean birds are more numerous than the unclean (in contradistinction to quadrupeds; see vv. 4—5), for which reason Scripture mentions *those* by name *which form* the minority (Chul. 63b). **(16)** התנשמת — This is the chauve-souris *in O. F.; Engl. "bat"*. **(17)** שלך is *a bird* that draws up (שלך = שלה) fishes from out the sea (see Rashi on Lev. XI. 17). **(18)** דוכיפת is the wild cock, which is called in O. F. herupe, and which has a double comb (cf. Rashi ib. v. 19). **(19)** שרץ העוף — These are the *lowly* creatures which move upon the ground: flies, hornets and the unclean *species of* grass-hoppers (cf. Rashi ib. v. 20), come under the term of שרץ. **(20)** כל עוף טהור תאכלו ALL CLEAN FOWLS, YE MAY EAT — but not (as is implied by these words) the unclean. Scripture intends, *by this statement*, to attach to the negative command *which forbids unclean fowls (v. 12)*, a positive one *which implicitly contains a prohibition*. And similarly, *when* in the case of *clean* cattle *it states*, (v. 6) "that ye may eat", *it implies:* not, however, the unclean ones. *Now* a prohibition which is *not plainly expressed but can only be* drawn by inference from a positive command, is *itself regarded only* as a positive command, *so* that one *who eats such food* transgresses *thereby not two negative commands, but* a positive and a negative command (cf. Siphre and Rashi on Lev. XI. 3). **(21)** לגר אשר בשעריך [YE SHALL NOT EAT ANY CARRION: THOU SHALT GIVE IT] UNTO THE STRANGER THAT IS IN THY GATES — *i. e. unto* a stranger that is a sojourner (גר תושב) — *one* who has undertaken not to worship idols (i. e. one who has been converted to the fundamental tenet of Judaism) but who eats carrion (does not obey the other teachings of the Torah) (Siphre; cf. Rashi on Lev. XXV. 35). כי עם קדוש אתה לה' FOR THOU ART AN HOLY PEOPLE UNTO THE LORD — *This implies:* show yourself holy (abstinent) in respect to things which are permitted to you — *i. e.* things that are *actually* permitted but which some treat as forbidden you should not treat as permissible *for you* in their presence (Siphre)[2]). לא תבשל גדי THOU SHALT NOT SEETHE A KID [IN ITS MOTHER'S MILK] — Three times *the prohibition of seething meat in milk is mentioned in the Torah* (here, and in Ex. XXIII. 19 and XXXIV. 26) *and each time in the form: "thou shalt not seethe a kid" thus* excluding *three species:* a wild beast, fowls and unclean beasts *from the prohibition* (Siphre; Chul. 113a). לא תבשל גדי . . . **(22)** עשר תעשר THOU SHALT NOT SEETHE A KID [IN ITS MOTHER'S MILK] . . . (22) THOU SHALT TRULY TITHE [ALL THE INCREASE OF THY SEED] — What has this

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

יז וְהַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָמָה וְאֶת־הַשָּׁלָךְ׃ יח וְהַחֲסִידָה
וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוּכִיפַת וְהָעֲטַלֵּף׃ יט וְכֹל שֶׁרֶץ
הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ׃ כ כָּל־עוֹף
טָהוֹר תֹּאכֵלוּ׃ כא לֹא־תֹאכְלוּ כָל־נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר־
בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם
קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב
אִמּוֹ׃ פ חמישי

כב עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא
הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה׃ כג וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ
תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן

אונקלוס

וּבוֹתָא׃ יז וְקָתָא וְירַקְרְקָא וְשָׁלֵי נוּנָא׃ יח וְחַוָּרִיתָא וְאִבּוּ לִזְנַהּ וְנַגַּר טוּרָא
וַעֲטַלֵּפָא׃ יט וְכֹל רִחֲשָׁא דְעוֹפָא מְסָאַב הוּא לְכוֹן לָא יִתְאַכְלוּן׃ כ כָּל עוֹפָא דְכֵי
תֵּיכְלוּן׃ כא לָא תֵיכְלוּן כָּל נְבִילָא לְתוֹתַב עָרֵל דִּי בְקִרְוָיךְ תִּתְּנִנַּהּ וְיֵיכְלִנַּהּ אוֹ
תְזַבְּנִנַּהּ לְבַר עַמְמִין אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב׃
כב עַשְּׂרָא תְעַשַּׂר יָת כָּל עֲלַלַת זַרְעָךְ דְּיִפּוֹק חַקְלָא שַׁתָּא בְשַׁתָּא׃ כג וְתֵיכוּל
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן מַעְשַׂר עֲבוּרָךְ חַמְרָךְ

רש״י

(חולי׳ ס״ג)׃ (טז) התנשמת. קלב״א שורי״ק׃ (יז) שלך. הַשּׁוֹלֶה דָגִים מִן הַיָּם (שם)׃ (יח) דוכיפת. הוּא תַּרְנְגוֹל הַבָּר, וּבִלְעֲז הרו״פא, וְכַרְבָּלְתּוֹ כְּפוּלָה (גיטי׳ ס״ח)׃ (יט) שרץ העוף. הֵם הַנְּמוּכִים, הָרוֹחֲשִׁים עַל הָאָרֶץ, זְבוּבִין וּצְרָעִים וַחֲגָבִים טְמֵאִים קְרוּיִים שֶׁרֶץ׃ (כ) כל עוף טהור תאכלו. וְלֹא אֶת הַטָּמֵא, בָּא לִתֵּן עֲשֵׂה עַל לֹא תַעֲשֶׂה; וְכֵן בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ, וְלֹא בְהֵמָה טְמֵאָה, לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה, לַעֲבוֹר עֲלֵיהֶם בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה׃ (כא) לגר אשר בשעריך. גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד עָ״ז וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת (ספרי)׃ כי עם קדוש אתה לה׳. קַדֵּשׁ אֶת עַצְמְךָ בַּמּוּתָּר לָךְ — דְּבָרִים הַמּוּתָּרִים וַאֲחֵרִים נוֹהֲגִים בָּהֶם אִסּוּר, אַל תַּתִּירֵם בִּפְנֵיהֶם (שם)׃ לא תבשל גדי. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, פְּרָט לְחַיָּה וּלְעוֹפוֹת וְלִבְהֵמָה טְמֵאָה (חולי׳ קי״ג)׃ לא תבשל גדי... (כב) עשר תעשר. מָה עִנְיָן זֶה אֵצֶל זֶה? אָמַר לָהֶם הַקָּבָּ״ה לְיִשְׂרָאֵל אַל תִּגְרְמוּ לִי לְבַשֵּׁל גְּדָיִים שֶׁל תְּבוּאָה עַד שֶׁהֵן בִּמְעֵי אִמּוֹתֵיהֶן, שֶׁאִם אֵין אַתֶּם מְעַשְּׂרִים מַעַשְׂרוֹת כָּרָאוּי כְּשֶׁהוּא סָמוּךְ לְהִתְבַּשֵּׁל אֲנִי מוֹצִיא רוּחַ קָדִים וְהִיא מְשַׁדַּפְתָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (מ״ב י״ט) וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה, וְכֵן לְעִנְיַן בִּכּוּרִים (פסיק׳ ר׳; תנח׳)׃ שנה שנה. מִכָּאן שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן (ספרי)׃ (כג) ואכלת וגו׳. זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. שֶׁכְּבָר לִמְּדָנוּ לִתֵּן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַלְוִיִּם,

mayest learn to fear the Eternal thy God all the days. 24 And if the
way be too much for thee, so that thou art not able to carry it; for
the place is too far from thee, which the Eternal thy God shall choose
to set his name there, when the Eternal thy God hath blessed thee;
25 Then shalt thou give *it* for money, and bind up the money in thine
hand, and shalt go unto the place which the Eternal thy God shall choose:
26 And thou shalt give that money for whatsoever thy soul longeth
after, for any of the herd, or any of the flock, or for wine, or for
strong drink, or for whatsoever thy soul desireth: and thou shalt eat
there before the Eternal thy God, and thou shalt rejoice, thou,
and thy house. 27 And the Levite that *is* within thy gates; thou
shalt not forsake him; for he hath no portion nor inheritance with
thee. 28 At the end of three years thou shalt bring forth all the tithe
of thine increase the same year, and shalt lay *it* up within thy gates:

רש"י

matter to do with that? (Why are they placed in juxtaposition)? But the Holy One, blessed be He, says *in effect* to Israel: "Do not compel Me to blast by heat the tender kernels of the grain, whilst they are yet in their mother's womb (i. e. in the husks), for if you do not tithe your products as is proper, when they are near ripening I shall bring forth the east wind and it will blast them", as it is said, (2 Kings XIX. 26) "[Therefore . . . they were] as the corn blasted before it be grown up" (Tanch.)[1]). A similar reason *may be given* for בכורים (for its juxtaposition to לא תבשל גדי (Ex. XXXIV. 26). שנה שנה [THOU SHALT TRULY GIVE TITHE] YEAR BY YEAR — From here *we may derive* that one must not give tithe from the new grain for the old (Siphre)[2]). **(23)** ואכלת וגו' AND THOU SHALT EAT [BEFORE THE LORD THY GOD, IN THE PLACE WHICH HE SHALL CHOOSE . . . THE TITHE OF THY CORN etc.] — This is the "Second Tithe", for it (Scripture) has already taught us to give the "First Tithe" to the L e v i t e s — as it is said, (Num. XVIII. 26) "[And unto the L e v i t e shalt thou speak . . .], when ye take of the children of Israel the tithes", etc., — and *besides* it gave them permission to eat it in a n y place, as it is said, (ib. v. 31) "and ye shall eat it in a n y place" — thus you must admit that t h i s tithe, *that mentioned here*, (*which is to be eaten by an ordinary Israelite in J e r u s a l e m*) must be another one, *viz., the "Second Tithe"*. **(24)** כי יברכך WHEN [THE LORD THY GOD] HATH BLESSED THEE — so that thy produce will be too much to carry as *far as Jerusalem*[3]). **(26)** בכל אשר תאוה נפשך [AND THOU SHALT GIVE THAT MONEY] FOR WHATSOEVER THY SOUL LONGETH AFTER — *this is* a g e n e r a l statement, בבקר ובצאן וביין ובשכר FOR ANY OF THE HERD, OR ANY OF THE FLOCK, OR FOR WINE, OR FOR STRONG DRINK — *this is a* p a r t i c u l a r i s a t i o n, ובכל אשר תאוה נפשך OR FOR WHATEVER THY SOUL DESIRES — *Scripture* again includes *them* in a g e n e r a l statement[4]): How *is it in the case of* the particulars *mentioned here?* They have the characteristic of being products (ולד) of things themselves produced by the e a r t h, *during the week of Creation*, and are fitted to be food for man, etc. *So, too, the money must be expended only on things of this character*[5]). **(27)** והלוי . . . לא תעזבנו AND THE LEVITE [THAT IS WITHIN THY GATES;] THOU SHALT NOT FORSAKE HIM by not giving him the "First Tithe" (מעשר ראשון). כי אין לו חלק ונחלה עמך FOR HE HATH NO PORTION NOR INHERITANCE WITH THEE — "Gleanings" (לקט), "the forgotten sheaf" (שכחה), the "corner of the field" (פאה), and ownerless things (הפקר) are excluded *from the things that must be tithed* — for he (the Levite) h a s a portion in them (is entitled to take of them) with you, just the same as you, and they are *therefore* exempt from tithes (Mishna Chall. I. 3; Siphre)[6]).

NOTES

For Notes 1—6 see Appendix.

תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים׃
כד וְכִי־יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי־
יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כה וְנָתַתָּה
בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃ כו וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף
בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר
וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ כז וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־
בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה
עִמָּךְ׃ ס כח מִקְצֵה ׀ שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־
כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ׃

אונקלוס

וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי תוֹרָךְ וְעָנָךְ בְּדִיל דְּתֵילַף לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל יוֹמַיָּא׃
כד וַאֲרֵי יִסְגֵּי מִנָּךְ אָרְחָא אֲרֵי לָא תִכּוּל לְמִטְּלֵהּ אֲרֵי יִתְרְחַק מִנָּךְ אַתְרָא דִּי
יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן אֲרֵי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ כה וְתִתֵּן בְּכַסְפָּא
וּתְצוּר כַּסְפָּא בִּידָךְ וּתְהַךְ לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ׃ כו וְתִתֵּן כַּסְפָּא בְּכֹל
דִּי יִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא וּבַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק וּבְכֹל דִּי תִשְׁאֲלִנָּךְ נַפְשָׁךְ
וְתֵיכוּל תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְתֶחְדֵּי אַתְּ וֶאֱנַשׁ בֵּיתָךְ׃ כז וְלֵוָאָה דִּי בְקִרְוָיךְ לָא
תְרַחֲקִנֵּהּ אֲרֵי לֵית לֵהּ חֲלָק וְאַחְסָנָא עִמָּךְ׃ כח מִסּוֹף תְּלָת שְׁנִין תַּפֵּק יָת כָּל

רש״י

שֶׁנֶּאֱמַר כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ (במ׳ כ״ו) וְנָתַן לָהֶם רְשׁוּת לְאָכְלוֹ בְּכָל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם (שם י״ח), עַל כָּרְחֲךָ זֶה מַעֲשֵׂר אַחֵר הוּא׃ (כד) כי יברכך. שֶׁתְּהֵא הַתְּבוּאָה מְרֻבָּה לָשֵׂאת׃ (כו) בכל אשר תאוה נפשך — כְּלָל, בבקר ובצאן וביין ובשכר — פְּרָט, ובכל אשר תשאלך נפשך — חָזַר וְכָלַל, מָה הַפְּרָט מְפֹרָשׁ וְלַד וַלָדוֹת הָאָרֶץ וְרָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם וְכוּ׳ (עיר׳ כ״ז)׃ (כז) והלוי, לא תעזבנו. מִלִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן׃ כי אין לו חלק ונחלה עמך. יָצְאוּ לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וְהֶפְקֵר, שֶׁאַף הוּא יֵשׁ לוֹ חֵלֶק עִמְּךָ בָּהֶן כָּמוֹךָ, וְאֵינָן חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר׃ (כח) מקצה שלש שנים. בָּא וְלִמֵּד שֶׁאִם הִשְׁהָה מַעַשְׂרוֹתָיו שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה לִשְׁלִישִׁית, שֶׁיְּבַעֲרֵם מִן הַבַּיִת

29And the Levite, because he hath no portion nor inheritance with thee,
and the stranger, and the fatherless, and the widow, who *are* within
thy gates, shall come, and shall eat and be satisfied; that the Eternal
thy God may bless thee in all the work of thine hand which thou doest.
15. 1At the end of *every* seven years thou shalt make a remission.
2And this *is* the manner of the remission: Every creditor that lendeth
ought unto his fellow shall remit it; he shall not exact *it* of
his fellow, or of his brother; because it is proclaimed the remission
of the Eternal. 3Of an alien thou mayest exact *it again:* but
that which is thine with thy brother, thine hand shall remit;
4Save when there shall be no needy among you; for the Eternal
shall greatly bless thee in the land which the Eternal thy God giveth thee

רש"י

(28) מקצה שלש שנים AT THE END OF THREE YEARS [THOU SHALT BRING FORTH ALL THE TITHE OF THY INCREASE THE SAME YEAR] — Scripture *hereby* intends to teach you that if one has delayed *to give* his tithes of the first and the second year of the Sabbatical period, he has to remove them from his house *and lay them up in his gates* in the third year. **(29)** ובא הלוי AND THE LEVITE SHALL COME and take the "First Tithe" *which you have failed to give him*, והגר והיתום AND THE STRANGER AND THE FATHERLESS [SHALL COME] and take the "Second Tithe", which belongs to the poor in that year, and you shall not eat it *yourself* in Jerusalem, as you were bound to eat the "Second Tithe" of the *first* two years, ואכלו ושבעו AND THEY SHALL EAT AND BE SATISFIED — Give them sufficient to satisfy them. From here they (the Rabbis) derived *the law:* one must give the poor in the barn no less *than half a kab of wheat or a kab of barley* (Siphre). As for you, go up to Jerusalem with the tithe (i. e. מעשר שני) of the first and the second years which thou hast delayed, and make the confession *there:* "I have removed the hallowed things from the house" — as it is stated in *the section beginning with the words* כי תכלה לעשר (XXVI. 12)[1].

15. (1) מקץ שבע שנים AT THE END OF SEVEN YEARS [THOU SHALT MAKE A REMISSION] — One might *think that this means* seven years after each individual loan! Scripture, however, states, (v. 9) "[Take heed unto thyself lest there be in thy heart a word of worthlessness, saying], The seventh year . . . approacheth [and thine eye be evil against thy brother and thou givest him nought]"! Now, if you say *that the seven years spoken of here mean* seven years after each individual loan, *i. e.*, after the granting of the loan to each individual person, how *can one say, at the time the request for a loan is being made*, "it (the seventh year) is coming near?" Consequently you must learn *from this that Scripture means* seven years according to the reckoning of the Sh'mitta-period (Siphre). **(2)** שמוט כל בעל משה ידו *means as much as* שמוט את ידו של כל בעל משה THERE SHALL BE A RELAXING OF THE HAND OF EVERY CREDITOR[2]. **(3)** את הנכרי תגוש OF ANY ALIEN THOU MAYEST EXACT IT AGAIN — This *implies* a positive command (Siphre)[3]. **(4)** אפס כי לא יהיה בך אביון HOWBEIT THERE SHALL BE NO NEEDY AMONG YOU — But further on (v. 11) it states, "For the needy shall never cease out of the land"! But *the explanation is:* When you do the will of the Omnipresent the needy will be amongst the others and not amongst you, if, however, you do not the will of the Omnipresent, the needy will be amongst you. אביון denotes a person who is more destitute than an עני. The term אביון (from the root אבה "to long for", "to desire"; cf. Rashi on

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

כט וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר
וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ
לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה׃ ס ששי טו א מִקֵּץ שֶׁבַע־שָׁנִים
תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה׃ ב וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־
בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־
רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה׃ ג אֶת־
הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט
יָדֶךָ׃ ד אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי־בָרֵךְ
יְבָרֶכְךָ יְהוָה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ

אונקלוס

מַעְשַׂר עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁתָּא הַהִיא וְתַצְנַע בְּקִרְוָךְ׃ כט וְיֵיתֵי לֵיוָאָה אֲרֵי לֵית לֵיהּ חֲלָק וְאַחְסָנָא עִמָּךְ וְגִיּוֹרָא וְיִתַּמָּא וְאַרְמַלְתָּא דִּבְקִרְוָךְ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן בְּדִיל דִּיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל עוֹבָדֵי יְדָךְ דְּתַעְבֵּיד׃ א מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין תַּעְבֵּיד שְׁמִטְּתָא׃ ב וְדֵין פִּתְגָּם שְׁמִטְּתָא דְּתַשְׁמֵט כָּל גְּבַר מָרֵי רְשׁוּ דְּיַרְשֵׁי בְּחַבְרֵיהּ לָא יִתְבַּע מִן חַבְרֵיהּ וּמִן אֲחוּהִי אֲרֵי קְרָא שְׁמִטְּתָא קֳדָם יְיָ׃ ג מִן בַּר עַמְמִין תִּתְבַּע וְדִי יְהֵי לָךְ עִם אֲחוּךְ תַּשְׁמֵט יְדָךְ׃ ד לְחוֹד אֲרֵי לָא יְהֵי בָךְ מִסְכֵּינָא אֲרֵי בָרָכָא

רש"י

בשעריך: (כט) ובא הלוי. ויטול מעשר ראשון. והגר והיתום. ויטלו מעשר שני, שהוא של עני של שנה זו, ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים שלפניה. ואכלו ושבעו. תן להם כדי שביעה, מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וכו' (ספרי). [...] ככל המעשים באוצר [...] בכל משפטם וכו' (ספרי):

טו (א) מקץ שבע שנים. יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה, ת"ל קרבה שנת השבע, ואם אתה אומר שבע שנים לכל מלוה ומלוה, היאך היא קרובה? הא למדת שבע שנים למנין השמיטה (ספרי): (ב) שמוט כל בעל משה ידו. שמוט את ידו של כל בעל משה (ספרי): (ג) את הנכרי תגש. זו מצות עשה (ספרי): (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון. ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון? אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום, אביונים באחרים ולא בכם, וכשאין אתם עושים רצונו של מקום

for an inheritance to possess it: 5If thou wilt only carefully hearken
unto the voice of the Eternal thy God, to observe to do all these com-
mandments which I command thee this day. 6For the Eternal thy God
blesseth thee, as he promised thee: and thou shalt lend on pledge unto
many nations, but thou shalt not borrow on pledge; and thou shalt rule
over many nations, but they shall not rule over thee. 7If there
be among you a needy man of one of thy brethren within any
of thy gates, in thy land which the Eternal thy God giveth thee,
thou shalt not make thy heart obstinate, nor close thine hand
from thy needy brother; 8But thou shalt surely open thine hand
unto him, and shalt surely lend him on pledge sufficient for
his need, *in that* which he lacketh. 9Take heed unto thyself lest
there be in thy heart a word of worthlessness, saying, The seventh year,

רש"י

Ex. XXIII. 6) *denotes* one who longs for everything (because he lacks everything). **(5)** רק אם שמוע תשמע ONLY IF THOU WILT CAREFULLY HEARKEN [UNTO THE VOICE OF THE LORD THY GOD] — then לא יהיה בך אביון THERE SHALL BE NO NEEDY AMONGST YOU[1]). שמוע תשמע [IF] THOU WILT CAREFULLY HEARKEN — *The repetition of the verbal form suggests:* If one listens a little (if one shows the determination to obey) he is caused to hearken to many things (he gradually becomes obedient to every divine command) (Siphre; cf. Rashi on XI. 13). **(6)** כאשר דבר לך [FOR THE LORD GOD BLESSETH THEE] AS HE PROMISED THEE — and where did He promise *you this? In the statement,* (XXVIII. 3—12) "Blessed shalt thou be in the city, *etc.*" (Siphre). והעבטת AND THOU SHALT LEND ON PLEDGE — In the case of every term that denotes transacting a loan when it refers to the lender, the Hiphil form is appropriate to it (to cause a person to do something: here, "you will make many people to be borrowers" i. e. you will lend to them), as for instance, והעבטת, והלוית; whilst if it stated וְעָבַטְתָּ (in the Kal), it would apply to the borrower, meaning "thou wilt borrow on pledge",[2]) the same as ולוית ("and thou wilt borrow", which in Kal refers to the borrower). והעבטת גוים AND THOU SHALT LEND ON PLEDGE UNTO [MANY] NATIONS — One might *think that you might do this in* that you will borrow from one nation and lend to another! Scripture, however, states, "but thou shalt not borrow". ומשלת בגוים רבים AND THOU SHALT RULE OVER MANY NATIONS — One might *think that at the very same time* other nations will be ruling over you! Scripture, however, states, "but they shall not rule over thee" (Siphre). **(7)** כי יהיה בך אביון IF THERE BE AMONG YOU A NEEDY MAN — The most needy has preference; מאחד אחיך ONE OF THY BRETHREN — thy brother on thy father's side has preference over thy brother on thy mother's side; שעריך [WITHIN ANY OF] THY GATES — *this implies* that the poor of thine own city have preference over the poor of another city (Siphre; cf. Rashi on Ex. XXII. 24). לא תאמץ THOU SHALT NOT MAKE [THY HEART] OBSTINATE — There are people who painfully deliberate whether they should give or not, therefore Scripture states, "thou shalt not make thy heart obstinate"; there *again* are people who stretch their hand forth (show readiness to give) but *then* close it, therefore it is written, "thou shalt not close thine hand" (Siphre). מאחיך האביון [NOR CLOSE THINE HAND] FROM THY NEEDY BROTHER — If you will not give him you will become in the end a brother of the needy (become as needy as himself) (cf. Siphre)[3]). **(8)** פתח תפתח [BUT] THOU SHALT SURELY OPEN [THINE HAND] — even many times. כי פתח תפתח BUT THOU SHALT SURELY OPEN [THINE HAND] — Here, you see, *the word* כי has the meaning of "but" (whilst e. g..

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ: ה רַק אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: ו כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה
לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ: ס
ז כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ
בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ
אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן:
ח כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ
דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ: ט הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה
דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע

אונקלוס

יְבָרְכִנָּךְ יְיָ בְּאַרְעָא דִי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא לְמֵירְתַהּ: ה לְחוֹד אִם קַבָּלָא
תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא הָדָא דִי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
יוֹמָא דֵין: ו אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ כְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ וְתוֹזֵיף לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְאַתְּ
לָא תְזוּף וְתִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וּבָךְ לָא יִשְׁלְטוּן: ז אֲרֵי יְהֵי בָךְ מִסְכֵּנָא חַד
מֵאַחָיךְ בַּחֲדָא מִקִּרְוָיךְ בְּאַרְעָךְ דַיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תְתַקֵּף יָת לִבָּךְ וְלָא
תִקְפּוֹץ יָת יְדָךְ מֵאֲחוּךְ מִסְכֵּנָא: ח אֱלָהֵן מִפְתַּח תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לֵיהּ וְאוֹזָפָא

רש״י

אֶבְיוֹנִים בָּכֶם: אביון. דַּל מֵעָנִי, וּלְשׁוֹן אֶבְיוֹן שֶׁהוּא תָאֵב לְכָל דָּבָר (עי׳ ויק״ר ל״ד): (ה) רק אם שמוע תשמע. אָז לֹא יהיה בך אביון: שמוע תשמע. שָׁמַע קִמְעָא מַשְׁמִיעִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה (ספרי): (ו) כאשר דבר לך. וְהֵיכָן דִּבֵּר? (דב׳ כ״ח) בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר (ספרי): והעבטת. כָּל לְשׁוֹן הַלְוָאָה כְּשֶׁנּוֹפֵל עַל הַמַּלְוֶה נוֹפֵל בִּלְשׁוֹן מַפְעִיל, כְּגוֹן וְהִלְוִיתָ, וְהַעֲבַטְתָּ, וְאִם הָיָה אוֹמֵר וְעָבַטְתָּ הָיָה נוֹפֵל עַל הַלֹּוֶה, כְּמוֹ וְלָוִיתָ: והעבטת גוים. יָכוֹל שֶׁתְּהֵא לֹוֶה מִזֶּה וּמַלְוֶה לָזֶה, תַּ״ל וְאַתָּה לֹא תַעֲבוֹט: ומשלת בגוים רבים. יָכוֹל גּוֹיִם אֲחֵרִים מוֹשְׁלִים עָלֶיךָ, תַּ״ל וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ (שם): (ז) כי יהיה בך אביון. הַתָּאֵב תָּאֵב קוֹדֵם: מאחד אחיך. אָחִיךָ מֵאָבִיךָ קוֹדֵם לְאָחִיךָ מֵאִמֶּךָ: שעריך. עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִים לַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת: לא תאמץ. יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמִּצְטַעֵר אִם יִתֵּן אִם לֹא יִתֵּן, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא תְאַמֵּץ, יֵשׁ לְךָ שֶׁפּוֹשֵׁט אֶת יָדוֹ וְקוֹפְצָהּ, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא תִקְפֹּץ (שם): מאחיך האביון. אִם לֹא תִתֵּן לוֹ סוֹפְךָ לִהְיוֹת אָחִיו שֶׁל אֶבְיוֹן (שם): (ח) פתח תפתח. אֲפִילוּ כַּמָּה פְּעָמִים (שם): כי פתח תפתח. הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֶלָּא: והעבט תעביטנו. אִם לֹא רָצָה בְּמַתָּנָה תֵּן לוֹ בְּהַלְוָאָה (עי׳ שם; כתו׳ ס״ז): די מחסרו. וְאֵי אַתָּה מְצֻוֶּה לְהַעֲשִׁירוֹ:

the year of remission, approacheth; and thine eye be evil against thy
needy brother, and thou givest him nought; and he cry unto the Eternal
against thee, and it be sin unto thee. 10Thou shalt surely give him, and
thine heart shall not be grieved when thou givest unto him: because
that for this thing the Eternal thy God shall bless thee in all thy works,
and in every performance of thy hand. 11For the needy shall never
cease out of the land: therefore I command thee, saying, Thou shalt
surely open thine hand unto thy brother, to thy poor, and to thy needy,
in thy land. 12*And* if thy brother, an Hebrew man, or an Hebrew
woman, be sold unto thee, and serve thee six years, then in the seventh
year thou shalt let him go free from thee. 13And when thou
lettest him go free from thee, thou shalt not let him go empty:

רש"י

in v. 7 it means "if", in v. 10 "because"). והעבט תעביטנו AND THOU SHALT LEND HIM ON PLEDGE — If he does not want a gift, give it to him as a loan[1] (cf. Siphre; Keth. 67b). די מחסרו [LEND HIM ON PLEDGE] SUFFICIENT FOR HIS NEED — but you are not commanded to make him r i c h. אשר יחסר לו [SUFFICIENT FOR HIS NEED] IN THAT WHICH HE LACKETH — *This implies: you must provide him* even *with* a horse to ride on and a slave to run before him (if he was hitherto accustomed to such and now feels the lack of them) (ib.). לו — *implies that you must help him even to get* a wife; for so it states, אעשה לו עזר כנגדו "I will make him a help meet for him (לו)" (ib.)[2]. **(9)** וקרא עליך AND HE CRY [UNTO THE LORD] AGAINST THEE — One might *think this is* a command ("he shall call against thee"). Scripture, however, states, (XXIV. 15) "[At his day thou shalt give him his hire . . . he is poor], so that he may not call against thee [unto the Lord]" (Siphre on that verse)[3]. והיה בך חטא AND IT BE SIN UNTO THEE — under any circumstances, even if he does not cry *against thee*. But if *this be* so, to what end is it written "and he cry against thee"? *It suggests that* I will make greater haste to punish *thee* because of him who cries, than because of one who does not cry (Siphre). **(10)** נתן תתן לו THOU SHALT SURELY GIVE HIM — even hundred times. לו *implies* between him and you (privately)[4]. כי בגלל הדבר הזה BECAUSE THAT FOR THIS THING [THE LORD THY GOD SHALL BLESS THEE] — (the word is taken in its literal sense of "word", for it would have sufficed to state כי בגלל זה suggesting): even if you *only* s a y (i n t e n d) to give *but are later unable to do so* you will receive a reward for the *mere* saying (intention) together with the reward for the action (Siphre)[5]. **(11)** על כן *means* מפני כן BECAUSE OF THIS[6]). לאמר *suggests:* I give you *good* advice for your own benefit[7]). לאחיך לעניך [THOU SHALT SURELY OPEN THINE HAND] UNTO THY BROTHER, TO THY POOR — *open thine hand to thy brother*, to which brother? To the poor one. לעניך written with o n e Jod denotes o n e poor man, but ענייך with t w o Jods denotes two (or many) poor, *i.e. it is a plural form.* **(12)** כי ימכר לך IF [THY BROTHER . . .] BE SOLD UNTO THEE by o t h e r s (not one that sells himself as a servant on account of his destitution, of which case Scripture deals in Lev. XXV. 46 ff): Scripture is speaking of one whom the court has sold for a theft that he has committed. But has it not already been stated, (Ex. XXI. 2) "If thou buyest an Hebrew servant" and *there, too,* Scripture speaks of one whom the court has sold (as proved by Rashi in his comment on that verse)?! But *the repetition was necessary* because of two new points that are stated here: the one is that it is *here* written "or an Hebrew w o m a n", *that* she, too, *like a m a n - servant*, goes free at *the end of* six *years of servitude* — *it does* not *mean* a woman whom the c o u r t had sold, for a woman cannot be sold by the court on account of a theft committed by her, since it states, (Ex. XXII. 2) *that the thief shall be sold* "for h i s theft" *which implies: h e*

NOTES

For Notes 1—7 see Appendix.

שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא
תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃
י נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל ׀
הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂךָ וּבְכֹל
מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ יא כִּי לֹא־יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ
עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ
לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ׃ ס יב כִּי־
יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ
שָׁנִים וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ׃
יג וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם׃

אונקלוס

תּוֹזְפִנֵּהּ כְּמִסַּת חֶסְרוֹנֵהּ דְּיִתְחַסִּיר לֵהּ׃ ט אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא יְהֵי פִתְגָּם עִם
לִבָּךְ בִּרְשַׁע לְמֵימַר קְרִיבָא שַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא שַׁתָּא דִשְׁמִטְּתָא וְתַבְאֵשׁ עֵינָךְ
בְּאָחוּךְ מִסְכֵּנָא וְלָא תִתֵּן לֵהּ וְיִקְרֵי עֲלָךְ קֳדָם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא׃ י מִתַּן תִּתֵּן לֵהּ וְלָא
יַבְאֵשׁ לִבָּךְ בְּמִתְּנָךְ לֵהּ אֲרֵי בְּדִיל פִּתְגָּמָא הָדֵין יְבָרֵכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל עוֹבָדָךְ
וּבְכֹל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ׃ יא אֲרֵי לָא יִפְסוּק מִסְכֵּנָא מִגּוֹ אַרְעָא עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
לְמֵימַר מִפְתַּח תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לַאֲחוּךְ לְעַנְיָךְ וּלְמִסְכֵּנָךְ בְּאַרְעָךְ׃ יב אֲרֵי יִזְדַּבַּן
לָךְ אֲחוּךְ בַּר יִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל וְיִפְלְחִנָּךְ שִׁית שְׁנִין וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא

רש״י

אשר יחסר לו. אֲפִילוּ סוּס לִרְכּוֹב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו (שם): לו. זו אִשָּׁה וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בר׳ ב׳) אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ (ספרי): (ט) וקרא עליך. יָכוֹל מִצְוָה, תַּ״ל וְלֹא יִקְרָא: והיה בך חטא. מִכָּל מָקוֹם, אֲפִילוּ לֹא יִקְרָא, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר וְקָרָא עָלֶיךָ? מְמַהֵר אֲנִי לִפָּרַע עַל יְדֵי הַקּוֹרֵא יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא (שם): (י) נתון תתן לו. אֲפִילוּ מֵאָה פְעָמִים: לו. בֵּינוֹ וּבֵינְךָ: כי בגלל הדבר. אֲפִילוּ אָמַרְתָּ לִתֵּן, אַתָּה נוֹטֵל שְׂכַר הָאֲמִירָה עִם שְׂכַר הַמַּעֲשֶׂה (שם): (יא) על כן. מִפְּנֵי כֵן: לאמר. עֵצָה לְטוֹבָתְךָ אֲנִי מַשִּׂיאֲךָ: לאחיך לעניך. לְאֵיזֶה אָח? לֶעָנִי: לעניך. בְּיוּ״ד אֶחָד, לְשׁוֹן עָנִי אֶחָד הוּא, אֲבָל עֲנִיֶּיךָ בִּשְׁנֵי יוּדִי״ן, שְׁנֵי עֲנִיִּים: (יב) כי ימכר לך. עַל יְדֵי אֲחֵרִים, בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין בִּגְנֵבָתוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר; וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי וּבִמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אֶלָּא מִפְּנֵי שְׁנֵי דְבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ כָאן, אֶחָד, שֶׁכָּתוּב או העבריה אַף הִיא תֵּצֵא בְּשֵׁשׁ — וְלֹא שֶׁמְּכָרוּהָ בֵּית דִּין, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה נִמְכֶּרֶת בִּגְנֵבָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר „בִּגְנֵבָתוֹ" וְלֹא „בִּגְנֵבָתָהּ" — אֶלָּא בִקְטַנָּה שֶׁמְּכָרָהּ אָבִיהָ, וְלִמֵּד כָּאן שֶׁאִם יָצְאוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קוֹדֶם שֶׁתָּבִיא

14Thou shalt furnish him liberally out of thy flock, and out of thy
floor, and out of thy wine-press: *of that* wherewith the Eternal thy
God hath blessed thee thou shalt give unto him. 15And thou shalt
remember that thou wast a servant in the land of Egypt, and the Eternal
thy God released thee: therefore I command thee this thing today.
16And it shall be, if he say unto thee, I will not go forth from thee,
because he loveth thee and thine house, because he is well with thee,
17Then thou shalt take an awl, and thrust *it* through his ear and into
the door, and he shall be thy servant for ever: And also unto
thy maid-servant thou shalt do likewise. 18It shall not seem hard
unto thee, when thou lettest him go free from thee; for he hath
been worth a double hired servant *to thee,* in serving thee six years:
and the Eternal thy God shall bless thee in all that thou doest.

רש״י

for h i s theft, but not *s h e* for h e r theft; — but *what Scripture is speaking of here is* of a woman under age whom her father has sold *as a handmaid,* and it teaches you here that if six years *of servitude* terminate before the time that she shows signs *of incipient puberty* she goes free. And further it mentions a new point here, *viz.,* "thou shalt furnish him (or h e r) liberally" (cf. Rashi on Ex. XXI. 4). **(14)** הענק תעניק THOU SHALT FURNISH HIM LIBERALLY — *The noun from the root* ענק denotes an ornament *worn* high up *on the body which thus easily comes* within sight of the eye (i. e. is conspicuous), (cf. עֲנָק, a giant, someone who t o w e r s o n h i g h) — *i. e. you shall furnish him with something* that will make it patent that you have been kind to him. There are some who explain *the word* הענק to mean loading on his (the servant's) neck. מצאנך מגרנך ומיקבך [THOU SHALT FURNISH HIM LIBERALLY] OUT OF THY FLOCK, AND OUT OF THY FLOOR, AND OUT OF THY WINE PRESS — One might *think* I have *this duty in respect to* these *things* only! Scripture, however, states "that wherewith the Lord thy God hath blessed thee [shalt thou give him]" *implying,* of a l l with which thy Creator hath blessed thee. Why, *then,* are these *alone specifically* mentioned? *To teach you the following:* How *is it with* these *things?* They have the characteristic that they come under the term of "blessing", (i. e. they possess the power of propagating)1) so, too, *you are obliged to furnish him* only with such things that come under the term "blessing", *thus* excluding mules, (because they are sterile) (Siphre; Kidd. 17a). — Our Rabbis have derived in Treatise Kiddushin (ib.) by reasoning from the analogous expressions found in certain texts (גז״ש) what quantities one must give him of all the *different* kinds *here mentioned.* **(15)** וזכרת כי עבד היית AND THOU SHALT REMEMBER THAT THOU WAST A SERVANT [IN THE LAND OF EGYPT] — and I loaded thee with good things, and did so a second time — from the spoil of the land of Egypt and from the spoil at the Red Sea; so you, too, load him *once,* and do it again for him (Siphre). **(17)** עבד עולם [AND HE SHALL BE THY] SERVANT עולם — One might *think that* עולם has *here* its usual meaning: for ever! Scripture, however, states, (Lev. XXV. 10) "[And ye shall sanctify the fiftieth year and proclaim liberty throughout all the land unto all the inhabitants thereof] a n d y e s h a l l r e t u r n e v e r y m a n u n t o h i s f a m i l y". Consequently, you learn that it (what Scripture terms here עולם), can only mean the period *until the termination* of that Jubilee cycle (Mech. on Ex. XXI. 6; cf. Rashi on that verse). ואף לאמתך תעשה כן AND ALSO UNTO THY MAID-SERVANT THOU SHALT DO LIKEWISE — *i. e.* furnish her out of thy property. One might *think,* however, that Scripture puts her on the same level *with the man-servant* concerning the piercing of the ear too! It, however, states, (Ex. XXI. 5) "And if the m a n - s e r v a n t (העבד) shall plainly say, [I love my lord . . . then . . . his lord shall bore

NOTES•

1) See Appendix.

יד הַעֲנֵ֤יק תַּעֲנִיק֙ ל֔וֹ מִצֹּ֣אנְךָ֔ וּמִגָּרְנְךָ֖ וּמִיִּקְבֶ֑ךָ אֲשֶׁ֧ר
בֵּרַכְךָ֛ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ תִּתֶּן־לֽוֹ׃ טו וְזָכַרְתָּ֗ כִּ֣י עֶ֤בֶד
הָיִ֙יתָ֙ בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם וַֽיִּפְדְּךָ֖ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ עַל־כֵּ֞ן
אָנֹכִ֧י מְצַוְּךָ֛ אֶת־הַדָּבָ֥ר הַזֶּ֖ה הַיּֽוֹם׃ טז וְהָיָה֙ כִּֽי־
יֹאמַ֣ר אֵלֶ֔יךָ לֹ֥א אֵצֵ֖א מֵעִמָּ֑ךְ כִּ֤י אֲהֵֽבְךָ֙ וְאֶת־בֵּיתֶ֔ךָ
כִּי־ט֥וֹב ל֖וֹ עִמָּֽךְ׃ יז וְלָקַחְתָּ֣ אֶת־הַמַּרְצֵ֗עַ וְנָתַתָּ֤ה
בְאָזְנוֹ֙ וּבַדֶּ֔לֶת וְהָיָ֥ה לְךָ֖ עֶ֣בֶד עוֹלָ֑ם וְאַ֥ף לַאֲמָתְךָ֖
תַּעֲשֶׂה־כֵּֽן׃ יח לֹא־יִקְשֶׁ֣ה בְעֵינֶ֗ךָ בְּשַׁלֵּֽחֲךָ֙ אֹת֤וֹ
חָפְשִׁי֙ מֵֽעִמָּ֔ךְ כִּ֗י מִשְׁנֶה֙ שְׂכַ֣ר שָׂכִ֔יר עֲבָֽדְךָ֖ שֵׁ֣שׁ
שָׁנִ֑ים וּבֵֽרַכְךָ֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בְּכֹ֖ל אֲשֶׁ֥ר תַּעֲשֶֽׂה׃ פ

אונקלוס

תִּפְטְרִנֵּהּ לְבַר חוֹרִין מֵעִמָּךְ: יג וַאֲרֵי תִפְטְרִנֵּהּ לְבַר חוֹרִין מֵעִמָּךְ לָא תִפְטְרִנֵּהּ
רֵיקָנוּן: יד אַפְרָשָׁא תַפְרֵשׁ לֵהּ מֵעָנָךְ וּמֵאִדְּרָךְ וּמִמַּעֲצַרְתָּךְ דִּי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ
תִּתֶּן לֵהּ: טו וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּפָרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ עַל
כֵּן אֲנָא מְפַקְּדָךְ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין יוֹמָא דֵין: טז וִיהֵי אֲרֵי יֵימַר לָךְ לָא אֶפּוֹק
מֵעִמָּךְ אֲרֵי רָחֲמָךְ וְיָת אֱנָשׁ בֵּיתָךְ אֲרֵי טַב לֵהּ עִמָּךְ: יז וְתִסַּב יָת מַרְצְעָא וְתִתֵּן
בְּאֻדְנֵהּ וּבְדָשָׁא וִיהֵי לָךְ עֶבֶד פָּלַח לְעָלַם וְאַף לְאַמְתָךְ תַּעְבֶּד כֵּן: יח לָא יִקְשֵׁי
בְעֵינָךְ בְּמִפְטְרָךְ יָתֵהּ לְבַר חוֹרִין מֵעִמָּךְ אֲרֵי עַל חַד תְּרֵין מִיגַר אֲגִירָא פַּלְחָךְ

רש"י

סִימָנִין תֵּצֵא, וְעוֹד חִדֵּשׁ כַּאן הענק תעניק: (יד) העניק תעניק. לְשׁוֹן עֲדִי בְּגוֹבַהּ וּבְמַרְאִית הָעַיִן, דָּבָר שֶׁיְּהֵא נִכָּר שֶׁהֱטִיבוֹתָ לוֹ; וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן הַטְעָנָה עַל צַוָּארוֹ: מצאנך ומגרנך ומיקבך. יָכוֹל אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבָד, תַּ"ל אשר ברכך — מִכָּל מַה שֶׁבֵּרַכְךָ בּוֹרַאֲךָ. וְלָמָּה נֶאֶמְרוּ אֵלּוּ? מָה אֵלּוּ מְיֻחָדִים שֶׁהֵם בִּכְלַל בְּרָכָה אַף כָּל שֶׁהוּא בִּכְלַל בְּרָכָה, יָצְאוּ פְּרָדוֹת; וְלָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (דף י"ז) בִּגְזֵרָה שָׁוָה כַּמָּה נוֹתֵן לוֹ מִכָּל מִין וָמִין: (טו) וזכרת כי עבד היית. וְהֶעֱנַקְתִּי וְשָׁנִיתִי לְךָ מִבִּזַּת מִצְרַיִם וּבִזַּת הַיָּם, אַף אַתָּה הַעֲנֵק וּשְׁנֵה לוֹ (ספרי): (יז) עבד עולם. יָכוֹל כְּמַשְׁמָעוֹ, תַּ"ל וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ (ויק' כ"ה), הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא עוֹלָמוֹ שֶׁל יוֹבֵל (מכי' שמ' כ"א): ואף לאמתך תעשה כן. הַעֲנֵק לָהּ; יָכוֹל אַף לִרְצִיעָה הִשְׁוָה הַכָּתוּב אוֹתָהּ, תַּ"ל (שמ' כ"א) וְאִם אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד — עֶבֶד נִרְצָע וְאֵין אָמָה נִרְצַעַת (ספרי): (יח) כי משנה שכר שכיר. מִכַּאן אָמְרוּ עֶבֶד עִבְרִי עוֹבֵד בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה, וְזֶהוּ כִּפְלַיִם שֶׁבַּעֲבוֹדַת שְׂכִירֵי יוֹם, וּמַהוּ עֲבוֹדָתוֹ בַּלַּיְלָה? רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְנַעֲנִית

19All the firstling males that are born of thy herd and of thy flock thou
shalt sanctify unto the Eternal thy God: thou shalt do no work with the
firstling of thy herd, nor shear the firstling of thy flock: 20Thou shalt
eat *it* before the Eternal thy God year by year, in the place which the
Eternal shall choose, thou and thy house. 21And if there be *any* blemish
therein, *as if it be* lame, or blind, *or have* any ill blemish, thou shalt
not sacrifice it unto the Eternal thy God. 22Thou shalt eat it within
thy gates: the unclean and the clean *person shall eat it* alike, as the
gazelle, and as the hart. 23Only thou shalt not eat the blood thereof;
thou shalt pour it upon the earth as water.

16. 1Keep the month of Abib, and observe the passover unto the Eternal

רש"י

his ear through with an awl]" — so you see that a m a n - s e r v a n t must have his ear pierced, but a maid-servant must not have it pierced (Siphre). **(18)** כי משנה שכר שכיר [IT SHALL NOT SEEM HARD UNTO THEE WHEN THOU LETTEST HIM GO FREE ...] FOR [HE HATH BEEN WORTH] A DOUBLE HIRED SERVANT [UNTO THEE] — From here they (the Rabbis) derived the law that a Hebrew servant has to do service both by day and by night, and that is double as much as the labour of a man hired for day work *only*. And wherein consists his service during the night? That his master gives him a Canaantish maid-servant *with the object of raising children*, and the children belong to the master (ib.). **(19)** כל הבכור ... תקדיש ALL THE FIRSTLING MALES ... THOU SHALT SANCTIFY [UNTO THE LORD] — But in another passage (Lev. XXVII. 26) it states, "[Only the firstborn of the beasts ...] one shall n o t sanctify it"? How *can* these *be reconciled? The latter passage means:* he must not dedicate it as a d i f f e r e n t sacrifice (i. e. offer it as an עולה or שלמים instead of as a בכור), whilst here it teaches that it is a duty to s a y: "Thou art holy as a firstborn!" Another comment is: It is impossible to say *that* "thou shalt sanctify" *is to be taken literally*, for it already states *in another passage* "one shall n o t sanctify it"; it is, *on the other hand, also* impossible *to take* "one shall not sanctify it" *literally*, since it states "thou s h a l t sanctify it". How *can* these *be reconciled? In the following manner: by taking* תקדיש *in our verse to imply:* "thou mayest dedicate" so far as the dedication of its v a l u e (הקדש עלוי) is concerned, and then he must give *a sum* corresponding to the טובת הנאה in it to the Temple treasury[1]), *but you must not dedicate it as far as the altar is concerned (i. e. dedicate it as any sacrifice other than as a* בכור) (Arach. 29a; cf. Siphre)[2]). לא תעבד בבכור שורך ולא תגז וגו׳ THOU SHALT NOT WORK WITH THE FIRSTLING OF THY HERD, NOR SHEAR THE FIRSTLING OF THY FLOCK] — The converse case also (working with the firstborn sheep and using the hair of the firstborn calf) have our Rabbis derived to be forbidden, but Scripture merely speaks of what usually occurs (Siphre; Bech. 25a). **(20)** לפני ה׳ אלהיך תאכלנה THOU SHALT EAT IT BEFORE THE LORD THY GOD — Scripture is speaking to the p r i e s t (not to the owner to whom תקדיש in the previous verse refers), for we find already *stated* that it (the בכור) is one of the dues of the priests whether it is unblemished (and its blood and fat portions are to be sacrificed on the altar and the flesh eaten by the priests), or whether it is blemished (when it must not be offered on the altar), for it states, (Num. XVIII. 18) "and the flesh of t h e m (the firstborn animals, both the blemished and the unblemished) shall be thine" (the priest's) (cf. Bech. 28a). שנה בשנה [THOU SHALT EAT IT BEFORE THE LORD ...] YEAR BY YEAR — From here *we derive the law* that one should not defer it (i. e. sacrificing and eating it) beyond its first year (Bech. 28a). *If so*, one might *think* that it becomes invalid *as a sacrifice* as soon as its first year has passed! *This is not the case, for* it has been put in comparison with the *second* tithe, as it is said,

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

שביעי יט כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ
הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר
שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ׃ כ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ כא וְכִי־יִהְיֶה בוֹ מוּם פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר
כֹּל מוּם רָע לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כב בִּשְׁעָרֶיךָ
תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃
כג רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ
כַּמָּיִם׃ פ
טז א שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה

אונקלוס

שִׁית שְׁנִין וִיבָרֵכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל דִּי תַעְבֵּד׃ יט כָּל בּוּכְרָא דִּי יִתְיְלִיד בְּתוֹרָךְ
וּבְעָנָךְ דּוּכְרִין תַּקְדֵּשׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תִפְלַח בְּבוּכְרָא דְּתוֹרָךְ וְלָא תֵגוֹז
בּוּכְרָא דְּעָנָךְ׃ כ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּהּ שַׁתָּא בְּשַׁתָּא בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אַתְּ
וֶאֱנַשׁ בֵּיתָךְ׃ כא וַאֲרֵי יְהֵי בֵהּ מוּמָא חֲגִיר אוֹ עֲוִיר כֹּל מוּם בִּישׁ לָא תִכְסְנֵהּ
קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ כב בְּקִרְוָיךְ תֵּיכְלִנֵּהּ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא כַּחֲדָא כִּבְסַר טַבְיָא וְאַיְלָא׃
כג לְחוֹד יָת דְּמֵהּ לָא תֵיכוֹל עַל אַרְעָא תִּשְׁדְּנֵהּ כְּמַיָּא׃ א טַר יָת יַרְחָא דַּאֲבִיבָא

רש״י

וְהַוְלָדוֹת לָאָדוֹן (ספרי)׃ (יט) כל הבכור, תקדיש. וּבְמָקוֹם אַחֵר (ויקי׳ כ״ז) הוּא אוֹמֵר לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אוֹתוֹ, הָא כֵּיצַד? אֵינוֹ מַקְדִּישׁוֹ לְקָרְבָּן אַחֵר; וְכַאן לָמֵד שֶׁמִּצְוָה לוֹמַר הֲרֵי אַתָּה קָדוֹשׁ לִבְכוֹרָה. דָּ״אַ אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר תַּקְדִּישׁ, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לֹא יַקְדִּישׁ, וְאִי אֶפְשַׁר לוֹמַר לֹא יַקְדִּישׁ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר תַּקְדִּישׁ, הָא כֵּיצַד? מַקְדִּישׁ אַתָּה הֶקְדֵּשׁ עִלּוּי וְנוֹתֵן לְהֶקְדֵּשׁ כְּפִי טוֹבַת הֲנָאָה שֶׁבּוֹ (עירכי׳ כ״ט)׃ לא תעבד בבכר שורך ולא תגז וגו׳. אַף הַחִלּוּף לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָסוּר, אֶלָּא שֶׁדִּבֶּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה (בכי׳ כ״ה)׃ (כ) לפני ה׳ אלהיך תאכלנו. לַכֹּהֵן הוּא אוֹמֵר, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ שֶׁהוּא מִמַּתְּנוֹת כְּהֻנָּה אֶחָד תָּם וְאֶחָד בַּעַל מוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (במ׳ י״ח) וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לָּךְ וְגוֹ׳ (בכי׳ כ״ח)׃ שנה בשנה. מִכַּאן שֶׁאֵין מְשַׁהִין אוֹתוֹ יוֹתֵר עַל שְׁנָתוֹ; יָכוֹל יְהֵא פָּסוּל מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנָתוֹ, כְּבָר הוּקַשׁ לְמַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר (דב׳ י״ד) וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ, מַה מַּעֲשֵׂר שֵׁנִי אֵינוֹ נִפְסָל מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ אַף בְּכוֹר אֵינוֹ נִפְסָל, אֶלָּא שֶׁמִּצְוָה תּוֹךְ שְׁנָתוֹ (בכי׳ כ״ז)׃ שנה בשנה. אִם שְׁחָטוֹ בְּסוֹף שְׁנָתוֹ אוֹכְלוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם וְיוֹם אֶחָד מִשָּׁנָה אַחֶרֶת, לָמֵד שֶׁנֶּאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד (שם)׃ (כא) מום. כְּלָל, פסח או עור. פְּרָט, כל מום רע. חָזַר וְכָלַל, מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ מוּם הַגָּלוּי וְאֵינוֹ חוֹזֵר, אַף כָּל מוּם שֶׁבַּגָּלוּי וְאֵינוֹ חוֹזֵר (שם ל״ז)׃ (כג) רק את דמו לא תאכל. שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְכֻלּוֹ הֶתֵּר הַבָּא מִכְּלַל אִסּוּר הוּא, שֶׁהֲרֵי קֹדֶשׁ וְנִשְׁחַט בַּחוּץ בְּלֹא פִדְיוֹן וְנֶאֱכָל, יָכוֹל יְהֵא אַף הַדָּם מוּתָּר, תַּלְמוּד לוֹמַר רק את דמו לא תאכל׃

thy God: for in the month of Abib the Eternal thy God brought thee forth out of Egypt by night. 2Thou shalt therefore sacrifice the passover *sacrifice* unto the Eternal thy God, *also of the* flock and the herd, in the place which the Eternal shall choose to establish his name there. 3Thou shalt eat nothing leavened by it; seven days shalt thou eat unleavened bread by it, *even* the bread of poverty: for thou camest forth out of the land of Egypt in haste; that thou mayest remember the day when thou camest forth out of the land of Egypt all the days of thy life. 4And there shall be no leaven seen with thee in all thy boundaries seven days; neither shall there *any* of the flesh, which thou sacrificedst the first day at even, remain all night until the morning. 5Thou mayest not sacrifice the passover

רש"י

(XIV. 23; cf. Rashi on that verse): "and thou shalt eat before the Lord thy God the tithe of thy corn, of thy wine, and of thine oil, and the firstlings of thy herds, and thy flocks". How *is it in the case of* the second tithe? It does not become invalid *if left over* from one year to the other (cf. Rashi on XIV. 28 and 29), so, too, does the firstborn *animal* not become invalid *under the same circumstances*, only that it is a meritorious act *to offer and consume it* within its first year. שנה בשנה (may also be translated A YEAR WITH ANOTHER YEAR) — If one slaughtered it at the end of its first year (on the last day) he may eat it that day and the first day of the next year. This teaches *us* that it (a firstborn animal) may *in all cases* be eaten on two *successive* days and the *intervening* night (cf. Siphre; Bech. 27b)[1]. **(21)** מום [AND IF THERE BE] ANY BLEMISH [THEREIN, IF IT BE LAME, OR BLIND, OR HAVE ANY ILL BLEMISH, THOU SHALT NOT SACRIFICE IT . . .] — *any blemish* is a general statement, פסח או עור LAME OR BLIND is a particularisation. כל מום רע ANY ILL BLEMISH — it again comprises them in a general statement. How is it with the *blemishes* particularised? They have the characteristic that each is a visible (external) blemish and the animal never returns *naturally* to its original condition (i. e. never becomes free from the blemish). So, too, *the general statement includes* all such blemishes as are visible and incurable (whilst in the case of a transitory blemish the animal may be sacrificed when the blemish has disappeared) (Bech. 37a; cf. Siphre). **(23)** רק את דמו לא תאכל ONLY THOU SHALT NOT EAT THE BLOOD THEREOF — *This prohibition appears to be redundant, since the blood of no animal may be eaten, but it is mentioned*, in order that you should not think: since it (the blemished firstborn animal) is something that in every respect is permitted originally it belonged to a forbidden class *of animals* — for, you see, it was holy and yet it may be slaughtered outside *the Temple*, and may be eaten without redemption — *and* consequently you might *think* that its blood is also permitted. Scripture therefore states, "However thou shalt not eat its blood".

16. (1) שמור את חדש האביב WATCH THE MONTH OF ABIB — *This means:* Before it comes watch whether it will be capable of *producing* ripe ears (אביב), so that one may offer the Omer meal-offering during it, and if not (i. e. if you observe that the ears will not be ripe by the 16th of Nisan), *then* intercalate the year (i. e. add a month to the winter-period, so that the month Abib falls later than it otherwise would, by which time the ears will be ripened) (cf. Sanh. 11b and Note 4 on p. 191 of Leviticus in this edition of the Pentateuch). ממצרים לילה [FOR IN THE MONTH OF ABIB THE LORD THY GOD BROUGHT THEE FORTH] FROM EGYPT BY NIGHT — But did they not go forth by day, as it is said, (Num. XXX. 3) "on the morrow after the Passover the children of Israel went out . . . [in the sight of all the Egyptians]"? But *it states that they went out by night* because Pharaoh gave

NOTES

[1]) See Appendix.

אֱלֹהֶ֑יךָ כִּ֞י בְּחֹ֣דֶשׁ הָֽאָבִ֗יב הוֹצִ֨יאֲךָ֜ יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ
מִמִּצְרַ֖יִם לָֽיְלָה׃ ב וְזָבַ֥חְתָּ פֶּ֛סַח לַֽיהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ צֹ֣אן
וּבָקָ֑ר בַּמָּקוֹם֙ אֲשֶׁ֣ר יִבְחַ֣ר יְהוָ֔ה לְשַׁכֵּ֥ן שְׁמ֖וֹ שָֽׁם׃
ג לֹא־תֹאכַ֤ל עָלָיו֙ חָמֵ֔ץ שִׁבְעַ֥ת יָמִ֛ים תֹּֽאכַל־עָלָ֥יו
מַצּ֖וֹת לֶ֣חֶם עֹ֑נִי כִּ֣י בְחִפָּז֗וֹן יָצָ֨אתָ֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם
לְמַ֣עַן תִּזְכֹּ֗ר אֶת־י֤וֹם צֵֽאתְךָ֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם כֹּ֖ל
יְמֵ֥י חַיֶּֽיךָ׃ ד וְלֹֽא־יֵרָאֶ֨ה לְךָ֥ שְׂאֹ֛ר בְּכָל־גְּבֻלְךָ֖ שִׁבְעַ֣ת
יָמִ֑ים וְלֹא־יָלִ֣ין מִן־הַבָּשָׂ֗ר אֲשֶׁ֨ר תִּזְבַּ֥ח בָּעֶ֛רֶב בַּיּ֥וֹם
הָרִאשׁ֖וֹן לַבֹּֽקֶר׃ ה לֹ֥א תוּכַ֖ל לִזְבֹּ֣חַ אֶת־הַפָּ֑סַח

אונקלוס

וְתַעְבֵּד פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי בְּיַרְחָא דַאֲבִיבָא אַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִמִּצְרַיִם
וַעֲבַד לָךְ נִסִּין בְּלֵילְיָא: ב וְתִכּוֹס פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מִן בְּנֵי עָנָא וְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא מִן תּוֹרֵי בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן: ג לָא תֵיכוּל
עֲלוֹהִי חֲמִיעַ שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוּל עֲלוֹהִי פַּטִּיר לְחֵם עֳנִי אֲרֵי בִבְהִילוּ נְפַקְתָּא
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּדִיל דְּתִדְכַּר יָת יוֹמָא מִפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם כָּל יוֹמֵי חַיָּךְ:
ד וְלָא יִתְחֲזֵי לָךְ חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין וְלָא יְבִית מִן בִּסְרָא דִּי תִכּוֹס
בְּרַמְשָׁא בְּיוֹמָא קַדְמָאָה לְצַפְרָא: ה לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמִכַּס יָת פִּסְחָא בַּחֲדָא

רש"י

טז (א) שמור את חדש האביב. מִקּוֹדֶם בּוֹאוֹ שְׁמוֹר שֶׁיְּהֵא רָאוּי לְאָבִיב – לְהַקְרִיב בּוֹ אֶת מִנְחַת הָעוֹמֶר וְאִם לַאו עַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה (עי' סנה' י"א): ממצרים לילה. וַהֲלֹא בַּיּוֹם יָצְאוּ שֶׁנֶּאֱמַר (במ' ל"ג) מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'? אֶלָּא לְפִי שֶׁבַּלַּיְלָה נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה רְשׁוּת לָצֵאת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמ' י"ב) וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וגו' (ברי' ט'): (ב) וזבחת פסח לה' אלהיך צאן. שֶׁנֶּאֱמַר (שמ' י"ב) מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקָּחוּ: ובקר. תִּזְבַּח לַחֲגִיגָה, שֶׁאִם נִמְנוּ עַל הַפֶּסַח חֲבוּרָה מְרֻבָּה, מְבִיאִים עִמּוֹ חֲגִיגָה כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נֶאֱכָל עַל הַשֹּׂבַע (פס' ס"ט); וְעוֹד לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ דְּבָרִים הַרְבֵּה מִפָּסוּק זֶה: (ג) לחם עני. לֶחֶם שֶׁמַּזְכִּיר אֶת הָעֹנִי שֶׁנִּתְעַנּוּ בְּמִצְרַיִם (ספרי): כי בחפזון יצאת. וְלֹא הִסְפִּיק בָּצֵק לְהַחֲמִיץ וְזֶה יִהְיֶה לְךָ לְזִכָּרוֹן; וְחִפָּזוֹן לֹא שֶׁלְּךָ הָיָה אֶלָּא שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (שמ' י"ב) וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם וגו' (ספרי): למען תזכר עַל יְדֵי אֲכִילַת הַפֶּסַח וְהַמַּצָּה את יום צאתך: (ד) ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר. אַזְהָרָה לְמוֹתִיר בְּפֶסַח דּוֹרוֹת, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּפֶסַח מִצְרַיִם; וְיוֹם רִאשׁוֹן הָאָמוּר כָּאן הוּא י"ד בְּנִיסָן, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם (שמ' י"ב); וּלְפִי שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַכָּתוּב מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל פֶּסַח וְהִתְחִיל לְדַבֵּר בְּחֻקּוֹת שִׁבְעַת יָמִים, כְּגוֹן שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת, וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלְךָ, הֻצְרַךְ לְפָרֵשׁ בְּאֵיזוֹ זְבִיחָה הוּא מַזְהִיר, שֶׁאִם כָּתַב וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב לַבֹּקֶר הָיִיתִי אוֹמֵר שְׁלָמִים הַנִּשְׁחָטִים כָּל שִׁבְעָה כֻּלָּן בְּבַל תּוֹתִירוּ וְאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא לְיוֹם וָלַיְלָה,

within any of the gates, which the Eternal thy God giveth thee: [6]But at the place which the Eternal thy God shall choose to establish his name in, there thou shalt sacrifice the passover at even, at the going down of the sun, at the appointed time that thou camest forth out of Egypt. [7]And thou shalt roast and eat *it* in the place which the Eternal thy God shall choose: and thou shalt turn in the morning, and go into thy tents. [8]Six days thou shalt eat unleavened bread: and on the seventh day *shall be* a restriction *from labour* in honour of the Eternal thy God: thou shalt do no work *therein*. [9]Seven weeks shalt thou number unto thee: begin to number the seven weeks from *such time as* thou beginnest *to put* the sickle to the corn. [10]And thou shalt keep the festival of weeks unto the Eternal thy God with a tribute of a free-will offering

רש"י

them permission to go forth by night, as it is said, (Ex. XII. 31) "And he called for Moses and Aaron by night, [and said, Rise up, go forth from among my people etc.]" (cf. Siphre; Ber. 9a). **(2)** וזבחת פסח לה' אלהיך צאן THOU SHALT THEREFORE SACRIFICE THE PASSOVER UNTO THE LORD THY GOD OF SHEEP, as it is said *of the Passover offering*, (Ex. XII. 5) "Ye shall take it from the sheep or from the goats", — ובקר AND OXEN thou shalt slaughter as the חגיגה (the festival offering sacrificed on the fourteenth of Nisan in addition to the Passover offering); for if they have counted themselves (formed themselves) into *too* large a company for the Passover offering (so that one lamb will not suffice for them) they bring together with it a festival offering and this is eaten first, in order that it (the Passover sacrifice) can be eaten in satiety (i. e. after the appetite is satisfied; cf. Pes. 69b, 70a). — And besides this our Rabbis derived many *Halachic* matters from this verse (cf. Siphre; Ber. 9a). **(3)** לחם עני THE BREAD OF AFFLICTION — *i. e.* bread that calls to mind the affliction to which they were subjected in Egypt. כי בחפזון יצאת FOR THOU CAMEST FORTH [FROM THE LAND OF EGYPT] IN HASTE, and the dough therefore had no time to become leavened, and this (the eating of unleavened bread) shall be unto you as reminder *of this*. The haste, *spoken of here*, was not on thy part, but on Egypt's part, for so it states, (Ex. XXII. 33) "And Egypt was urgent upon the people [hastening to send them out of the land]" (Siphre; cf. Ber. 9a)[1]. למען תזכר THAT THOU MAYEST REMEMBER through the eating of the Passover sacrifice and the unleavened bread, את יום צאתך THE DAY WHEN THOU CAMEST FORTH [OUT OF THE LAND OF EGYPT][2]. **(4)** ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר NEITHER SHALL ANY OF THE FLESH, WHICH THOU HAST SACRIFIED THE FIRST DAY AT EVEN, REMAIN ALL NIGHT UNTIL THE MORNING — This is a prohibition *addressed* to one who might, in the case of the Passover sacrifice offered in later generations (i. e. after the first that was offered in Egypt), leave *over night any of its flesh*. *And it was necessary to state this* because *so far* it has been mentioned only with regard to that *one* Passover sacrifice that was offered in Egypt (פסח מצרים) (Ex. XXII. 10). — The "first day" spoken of here is the fourteenth day of Nisan (not the fifteenth which is the first day of the Festival), just as you must explain *that*

NOTES

[1]) There could have been no haste on the Israelites' part for, as Rashi has pointed out in his comment on v. 1, Pharaoh had bidden them leave at night whilst they did not do so until the next day.

[2]) The words למען תזכר are to be connected with וזבחת פסח in v. 2, and with שבעת ימים תאכל מצות in v. 3, not with the words כי בחפזון וכו' immediately preceding them.

בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ו כִּי
אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן
שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בָּעָרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ
מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם: ז וּבִשַּׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ
לְאֹהָלֶיךָ: ח שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
מְלָאכָה: ס ט שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר־לָךְ
מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת:
י וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת

אונקלוס

מִקִּרְוָיךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ: ו אֱלָהֵן לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה
שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן תִּכּוֹס יָת פִּסְחָא בְּרַמְשָׁא כְּמֵעַל שִׁמְשָׁא זְמַן מִפְּקָךְ מִמִּצְרָיִם:
ז וּתְבַשֵּׁל וְתֵיכוּל בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ וְתִתְפְּנֵי בְצַפְרָא וּתְהָךְ לְקִרְוָךְ:
ח שִׁתָּא יוֹמִין תֵּיכוּל פַּטִּירָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה כְּנֵשׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּד
עֲבִידָא: ט שִׁבְעָא שָׁבוּעִין תִּמְנֵי לָךְ מִדְּשָׁרְיוּת מַגְּלָא בַּחֲצַד עוּמְרָא דַּאֲרָמוּתָא
תִּשְׁרֵי לְמִמְנֵי שִׁבְעָא שָׁבוּעִין: י וְתַעְבֵּד חַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מִסַּת

רש"י

לָכַךְ כָּתַב בערב ביום הראשון. דָּבָר אַחֵר בַּחֲגִיגַת י"ד הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְלִמֵּד עָלֶיהָ
שֶׁנֶּאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים, וְהָרִאשׁוֹן הָאָמוּר כַּאן בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְכֵן
מַשְׁמָעוּת הַמִּקְרָא: – בְּשַׂר חֲגִיגָה אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב לֹא יָלִין בְּי"ט הָרִאשׁוֹן עַד בָּקְרוֹ
שֶׁל שֵׁנִי, אֲבָל נֶאֱכֶלֶת הִיא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְכַךְ הִיא שְׁנוּיָה בְּמַסֶּכֶת
פְּסָחִים (דף ע"א): (ו) בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים. הֲרֵי שְׁלֹשָׁה זְמַנִּים
חֲלוּקִים, בָּעֶרֶב מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה זָבְחֵהוּ, וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ תֹּאכְלֵהוּ, וּמוֹעֵד צֵאתְךָ אַתָּה
שׂוֹרְפֵהוּ, כְּלוֹמַר נַעֲשָׂה נוֹתָר וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה (ספרי; בר' ט'): (ז) ובשלת. זֶהוּ צְלִי
אֵשׁ, שֶׁאַף הוּא קָרוּי בִּשּׁוּל: ופנית בבקר. לְבָקְרוֹ שֶׁל שֵׁנִי, מְלַמֵּד שֶׁטָּעוּן לִינָה לֵיל שֶׁל
מוֹצָאֵי י"ט (ספרי; פס' צ"ה; חגי' י"ז): (ח) ששת ימים תאכל מצות. וּבְמָקוֹם אַחֵר
(שמ' י"ב) הוּא אוֹמֵר שִׁבְעַת יָמִים?! שִׁבְעָה מִן הַיָּשָׁן וְשִׁשָּׁה מִן הֶחָדָשׁ (ספרי; מנ' ס"ו);
דָּ"אַ לִמֵּד עַל אֲכִילַת מַצָּה בַּשְּׁבִיעִי שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה, וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד לְשֵׁשֶׁת הַיָּמִים,
שֶׁהֲרֵי שְׁבִיעִי בִּכְלָל הָיָה וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד שֶׁאֵין אֲכִילַת מַצָּה בּוֹ חוֹבָה אֶלָּא רְשׁוּת,
וְלֹא לְלַמֵּד עַל עַצְמוֹ יָצָא, אֶלָּא לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא, מַה שְּׁבִיעִי רְשׁוּת אַף כֻּלָּם
רְשׁוּת, חוּץ מִלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁהַכָּתוּב קְבָעוֹ חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמ' י"ב) בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ
מַצֹּת (מכי'; פס' ק"כ): עצרת לה' אלהיך. עֲצוֹר עַצְמְךָ מִן הַמְּלָאכָה; דָּ"אַ כְּנוּפְיָא שֶׁל

thou shalt e a t it, and at the time when thou camest out *of Egypt (in the early morning)* thou shalt b u r n it — that is to say *if, in the morning, there is any flesh left*, it becomes what is technically termed נותר and must be r e m o v e d to the "place of burning" (not actually burnt, for this is not permissible on a festival) (Siphre; cf. Ber. 9a). **(7)** ובשלת is identical with צלי אש "r o a s t with fire" *mentioned in Ex. XII. 9*, for it (roasting) also comes under the term בשול "cooking"[1]). ופנית בבקר AND THOU SHALT TURN IN THE MORNING [AND GO INTO THY TENTS] — *i.e.* in the morning of the second day *of the Passover week*[2]). — It teaches us that he (the pilgrim) is required to stay *in Jerusalem* during the night when the festival terminates (Siphre; Pes. 95b; Chag. 17a, b). **(8)** ששת ימים תאכל מצות SIX DAYS THOU SHALT EAT UNLEAVENED BREAD — But in another passage it states, (Ex. XII. 15): "s e v e n days [ye shall eat unleavened bread]"! But *the explanation is:* seven *days ye may eat Mazzoth prepared* from the old *produce* and six *days* (out of the seven, i. e. the last six days, after the Omer has been offered and the new crop has become permitted as food) *ye may eat Mazzoth prepared* from the new *crop*. Another explanation is: It teaches regarding the eating of unleavened bread on the seventh day *of Passover* that it is not o b l i g a t o r y: and from here (from this law concerning the seventh day) you may derive the law for the *other* six days. For the seventh day was included in the general statement ("s e v e n days, thou shalt eat unleavened bread"), and *in the text: "s i x days thou shalt eat unleavened bread"* it has left the general statement, to teach [illegible] eating unleavened bread on i t is not obligatory but optional. *Now, according to the well known rule*[3]), it did not leave the general statement in order to teach *this* regarding itself a l o n e but regarding e v e r y t h i n g that is included in the general statement. *Now* how *is it with* the seventh *day?* It is optional *as regards the eating of unleavened bread (as explained in the earlier portion of this comment)! This, too, according to the rule, applies also to everything that was included in the general statement, and therefore* all *the other days* are also optional *in this respect*, with the exception, however, of the first n i g h t *of Passover*, for which Scripture has fixed it (the eating of unleavened bread) as an obligation, as it is said, (Ex. XXII. 18) "a t e v e n i n g ye shall eat unleavened bread" (Mech. on Ex. XII. 18; Pes. 120a; cf. also Rashi on Ex. XII. 15). עצרת לה' אלהיך [AND ON THE SEVENTH DAY SHALL BE] A RESTRICTION IN HONOUR OF THE LORD — *i.e.*, restrict yourself from

NOTES

1) Cf. Note 2 on Ex. XII. 9, on p. 236 of this edition of the Pentateuch.

2) Since travelling beyond the Sabbath limits (תחומין) is forbidden on festivals (cf. Rashi on Chag. 17b).

3) Rashi cites it at length in his comment on Ex. XII. 15, p. 56a of this edition of the Pentateuch.

רש"י

term in the passage (Ex. XXII. 15): "even the f i r s t d a y (ביום הראשון) ye shall put away leaven out of your houses" (cf. Rashi on that verse). — And because Scripture has digressed from the subject of the Passover S a c r i f i c e *with which this section begins* and has begun to speak of the ordinances relating to the seven days *of the festival*, as, for instance, (v. 3) "seven days thou shalt eat unleavened bread therewith", *and* (v. 4) "and there shall be no leaven seen with thee in all thy boundaries [seven days]", it was compelled to specify with regard to w h i c h offering it states the prohibition *of leaving the flesh over night*. For if it had written *only* "neither shall any of the flesh which thou sacrificedst at even (not mentioning ביום הראשון) remain all night until the morning", I might have thought that the peace offerings which are slaughtered during all the seven days all come under the prohibition of "and thou shalt not leave any of it until the morning" (Ex. XXII. 12), and may therefore be eaten one day and the following night only (which is not so); therefore it wrote "[neither shall any of the flesh, which thou sacrificedst] at even on the f i r s t d a y [remain all night]". — Another explanation is that Scripture speaks *here* of the f e s t i v a l offering brought on the fourteenth *of Nisan* (חגיגת י"ד, not of the קרבן פסח) and *that* it teaches with reference to it that it may be eaten during t w o *successive* days *and the intervening night* (cf. however, Rashi on Ex. VII. 14 and Note 2 thereon). As regards the first day" that is mentioned here — *according* to *this explanation* — Scripture is speaking of the f i r s t d a y o f t h e f e s t i v a l (the f i f t e e n t h of Nisan), and what the verse implies is the following: None of the flesh of the festival offering which you slaughtered at even (i. e. towards eventide on the fourteenth of Nisan) shall remain on the first day of the festival until the morning of the s e c o n d day of the festival (the sixteenth of Nisan), but it may be eaten on the fourteenth and the fifteenth (and the intervening night). So is it set forth in Treatise Pesachim (71b)[1]. **(6)** בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים [THERE THOU SHALT SACRIFICE THE PASSOVER] AT EVEN, AT THE GOING DOWN OF THE SUN, AT THE APPOINTED TIME THAT THOU CAMEST FORTH OUT OF EGYPT — *But*, you see, these are three d i f f e r e n t points of time! *But the explanation is:* at even, *i. e.* from the sixth hour (reckoning from six o'clock in the morning) and onwards thou shalt s l a u g h t e r it (תזבח בערב); and when the sun goes down

NOTES

1) Siphre has: איזה זביחה אתה זובח על מנת לארלו בערב, הוי אומר זה הפסח. Which sacrifice is it that is intended to be eaten at night? Evidently the פסח sacrifice. This then corresponds to the first explanation given by Rashi. Then Siphre immediately afterwards explains that ביום הראשון לבקר means לבקרו של שני, thus referring it to the חגיגה, as Rashi has it in the second explanation. It is strange that Siphre combines two contradictory explanations without putting a ד"א before the second explanation (cf. Hoffmann, Deut. I. p. 259 and Siphre on Leviticus VII. 16).

of thine hand, which thou shalt give according as the Eternal thy God
may bless thee: 11 And thou shalt rejoice before the Eternal thy God,
thou, and thy son, and thy daughter, and thy *man*-servant, and thy maid-servant, and the Levite that *is* within thy gates, and the stranger, and the fatherless, and the widow, that *are* among you, in the place which the Eternal thy God hath chosen to establish his name there.
12 And thou shalt remember that thou wast a servant in Egypt: and thou
shalt keep and do these statutes. 13 Thou shalt keep the festival of taber-
nacles seven days, after that thou hast gathered in *the produce* of thy threshingfloor and thy winepress. 14 And thou shalt rejoice in thy festi-
val, thou, and thy son, and thy daughter, and thy *man*-servant, and thy maid-servant, and the Levite, the stranger, and the fatherless, and the widow, that *are* within thy gates. 15 Seven days shalt thou
celebrate a festival unto the Eternal thy God in the place which the Eternal shall choose: because the Eternal thy God shall bless thee in all thy increase, and in all the works of thine hands,
only be rejoiced. 16 Three times in a year shall all thy males appear

רש"י

work. — Another explanation is *that* עצרת *denotes* a gathering for eating and drinking (a banquet), *like* the expression *used* (Judg. XIII. 15) "Let us detain (נעצרה) thee [that we may make ready a kid for thee]". **(9)** מהחל חרמש בקמה [BEGIN TO NUMBER SEVEN WEEKS] FROM THE TIME THOU BEGINNEST TO PUT THE SICKLE TO THE CORN — *i.e.* from when the "Omer" has been cut (from the sixteenth of Nisan) which is the first produce to be harvested (Lev. XXIII. 10) (cf. Siphre; Men. 71a).[1] **(10)** מסת נדבת ידך *means* sufficient (די) free-will offerings of thy hand (i. e. of thy possession) (cf. Targum on XV. 8, which renders די מחסרו by כמסת חסרונה); everything must be in accordance with the blessing *which God has bestowed upon you* (אשר יברכך): offer peace-offerings of rejoicing and invite guests for the meal. **(11)** לוי גר יתום ואלמנה THE LEVITE THE STRANGER, THE FATHERLESS, THE WIDOW — these four are Mine, corresponding to fout that are yours, viz., בנך ובתך ועבדך ואמתך THY SON, THY DAUGHTER, THY MAN-SERVANT AND THY MAID-SERVANT; if you gladden Mine, I will gladden yours (Mechilta d'R. Simeon b. Jochai). **(12)** וזכרת כי עבד היית וגו' AND THOU SHALT REMEMBER THAT THOU WAST A SERVANT [IN EGYPT] — *Only* with the view to this did I deliver you *from Egypt:* that you keep and do these statues (Siphre). **(13)** באספך [THOU SHALT KEEP THE FESTIVAL OF TABERNACLES ...] AFTER THAT THOU HAST GATHERED IN THE PRODUCE — *i.e.* at the usual harvest time, when thou bringest into the house the summer fruits. Another explanation is: באספך מגרנך ומיקבך teaches that one should cover the Succah *only* with the פסולת (lit., the chips, — that which falls off) of the barn and the wine-press (i. e. with vegetable

NOTES

1) It does not mean: from the day thou individually beginnest to put the sickle to the corn, for then, every individual would celebrate Shabuoth on another day. The phrase is impersonal ("when one begins to put the sickle" etc.). Similarly, in v. 13, באספך does not mean "when thou, individually, gatherest in".

יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
יא וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ
וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם
וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ יב וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ
בְּמִצְרָיִם וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה׃ פ
מפטיר יג חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ
מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ׃ יד וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה
אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ טו שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ
אַךְ שָׂמֵחַ׃ טז שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים ׀ בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־

אונקלוס

נדבת ידך די תתן כמא די יברכנך יי אלהך׃ יא ותחדי קדם יי אלהך את
וברך וברתך ועבדך ואמתך ולואה די בקרויך וגיורא ויתמא וארמלא די
בינך באתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה שכנתה תמן׃ יב ותדכר ארי עבדא
הויתא במצרים ותטר ותעבד ית קימיא האלין׃ יג חגא דמטליא תעבד לך
שבעא יומין במכנשך מאדרך וממעצרתך׃ יד ותחדי בחגך את וברך וברתך
ועבדך ואמתך ולואה וגיורא ויתמא וארמלא די בקרויך׃ טו שבעא יומין תחוג
קדם יי אלהך באתרא די יתרעי יי ארי יברכנך יי אלהך בכל עללתך ובכל
עובדי ידיך ותהי ברם חדי׃ טז תלת זמנין בשתא יתחזי כל דכורך קדם

רש״י

מאכל ומשתה, לשון נעצרה נא אותך (שופ׳ י״ג)׃ (ט) מהחל חרמש בקמה. משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר (עי׳ ספרי; מנ׳ ע״א)׃ (י) מסת נדבת ידך. די נדבת ידך, הכל לפי הברכה הבא שלמי שמחה וקדש קרואים לאכול׃ (יא) לוי גר יתום ואלמנה. ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך — בנך ובתך ועבדך ואמתך, אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך׃ (יב) וזכרת כי עבד היית וגו׳. על מנת כן פדיתיך שתשמור ותעשה החקים האלה׃ (יג) באספך. בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פרות הקיץ; ד״א באספך מגרנך ומיקבך, למד שמסככין את הסכה בפסלת גורן ויקב (ר״ה י״ג; סוכה י״ב)׃

before the Eternal thy God in the place which he shall choose;
in the festival of unleavened bread, and in the festival of weeks,
and in the festival of tabernacles: and they shall not appear
before the Eternal empty: 17*Every* man *shall bring* according to
the ability of his hand to give, according to the blessing of the Eternal
thy God which he hath given thee. 18Judges and bailiffs shalt thou make
thee in all thy gates, which the Eternal thy God giveth thee, throughout
thy tribes: and they shall judge the people with just judgment. 19Thou
shalt not wrest judgment; thou shalt not respect persons, neither take
bribery: for bribery doth blind the eyes of the wise, and pervert
the words of the righteous. 20Justice, justice shalt thou pursue,

רש"י

matter (R. Hash. 13a; Succ. 12a)[1]). **(15)** והיית אך שמח ONLY BE REJOICED — According to its plain sense this is not the expression of a command but expresses an assurance: "*thou will be rejoicing*". But according to the Halachic interpretation they (the Rabbis) derived from here that the night before the last day of the festival (that preceding the eighth day) is to be included in *the obligation of* rejoicing (Succ. 48a; cf. Siphre)[2]). **(16)** ולא יראה את פני ה' ריקם AND THEY SHALL NOT APPEAR BEFORE THE LORD EMPTY, but — bring the burnt offerings that are obligatory when one appears *before the Lord*, and the peace offerings of the festival. **(17)** איש כמתנת ידו EVERY MAN [SHALL BRING] ACCORDING TO THE ABILITY OF HIS HAND TO GIVE — *i. e.* one who has a large household (lit., many eaters) and great possessions brings many burnt offerings and many peace offerings (Siphre; Chag. 8b)[3]).

שפטים

(18) שפטים ושטרים JUDGES AND BAILIFFS — שופטים are the judges who pronounce sentence, and שוטרים are those who chastise the people at their (the judges') order [beating and binding *the recalcitrant*] with a stick and a strap until he accepts the judge's sentence (Siphre; Sanh. 16b and Rashi thereon). בכל שעריך IN ALL THY GATES — *i. e.* in each town. לשבטיך THROUGHOUT THY TRIBES — This is to be connected with תתן לך, *thus:* judges and bailiffs shalt thou make thee for thy tribes in all thy gates which the Lord thy God giveth thee. לשבטיך THROUGHOUT THY TRIBES — This teaches that judges must be appointed for each tribe *separately* and each city *separately* (Siphre; Sanh. 16b)[4]). ושפטו את העם וגו' AND THEY SHALL JUDGE THE PEOPLE [WITH JUST JUDGMENT] — *This means*, appoint judges who are expert and righteous to give just judgment (cf. Siphre)[5]). **(19)** לא תטה משפט *means* what it literally implies: THOU SHALT NOT WREST JUDGMENT[6]). ולא תכיר פנים AND THOU SHALT NOT RESPECT PERSONS — *not* even *if it be only* during the pleadings *of the parties*[7]). *This is* an admonition *addressed* to the judge that he should not be lenient to one and harsh to the other, *e. g. letting* one stand and the other sit; because as soon as he (the party treated harshly) observes that the judge shows more respect to his fellow his ability to plead is hampered (i. e. he loses self-confidence and cannot put his case with assurance) (cf. Shebu. 30a). ולא תקח שחד NEITHER TAKE BRIBERY — even *if you mean* to give a just judgment *in favour of the giver* (Siphre; cf. Rashi on Ex. XXIII. 8). כי השחד יעור FOR BRIBERY DOTH BLIND — As soon as he (the judge) has accepted a bribe from him (from one of the parties) it is impossible for him not to incline his heart to him *trying* to find something in his favour. דברי צדיקם *means*, the words which have been described *by the term* "righteous", *viz.*, the judgments of truth *uttered on Sinai* (cf. Rashi on Ex. XXII. 8 and Note thereon). **(20)** צדק צדק תרדף

NOTES

1) According to this explanation the ב in באספך is not temporal but means "with" what thou hast gathered in.

For Notes 2—7 see Appendix.

זְכוּרְךָ֜ אֶת־פְּנֵ֣י ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ בַּמָּקוֹם֙ אֲשֶׁ֣ר יִבְחָ֔ר
בְּחַ֧ג הַמַּצּ֛וֹת וּבְחַ֥ג הַשָּׁבֻע֖וֹת וּבְחַ֣ג הַסֻּכּ֑וֹת וְלֹ֧א
יֵרָאֶ֛ה אֶת־פְּנֵ֥י יְהוָ֖ה רֵיקָֽם׃ יז אִ֖ישׁ כְּמַתְּנַ֣ת יָד֑וֹ
כְּבִרְכַּ֛ת יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ אֲשֶׁ֥ר נָֽתַן־לָֽךְ׃

ומפטירין עניה סערה בישעיה בסימן ה. קכ״ו. פלא״ו. סימן:

פ פ פ

יח שֹׁפְטִ֣ים וְשֹׁטְרִ֗ים תִּֽתֶּן־לְךָ֙ בְּכָל־שְׁעָרֶ֔יךָ אֲשֶׁ֨ר
יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ לִשְׁבָטֶ֑יךָ וְשָׁפְט֥וּ
אֶת־הָעָ֖ם מִשְׁפַּט־צֶֽדֶק׃ יט לֹא־תַטֶּ֣ה מִשְׁפָּ֔ט לֹ֥א
תַכִּ֖יר פָּנִ֑ים וְלֹא־תִקַּ֣ח שֹׁ֔חַד כִּ֣י הַשֹּׁ֗חַד יְעַוֵּר֙ עֵינֵ֣י
חֲכָמִ֔ים וִיסַלֵּ֖ף דִּבְרֵ֥י צַדִּיקִֽם׃ כ צֶ֥דֶק צֶ֖דֶק תִּרְדֹּ֑ף

אונקלוס

יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי בְּחַגָּא דְפַטִירַיָּא וּבְחַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא וּבְחַגָּא דִמְטַלַּיָּא
וְלָא יִתַּחֲזוֹן קֳדָם יְיָ רֵיקָנִין׃ יז גְּבַר כְּמַתְּנַת יְדֵהּ כְּבִרְכְּתָא דַייָ אֱלָהָךְ דִּי יְהַב לָךְ׃
יח דַּיָּנִין וּפֻרְעָנִין תְּמַנֵּי לָךְ בְּכָל קִרְוָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְשִׁבְטָךְ וִידוּנוּן יָת
עַמָּא דִּין דִּקְשׁוֹט׃ יט לָא תַצְלֵי דִין לָא תִשְׁתְּמוֹדַע אַפִּין וְלָא תְקַבֵּל שֹׁחֲדָא אֲרֵי
שֹׁחֲדָא מְעַוַּר עֵינֵי חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמֵי תְרִיצִין׃ כ קֻשְׁטָא קֻשְׁטָא תְּהֵי רָדֵיף

רש״י

(טו) והיית אך שמח. לְפִי פְשׁוּטוֹ אֵין זֶה לְשׁוֹן צִוּוּי אֶלָּא לְשׁוֹן הַבְטָחָה, וּלְפִי תַלְמוּדוֹ לָמְדוּ מִכָּאן לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן לְשִׂמְחָה (שם מ״ח)׃ (טז) ולא יראה את פני ה׳ ריקם. אֶלָּא הָבֵא עוֹלוֹת רְאִיָּה וְשַׁלְמֵי חֲגִיגָה׃ (יז) איש כמתנת ידו. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹכְלִין הַרְבֵּה וּנְכָסִים מְרֻבִּין יָבִיא עוֹלוֹת מְרֻבּוֹת וּשְׁלָמִים מְרֻבִּים (ספרי; חגי׳ ח׳)׃

(יח) שפטים ושטרים. שׁוֹפְטִים דַּיָּנִין הַפּוֹסְקִין אֶת הַדִּין, וְשׁוֹטְרִים הָרוֹדִין אֶת הָעָם אַחַר מִצְוָתָם (שֶׁמַּכִּין וְכוֹפְתִין) בְּמַקֵּל וּבִרְצוּעָה עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו אֶת דִּין הַשּׁוֹפֵט׃ בכל שעריך. בְּכָל עִיר וָעִיר׃ לשבטיך. מוּסָב עַל תתן לך — שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ לשבטיך. מְלַמֵּד שֶׁמּוֹשִׁיבִין דַּיָּנִין לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וּבְכָל עִיר וָעִיר (ספרי: סנה׳ ט״ז)׃ ושפטו את העם וגו׳. מַנֵּה דַּיָּנִין מוּמְחִים וְצַדִּיקִים לִשְׁפּוֹט צֶדֶק (עי׳ ספרי)׃ (יט) לא תטה משפט. כְּמַשְׁמָעוֹ׃ ולא תכיר פנים. אַף בִּשְׁעַת הַטְּעָנוֹת; אַזְהָרָה לַדַּיָּן שֶׁלֹּא יְהֵא רַךְ לָזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב, לְפִי שֶׁכְּשֶׁרוֹאֶה זֶה שֶׁהַדַּיָּן מְכַבֵּד אֶת חֲבֵרוֹ מִסְתַּתְּמִין טַעֲנוֹתָיו׃ ולא תקח שחד. אֲפִילּוּ לִשְׁפּוֹט צֶדֶק (ספרי)׃ כי השחד יעור. מִשֶּׁקִּבֵּל שֹׁחַד מִמֶּנּוּ אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַטֶּה אֶת לִבּוֹ אֶצְלוֹ לַהֲפוֹךְ בִּזְכוּתוֹ׃ דברי צדיקים. דְּבָרִים הַמְצֻדָּקִים — מִשְׁפְּטֵי אֱמֶת׃ (כ) צדק צדק

that thou mayest live, and inherit the land which the Eternal thy God
giveth thee. 21Thou shalt not plant thee a grove of any trees near unto
the altar of the Eternal thy God, which thou shalt make thee. 22Neither
shalt thou raise thee *any* monument, which the Eternal thy God hateth.

17. 1Thou shalt not sacrifice unto the Eternal thy God *any* of the
herd or flock wherein is blemish, *or* any evil thing; for that *is* an
abomination unto the Eternal thy God. 2If there be found among
you, within any of thy gates which the Eternal thy God giveth
thee, man or woman, that hath done evil in the eyes of the
Eternal thy God, in transgressing his covenant, 3And hath gone
and served other gods, and prostrated himself to them, either
the sun, or moon, or any of the host of heaven, which I have
not commanded; 4And it be told thee, and thou hast heard *of it,*

רש״י

JUSTICE, JUSTICE SHALT THOU PURSUE — go to (search after) a reliable court (Siphre; Sanh. 32b)[1]. למען תחיה וירשת [JUSTICE, JUSTICE SHALT THOU PURSUE] THAT THOU MAYEST LIVE, AND INHERIT [THE LAND WHICH THE LORD THY GOD GIVETH THEE] — The appointment of honest judges is sufficient *merit* to keep Israel in life and to settle them *in security* in their land (Siphre)[2]. **(21)** לא תטע לך אשרה THOU SHALT NOT PLANT THEE AN ASHERA — *This is intended* to make one liable *to punishment* regarding it from the very moment that he plants it (the Ashera); even though he does not worship it he transgresses a negative command by the *mere* planting of it (Siphre). לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך THOU SHALT NOT PLANT THEE AN ASHERA, ANY TREE NEAR UNTO THE ALTAR OF THE LORD THY GOD — This is a prohibition *addressed* to one who would plant a tree or build a house on the Temple mount (הר הבית) (Siphre)[3]. **(22)** ולא תקים לך מצבה NEITHER SHALT THOU RAISE *ANY* MONUMENT — *i.e.* a monument of one stone (cf. Rashi on XII. 3), *not* even in order to sacrifice on it to Heaven (to God). אשר שנא BECAUSE [THE LORD THY GOD] HATETH — An altar of stones and an altar of earth He has commanded you to make; this, however, He hates, because it was a religious ordinance amongst the Canaanites. And although it was pleasing to Him in the days of our ancestors (cf. Gen. XXVIII. 18), now He hates it because these (the Canaanites) made it an ordinance of an idolatrous character (cf. Siphre).

17. (1) לא תזבח ... כל דבר רע THOU SHALT NOT SACRIFICE [UNTO THE LORD THY GOD ANY OF THE HERD OR FLOCK WHEREIN IS BLEMISH OR] ANY EVIL THING — This is an admonition to one who would make sacrifices abominable through an evil utterance (דבר רע). (See Rashi on Lev. VII. 18; cf. Siphre). Besides this, other Halachas have been derived from

NOTES

1) See Appendix.

2) It is evident from Rashi's explanation of the words צדק צדק תרדף וכו׳ that למען תחיה cannot be connected with them. These words are to be construed with שפטים ושטרים תתן לך: appoint such judges who will give true judgment — in order that thou mayest live, etc.

3) The words לא תטע are to be connected with אשרה and again with כל עץ, as though the text read: לא תטע לך אשרה ולא תטע לך כל עץ אצל וגו׳, i. e. the planting of an Ashera (a tree intended for idolatry) is forbidden anywhere, whilst the planting of a tree for shade or the building of a house is forbidden on the הר הבית (i. e. near the altar) only. The term כל עץ, "any tree", includes one cut down to be used for building purposes. Bearing in mind that the verb נטע, "planting" may be used of erecting an abode (cf. Rashi on נטע ה׳, Num. XXIV. 6), we have the double prohibition referring to a growing tree and a house.

לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ׃ ס כא לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ
אֵצֶל מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ׃
כב וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ ס יז א לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי
תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ ס ב כִּי־יִמָּצֵא
בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ
אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ׃ ג וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ ׀ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי׃ ד וְהֻגַּד־לְךָ וְשָׁמָעְתָּ

אונקלוס

בְּדִיל דְּתֵיחֵי וְתֵירַת יָת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃ כא לָא תִצּוֹב לָךְ אֲשֵׁרַת כָּל
אִילָן בִּסְטַר מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ דִּי תַעְבֶּד לָךְ׃ כב וְלָא תְקִים לָךְ קָמָא דִּי סָנֵי
יְיָ אֱלָהָךְ׃ א לָא תִכּוֹס קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תּוֹר וְאִמַּר דִּי יְהֵי בֵהּ מוּמָא כֹּל מִדַּעַם
בִּישׁ אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ הוּא׃ ב אֲרֵי יִשְׁתְּכַח בֵּינָךְ בַּחֲדָא מִקִּרְוָיךְ דַּייָ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ גְּבַר אוֹ אִתְּתָא דִּי יַעְבֵּד יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּר עַל
קְיָמֵהּ׃ ג וַאֲזַל וּפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִיד לְהוֹן וּלְשִׁמְשָׁא אוֹ לְסִיהֲרָא אוֹ לְכָל
חֵילֵי שְׁמַיָּא דִּי לָא פַקֵּדִית׃ ד וִיחַוּוֹן לָךְ וְתִשְׁמַע וְתִתְבַּע יָאוּת וְהָא קֻשְׁטָא כֵּוַן

רש״י

תרדף. הֵלֵךְ אַחַר בֵּית דִּין יָפֶה (ספרי; סנה׳ ל״ב): למען תחיה וירשת. כְּדַאי הוּא מִנּוּי הַדַּיָּנִין הַכְּשֵׁרִים לְהַחֲיוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְהוֹשִׁיבָן עַל אַדְמָתָן (ספרי): (כא) לא תטע לך אשרה. לְחַיְּבוֹ עָלֶיהָ מִשְּׁעַת נְטִיעָתָהּ, וַאֲפִילוּ לֹא עֲבָדָהּ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה עַל נְטִיעָתָהּ (שם): לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך. אַזְהָרָה לְנוֹטֵעַ אִילָן וּלְבוֹנֶה בַּיִת בְּהַר הַבַּיִת (שם): (כב) ולא תקים לך מצבה. מַצֶּבֶת אֶבֶן אַחַת לְהַקְרִיב עָלֶיהָ אֲפִילוּ לַשָּׁמַיִם: אשר שנא. מִזְבַּח אֲבָנִים וּמִזְבַּח אֲדָמָה צִוָּה לַעֲשׂוֹת, וְאֶת זוֹ שָׂנֵא, כִּי חֹק הָיְתָה לִכְנַעֲנִיִּים, וְאַעַ״פ שֶׁהָיְתָה אֲהוּבָה לוֹ בִּימֵי הָאָבוֹת, עַכְשָׁיו שְׂנֵאָהּ מֵאַחַר שֶׁעֲשָׂאוּהָ אֵלּוּ חֹק לַעֲבוֹדָה זָרָה (עי׳ שם):

יז (א) לא תזבח... כל דבר רע. אַזְהָרָה לִמְפַגֵּל בְּקָדָשִׁים ע״י דִּבּוּר רָע, וְעוֹד נִדְרְשׁוּ בוֹ שְׁאָר דְּרָשׁוֹת בִּשְׁחִיטַת קָדָשִׁים (זבחי׳ ל״ו): (ב) לעבר בריתו. אֲשֶׁר כָּרַת אִתְּכֶם שֶׁלֹּא

and inquired diligently, and, behold, *it be* true, *and* the thing certain,
that such abomination was done in Israel. 5Then shalt thou bring forth
that man or that woman, who have done that evil thing, unto thy gates,
even that man or that woman, and shalt stone them with stones, till
they die. 6At the mouth of two witnessess, or three witnessess, shall he
that is worthy of death be put to death; *but* at the mouth of one witness
he shall not be put to death. 7The hands of the witnessess shall be first
upon him to put him to death, and afterwards the hands of all the
people. So shalt thou put the evil away from among you. 8If there be
a thing too hard for thee in judgment, between blood and blood,
between plea and plea, and between stroke and stroke, *being*
words of strife within thy gates: then shalt thou arise, and
go up into the place which the Eternal thy God shall choose;

רש״י

it *in the Treatise on* "The slaughtering of Sacrifices" (Zeb. 36a, b). **(2)** לעבר בריתו TRANSGRESSING HIS COVENANT — *i.e. the covenant* which He made with you not to practise idolatry. **(3)** אשר לא צויתי [AND HATH GONE AND SERVED OTHER GODS . . . EITHER THE SUN, OR MOON, OR ANY OF THE HOST OF HEAVEN] WHICH I HAVE NOT COMMANDED to serve them (Meg. 9b)[1]). **(4)** נכון [AND, BEHOLD, IT BE TRUE, AND THE THING BE] CERTAIN — *i.e.* the evidence *of the witnesses* is in agreement (מְכֻוָּן). **(5)** והוצאת את האיש ההוא אל שעריך וגו׳ THEN THOU SHALT BRING FORTH THAT MAN [OR THAT WOMAN WHO HAVE DONE THAT EVIL THING] UNTO THY GATES — He who renders אל שעריך in the Targum by לתרע בית דינך, unto the gate of thy court, is in error, for thus we have learned (Siphre; Keth. 45b): אל שעריך — this *means* the gate (the city) in which he has worshipped *the idol*. Or, *perhaps this is* not *so*, but *it means* the gate where he is being judged (the judges sat "at the gate of the city"; cf., e.g., Ruth IV. 1 ff.)?! *The term* שעריך, however, is used below (i.e. here, which is the latter part of this section) and is used above (v. 2), *and this suggests an analogy*. What is *the meaning of* שעריך that is mentioned above? *Evidently* the gate (the city) wherein he served *the idol!* So, too, *does* שעריך mentioned below (in our verse) *denote* the gate in which he served the idol. The *correct* rendering in the Targum is *therefore* לקרויך "*thou shalt bring him forth unto thy cities*" (cf. Rashi on XVI. 18). **(6)** שנים עדים או שלשה [BY THE MOUTH OF] TWO WITNESSES OR THREE [WITNESSES, SHALL HE THAT IS WORTHY OF DEATH BE PUT TO DEATH] — *But* if evidence can be established by two *witnesses* to what end does it (Scripture) mention to you explicitly *that it may be established* by three? *Scripture does so* in order to compare *the evidence of* three *witnesses* to *that of* two (to make the same law apply to both cases). How *is it in the case of* two? *Their evidence forms* one testimony; so, too, *does the evidence of* three (or many) *witnesses form* one testimony and they cannot be declared "plotting witnesses"[2]) unless all of them are proved to be "plotting witnesses" (Macc. 5b). **(8)** כי יפלא IF THERE BE [A THING] TOO HARD [FOR THEE IN JUDGMENT] — The term פלא always denotes separation and being at a distance; *it means here* that the matter is apart and is hidden from thee. בין דם לדם [IF THERE IS ANYTHING TOO HARD FOR THEE IN JUDGMENT] BETWEEN BLOOD AND BLOOD — *i.e.* between the blood *of the menstruous woman that may be* unclean *blood*, and blood *that may be* clean (Nidd. 19a; cf. Siphre), בין דין לדין BETWEEN PLEA AND PLEA — *i.e.* between a verdict of acquittal and a verdict of "guilty", בין נגע לנגע BETWEEN PLAGUE AND PLAGUE — *i.e.* between a plague *that may be* unclean and a plague *that may be* clean. דברי ריבת *BEING* THINGS OF STRIFE [WITHIN THY GATES] — *i.e.* that the scholars of the city (the

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה
הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: ה וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ
הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר
הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה
וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ: ו עַל־פִּי ׀ שְׁנַיִם עֵדִים
אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד
אֶחָד: ז יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד
כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: פ
ח כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם ׀ לְדָם בֵּין־
דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ
וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ:

אונקלוס

פִּתְגָּמָא אִתְעֲבִידַת תּוֹעֶבְתָּא הָדָא בְּיִשְׂרָאֵל: ה וְתַפֵּק יָת גַּבְרָא הַהוּא אוֹ יָת
אִתְּתָא הַהִיא דִּי עֲבָדוּ יָת פִּתְגָּמָא בִישָׁא הָדֵין לִתְרַע בֵּית דִּינָךְ יָת גַּבְרָא אוֹ
יָת אִתְּתָא וְתִרְגְּמִנּוּן בְּאַבְנַיָּא וִימוּתוּן: ו עַל מֵימַר תְּרֵין סַהֲדִין אוֹ תְּלָתָא סַהֲדִין
יִתְקְטֵל דְּחַיָּב קְטוֹל לָא יִתְקְטֵל עַל מֵימַר סָהִיד חָד: ז יְדָא דְסַהֲדַיָּא תְּהֵי בֵהּ
בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵהּ וִידָא דְכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ:
ח אֲרֵי יִתְכְּסֵי מִנָּךְ פִּתְגָּמָא לְדִינָא בֵּין דְּמָא לִדְמָא בֵּין דִּינָא לְדִינָא וּבֵין מַכְתַּשׁ
סְגִירוּ לְמַכְתַּשׁ סְגִירוּ פִּתְגָּמֵי פְלֻגְתָּא דִינָא בְּקִרְוָיךְ וּתְקוּם וְתִסַּק לְאַתְרָא דִּי

רש״י

לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה: (ג) אשר לא צויתי. לְעָבְדָם (מגי׳ ט׳): (ד) נכון. מְכֻוָּן הָעֵדוּת: (ה) והוצאת את האיש ההוא אל שעריך וגו׳. הַמְתַרְגֵּם אֶל שְׁעָרֶיךָ לִתְרַע בֵּית דִּינָךְ טוֹעֶה, שֶׁכֵּן שָׁנִינוּ אֶל שְׁעָרֶיךָ זֶה שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שַׁעַר שֶׁנִּדּוֹן בּוֹ, נֶאֱמַר שְׁעָרֶיךָ לְמַטָּה וְנֶאֱמַר שְׁעָרֶיךָ לְמַעְלָה מַה שְּׁעָרֶיךָ הָאָמוּר לְמַעְלָה שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ, אַף שְׁעָרֶיךָ הָאָמוּר לְמַטָּה שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ לְקִרְוָיךְ: (ו) שנים עדים או שלשה. אִם מִתְקַיֶּמֶת עֵדוּת בִּשְׁנַיִם לָמָּה פָּרַט לְךָ בִּשְׁלֹשָׁה? לְהַקִּישׁ שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם, מַה שְּׁנַיִם עֵדוּת אַחַת אַף שְׁלֹשָׁה עֵדוּת אַחַת, וְאֵין נַעֲשִׂין זוֹמְמִין עַד שֶׁיּוּזַמּוּ כֻּלָּם (מכ׳ ה׳): (ח) כי יפלא. כָּל הַפְלָאָה לְשׁוֹן הַבְדָּלָה וּפְרִישָׁה, שֶׁהַדָּבָר נִבְדָּל וּמְכֻסֶּה מִמְּךָ: בין דם לדם. בֵּין דָּם טָמֵא לְדָם טָהוֹר (נדה י״ט): בין דין לדין. בֵּין דִּין זַכַּאי לְדִין חַיָּב: בין נגע לנגע. בֵּין נֶגַע טָמֵא לְנֶגַע טָהוֹר: דברי ריבת. שֶׁיִּהְיוּ חַכְמֵי הָעִיר חוֹלְקִים בַּדָּבָר, זֶה מְטַמֵּא וְזֶה

9 And thou shalt come unto the priests the Levites, and unto the judge
that shall be in those days, and inquire; and they shall tell thee the words
of judgment: 10 And thou shalt do according to the word, which they of
that place which the Eternal shall choose shall tell thee; and thou shalt
observe to do according to all that they teach thee: 11 According to the
word of the law which they shall teach thee, and according to the
judgment which they shall tell thee, thou shalt do: thou shalt not depart
from the word which they shall tell thee, *to* the right nor *to* the left.
12 And the man that will do presumptuously, and will not hearken unto
the priest standing to minister there before the Eternal thy God, or
unto the judge, even that man shall die: and thou shalt put away the
evil from Israel. 13 And all the people shall hear, and fear, and do
no more presumptuously. 14 When thou art come unto the land which
the Eternal thy God giveth thee, and shalt possess it, and shalt
abide therein, and shalt say, I will set a king over me,

רש"י

judges) be of different opinions in that *particular* matter (cf. Onk.), the one declaring it unclean, the other clean, the one sentencing, the other acquitting, וקמת ועלית THEN SHALT THOU RISE AND GO UP [UNTO THE PLACE WHICH THE LORD THY GOD SHALL CHOOSE] — This (the phrase "go up") teaches that the Temple (in the vicinity of which the Sanhedrin sat) was situated higher than all other places *in Palestine* (Siphre; Sanh. 87a). (Cf., however, Ibn Ezra on Num. XVI. 12.) **(9)** הכהנים הלוים [AND THOU SHALT COME UNTO] THE PRIESTS THE LEVITES — *i. e.* unto the priests, who descend from of the tribe of Levi. ואל השפט אשר יהיה בימים ההם [AND THOU SHALT COME UNTO THE PRIESTS . . .] AND UNTO THE JUDGE THAT SHALL BE IN THOSE DAYS — *The last apparently redundant words suggest:* and even though he is not *as eminent* as other judges that have been before him, you must obey h i m — you have none else but the judge that lives in y o u r days (i. e. you are only concerned with him) (R. Hash. 25b). **(11)** ימין ושמאל [THOU SHALT NOT DEPART FROM THE WORD WHICH THEY SHALL TELL THEE] TO THE RIGHT NOR TO THE LEFT, even if he (the judge) tells you about what *appears to you to* be right that it is left, or about what *appears to you to* be left that it is right, *you have to obey him;* how much the more is this so if *actually* he tells you about what is *evidently* right that it i s right and about what is left that it i s left (cf. Siphre)[1]. **(13)** וכל העם ישמעו AND ALL THE PEOPLE SHALL HEAR [AND FEAR] — From here *we derive the law* that they wait for him (i. e. defer the execution of a זקן ממרא, an elder who disregards the decision of the Supreme Court, to whom Scripture refers in v. 12 by the words והאיש אשר יעשה בזדון) until the *next* festival (when a l l Israel is assembled in Jerusalem) and they put him to death at *the season of* the festival (Sanh. 89a).

NOTES

[1]) The translation as here given is according to Siphre which reads: אפילו נראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל שמע להם.

ט וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר
יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר
הַמִּשְׁפָּט׃ י וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ
מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ׃ יא עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר
יוֹרוּךָ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא
תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל׃
יב וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן
הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט
וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃ יג וְכָל־
הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד׃ ס שני יד כִּי־
תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ
וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ

אונקלוס

יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בַּהּ׃ ט וְתֵיתֵי לְוָת כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי וּלְוָת דַּיָּנָא דִּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּא
הָאִנּוּן וְתִתְבַּע וִיחַוּוּן לָךְ יָת פִּתְגָּמָא דְדִינָא׃ י וְתַעְבֵּד עַל מֵימַר פִּתְגָּמָא דִּי יְחַוּוּן
לָךְ מִן אַתְרָא הַהוּא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ וְתִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכֹל דִּי יַלְּפֻנָּךְ׃ יא עַל מֵימַר
אוֹרַיְתָא דִּי יַלְּפֻנָּךְ וְעַל דִּינָא דִּי יֵימְרוּן לָךְ תַּעְבֵּד לָא תִסְטֵי מִן פִּתְגָּמָא דִּי יְחַוּוּן
לָךְ יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא׃ יב וּגְבַר דִּי יַעְבֵּד בְּרֶשַׁע בְּדִיל דְּלָא לְקַבָּלָא מִן כָּהֲנָא דְּקָאֵם
לְשַׁמָּשָׁא תַמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אוֹ מִן דַּיָּנָא וְיִתְקְטֵל גַּבְרָא הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵד
דְּבִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל׃ יג וְכָל עַמָּא יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יַרְשְׁעוּן עוֹד׃ יד אֲרֵי תֵעוֹל
לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ וְתֵירְתַהּ וְתֵיתַב בַּהּ וְתֵימַר אֱמַנֵּי עֲלַי מַלְכָּא כְּכָל

רש"י

מְטַהֵר זֶה מְחַיֵּב וְזֶה מְזַכֶּה: וקמת ועלית. מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת (ספרי; סנה' פ"ז): (ט) הכהנים הלוים. הַכֹּהֲנִים שֶׁיָּצְאוּ מִשֵּׁבֶט לֵוִי: ואל השפט אשר יהיה בימים ההם. וַאֲפִילוּ אֵינוֹ כִּשְׁאָר שׁוֹפְטִים שֶׁהָיוּ לְפָנָיו, אַתָּה צָרִיךְ לִשְׁמוֹעַ לוֹ — אֵין לְךָ אֶלָּא שׁוֹפֵט שֶׁבְּיָמֶיךָ (ר"ה כ"ה): (יא) ימין ושמאל. אֲפִילוּ אוֹמֵר לְךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאוֹמֵר לְךָ עַל יָמִין יָמִין וְעַל שְׂמֹאל שְׂמֹאל (ספרי): (יג) וכל העם ישמעו. מִכָּאן שֶׁמַּמְתִּינִין לוֹ עַד הָרֶגֶל וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל (סנה' פ"ט):

like as all the nations that *are* about me; 15 Thou mayest by all means
set *him* king over thee whom the Eternal thy God shall choose: *one* from
among thy brethren shalt thou set king over thee: thou mayest not set
an alien over thee, who *is* not thy brother. 16 But he shall not multiply
horses to himself, so that he cause not the people to return to Egypt, to
the end that he should multiply horses: forasmuch as the Eternal hath
said unto you, Ye shall henceforth return no more that way. 17 Neither
shall he multiply wives to himself, that his heart turn not away: neither
shall he greatly multiply to himself silver and gold. 18 And it shall
be, when he sitteth upon the throne of his kingdom, that he
shall write him a copy of this law in a book out of *that which is*
before the priests the Levites: 19 And it shall be with him, and he shall
read therein all the days of his life: that he may learn to fear the
Eternal his God, to keep all the words of this law and these statutes,

רש"י

(16) לא ירבה לו סוסים HE SHALL NOT MULTIPLY HORSES TO HIMSELF — but *he shall have* only what is sufficient for his carriages, in order[1]) that he shall not cause the people to return to Egypt, because horses come from there, as it is said in *the history of* Solomon (1 Kings X. 29) "And a chariot came up and went out of Egypt for six hundred *shekels of* silver and a horse for a hundred and fifty" (Sanh. 21b). **(17)** ולא ירבה לו נשים NEITHER SHALL HE MULTIPLY WIVES TO HIMSELF — only eighteen, for we find that David had six wives, and it was announced to him (by Nathan the prophet): "[Thus saith the Lord ... I gave thy master's wives into thy bosom] ... and if that had been too little, I would add unto thee such and such as these (i. e. twice as many)" (Sanh. 21a; Siphre). וכסף וזהב לא ירבה לו מאד NEITHER SHALL HE GREATLY MULTIPLY TO HIMSELF SILVER AND GOLD — but only as much as he needs for *his* soldiers' pay[2]) (ib. 21b). **(18)** והיה כשבתו AND IT SHALL BE WHEN HE SITTETH [UPON THE THRONE OF HIS KINGDOM] — if he acts thus (as prescribed in the previous verses) he is worthy that his kingdom should endure (Siphre)[3]). את משנה התורה [HE SHALL WRITE HIM] A משנה תורה — *i. e.* two scrolls of the Law, one that is placed in his treasury and the other that goes out and comes in with him (i. e. a small scroll which he

NOTES

1) See Appendix.

2) In Sanh. 21b and Siphre the reading is אספניא = אספניא, the Greek ὀψωνία, the soldiers' pay. The reading אכסניא is also correct because the quarters assigned to the troops is termed אכסניא; cf. B. Bath. 11b: אכסניא לפי בני אדם, and Rashi thereon.

3) The words appear to be misplaced; they might well have introduced the whole section, being placed at the beginning of verse 16. They are therefore taken to mean: And it shall be when he (as a reward for obeying the laws just set forth) sitteth secure on the throne, etc. Thus they constitute an assurance that obedience to these commands will result in his throne being firmly established.

כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי׃ טו שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ
מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ
תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי
אֲשֶׁר לֹא־אָחִיךָ הוּא׃ טז רַק לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים
וְלֹא־יָשִׁיב אֶת־הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס
וַיהוָה אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד׃
יז וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב
לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד׃ יח וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא
מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־
סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם׃ יט וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא
בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו
לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים

אונקלוס

עַמְמַיָּא דִי בְסַחֲרָנָי׃ טו מַנָּאָה תְמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא דִי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ מִגּוֹ
אֲחָיךְ תְּמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמַנָּאָה עֲלָךְ גְּבַר נוּכְרַי דִּי לָא אֲחוּךְ הוּא׃
טז לְחוֹד לָא יַסְגֵּי לֵהּ סוּסָוָן וְלָא יָתֵב יָת עַמָּא לְמִצְרַיִם בְּדִיל לְאַסְגָּאָה לֵהּ
סוּסָוָן וַיְיָ אֲמַר לְכוֹן לָא תוֹסְפוּן לְמִתוּב בְּאוֹרַח הָדֵין עוֹד׃ יז וְלָא יַסְגֵּי לֵהּ נְשִׁין
וְלָא יִטְעֵי לִבֵּהּ וְכַסְפָּא וְדַהֲבָא לָא יַסְגֵּי לֵהּ לַחֲדָא׃ יח וִיהֵי כְּמִתְּבֵהּ עַל כֻּרְסֵי
מַלְכוּתֵהּ וְיִכְתּוֹב לֵהּ יָת פַּתְשֶׁגֶן אוֹרַיְתָא הָדָא עַל סִפְרָא מִן קֳדָם כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי׃
יט וּתְהֵי עִמֵּהּ וִיהֵי קָרֵי בֵהּ כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי בְּדִיל דְּיֵלַּף לְמִדְחַל יָת יְיָ אֱלָהֵהּ

רש״י

(טז) לא ירבה לו סוסים, אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ, שֶׁלֹּא ישיב את העם מצרימה, שֶׁהַסּוּסִים
בָּאִים מִשָּׁם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁלֹמֹה (מ״א י׳) וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת
כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה (סנה׳ כ״א): (יז) ולא ירבה לו נשים, אֶלָּא י״ח, שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהָיוּ
לוֹ לְדָוִד שֵׁשׁ נָשִׁים וְנֶאֱמַר לוֹ (ש״ב י״ב) וְאִם מְעָט וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה: וכסף וזהב
לא ירבה לו מאד, אֶלָּא כְּדֵי לִתֵּן לְאַכְסַנְיָה (ספרי; סנה׳ כ״א): (יח) והיה כשבתו. אִם
עָשָׂה כֵן כְּדַאי הוּא שֶׁתִּתְקַיֵּם מַלְכוּתוֹ (ספרי): את משנה התורה. שְׁתֵּי סִפְרֵי תוֹרָה, אַחַת
שֶׁהִיא מוּנַּחַת בְּבֵית גְּנָזָיו, וְאַחַת שֶׁנִּכְנֶסֶת וְיוֹצֵאת עִמּוֹ (סנה׳ כ״א); וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם

to do them: 20That his heart be not exalted above his brethren, and that he depart not from the commandment, to the right or *to* the lift: to the end that he may prolong *his* days in his kingdom, he, and his children, among Israel.

18. 1The priests the Levites, *namely* all the tribe of Levi, shall have no portion nor inheritance with Israel: they shall eat the fire-offerings of the Eternal, and his inheritance. 2But they shall have no inheritance among their brethren: the Eternal *is* their inheritance, as he hath said unto them. 3And this shall be the priest's due from the people, from them that sacrifice a sacrifice, whether *it be* one of the herd, or one of

רש"י

carries everywhere with him) (Sanh. 21b). Onkelos, however, renders משנה by פתשגן, a copy; he thus interpreted *the word* משנה in the sense of שנן, repeating and uttering[1]). **(19)** דברי התורה [ALL] THE WORDS OF [THIS] LAW — *Take it* as what it literally imples[2]). **(20)** ולבלתי סור מן המצוה AND THAT HE DEPART NOT FROM THE COMMANDMENT — *not* even from a less important command *given to him by means* of a prophet. למען יאריך ימים TO THE END THAT HE MAY PROLONG HIS DAYS [IN HIS KINGDOM] — From the positive statement you may derive the negative (that if he does not fulfil the commandments his kingdom will not endure). And so, *indeed*, do we find in *the case of* Saul that Samuel said to him, (1 Sam. X. 8) "Seven days shalt thou tarry, till I come unto thee" to offer burnt sacrifices, and it is written, (ib. XIII. .8) "and he tarried seven days", but he did not keep his promise to wait the whole of the *seventh* day and had scarcely finished offering the burnt offering when Samuel came (ib. v. 10) and said to him (ib. vv. 13—14) "Thou hast done foolishly; thou hast not kept [the commandment of the Lord thy God, which He commanded thee; for now would the Lord have established thy kingdom upon Israel for ever;] but now thy kingdom shall not continue". Thus you learn that for *the neglect of* an unimportant command *given by means* of a prophet he was *severely* punished. הוא ובניו [THAT HE MAY PROLONG HIS DAYS IN HIS KINGDOM] HE, AND HIS CHILDREN — This tells *you* that if his son is worthy of becoming king he has to be given preference to any other person (Hor. 11b).

18. (1) כל שבט לוי [THE PRIESTS THE LEVITES] *NAMELY* ALL THE TRIBE OF LEVI [SHALL HAVE NO PORTION ... WITH ISRAEL] — *all the tribe*, whether they be able-bodied or whether they be blemished (Siphre)[3]). חלק A PORTION — *i. e.* in the spoil *that is taken in battle*,[4]) ונחלה AND INHERITANCE — in the the land (Siphre). אשי ה' THE FIRE OFFERINGS OF THE LORD — the holy things brought into the Temple, ונחלתו AND HIS INHERITANCE — this refers to the holy things that might be consumed outside Jerusalem (גבולין) — the heave-offerings and the tithes (Siphre) *these they shall eat*, BUT נחלה AN INHERITANCE, a real inheritance, לא יהיה לו בקרב אחיו SHALL HE NOT HAVE AMONG HIS BRETHREN. In the Siphre

NOTES

1) See Appendix.

2) Rashi often makes the remark כמשמעו on a word in the text when he is forced to give other parts of the text a sense that is not literally implied in it. He does this in his next comment on the word מצוה. Cf. our Note on ויצא פרח, Num. XVII. 23.

3) Because it states further on (v. 7) "And he (the Levite) shall minister in the name of the Lord" it might be assumed that the law here laid down applies only to such as may minister in the Temple; therefore the description כל שבט לוי is added in order to include all the members of the tribe without regard to their physical fitness to minister before the Lord.

4) See Note 3 on Numbers p. 89.

הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם: כ לְבִלְתִּי רוּם־לְבָבוֹ מֵאֶחָיו
וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן יַאֲרִיךְ
יָמִים עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל: ס
שלישי יח א לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי
חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן:
ב וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ: ס ג וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים
מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה

אונקלוס

למטר ית כל פתגמי אוריתא הדא וית קימיא האלין למעבדהון: כ בדיל דלא ירים לבה מאחוהי ובדיל דלא יסטי מן תפקדתא ימינא ושמאלא בדיל דיוריך יומין על מלכותה הוא ובנוהי בגו ישראל: א לא יהי לכהניא לואי כל שבטא דלוי חלק ואחסנא עם ישראל קרבניא דיי ואחסנתה ייכלון: ב ואחסנא לא יהי לה בגו אחוהי מתנן דיהב לה יי אנון אחסנתה כמא די מליל לה: ג ודין

רש״י

פתשגן, פתר משנה לשון שנון ודבור: (יט) דברי התורה. כמשמעו: (כ) ולבלתי סור מן המצוה. אפילו מצוה קלה של נביא: למען יאריך ימים. מכלל הן אתה שומע לאו; וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל (ש״א י׳) שבעת ימים תוחל עד בואי אליך, להעלות עולות, וכתיב (שם י״ג) ויוחל שבעת ימים. ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום, ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת לא שמרת וגו׳ ועתה ממלכתך לא תקום, הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש: הוא ובניו. מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם (הורי׳ י״א):

יח (א) כל שבט לוי. בין תמימין בין בעלי מומין (ספרי): חלק. בבזה: ונחלה. בארץ (שם): אשי ה׳. קדשי המקדש: ונחלתו. אלו קדשי הגבול — תרומות ומעשרות, אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו; ובספרי דרשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר, (ב) בקרב אחיו זו נחלת חמשה, ואינו יודע מה היא, ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואלך נקראת ארץ חמשה עממין, ושל סיחון ועוג שני עממין, אמורי וכנעני, ונחלת שאר לרבות קיני וקנזי וקדמוני, וכן דורש בפרשת מתנות שנאמרו לאהרן (במ׳ י״ח) על כן לא היה ללוי וגו׳ להזהיר על קיני וקנזי וקדמוני. שוב נמצא בדברי רבי קלונימוס הכי גרסינן בספרי: ונחלה לא יהיה לו אלו נחלת חמשה, בקרב אחיו אלו נחלת שבעה, נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים; ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד, שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה, ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה, ושבעה האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע, מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד: כאשר דבר לו. בארצם לא תנחל, אני חלקך (במ׳ י״ח): (ג) מאת העם. ולא מאת הכהנים (ספרי;

the flock; and they shall give unto the priest the shoulder, and the two cheeks, and the maw. 4The first-fruit *also* of thy corn, of thy must, and of thy oil, and the first of the fleece of thy flock, shalt thou give him. 5For the Eternal thy God hath chosen him out of all thy tribes, to stand to minister in the name of the Eternal, him and his sons for ever. 6And if a Levite come from any of thy gates out of all Israel, where he sojourned, and come with all the longing of his soul unto the place which the Eternal shall choose; 7And minister in the name of the Eternal his God, as all his brethren the Levites *do*, who stand there before the Eternal. 8They shall enjoy like portions,

רש"י

they (the Rabbis) gave the following interpretation: "ונחלה לא יהיה לו" — this refers to the נחלת שאר, the inheritance of the שאר, **(2)** "בקרב אחיו" AMONG HIS BRETHREN — this refers to the inheritance of the f i v e. I do not, however, know *for c e r t a i n* what this means (what Siphre means by שאר and חמשה). But it seems to me that *the part of* the land of Canaan which is on the other (the western) side of the Jordan and onwards is called the land of the f i v e nations (and these are therefore the five referred to by Siphre), whilst *the territory* of Sihon and Og *on the eastern side* might be *called* the land of the t w o nations, *viz.*, the Amorites and the Canaanites, — and נחלת שאר *mentioned in Siphre is intended* to include *the land of the remaining clans* (שאר), the Kenite, the Kenizzite, and the Kadmonite, *which will become Israel's inheritance in some future time.* (But the land of Sihon and Og need not be mentioned since this was a l r e a d y divided among the two and a half tribes, and it was known that the tribe of Levi had no share in it.) Similarly it (Siphre) makes a comment in "the section dealing with the gifts that were promised to Aaron" *on the verse* (Num. XVIII. 24) "wherefore [I have said unto them, Among the children of Israel they shall have no inheritance]"1) *that it is intended* to express a warning regarding *the land of* the Kenite, the Kenizzite and the Kadmonite (i. e. that not even in later times when Israel will inherit the land of these nations shall the Levite have a portion in it). — Then again the following statement is found in the words of R. Kalonimos2): Thus must we read in Siphre, *and not as some editions have:* ונחלה לא יהיה לו BUT THEY SHALL HAVE NO INHERITANCE — this refers to the territory of the f i v e , בקרב אחיו AMONGST THEIR BRETHREN — this refers to the territory of the s e v e n, *and he explains that this means* the five t r i b e s and the seven t r i b e s. And because Moses and Joshua assigned an inheritance *in the land* only to five tribes — for Moses assigned their inheritance to Reuben, Gad and the half tribe of Manasseh, and Joshua assigned their inheritance to Judah, Ephraim and the *other* half tribe of Manasseh, whilst the remaining seven tribes t o o k their portions t h e m s e l v e s *in the land* (conquered it) a f t e r the death of Joshua — for this reason it (Scripture) mentions (alludes to) the five tribes *separately* and to the seven *separately*. כאשר דבר לו [THE LORD IS THEIR INHERITANCE] AS HE HATH SAID UNTO THEM — *viz.*, (Num. XVIII. 20): "Thou shalt not inherit in their land ... I am thy portion [and thy inheritance amongst the children of Israel]". **(3)** מאת העם [AND THIS SHALL BE THE PRIESTS' DUE] FROM THE PEOPLE — but not from the p r i e s t (i. e. if a priest slaughters animals for his o w n use he is exempt from giving these dues to another priest) (Siphre; cf. Chul. 132b). אם שור אם שה WHETHER IT BE ONE OF THE HERD OR ONE OF THE FLOCK — this excludes an undomesticated beast (חיה). הזרע THE SHOULDER *is the portion* from the knee-joint to the shoulder-blade that is called espalte in O. F. (cf. Rashi on Chul. 134b). והלחיים THE TWO CHEEKS — *together* with the tongue. — Those who interpret the Bible text symbolically (cf. Chul. 134b) said: The זרוע *of the animals, (termed*

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה׃ ד רֵאשִׁית דְּגָנְךָ
תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לּוֹ׃ ה כִּי
בוֹ בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת
בְּשֵׁם־יְהוָה הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ס רביעי ו וְכִי־
יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא
גָּר שָׁם וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר יְהוָה׃ ז וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו
הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יְהוָה׃ ח חֵלֶק כְּחֵלֶק

אונקלוס

יְהֵי דִין לְכָהֲנַיָּא מִן עַמָּא מִן נָכְסֵי נִכְסָתָא אִם תּוֹר אִם אִמַּר וְיִתֵּן לְכַהֲנָא
דְּרוֹעָא וְלוֹעָא וְקֵבְתָא׃ ד רֵישׁ עִבוּרָךְ חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וְרֵישׁ גִּזָּא דְעָנָךְ תִּפְרֵשׁ
לֵהּ׃ ה אֲרֵי בֵהּ אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ מִכָּל שִׁבְטָיךְ לְמֵקַם לְשַׁמָּשָׁא בִשְׁמָא דַיְיָ הוּא
וּבְנוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא׃ ו וַאֲרֵי יֵיתֵי לֵוָאָה מֵחֲדָא מִקִּרְוָיךְ מִכָּל יִשְׂרָאֵל דִּי הוּא דָּר
תַּמָּן וְיֵיתֵי בְּכָל רְעוּת נַפְשֵׁהּ לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ׃ ז וִישַׁמֵּשׁ בִּשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהֵהּ
כְּכָל אֲחוֹהִי לֵוָאֵי דִּמְשַׁמְּשִׁין תַּמָּן (בִּצְלוֹ) קֳדָם יְיָ׃ ח חֳלָק כְּחֳלָק יֵיכְלוּן בַּר

רש״י

חולי׳ קל״ב): אם שור אם שה. פְּרָט לְחַיָּה: הזרע. מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה עַד כַּף שֶׁל יָד שֶׁקּוֹרִין אשפלד״ון (חולי׳ קל״ד): הלחיים. עִם הַלָּשׁוֹן. דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת הָיוּ אוֹמְרִים זְרוֹעַ תַּחַת יָד, שֶׁנֶּאֱמַר (במ׳ כ״ה) וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ, לְחָיַיִם תַּחַת תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (תה׳ ק״י) וַיַּעֲמֹד פִּנְחָס וַיְפַלֵּל, וְהַקֵּבָה תַּחַת הָאִשָּׁה אֶל קֳבָתָהּ (במ׳ כ״ה): (ד) ראשית דגנך. זוּ תְּרוּמָה, וְלֹא פֵּרַשׁ בָּהּ שִׁיעוּר, אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ נָתְנוּ בָהּ שִׁיעוּר — עַיִן יָפָה אֶחָד מֵאַרְבָּעִים, עַיִן רָעָה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, בֵּינוֹנִית אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, וְסָמְכוּ עַל הַמִּקְרָא שֶׁלֹּא לִפְחוֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים שֶׁנֶּאֱמַר (יח׳ מ״ה) שִׁשִּׁית הָאֵיפָה מֵחוֹמֶר הַחִטִּים, שִׁשִּׁית הָאֵיפָה חֲצִי סְאָה, כְּשֶׁאַתָּה נוֹתֵן חֲצִי סְאָה לְכוֹר הֲרֵי אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, שֶׁהַכּוֹר שְׁלֹשִׁים סְאִין (ירוש׳ תרומות פ״ד): וראשית גז צאנך. כְּשֶׁאַתָּה גוֹזֵז צֹאנְךָ בְּכָל שָׁנָה תֵּן מִמֶּנָּה רֵאשִׁית לַכֹּהֵן, וְלֹא פֵּרַשׁ בָּהּ שִׁיעוּר, וְרַבּוֹתֵינוּ נָתְנוּ בָהּ שִׁיעוּר אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, וְכַמָּה צֹאן חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז? חָמֵשׁ רְחֵלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ש״א כ״ה) וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת (רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר רֵאשִׁית גֵּז שְׁתַּיִם, צֹאנְךָ אַרְבָּעָה, תִּתֶּן לוֹ הֲרֵי חֲמִשָּׁה (עי׳ ספרי וחולי׳ קל״ה): (ה) לעמד לשרת. מִכָּאן שֶׁאֵין שֵׁרוּת אֶלָּא מְעֻמָּד (ספרי; סוטה ל״ח): (ו) וכי יבא הלוי. יָכוֹל בְּבֶן לֵוִי וַדַּאי הַכָּתוּב מְדַבֵּר, תַּלְמוּד לוֹמַר ושרת, יָצְאוּ לְוִיִּם שֶׁאֵין רְאוּיִין לְשֵׁרוּת (ספרי): ובא בכל אות נפשו, ושרת. לִמֵּד עַל הַכֹּהֵן שֶׁבָּא וּמַקְרִיב קָרְבְּנוֹת נִדְבָתוֹ אוֹ חוֹבָתוֹ וַאֲפִילוּ בְּמִשְׁמָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ (ב״ק ק״ט); דָּ״אַ עוֹד לִמֵּד עַל הַכֹּהֲנִים הַבָּאִים לָרֶגֶל שֶׁמַּקְרִיבִין (בְּמִשְׁמָר) וְעוֹבְדִין בְּקָרְבָּנוֹת הַבָּאוֹת מֵחֲמַת הָרֶגֶל כְּגוֹן מוּסְפֵי הָרֶגֶל וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמִּשְׁמָר שֶׁלָּהֶם (ספרי; סוכה נ״ה): (ח) חלק כחלק יאכלו. מְלַמֵּד שֶׁחוֹלְקִין בָּעוֹרוֹת וּבִבְשַׂר שְׂעִירֵי חַטָּאוֹת, יָכוֹל אַף בִּדְבָרִים הַבָּאִים שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הָרֶגֶל, כְּגוֹן תְּמִידִין וּמוּסְפֵי שַׁבָּת וּנְדָרִים וּנְדָבוֹת, תַּ״ל לבד

besides the sale of his patrimony. [9]When thou art come into the land
which the Eternal thy God giveth thee, thou shalt not learn to do after
the abominations of those nations. [10]There shall not be found among
you *any one* that maketh his son or his daughter to pass through the
fire, *or* that useth divination, *or* an observer of clouds, or an enchanter,
or a sorcerer, [11]Or a charmer, or a consulter with familiar spirits, or a
wizard, or a necromancer. [12]For all that do these things *are* an abomina-
tion unto the Eternal: and because of these abominations the Eternal thy
God doth dispossess them before thee. [13]Thou shalt be perfect with the
Eternal thy God. [14]For these nations, which thou shalt possess, hearkened
unto observers of clouds, and unto diviners: but not so thee,

רש״י

יד *in later Hebrew), became the due of the priests as a reward* for the "hand" (יד) *which Phineas, t h e p r i e s t , raised against the wrong-doers,* as it is said. (Num. XXV. 7) "and he took a javelin in his hand"; the "cheek-bones" *together with the t o n g u e are a reward* for the prayer *he offered,* as it is said, (Ps. CVI. 30) "Then stood up Phineas and prayed"; and the maw (קבה) *as a reward* for *his act described thus (Num. XXV. 8):* "[And he thrust both of them through, the man of Israel] and the woman in her stomach (קבתה) (Chul. 134b). **(4)** ראשית דגנך THE FIRST-FRUIT [ALSO] OF THY CORN . . . [THOU SHALT GIVE HIM] — This refers to the heave-offering. Scripture, however, does not state any minimum quantity, but our Rabbis fixed a quantity for it *from a sixtieth to a fortieth:* a benevolent eye (a generous person) *gives* one fortieth *of the crop,* a niggard *at least* one sixtieth, a person of average generosity one fiftieth. They found a support in Scripture that one should not give less than one sixtieth, because it is said, (Ezek. XLV. 13) "[This is the heave-offering which ye shall offer:] the sixth part of an ephah of an homer of wheat". *Now* the sixth part of an ephah is a half Sea; if *therefore* you give half a Seah *as Terumah* from a Kor (which is another term for a Homer), that is a sixtieth part, for a Kor is thirty Seahs (Jer. Terumoth IV. 3). וראשית גז צאנך AND THE FIRST OF THE FLEECE OF THY FLOCK [SHALT THOU GIVE HIM] — *i.e.* e a c h y e a r when you sheer your sheep (not when you shear a particular animal for the first time) give the first of it (the wool) to the priest. Scripture mentions no minimum quantity for it, but our Rabbis assigned a quantity for it, *viz.,* one sixtieth *part.* And how many sheep *must there be in the flock that they should* come under the law of ראשית הגז (of "giving the first shearing as a gift to the priest")? *At least* five sheep, as it is said, (1 Sam. XXV. 18) "[Then Abigail made haste and . . . took] five sheep ready dressed (עשויות)"[1]). [Rabbi Akiba says: *we may derive it from our text itself, as follows:* ראשית גז *suggests* t w o , צאנך *also*

NOTES

1) See Appendix.

יֹאכֵ֑לוּ לְבַ֥ד מִמְכָּרָ֖יו עַל־הָאָבֽוֹת׃ ס ט כִּ֤י אַתָּה֙
בָּ֣א אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁר־יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ נֹתֵ֣ן לָ֑ךְ לֹֽא־
תִלְמַ֣ד לַעֲשׂ֔וֹת כְּתוֹעֲבֹ֖ת הַגּוֹיִ֥ם הָהֵֽם׃ י לֹֽא־יִמָּצֵ֣א
בְךָ֔ מַעֲבִ֥יר בְּנֽוֹ־וּבִתּ֖וֹ בָּאֵ֑שׁ קֹסֵ֣ם קְסָמִ֔ים מְעוֹנֵ֥ן
וּמְנַחֵ֖שׁ וּמְכַשֵּֽׁף׃ יא וְחֹבֵ֖ר חָ֑בֶר וְשֹׁאֵ֥ל אוֹב֙ וְיִדְּעֹנִ֔י
וְדֹרֵ֖שׁ אֶל־הַמֵּתִֽים׃ יב כִּֽי־תוֹעֲבַ֥ת יְהוָ֖ה כָּל־עֹ֣שֵׂה
אֵ֑לֶּה וּבִגְלַל֙ הַתּוֹעֵבֹ֣ת הָאֵ֔לֶּה יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ מוֹרִ֥ישׁ
אוֹתָ֖ם מִפָּנֶֽיךָ׃ יג תָּמִ֣ים תִּֽהְיֶ֔ה עִ֖ם יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃
חמישי יד כִּ֣י ׀ הַגּוֹיִ֣ם הָאֵ֗לֶּה אֲשֶׁ֤ר אַתָּה֙ יוֹרֵ֣שׁ אוֹתָ֔ם
אֶל־מְעֹנְנִ֥ים וְאֶל־קֹסְמִ֖ים יִשְׁמָ֑עוּ וְאַתָּ֕ה לֹ֣א כֵ֔ן נָ֥תַן

אונקלוס

מִמַּטַּרְתָּא דְּיֵיתֵי בְשַׁבַּתָּא בְּכֵן אַתְקִינוּ אֲבָהָתָא׃ ט אֲרֵי אַתְּ עָלֵל לְאַרְעָא דַּיְיָ
אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תֵילַף לְמֶעְבַּד כְּטַעֲוָת עַמְמַיָּא הָאִנּוּן׃ י לָא יִשְׁתְּכַח בָּךְ
מַעֲבַר בְּרֵהּ וּבְרַתֵּהּ בְּנוּרָא קָסֵם קִסְמִין מְעָנֵן וּמְנַחֵשׁ וְחָרֵשׁ׃ יא וְרָטֵין רְטָן וְשָׁאֵל
בִּדִין וּזְכוּרוּ וְתָבַע מִן מֵתַיָּא׃ יב אֲרֵי מְרַחַק יְיָ כָּל דְּעָבֵד אִלֵּין וּבְדִיל תּוֹעֲבָתָא
הָאִלֵּין יְיָ אֱלָהָךְ מְתָרֵךְ יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ׃ יג שְׁלִים תְּהֵי בְּדַחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ׃
יד אֲרֵי עַמְמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אַתְּ יָרֵת יָתְהוֹן מִן מְעָנְנַיָּא וּמִן קַסָּמַיָּא שָׁמְעִין וְאַתְּ לָא

רש״י

ממכריו על האבות חוץ מִמַּה שֶּׁמָּכְרוּ הָאָבוֹת בִּימֵי דָוִד וּשְׁמוּאֵל שֶׁנִּקְבְּעוּ הַמִּשְׁמָרוֹת וּמָכְרוּ זֶה לָזֶה, טֹל אַתָּה שַׁבָּתְךָ וַאֲנִי אֶטּוֹל שַׁבָּתִי (שם): (ט) לא תלמד לעשות. אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת, כְּלוֹמַר לְהָבִין מַעֲשֵׂיהֶם כַּמָּה הֵם מְקֻלְקָלִים, וּלְהוֹרוֹת לְבָנֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּךְ וְכָךְ, שֶׁזֶּה הוּא חֹק הַגּוֹיִם (ספרי; סנה׳ ס״ח): (י) מעביר בנו ובתו באש. הִיא עֲבוֹדַת הַמּוֹלֶךְ, עוֹשֶׂה מְדוּרוֹת אֵשׁ מִכָּאן וּמִכָּאן וּמַעֲבִירוֹ בֵּין שְׁתֵּיהֶם (עי׳ סנה׳ ס״ד): קסם קסמים. אֵי זֶהוּ קוֹסֵם? הָאוֹחֵז אֶת מַקְלוֹ וְאוֹמֵר אִם אֵלֵךְ אִם לֹא אֵלֵךְ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (הושע ד׳) עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ (ספרי): מעונן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אֵלּוּ נוֹתְנֵי עוֹנוֹת — שֶׁאוֹמְרִים עוֹנָה פְּלוֹנִית יָפָה לְהַתְחִיל, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵלּוּ אוֹחֲזֵי הָעֵינַיִם: מנחש. פִּתּוֹ נָפְלָה מִפִּיו, צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ, מַקְלוֹ נָפַל מִיָּדוֹ (ספרי; סנה׳ ס״ה): (יא) וחבר חבר. שֶׁמְּצָרֵף נְחָשִׁים אוֹ עַקְרַבִּים אוֹ שְׁאָר חַיּוֹת לְמָקוֹם אֶחָד: ושאל אוב. זֶה מְכַשֵּׁפוּת שֶׁשְּׁמוֹ פִּיתוֹם וּמְדַבֵּר מִשֶּׁחְיוֹ וּמַעֲלֶה אֶת הַמֵּת בְּבֵית הַשֶּׁחִי שֶׁלּוֹ: וידעני. מַכְנִיס עֶצֶם חַיָּה שֶׁשְּׁמָהּ יִדּוּעַ לְתוֹךְ פִּיו וּמְדַבֵּר הָעֶצֶם עַל יְדֵי מְכַשְּׁפוּת (שם): ודרש אל המתים. כְּגוֹן הַמַּעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ וְהַנִּשְׁאָל בְּגֻלְגֹּלֶת (שם): (יב) כל עשה אלה. עֹשֵׂה כָּל אֵלֶּה לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה, אֲפִילּוּ אַחַת מֵהֶן (ספרי): (יג) תמים תהיה עם ה׳ אלהיך. הִתְהַלֵּךְ עִמּוֹ בִּתְמִימוּת, וּתְצַפֶּה לוֹ. וְלֹא תַחְקוֹר אַחַר הָעֲתִידוֹת, אֶלָּא כָּל מַה

רש״י

they are, and *thus to be able* to teach thy children, "Do not so and so because these are the religious observances of the heathens!" (Siphre; Sanh. 68a.) **(10)** מעביר בנו ובתו באש [THERE SHALL NOT BE FOUND AMONG YOU ANYONE] THAT MAKETH HIS SON OR HIS DAUGHTER TO PASS THROUGH THE FIRE — This was the *way of* worshipping Molech. They made two pyres, *one* on this side and *one* on the other (one opposite the other) and passed it (the child) between them (cf. Sanh. 64b). קסם קסמים ONE THAT USETH DIVINATION — What is a diviner? One who takes his stick in hand and says, (as though he were consulting it), "Shall I go, or shall I not go?" So does it state, (Hosh. IV. 12) "My people ask counsel of their stick, and their staff declareth unto them" (Siphre). מעונן — Rabbi Akiba said, Such are people who assign times (עונות plural of עתה "period", "time") — who say, "This time is auspicious to begin *some work*"; the Sages, however, say, *It refers to* those "who hold your eyes under control" (who delude by optical deception; they connect מעונן with עין "eye"). מנחש A SORCERER — *one who draws prognostications from the fact that* the bread fell from his mouth, *or that* a stag crossed his path, *or that* his stick fell from his hand (Siphre: Sanh. 65b; cf. Rashi on Lev. XIX. 26). **(11)** וחבר חבר OR A CHARMER — One who charms snakes or scorpions or other creatures into one spot (חבר = "an assembly"). ושאל אוב OR A CONSULTER OF *THE SPIRIT* אוב — This is a kind of sorcery *brought about by a spirit* whose name is פיתום (in Greek: πύθον) who speaks out of his (the charmer's) arm-pit, having raised a corpse beneath his arm-pit[1]). וידעני *is one* who puts a bone of an animal, the name of which is יַדּוּעַ, into his mouth and the bone speaks by way of sorcery (Siphre; Sanh. 65a; cf. Rashi on Lev. XIX. 31 and Note thereon). ודרש אל המתים OR A NECROMANCER — as, for instance, one who raises *a corpse, placing it* on his genitals, or who consults a skull (Siphre; cf. Sanh. 65b). **(12)** כל עשה אלה [FOR] ALL THAT DO THESE THINGS [ARE AN ABOMINATION UNTO THE LORD] — it does not say, "he who does a l l these things", but "all who do these things" — *who do* even only one of them (Siphre; cf. Macc. 24a)[2]). **(13)** תמים תהיה עם ה׳ אלהיך THOU SHALT BE PERFECT WITH THE LORD THY GOD — walk before him whole-heartedly, put thy hope in H i m and do not attempt to investigate the future, but whatever it may be that comes upon

NOTES

[1]) We have translated this in accordance with Rashi's own explanation in Sanh. 65a.

[2]) Siphre states this, because the words immediately following: "because of t h e s e a b o m i n a t i o n s the Lord thy God dispossesses them before thee", might suggest that they are abominable only when a l l of them are done.

רש"י

two, together four, תתן לו one, — altogether five] (Chul. 135a, 137a; Siphre). **(5)** לעמד לשרת TO STAND TO MINISTER — From here *we may derive the law* that the sacrificial service must be performed standing (Siphre; Sota 38a). **(6)** וכי יבא הלוי AND IF A LEVITE COME [... (7) AND MINISTER] — One might *think* that Scripture speaks of a "Levite" in the usual sense of the word (i. e. of a לוי and not of a כהן)! Scripture, however, *goes on to* state, (v. 7) "And he shall minister [in the name of the Lord]"; thus the Levites must be excluded for they are not fit for (not entitled to) service *in the Temple* (Siphre). ובא בכל אות נפשו ושרת AND COME WITH ALL THE LONGING OF HIS SOUL ... (7) AND MINISTER — This teaches that a priest may come and offer his free-will and obligatory sacrifices even *at a time* when a priestly rota *is in charge* to which he does not belong (B. Kam. 109b). Another explanation: It further[1]) teaches regarding priests who appear *in the Temple as pilgrims* on the festivals that they may offer [with the rota], and do the services connected with the sacrifices that are offered on account of the festival, as, for instance. the additional offerings due on festivals[2]) — although the rota is not theirs (Siphre; Succ. 55b). **(8)** חלק כחלק יאכלו THEY SHALL ENJOY LIKE PORTIONS — This teaches that they (the priests who come to Jerusalem on the festivals as pilgrims but are not in charge) participate in the hides (of the burnt offerings due on the festivals) and the flesh of the he-goats *brought as* sin-offerings *on account of the festivals.* One might *think* that *they participate* also in sacrifices which are offered not on account of the festivals, as, for instance, the continual burnt offerings, the additional offerings due on account of Sabbath (on which a festival happens to fall) and vow- and free-will offerings! Scripture, however, states לבד ממכריו על האבות [THEY SHALL ENJOY LIKE PORTIONS] EXCEPT THE SALE OF THE FATHERS — *i. e.* except those things which their ancestors sold *to each other* in the days of David and Samuel when the *system of* rotas was established and they made, *as it were*, an agreement of sale, saying, "Take thou *the ordinary priestly perquisites during* thy week and I shall take *them during* my week (Siphre; Succ. 56a). **(9)** לא תלמד לעשות THOU SHALT NOT LEARN TO DO [AFTER THE ABOMINATIONS OF THOSE NATIONS] — *thou shalt not learn to do*, but you may learn *their practices* in order to understand *them* and to teach *others*, that is to say, to understand their doings, how depraved

NOTES

[1]) See Appendix.

[2]) This is derived in Succ. 55b from the words מאחד שעריך מכל ישראל which are taken to mean "when all Israel enters one gate", i. e. one city, viz., Jerusalem, which takes place on the festivals.

the Eternal thy God hath not suffered thee so *to do.* 15The Eternal thy
God will raise up unto thee a Prophet from the midst of thee, of thy
brethren, like unto me; unto him ye shall hearken; 16According to all
that thou desiredst of the Eternal thy God in Horeb in the day of the
assembly, saying, Let me not continue to hear the voice of the Eternal
my God, neither let me see this great fire any more, that I die not.
17And the Eternal said unto me, They have well *spoken that* which they
have spoken. 18I will raise them up a Prophet from among their
brethren, like unto thee, and will put my words in his mouth;
and he shall speak unto them all that I shall command him.
19And it shall come to pass, *that* whosoever will not hearken unto
my words which he shall speak in my name, I will require *it*
of him. 20But the prophet who shall presume to speak a word in
my name which I have not commanded him to speak, or that shall
speak in the name of other gods, even that prophet shall die. 21And if

רש״י

thee accept it whole-heartedly, and then thou shalt be with Him and become His portion[1]). **(14)** לא כן נתן לך ה׳ אלהיך BUT NOT SO HATH THE LORD THY GOD SUFFERED THEE *[TO DO]* — *i.e.* to hearken unto מעוננים and קוסמים, for you see, He has made His Divine Presence dwell upon the prophets and upon the "Urim and Thummim" (and these will, if necessary, inform thee of what God has in store for thee)[2]). **(15)** מקרבך מאחיך כמני [THE LORD THY GOD WILL RAISE UP UNTO THEE A PROPHET] FROM THE MIDST OF THEE, OF THY BRETHREN, LIKE UNTO ME — *This means:* One who is as I am, from your midst, of your brethren[3]), יקים לך WILL HE RAISE UP UNTO THEE in my stead, and so likewise from prophet to prophet *throughout all ages*[4]). **(20)** אשר לא צויתיו לדבר [BUT THE PROPHET WHO SHALL PRESUME TO SPEAK A WORD ...] WHICH I HAVE NOT COMMANDED HIM TO SPEAK — but which I may have commanded his fellow-prophet to speak[5]). ואשר ידבר בשם אלהים אחרים OR THAT SHALL SPEAK IN THE NAME OF OTHER GODS — even though he be in exact agreement with the Halacha, — that he forbids what is forbidden, or permits what is permitted, *but does so in the name of other gods* (Sanh. 89a). ומת HE SHALL DIE — by strangulation. — There are three *false prophets* who must be put to death by man (by the court): one who prophesies something which he has not heard (was not commanded to prophesy); *one who prophesies* something that was not spoken unto him but was spoken unto his fellow-prophet, and *finally* one who prophesies in the name of an idol. But he who suppresses his prophecy (does not utter it as commanded to do), and he who transgresses the words of a prophet, or, *being himself a prophet*, transgresses his own words — their death is by the Heavenly *Judge*, for it is said, (v. 19) "I" will require it from him" (Sanh. 89a)[6]).

NOTES

1) According to this comment the translation is: "If thou art whole-hearted, thou wilt be with the Lord thy God." For the connection between תמים and being with God, compare Gen. VI. 9: נח איש צדיק תמים ... את האלהים התהלך נח.

2) Rashi connects vv. 13, 14 and 15 thus: Thou shalt be whole-hearted with God, not seeking to know the future by enquiring of diviners, etc. For this is the way of other peoples, but God has not permitted thee to do this, for He will raise up a line of prophets from whom thou mayest make enquiry.

3) The word כמני is not to be connected with נביא (a prophet like me, i. e. my equal in prophetic power), for Scripture states, (Deut. XXXIV. 10) "And there arose not a prophet since in Israel like unto Moses". It is to be connected with מקרבך מאחיך, — the prophet whom God will raise up, from whom you are to enquire, will, like myself, be of Israelitish birth.

For Notes 4—6 see Appendix.

לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ טו נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי
יָקִים לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן׃ טז כְּכֹל אֲשֶׁר־
שָׁאַלְתָּ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר
לֹא אֹסֵף לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא־אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת׃ יז וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלָי הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ יח נָבִיא אָקִים לָהֶם
מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר
אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ׃ יט וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר
לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי
אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ׃ כ אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר
בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר
בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא׃ כא וְכִי

אונקלוס

כֵּן יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ טו נְבִיָא מִבֵּינָךְ מֵאַחָיךְ כְּוָתִי יְקִים לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִנֵּהּ
תְּקַבְּלוּן׃ טז כְּכֹל דִּי שְׁאֶלְתָּא מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֹרֵב בְּיוֹמָא דִקְהָלָא לְמֵימַר לָא
אוֹסֵף לְמִשְׁמַע יָת קָל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהִי וְיָת אֶשָּׁתָא רַבְּתָא הָדָא לָא אֶחֱזֵי עוֹד
וְלָא אֵמוּת׃ יז וַאֲמַר יְיָ לִי אַתְקִינוּ דִּי מַלִּילוּ׃ יח נְבִיָא אֲקִים לְהוֹן מִגּוֹ אֲחֵיהוֹן
כְּוָתָךְ וְאֶתֵּן פִּתְגָּמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמֵהּ וִימַלֵּל עִמְּהוֹן יָת כָּל דִּי אֲפַקְדִנֵּהּ׃ יט וִיהֵי
גַּבְרָא דִּי לָא יְקַבֵּל לְפִתְגָּמֵי דִּי יְמַלֵּל בִּשְׁמִי מֵימְרִי יִתְבַּע מִנֵּהּ׃ כ בְּרַם נְבִיָא
דִּי יַרְשַׁע לְמַלָּלָא פִּתְגָּמָא בִּשְׁמִי יָת דִּי לָא פַקֵּדְתֵּהּ לְמַלָּלָא וְדִי יְמַלֵּל בְּשׁוּם
טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִתְקְטֵל נְבִיָא הַהוּא׃ כא וַאֲרֵי תֵימַר בְּלִבָּךְ אֶכְדֵין נִדַּע יָת פִּתְגָּמָא

רש״י

שֶׁיָּבֹא עָלֶיךָ קַבֵּל בִּתְמִימוּת וְאָז תִּהְיֶה עִמּוֹ וּלְחֶלְקוֹ׃ (יד) לא כן נתן לך ה׳ אלהיך. לִשְׁמוֹעַ אֶל מְעוֹנְנִים וְאֶל קוֹסְמִים, שֶׁהֲרֵי הִשְׁרָה שְׁכִינָה עַל הַנְּבִיאִים וְאוּרִים וְתֻמִּים׃ (טו) מקרבך מאחיך כמני. כְּמוֹ שֶׁאֲנִי מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ, יקים לך תַּחְתַּי, וְכֵן מִנָּבִיא לְנָבִיא׃ (כ) אשר לא צויתיו לדבר. אֲבָל צִוִּיתִיו לַחֲבֵרוֹ׃ ואשר ידבר בשם אלהים אחרים. אֲפִילּוּ כִּוֵּן אֶת הַהֲלָכָה לֶאֱסוֹר אֶת הָאָסוּר וּלְהַתִּיר אֶת הַמּוּתָּר (סנה׳ פ״ט)׃ ומת. בְּחֶנֶק. ג׳ מִיתָתָן בִּידֵי אָדָם — הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ וְנֶאֱמַר לַחֲבֵרוֹ, וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲ״זָ, אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ וְהָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי נָבִיא וְהָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק י״ט) אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ (סנה׳ פ״ט)׃

to death ignorantly, whom he hated not in time past; 5As when a man
goeth into the wood with his neighbour to hew wood, and his hand
fetcheth a stroke with the axe to cut down the tree, and the iron slippeth
from the helve, and lighteth upon his fellow, that he die; he shall flee
unto one of those cities, and live: 6Lest the avenger of the blood pursue
the slayer, while his heart is hot, and overtake him, because the way is
long, and smite him to death; whereas he *was* not worthy of death,
inasmuch as he hated him not in time past. 7Wherefore I command
thee, saying, Thou shalt separate three cities for thee. 8And if
the Eternal thy God enlarge thy boundary, as he hath sworn unto
thy fathers, and give thee all the land which he promised to
give unto thy fathers; 9If thou shalt keep all these commandments
to do them, which I command thee this day, to love the Eternal

רש"י

the other (opposite) boundary of the Land of Israel (ib. 9b)[1]). **(5)** ונדחה ידו AND HIS HAND MOVED (SLIPPED) when he was about to let the axe fall upon the tree. The Targum rendering is ותתמריג ידה, the meaning being, "his hand moved itself to let the stroke of the axe fall upon the tree". *The words* (2 Sam. VI. 6) כי שמטו הבקר are rendered in Targ. Jon. by: ארי מרגוהי תוריא "for the oxen moved it (the Ark)"[2]) ונשל הברזל מן העץ — Some of our Rabbis say *that this means* that the iron (axe) flew off from its h a n d l e (העץ); but some of them say *that it means* that the iron made a splinter of wood fall off from the t r e e which was being cleaved, and it sprang off and killed *him* (according to this explanation the word העץ in both cases refers to the t r e e) (Macc. 7b). **(6)** פן ירדף גאל הדם LEST THE AVENGER OF THE BLOOD PURSUE [THE SLAYER] — therefore I tell *you* to prepare the way for you and many cities of refuge[3]). **(8)** ואם ירחיב . . . כאשר נשבע AND IF [THE LORD THY GOD] ENLARGE [THY TERRITORY], AS HE HATH SWORN [UNTO THY FATHERS] to give thee the land of the Kenite, the Kenizzite and the Kadmonite, **(9)** ויספת לך עוד שלש THEN THOU SHALT ADD THREE [CITIES] MORE

NOTES

1) Cf. Rashi on Ex. XXVI. 26 and our Note thereon, p. 261.
For Notes 2—3 see Appendix.

בִּבְלִי־דַ֔עַת וְה֛וּא לֹא־שֹׂנֵ֥א ל֖וֹ מִתְּמֹ֥ל שִׁלְשֹֽׁם׃
ה וַאֲשֶׁר֩ יָבֹ֨א אֶת־רֵעֵ֥הוּ בַיַּעַר֮ לַחְטֹ֣ב עֵצִים֒ וְנִדְּחָ֨ה
יָד֤וֹ בַגַּרְזֶן֙ לִכְרֹ֣ת הָעֵ֔ץ וְנָשַׁ֤ל הַבַּרְזֶל֙ מִן־הָעֵ֔ץ וּמָצָ֥א
אֶת־רֵעֵ֖הוּ וָמֵ֑ת ה֗וּא יָנ֛וּס אֶל־אַחַ֥ת הֶעָרִֽים־הָאֵ֖לֶּה
וָחָֽי׃ ו פֶּן־יִרְדֹּף֩ גֹּאֵ֨ל הַדָּ֜ם אַחֲרֵ֣י הָרֹצֵ֗חַ כִּ֣י יֵחַם֮
לְבָבוֹ֒ וְהִשִּׂיג֛וֹ כִּֽי־יִרְבֶּ֥ה הַדֶּ֖רֶךְ וְהִכָּ֣הוּ נָ֑פֶשׁ וְלוֹ֙ אֵ֣ין
מִשְׁפַּט־מָ֔וֶת כִּ֠י לֹא־שֹׂנֵ֥א ה֛וּא ל֖וֹ מִתְּמ֥וֹל שִׁלְשֽׁוֹם׃
ז עַל־כֵּ֛ן אָנֹכִ֥י מְצַוְּךָ֖ לֵאמֹ֑ר שָׁל֥שׁ עָרִ֖ים תַּבְדִּ֥יל לָֽךְ׃
ח וְאִם־יַרְחִ֞יב יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ אֶת־גְּבֻ֣לְךָ֔ כַּאֲשֶׁ֥ר נִשְׁבַּ֖ע
לַאֲבֹתֶ֑יךָ וְנָ֤תַן לְךָ֙ אֶת־כָּל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר דִּבֶּ֖ר לָתֵ֥ת
לַאֲבֹתֶֽיךָ׃ ט כִּֽי־תִשְׁמֹר֩ אֶת־כָּל־הַמִּצְוָ֨ה הַזֹּ֜את
לַעֲשֹׂתָ֗הּ אֲשֶׁ֣ר אָנֹכִ֣י מְצַוְּךָ֮ הַיּוֹם֒ לְאַהֲבָ֞ה אֶת־יְהוָ֧ה

אונקלוס

בְּלָא מַנְדְּעֵהּ וְהוּא לָא סָנֵי לֵהּ מֵאִתְמַלֵּי וּמִדְּקַמּוֹהִי: ה וְדִי יֵעוּל עִם חַבְרֵהּ
בְּחוּרְשָׁא לְמִקַּץ אָעִין וְתִתְמְרֵיג יְדֵהּ בְּנַרְזְנָא לְמִקַּץ אָעָא וְיִשְׁתְּלֵף פַּרְזְלָא מִן אָעָא
וְיַשְׁכַּח יָת חַבְרֵהּ וִימוּת הוּא יֵעֲרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיִתְקַיַּם: ו דִּילְמָא
יִרְדּוֹף גָּאֵל דְּמָא בָּתַר קָטוֹלָא אֲרֵי יֵחַם לִבֵּהּ וְיִדְבְּקִנֵּהּ אֲרֵי יִסְגֵּי אָרְחָא וְיִקְטְלִנֵּהּ
נְפַשׁ וְלֵהּ לֵית חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל אֲרֵי לָא סָנֵי הוּא לֵהּ מִתְּמַלֵּי מִדְּקַמּוֹהִי: ז עַל
כֵּן אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ לְמֵימַר תְּלָת קִרְוִין תַּפְרֵשׁ לָךְ: ח וְאִם יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת תְּחוּמָךְ
כְּמָא דִי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ וְיִתֵּן לָךְ יָת כָּל אַרְעָא דִּי מַלֵּיל לְמִתַּן לַאֲבָהָתָךְ: ט אֲרֵי
תִטַּר יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא הָדָא לְמֶעְבְּדַהּ דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ

רש"י

כְּשִׁיעוּר מַהֲלָךְ שֶׁיֵּשׁ מִמֶּנָּה עַד הַשְּׁנִיָּה וְכֵן מִשְּׁנִיָּה לַשְּׁלִישִׁית וְכֵן מִן הַשְּׁלִישִׁית עַד הַגְּבוּל
הַשֵּׁנִי שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (שם ט׳): (ה) ונדחה ידו. כְּשֶׁבָּא לְהַפִּיל הַגַּרְזֶן עַל הָעֵץ, וְתַרְגּוּמוֹ
וְתִתְמְרֵיג יְדֵהּ, לָשׁוֹן וְנִשְׁמְטָה יָדוֹ לְהַפִּיל מַכַּת הַגַּרְזֶן עַל הָעֵץ, כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר (ש״ב ו׳)
תַּרְגֵּם יוֹנָתָן אֲרֵי מַרְגוּהִי תּוֹרַיָּא: ונשל הברזל מן העץ. יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים נִשְׁמַט
הַבַּרְזֶל מִקַּתּוֹ, וְיֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים שֶׁיִּשֵּׁל הַבַּרְזֶל חֲתִיכָה מִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ וְהִיא נִתְּזָה
וְהָרְגָה (מכ׳ ז׳): (ו) פן ירדף גאל הדם. לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לְהָכִין לְךָ דֶּרֶךְ וְעָרֵי מִקְלָט רַבִּים:
(ח) ואם ירחיב, כאשר נשבע. לָתֵת לְךָ אֶרֶץ קֵינִי וּקְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי: (ט) ויספת לך עוד

thy God, and to walk ever in his ways; then shalt thou add three cities
more for thee, besides these three; [10]That innocent blood be not shed
in thy land which the Eternal thy God giveth thee *for* an inheritance,
and *so* blood be upon thee. [11]But if any man hate his fellow, and lie
in wait for him, and rise up against him, and smite him mortally that
he die, and fleeth into one of these cities: [12]Then the elders of his city
shall send and take him thence, and give him into the hand of the
avenger of blood, that he may die. [13]Thine eye shall not pity him,
but thou shalt put away *the guilt of* innocent blood from Israel, that
it may go well with thee. [14]Thou shalt not remove thy fellow-*man's*
landmark, which they of old time have set in thine inheritance, which
thou shalt inherit in the land that the Eternal thy God giveth thee
to possess it. [15]One witness shall not rise up against a man for any

רש"י

FOR THEE — Thus *you have* nine *altogether:* the three on the *east* side of the Jordan, the three in the land of Canaan and three *more* in the future to come *when God will enlarge thy territory* (Siphre). **(11)** וכי יהיה איש שנא לרעהו BUT IF A MAN HATE HIS FELLOW [AND LIE IN WAIT FOR HIM] — It is through his hatred that he comes to *such a point as to* "lie in wait for him". From here they (the Rabbis) derived *their statement:* If a man transgresses a light command he will in the end transgress a weighty command; — because he transgressed *the command* (Lev. XIX. 17) "Thou shalt not hate thy brother in thine heart", he will in the end come to *such a point as to* shed blood. It is for this reason that it is stated here, *apparently redundantly*, "but if a man hate his fellow [and lie in wait for him]", for it ought to have written *only:* "But if a man rise up and lie in wait for his fellow and smite him mortally" (Siphre). **(13)** לא תחוס עינך THINE EYE SHALL NOT PITY [HIM] — *i. e.* that thou shalt not say, The first (the one) *person* has already been killed, why should we kill this also, so that two Israelites will be killed? (Siphre). **(14)** לא תסיג גבול THOU SHALT NOT REMOVE [THY FELLOW-MAN'S] LANDMARK — תסיג is of the same meaning as (Is. XLII. 17) "they are turned back (נסגו אחור)". *The meaning is*, that one moves the mark that shows the division of the land (i. e. the division between two adjoining fields) backwards into the field of his neighbour in order *thereby* to enlarge his own. — But does it not already state, (Lev. XIX. 13) "Thou shalt not rob", why, *then*, is it also commanded "Thou shalt not remove *the landmark*"? It teaches that one who obliterates his neighbour's border line transgresses two negative commands (לא תגזול and לא תסיג). One might *think that this is the case* also *if one does so* outside the Land *of Israel!* Scripture, however, states, "in thine inheritance which thou shalt inherit [in the land]"; — *thus* in the Land *of Israel* one *who does this* transgresses two negative commands, whilst outside the Land he transgresses only the command of לא תגזול (Siphre). **(15)** עד אחד ONE WITNESS [SHALL NOT RISE UP AGAINST A MAN FOR ANY INIQUITY] — This is the classic passage

אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל־הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד
שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה: י וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם
נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים: פ
יא וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו
וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל־אַחַת הֶעָרִים הָאֵל:
יב וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ
בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וָמֵת: יג לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ
דַם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ: ס ששי יד לֹא
תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ
אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
לְרִשְׁתָּהּ: ס טו לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־

אונקלוס

אֱלָהָךְ וּלְמְהַךְ בְּאָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא וְתוֹסֵף לָךְ עוֹד תְּלַת קִרְוִין עַל
תְּלַת אִלֵּין: י וְלָא יִשְׁתְּפֵךְ דַּם זַכַּי בְּגוֹ אַרְעָךְ דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא וִיהֵי
עֲלָךְ חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל: יא וַאֲרֵי יְהֵי גְבַר סָנֵי לְחַבְרֵהּ וְיִכְמַן לֵהּ וִיקוּם עֲלוֹהִי
וְיִקְטְלִנֵּהּ נְפַשׁ וִימוּת וְיֵעְרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין: יב וְיִשְׁלְחוּן סָבֵי קַרְתֵּהּ
וְיִדְבְּרוּן יָתֵהּ מִתַּמָּן וְיִמְסְרוּן יָתֵהּ בְּיַד גָּאֵל דְּמָא וִימוּת: יג לָא תְחוּס עֵינָךְ
עֲלוֹהִי וּתְפַלֵּי אַשְׁדֵי דַּם זַכַּי מִיִּשְׂרָאֵל וְיִטַב לָךְ: יד לָא תַשְׁנֵי תְּחוּמָא דְּחַבְרָךְ
דִּי תְחִימוּ קַדְמָאֵי בְּאַחְסַנְתָּךְ דִּי תַחְסֵן בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמֵירְתַהּ:

רש"י

שלש. הֲרֵי תֵשַׁע, שָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְשָׁלֹשׁ לֶעָתִיד לָבֹא (ספרי): (יא) וכי יהיה איש שנא לרעהו. עַל יְדֵי שִׂנְאָתוֹ הוּא בָא לִידֵי וארב לו, מִכָּאן אָמְרוּ עָבַר אָדָם עַל מִצְוָה קַלָּה, סוֹפוֹ לַעֲבוֹר עַל מִצְוָה חֲמוּרָה, לְפִי שֶׁעָבַר עַל לֹא תִשְׂנָא (ויק' י"ט), סוֹפוֹ לָבֹא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים, לָכָךְ נֶאֱמַר וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְגוֹ', שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתּוֹב וְכִי יָקוּם אִישׁ וְאָרַב לְרֵעֵהוּ וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ (ספרי): (יג) לא תחוס עינך. שֶׁלֹּא תֹאמַר הָרִאשׁוֹן כְּבָר נֶהֱרַג, לָמָּה אָנוּ הוֹרְגִים אֶת זֶה וְנִמְצְאוּ שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים הֲרוּגִים?! (שם): (יד) לא תסיג גבול. לְשׁוֹן נָסֹגוּ אָחוֹר (ישי' מ"ב), שֶׁמַּחֲזִיר סִימָן חֲלוּקַת הַקַּרְקַע לְאָחוֹר לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ לְמַעַן הַרְחִיב אֶת שֶׁלּוֹ; וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר לֹא תִגְזוֹל (ויק' י"ט) מַה תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תַסִּיג? לִמֵּד עַל הָעוֹקֵר תְּחוּם חֲבֵרוֹ שֶׁעוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, יָכוֹל אַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ, תַּ"ל בנחלתך אשר תנחל וְגוֹ', בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין וּבְחוּצָה לָאָרֶץ אֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא מִשּׁוּם לֹא תִגְזוֹל (ספרי): (טו) עד אחד. זֶה בָּנָה אָב – כָּל

iniquity, or for any sin, in any sin that he sinneth: at the mouth of
two witnessess, or at the mouth of three witnessess, shall the matter be
established. 16 If a witness for violence rise up against any man, to
testify against him *that which is* wrong; 17 Then both the men, between
whom the strife *is*, shall stand before the Eternal, before the priests
and the judges who shall be in those days; 18 And the judges shall
diligently inquire: and, behold, *if* the witness *be* a false witness, *and*
testified falsely against his brother; 19 Then shall ye do unto him as
he had intended to have done unto his brother: so shalt thou put
the evil away from among you. 20 And those who remain shall hear,
and fear, and shall henceforth commit no more any such evil thing

רש"י

from which the general principle is derived that wherever *the term* "witness" (עד) occurs in the Torah, *it means* two *witnesses*, unless it specifically mentions in connection with it the word אחד (Sanh. 30a)[1]. לכל עון ולכל חטאת [ONE WITNESS SHALL NOT RISE UP AGAINST A PERSON] FOR ANY INIQUITY OR ANY SIN — *i. e.* that his fellow man should be punished on account of his evidence either by bodily punishment or by a monetary punishment; but he may rise up *against his fellow man* to *compel him to take* an oath. If, *for instance*, one says to his fellow, "Return me the Maneh which I lent thee", and he replies "I have nothing of thine in my possession", and one witness testifies that he has, he (the defendant) must take an oath to satisfy him (Shebuoth 40a; cf. Siphre). על פי שני עדים [AT THE MOUTH OF TWO WITNESSES ... SHALL THE MATTER BE ESTABLISHED] — *at their mouth*, but not that they may write their evidence down in a letter and send it to the court, nor that an interpreter stand between the witnesses and the judges (Siphre). **(16)** לענות בו סרה [IF A WITNESS FOR VIOLENCE RISE UP AGAINST A MAN] TO TESTIFY AGAINST HIM סרה — *i. e.* a thing which does not exist at all; *this term is used* because this witness is far removed (הוסר) from *having anything to do with* this evidence. How *is this*? (Give an example of such a case)! That two other witnesses say, "But were you not with us on that day (when you say you saw the defendant committing this crime) in such and such a place (different from that where the alleged crime, according to you, has taken place)?!" (Macc. 5a). **(17)** ועמדו שני האנשים THEN BOTH THE MEN ... SHALL STAND [BEFORE THE LORD] — Scripture here is referring to the witnesses,[2]) and teaches *firstly* that no evidence is valid when given by women, and teaches *secondly* that they (the witnesses) must give their evidence standing (Sheb. 30a; cf. Siphre). אשר להם הריב BETWEEN WHOM THE STRIFE IS — this refers to the contestants. לפני ה' BEFORE THE LORD — It should seem to them as though they are standing before the Omnipresent God, for it is said, (Ps. LXXXII. 1) "He (God) judges amongst the judges" (cf. Siphre; Sanh. 6b). אשר יהיו בימים ההם [AND THEY ... SHALL STAND BEFORE ... THE JUDGES] WHO SHALL BE IN THOSE DAYS — *The apparently redundant words "who shall be in those days" suggest:* Jephthah in his generation *must be regarded* as *was* Samuel in his generation: you must treat him with respect (cf. Rashi on XVII. 9 and XXVI. 3). **(18)** ודרשו השפטים היטב AND THE JUDGES SHALL DILIGENTLY ENQUIRE concerning the statement of those who assert them (the first witnesses) to be "plotting witnesses", in that they investigate and crossexamine those who assert them to be "plotting witnesses" by diligent enquiry and scrutiny. והנה עד שקר העד AND, BEHOLD, IF THE WITNESS BE A FALSE WITNESS — Wherever עד is written, *except if the numeral* אחד, *"one" is added* (cf. Rashi on v. 15), Scripture is speaking of two witnesses (Sanh. 30a)[3]).

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

עָוֺן וּלְכׇל־חַטָּאת בְּכׇל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי ׀
שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃
טז כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה׃
יז וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה
לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם׃
יח וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר הָעֵד
שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו׃ יט וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם
לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ כ וְהַנִּשְׁאָרִים
יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כַּדָּבָר הָרָע

אונקלוס

טו לָא יְקוּם סָהִיד חַד בִּגְבַר לְכָל עֲוָיָן וּלְכָל חוֹבִין בְּכָל חוֹב דְּיֶחֱוב עַל מֵימַר
תְּרֵין סָהֲדִין אוֹ עַל מֵימַר תְּלָתָא סָהֲדִין יִתְקַיַּם פִּתְגָּמָא׃ טז אֲרֵי יְקוּם סָהִיד
שְׁקַר בִּגְבָר לְאַסְהָדָא בֵהּ סַטְיָא׃ יז וִיקוּמוּן תְּרֵין גֻּבְרִין דִּי לְהוֹן דִּינָא קֳדָם יְיָ
קֳדָם כָּהֲנַיָּא וְדַיָּנַיָּא דִּי יְהוֹן בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן׃ יח וְיִתְבְּעוּן דַּיָּנַיָּא יָאוּת וְהָא סָהִיד
שְׁקַר סָהֲדָא שִׁקְרָא אַסְהֵד בַּאֲחוּהִי׃ יט וְתַעְבְּדוּן לֵהּ כְּמָא דִי חַשִּׁיב לְמֶעְבַּד
לַאֲחוּהִי וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ כ וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יוֹסְפוּן

רש״י

עֵד שֶׁבַּתּוֹרָה שְׁנַיִם אֶלָּא אִם כֵּן פָּרַט לְךָ בּוֹ אֶחָד (סנה׳ ל׳)׃ **לכל עון ולכל חטאת.** לִהְיוֹת חֲבֵרוֹ נֶעֱנָשׁ עַל עֵדוּתוֹ, לֹא עוֹנֶשׁ גּוּף וְלֹא עוֹנֶשׁ מָמוֹן, אֲבָל קָם הוּא לִשְׁבוּעָה; אָמַר לַחֲבֵרוֹ תֵּן לִי מָנֶה שֶׁהִלְוִיתִיךָ, אָמַר לוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁיֵּשׁ לוֹ, חַיָּב לְהִשָּׁבַע לוֹ (שבו׳ מ׳)׃ **על פי שני עדים.** וְלֹא שֶׁיִּכְתְּבוּ עֵדוּתָם בְּאִגֶּרֶת וְיִשְׁלְחוּ לְבֵית דִּין, וְלֹא שֶׁיַּעֲמוֹד תּוּרְגְּמָן בֵּין הָעֵדִים וּבֵין הַדַּיָּנִים (ספרי)׃ **(טז) לענות בו סרה.** דָּבָר שֶׁאֵינוֹ, שֶׁהוּסַר הָעֵד הַזֶּה מִכָּל הָעֵדוּת הַזֹּאת. כֵּיצַד? שֶׁאָמְרוּ לָהֶם וַהֲלֹא עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי (מכות ה׳)׃ **(יז) ועמדו שני האנשים.** בְּעֵדִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר וְלִמֵּד שֶׁאֵין עֵדוּת בְּנָשִׁים, וְלִמֵּד שֶׁצְּרִיכִין לְהָעִיד עֵדוּתָן מְעֻמָּד (שבועות ל׳)׃ **אשר להם הריב.** אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַדִּין׃ **לפני ה׳.** יְהֵי דוֹמֶה לָהֶם כְּאִלּוּ עוֹמְדִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תה׳ פ״ב) בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט (סנה׳ ו׳)׃ **אשר יהיו בימים ההם.** יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ צָרִיךְ אַתָּה לִנְהוֹג בּוֹ כָּבוֹד׃ **(יח) ודרשו השפטים היטב.** עַל פִּי הַמְּזִימִּין אוֹתָם, שֶׁבּוֹדְקִים וְחוֹקְרִים אֶת הַבָּאִים לַהֲזִימָּם בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה׃ **והנה עד שקר העד.** כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר עֵד בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר׃ **(יט) כאשר זמם.** וְלֹא כַאֲשֶׁר עָשָׂה, מִכָּאן אָמְרוּ הָרְגוּ אֵין נֶהֱרָגִין (מכות ה׳)׃ **לעשות לאחיו.** מַה תַּלְמוּד לוֹמַר לְאָחִיו? לִמֵּד עַל זוֹמְמֵי בַּת כֹּהֵן נְשׂוּאָה שֶׁאֵינָן בִּשְׂרֵפָה אֶלָּא כְּמִיתַת הַבּוֹעֵל שֶׁהוּא בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר (ויק׳ כ״א) הִיא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף — הִיא וְלֹא בוֹעֲלָהּ, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן לְאָחִיו, כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו, וְלֹא כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לַאֲחוֹתוֹ, אֲבָל בְּכָל שְׁאָר מִיתוֹת הִשְׁוָה הַכָּתוּב אִשָּׁה לְאִישׁ וְזוֹמְמֵי אִשָּׁה נֶהֱרָגִין כְּזוֹמְמֵי אִישׁ, כְּגוֹן שֶׁהֱעִידוּהָ שֶׁהָרְגָה אֶת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁחִלְּלָה אֶת הַשַּׁבָּת, נֶהֱרָגִין כְּמִיתָתָהּ, שֶׁלֹּא מִעֵט כָּאן אֲחוֹתוֹ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְקַיֵּם בָּהֶן הַזָּמָה

among you. 21And thine eye shall not pity; *but* soul *shall go* for soul, eye for eye, tooth for tooth, hand for hand, foot for foot.

20. 1When thou goest out to war against thine enemies, and seest horses and chariots, *and* a people more than thou, be not afraid of them: for the Eternal thy God *is* with thee, who brought thee up out of the land of Egypt. 2And it shall be, when ye are come nigh unto the battle, that the priest shall step nigh, and speak unto the people, 3And shall say unto them, Hear, O Israel, You approach this day unto war against your enemies: let not your hearts faint; fear not, and hurry not precipitately, neither

רש"י

(19) כאשר זמם [THEN SHALL YE DO UNTO HIM] AS HE HAD INTENDED TO HAVE DONE [UNTO HIS BROTHER] — *as he had intended to do*, but not as he has done! Hence they (the Rabbis) stated *that* if they (the false witnesses) have *already* killed (i. e. if by their evidence the defendant has already been executed) they are not put to death (Macc. 5b). לעשות לאחיו [THEN SHALL YE DO UNTO HIM AS HE HAD INTENDED] TO HAVE DONE TO HIS BROTHER — What is the force of לאחיו? *Would it not have sufficed to state* כאשר זמם לעשות? *But* it teaches in regard to witnesses who have been proved to have "plotted" against a married daughter of a priest *by an accusation of adultery*, that they are not *to be punished* with burning (as would have been the punishment of the accused woman, if she had been found guilty), but with the death penalty to which the *alleged* adulterer would have been subject, which is strangulation. For it is said *of such a woman*, (Lev. XXI. 9) "she shall be burnt to death" — "she", but not her paramour (he is not burnt but strangled) — therefore it states here לאחיו, "unto his brother" — "[ye shall do unto him] as he had intended to have done to his brother" but not as he had intended to have done to his sister. *This case, however, is an exception*, but with regard to any other death penalties Scripture puts women on the same level with men, and *consequently* those who are proved to have "plotted" against a woman are made to suffer the same death penalty as those who are proved to have "plotted" against a man. For instance, they have testified against her that she killed a person, or that she desecrated the Sabbath, *then* they are made to suffer the death she would have suffered, for Scripture excludes here *by the word* אחיו *the "plotting" witnesses from the death penalty of* the sister (i. e. which the woman would have suffered) only because it is a case where the law regarding plotting witnesses can be applied to them by letting them suffer the death-penalty of the paramour (Siphre: Sanh. 90a). **(20)** ישמעו ויראו [AND THOSE WHO REMAIN] SHALL HEAR AND FEAR — From here we derive *the law* that a public announcement is required: "The men *named* so-and-so are to be executed because they have been convicted by the court as "plotting witnesses" (Sanh. 89a). **(21)** עין בעין EYE FOR EYE — *i. e.* monetary compensation: similarly also "tooth for tooth" etc. (Siphre; B. Kam. 87a; cf. also Rashi on Ex. XXI. 24).

20. (1) כי תצא למלחמה WHEN THOU GOEST OUT TO WAR — Scripture places the going out to war in juxtaposition to *this section* here (to עין בעין וכו׳) in order to tell you that no person lacking a limb goes out to war (cf. Siphre). Another explanation *of why these two sections are put in juxtaposition to each other:* it is to tell you that if you execute just judgment you may be confident that if you go to war you will be victorious. Similarly does David say, (Ps. CXIX. 121) "I have done judgement and justice; Thou wilt not leave me to my oppressors" (Tanch.). על איבך AGAINST THINE ENEMIES — Let them be in thine eyes as enemies: have no pity upon them, for they will have no pity upon thee. סוס ורכב [WHEN THOU GOEST TO WAR ... AND SEEST] HORSES AND CHARIOTS (lit., horse and chariot) — in Mine eyes they are all as only one horse (i. e. they do not count). Similarly it states, (Judg. VI. 16) "[Surely "I" will be with thee,] and thou shalt smite the Midianites as one

הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃ כא וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן
בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל׃ ס כ א כִּי־תֵצֵא
לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ
לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעַלְךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ב וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה
וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם׃ ג וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע
יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם
אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־

אונקלוס

לְמֶעְבַּד עוֹד כְּפִתְגָמָא בִישָׁא הָדֵין בֵּינָךְ׃ כא וְלָא תְחוּס עֵינָךְ נַפְשָׁא חֲלַף נַפְשָׁא
עֵינָא חֲלַף עֵינָא שִׁנָּא חֲלַף שִׁנָּא יְדָא חֲלַף יְדָא רַגְלָא חֲלַף רַגְלָא׃ א אֲרֵי תִפּוֹק
לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְתֶחֱזֵי סוּסָוָן וּרְתִכִּין עַם סַגִּי מִנָּךְ לָא תִדְחַל
מִנְּהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ בְּסַעֲדָךְ דְּאַסְקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ב וִיהֵי כְּמִקְרַבְכוֹן
לַאֲגָחָא קְרָבָא וְיִתְקְרִיב כַּהֲנָא וִימַלֵּל עִם עַמָּא׃ ג וְיֵימַר לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתּוּן
קְרִיבִין יוֹמָא דֵין לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לָא יְזוּעַ לִבְּכוֹן לָא תִדְחֲלוּן

רש״י

בְּמִיתַת הַבּוֹעֵל (ספרי; סנה׳ צ׳)׃ (כ) ישמעו ויראו. מִכַּאן שֶׁצְּרִיכִין הַכְרָזָה — אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי נֶהֱרָגִין עַל שֶׁהוּזְמוּ בְּבֵית דִּין (סנה׳ פ״ט)׃ (כא) עין בעין. מָמוֹן, וְכֵן שֵׁן בְּשֵׁן וְגוֹ׳ (ספרי; ב״ק פ״ד)׃

כ (א) כי תצא למלחמה. סָמַךְ הַכָּתוּב יְצִיאַת מִלְחָמָה לְכָאן, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין מְחֻסָּר אֵבֶר יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה (עי׳ ספרי)׃ דָּבָר אַחֵר, לוֹמַר לְךָ אִם עָשִׂיתָ מִשְׁפַּט צֶדֶק, אַתָּה מֻבְטָח שֶׁאִם תֵּצֵא לַמִּלְחָמָה אַתָּה נוֹצֵחַ, וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר (תה׳ קי״ט) עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי (תנח׳)׃ על איבך. יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּאוֹיְבִים, אַל תְּרַחֵם עֲלֵיהֶם כִּי לֹא יְרַחֲמוּ עָלֶיךָ׃ סוס ורכב. בְּעֵינַי כֻּלָּם כְּסוּס אֶחָד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שופ׳ ו׳) וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמ׳ ט״ו) כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה (עי׳ ספרי)׃ עם רב ממך. בְּעֵינֶיךָ הוּא רַב, אֲבָל בְּעֵינַי אֵינוֹ רָב (שם)׃ (ב) כקרבכם אל המלחמה. סָמוּךְ לְצֵאתְכֶם מִן הַסְּפָר — מִגְּבוּל אַרְצְכֶם׃ ונגש הכהן. הַמָּשׁוּחַ לְכָךְ, וְהוּא הַנִּקְרָא „מְשׁוּחַ מִלְחָמָה״׃ ודבר אל העם. בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (סוטה מ״ב)׃ (ג) שמע ישראל. אֲפִילוּ אֵין בָּכֶם זְכוּת אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע בִּלְבָד, כְּדַאי אַתֶּם שֶׁיּוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם׃ על איביכם. אֵין אֵלּוּ אֲחֵיכֶם, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם אֵינָם מְרַחֲמִים עֲלֵיכֶם, אֵין זוּ כְּמִלְחֶמֶת יְהוּדָה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר (דהי״ב כ״ח) וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשִּׁבְיָה וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסֻכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן (דהי״ב ט״ו), אֶלָּא עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, לְפִיכָךְ הִתְחַזְּקוּ לַמִּלְחָמָה (ספרי; סוטה מ״ב)׃ אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו. אַרְבַּע אַזְהָרוֹת כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁמַּלְכֵי הָאֻמּוֹת עוֹשִׂים, מְגִיפִין בִּתְרִיסֵיהֶם כְּדֵי לְהַקִּישָׁן זֶה לָזֶה כְּדֵי לְהַשְׁמִיעַ קוֹל שֶׁיַּחְפְּזוּ אֵלּוּ שֶׁכְּנֶגְדָּם וְיָנוּסוּ, וְרוֹמְסִים

be ye terrified because of them: 4For the Eternal your God *is* he that
goeth with you, to fight for you against your enemies, to save you. 5And
the bailiffs shall speak unto the people, saying, What man *is there* that
hath built a new house, and hath not dedicated it? let him go and
return to his house, lest he die in the war, and another man dedicate
it. 6And what man *is he* that hath planted a vineyard, and hath not
yet eaten of it? let him *also* go and return unto his house, lest he die
in the war, and another man eat of it. 7And what man *is there* that hath
betrothed a woman, and hath not taken her? let him go and return unto
his house, lest he die in the war, and another man take her. 8And the
bailiffs shall speak further unto the people, and they shall say, What
man *is there that is* fearful and faint-hearted? let him go and return
unto his house, lest his brethren's heart faint as well as his heart.

רש״י

man". And similarly it states, (Ex. XV. 19) "For the horse (not the horses) of Pharaoh came [into the sea]" (cf. Siphre). עם רב ממך [WHEN THOU GOEST OUT TO WAR ... AND SEEST] PEOPLE MORE THAN THOU (or, as it may be translated: PEOPLE, NUMEROUS FROM THY POINT OF VIEW) — in thine eyes they may appear to be numerous but in Mine eyes they are not numerous (cf. Siphre). **(2)** בקרבכם אל המלחמה [IT SHALL BE] WHEN YE COME NIGH UNTO THE BATTLE, [THAT THE PRIEST ... SHALL SPEAK] — *i.e.* when ye are on the point of leaving the ספר — the boundary of your land (Siphre)[1]. ונגש הכהן AND "THE" PRIEST SHALL STEP NIGH [AND SPEAK] — *"the" priest means,* he who has been anointed for that purpose; it is the one who is termed *in the Talmud* משוח מלחמה, "the priest anointed for war". ודבר אל העם AND HE SHALL SPEAK UNTO THE PEOPLE — in the Holy Language (Sota 42a)[2]. **(3)** שמע ישראל [AND HE SHALL SAY UNTO THEM] HEAR O ISRAEL — Even though you have no other merit than the *fulfilment of the command of* "Reading the Shema" you would deserve that He should help you (ib.). על איביכם [YE APPROACH THIS DAY UNTO WAR] AGAINST YOUR ENEMIES — *By these apparently redundant words the priest says, as it were:* Remember that these are not your b r e t h r e n, and if you will fall into their hands they will have no pity on you; — it is not like the war of Judah against Israel of which it states, (2 Chron. XXVIII. 15) "And the men which were expressed by name rose up, and took the captives, and with the spoil clothed all that were naked among them, and arrayed them, and shod them, and gave them to eat and to drink, and anointed them, and carried all the feeble of them upon asses, and brought them to Jericho, the city of the palm trees, to their brethren: they returned to Samaria" — it is your e n e m i e s against whom you march, therefore show yourselves strong for the battle (Siphre; Sota 42a). אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו LET NOT YOUR HEARTS FAINT; FEAR NOT, AND HURRY NOT PRECIPITATELY, NEITHER BE TERRIFIED BECAUSE OF THEM — *These are* four admonitions corresponding to four things which the kings of the nations do *in battle:* they bring their shields close together in order to strike them one against the other and *thereby* make a *loud* noise so that their opponents should fly precipitately; they trample the ground heavily with their horses — and make them neigh — in order to make a noise through the beating of their horses' hoofs; they *themselves* shout aloud and blow trumpets and other noisy instruments. אל ירך לבבכם LET NOT YOUR HEARTS FAINT — through the neighing of the horses, אל תיראו FEAR NOT from *the noise made by* the clashing of the shields, ואל תחפזו AND HURRY NOT PRECIPITATELY at the sounds of the trumpets, ואל תערצו NEITHER BE TERRIFIED by the noise of the shouting (Siphre; Sota 42a, b). **(4)** כי ה׳ אלהיכם וגו׳ FOR THE LORD YOUR GOD [IS HE WHO GOETH WITH YOU] — T h e y come *to war relying* on the conquering strength of human beings (lit., flesh and

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

תֵּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם: ד כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם
לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם:
ה וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ
אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ
פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ: ו וּמִי־הָאִישׁ
אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ: ז וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר
אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה: ח וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים
לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב
יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת־לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ:

אונקלוס

וְלָא תִתְבַּהֲתוּן וְלָא תִתַּבְרוּן מִקֳּדָמֵיהוֹן: ד אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּמְדַבַּר קֳדָמֵיכוֹן
לְאַגָּחָא לְכוֹן קְרָב עִם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לְמִפְרַק יָתְכוֹן: ה וִימַלְּלוּן סָרְכַיָּא קֳדָם עַמָּא
לְמֵימַר מָן גַּבְרָא דִּי בְנָא בֵיתָא חַדְתָּא וְלָא חַנְכֵהּ יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵהּ דִּילְמָא
יְמוּת בִּקְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן יַחְנְכִנֵּהּ: ו וּמָן גַּבְרָא דִּי נְצִיב כַּרְמָא וְלָא אַחֲלֵהּ יְהָךְ
וִיתוּב לְבֵיתֵהּ דִּילְמָא יְמוּת בִּקְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן יְחַלְּנֵהּ: ז וּמָן גַּבְרָא דִּי אֲרַס
אִתְּתָא וְלָא נַסְבַהּ יְהָךְ וִיתוּב לְבֵיתֵהּ דִּילְמָא יְמוּת בִּקְרָבָא וּגְבַר אָחֳרָן יִסְּבִנַּהּ:
ח וְיוֹסְפוּן סָרְכַיָּא לְמַלָּלָא עִם עַמָּא וְיֵימְרוּן מָן גַּבְרָא דְּדָחֵל וּתְבִיר לִבָּא יְהָךְ

רש״י

בְּסוּסֵיהֶם וּמַצְהִילִין אוֹתָם לְהַשְׁמִיעַ קוֹל שַׁעֲטַת פַּרְסוֹת סוּסֵיהֶם, וְצוֹוְחִין בְּקוֹלָם, וְתוֹקְעִין בְּשׁוֹפָרוֹת וּמִינֵי מַשְׁמִיעַ קוֹל. אל ירך לבבכם, מִצַּהֲלַת סוּסִים, אל תיראו, מֵהֲגָפַת הַתְּרִיסִין, ואל תחפזו, מִקּוֹל הַקְּרָנוֹת, ואל תערצו, מִקּוֹל הַצְּוָחָה (שם): (ד) כי ה׳ אלהיכם וגו׳. הֵם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת מַה הָיָה סוֹפוֹ? נָפַל וְנָפְלוּ עִמּוֹ: ההלך עמכם. זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן (סוטה מ״ב): (ה) ולא חנכו. לֹא דָר בּוֹ, חִנּוּךְ לְשׁוֹן הַתְחָלָה: ואיש אחר יחנכנו. וְדָבָר שֶׁל עָגְמַת נֶפֶשׁ הוּא זֶה. (ו) ולא חללו. לֹא פְּדָאוֹ בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית, שֶׁהַפֵּרוֹת טְעוּנִין לְאָכְלָן בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ לְחַלְּלָן בְּדָמִים וְלֶאֱכוֹל הַדָּמִים בִּירוּשָׁלָיִם: (ז) פן ימות במלחמה. יָשׁוּב פֶּן יָמוּת, שֶׁאִם לֹא יִשְׁמַע לְדִבְרֵי הַכֹּהֵן כְּדַאי הוּא שֶׁיָּמוּת (ספרי): (ח) ויספו השטרים. לָמָּה נֶאֱמַר כָּאן ויספו? מוֹסִיפִין זֶה עַל דִּבְרֵי הַכֹּהֵן, שֶׁהַכֹּהֵן מְדַבֵּר וּמַשְׁמִיעַ מִן שמע ישראל עַד להושיע אתכם, וּמִי הָאִישׁ וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ, וְזֶה שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ (סוטה מ״ג): הירא ורך הלבב. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר

9And it shall be, when the bailiffs have finished speaking unto the
people, that they shall appoint officers of the hosts at the head of the
people. 10When thou approachest unto a city to fight against it, then
proclaim peace unto it. 11And it shall be, if it make thee answer of
peace, and open unto thee, then it shall be, *that* all the people *that is*
found therein shall be tributaries, unto thee, and they shall serve thee.
12And if it will make no peace with thee, but will make war against
thee, then thou shalt besiege it: 13And when the Eternal thy God hath
given it into thine hands, thou shalt smite every male thereof with the
edge of the sword: 14But the women, and the little ones, and the beasts,
and all that is in the city, *even* all the spoil thereof, shalt thou take
unto thyself; and thou mayest eat the spoil of thine enemies, which the
Eternal thy God hath given thee. 15Thus thou shalt do unto all the
cities *which are* very far off from thee, which *are* not of the cities

רש"י

blood) but you come *relying* on the strength of the Omnipresent God! The Philistines *once* came to war *relying* on the strength of Goliath — what was his end? He fell and they fell with him. ההלך עמכם [FOR THE LORD THY GOD] GOETH WITH THEE — this refers to the camp of the Holy Ark (the camp that has the Holy Ark in its midst, i. e. the camp of the Levites) (Sota 42a). **(5)** ולא חנכו [WHAT MAN IS THERE THAT HATH BUILT A NEW HOUSE] AND HATH NOT DEDICATED IT — *i. e.* has not *yet* dwelt in it. The term חנך denotes beginning *a thing* (here, it means beginning to live in it; cf. Rashi on Gen. XIV. 14). ואיש אחר יחנכנו [LEST HE DIE IN THE WAR] AND ANOTHER MAN DEDICATE IT — which is a matter that causes grief of mind[1]). **(6)** ולא חללו [AND WHAT MAN IS THERE THAT HATH PLANTED A VINEYARD] AND HATH YET NOT EATEN OF IT — לא חללו *means,* has not *yet* redeemed it in the fourth year *of its growth*, for the fruits had either to be eaten in Jerusalem or to be given a non-holy character (חולין), *by exchanging them* for money and the money's worth to be consumed in Jerusalem (The phrase therefore means no more than: who hath not eaten of it). **(7)** פן ימות במלחמה [LET HIM GO AND RETURN] LEST HE DIE IN THE WAR — *The meaning is:* let him return that he die not, for if he will not hearken to the words of the priests he deserves death (Siphre)[2]). **(8)** ויספו השטרים AND THE BAILIFFS [SHALL SPEAK] FURTHER [UNTO THE PEOPLE] — Why does it here state: *they shall speak* further *unto the people? The meaning is that* they added this to the words of the priest, for the priest spoke and proclaimed from שמע ישראל (v. 3) to להושיע אתכם (end of v. 4), whilst *the paragraphs beginning with* מי האיש (v. 5) and with the second מי האיש (v. 6) and with the third מי האיש (v. 7) the priest said quietly and the officers proclaimed. This *paragraph*, the officers spoke and proclaimed, *so that Scripture rightly introduces this last part by the word* ויספו השוטרים (Sota 43a)[3]). הירא ורך הלבב [WHAT MAN IS THERE] WHO IS FEARFUL AND FAINT-HEARTED — Rabbi Akiba said, *Take these words* as what they literally imply; *they mean* that he cannot stand in the dense ranks of battle and look on a naked sword. Rabbi Jose, the Galilean, said *that it means* one who is afraid of the sins he has committed, and therefore Scripture gave him the opportunity of attributing his return home to *his* house, *his* vineyard, or *his* wife, in order to veil *the motives of* those who *really* returned because of the sins they had committed, so that people should not know they were great sinners, and whoever saw a person returning would say, "Perhaps he has built a house, or planted a vineyard or betrothed a wife" (Sota 44a). **(9)** שרי צבאות [THEY SHALL APPOINT] OFFICERS OF THE HOSTS — *This means* that they shall place guards (זוקפין from זקף "to stand erect") in front of and behind them (the troops), who have iron axes in their hands, and if anybody attempted to desert

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

ט וְהָיָה כְּכַלֹּת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפָקְדוּ
שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם׃ ס שביעי י כִּי־תִקְרַב
אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם׃
יא וְהָיָה אִם־שָׁלוֹם תַּעַנְךָ וּפָתְחָה לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם
הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ׃ יב וְאִם־לֹא
תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ עָלֶיהָ׃
יג וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ
לְפִי־חָרֶב׃ יד רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר
יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ תָּבֹז לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל
אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ טו כֵּן תַּעֲשֶׂה
לְכָל־הֶעָרִים הָרְחֹקֹת מִמְּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־מֵעָרֵי

אונקלוס

ויתוב לביתה ולא יתבר ית לבא דאחוהי כלבה: ט ויהי כד ישצון סרכיא
למללא עם עמא וימנון רבני חילא בריש עמא: י ארי תקרב לקרתא לאגחא
(קרבא) עלה ותקרי לה מלין דשלם: יא ויהי אם שלם תענגך ותפתח לך ויהי
כל עמא דישתכח בה יהון לך מסקי מסין ויפלחנך: יב ואם לא תשלם עמך
ותעבד עמך קרב ותצור עלה: יג וימסרנה יי אלהך בידך ותמחי ית כל דכורה
לפתגם דחרב: יד לחוד נשיא וטפלא ובעירא וכל די יהי בקרתא כל עדאה
תבוז לך ותגמר ית עדאה דסנאך די יהב יי אלהך לך: טו כן תעבד לכל

רש״י

כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה; רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעברות שבידו, ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה, לכסות על החוזרים בשביל עברות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עברה, והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה (סוטה מ״ד): (ט) שרי צבאות. שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו; זקפין — בני אדם עומדין בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים „שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת נפילה ניסה" (ספרי; סוטה מ״ד): (י) כי תקרב אל עיר. במלחמת הרשות הכתוב מדבר, כמו שמפרש בענין כן תעשה לכל הערים הרחקת וגו׳ (ספרי): (יא) כל העם הנמצא בה. אפילו אתה מוצא בה משבעה אמות שנצטוית להחרימם, אתה רשאי לקימם (שם): למס ועבדוך. עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד (שם): (יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה. הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך (שם): וצרת עליה. אף

of these nations. 16 But of the cities of these peoples, which the Eternal
thy God doth give thee *for* an inheritance, thou shalt keep alive nothing
that *hath* breath: 17 But thou shalt doom them *to destruction; namely,*
the Hittites, and the Amorites, the Canaanites, and the Perizzites, the
Hivites, and the Jebusites, as the Eternal thy God hath commanded thee:
18 That they teach you not to do after all their abominations, which they
have done unto their gods; so should ye sin against the Eternal your
God. 19 When thou shalt besiege a city a long time, in fighting against
it to take it, thou shalt not destroy the trees thereof by forcing an axe
against them: for thou mayest eat of them, and thou shalt not cut them
down; for is the tree of the field a man that it should be besieged by
thee? 20 Only trees which thou knowest that they *be* not trees for food,
thou mayest destroy and cut them down; and thou shalt build bulwarks
against the city that maketh war with thee, until it be subdued.

רש"י

he (the guard) was empowered to chop off his legs. זוקפין are men who stood in the wings of the battle-line to raise (זקף) those who fall and to strengthen them by *encouraging* words: "Go back to the battle and do not flee, for flight is the first step to defeat" (Siphre; Sota 44a, b). **(10)** כי תקרב אל עיר WHEN THOU APPROACHEST UNTO A CITY [TO FIGHT AGAINST IT] — Scripture is speaking of a war which is n o t o b l i g a t o r y upon them (as was the war against the seven nations of Canaan, referred to in v. 16), as it is distinctly stated in this section (v. 15) "Thus thou shalt do unto all the cities which are v e r y f a r [from thee]" *etc.* (Siphre). **(11)** כל העם הנמצא בה ALL THE PEOPLE THAT IS FOUND THEREIN [SHALL BE TRIBUTARIES] — *a l l:* even if you find in it persons belonging to the seven nations which you have been commanded to exterminate, you are allowed to keep them alive (ib.). למס ועבדוך [ALL THE PEOPLE ... SHALL BE] TRIBUTARIES [UNTO THEE], AND THEY SHALL SERVE THEE — *You must not accept their surrender* until they take upon themselves b o t h *the payment of* tribute a n d servitude (one alone is not sufficient)[1]) (Siphre). **(12)** ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה — Scripture tells you that if it does not make peace with you it will in the end make war against you (attack y o u) — if you leave it alone and go away. (The translation therefore is: AND IF IT WILL MAKE NO PEACE WITH THEE, IT WILL WAR AGAINST THEE)[2]). וצרת עליה THEN THOU SHALT BESIEGE IT — *This implies that you are entitled* even to starve it out, to make it suffer thirst and to kill it (the inhabitants) by mortal diseases (Siphre)[3]). **(13)** ונתנה ה' אלהיך בידך *means* THEN THE LORD THY GOD WILL GIVE IT INTO THY HANDS — if you have done all that is prescribed in this section the Lord will in the end give it into your hands[4]) (ib.). **(14)** והטף AND THE LITTLE ONES [... SHALT THOU TAKE UNTO THYSELF] — the m a l e children, too. But how am I to understand (v. 13) "and thou shalt s m i t e every m a l e thereof"? *As referring* to the male a d u l t s (ib.). **(17)** כאשר צוך [BUT THOU SHALT DOOM THEM TO DESTRUCTION: THE HITTITES, ... AND THE JEBUSITES,] AS [THE LORD THY GOD] HATH COMMANDED THEE — *The words: "as God hath commanded thee" are intended* to include the Girgashites (the seventh nation that is not mentioned here) (Siphre)[5]). **(18)** למען אשר לא ילמדו [BUT THOU SHALT DOOM THEM TO DESTRUCTION ...] THAT THEY TEACH YOU NOT TO DO [AFTER THEIR ABOMINATIONS] — Consequently if they repent of their abominations and *wish to* become proselytes you are allowed to accept them *as such* (ib.). **(19)** ימים [WHEN THOU SHALT BESIEGE A CITY] ימים, DAYS — *The plural implies at least* t w o *days,* רבים MANY *must imply at least* t h r e e *days* (cf. Rashi on Lev. XV. 25). From here they (the Rabbis) derived *the law* that the siege of a heathen city must not be commenced less than three days before the Sabbath

NOTES

For Notes 1—5 see Appendix.

הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה הֵנָּה׃ טו רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה כָּל־
נְשָׁמָה׃ יז כִּי־הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ יח לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם
לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ס יט כִּי־תָצוּר אֶל־עִיר יָמִים
רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־תַשְׁחִית אֶת־
עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא
תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר׃
כ רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי לֹא־עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ
תַשְׁחִית וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־הִוא
עֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ׃ פ

אונקלוס

קרויא די רחיקין מנך לחדא די לא מקרוי עממיא האלין אנון: טו לחוד מקרוי
עממיא האלין די יי אלהך יהב לך אחסנא לא תקים כל נשמתא: יז ארי גמרא
תגמרנון חתאי ואמוראי כנענאי ופרזאי חואי ויבוסאי כמא די פקדך יי אלהך:
יח בדיל די לא ילפון יתכון למעבד ככל תועבתהון די עבדו לטעותהון ותחובון
קדם יי אלהכון: יט ארי תצור לקרתא יומין סגיאין לאגחא עלה למכבשה לא
תחבל ית אילנה לארמא עלוהי גרזנא ארי מנה תיכול ויתה לא תקוץ ארי
לא כאנשא אילן חקלא למיעל מקדמך בציירא: כ לחוד אילן דתדע ארי לא
אילן דמאכל הוא יתה תחבל ותקוץ ותבני כרקומין על קרתא די היא עבדא

רש״י

להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים (שם): (יג) ונתנה ה׳ אלהיך בידך. אם עשית כל האמור בענין, סוף שה׳ נותנה בידך (שם): (יד) והטף. אף טף של זכרים, ומה אני מקיים והכית את כל זכורה? בגדולים (שם): (יז) כאשר צוך. לרבות את הגרגשי (שם): (יח) למען אשר לא ילמדו. הא אם עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלם (שם): (יט) ימים. שנים, רבים, שלשה, מכאן אמרו אין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת, ולמד שפותח בשלום שנים או שלשה ימים, וכן הוא אומר (ש״ב א) וישב דוד בצקלג ימים שנים (ספרי); ובמלחמת הרשות

21. 1If *one* be found stabbed to death in the land which the Eternal
thy God giveth thee to possess it, lying in the field, *and* it be not known
who hath smitten him: 2Then thy elders and thy judges shall go forth,
and they shall measure unto the cities which *are* round about him that
is stabbed to death: 3And it shall be, *that* the city *which is* next unto
the stabbed man, even the elders of that city shall take an heifer which
hath not been wrought with, *and* which hath not drawn in the yoke;
4And the elders of that city shall bring down the heifer unto a rough
valley which is neither tilled nor sown, and shall strike off the heifer's
neck there in the valley: 5And the priests the sons of Levi shall
step nigh, for them the Eternal thy God hath chosen to minister
unto him, and to bless in the name of the Eternal, and by their
mouth shall every strife and every stroke be *tried.* 6And all the
elders of that city, *that are* next unto the stabbed *man*, shall lave
their hands over the heifer *whose neck is* struck off in the valley:

רש"י

(Siphre; Sabb. 19a), and it (this verse) teaches you that the opening up (the invitation to make) peace (v. 10) must be repeated two or three days, for so it states, (2 Sam. I. 1) "And David abode t w o d a y s (ימים שנים) in Ziklag"[1]). And Scripture is speaking *here* of a war which is not obligatory upon them (Siphre)[2]). כי האדם עץ השדה FOR IS THE TREE OF THE FIELD A MAN [THAT IT SHOULD BE BESIEGED BY THEE]? — כי has here the meaning of "possibly", "perhaps" (cf. Rashi on Ex. XXIII. 5) — is the tree of the field perhaps a man *who is able* to withdraw within the besieged city from before you, that it should be chastised by the suffering of famine and thirst like the inhabitants of the city? Why should you destroy it? **(20)** עד רדתה [AND THOU SHALT BUILD BULWARKS AGAINST THE CITY ...] UNTIL רדתה — This (the word רדתה) means "subduing", and *the meaning is, thou shalt besiege it* until it becomes submissive.

21. **(2)** ויצאו זקניך THEN THE ELDERS [AND THE JUDGES] SHALL GO FORTH — *i.e.* the distinguished amongst thy elders, these are the Great Synhedrion (Sota 44b)[3]). ומדדו AND THEY SHALL MEASURE — from the place where the corpse lies, אל הערים אשר סביבת החלל UNTO THE CITIES WHICH ARE ROUND ABOUT HIM THAT IS SLAIN — in every direction, in order to ascertain which is the nearest. **(4)** אל נחל איתן UNTO A VALLEY WHICH IS איתן — *which is* h a r d; *i.e.* one that has never been tilled (Siphre; Sota 45b). וערפו AND THEY SHALL STRIKE OFF [THE HEIFER'S] NECK — *i.e.* one breaks its neck with a hatchet. The Holy One, blessed be He, says, *as it were*, Let a heifer which is only one year old and which therefore

NOTES

1) See Appendix.
2) As suggested by כי "when"; cf. Rashi on Lev. I. 2 and Note thereon.
3) Since in the following verses it speaks of the "elders of the city", the phrase זקניך, "thy elders" a d d r e s s e d t o a l l I s r a e l, must refer to the elders of the entire nation — the Sanhedrin.

כא א כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ:
ב וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר
סְבִיבֹת הֶחָלָל: ג וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־הֶחָלָל
וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֻבַּד
בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־מָשְׁכָה בְּעֹל: ד וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר
הַהִוא אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד
בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנָּחַל: ה וְנִגְּשׁוּ
הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ
וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־
נָגַע: ו וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל־הֶחָלָל
יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַנָּחַל:

אונקלוס

עִמָּךְ קְרָבָא עַד דְּתִכְבְּשַׁהּ: א אֲרֵי יִשְׁתְּכַח קְטִילָא בְּאַרְעָא דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ
לְמֵירְתַהּ רְמֵי בְּחַקְלָא לָא יְדִיעַ מַן קַטְלֵהּ: ב וְיִפְּקוּן סָבָיךְ וְדַיָּנָךְ וְיִמְשְׁחוּן
לְקִרְוַיָּא דִּי סוֹחֲרָנֵי קְטִילָא: ג וִיהֵי קַרְתָּא דְּקָרִיבָא לִקְטִילָא וְיִדְבְּרוּן סָבֵי קַרְתָּא
הַהִיא עֶגְלַת תּוֹרֵי דִּי לָא אִתְפְּלַח בַּהּ דִּי לָא נְגִידַת בְּנִיר: ד וְיַחֲתוּן סָבֵי קַרְתָּא
הַהִיא יָת עֶגְלְתָא לְנַחֲלָא בַּיָּר דִּי לָא אִתְפְּלַח בֵּהּ וְלָא יִזְדְּרַע וְיִנְקְפוּן תַּמָּן יָת
עֶגְלְתָא בְּנַחֲלָא: ה וְיִתְקָרְבוּן כָּהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי אֲרֵי בְהוֹן יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְשַׁמָּשׁוּתֵהּ
וּלְבָרָכָא בִּשְׁמָא דַּייָ וְעַל מֵימְרְהוֹן יְהֵי כָּל דִּין וְכָל מַכְתַּשׁ סְגִירוּ: ו וְכֹל סָבֵי
קַרְתָּא הַהִיא דְּקָרִיבִין לִקְטִילָא יַסְחוּן יָת יְדֵיהוֹן עַל עֶגְלְתָא דִּנְקִיפְתָּא בְנַחֲלָא:

רש״י

הַכָּתוּב מְדַבֵּר: כי האדם עץ השדה. הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן דִּילְמָא, שֶׁמָּא הָאָדָם עֵץ
הַשָּׂדֶה לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַמָּצוֹר מִפָּנֶיךָ לְהִתְיַסֵּר בְּיִסּוּרֵי רָעָב וְצָמָא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר? לָמָּה
תַּשְׁחִיתֶנּוּ?: (כ) עד רדתה. לְשׁוֹן רִדּוּי, שֶׁתְּהֵא כְפוּפָה לְךָ:

כא (ב) ויצאו זקניך. מְיֻחָדִים שֶׁבִּזְקֵנֶיךָ, אֵלּוּ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה (סוטה מ״ד): ומדדו מִמָּקוֹם
שֶׁהֶחָלָל שׁוֹכֵב אל הערים אשר סביבת החלל, לְכָל צַד וָצַד לֵידַע אֵי זוֹ קְרוֹבָה: (ד) אל
נחל איתן. קָשֶׁה, שֶׁלֹּא נֶעֱבַד: וערפו. קוֹצֵץ עָרְפָּהּ בְּקוֹפִיץ: אָמַר הַקָּבָּ״ה תָּבֹא עֶגְלָה בַּת

7And they shall answer and say, Our hands have not shed this blood,
neither have our eyes seen *it*. 8Be merciful, O Eternal, unto thy people
Israel, whom thou hast released; and lay not innocent blood unto thy
people of Israel's charge. And the blood shall be pardoned them. 9So
shalt thou put away the *guilt of* innocent blood from among you, when
thou shalt do *that which is* right in the eyes of the Eternal. 10When
thou goest forth to war against thine enemies, and the Eternal thy God
hath given them into thine hands, and thou hast captured captives, 11And
seest among the captives a woman of a beautiful figure and delightest in
her, that thou wouldest take her for thy wife; 12Then thou shalt bring
her home to thine house: and she shall clip *the hair of* her head, and
pare her nails; 13And she shall remove the raiment of her captivity

רש"י

has brought forth no fruits (no offspring) have its neck broken at a spot (the untilled valley) which has not brought forth fruits, to expiate for the murder of him whom they did not permit *further* to beget children (Sota 46a). **(7)** ידינו לא שפכה [AND THEY SHALL ANSWER AND SAY,] OUR HANDS HAVE NOT SHED [THIS BLOOD] — But would it enter anyone's mind that the elders of the court are *suspect of* blood-shedding?! But *the meaning of the declaration is:* We never saw him and *knowingly* let him depart without food or escort (if we had seen him we would not have let him depart without these) (Siphre; Sota 45b)[1]). The priests *thereupon* say: **(8)** כפר לעמך ישראל FORGIVE UNTO THY PEOPLE ISRAEL[2]). ונכפר להם הדם AND THE BLOOD SHALL BE PARDONED THEM — Scripture announces to them that when they have done this (the ceremony prescribed) their sin will be forgiven (Sota 46a)[3]). **(9)** ואתה תבער BUT THOU SHALT PUT AWAY [THE GUILT OF INNOCENT BLOOD FROM AMONG YOU] — This teaches that if the murderer is found after the heifer's neck was broken he must *nevertheless* be put to death, — and this is *what Scripture describes as* הישר בעיני ה' RIGHT IN THE EYES OF THE LORD (cf. Sota 47b; Keth. 37b and Tosaph. ib. s. v. ואח"כ נמצא ההורג:)[4]).

כי תצא

(10) כי תצא למלחמה WHEN THOU GOEST FORTH TO WAR — Scripture is speaking *here* of a war that is not obligatory *upon the Israelites* (Siphre), for in regard to a war *that was waged against the inhabitants* of Erez Israel, Scripture could not possibly say, "and thou hast captured captives", since it has already been stated *regarding them*, (XX. 16) "[But of the cities of those people which the Lord thy God doth give thee for an inheritance] thou shalt keep alive nothing that hath breath"[5]). ושבית שביו AND THOU HAST CAPTURED CAPTIVES — *These apparently redundant words are intended* to include Canaanitish people *living* in it (in a city outside Canaan), *that it is allowed to capture them* although they belong to the seven nations (Siphre; Sota 35b)[6]). **(11)** אשת [AND THOU SEEST AMONG THE CAPTIVES] A WOMAN — even *if she be* a married woman (Siphre; Kidd. 21b)[7]). ולקחת לך לאשה [AND THOU DELIGHTEST IN HER,] THAT THOU WOULDEST TAKE HER FOR THY WIFE[8]) — Scripture is speaking (makes this concession) only in view of man's evil inclination (his carnal desires) (Kidd. 21b). For if the Holy One, blessed be He, would not permit her *to him as a wife*, he would *nevertheless* marry her although she would then be forbidden *to him*. However, if he does marry her, in the end he will hate her, for Scripture writes *immediately* afterwards, (v. 15) "If a man have two wives, one beloved, and another hated, etc."[9]), and ultimately he will beget a refractory and rebellious son by her (v. 18). It is for this reason that these sections are put in juxtaposition (Tanch.). **(12)** ועשתה את צפרניה *means,* AND SHE SHALL LET GROW HER NAILS —

NOTES

For Notes 1—9 see Appendix.

מפטיר ז וְעָנ֖וּ וְאָמְר֑וּ יָדֵ֗ינוּ לֹ֤א °שָֽׁפְכָה֙ אֶת־הַדָּ֣ם הַזֶּ֔ה
וְעֵינֵ֖ינוּ לֹ֥א רָאֽוּ׃ ח כַּפֵּר֩ לְעַמְּךָ֨ יִשְׂרָאֵ֤ל אֲשֶׁר־פָּדִ֙יתָ֙
יְהוָ֔ה וְאַל־תִּתֵּן֙ דָּ֣ם נָקִ֔י בְּקֶ֖רֶב עַמְּךָ֣ יִשְׂרָאֵ֑ל וְנִכַּפֵּ֥ר
לָהֶ֖ם הַדָּֽם׃ ט וְאַתָּ֗ה תְּבַעֵ֛ר הַדָּ֥ם הַנָּקִ֖י מִקִּרְבֶּ֑ךָ
כִּֽי־תַעֲשֶׂ֥ה הַיָּשָׁ֖ר בְּעֵינֵ֥י יְהוָֽה׃ °שפכו ק׳

ומפטירין אנכי בישעיה בסימן נ״א: צ״ז. סלו״א. סימן:

ס ס ס

י כִּֽי־תֵצֵ֥א לַמִּלְחָמָ֖ה עַל־אֹיְבֶ֑יךָ וּנְתָנ֞וֹ יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ
בְּיָדֶ֖ךָ וְשָׁבִ֥יתָ שִׁבְיֽוֹ׃ יא וְרָאִיתָ֙ בַּשִּׁבְיָ֔ה
אֵ֖שֶׁת יְפַת־תֹּ֑אַר וְחָשַׁקְתָּ֣ בָ֔הּ וְלָקַחְתָּ֥ לְךָ֖ לְאִשָּֽׁה׃
יב וַהֲבֵאתָ֖הּ אֶל־תּ֣וֹךְ בֵּיתֶ֑ךָ וְגִלְּחָה֙ אֶת־רֹאשָׁ֔הּ
וְעָשְׂתָ֖ה אֶת־צִפָּרְנֶֽיהָ׃ יג וְהֵסִ֩ירָה֩ אֶת־שִׂמְלַ֨ת שִׁבְיָ֜הּ

אונקלוס

ז וְיָתִיבוּן וְיֵימְרוּן יְדַנָא לָא אַשְׁדָא יָת דְּמָא הָדֵין וְעֵינָנָא לָא חֲזָאָה: ח כָּהֲנַיָא יֵימְרוּן כַּפַּר לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּי פְרַקְתָּא יְיָ וְלָא תִתֵּן חוֹבַת דַּם זַכַּי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְיִתְכַּפַּר לְהוֹן עַל דְּמָא: ט וְאַתְּ תְּפַלֵּי אַשְׁדֵי דַם זַכַּי מִבֵּינָךְ אֲרֵי תַעְבֵּד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ:

י אֲרֵי תִפּוֹק לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ בִּידָךְ וְתִשְׁבֵּי שִׁבְיְהוֹן: יא וְתֶחֱזֵי בְּשִׁבְיָה אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ וְתִתְרְעֵי בַהּ וְתִסְּבַהּ לָךְ לְאִנְתּוּ: יב וְתָעֲלִנַהּ לְגוֹ בֵיתָךְ וּתְגַלַּח יָת רֵישַׁהּ וּתְרַבֵּי יָת טוּפְרָנָהָא: יג וְתֶעְדֵּי יָת כְּסוּת

רש״י

שְׁנָתָהּ שֶׁלֹּא עָשְׂתָה פֵּרוֹת וְתֵעָרֵף בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, לְכַפֵּר עַל הֲרִיגָתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁלֹּא הִנִּיחוּהוּ לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת (סוטה מ״ו): (ז) ידינו לא שפכה. וְכִי עָלְתָה עַל לֵב שֶׁזִּקְנֵי בֵית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם? אֶלָּא לֹא רְאִינוּהוּ וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת וּבְלֹא לְוָיָה (סוטה מ״ה). הַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים (ח) כפר לעמך ישראל, ונכפר להם הדם הַכָּתוּב מְבַשְּׂרָם, שֶׁמִּשֶּׁעָשׂוּ כֵּן יְכֻפַּר לָהֶם הֶעָוֹן (שם): (ט) ואתה תבער. מַגִּיד שֶׁאִם נִמְצָא הַהוֹרֵג אַחַר שֶׁנִּתְעָרְפָה הָעֶגְלָה הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג וְהוּא הישר בעיני ה׳ (סוטה מ״ז; כתו׳ ל״ז):

(י) כי תצא למלחמה. בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁבְּמִלְחֶמֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין לוֹמַר וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (דב׳ כ׳) לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה: ושבית שביו. לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִיִּים שֶׁבְּתוֹכָהּ וְאַעַ״פּ שֶׁהֵם מִשִּׁבְעָה אֻמּוֹת (ספרי; סוטה ל״ה): (יא) אשת. אֲפִילוּ אֵשֶׁת אִישׁ: ולקחת לך לאשה. לֹא דִבְּרָה תוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרַע, שֶׁאִם אֵין הַקָּבָּ״ה מַתִּירָהּ יִשָּׂאֶנָּה בְּאִסּוּר, אֲבָל אִם נְשָׂאָהּ סוֹפוֹ לִהְיוֹת שׂוֹנְאָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרָיו כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ וְגוֹמַר, וְסוֹפוֹ לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, לְכָךְ נִסְמְכוּ פָּרָשִׁיּוֹת הַלָּלוּ (תנח׳): (יב) ועשתה את צפרניה. תְּגַדְּלֵם כְּדֵי שֶׁתִּתְנַוֵּל (ספרי; יבי מ״ח): (יג) והסירה

from off her, and shall remain in thine house, and weep for her father
and her mother a full month: and after that thou mayest come unto
her, and be her husband, and she shall be thy wife. 14And it shall be,
if thou art not pleased with her, then thou shalt let her go whither she
will; but thou shalt not sell her at all for money, thou shalt not make
merchandise of her, because thou hast afflicted her. 15If a man have
two wives, one beloved, and another hated, and they have born him
children, *both* the beloved and the hated; and *if* the first-born son be
hers that was hated: 16Then it shall be, when he maketh his sons to
inherit *that* which he hath, *that* he may not declare the son of
the beloved first-born, in the face of the first-born, the son of the hated:
17But he shall acknowledge the son of the hated *for* the first-born, by
giving him a double portion of all that shall be found with him: for he *is*
the beginning of his manhood; the right of the first-born *is* his. 18If

רש״י

the reason is that she may become repulsive *to her captor* (cf. Siphre; Jeb. 48a; see also Rashi on Gen. I. 7 and our Note thereon). **(13)** והסירה את שמלת שביה AND SHE SHALL REMOVE THE RAIMENT OF HER CAPTIVITY — *the reason is* because these are fine *clothes*, for the women of the heathen peoples adorned themselves in *time of* war in order to lure others (the enemy) to unchastity with them (Siphre). וישבה בביתך AND SHE SHALL DWELL IN "THY" HOUSE — *not in the women's apartments, but* in the house which h e *constantly* uses:[1]) when he goes in he knocks up against her, when he leaves he knocks up against her (i. e. he cannot avoid meeting her constantly and the novelty of her beauty wears off); he sees her *endless* crying, sees her neglected appearance — *and all this* in order that she should become repulsive to him (Siphre). ובכתה את אביה AND SHE SHALL WEEP FOR HER FATHER [AND HER MOTHER A FULL MONTH] — Why all this? *In order to make a contrast* — that whilst the Jewish woman (the captor's Jewish wife) is gladsome, she should be downhearted, whilst the Jewish woman adorns herself, this should bear a neglected appearance (ib.). **(14)** והיה אם לא חפצת בה AND IT SHALL BE, IF THOU ART NOT PLEASED WITH HER — Scripture tell you that you will in the end hate her (Siphre)[2]). לא תתעמר בה *means*, THOU SHALT NOT USE HER AS A SLAVE. In the Persian[3]) language slavery and servitude is termed עימראה. I learned this from the work of R. Moses the Preacher. **(17)** פי שנים A DOUBLE PORTION — *i. e.* a portion equal to those of t w o b r o t h e r s together[4]). בכל אשר ימצא לו [BUT HE SHALL ACKNOWLEDGE THE SON OF THE HATED FOR THE FIRSTBORN, BY GIVING HIM A DOUBLE PORTION] OF ALL THAT SHALL BE FOUND WITH HIM — From here *the Rabbis derived the law* that the firstborn does not receive a double share of what is due to come after the death of the father (as, e. g., a debt or a legacy that were payable to his father on a certain date, before which, however, the father died — technically termed ראוי), as *he does* of what is actually held in possession

NOTES

1) It has already been stated (v. 12) "Then thou shalt bring her home to thine house": consequently some particular emphasis seems intended by the further command, "she shall dwell in thy house". The emphasis is to be placed upon the word "t h y".

2) See Appendix.

3) Rappaport in כרם חמד VI. p. 160, suggests the reading בלשון סורסי, in the A r a m e a n language, and finds support for his emendation in Nachmanides' observation on Rashi's comment.

4) The phrase פי שנים may mean that the firstborn receives a double portion of the property, i. e. t w o - t h i r d s of it, the other brothers receiving t o g e t h e r o n l y o n e t h i r d, as the Talmud (B. Bath. 122b) points out. Rashi adopts the alternative explanation there suggested, which is the Halacha.

מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ
יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה
לְךָ לְאִשָּׁה׃ יד וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ
לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר
בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ׃ ס טו כִּי־תִהְיֶיןָ לְאִישׁ
שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־
לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר
לַשְּׂנִיאָה׃ טז וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־
יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי
בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר׃ יז כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה
יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ כִּי־הוּא
רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׃ ס יח כִּי־יִהְיֶה

אונקלוס

שְׁבְיַהּ מִנַּהּ וְתֵיתַב בְּבֵיתָךְ וְתִבְכֵּי יָת אֲבוּהָא וְיָת אִמַּהּ יְרַח יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תֵּעוּל לְוָתַהּ וְתִבְעֲלִנַּהּ וּתְהֵי לָךְ לְאִנְתּוּ׃ יד וִיהֵי אִם לָא תִתְרְעֵי בַהּ וְתִפְטְרִנַּהּ לְנַפְשַׁהּ וְזַבָּנָא לָא תְזַבְּנִנַּהּ בְּכַסְפָּא לָא תִתַּגַּר בַּהּ חֲלָף דִּי עַנִּיתַהּ׃ טו אֲרֵי תְהֶוְיָן לִגְבַר תַּרְתֵּין נְשִׁין חֲדָא רְחִימְתָּא וַחֲדָא שְׂנִיאֲתָא וִילִדוּ לֵהּ בְּנִין רְחִימְתָּא וּשְׂנִיאֲתָא וִיהֵי בְּרָא בוּכְרָא לִשְׂנִיאֲתָא׃ טז וִיהֵי בְּיוֹמָא דְּיַחְסֵן לִבְנוֹהִי יָת דִּי יְהֵי לֵהּ לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְבַכָּרָא יָת בַּר רְחִימְתָּא עַל אַפֵּי בַר שְׂנִיאֲתָא בּוּכְרָא׃ יז אֲרֵי יָת בּוּכְרָא בַר שְׂנִיאֲתָא יַפְרֵשׁ לְמִתַּן לֵהּ תַּרְתֵּין חֻלָקִין בְּכֹל דִּי יִשְׁתְּכַח לֵהּ אֲרֵי הוּא רֵישׁ תָּקְפֵּהּ לֵהּ חָזֵי בְּכֵרוּתָא׃ יח אֲרֵי יְהֵי לִגְבַר בַּר סָטֵי וּמָרֵי לֵיתוֹהִי

רש״י

את שמלת שביה. לְפִי שֶׁהֵם נָאִים, שֶׁהַגּוֹיִם בְּנוֹתֵיהֶם מִתְקַשְּׁטוֹת בַּמִּלְחָמָה בִּשְׁבִיל לְהַזְנוֹת אֲחֵרִים עִמָּהֶם (ספרי): וישבה בביתך. בַּבַּיִת שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, נִכְנָס וְנִתְקָל בָּהּ, יוֹצֵא וְנִתְקָל בָּהּ, רוֹאֶה בִּבְכִיָּתָהּ, רוֹאֶה בְּנִוּוּלָהּ, כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּנֶּה עָלָיו (ספרי): ובכתה את אביה. כָּל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי שֶׁתְּהֵא בַת יִשְׂרָאֵל שְׂמֵחָה וְזוֹ עֲצֵבָה, בַּת יִשְׂרָאֵל מִתְקַשֶּׁטֶת, וְזוֹ מִתְנַוֶּלֶת (שם): (יד) והיה אם לא חפצת בה. הַכָּתוּב מְבַשֶּׂרְךָ שֶׁסּוֹפְךָ לִשְׂנֹאתָהּ (שם): לא תתעמר בה. לֹא תִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, בִּלְשׁוֹן פַּרְסִי קוֹרִין לַעֲבָדוּת וְשִׁמּוּשׁ עִימְרָאָה, מִיסוֹדוֹ שֶׁל ר׳ משֶׁה הַדַּרְשָׁן לָמַדְתִּי כֵן: (יז) פי שנים. כְּנֶגֶד שְׁנֵי אַחִים: בכל אשר ימצא לו. מִכָּאן שֶׁאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בָּרָאוּי לָבֹא לְאַחַר מִיתַת הָאָב כִּבְמֻחְזָק (ספרי:

a man have a refractory and rebellious son, who will not obey the voice
of his father, or the voice of his mother, and *that*, when they have
chastened him, will not hearken unto them; 19 Then shall his father and
his mother lay hold on him, and bring him out unto the elders of his
city, and unto the gate of his place: 20 And they shall say unto the elders
of his city, This our son *is* refractory and rebellious; he will not obey
our voice; *he is* a contemner, and a drunkard. 21 And all the men of
his city shall stone him with stones, that he die: so shalt thou put away
evil from among you: and all Israel shall hear, and fear. 22 And if there
be in a man a sin *deserving* the judgment of death, and he be put to
death, and thou hang him on a tree; 23 His body shall not remain all
night upon the tree, but thou shalt in any wise bury him that day: for
he that is hanged *is* a degradation of God, that thou defile not thy land,
which the Eternal thy God giveth thee *for* an inheritance.

רש"י

by the father (מוחזק) (Siphre; Bech. 51b)[1]. **(18)** סורר (from the root סור to deviate) *means*, one who deviates from the *proper* path *of life*. ומורה *means*, one who is disobedient to the words of his father, of the same meaning as ממרים *in the phrase* (Deut. IX. 7) "ממרים הייתם", "*ye have been* rebellious". ויסרו אתו AND THEY SHALL CHASTISE HIM — admonish him in the presence of three people, *and if he still remains refractory* they cause him to be lashed *through the court* (Sanh. 71a; cf. Siphre). The refractory and rebellious son is not liable *to the death penalty* until he proves to be a thief and eats *at one meal* a "tartemar" (a weight of half a Maneh) f l e s h and drinks half a Log w i n e, for it is said *of him*, (v. 20) זולל וסבא, and *in another passage* (Prov. XXIII. 20) it says: "Be not among w i n e b i b e r s (סובאי יין), among riotous e a t e r s o f f l e s h (זוללי בשר)" (Sanh. 70a, 71a; cf. Siphre). — The refractory and rebellious son is put to death on account of the final course *his life must necessarily take (not because his present offence is deserving death)*; — the Torah has fathomed his u l t i m a t e disposition: in the end he will squander his father's property and seeking in vain for *the pleasures to* which he has been accustomed, he will take his stand on the crossroads and rob people, *and in some way or other make himself liable to the death penalty*. Says the Torah, "Let him die innocent *of such crimes*, and let him not die guilty *of them*" (Siphre; Sanh. 71b, 72a). **(21)** וכל ישראל ישמעו ויראו AND ALL ISRAEL SHALL HEAR AND FEAR — From here *we derive the law* that *his execution* requires public announcement by the court: "The man *named* so-and-so is stoned because he was a refractory and rebellious son" (Sanh. 89a). **(22)** וכי יהיה באיש חטא משפט מות AND IF THERE BE IN A MAN A SIN DESERVING THE JUDGMENT OF DEATH — The juxtaposition of these sections (this and that of the rebellious son) tells *us* that if father and mother spare him (the rebellious son), he will in the latter end turn to mischief and commit sins for which he will become liable to the death penalty by the court (cf. Tanch.). ותלית אתו על עץ [AND IF THERE BE IN A MAN A SIN DESERVING THE JUDGMENT OF DEATH] THOU SHALT HANG HIM ON A TREE — Our Rabbis said, All those who have to be put to death by stoning must *afterwards* be hanged, for it is said here (v. 23) "for cursing of God ends in hanging", and *we are told that* one who curses God is punished with s t o n i n g (cf. Lev. XXIV. 15—16; Sanh. 45b)[2]. **(23)** כי קללת אלהים תלוי FOR HE THAT IS HANGED IS A קללת אלהים — *i.e.*, a d e g r a d a t i o n of the Divine King, for man is made in His image and the Israelites are His children. A parable! *It may be compared* to *the case of* two twin brothers who *very closely* resembled each other: one

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל
אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃ יט וְתָפְשׂוּ בוֹ
אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר
מְקֹמוֹ׃ כ וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה
אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא׃ כא וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי
עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־
יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ׃ ס שני כב וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ
חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ׃
כג לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם
הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־
אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ ס

אונקלוס

מקבל למימר אבוהי ולמימר אמה ומלפן יתה ולא מקבל מנהון: יט ויחדון בה
אבוהי ואמה ויפקון יתה לקדם סבי קרתה ולתרע בית דין אתרה: כ ויימרון
לסבי קרתה בננא דין סטי ומרי ליתוהי מקבל מימרנא זלל בסר וסבי חמר:
כא וירגמנה כל אינשי קרתה באבניא וימות ותפלי עבד דביש מבינך וכל
ישראל ישמעון וידחלון: כב וארי יהי בגבר חובת דין דקטול ויתקטל ותצלוב
יתה על צליבא: כג לא תבית נבלתה על צליבא ארי מקבר תקברנה ביומא
ההוא ארי על דחב קדם יי אצטלב ולא תסאב ית ארעך די יי אלהך יהב לך

רש"י

בכו' נ"א): (יח) סורר. סר מן הדרך: ומורה. מסרב בדברי אביו, לשון ממרים (דב' ט'): ויסרו אתו. מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו (ספרי; סנה' ע"א); בן סורר ומורה אינו חיב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין, שנאמר זולל וסבא, ונאמר (מש' כ"ג) אל תהי בסבאי יין בזוללי בשר למו; ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו, הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש למודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חיב (ספרי; סנה' ע"א): (כא) וכל ישראל ישמעו ויראו. מכאן שצריך הכרזה בבית דין: „פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה": (כב) וכי יהיה באיש חטא משפט מות. סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו, סוף שיצא לתרבות רעה ויעבור עברות ויתחיב מיתה בבית דין (עי' תנח'): ותלית אתו על עץ. רבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין שנאמר כי קללת אלהים תלוי, והמברך ה' בסקילה (סנה' מ"ה): (כג) כי קללת אלהים תלוי. זלזולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו, וישראל הם בניו; משל

22. [1]Thou shalt not see any of thy brother's herd, or of his flock go astray, and hide thyself from them: thou shalt in any case restore them unto thy brother. [2]And if thy brother *be* not nigh unto thee, or if thou know him not, then thou shalt gather it unto thine *own* house, and it shall be with thee until thy brother require it, and thou shalt restore it to him. [3]Thus shalt thou do with his ass; and so shalt thou do with his raiment; and with every lost thing of thy brother's, which he hath lost, and thou hast found, shalt thou do likewise: thou mayest not hide thyself. [4]Thou shalt not see thy brother's ass or any of his herd fall down by the way, and hide thyself from them: thou shalt surely raise *them* with him. [5]The apparel of a man shall not be on a woman neither shall a man put on

רש״י

became king and the other was arrested for robbery and was hanged. Whoever saw him *on the gallows* thought that the king was hanged (Sanh. 46b). — Wherever *the term* קללה occurs in Scripture it has the meaning of holding in light esteem and despising, as e. g., (1 Kings II. 8) "[Shimei the son of Gera, a Benjamite of Bahurim] who despised me with utter despite (קללני קללה נמרצת)" (cf. 2 Sam. XVI. 5—8).

22. **(1)** והתעלמת [THOU SHALT NOT SEE ANY OF THY BROTHER'S HERD ... GO ASTRAY] AND HIDE THYSELF [FROM THEM] — *i. e.* one, *as it were,* closes his eyes tight as though one does not see it. לא תראה ... והתעלמת THOU SHALT NOT SEE ... AND HIDE THYSELF [FROM THEM] — "thou shalt not see it, that thou hide thyself from it"[1]) (i. e. you see it only to hide thyself from it), this is the plain sense of the verse. Our Rabbis, however, said *that the omission of the particle* לא *before the verb* והתעלמת *(one would expect* כי תראה ... לא תתעלם) *suggests:* There are times when you may hide yourself *from it,* etc. (Siphre; B. Mets. 30a)[2]). **(2)** עד דרש אחיך [AND IT SHALL BE WITH THEE] UNTIL THY BROTHER ENQUIRES [FOR IT] — But would it ever enter your mind that one could give it back before he enquires for it (Scripture distinctly states that you do not know to whom the animal belongs)?! But *the meaning of the verse is:* Thou shalt make diligent enquiries of him that he should not be a fraudulent *claimant* (B. Mets. 27b, 28a; cf. Siphre)[3]). והשבתו לו AND THOU SHALT RESTORE IT TO HIM — *it is necessary* that there be *some* restoration — that it (the animal) should not eat in your house to its own value, and you claim this from him (in which case there is no actual restoration of what has been lost). From here, they (the Rabbis) derived *the law:* Whatever works and requires food (as, for instance, oxen, etc., the cost of whose food is set off by the value of its labour) should work and eat; whatever does not work but requires feeding (as, for instance, sheep) should be sold *and the money restored to the man who lost it* (B. Mets. 28b). **(3)** לא תוכל להתעלם THOU MAYEST NOT HIDE THYSELF — *i. e.* to close your eyes tight, *as it were,* as though you would not see it[4]). **(4)** הקם תקים [THOU SHALT NOT SEE THY BROTHER'S ASS OR ANY OF HIS HERD FALL DOWN BY THE WAY, AND HIDE THYSELF FROM THEM] THOU SHALT SURELY RAISE UP — This refers to the duty of loading — to re-load the burden that fell from it[5]). עמו [THOU SHALT SURELY UPLOAD] WITH HIM — *i. e.* with the owner. But if he goes aside and sits down and says to him, "Since it is a duty for you to load it, if you like to load, do so — *"I" am not commanded to do it"*, he is exempt *from doing it* (cf. B. Mets. 32a). **(5)** לא יהיה כלי גבר על אשה THE APPAREL OF A MAN SHALL NOT BE ON A WOMAN — so that she look like a man, in order to consort with men, for this can only be for the purpose of adultery (unchastity) (cf. Siphre;

NOTES

For Notes 1—5 see Appendix.

כב א לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ
נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ׃
ב וְאִם־לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ
אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ
וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ׃ ג וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה
לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר־
תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם׃ ס
ד לֹא־תִרְאֶה אֶת־חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ נֹפְלִים
בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ׃ ס
ה לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר

אונקלוס

אַחְסָנָא׃ א לָא תֶחֱזֵי יָת תּוֹרָא דְאָחוּךְ אוֹ יָת אִמְּרֵהּ דְּטָעַן וְתִתְכְּבֵשׁ מִנְּהוֹן
אָתָבָא תְתֵיבִנּוּן לְאָחוּךְ׃ ב וְאִם לָא קָרֵב אֲחוּךְ לְוָתָךְ וְלָא יְדַעְתְּ לֵהּ וְתִכְנְשִׁנֵּהּ
לְגוֹ בֵיתָךְ וִיהֵי עִמָּךְ עַד דְּיִתְבַּע אֲחוּךְ יָתֵהּ וְתָתֵיבִנֵּהּ לֵהּ׃ ג וְכֵן תַּעְבֵּד לַחֲמָרֵהּ
וְכֵן תַּעְבֵּד לִכְסוּתֵהּ וְכֵן תַּעְבֵּד לְכָל אֲבֵדַת אֲחוּךְ דִּי תֵיבַד מִנֵּהּ וְתַשְׁכְּחִנַּהּ לֵית
לָךְ רְשׁוּ לְאִתְכַּסָּאָה׃ ד לָא תֶחֱזֵי יָת חֲמָרָא דְאָחוּךְ אוֹ תוֹרֵהּ רְמַן בְּאָרְחָא
וְתִתְכְּבֵשׁ מִנְּהוֹן אֲקָמָא תְקִים עִמֵּהּ׃ ה לָא יְהֵי תִקּוּן זֵין דִּגְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא

רש"י

לִשְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים שֶׁהָיוּ דּוֹמִים זֶה לָזֶה, אֶחָד נַעֲשָׂה מֶלֶךְ וְאֶחָד נִתְפַּס לְלִסְטִיּוּת וְנִתְלָה, כָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ אוֹמֵר הַמֶּלֶךְ תָּלוּי. כָּל קְלָלָה שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן הָקֵל וְזִלְזוּל, כְּמוֹ (מ"א ב') וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת׃

כב (א) והתעלמת. כּוֹבֵשׁ עַיִן כְּאִלּוּ אֵינוֹ רוֹאֵהוּ: לא תראה... והתעלמת. לֹא תִּרְאֶה אוֹתוֹ שֶׁתִּתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ. זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ פְּעָמִים שֶׁאַתָּה מִתְעַלֵּם וְכוּ' (ספרי; ב"מ ל'): (ב) עד דרש אחיך. וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לוֹ קוֹדֶם שֶׁיִּדְרְשֶׁנּוּ? אֶלָּא דָּרְשֵׁהוּ שֶׁלֹּא יְהֵא רַמַּאי (ב"מ כ"ז; עי' ספרי): והשבתו לו. שֶׁתְּהֵא בוֹ הֲשָׁבָה, שֶׁלֹּא יֹאכַל בְּבֵיתְךָ כְּדֵי דָמָיו וְתִתְבָּעֵם מִמֶּנּוּ, מִכָּאן אָמְרוּ כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל יַעֲשֶׂה וְיֹאכַל וְשֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה וְאוֹכֵל יִמָּכֵר (ב"מ כ"ח): (ג) לא תוכל להתעלם. לִכְבּוֹשׁ עֵינְךָ כְּאִלּוּ אֵינְךָ רוֹאֶה אוֹתוֹ: (ד) הקם תקים. זוֹ טְעִינָה — לְהַטְעִין מַשּׂאוֹי שֶׁנָּפַל מֵעָלָיו: עמו. עִם בְּעָלָיו, אֲבָל אִם הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ וְאָמַר לוֹ הוֹאִיל וְעָלֶיךָ מִצְוָה אִם רָצִיתָ לִטְעוֹן טְעוֹן, פָּטוּר (שם ל"ב): (ה) לא יהיה כלי גבר על אשה. שֶׁתְּהֵא דוֹמָה לְאִישׁ, כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ בֵּין הָאֲנָשִׁים, שֶׁאֵין זוֹ אֶלָּא לְשֵׁם נִאוּף (עי' ספרי): ולא ילבש גבר שמלת אשה. לֵילֵךְ

a woman's garment: for all that do so *are* abomination unto the Eternal
thy God. 6If a bird's nest chance to be before thee in the way in any
tree, or on the earth, *whether they be* young ones or eggs, and the
mother sitting upon the young or upon the eggs, thou shalt not take
the mother with the young: 7*But* thou shalt in any wise let the mother
go, and take the young to thee; that it may be well with thee, and
that thou mayest prolong *thy* days. 8When thou buildest a new house,
then thou shalt make a battlement for thy roof, that thou bring
not blood upon thine house, if any man fall from thence. 9Thou
shalt not sow thy vineyard with two kinds of seeds; lest the
fulness — the seed which thou hast sown, and the increase of
thy vineyard, become unlawful. 10Thou shalt not plough with

רש"י

Nazir 59a). ולא ילבש גבר שמלת אשה NEITHER SHALL A MAN PUT ON A WOMAN'S GARMENT in order to go and stay *unnoticed* amongst women. Another explanation *of the second part of the text is: it implies* that a man should not remove *by a depilatory* the hair of the genitals and the hair beneath the arm-pit (Nazir 59a). כי תועבת FOR [ALL THAT DO SO ARE] AN ABOMINATION [UNTO THE LORD THY GOD] — *This implies that* the Torah forbids only *the wearing of* a garb that leads to abomination (unchastity) (cf. Siphre). **(6)** כי יקרא IF [A BIRD'S NEST] CHANCE TO BE [BEFORE THEE IN THE WAY ... THOU SHALT NOT TAKE THE MOTHER WITH THE YOUNG] — *If it chance to be*, this excludes that which is always ready at hand (in thy court yard) (Siphre; Chul. 139a). לא תקח האם THOU SHALT NOT TAKE THE MOTHER so long as she is *sitting* upon the young[1]). **(7)** למען ייטב לך וגו׳ THAT IT MAY BE WELL WITH THEE etc. — If *in the case of* an easy command which involves no monetary loss, Scripture states "Do this in order that it may be well with thee and thou mayest prolong thy days". it follows à fortiori *that this at least will be* the grant of the reward *for the fulfilment* of commands which are more difficult *to observe* (Chul. 142a). **(8)** כי תבנה בית חדש WHEN THOU BUILDEST A NEW HOUSE, [THEN THOU SHALT MAKE A BATTLEMENT FOR THY ROOF] — If thou hast fulfilled the command of שלוח הקן (of letting a mother bird go when the nest is rifled), you will in the end *be privileged to* build a new house and *to* fulfil the command of "making a battlement", for one good deed brings another good deed in its train, and you will attain to a vineyard (v. 9), fields (v. 10) and fine garments (vv. 11—12). It is for this reason (to suggest this) that these sections are put in juxtaposition (Tanch.). מעקה *means*, a fence round the roof. Onkelos renders it by תיקא; *the fencing is* like a casing (תיק) which guards things that are within it. כי יפל הנפל [THAT THOU BRING NOT BLOOD UPON THY HOUSE] IF ANY MAN FALL FROM THENCE — (The words may be taken to mean: if he that is to fall (הנופל) falls from it). *This suggests:* this man deserved to fall *to his death* (on account of some crime he had committed), nevertheless his death should not be occasioned by your agency, for meritorious things are brought about through the agency of good men and bad things *only* through the agency of evil men (Siphre)[2]). **(9)** כלאים [THOU SHALT NOT SOW THY VINEYARD] WITH DIVERSE KINDS OF SEEDS — *i. e.* wheat and barley together with kernels of grapes with one and the same hand-throw (Ber. 22a; Kidd. 39a; Chul. 82b)[3]). פן תקדש LEST IT BECOME קדש — *Take it* as the Targum *does: lest* it become unclean (unfit for use); to anything for which a man has repugnance *to come into contact with*, be it on account of its sublimity as, for instance, holy things, or be it on account of some bad quality, as, for instance, something that is forbidden, the term קדוש is appropriate, as, *in the latter sense*, e. g., (Jes. LXV. 5) "Come not near to me for I make thee קדוש". [המלאה — This

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

שִׂמְלַ֣ת אִשָּׁ֑ה כִּ֧י תוֹעֲבַ֛ת יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ כָּל־עֹ֥שֵׂה
אֵֽלֶּה׃ פ
ו כִּ֣י יִקָּרֵ֣א קַן־צִפּ֣וֹר ׀ לְפָנֶ֡יךָ בַּדֶּ֜רֶךְ בְּכָל־עֵ֣ץ ׀ א֣וֹ עַל־
הָאָ֗רֶץ אֶפְרֹחִים֙ א֣וֹ בֵיצִ֔ים וְהָאֵם֙ רֹבֶ֣צֶת עַל־
הָֽאֶפְרֹחִ֔ים א֖וֹ עַל־הַבֵּיצִ֑ים לֹא־תִקַּ֥ח הָאֵ֖ם עַל־
הַבָּנִֽים׃ ז שַׁלֵּ֤חַ תְּשַׁלַּח֙ אֶת־הָאֵ֔ם וְאֶת־הַבָּנִ֖ים
תִּֽקַּֽח־לָ֑ךְ לְמַ֙עַן֙ יִ֣יטַב לָ֔ךְ וְהַאֲרַכְתָּ֖ יָמִֽים׃ ס
שלישי ח כִּ֤י תִבְנֶה֙ בַּ֣יִת חָדָ֔שׁ וְעָשִׂ֥יתָ מַעֲקֶ֖ה לְגַגֶּ֑ךָ
וְלֹֽא־תָשִׂ֤ים דָּמִים֙ בְּבֵיתֶ֔ךָ כִּֽי־יִפֹּ֥ל הַנֹּפֵ֖ל מִמֶּֽנּוּ׃
ט לֹא־תִזְרַ֥ע כַּרְמְךָ֖ כִּלְאָ֑יִם פֶּן־תִּקְדַּ֗שׁ הַֽמְלֵאָ֤ה
הַזֶּ֙רַע֙ אֲשֶׁ֣ר תִּזְרָ֔ע וּתְבוּאַ֖ת הַכָּֽרֶם׃ ס י לֹֽא־תַחֲרֹ֥שׁ

אונקלוס

יתקן גבר בתקוני אתתא ארי מרחק קדם יי אלהך כל עבד אלין: ו ארי יערע קנא דצפרא קדמך בארחא בכל אילן או על ארעא אפרחין או ביעין ואמא רבעא על אפרחין או על ביעין לא תסב אמא על בניא: ז שלחא תשלח ית אמא וית בניא תסב לך בדיל דייטב לך ותוריך יומין: ח ארי תבני ביתא חדתא ותעבד תיקא לאגרך ולא תשוי חובת דין דקטול בביתך ארי יפל דנפל מנה: ט לא תזרע כרמך עירובין דילמא תסתאב דמעת זרעא די תזרע ועללת

רש"י

לישב בין הנשים. ד"א שלא ישיר שער הערוה ושער של בית השחי (נזיר נ"ט): כי תועבת. לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה (עי' ספרי): (ו) כי יקרא. פרט למזומן (חולי' קל"ט): לא תקח האם. בעודה על בניה: (ז) למען ייטב לך וגו'. אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים, קל וחומר למתן שכרן של מצות חמורות (שם קמ"ב): (ח) כי תבנה בית חדש. אם קיימת מצות שלוח הקן, סופך לבנות בית חדש, ותקיים מצות מעקה, שמצוה גוררת מצוה, ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים, לכך נסמכו פרשיות הללו (תנח'): מעקה. גדר סביב לגג, ואונקלוס תרגם תיקה, כגון תיק שמשמר מה שבתוכו: כי יפל הנפל. ראוי זה לפול, ואע"פ כן לא תתגלגל מיתתו על ידך, שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב (ספרי): (ט) כלאים. חטה ושעורה וחרצן במפולת יד (בר' כ"ב): פן תקדש. כתרגומו תסתאב, כל דבר הנתעב על האדם, בין לשבח כגון הקדש, בין לגנאי כגון אסור, טפל בו לשון קדוש, כמו אל תגש בי כי קדשתיך (יש' ס"ה): המלאה. זה מלוי ותוספת שהזרע מוסיף: (י) לא תחרש בשור ובחמור. הוא הדין לכל שני מינים שבעולם

one of the herd and an ass together. 11Thou shalt not wear a
garment of two kinds, *as* of woollen and linen together. 12Thou shalt
make thee tassels upon the four corners of thy vesture, wherewith thou
coverest *thyself*. 13If any man take a wife, and come unto her, and
hate her, 14And impute actions to her by *mere* words, and bring up an
evil name upon her, and say, I took this woman, and, when I came to
her, I found not on her *the tokens of* virginity: 15Then shall the father
of the damsel, and her mother, take and bring forth *the tokens of* the
damsel's virginity unto the elders of the city in the gate: 16And the
damsel's father shall say unto the elders, I gave my daughter
unto this man to wife, and he hateth her; 17And, lo, he hath
imputed actions *to* her by *mere* words, saying, I found not on
thy daughter *the tokens of* virginity; and yet these *are the tokens
of* my daughter's virginity: And they shall spread the cloth before
the elders of the city. 18And the elders of that city shall take

רש"י

is the fullness and increase which the seed produces]. **(10)** לא תחרש בשור ובחמר THOU SHALT NOT PLOUGH WITH AN OX AND WITH AN ASS [TOGETHER] — The same law applies to a n y two *different* kinds *of animals* in existence; the same law applies also to *merely* d r i v i n g them together (when not ploughing) whilst they are yoked together as a pair carrying any load (cf. Kil. VIII. 2 and 3; B. Mets. 8b). **(11)** שעטנז is an expression for a mixture. Our Rabbis explained it *to mean a material that is* calendered (pressed, שוע), or woven (טוו), or twisted (נוז) together; (שעטנז is taken to be an abbreviation of these words; cf. Rashi on Lev. XIX. 19 and our Note thereon). **(12)** גדלים תעשה לך THOU SHALT MAKE THEE TASSELS [UPON THE FOUR CORNERS OF THY VESTURE] — be they even from a mixture *of wool and linen;* for this reason Scripture puts them (the prohibition of שעטנז and the command of ציצת) in juxtaposition (Jeb. 4a)[1]). **(13—14)** ובא אליה ושנאה [IF ANY MAN TAKE A WIFE] AND COME UNTO HER AND HATE HER, the end will be ושם לה עלילת דברים that HE WILL IMPUTE ACTIONS UPON HER BY MERE WORDS (i. e. he will slander her); one sin brings another sin in its train: if he transgresses *the prohibition* "thou shalt not hate [thy fellow]" (Lev. XIX. 17), the end will be that he will fall into slander (cf. Siphre). את האשה הזאת THIS WOMAN — Hence *we derive the law* that one must not speak anything *to the judge* except in the presence of the opposing party (Siphre). **(15)** אבי הנערה ואמה [THEN SHALL] THE FATHER OF THE DAMSEL, AND HER MOTHER [TAKE AND BRING FORTH etc.] — Let those who have reared this depraved child (lit., "evil plant") be exposed to contempt because of her (Siphre)[2]). **(16)** ואמר אבי הנערה AND THE DAMSEL'S FATHER SHALL SAY [UNTO THE ELDERS] — *although both parents appear before them, yet the father alone shall speak* — this teaches that a woman is not allowed to speak in the presence of her husband (if he, too, is concerned in the matter) (Siphre).

NOTES

[1]) The position of the object, גדלים, before the verb suggests that emphasis is to be placed on it. The translation is: Thou shalt not wear a garment of two kinds of woollen and linen together, but גדלים *of this character* thou mayest make for thyself.

[2]) Although it has not yet been proved that she is guilty the fact that the husband dares to suspect her of unchastity shows that her character cannot be faultless. "There is no smoke without fire"!

בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹ֖ר יַחְדָּֽו׃ יא לֹ֤א תִלְבַּשׁ֙ שַֽׁעַטְנֵ֔ז צֶ֥מֶר
וּפִשְׁתִּ֖ים יַחְדָּֽו׃ ס יב גְּדִלִ֖ים תַּעֲשֶׂה־לָּ֑ךְ עַל־אַרְבַּ֛ע
כַּנְפ֥וֹת כְּסוּתְךָ֖ אֲשֶׁ֥ר תְּכַסֶּה־בָּֽהּ׃ ס יג כִּֽי־יִקַּ֥ח
אִ֖ישׁ אִשָּׁ֑ה וּבָ֥א אֵלֶ֖יהָ וּשְׂנֵאָֽהּ׃ יד וְשָׂ֥ם לָהּ֙ עֲלִילֹ֣ת
דְּבָרִ֔ים וְהוֹצִ֥א עָלֶ֖יהָ שֵׁ֣ם רָ֑ע וְאָמַ֗ר אֶת־הָאִשָּׁ֤ה
הַזֹּאת֙ לָקַ֔חְתִּי וָאֶקְרַ֣ב אֵלֶ֔יהָ וְלֹא־מָצָ֥אתִי לָ֖הּ
בְּתוּלִֽים׃ טו וְלָקַ֛ח אֲבִ֥י °הַֽנַּעֲרָ֖ וְאִמָּ֑הּ וְהוֹצִ֜יאוּ אֶת־
בְּתוּלֵ֧י °הַֽנַּעֲרָ֛ אֶל־זִקְנֵ֥י הָעִ֖יר הַשָּֽׁעְרָה׃ טז וְאָמַ֛ר
אֲבִ֥י °הַֽנַּעֲרָ֖ אֶל־הַזְּקֵנִ֑ים אֶת־בִּתִּ֗י נָתַ֜תִּי לָאִ֥ישׁ הַזֶּ֛ה
לְאִשָּׁ֖ה וַיִּשְׂנָאֶֽהָ׃ יז וְהִנֵּה־ה֡וּא שָׂ֣ם עֲלִילֹת֩ דְּבָרִ֨ים
לֵאמֹ֜ר לֹֽא־מָצָ֤אתִי לְבִתְּךָ֙ בְּתוּלִ֔ים וְאֵ֖לֶּה בְּתוּלֵ֣י
בִתִּ֑י וּפָֽרְשׂוּ֙ הַשִּׂמְלָ֔ה לִפְנֵ֖י זִקְנֵ֥י הָעִֽיר׃ יח וְלָקְח֛וּ

°הנערה ק׳ °הנערה ק׳ °הנערה ק׳

אונקלוס

כַּרְמָא: י לָא תִרְדֵּי בְּתוֹרָא וּבַחֲמָרָא כַּחֲדָא: יא לָא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנְזָא עֲמַר וְכִתָּן
מְחָבַּר כַּחֲדָא: יב כְּרֻסְפְּדִין תַּעְבֵּד לָךְ עַל אַרְבַּע כַּנְפֵי כְסוּתָךְ דְּתִתְכַּסֵּי בַהּ:
יג אֲרֵי יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא וְיֵעוֹל לְוָתַהּ וְיִסְנְנַהּ: יד וִישַׁוִּי לַהּ תַּסְקוֹפֵי מִלִּין וְיַפֵּק
עֲלַהּ שׁוּם בִּישׁ וְיֵימַר יָת אִתְּתָא הָדָא נְסֵבִית וְעָלִית לְוָתַהּ וְלָא אַשְׁכָּחִית לַהּ
בְּתוּלִין: טו וְיִסַּב אֲבוּהָא (נ״א אֲבוּהִי) דְעוּלֵמְתָּא וְאִמַּהּ וְיַפְּקוּן יָת בְּתוּלֵי עוּלֵמְתָּא
לְסָבֵי קַרְתָּא לִתְרַע בֵּית דִּין אַתְרָא: טז וְיֵימַר אֲבוּהָא דְעוּלֵמְתָּא לְסָבַיָּא יָת
בְּרַתִּי יְהָבִית לְגַבְרָא הָדֵין לְאִנְתּוּ וְיִסְנְנַהּ: יז וְהָא הוּא שַׁוִּי תַּסְקוֹפֵי מִלִּין לְמֵימַר
לָא אַשְׁכָּחִית לִבְרַתָּךְ בְּתוּלִין וְאִלֵּין בְּתוּלֵי בְרַתִּי וְיִפְרְסוּן שׁוֹשִׁיפָא קֳדָם סָבֵי

רש״י

(ב״ק נ״ד), הוּא הַדִּין לְהַנְהִיגָם יַחַד קְשׁוּרִים זוּגִים בְּהוֹלָכַת שׁוּם מַשָּׂא (כלא׳ מ״ב; ב״מ ח׳): (יא) שעטנז. לְשׁוֹן עֵרוּב. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ שׁוּעַ טָווּי וְנוּז (ספרי): (יב) גדלים תעשה לך. אַף מִן הַכִּלְאַיִם, לְכָךְ סְמָכָן הַכָּתוּב (יב׳ ד׳): (יג—יד) ובא אליה ושנאה. סוֹפוֹ ושם לה עלילת דברים — עֲבֵרָה גוֹרֶרֶת עֲבֵרָה, עָבַר עַל לֹא תִשְׂנָא, סוֹפוֹ לָבֹא לִידֵי לְשׁוֹן הָרָע (עי׳ ספרי): את האשה הזאת. מִכָּאן שֶׁאֵין אוֹמֵר דָּבָר אֶלָּא בִּפְנֵי בַּעַל דִּין (שם): (טו) אבי הנערה ואמה. מִי שֶׁגִּדְּלוּ גִּדּוּלִים הָרָעִים יִתְבַּזּוּ עָלֶיהָ (עי׳ שם): (טז) ואמר אבי הנערה. מְלַמֵּד שֶׁאֵין רְשׁוּת לָאִשָּׁה לְדַבֵּר בִּפְנֵי הָאִישׁ (שם): (יז) ופרשו

that man, and chastise him; 19 And they shall amerce him in an hundred
shekels of silver, and give *them* unto the father of the damsel, because
he hath brought up an evil name upon a virgin of Israel: and she shall
be his wife; he may not send her away all his days. 20 But if this thing
be true, *and the tokens of* virginity be not found for the damsel: 21 Then
they shall bring out the damsel to the entrance of her father's house,
and the men of her city shall overwhelm her with stones that she die;
because she hath done a base deed in Israel, to play the whore
in her father's house: so shalt thou put evil away from among
you. 22 If a man be found lying with a woman married to an
husband, then they shall both of them die, *both* the man that
lay with the woman, and the woman; so shalt thou put away
evil from Israel. 23 If a damsel *that is* a virgin be betrothed unto a man,
and a man find her in the city, and lie with her; 24 Then ye shall bring

רש״י

(17) ופרשו השמלה AND THEY SHALL SPREAD THE CLOTH [BEFORE THE ELDERS OF THE CITY] — This is a figurative expression: they must make the matter as white (as clear) as a sheet (Siphre; Keth. 46a)[1]). **(18)** ויסרו אתו [AND THE ELDERS ... SHALL TAKE THE MAN] AND CHASTISE HIM — *i. e. with* lashes (Siphre; Keth. 46a; cf. Onk.). **(20)** ואם אמת היה הדבר BUT IF THE THING BE TRUE — *proved* by *evidence of* witnesses and *after legal* warning that she had been unchaste after her betrothal (Keth. 44b), *then they shall . . . overwhelm her with stones*[2]). **(21)** אל פתח בית אביה [THEN THEY SHALL BRING THE DAMSEL] TO THE ENTRANCE OF HER FATHER'S HOUSE — *suggesting:* "See what a child (lit., a plant) you have reared!" (Keth. 45a). אנשי עירה [AND] THE MEN OF HER CITY [SHALL OVERWHELM HER WITH STONES] — *This means, the witnesses shall stone her,* all the men of her city standing by (Siphre; cf. Rashi on Lev. XXIV. 14). לזנות בית אביה TO PLAY THE WHORE "IN" HER FATHER'S HOUSE — *The word* בית is equivalent to בבית. **(22)** ומתו גם שניהם THEN THEY SHALL BOTH OF THEM DIE — *The redundant words* גם שניהם *are intended* to exclude a case of unnatural intercourse from which the woman derives no gratification (Siphre; Sanh. 66b). גם *is intended* to include those persons who commit adultery with one of this pair a f t e r them (i. e. after this pair had been found guilty) (Siphre)[3]). Another explanation of גם שניהם is: *these words are intended* to include *in the death penalty* the embryo: that if the woman was pregnant the execution is not deferred until she gives birth (cf. Targ. Jon.; Arach. 7a). **(23)** ומצאה איש בעיר [IF A DAMSEL THAT IS A VIRGIN BE BETROTHED UNTO A MAN] AND A MAN FIND HER IN THE CITY [AND LIE WITH HER] — *Because he found her outdoors* therefore he

NOTES

[1]) There is, however, an opinion in Siphre and the Talmud that these words are to be taken literally.
[2]) See Appendix.
[3]) There are different readings in the text of the Siphre which is unsettled.

זִקְנֵי הָעִיר־הַהִוא אֶת־הָאִישׁ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ: יט וְעָנְשׁוּ
אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם
רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא־יוּכַל
לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו: ס כ וְאִם־אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה
לֹא־נִמְצְאוּ בְתוּלִים לַנַּעֲרָ°: כא וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנַּעֲרָ°
אֶל־פֶּתַח בֵּית־אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים
וָמֵתָה כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: ס כב כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב
עִם־אִשָּׁה בְעֻלַת־בַּעַל וּמֵתוּ גַּם־שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ
הַשֹּׁכֵב עִם־הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִיִּשְׂרָאֵל: ס כג כִּי יִהְיֶה נַעֲרָ° בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ
וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ: כד וְהוֹצֵאתֶם אֶת־

°לנערה ק׳ °הנערה ק׳ °נערה ק׳

אונקלוס

קַרְתָּא: יח וְיִדְבְּרוּן סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא יָת גַּבְרָא וְיַלְקוּן יָתֵהּ: יט וְיִגְבּוּן מִנֵּהּ מְאָה סִלְעִין דִּכְסַף וְיִתְּנוּן לַאֲבוּהָא דְעוּלֵימְתָא אֲרֵי אַפֵּיק שׁוּם בִּישׁ עַל בְּתוּלְתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְלֵהּ תְּהֵי לְאִנְתּוּ לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְמִפְטְרַהּ כָּל יוֹמוֹהִי: כ וְאִם קֻשְׁטָא הֲוָה פִּתְגָּמָא הָדֵין לָא אִשְׁתְּכַחוּ בְתוּלִין לְעוּלֵימְתָא: כא וְיַפְּקוּן יָת עוּלֵימְתָא לִתְרַע בֵּית אֲבוּהָא וְיִרְגְּמֻנַּהּ אֲנָשֵׁי קַרְתַּהּ בְּאַבְנַיָּא וּתְמוּת אֲרֵי עֲבַדַת קְלָנָא בְּיִשְׂרָאֵל לְזַנָּאָה בֵּית אֲבוּהָא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ: כב אֲרֵי יִשְׁתְּכַח גְּבַר דְּשָׁכֵב עִם אִתְּתָא אִתַּת גְּבַר וְיִתְקַטְלוּן אַף תַּרְוֵיהוֹן גַּבְרָא דְּשָׁכֵב עִם אִתְּתָא וְאִתְּתָא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל: כג אֲרֵי תְהֵי עוּלֵימְתָא בְתֻלְתָּא דִּמְאָרְסָא לִגְבַר וְיַשְׁכְּחִנַּהּ גְּבַר בְּקַרְתָּא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ: כד וְתַפְּקוּן יָת תַּרְוֵיהוֹן לִתְרַע קַרְתָּא

רש״י

השמלה, הֲרֵי זֶה מָשָׁל, מְחַוְּרִין הַדְּבָרִים כְּשִׂמְלָה (שם; כתו׳ מ״ו): (יח) ויסרו אתו. מלקות (שם): (כ) ואם אמת היה הדבר. בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה, שֶׁזִּנְּתָה לְאַחַר אֵרוּסִין (כתו׳ מ״ד): (כא) אל פתח בית אביה. רְאוּ גִּדּוּלִים שֶׁגִּדַּלְתֶּם (שם מ״ה): אנשי עירה. בְּמַעֲמַד כָּל אַנְשֵׁי עִירָהּ (ספרי): לזנות בית אביה. כְּמוֹ בְּבֵית: (כב) ומתו גם שניהם. לְהוֹצִיא מַעֲשֶׂה חִדּוּדִים שֶׁאֵין הָאִשָּׁה נֶהֱנֵית מֵהֶם (ספרי; סנה׳ ס״ו): גם. לְרַבּוֹת הַבָּאִים מֵאַחֲרֵיהֶם (ספרי); דָּבָר אַחֵר גם שניהם לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד שֶׁאִם הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד (ערכ׳ ז׳): (כג) ומצאה איש בעיר. לְפִיכָךְ שָׁכַב עִמָּהּ — פִּרְצָה

them both out unto the gate of that city, and ye shall overwhelm them with stones that they die; the damsel, because she cried not, *being* in the city; and the man, because he hath afflicted the wife of his fellow: so thou shalt put away evil from among you. [25]But if a man find a betrothed damsel in the field, and the man lays hold on her, and lie with her; then the man only that lay with her shall die: [26]But unto the damsel thou shalt do nothing; *there is* in the damsel no sin *deserving* death: for as when a man riseth against his fellow-man, and slayeth him, even so *is* this thing: [27]For he found her in the field, *and* the betrothed damsel cried, and *there was* none to save her. [28]If a man find a damsel *that is* a virgin, who is not betrothed, and seizes her, and lie with her, and they be found; [29]Then the man that lay with her shall give unto the damsel's father fifty *shekels* of silver, and she shall be his wife: because he hath afflicted her,

רש״י

lay with her: a breach *in the wall* invites the thief; if she had remained at home (as becomes a chaste Jewish girl) this would not have happened to her (Siphre). **(26)** כי כאשר יקום וגו׳ FOR AS WHEN A MAN RISETH [AGAINST HIS FELLOW MAN, AND SLAYETH HIM, EVEN SO IS THIS THING] — According to its plain sense the following is what it implies: *there is in the damsel no sin deserving death*, because she was coerced and he, (the man) attacked her with violence, just as when a man attacks his fellowman to kill him. — Our Rabbis, however, gave it (the verse) a Halachic interpretation *as follows:* Behold, this *simile* is intended to elucidate *the law in question* but at the same time turns out to be itself elucidated *by that law* (lit., this comes as a teacher and is found to be a learner) (Sanh. 73a)[1].

NOTES

[1]) If the simile were intended only to illustrate this law, viz., that a נערה המאורסה who is forcibly violated deserves no punishment, it is superfluous, for this has already been sufficiently stressed by the words: "But to the damsel thou shalt do nothing; there is in the damsel no sin deserving death". Besides, the two cases are by no means parallel in all respects. Whilst in the sin of murder the victim is a passive party, and under no circumstances can receive punishment, in that of adultery both are participants and both can be punished. The Rabbis therefore held that the simile is intended to suggest a complete analogy, the cases compared mutually illustrating each other, and that any Halacha applicable to the one is applicable also to the other. In the case of the נערה המאורסה anyone is permitted to save her honour by whatever means possible, since it says (v. 27) "and the betrothed damsel cried, and there was none to save her", which implies that if there is any possibility of saving her this must be done, even though it be the extreme course of killing the attacker (ניתנה להצילה בנפשו). So, too, one may save a man whose life is being attacked by killing the intending murderer. Thus the law given in this Biblical text casts light on the law of murder. Again if one is threatened with death if he refuses to kill a designated person he must sacrifice his life rather than commit the sin of murder (יהרג ואל יעבור). Similarly, one who is threatened with death if he does not violate a betrothed woman must refuse to do so even at the cost of his life.

שְׁנֵיהֶם אֶל־שַׁעַר ׀ הָעִיר הַהִוא וּסְקַלְתֶּם אֹתָם
בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת־הַנַּעֲרָ° עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־צָעֲקָה
בָעִיר וְאֶת־הָאִישׁ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר־עִנָּה אֶת־אֵשֶׁת
רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס כה וְאִם־בַּשָּׂדֶה
יִמְצָא הָאִישׁ אֶת־הַנַּעֲרָ° הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק־בָּהּ
הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁכַב עִמָּהּ
לְבַדּוֹ׃ כו וְלַנַּעֲרָ° לֹא־תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ° חֵטְא
מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ
כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה׃ כז כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ צָעֲקָה הַנַּעֲרָ°
הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ׃ ס כח כִּי־יִמְצָא אִישׁ
נַעֲרָ° בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ
וְנִמְצָאוּ׃ כט וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ°
חֲמִשִּׁים כָּסֶף וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ

°הנערה ק׳ °הנערה ק׳ °ולנערה ק׳ °לנערה ק׳ °הנערה ק׳ °נערה ק׳ °הנערה ק׳

אונקלוס

הַהִיא וְתִרְגְּמוּן יָתְהוֹן בְּאַבְנַיָּא וִימוּתוּן יָת עוּלֶמְתָּא עַל עֵסַק דִּי לָא צְוָחַת בְּקַרְתָּא
וְיָת גַּבְרָא עַל עֵסַק דְּעַנִּי יָת אִתַּת חַבְרֵהּ וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ כה וְאִם
בְּחַקְלָא יַשְׁכַּח גְּבַר יָת עוּלֶמְתָּא דִּמְאָרְסָא וְיִתְקֶף בַּהּ גַּבְרָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ
וְיִתְקְטֵל גַּבְרָא דִּשְׁכֵב עִמַּהּ בִּלְחוֹדוֹהִי׃ כו וּלְעוּלֶמְתָּא לָא תַעְבֵּד מִדַּעַם לֵית
לְעוּלֶמְתָּא חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל אֲרֵי כְּמָא דִיקוּם גַּבְרָא עַל חַבְרֵהּ וְיִקְטְלִנֵּהּ נְפַשׁ
כֵּן פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ כז אֲרֵי בְחַקְלָא אַשְׁכְּחַהּ צְוָחַת עוּלֶמְתָּא דִּמְאָרְסָא וְלֵית דְּפָרִיק
לַהּ׃ כח אֲרֵי יַשְׁכַּח גְּבַר עוּלֶמְתָּא בְתֻלְתָּא דִּי לָא מְאָרְסָא וְיֶחֱדִנַּהּ וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ
וְיִשְׁתַּכְחוּן׃ כט וְיִתֵּן גַּבְרָא דִּשְׁכִב עִמַּהּ לַאֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף

רש״י

קוֹרְאָה לַגַּנָּב, הָא אִלּוּ יָשְׁבָה בְּבֵיתָהּ, לֹא אֵרַע לָהּ (ספרי)׃ (כו) כי כאשר יקום וגו׳.
לְפִי פְּשׁוּטוֹ זֶהוּ מַשְׁמָעוֹ׃ כִּי אֲנוּסָה הִיא וּבַחֲזָקָה עָמַד עָלֶיהָ, כְּאָדָם הָעוֹמֵד עַל חֲבֵרוֹ
לְהָרְגוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ בוֹ הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד וְכוּ׳ (סנה׳ ע״ג)׃

he may not put her away all his days.

23. **[1]A man shall not take his father's wife, nor uncover his father's skirt. [2]He that is bruised in the stones, or hath his privy member cut off, shall not come into the assembly of the Eternal. [3]One born in incest or adultery shall not come into the assembly of the Eternal; even to his tenth generation shall he not come into the assembly of the Eternal. [4]An Ammonite or Moabite shall not come into the assembly of the Eternal; even to their tenth generation shall they not enter into the assembly of the Eternal for over: [5]Because they met you not with bread and with water in the way, when ye came forth out of Egypt; and because they hired against thee Balaam the son of Beor, of Pethor of Mesopotamia, to curse thee. [6]Nevertheless the Eternal thy God was not willing to hearken unto Balaam; but the Eternal thy God turned the curse**

רש"י

23. (1) לא יקח — *This does not mean "he shall not take" but "he cannot take" his father's wife:* there can be no question for him in regard to her of a legal marriage, because the marriage ceremony (קדושין) has no legal hold on her (cannot make her his wife: it is no marriage) (cf. Rashi on Kidd. 67b s. v. לא יקח). ולא יגלה כנף אביו AND HE SHALL NOT UNCOVER HIS FATHER'S SKIRT — This refers to the שומרת יבם of his father (the widow of his father's brother who died without issue, and who is waiting (שומרת) for her brother-in-law (יבם) either to marry her or to put her through the ceremony of release, חליצה), who is *thus* destined for his father. But has he not already been prohibited about her (i. e. forbidden to marry her) on account of the law (Lev. XVIII. 14) "the nakedness of thy father's brother [thou shalt not uncover]"?! *But the prohibition is repeated here* in order to make him transgress two negative commands *if he takes her*, and in order to put into juxtaposition to it *the law* (v. 2) "one born of incest or adultery (ממזר) shall not come [into the assembly of the Lord]", and *thereby* to teach that one is *termed* ממזר only *if he is born* from those liable to the penalty of excision *on account of the intercourse between them, as is the case with one who take's his father's* שומרת יבם, *who is forbidden to him under the penalty of* כרת *as* אשת אחי אביו; *cf. Lev. XVIII. 14 and 29* (but not if he was born of a woman intercourse with whom involves only flagellation), and it logically follows *that the term applies also to one born* from those liable to one of the death penalties by sentence of the court, for amongst the cases of forbidden intercourse there is none *punishable with* death by *the sentence of* the court which does not involve the penalty of excision (if it was not preceded by a warning) (Jeb. 4a; 97a; 49a; cf. also Rashi Kidd. 67b s. v. מהנ"מ). **(2)** פצוע דכא *means*, one whose stones have been bruised (פצוע) or crushed (דכא). וכרות שפכה *means*, one whose membrun has a cut in it, so that it no longer forcibly ejects a continuous flow of sperm but it pours it forth slowly, and he *thus* cannot beget children (Siphre; Joma 70a). **(3)** לא יבא ממזר בקהל ה' ONE BORN IN INCEST OR ADULTERY SHALL NOT COME INTO THE ASSEMBLY OF THE LORD — *i. e.* he shall not marry an Israelitish woman. **(4)** לא יבא עמתי AN AMONITE [OR MOABITE] SHALL NOT COME [INTO THE ASSEMBLY OF THE LORD] — *i. e.* he shall not marry an Israelitish woman[1]). **(5)** על דבר *may be translated* BECAUSE OF THE WORD — *i. e.* because of the advice which they gave you in order to entice you into sin (Siphre)[2]). בדרך IN THE WAY —

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו׃ ס כג א לֹא־יִקַּח אִישׁ
אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו׃ ס ב לֹא־
יָבֹא פְצוּעַ־דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל יְהוָה׃ ס
ג לֹא־יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־
יָבֹא לוֹ בִּקְהַל יְהוָה׃ ס ד לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי
בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל
יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ ה עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־קִדְּמוּ אֶתְכֶם
בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר
שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם
נַהֲרַיִם לְקַלְלֶךָּ׃ ו וְלֹא־אָבָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ
אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה

אונקלוס

וְלֵהּ תְּהֵי לְאִנְתּוּ חֲלַף דִּי עַנְיַהּ לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְמִפְטְרַהּ כָּל יוֹמוֹהִי׃ א לָא יִסַּב
גְּבַר יָת אִתַּת אֲבוּהִי וְלָא יְגַלֵּי כַּנְפָא דַאֲבוּהִי׃ ב לָא יִדְכֵּי דְּפָסִיק וְדִמְחַבַּל
לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַיְיָ׃ ג לָא יִדְכֵּי מַמְזֵרָא לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַיְיָ אַף דָּרָא עֲשִׂירָאָה לָא
יִדְכֵּי לֵהּ לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַיְיָ׃ ד לָא יִדְכֵּי עַמּוֹנָאֵי וּמוֹאָבָאֵי לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַיְיָ אַף
דָּרָא עֲשִׂירָאָה לָא יִדְכֵּי לְהוֹן לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַיְיָ עַד עָלָם׃ ה עַל עֵסַק דִּי לָא
עָרְעוּ יָתְכוֹן בְּלַחְמָא וּבְמַיָּא בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם וְדִי אֲגַר עֲלָךְ יָת בִּלְעָם
בַּר בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם דִּי עַל פְּרָת לְלַטָּיוּתָךְ׃ ו וְלָא אֲבֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא מִן

רש"י

כג (א) לא יקח. אין לו בָּהּ לקוּחִין וְאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ (עי' קידי' ס"ז)׃ ולא יגלה כנף אביו. שׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁל אָבִיו הָרְאוּיָה לְאָבִיו, וַהֲרֵי כְּבָר הֻזְהַר עָלֶיהָ מִשּׁוּם עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ (ויק' י"ח) אֶלָּא לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין, וְלִסְמוֹךְ לָהּ לֹא יָבֹא מַמְזֵר, לְלַמֵּד שֶׁאֵין מַמְזֵר אֶלָּא מֵחַיָּבֵי כְרֵיתוֹת, וְקַל וָחוֹמֶר מֵחַיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, שֶׁאֵין בָּעֲרָיוֹת מִיתוֹת בֵּית דִּין שֶׁאֵין בָּהּ כָּרֵת (יב' ד')׃ (ב) פצוע דכה. שֶׁנִּפְצְעוּ אוֹ נִדְכְּאוּ בֵיצִים שֶׁלּוֹ׃ וכרות שפכה. שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד וְשׁוּב אֵינוֹ יוֹרֶה קִלּוּחַ זֶרַע אֶלָּא שׁוֹפֵךְ וְשׁוֹתֵת וְאֵינוֹ מוֹלִיד (ספרי; יב' ע')׃ (ג) לא יבא ממזר בקהל ה'. לֹא יִשָּׂא יִשְׂרְאֵלִית׃ (ד) לא יבא עמוני. לֹא יִשָּׂא יִשְׂרְאֵלִית׃ (ה) על דבר. עַל הָעֵצָה שֶׁיָּעֲצוּ אֶתְכֶם לְהַחֲטִיאֲכֶם׃ בדרך. כְּשֶׁהֱיִיתֶם בְּטֵרוּף

into a blessing unto thee, because the Eternal thy God loved thee. 7Thou
shalt not seek their peace nor their prosperity all thy days for ever.
8Thou shalt not abhor an Edomite; for he *is* thy brother: thou shalt not
abhor an Egyptian, because thou wast a stranger in his land. 9The
children that are born unto them may come into the assembly of the
Eternal in their third generation. 10When the host goeth forth against
thine enemies, then keep thee from every evil thing. 11If there be among
you any man that is not clean by reason of uncleanness that chanceth
him by night, then he shall go abroad out of the camp, he shall not come
within the camp: 12But it shall be, when evening cometh on, he shall
lave *himself* with water: and when the sun is down, he shall come into
the camp *again*. 13Thou shalt have a place also without the camp, whither
thou shalt go forth abroad: 14And thou shalt have a pin upon

רש"י

when you were in a state of exhaustion (ib.). **(7)** לא תדרש שלמם THOU SHALT NOT SEEK THEIR PEACE [NOR THEIR GOOD] — From what is involved where it states, (v. 17) "He (the runaway slave) shall abide with you, even among you, ... [where it shall be good for him]" one might *think* that this (a Moabite or Ammonite runaway slave) *should* also be *treated* likewise, therefore Scripture states לא תדרש שלמם THOU SHALT NOT SEEK THEIR PEACE [NOR THEIR GOOD][1]). **(8)** לא תתעב אדמי THOU SHALT NOT ABHOR AN EDOMITE utterly, although it would be proper for you to abhor him because he came out against thee with the sword (Num. XX. 18—20)[2]). לא תתעב מצרי THOU SHALT NOT ABHOR AN EGYPTIAN all in all (utterly), although they cast your male children into the river. And what is the reason *that you should not abhor him utterly?* Because they were your hosts in time of need (during Joseph's reign when the neighbouring countries suffered from famine); therefore *although they sinned against you do not utterly abhor him, but* — **(9)** בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגומר THE CHILDREN THAT ARE BORN UNTO THEM [MAY COME INTO THE ASSEMBLY] IN THEIR THIRD GENERATION — other nations, however, *since they did not sin against you* may be admitted at once *if they acknowledge the tenets of Judaim.* — Thus you learn that he who causes a man to sin does him greater harm than if he kills him, for he who kills him, kills him *only* as regards this world, whilst he who causes him to sin puts him out of this world and the world to come. Therefore Edom, though he met them with the sword was not to be abhorred *utterly*, and similarly the Egyptians who drowned them (their male children), whilst those (the Ammonites and Moabites) who caused them to sin were to be *utterly* abhorred[3]) (Siphre). **(10)** כי תצא וגו׳ ונשמרת WHEN [THE HOST] GOETH FORTH [AGAINST THINE ENEMIES], THEN KEEP THEE [FROM· EVERY EVIL THING] — because Satan accuses *men* in time of danger (Jer. Sabb. II. 6); Gen. R. on Gen. XLII. 4; cf. Rashi on that verse and our Note thereon). **(11)** מקרה לילה [IF THERE BE AMONG YOU ANY MAN THAT IS NOT CLEAN BY REASON OF] UNCLEANNESS THAT CHANCETH HIM BY NIGHT — *By night:* Scripture speaks of what usually occurs (but the law applies also if the uncleanness happens at day time) (Siphre). ויצא אל מחוץ למחנה THEN HE SHALL GO ABROAD OUT OF THE CAMP — This is a command[4]), לא יבא אל תוך המחנה HE SHALL NOT COME WITHIN THE CAMP — This is a prohibition (Siphre). He is forbidden to enter the "camp of the Levites", and all the more so, the "camp of the Shechinah' (cf. Pes. 68a and Rashi on Num. V. 2)[5]). **(12)** והיה לפנות ערב BUT IT SHALL BE WHEN EVENING COMETH ON, [HE SHALL LAVE HIMSELF WITH WATER] — He should immerse himself close before the setting of the sun, for

NOTES

For Notes 1—5 see Appendix.

לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ז לֹא־תִדְרֹשׁ
שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם כָּל־יָמֶיךָ לְעוֹלָם׃ ס רביעי ח לֹא־
תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא לֹא־תְתַעֵב מִצְרִי כִּי־
גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ׃ ט בָּנִים אֲשֶׁר־יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר
שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְהוָה׃ ס י כִּי־תֵצֵא
מַחֲנֶה עַל־אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע׃ יא כִּי־
יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה־לָיְלָה
וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה׃
יב וְהָיָה לִפְנוֹת־עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ
יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה׃ יג וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה וְיָצָאתָ שָּׁמָּה חוּץ׃ יד וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־

אונקלוס

בִּלְעָם וַהֲפַךְ יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ יָת לְוָטִין לְבִרְכָן אֲרֵי רַחֲמָךְ יְיָ אֱלָהָךְ׃ ז לָא תִתְבַּע
שְׁלָמְהוֹן וְטָבָתְהוֹן כָּל יוֹמָיךְ לְעוֹלָם׃ ח לָא תְרַחֵק אֱדוֹמָאָה אֲרֵי אֲחוּךְ הוּא
לָא תְרַחֵק מִצְרָאָה אֲרֵי דַיָּר הֲוֵיתָא בְּאַרְעֵהּ׃ ט בְּנִין דִּי יִתְיְלִידוּן לְהוֹן דָּרָא
תְלִיתָאָה יִדְכּוֹן לְהוֹן לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַייָ׃ י אֲרֵי תִפּוֹק מַשְׁרִיתָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ
וְתִסְתַּמַּר מִכֹּל מִדַּעַם בִּישׁ׃ יא אֲרֵי יְהֵי בָךְ גְּבַר דִּי לָא יְהֵי דְכֵי מִקְּרֵה לֵילְיָא
וְיִפּוֹק לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא לָא יֵעוֹל לְגוֹ מַשְׁרִיתָא׃ יב וִיהֵי לְמִפְנֵי רַמְשָׁא יַסְחֵי
בְמַיָּא וּכְמֵעַל שִׁמְשָׁא יֵעוֹל לְגוֹ מַשְׁרִיתָא׃ יג וַאֲתַר מְתַקַּן תְּהֵי לָךְ לְבָרָא

רש״י

(ספרי): (ז) לא תדרש שלמם. מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ יָכוֹל אַף זֶה כֵּן, תַּ״ל לא תדרש שלמם (עי׳ ספרי): (ח) לא תתעב אדמי. לְגַמְרֵי, וְאַעַ״פּ שֶׁרָאוּי לְךָ לְתַעֲבוֹ שֶׁיָּצָא בַּחֶרֶב לִקְרָאתְךָ: לא תתעב מצרי. מִכֹּל וָכֹל, אַף עַל פִּי שֶׁזָּרְקוּ זְכוּרֵיכֶם לַיְאוֹר, מַה טַּעַם? שֶׁהָיוּ לָכֶם אַכְסַנְיָא בִּשְׁעַת הַדְּחָק לְפִיכָךְ (ט) בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגומר. וּשְׁאָר אֻמּוֹת מוּתָּרִין מִיָּד, הָא לָמַדְתָּ שֶׁהַמַּחֲטִיא לָאָדָם קָשֶׁה לוֹ מִן הַהוֹרְגוֹ, שֶׁהַהוֹרְגוֹ הוֹרְגוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַמַּחֲטִיאוֹ מוֹצִיאוֹ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא, לְפִיכָךְ אֱדוֹם שֶׁקִּדְּמָם בַּחֶרֶב לֹא נִתְעַב, וְכֵן מִצְרַיִם שֶׁטִּבְּעוּם, וְאֵלּוּ שֶׁהֶחֱטִיאוּם נִתְעֲבוּ (ספרי): (י) כי תצא וגו׳... ונשמרת. שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה (ירוש׳ שבת ב׳): (יא) מקרה לילה. דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה (ספרי): ויצא אל מחוץ למחנה. זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה: לא יבא אל תוך המחנה. זוֹ מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה (שם), וְאָסוּר לִכָּנֵס לְמַחֲנֵה לְוִיָּה, וְכָל שֶׁכֵּן לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה (עי׳ פסי׳ ס״ח): (יב) והיה לפנות ערב. סָמוּךְ לְהַעֲרֵב שִׁמְשׁוֹ יִטְבּוֹל, שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר

thy weapon; and it shall be, when thou wilt ease thyself abroad, thou
shalt dig therewith, and shalt turn back and cover that which cometh
from thee: 15 For the Eternal thy God goeth in the midst of thy camp,
to deliver thee, and to give up thine enemies before thee; therefore shall
thy camp be holy; that he see no nakedness of anything in thee, and
turn away from thee. 16 Thou shalt not deliver unto his lord the servant
who is escaped from his lord unto thee: 17 He shall abide with you, *even*
among you, in that place which he shall choose in one of thy gates, where
it liketh him best: thou shalt not be extortionate with him. 18 There shall
be no prostittute of the daughters of Israel, nor a man prostituting himself of the sons of Israel. 19 Thou shalt not bring the prostitution hire of
a whore, or the price of a dog, into the house of the Eternal thy God for
any vow: for even both these *are* abomination unto the Eternal thy God.

רש״י

under no circumstances is he clean without *having waited for* the sunset (cf. Siphre)[1]). **(13)** ויד תהיה לך THOU SHALT HAVE A יד [WITHOUT THE CAMP] — *Understand the word* יד as the Targum *does:* ואתר (and you shall have a place). Similar is, (Num. II. 17) "Each man at his place (ידו)" (Siphre). מחוץ למחנה WITHOUT THE CAMP — *i.e.* outside the *area enclosed by* the clouds *of glory*[2]). **(14)** על אזנך [AND THOU SHALT HAVE A PIN] על אזנך — *i.e.* besides (על, "in addition to", not "upon") your other implements. אזנך has the same meaning as זין *in the phrase* כלי זין. **(15)** ולא יראה בך THAT HE SEE NOT IN THEE — *that* the Holy One, blessed be He[3]) *see not in thee* ערות דבר A NAKEDNESS OF ANYTHING. **(16)** לא תסגיר עבד THOU SHALT NOT DELIVER [UNTO HIS LORD] THE SERVANT [WHO IS ESCAPED FROM HIS LORD UNTO THEE] — *Understand this* as the Targum *has it:* עבד עממין *the servant of the heathens.* Another explanation is: *that it implies* even a Canaanitish servant belonging to an Israelite who fled from outside the Land (from a foreign country) into the Land of Israel (Gitt. 45a)[4]). **(18)** לא תהיה קדשה THERE SHALL BE NO קדשה [OF THE DAUGHTERS OF ISRAEL] — *i.e.* a prostitute, — one who is devoted to and ever ready for illicit intercourse (cf. Rashi on הקדשה, Gen. XXXVIII. 21, and יתקדשו, Ex. XIX. 22). AND THERE SHALL BE NO קדש [OF THE SONS OF ISRAEL] — one ever ready for pederasty (Sanh. 54b). Onkelos, however, rendered *the verse by* לא תהא אתתא מבני ישראל לגבר עבד, "A woman of the daughters of Israel shall not become the wife of a slave". *Such a woman may also be termed a* קדשה, because she, too, becomes a prostitute to illicit intercourse, since no marriage ceremony *with her* (קידושין) can for him have a hold on her (can be a valid ceremony), — for you see, they (the slaves) are compared to asses, as it is said, (Gen. XXII. 5), "Abide ye here עם החמור", *which is taken to mean (Kidd. 68a),* "[Abide ye here] עם החמור", "O ye people who are like asses". *And the second half of the verse Onkelos renders by* ולא יסב גברא מבני ישראל אתתא אמה "and no man of Israel shall marry a bondwoman", *which is also an adequate translation,* since he, too, becomes a קדש, "one devoted to illicit intercourse" through her, since every intercourse with her is an illicit intercourse, for no marriage ceremony *with her* can for him have a hold on her (cf. Rashi Kidd. 69a s. v. או דיעבד קאמר). **(19)** אתנן זונה [THOU SHALT NOT BRING] THE PROSTITUTION HIRE OF A WHORE [... INTO THE HOUSE OF THE LORD, THY GOD FOR ANY VOW] — *This means,* if he (the paramour) gave her a lamb as the hire of her prostitution it is unfitted for sacrifice. ומחיר כלב [THOU SHALT NOT BRING ...] THE PRICE OF A DOG [INTO THE HOUSE OF THE LORD . . .], if one has exchanged a lamb for a dog (Siphre; Tem. 29a, 30a).

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

אָזְנֶךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחָפַרְתָּה בָהּ וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ
אֶת־צֵאָתֶךָ׃ טו כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ ׀ בְּקֶרֶב
מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ
קָדוֹשׁ וְלֹא־יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ׃ ס
טז לֹא־תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו אֲשֶׁר־יִנָּצֵל אֵלֶיךָ
מֵעִם אֲדֹנָיו׃ יז עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בַּטּוֹב לוֹ לֹא תּוֹנֶנּוּ׃ ס
יח לֹא־תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה קָדֵשׁ
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב
בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

אונקלוס

לְמַשְׁרִיתָא וְתִפּוֹק תַּמָּן לְבָרָא׃ יד וְסִכְּתָא תְּהֵי לָךְ עַל זֵינָךְ וִיהֵי בְּמִפְּקָךְ לְבָרָא וְתַחְפַּר בַּהּ וּתְתוּב וּתְכַסֵּי יָת מִפְּקָתָךְ׃ טו אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִנְתֵּהּ מְהַלְּכָא בְּגוֹ מַשְׁרִיתָךְ לְשֵׁזָבוּתָךְ וּלְמִמְסַר סָנְאָךְ קֳדָמָךְ וִיהֵי מַשְׁרִיתָךְ קַדִּישׁ וְלָא יִתְחֲזֵי בָךְ עֲבֵרַת פִּתְגָּם וִיתוּב מֵימְרֵהּ מִלְאוֹטָבָא לָךְ׃ טז לָא תִמְסַר עֶבֶד עַמְמִין לְוָת רִבּוֹנֵהּ דְּיִשְׁתֵּיזֵב לְוָתָךְ מִן קֳדָם רִבּוֹנֵהּ׃ יז עִמָּךְ יִתֵּב בֵּינָךְ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי בַּחֲדָא מִן קִרְוָיךְ בִּדְיֵיטַב לֵהּ לָא תוֹנְנֵהּ׃ יח לָא תְהֵי אִתְּתָא מִבְּנַת יִשְׂרָאֵל לִגְבַר עֶבֶד וְלָא יִסַּב גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּתָא אָמָא׃ יט לָא תָעֵל אֲגַר זָנִיתָא וְחוּלְפַן כַּלְבָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְכָל נִדְרָא אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אַף

רש״י

בְּלֹא הֶעֱרֵב הַשֶּׁמֶשׁ (עי׳ ספרי)׃ (יג) ויד תהיה לך. כְּתַרְגּוּמוֹ, כְּמוֹ אִישׁ עַל יָדוֹ (במ׳ ב׳)׃ מחוץ למחנה. חוּץ לֶעָנָן׃ (יד) על אזנך. לְבַד מִשְּׁאָר כְּלֵי תַּשְׁמִישְׁךָ׃ אזנך. כְּמוֹ כְּלֵי זַיִן׃ (טו) ולא יראה בך הַקָּבָּ״ה ערות דבר׃ (טז) לא תסגיר עבד. כְּתַרְגּוּמוֹ; דָּ״אַ אֲפִילּוּ עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּרַח מִחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (גיטי מ״ה)׃ (יח) לא תהיה קדשה. מֻפְקֶרֶת מְקֻדֶּשֶׁת וּמְזֻמֶּנֶת לִזְנוּת׃ ולא יהיה קדש. מְזֻמָּן לְמִשְׁכַּב זָכוּר; וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לָא תְהֵא אִתְּתָא מִבְּנַת יִשְׂרָאֵל לִגְבַר עָבֵד, שֶׁאַף זוֹ מֻפְקֶרֶת לִבְעִילַת זְנוּת הִיא, מֵאַחַר שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ, שֶׁהֲרֵי הוּקְשׁוּ לַחֲמוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר -- עַם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר, וְלָא יִסַּב גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּתָא אָמָה, שֶׁאַף הוּא נַעֲשָׂה קָדֵשׁ עַל יָדָהּ, שֶׁכָּל בְּעִילוֹתָיו בְּעִילוֹת זְנוּת, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לוֹ בָּהּ (עי׳ קידי ס״ח)׃ (יט) אתנן זונה. נָתַן לָהּ טָלֶה בְּאֶתְנַנָּהּ פָּסוּל לְהַקְרָבָה׃ ומחיר כלב. הֶחֱלִיף

20Thou shalt not lend upon interest to thy brother; interest of money,
interest of food, interest of any thing that is lent upon interest. 21Unto
an alien thou mayest lend upon interest; but unto thy brother thou shalt
not lend upon interest: that the Eternal thy God may bless thee in every
performance of thine hand in the land whither thou goest to possess it.
22When thou shalt vow a vow unto the Eternal thy God, thou shalt not
delay to pay it: for the Eternal thy God will surely require it of thee;
and it would be sin in thee. 23But if thou shalt forbear to vow,
it shall be no sin in thee. 24That which is gone out of thy
lips thou shalt keep and do; *even* a free-will offering, according
as thou hast vowed unto the Eternal thy God, which thou hast
spoken with thy mouth. 25When thou comest into the vineyard
of thy fellow *man*, then thou mayest eat grapes at thy fill at
thine own pleasure; but thou shalt not put *any* in thy vessel.

רש״י

גם שניהם FOR EVEN BOTH THESE ARE [ABOMINATION UNTO THE LORD, THY GOD] — *The words* גם שניהם *taken as* גם שנוייהם *are intended* to include *in the prohibition* the things into which they (whatever is given as hire) are changed, as, *e. g.*, *if he gave the woman* wheat and she[1]) made it into flour Tem. 30b)[2]). **(20)** לא תשיך *implies* a prohibition *addressed* to the borrower[3]) that he should not pay interest to the creditor (cf. Siphre; B. Mets. 75b) [and afterwards[4]) (Lev. XXV. 37) follows the prohibition *addressed* to the creditor, "thou shalt not give him thy money upon interest"]. **(21)** לנכרי תשיך UNTO AN ALIEN THOU MAYEST LEND UPON INTEREST (according to Rashi: TO AN ALIEN THOU MAYEST PAY INTEREST) — but not to thy brother. Such a prohibition *which is not plainly stated but can only be* drawn by inference from a positive command is *itself regarded only as* a positive command — so that one *who pays interest to his brother* transgresses two negative commands לא תשיך in v. 20, ולאחיך לא תשיך in v. 21 and a positive command לנכרי תשיך — ולאחיך לא (cf. Siphre; B. Mets. 70b; also cf. Rashi on XIV. 20). **(22)** לא תאחר לשלמו [WHEN THOU SHALT VOW A VOW UNTO THE LORD THY GOD] THOU SHALT NOT DELAY TO PAY IT — *beyond* three festivals *after the vow has been made.* Our Rabbis have deduced it (the fact that one does not transgress the prohibition before three festivals elapse)[5]) from a Scriptural text[6]) (R. Hash. 4b). **(24)** מוצא שפתיך תשמר THAT WHICH HATH GONE OUT OF THY LIPS THOU SHALT KEEP — *This is intended* to add a positive command to the prohibition *of delaying one's vows* (mentioned in the previous verse) (R. Rash. 6a)[7]). **(25)** כי תבא בכרם רעך WHEN THOU COMEST INTO THE VINEYARD OF THY FELLOW MAN, [THEN THOU MAYEST EAT GRAPES AT THY FILL] — Scripture is speaking of a labourer (who is engaged in gathering in the grapes, but not of one who is doing other work in the vineyard, nor of one who enters the vineyard with no intention to do work; cf. Rashi in the next passage). כנפשך *means* as much as you like. שבעך AT THY FILL — but not excessive eating. ואל כליך לא תתן BUT THOU SHALT NOT PUT ANY IN THY VESSEL — From here *we may derive* that Scripture is referring only to the period of the vintage, to the time when thou puttest *grapes* into the owner's vessel, — *then thou mayest eat but not put any into thy vessel;* but

NOTES

[1]) In Temura where the phrase occurs in this connection the reading is ועשאתן, "and she made them into flour" which is, of course, correct. But since this phrase is used in the Talmud many times also as an example for שינוי מעשה (as, e. g., הגוזל עצים ועשאן כלים), Rashi's familiarity with it led him to write ועשאן.

For Notes 2—7 see Appendix.

גַּם־שְׁנֵיהֶם: ס כ לֹא־תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף
נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ: כא לַנָּכְרִי
תַשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: ס כב כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי־דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא: כג וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא־
יִהְיֶה בְךָ חֵטְא: כד מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ
כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
בְּפִיךָ: ס חמישי כה כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ
עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל־כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן: ס

אונקלוס

תַּרְוֵיהוֹן: כ לָא תְרַבֵּי לַאֲחוּךְ רִבִּית כְּסַף רִבִּית עֲבוּר רִבִּית כָּל מִדַּעַם דְּמִתְרַבֵּי:
כא לְבַר עַמְמִין תְּרַבֵּי וְלַאֲחוּךְ לָא תְרַבֵּי בְּדִיל דִּיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל אוֹשָׁטוּת
יְדָךְ עַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ: כב אֲרֵי תִדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
לָא תְאַחַר לְשַׁלָּמוּתֵהּ אֲרֵי מִתְבַּע יִתְבְּעִנֵּהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִנָּךְ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא:
כג וַאֲרֵי תִתְמְנַע מִלְּמִדַּר לָא יְהֵי בָךְ חוֹבָא: כד אַפָּקוּת סִפְוָתָךְ תִּטַּר וְתַעְבֵּד
כְּמָא דִּי נְדַרְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ נִדַּבְתָּא דִּי מַלֶּלְתָּא בְּפוּמָךְ: כה אֲרֵי תֵיתֵי

רש״י

שֶׂה בְּכֶלֶב (ספרי; תמו׳ כ״ט): גם שניהם. לְרַבּוֹת שִׁנּוּיֵיהֶם, כְּגוֹן חִטִּים וַעֲשָׂאָן סֹלֶת (שם ל׳): (כ) לא תשיך. אַזְהָרָה לַלֹּוֶה שֶׁלֹּא יִתֵּן רִבִּית לַמַּלְוֶה (עי׳ ספרי) (וְאַחַר כָּךְ אַזְהָרָה לַמַּלְוֶה אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ): (כא) לנכרי תשיך. וְלֹא לְאָחִיךָ, לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה עֲשֵׂה, לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין וַעֲשֵׂה: (כב) לא תאחר לשלמו. שְׁלֹשָׁה רְגָלִים, וּלְמָדוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ מִן הַמִּקְרָא (ר״ה ד׳): (כד) מוצא שפתיך תשמר. לִיתֵּן עֲשֵׂה עַל לֹא תַעֲשֶׂה (שם ו׳): (כה) כי תבא בכרם רעך. בְּפוֹעֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר: כנפשך. כַּמָּה שֶׁתִּרְצֶה: שבעך. וְלֹא אֲכִילָה גַסָּה (ב״מ פ״ז): ואל כליך לא תתן. מִכָּאן שֶׁלֹּא דִּבְּרָה תוֹרָה אֶלָּא בִּשְׁעַת הַבָּצִיר, בִּזְמַן שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְכֵלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת (ספרי; ב״מ פ״ט)

26 When thou comest into the standing corn of thy fellow *man* then thou
mayest pluck the ears with thine hand, but thou shalt not move a sickle
unto the standing corn of thy fellow *man*.

24. 1 When a man hath taken a wife, and married her, and it come to
pass that she find no favour in his eyes, because he hath found some
scandalous thing in her; then let him write her a bill of divorcement,
and give *it* in her hand, and send her away out of his house. 2 And when
she is gone out of his house, she may go and be another man's *wife*.
3 And *if* the latter husband hate her, and write her a bill of divorcement,
and giveth *it* in her hand, and sendeth her away out of his house; or
if the latter husband die, who took her to be his wife: 4 Her first husband,
who sent her away, may not take her again to be his wife, after that
she is defiled; for that *is* abomination before the Eternal: and thou
shalt not cause the land to sin, which the Eternal thy God giveth thee
for an inheritance. 5 When a man hath taken a new wife, he shall
not go out to the host, neither shall he be charged with any thing:

רש"י

if he comes to hoe or to weed (i. e. to do other work than harvesting) he must n o t eat *of the grapes* (B. Mets. 89b). **(26)** כי תבא בקמת רעך WHEN THOU COMEST INTO THE STANDING CORN OF THY FELLOW MAN [THOU MAYEST PLUCK THE EARS WITH THINE HAND] — In this case, too, Scripture is referring to a l a b o u r e r *in the field* (cf. Siphre; B. Mets. 87b).

24. **(1)** כי מצא בה ערות דבר [WHEN A MAN HATH TAKEN A WIFE, AND MARRIED HER, AND IT COMES TO PASS THAT SHE FINDS NO FAVOUR IN HIS EYES,] BECAUSE HE HATH FOUND SOME SCANDALOUS THING IN HER; [THEN LET HIM WRITE A BILL OF DIVORCEMENT ... AND SEND HER AWAY ...] — it is his duty to divorce her because she should not find favour in his eyes (cf. Gitt. 90a)[1]). **(2)** לאיש אחר [AND WHEN SHE IS GONE OUT OF HIS HOUSE, AND HATH GONE AND BECOME] "ANOTHER" MAN'S WIFE — He is "*another*" (a *d i f f e r e n t*) *man*, not one of a pair with the first: he turned the wicked *woman* out of his house, whilst this man hath taken her into *his house* (Gitt. 90b). **(3)** ושנאה האיש האחרון AND IF THE LATTER HUSBAND HATE HER — (these words lit. mean: and the other will hate her): Scripture tells you that in the end he will hate her and divorce her, and if not, she will bury him (be the cause of his death) as it states "or if the latter husband die" (Siphre)[2]). **(4)** אחרי אשר הטמאה [HER FIRST HUSBAND ... MAY NOT TAKE HER AGAIN TO BE HIS WIFE] AFTER THAT SHE IS DEFILED — *these words are intended* to include *in the prohibition* a faithless

NOTES

1) See Appendix.

2) Scripture does not use in his case the conditional clause ואם ישנאה "and i f the latter husband hate her", but makes the definite statement ושנאה, "and the latter husband w i l l hate her". Indeed, the very fact that Scripture uses a stronger expression in the case of the second husband (ושנאה in contradistinction to והיה אם לא תמצא חן used of the first union) suggests the idea that no harmonious union can be anticipated with a woman who has been divorced because some "scandalous thing" (ערות דבר) has been found in her.

כו כִּ֤י תָבֹא֙ בְּקָמַ֣ת רֵעֶ֔ךָ וְקָטַפְתָּ֥ מְלִילֹ֖ת בְּיָדֶ֑ךָ וְחֶרְמֵשׁ֙
לֹ֣א תָנִ֔יף עַ֖ל קָמַ֥ת רֵעֶֽךָ׃ ס כד א כִּֽי־יִקַּ֥ח אִ֛ישׁ
אִשָּׁ֖ה וּבְעָלָ֑הּ וְהָיָ֞ה אִם־לֹ֧א תִמְצָא־חֵ֣ן בְּעֵינָ֗יו כִּֽי־
מָ֤צָא בָהּ֙ עֶרְוַ֣ת דָּבָ֔ר וְכָ֨תַב לָ֜הּ סֵ֤פֶר כְּרִיתֻת֙ וְנָתַ֣ן
בְּיָדָ֔הּ וְשִׁלְּחָ֖הּ מִבֵּיתֽוֹ׃ ב וְיָצְאָ֖ה מִבֵּית֑וֹ וְהָלְכָ֖ה
וְהָיְתָ֥ה לְאִישׁ־אַחֵֽר׃ ג וּשְׂנֵאָהּ֮ הָאִ֣ישׁ הָאַחֲרוֹן֒ וְכָ֨תַב
לָ֜הּ סֵ֤פֶר כְּרִיתֻת֙ וְנָתַ֣ן בְּיָדָ֔הּ וְשִׁלְּחָ֖הּ מִבֵּית֑וֹ א֣וֹ כִ֤י
יָמוּת֙ הָאִ֣ישׁ הָאַחֲר֔וֹן אֲשֶׁר־לְקָחָ֥הּ ל֖וֹ לְאִשָּֽׁה׃ ד לֹֽא־
יוּכַ֣ל בַּעְלָ֣הּ הָֽרִאשׁ֣וֹן אֲשֶׁר־שִׁ֠לְּחָהּ לָשׁ֨וּב לְקַחְתָּ֜הּ
לִֽהְי֧וֹת ל֣וֹ לְאִשָּׁ֗ה אַחֲרֵי֙ אֲשֶׁ֣ר הֻטַּמָּ֔אָה כִּֽי־תוֹעֵבָ֥ה
הִ֖וא לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וְלֹ֤א תַחֲטִיא֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ נַחֲלָֽה׃ ס ששי ה כִּֽי־יִקַּ֥ח אִישׁ֙ אִשָּׁ֣ה
חֲדָשָׁ֔ה לֹ֤א יֵצֵא֙ בַּצָּבָ֔א וְלֹא־יַעֲבֹ֥ר עָלָ֖יו לְכָל־דָּבָ֑ר

אונקלוס

בְּכַרְמָא דְחַבְרָךְ וְתֵיכוּל עִנְבִין כְּנַפְשָׁךְ לְמִשְׂבַּע וּלְמָאנָךְ לָא תִתֵּן: כו אֲרֵי תִתַּגַּר בְּקָמְתָא דְחַבְרָךְ וְתִקְטוֹף דְּמָלְיָן בִּידָךְ וּמַגְּלָא לָא תְרִים עַל קָמְתָא דְחַבְרָךְ: א אֲרֵי יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא וְיִבְעֲלִנַּהּ וִיהֵי אִם לָא תַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי אֲרֵי אַשְׁכַּח בַּהּ עֲבֵרַת פִּתְגָּם וְיִכְתּוֹב לַהּ גֵּט פִּטּוּרִין וְיִתֵּן בִּידַהּ וְיִפְטְרִנַּהּ מִבֵּיתֵהּ: ב וְתִפּוֹק מִבֵּיתֵהּ וּתְהָךְ וּתְהֵי לִגְבַר אָחֳרָן: ג וְיִסְנְנַהּ גַּבְרָא בַתְרָאָה וְיִכְתּוֹב לַהּ גֵּט פִּטּוּרִין וְיִתֵּן בִּידַהּ וְיִפְטְרִנַּהּ מִבֵּיתֵהּ אוֹ אֲרֵי יְמוּת גַּבְרָא בַתְרָאָה דְּנַסְבַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ: ד לֵית לַהּ רְשׁוּ לְבַעְלַהּ קַדְמָאָה דִּי פַטְרַהּ לְמְתוּב לְמִסְבַהּ לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְאִנְתּוּ בָּתַר דִּי אִסְתְּאָבַת אֲרֵי מְרַחֲקָא הִיא קֳדָם יְיָ וְלָא תְחַיֵּב יָת אַרְעָא דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא: ה אֲרֵי יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא חֲדַתָּא לָא יִפּוֹק בְּחֵילָא וְלָא יַעְבַּר עֲלוֹהִי לְכָל

רש״י

אֲבָל אִם בָּא לַעֲדוֹר וּלְקַשְׁקֵשׁ אֵינוֹ אוֹכֵל (שם פ״ז): (כו) כי תבא בקמת רעך. אַף זוֹ בְּפוֹעֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר:

כד (א) כי מצא בה ערות דבר. מִצְוָה עָלָיו לְגָרְשָׁהּ, שֶׁלֹּא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו (גיטי צ׳): (ב) לאיש אחר. אֵין זֶה בֶּן זוּגוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, הוּא הוֹצִיא רְשָׁעָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְזֶה הִכְנִיסָהּ (שם): (ג) ושנאה האיש האחרון. הַכָּתוּב מְבַשְּׂרוֹ שֶׁסּוֹפוֹ לִשְׂנֹאתָהּ, וְאִם לָאו קוֹבַרְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר או כי ימות (ספרי): (ד) אחרי אשר הטמאה. לְרַבּוֹת סוֹטָה שֶׁנִּסְתְּרָה (ספרי;

but he shall be free at home one year, and shall cheer up his wife whom
he hath taken. 6 No man shall take the handmill or the upper millstone
to pledge: for he taketh *a man's* life to pledge. 7 If a man be found
stealing any of his brethren of the children of Israel, and maketh
merchandize of him, or selleth him; then that thief shall die; and thou
shalt put evil away from among you. 8 Take heed in the affliction of
leprosy, that thou observe diligently, and do according to all that the
priests the Levites shall teach you: as I commanded them, *so* ye shall
observe to do. 9 Remember what the Eternal thy God did unto Miriam
by the way, after that ye were come forth out of Egypt. 10 When thou
doest lend thy fellow *man* a loan of any thing, thou shalt not
go into his house to fetch his pledge. 11 Thou shalt stand abroad,

רש"י

wife (סוטה) who had been in privacy (had committed adultery) *with another man* (Siphre; Jeb. 11b)[1]). **(5)** אשה חדשה [WHEN A MAN HATH TAKEN] A NEW WIFE [HE SHALL NOT GO OUT TO THE HOST] — *i.e.*, one that is new to him, even though she be a widow; but it excludes *the case of* one who re-marries his divorced wife (Siphre; Sota 44a; cf., however, Targ. Jon.). ולא יעבר *lit.*, NEITHER SHALL PASS UPON HIM (i.e., be obligatory upon him) any army matter, לכל דבר AS REGARDS ANYTHING that is a requirement of the army: not to supply water and food, nor to repair the roads, whilst those who returned from the battle array at the bidding of the priest, *e.g.*, one who had built a *new* house and had not yet dedicated it, or one who had betrothed a woman and had not yet taken her to wife (XX. 5—7), are bound to supply water and food and to repair roads (Siphre; Sota 44a)[2]). יהיה לביתו [HE SHALL BE FREE] AT HOME (or, as it may be literally translated: [FREE] FOR HIS HOUSE) — *i.e.*, also on account of his *new* house[3]) (not only on account of his recent marriage, as stated in the text): if he has built a new house *and only just* dedicated it (not lived in it a full year), and *similarly*, if he has planted a vineyard and has *only just begun to* eat of its fruits (not enjoyed its produce the full fourth year), he need not leave his house for the requirements of war. *This Halacha is derived from the text as follows:* יהיה HE SHALL BE — *This is intended* to include the vineyard[4]), לביתו This is *the mention of* "his house". ושמח *means* HE SHALL GLADDEN [HIS WIFE], its *correct* Targum rendering *therefore* is: וְיַחְדֵּי יָת אתתה *which expresses this;* he, however, who reads in the Targum וְיֶחְדֵּי עִם אתתה "he shall rejoice with his wife" is in error, for this is not the Targum equivalent of וְשִׂמַּח (Piel) but of וְשָׂמַח (Kal). **(6)** לא יחבל NO MAN SHALL TAKE [THE LOWER OR THE UPPER MILLSTONE] AS PLEDGE — *i.e.* if one comes to demand a pledge through the court for his debt he should not take as a pledge anything by which food is prepared (B. Mets. 113b, 115a)[5]). רחים is the lower, ורכב is the upper *millstone.* **(7)** כי ימצא IF [A MAN] BE FOUND [STEALING . . .] — Found *whe doing so* by witnesses and after legal warning. This, too, is *the meaning in* all *cases where a form of the verb* מצא *is used* in the Torah, *under similar circumstances* (Mech. Ex. on XXI. 16; Siphre)[6]). והתעמר בו AND MAKETH MERCHANDIZE OF HIM — he is not liable *to the death penalty* until he uses him *as a slave* (cf. Siphre; Sanh. 85b). **(8)** השמר בנגע צרעת TAKE HEED IN THE AFFLICTION OF LEPROSY — *take heed* that you pluck not out the symptoms of uncleanness (cf. Lev. ch. XIII.), nor cut out the leprous spot (Macc. 22a). ככל אשר יורו אתכם ACCORDING TO ALL THAT [THE PRIESTS . . .] SHALL TEACH YOU — whether to place *the leper* in quarantine, or to declare him definitely unclean or clean. **(9)** זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים REMEMBER WHAT THE LORD THY GOD DID UNTO MIRIAM — if you wish to guard yourself against being stricken

NOTES

For Notes 1—6 see Appendix.

נָקִ֞י יִהְיֶ֤ה לְבֵיתוֹ֙ שָׁנָ֣ה אֶחָ֔ת וְשִׂמַּ֖ח אֶת־אִשְׁתּ֥וֹ
אֲשֶׁר־לָקָֽח׃ ו לֹא־יַחֲבֹ֥ל רֵחַ֖יִם וָרָ֑כֶב כִּי־נֶ֖פֶשׁ ה֥וּא
חֹבֵֽל׃ ס ז כִּֽי־יִמָּצֵ֣א אִ֗ישׁ גֹּנֵ֨ב נֶ֤פֶשׁ מֵאֶחָיו֙ מִבְּנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל וְהִתְעַמֶּר־בּ֖וֹ וּמְכָר֑וֹ וּמֵת֙ הַגַּנָּ֣ב הַה֔וּא
וּבִֽעַרְתָּ֥ הָרָ֖ע מִקִּרְבֶּֽךָ׃ ס ח הִשָּׁ֧מֶר בְּנֶֽגַע־הַצָּרַ֛עַת
לִשְׁמֹ֥ר מְאֹ֖ד וְלַעֲשׂ֑וֹת כְּכֹל֩ אֲשֶׁר־יוֹר֨וּ אֶתְכֶ֜ם
הַכֹּהֲנִ֧ים הַלְוִיִּ֛ם כַּאֲשֶׁ֥ר צִוִּיתִ֖ם תִּשְׁמְר֥וּ לַעֲשֽׂוֹת׃
ט זָכ֕וֹר אֵ֛ת אֲשֶׁר־עָשָׂ֛ה יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לְמִרְיָ֑ם בַּדֶּ֖רֶךְ
בְּצֵאתְכֶ֥ם מִמִּצְרָֽיִם׃ ס י כִּֽי־תַשֶּׁ֥ה בְרֵֽעֲךָ֖ מַשַּׁ֣את
מְא֑וּמָה לֹא־תָבֹ֥א אֶל־בֵּית֖וֹ לַעֲבֹ֥ט עֲבֹטֽוֹ׃ יא בַּח֖וּץ

אונקלוס

מִדְּעַם פְּנֵי יְהֵי לְבֵיתֵהּ שַׁתָּא חֲדָא וְיַחְדֵּי יָת אִתְּתֵהּ דִּי נְסַב׃ ו לָא יִסַּב מַשְׁכּוֹנָא
רֵחְיָא וְרִכְבָּא אֲרֵי בְהוֹן מִתְעֲבֵד מְזוֹן לְכָל נְפַשׁ׃ ז אֲרֵי יִשְׁתְּכַח גְּבַר גָּנֵב נַפְשָׁא
מֵאֲחוֹהִי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתַּגַּר בֵּהּ וִיזַבְּנִנֵּהּ וְיִתְקְטֵל גַּנָּבָא הַהוּא וּתְפַלֵּי עָבֵד
דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃ ח אִסְתַּמַּר בְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ לְמִטַּר לַחֲדָא וּלְמֶעְבַּד כְּכֹל דִּי יַלְּפוּן
יָתְכוֹן כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי כְּמָא דִּי פַקֵּדְתִּנּוּן תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד׃ ט הֱוֵי דְכִיר יָת דִּי עֲבַד
יְיָ אֱלָהָךְ לְמִרְיָם בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם׃ י אֲרֵי תִרְשֵׁי בְּחַבְרָךְ רְשׁוּ מִדְּעַם
לָא תֵעוֹל לְבֵיתֵהּ לְמִסַּב מַשְׁכּוֹנֵהּ׃ יא בְּבָרָא תְּקוּם וְגַבְרָא דִּי אַתְּ רָשֵׁי בֵהּ יַפֵּק

רש״י

(יב׳ י״א)׃ (ה) אשה חדשה. שֶׁהִיא חֲדָשָׁה לוֹ וַאֲפִילוּ אַלְמָנָה, פְּרָט לְמַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ (ספרי; סוטה מ״ד)׃ ולא יעבר עליו. דְּבַר הַצָּבָא לכל דבר שֶׁהוּא צוֹרֶךְ הַצָּבָא, לֹא לְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן וְלֹא לְתַקֵּן הַדְּרָכִים אֲבָל הַחוֹזְרִים מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה עַל פִּי כֹהֵן, כְּגוֹן בָּנָה בַיִת וְלֹא חֲנָכוֹ, אוֹ אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ, מְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים (שם)׃ יהיה לביתו. אַף בִּשְׁבִיל בֵּיתוֹ, אִם בָּנָה בַיִת וַחֲנָכוֹ וְאִם נָטַע כֶּרֶם וְחִלְּלוֹ אֵינוֹ זָז מִבֵּיתוֹ בִּשְׁבִיל צָרְכֵי הַמִּלְחָמָה, יהיה לְרַבּוֹת אֶת כַּרְמוֹ, לביתו זֶה בֵּיתוֹ׃ ושמח. יְשַׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ וְיַחְדֵּי יָת אִתְּתֵהּ, וְהַמְתַרְגֵּם וְיֶחְדֵּי עִם אִתְּתֵהּ טוֹעֶה הוּא, שֶׁאֵין זֶה תַּרְגּוּם שֶׁל וְשָׂמַח אֶלָּא שֶׁל וְשִׂמַּח׃ (ו) לא יחבל. אִם בָּא לְמַשְׁכְּנוֹ עַל חוֹבוֹ בְּבֵית דִּין לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ בִּדְבָרִים שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶן אוֹכֶל נֶפֶשׁ (ב״מ קי״ג)׃ רחים. הִיא הַתַּחְתּוֹנָה׃ ורכב. הִיא הָעֶלְיוֹנָה׃ (ז) כי ימצא. בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה, וְכֵן כָּל יִמָּצֵא שֶׁבַּתּוֹרָה׃ והתעמר בו. אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ׃ (ח) השמר בנגע הצרעת. שֶׁלֹּא תִתְלוֹשׁ סִימָנֵי טֻמְאָה וְלֹא תָקוּץ אֶת הַבַּהֶרֶת (מכ׳ כ״ב)׃ ככל אשר יורו אתכם. אִם לְהַסְגִּיר אִם לְהַחְלִיט אִם לְטַהֵר׃ (ט) זכור את אשר עשה ה׳ אלהיך למרים. אִם בָּאתָ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִלְקֶה בְּצָרַעַת אַל תְּסַפֵּר לְשׁוֹן הָרָע, זְכוֹר הֶעָשׂוּי לְמִרְיָם שֶׁדִּבְּרָה בְאָחִיהָ וְלָקְתָה בִנְגָעִים

and the man to whom thou dost lend shall bring out the pledge abroad
unto thee. [12]And if the man *be* poor, thou shalt not sleep in his pledge:
[13]In any case thou shalt restore to him the pledge when the sun goeth
down, that he may lie down in his *own* raiment, and bless thee: and it
shall be righteousness unto thee before the Eternal thy God. [14]Thou shalt
not wrong an hired servant *that is* poor and needy, *whether he be* of
thy brethren, or of any strangers that *are* in thy land within thy
gates: [15]At his day thou shalt give *him* his hire, neither shall
the sun go down upon it; for he *is* poor, and setteth his heart
upon it: lest he call against thee unto the Eternal, and it be sin
unto thee. [16]Fathers shall not be put to death for children, neither
shall children be put to death for fathers: every man shall be
put to death for his own sin. [17]Thou shalt not pervert the judgment of

רש"י

with leprosy, do not speak slander! Remember what was done unto Miriam who spoke *slander* against her brother and was stricken with a *leprous* plague! (cf. Siphre). **(10)** כי תשה ברעך *means*, WHEN THOU EXACTEST A DEBT FROM THY FELLOW MAN; משאת מאומה *means*, A DEBT OF ANYTHING (never mind what it may be). **(12)** לא תשכב בעבטו THOU SHALT NOT SLEEP IN HIS PLEDGE — *This means*, thou shalt not go to sleep having his pledge with thee[1]) (Siphre; B. Mets. 111b). **(13)** כבוא השמש [THOU SHALT RESTORE HIM THE PLEDGE] WHEN THE SUN GOETH DOWN — if it be a night garment; whilst if it be a garment worn during the day restore it to him in the morning. This, indeed, has already been written in *the section beginning with the words* ואלה המשפטים (Ex. XXII. 25) "Restore it unto him till the going down of the sun" *which means:* restore it unto him f o r t h e w h o l e d a y and at nightfall you may take it *again till the daybreak of the next morning* (cf. Rashi ib. and Note thereon). וברכך AND HE WILL BLESS THEE — and even though he will not bless thee, under any circumstances, ולך תהיה צדקה IT SHALL BE RIGHTEOUSNESS UNTO THEE [BEFORE THE LORD THY GOD] (Siphre)[2]). **(14)** לא תעשק שכיר THOU SHALT NOT WRONG ANY HIRED SERVANT — But has not this already been stated *in Leviticus XIX. 13?* But *it is repeated here* to make one transgress in respect of the *hired servant who is* p o o r (i. e., if he wrongs such a person) t w o negative commands, *for the meaning of the text here is:* thou shalt not suppress the wages of an hired servant w h o i s poor and needy. (The meaning is not: thou shalt not wrong a hired servant, the poor and the needy). As to the well-to-do *hired servant* one has already been prohibited to wrong him (Lev. XIX. 13): "thou shalt not wrong thy neighbour" (B. Mets. 61a)[3]). אביון is one who longs for e v e r y t h i n g, (lacks all the necessities of life; cf. Rashi on XV. 4) מגרך [WHETHER HE BE OF THY BRETHREN, OR] OF ANY STRANGERS — this refers to a "proselyte of righteousness" (who embraces the entire Jewish Faith out of conviction), בשעריך [STRANGERS THAT ARE] WITHIN THY GATES — this refers to a stranger who *has undertaken not to worship idols (i. e. who has been converted to the fundamental tenet of Judaism) but* eats carrion (does not care for the other commandments of the Torah). אשר בארצך [OF ANY STRANGERS] THAT ARE IN THY LAND — *this is intended* to include *in the prohibition of withholding what is due to one's neighbour* the payment for *using his* animals or utensils (B. Mets. 111b)[4]). **(15)** ואליו הוא נשא את נפשו *means*, for the sake of this hire he exposes his life *even* unto death: he climbs up a *steep* staircase or hangs on to a *high* tree *to do his work* (Siphre; B. Mets. 112a). והיה בך חטא [LEST HE CALL AGAINST THEE UNTO THE LORD,] AND IT BE SIN UNTO THEE — under any circumstances, *even if he does not call against thee to the Lord,* but greater haste is made to punish *thee* because of him who cries (Siphre;

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ
אֶת־הַעֲבוֹט הַחוּצָה׃ יב וְאִם־אִישׁ עָנִי הוּא לֹא
תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ׃ יג הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת־הַעֲבוֹט כְּבוֹא
הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרְכֶךָּ וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס שביעי יד לֹא־תַעֲשֹׁק שָׂכִיר
עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ
בִּשְׁעָרֶיךָ׃ טו בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו
הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ
וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ ס
טז לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־
אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃ ס יז לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט

אונקלוס

לְוָתָךְ יָת מַשְׁכּוֹנָא לְבָרָא׃ יב וְאִם גְּבַר מִסְכֵּן הוּא לָא תִשְׁכּוּב בְּמַשְׁכּוֹנֵהּ׃
יג אֲתָבָא תָתֵיב לֵהּ מַשְׁכּוֹנָא כְּמֵעַל שִׁמְשָׁא וְיִשְׁכּוּב בִּכְסוּתֵהּ וִיבָרְכִנָּךְ וְלָךְ תְּהֵי
זְכוּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ יד לָא תַעְשׁוֹק אֲגִירָא עַנְיָא וּמִסְכֵּנָא מֵאֲחָיךְ אוֹ מִגִּיּוֹרָךְ
דִּי בְאַרְעָךְ בְּקִרְוָיךְ׃ טו בְּיוֹמֵהּ תִּתֵּן אַגְרֵהּ וְלָא תֵעוּל עֲלוֹהִי שִׁמְשָׁא אֲרֵי עַנְיָא
הוּא וְלֵהּ הוּא מְסַר יָת נַפְשֵׁהּ וְלָא יִקְרֵי עֲלָךְ קֳדָם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא׃ טז לָא
יְמוּתוּן אֲבָהָן עַל פּוּם בְּנִין וּבְנִין לָא יְמוּתוּן עַל פּוּם אֲבָהָן אֱנָשׁ בְּחוֹבֵהּ יְמוּתוּן׃

רש"י

(עי' ספרי): (י) כי תשה ברעך. תָּחוֹב בַּחֲבֵרְךָ: משאת מאומה. חוֹב שֶׁל כְּלוּם: (יב) לא
תשכב בעבטו. לֹא תִשְׁכַּב וַעֲבוֹטוֹ אֶצְלְךָ (ספרי; ב"מ קי"ד): (יג) כבוא השמש. אִם
כְּסוּת לַיְלָה הוּא, וְאִם כְּסוּת יוֹם הַחֲזִירֵהוּ בַבֹּקֶר, וּכְבָר כָּתוּב בְּוְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (כ"ב)
עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ — כָּל הַיּוֹם תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ, וּבְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ תִּקָּחֶנּוּ: וברכך. וְאִם
אֵינוֹ מְבָרֶכְךָ, מִכָּל מָקוֹם ולך תהיה צדקה (ספרי): (יד) לא תעשק שכיר. וַהֲלֹא כְּבָר
כָּתוּב? אֶלָּא לַעֲבוֹר עַל הָאֶבְיוֹן בִּשְׁנֵי לָאוִין, לֹא תַעֲשֹׁק שְׂכַר שָׂכִיר שֶׁהוּא עָנִי וְאֶבְיוֹן,
וְעַל הֶעָשִׁיר כְּבָר הֻזְהַר (ויק' י"ט) לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ (במ' ס"א): אביון. הַתָּאֵב לְכָל
דָּבָר: מגרך. זֶה גֵּר צֶדֶק: בשעריך. זֶה גֵּר תּוֹשָׁב הָאוֹכֵל נְבֵלוֹת: אשר בארצך. לְרַבּוֹת
שְׂכַר בְּהֵמָה וְכֵלִים (ב"מ קי"א): (טו) ואליו הוא נשא את נפשו. אֶל הַשָּׂכָר הַזֶּה הוּא
נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת, עָלָה בַכֶּבֶשׁ וְנִתְלָה בָאִילָן (ספרי; ב"מ קי"ב): והיה בך חטא. מִכָּל
מָקוֹם, אֶלָּא שֶׁמְּמַהֲרִין לִפָּרַע עַל יְדֵי הַקּוֹרֵא (ספרי): (טז) לא יומתו אבות על בנים.
בְּעֵדוּת בָּנִים, וְאִם תֹּאמַר בַּעֲוֹן בָּנִים, כְּבָר נֶאֱמַר איש בחטאו יומתו (ספרי; סנה' כ"ז):
איש בחטאו יומתו, אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ מֵת בַּעֲוֹן אָבִיו, וְהַקְּטַנִּים מֵתִים בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם בִּידֵי

the stranger, of the fatherless; nor take a widow's garment to pledge:
18But thou shalt remember that thou wast a servant in Egypt, and the
Eternal thy God released thee thence: therefore I command thee to do
this thing. 19When thou reapest thine harvest in thy field, and hast
forgot a sheaf in the field, thou shalt not return to take it: it shall be
for the stranger, for the fatherless, and for the widow: that the Eternal
thy God may bless thee in all the work of thine hands. 20When thou
beatest thine olive-tree, thou shalt not go over the boughs again: it
shall be for the stranger, for the fatherless, and for the widow. 21When
thou gatherest the grapes of thy vineyard, thou shalt not glean *it* after-
wards: it shall be for the stranger, for the fatherless, and for the widow.
22And thou shalt remember that thou wast a servant in the land of
Egypt; therefore I command thee to do this thing.

25. 1If there be a quarrel between men; and they step

רש"י

cf. Rashi XV. 9). **(16)** לא יומתו אבות על בנים FATHERS SHALL NOT BE PUT TO DEATH על בנים — *i.e.* by the e v i d e n c e of *their* children. But if you say *it means* "for the s i n of their children", *then it would be redundant for* it goes on to state "every man shall be put to death for his own sin" (Siphre; Sanh. 27b). איש בחטאו יומתו EVERY MAN SHALL BE PUT TO DEATH FOR HIS OWN SIN — *This suggests:* but one who is not *yet* an איש, a man, does *sometimes* die on account of his father's sins: little children *sometimes* die by a visitation of God because of their parents' sins (Siphre). **(17)** לא תטה משפט גר יתום THOU SHALT NOT PERVERT THE JUDGMENT OF THE STRANGER, OR OF THE FATHERLESS — and with regard to the well-to-do one has already been forbidden *to do so* (XVI. 19): "Thou shalt not wrest judgment", (which is a g e n e r a l prohibition including both poor and rich), but it (Scripture) repeats it regarding the poor in order to make one *who wrests the judgment of the poor* transgress t w o negative commands. Because it is easier to wrest the judgment of the *defenceless* poor than that of the rich, therefore Scripture lays down a prohibition regarding him a second time (Siphre). ולא תחבל NOR TAKE [A WIDOW'S GARMENT] TO PLEDGE — *The term* חבל *refers to taking a pledge* not at the time when the loan is transacted (but when defoult is made in payment) (cf. B. Mets. 115a; see also Rashi on Ex. XXII. 25). **(18)** וזכרת BUT THOU SHALT REMEMBER [THAT THOU WAST A SERVANT IN EGYPT AND THE LORD THY GOD RELEASED THEE THENCE] — I released thee only with the view that you should observe my statutes even though there be monetary loss in the matter. **(19)** ושכחת עמר [WHEN THOU REAPEST THY HARVEST IN THY FIELD] AND HAST FORGOT A SHEAF ... [THOU SHALT NOT RETURN TO TAKE IT] — *a s h e a f*, but not a stack *of corn* (Siphre). Hence they (the Rabbis) said, "A s h e a f that contains two Seahs of grain which one has forgotten *in the field*, does not come under the term of שכחה (a forgotten sheaf)" (Peah VI. 6)[1]). בשדה [AND HAST FORGOT ...] IN

NOTES

[1]) It is evident that Scripture does not insist on the fact that the forgotten thing be a sheaf. It uses this term because it usually denotes a comparatively small quantity of grain, but if the grain has been made up into very large sheaves containing two Seahs it is not to be regarded as being subject to the law laid down here.

גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה׃ יח וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד
הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל־כֵּן
אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס יט כִּי תִקְצֹר
קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב
לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ס כ כִּי תַחְבֹּט
זֵיתְךָ לֹא תְפַאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה
יִהְיֶה׃ כא כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר
לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ כב וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס כה א כִּי־יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים

אונקלוס

יז לָא תַצְלֵי דִּין גִּיוֹרָא וְיִתַּמָּא וְלָא תִסַּב מַשְׁכּוֹנָא כְּסוּ אַרְמְלָא׃ יח וְתִדְכַּר אֲרֵי
עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּמִצְרַיִם וּפָרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִתַּמָּן עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּדָךְ לְמֶעְבַּד יָת
פִּתְגָּמָא הָדֵין׃ יט אֲרֵי תִחְצוֹד חֲצָדָךְ בְּחַקְלָךְ וְתִנְשֵׁי עֻמְרָא בְּחַקְלָא לָא תְתוּב
לְמִסְבֵהּ לְגִיוֹרָא לְיִתַּמָּא וּלְאַרְמְלָא יְהֵי בְּדִיל דִּיבָרֵכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל עוֹבָדֵי יְדָךְ׃
כ אֲרֵי תַחְבּוֹט זֵיתָךְ לָא תְפַלֵּי בַּתְרָךְ לְגִיוֹרָא לְיִתַּמָּא וּלְאַרְמְלָא יְהֵי׃ כא אֲרֵי
תִקְטוֹף כַּרְמָךְ לָא תְעַלֵּל בַּתְרָךְ לְגִיוֹרָא לְיִתַּמָּא וּלְאַרְמְלָא יְהֵי׃ כב וְתִדְכַּר אֲרֵי
עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּדָךְ לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין׃

רש״י

שָׁמַיִם (ספרי): (יז) לא תטה משפט גר יתום, וְעַל הֶעָשִׁיר כְּבָר הֻזְהַר (דב׳ ט״ז) לא תטה משפט, וְשָׁנָה בֶּעָנִי לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין, לְפִי שֶׁנָּקֵל לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט עָנִי יוֹתֵר מִשֶּׁל עָשִׁיר, לְכָךְ הִזְהִיר וְשָׁנָה עָלָיו (ספרי): ולא תחבל. שֶׁלֹּא בִשְׁעַת הַלְוָאָה (עי׳ ב״מ קט״ו): (יח) וזכרת. עַל מְנָת כֵּן פְּדִיתִיךָ לִשְׁמוֹר חֻקּוֹתַי, אֲפִילוּ יֵשׁ חֶסְרוֹן כִּיס בַּדָּבָר: (יט) ושכחת עמר. וְלֹא גָדִישׁ, מִכָּאן אָמְרוּ עוֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ אֵינוֹ שִׁכְחָה (פאה ו׳ מ״ב): בשדה. לְרַבּוֹת שִׁכְחַת קָמָה, שֶׁשָּׁכַח מִקְצָתָהּ מִלִּקְצוֹר: לא תשוב לקחתו. מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁלְּאַחֲרָיו שִׁכְחָה, שֶׁלְּפָנָיו אֵינוֹ שִׁכְחָה, שֶׁאֵינוֹ בְּבַל תָּשׁוּב (פאה מ״ד; ב״מ י״א): למען יברכך. וְאַעַ״פּ שֶׁבָּאת לְיָדוֹ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, קַ״וָ לְעוֹשֶׂה בְּמִתְכַּוֵּן, אֱמוֹר מֵעַתָּה נָפְלָה סֶלַע מִיָּדוֹ וּמְצָאָהּ עָנִי וְנִתְפַּרְנֵס בָּהּ הֲרֵי הוּא מִתְבָּרֵךְ עָלֶיהָ (ספרי): (כ) לא תפאר. לֹא תִטּוֹל תִּפְאַרְתּוֹ מִמֶּנּוּ (חולי׳ קל״א), מִכָּאן שֶׁמַּנִּיחִין פֵּאָה לָאִילָן: אחריך. זוֹ שִׁכְחָה: (כא) לא תעולל. אִם מָצָאתָ בּוֹ עוֹלְלוֹת לֹא תִקָּחֶנָּה, וְאֵי זוֹ הִיא עוֹלְלוֹת? כָּל שֶׁאֵין לָהּ לֹא כָּתֵף וְלֹא נָטֵף, יֵשׁ לָהּ אֶחָד מֵהֶם הֲרֵי הִיא לְבַעַל הַבַּיִת

nigh unto judgment, that *the judges* may judge them; then they shall
justify the righteous, and condemn the wicked. 2And it shall be, if
the wicked *man be* worthy to be beaten, that the judge shall cause him
to fall down, and *one* shall smite him before his face, according to his
wickedness, by a *certain* number. 3Forty *stripes* he may give him, *and*
not exceed: lest *if* he should exceed, and smite him above these with
many stripes, then thy brother should seem vile unto thee. 4Thou shalt
not muzzle the ox when he treadeth out *the corn*. 5If brethren abide
together, and one of them die, and have no child, the wife of the dead
shall not marry abroad unto a stranger: her husband's brother
shall come unto her, and take her to him to wife, and perform
the duty of an husband's brother unto her. 6And it shall be,

רש״י

THE FIELD — *This apparently redundant word (it has just stated* בשרך*) is intended* to include under this law forgotten "standing corn" (קמה) — that one has forgotten to cut down p a r t of it (Siphre)[1]. לא תשוב לקחתו THOU SHALT NOT GO BACK TO TAKE IT — Hence they (the Rabbis) said: A sheaf which *lies* b e h i n d one is to be treated as שכחה, whilst one that lies in f r o n t of one is not to be treated as שכחה, for the *expression* "thou shalt not go b a c k [to take it]" is not applicable to it (Peah IV. 4; B. Mets. 11a). למען יברכך THAT [THE LORD THY GOD] BLESS THEE — although it came into his (the stranger's or the orphan's) hand without him (the owner) intending this; it follows logically *that he will certainly receive a blessing* if he does this intentionally! — You must therefore admit that if a Sela fell out of one's hand and a poor man found it and supports himself by it, then he will surely be blessed on that account (Siphre; cf. Rashi on Lev. V. 17 end). **(20)** לא תפאר — *This means:* thou shalt not *entirely* remove its (the olive tree's) glory (תפארת)

NOTES

1) Since the verse begins with the statement: when thou reapest thy harvest in t h y f i e l d, the word בשדה is redundant. Hence it is taken to signify, that which is still on the ground of the field. The word ושכחת must be repeated before בשדה. Rashi speaks of p a r t of the standing corn because it cannot refer to a field the farmer forgetting to reap the whole of it, since it states: כי תקצר קצירך וכו'.

וְנִגְּשׁ֥וּ אֶל־הַמִּשְׁפָּ֖ט וּשְׁפָט֑וּם וְהִצְדִּ֙יקוּ֙ אֶת־הַצַּדִּ֔יק
וְהִרְשִׁ֖יעוּ אֶת־הָרָשָֽׁע׃ ב וְהָיָ֛ה אִם־בִּ֥ן הַכּ֖וֹת הָרָשָׁ֑ע
וְהִפִּיל֤וֹ הַשֹּׁפֵט֙ וְהִכָּ֣הוּ לְפָנָ֔יו כְּדֵ֥י רִשְׁעָת֖וֹ בְּמִסְפָּֽר׃
ג אַרְבָּעִ֥ים יַכֶּ֖נּוּ לֹ֣א יֹסִ֑יף פֶּן־יֹסִ֨יף לְהַכֹּת֤וֹ עַל־אֵ֙לֶּה֙
מַכָּ֣ה רַבָּ֔ה וְנִקְלָ֥ה אָחִ֖יךָ לְעֵינֶֽיךָ׃ ד לֹא־תַחְסֹ֥ם שׁ֖וֹר
בְּדִישֽׁוֹ׃ ס ה כִּֽי־יֵשְׁב֨וּ אַחִ֜ים יַחְדָּ֗ו וּמֵ֨ת אַחַ֤ד מֵהֶם֙
וּבֵ֣ן אֵֽין־ל֔וֹ לֹא־תִהְיֶ֧ה אֵֽשֶׁת־הַמֵּ֛ת הַח֖וּצָה לְאִ֣ישׁ זָ֑ר
יְבָמָהּ֙ יָבֹ֣א עָלֶ֔יהָ וּלְקָחָ֥הּ ל֛וֹ לְאִשָּׁ֖ה וְיִבְּמָֽהּ׃ ו וְהָיָ֗ה

אונקלוס

א אֲרֵי יְהֵי דִין בֵּין גֻּבְרַיָא וְיִתְקָרְבוּן לְוָת דִּינָא וִידוּנְנּוּן וִיזַכּוּן יָת זַכָּאָה וִיחַיְבוּן
יָת חַיָּבָא׃ ב וִיהֵי אִם בַּר חַיָּבָא לְאַלְקָאָה חַיָּבָא וְיִרְמְנֵּהּ דַּיָּנָא וְיַלְקְנֵּהּ קֳדָמוֹהִי
כְּמִסַּת חוֹבְתֵהּ בְּמִנְיָן׃ ג אַרְבְּעִין יַלְקְנֵּהּ לָא יוֹסֵף דִּילְמָא יוֹסֵף לְאַלְקְיוּתֵהּ עַל
אִלֵּין מְחָא רַבָּא וְיֵקַל אֲחוּךְ לְעֵינָךְ׃ ד לָא תַחוּד פּוּם תּוֹרָא בְּדְיָשֵׁהּ׃ ה אֲרֵי
יִתְּבוּן אַחִין כַּחֲדָא וִימוּת חַד מִנְּהוֹן וּבַר לֵית לֵהּ לָא תְהֵי אִתַּת מֵתָנָא לִגְבַר
לִגְבַר חִלּוֹנָי יְבָמַהּ יֵעוּל עֲלַהּ וְיִסְּבַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ וְיִבְּמַהּ׃ ו וִיהֵי בוּכְרָא דִּי תְלִיד

רש״י

(ספרא)׃ וְרָאִיתִי בְּתַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי אֵי זוֹ הִיא כָּתֵף? פְּסִינָן זֶה עַל גַּב זֶה, וְנוֹף אֵלּוּ
הַתְּלוּיוֹת בְּשִׁדְרָה וְיוֹרְדוֹת (פאה ד׳ מ״ד)׃

כה (א) כי יהיה ריב. סוֹפָם לִהְיוֹת נִגָּשִׁים אֶל הַמִּשְׁפָּט. אֱמוֹר מֵעַתָּה אֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, מִי גָרַם לְלוֹט לִפְרוֹשׁ מִן הַצַּדִּיק? הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ מְרִיבָה׃ והרשיעו את הרשע. יָכוֹל כָּל הַמִּתְחַיְּבִין בַּדִּין לוֹקִין, תַּלְמוּד לוֹמַר (ב) והיה אם בן הכות הרשע. פְּעָמִים לוֹקֶה וּפְעָמִים אֵינוֹ לוֹקֶה, וּמִי הַלּוֹקֶה לָמוּד מִן הָעִנְיָן, לא תחסם שור בדישו — לָאו שֶׁלֹּא נִתַּק לַעֲשֵׂה (עי׳ ספרי; מכ׳ י״ג)׃ והפילו השפט. מְלַמֵּד שֶׁאֵין מַלְקִין אוֹתוֹ לֹא עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב אֶלָּא מֻטֶּה (מכ׳ כ״ב)׃ לפניו כדי רשעתו. וּלְאַחֲרָיו כְּדֵי שְׁתַּיִם, מִכָּאן אָמְרוּ מַלְקִין אוֹתוֹ שְׁתֵּי יָדוֹת מִלְּאַחֲרָיו וּשְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו (ספרי; מכ׳ כ״ב)׃ במספר. וְאֵינוֹ נָקוּד בְּמִסְפָּר, לִמֵּד שֶׁהִיא דְבוּקָה, לוֹמַר בְּמִסְפַּר אַרְבָּעִים וְלֹא אַרְבָּעִים שְׁלֵמִים, אֶלָּא מִנְיָן שֶׁהוּא סוֹכֵם וּמַשְׁלִים לְאַרְבָּעִים וְהֵן אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת (שם)׃ (ג) לא יסיף. מִכָּאן אַזְהָרָה לְמַכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ (עי׳ כתו׳ ל״ג)׃ ונקלה אחיך. כָּל הַיּוֹם קוֹרְאוֹ רָשָׁע וּמִשֶּׁלָּקָה קְרָאוֹ אָחִיךָ׃ (ד) לא תחסם שור. דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, וְהוּא הַדִּין לְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף הָעוֹשִׂים בִּמְלָאכָה שֶׁהִיא בְּדָבָר מַאֲכָל; אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר שׁוֹר? לְהוֹצִיא אֶת הָאָדָם (ספרי; ב״מ פ״ח)׃ בדישו. יָכוֹל יַחְסְמֶנּוּ מִבַּחוּץ תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תַחְסוֹם שׁוֹר מִכָּל מָקוֹם; וְלָמָּה נֶאֱמַר דַּיִשׁ? לוֹמַר לְךָ מַה דַּיִשׁ מְיֻחָד דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, אַף כָּל כַּיּוֹצֵא בוֹ, יָצָא הַחוֹלֵב וְהַמְגַבֵּן וְהַמְחַבֵּץ שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, יָצָא הַלָּשׁ וְהַמְקַטֵּף שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלָּה, יָצָא הַבּוֹדֵל בִּתְמָרִים וּבִגְרוֹגָרוֹת שֶׁנִּגְמְרָה

רש"י

wickedness", i. e., for o n e part of his wickedness, רשעתו being singular) — *in f r o n t* (on his chest) *corresponding to o n e part of his wickedness*, and on his back corresponding to t w o parts: hence they (the Rabbis) derived that one must give him (anyone sentenced to lashes) two-thirds on his back and one third on his chest (Siphre; Macc. 22b, 23a)[1]. בְּמספר BY A NUMBER — but it (the word) is not punctuated בַּמספר by t h e number; this shows that it is connected *with the following word*, to read בְּמִסְפַּר ארבעים, ["he shall smite him"] . . . by the number of forty, (i. e. by the number leading to forty), not, however, a full forty, but a number that leads up to the full total of forty, *i. e.*, forty less one[2]). **(3)** לא יסיף HE SHALL NOT EXCEED — From here *is derived* the prohibition referring to one who strikes his fellow man (cf. Keth. 33a)[3]). ונקלה אחיך WHEN THY BROTHER SHOULD SEEM VILE [UNTO THEE] — All the time it has been calling him "wicked" (vv. 1 and 2), but as soon as he has received the lashes it calls him "thy b r o t h e r"! (Siphre). **(4)** לא תחסם שור THOU SHALT NOT MUZZLE THE OX [WHEN HE TREADETH OUT THE CORN] — Scripture is speaking of what usually occurs, but the same law applies to any cattle, non-domesticated beast and fowl that are doing some work that is connected with food. But if so why does it (Scripture) state "ox"? To exclude a human being *from being subject to this law!* (i. e. that if he restrains a workman from eating whilst engaged on some operation connected with food, the master is exempt from flagellation usually inflicted on one who transgresses a negative commandment). בדישו WHEN HE TREADETH OUT THE CORN — One might *think that* one might muzzle it previous to that (lit., outside, i. e., before it starts working)! Scripture, however, states, "thou shalt not muzzle an ox" — *which implies thou shalt not muzzle it* under any circumstances. Then why is threshing mentioned?[4]). In order to tell you *the following:* What is threshing? Its characteristic is that it is *done on* a thing the work on which is not yet complete *to make it liable to tithing and the giving of Challah*, and which grows from the ground. So, too, *this prohibition applies only to* all *operations* which have similar characteristics: Thus there are excluded *from the prohibition "not to muzzle"* (i. e. you m a y restrain from eating) workmen who are engaged in milking, in cheese-making, or in pressing the moisture out of thick milk, *all of which operations are done on things* which do not grow from the ground; there are excluded, *also, the workmen* who are engaged in kneading, or in breaking the dough up into pieces for baking, for the work on it is *then* completed so that it becomes liable to Challah. There are

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

רש״י

from it, *i. e., its fruit* (Chul. 131a). Hence they (the Rabbis) *derived the law* that one must leave פאה (some quantity of fruit) *also* on fruit-trees *for the poor* (cf. Peah IV. 1). אחריך BEHIND THEE — This *implies* שכחה (forgotten fruit; that if he forgets to remove some fruit from the orchard, he must leave it for the poor). **(21)** לא תעולל [WHEN THOU GATHEREST THE GRAPES OF THY VINEYARD] THOU SHALT NOT GLEAN IT — *i. e.*, if you find tender grapes in it, thou shalt not take them away. And what are עוללות? *Clusters* which have neither כתף, "arms" nor נטף "drippings". If, however, they have one of these, then it belongs to the owner *of the vineyard* (not to the poor). (Cf. Rashi on Lev. XIX. 10 and our translation and Note thereon). — I have seen *the following* in the Jerusalem Talmud: What is כתף? *Where the* branches lie one upon the other: *whilst* נטף are those which hang down directly from the central stem (Peah VII. 4).

25. (1) כי יהיה ריב IF THERE BE A QUARREL [BETWEEN MEN] they will in the end have to approach the judges (because of a bodily injury inflicted by one on the other, since Scripture goes on to state, "and if the wicked man be worthy of l a s h e s", a punishment that can only follow, in the case of a quarrel, upon one of the parties receiving a blow). You must thus come to the conclusion that nothing good can come out of a quarrel. *Just think:* what was it that caused Lot to leave the righteous man (Abraham)? You must admit it was a *mere* quarrel (cf. Gen. XIII. 7—11; Siphre). והרשיעו את הרשע THEY SHALL CONDEMN THE WICKED — One might *think that* all who are found guilty in a law-suit are punished with lashes; Scripture, however, goes on to state, **(2)** והיה אם בן הכות הרשע AND IT SHALL BE, IF THE WICKED MAN BE WORTHY TO BE BEATEN, [... THAT THE JUDGE SHALL SMITE HIM] — *"If": you learn, therefore, that* sometimes he receives lashes and sometimes he does not receive lashes. Who it is that may be punished with lashes can be learnt from the context: (v. 4) "Thou shalt not muzzle the ox when he treadeth out *the corn*" — *which is* לאו שלא נתק לעשה a prohibition which is not attached to a positive command[1]) (cf. Siphre; Macc. 13b). והפילו השפט AND THE JUDGE SHALL CAUSE HIM TO FALL DOWN — This teaches that one is not lashed whilst standing or sitting but *only* when bending (Macc. 22b). לפניו כדי רשעתו [AND THE JUDGE SHALL ... SMITE HIM] IN FRONT ACCORDING TO HIS WICKEDNESS (כדי רשעתו may mean "as much as is sufficient for his

NOTES

1) A לאו the transgression of which one cannot make good by a succeeding act, as e. g., XXII. 6—7: לא תקח האם על הבנים ... שלח תשלח; for such a לאו Scripture does not prescribe lashes but is contented if it is repaired by obedience to the positive command.

that the first-born whom she beareth shall succeed in the name of his dead brother, that his name be not wiped out of Israel. 7And if the man like not to take his brother's wife, then let his brother's wife go up to the gate unto the elders, and say, My husband's brother refuseth to raise up unto his brother a name in Israel, he is not willing to perform the duty of my husband's brother: 8Then the elders of his city shall call him, and speak unto him: and he shall stand and say, I like not to take her: 9Then shall his brother's wife step nigh unto him before the eyes of the elders, and loose his shoe from off his foot, and spit before his face, and shall answer and say, So shall it be done unto that man that will not build up his brother's house. 10And his name shall be called in Israel, The house of him that hath his shoe loosed. 11When men strive together one with another, and the wife of the one approacheth to deliver her husband out of the hand of him that smiteth him, and putteth forth her hand, and layeth hold of him by the secrets;

רש"י

also excluded *the workmen* engaged in separating dates and figs from the mass, for the work on them is *then* completed so that they become liable to tithing. **(5)** כי ישבו אחים יחדו IF BRETHREN ABIDE TOGETHER, [AND ONE OF THEM DIE ... THE WIFE OF THE DEAD SHALL NOT MARRY ABROAD] — *This does not mean that they abide in one c i t y but* that they have one "abiding" in the world (that they were living at the same time) thus excluding *from the operation of this law* the wife of one's brother who never was in his "world" (i. e. a woman may not marry her brother-in-law who was born after her husband's death) (Siphre; Jeb. 17b). יחדו TOGETHER — *means* reciprocally associated (מיוחדים) in *the law of* inheritance (i. e. that they become the heirs of one another), thus excluding *from the duty of* יבום the brother on the mother's side[1]). ובן אין לו AND HE HAS NO SON — *The last two words suggest* עין עליו, investigate about him *whether he has descendants of any kind* — a son, or a daughter, or a son's son or a son's daughter, or a daughter's son or daughter's daughter (cf. Jeb. 22b)[2]). **(6)** והיה הבכור AND IT SHALL BE THE FIRSTBORN ... — It is the eldest brother who is to perform the duty of levirate marriage (Siphre; Jeb. 24a)[3]). אשר תלד WHOM SHE WILL BEAR — This excludes from the *operation of this law* a sterile woman, since she cannot bear. יקום על שם אחיו HE SHALL SUCCEED IN THE NAME OF HIS BROTHER — he who has married his (the deceased brother's) wife shall receive the portion of the dead *brother* in his father's property. ולא ימחה שמו THAT HIS NAME BE NOT WIPED OUT [OF ISRAEL] — thus excluding *from the levirate marriage* the wife of a castrate, whose name is *anyhow* wiped out (Jeb. 24a). **(7)** השערה — *Translate this* as the Targum *does:* to the gate of the court. **(8)** ועמד AND HE SHALL STAND [AND SAY] — *He must say this* standing (Siphre). ויאמר AND HE SHALL SAY — in the Holy Language. She, too, *has to make* her statements in the Holy Language (Jeb. 106b; cf. Siphre). **(9)** וירקה בפניו THEN SHE SHALL SPIT BEFORE HIS FACE — on the ground (not i n his face). אשר לא יבנה [SO SHALL IT BE DONE UNTO THAT MAN] THAT WILL NOT BUILD UP [HIS BROTHER'S HOUSE] — from here *the Rabbis derived the law* that one who has *once* given *his deceased brother's wife* חליצה shall not afterwards marry her, for it does not state "[Thus shall *it be done to the man*] who h a t h n o t built up *his brother's house*", but אשר לא יבנה: "[Thus shall be done to the man] that he s h a l l n e v e r b u i l d u p" —

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

הַבְּכוֹר֙ אֲשֶׁ֣ר תֵּלֵ֔ד יָק֕וּם עַל־שֵׁ֥ם אָחִ֖יו הַמֵּ֑ת וְלֹֽא־
יִמָּחֶ֥ה שְׁמ֖וֹ מִיִּשְׂרָאֵֽל׃ ז וְאִם־לֹ֤א יַחְפֹּץ֙ הָאִ֔ישׁ
לָקַ֖חַת אֶת־יְבִמְתּ֑וֹ וְעָלְתָה֩ יְבִמְתּ֨וֹ הַשַּׁ֜עְרָה אֶל־
הַזְּקֵנִ֗ים וְאָֽמְרָה֙ מֵאֵ֨ן יְבָמִ֜י לְהָקִ֨ים לְאָחִ֥יו שֵׁם֙
בְּיִשְׂרָאֵ֔ל לֹ֥א אָבָ֖ה יַבְּמִֽי׃ ח וְקָֽרְאוּ־ל֥וֹ זִקְנֵֽי־עִיר֖וֹ
וְדִבְּר֣וּ אֵלָ֑יו וְעָמַ֣ד וְאָמַ֔ר לֹ֥א חָפַ֖צְתִּי לְקַחְתָּֽהּ׃
ט וְנִגְּשָׁ֨ה יְבִמְתּ֣וֹ אֵלָיו֮ לְעֵינֵ֣י הַזְּקֵנִים֒ וְחָלְצָ֤ה נַעֲלוֹ֙
מֵעַ֣ל רַגְל֔וֹ וְיָרְקָ֖ה בְּפָנָ֑יו וְעָֽנְתָה֙ וְאָ֣מְרָ֔ה כָּ֚כָה יֵעָשֶׂ֣ה
לָאִ֔ישׁ אֲשֶׁ֥ר לֹא־יִבְנֶ֖ה אֶת־בֵּ֥ית אָחִֽיו׃ י וְנִקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ
בְּיִשְׂרָאֵ֑ל בֵּ֖ית חֲל֥וּץ הַנָּֽעַל׃ ס יא כִּֽי־יִנָּצ֨וּ אֲנָשִׁ֤ים
יַחְדָּו֙ אִ֣ישׁ וְאָחִ֔יו וְקָֽרְבָה֙ אֵ֣שֶׁת הָֽאֶחָ֔ד לְהַצִּ֥יל אֶת־
אִישָׁ֖הּ מִיַּ֣ד מַכֵּ֑הוּ וְשָׁלְחָ֣ה יָדָ֔הּ וְהֶחֱזִ֖יקָה בִּמְבֻשָֽׁיו׃

אונקלוס

יְקוּם עַל שְׁמָא דַאֲחוּהִי מִתָנָא וְלָא יִתְמְחֵי שְׁמֵהּ מִיִשְׂרָאֵל׃ ז וְאִם לָא יִצְבֵּי גַּבְרָא
לְמִסַּב יָת יִבִמְתֵּהּ וְתִסַּק יְבִמְתֵּהּ לִתְרַע בֵּית דִּינָא לָקֳדָם סָבַיָּא וְתֵימַר לָא צָבֵי
יְבָמִי לַאֲקָמָא לַאֲחוּהִי שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא אָבֵי יַבָּמִי׃ ח וְיִקְרוֹן לֵהּ סָבֵי קַרְתֵּהּ
וִימַלְלוּן עִמֵּהּ וִיקוּם וְיֵימַר לָא רָעֵנָא לְמִסְבַהּ׃ ט וְתִתְקְרַב יְבִמְתֵּהּ לְוָתֵהּ לָקֳדָם
סָבַיָּא וְתִשְׁרֵי סֵינֵהּ מֵעַל רַגְלֵהּ וְתֵרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי וְתָתֵב וְתֵימַר כְּדֵין יִתְעֲבֵד לְגַבְרָא
דִּי לָא יִבְנֵי יָת בֵּיתָא דַאֲחוּהִי׃ י וְיִתְקְרֵי שְׁמֵהּ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית שְׁרֵי סֵינָא׃
יא אֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין כַּחֲדָא גְּבַר וַאֲחוּהִי וְתִתְקְרֵב אִתַּת חַד לְשֵׁזָבָא יָת בַּעְלַהּ

רש״י

מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר (ספרי; ב״מ פ״ט)׃ (ה) כי ישבו אחים יחדו. שֶׁהָיְתָה לָהֶם יְשִׁיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, פְּרַט לְאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְעוֹלָמוֹ (ספרי; יב׳ י״ז)׃ יחדו. הַמְיֻחָדִים בְּנַחֲלָה, פְּרַט לְאָחִיו מִן הָאֵם (שם)׃ ובין אין לו. עַיֵּן עָלָיו. בֵּן אוֹ בַת אוֹ בֶן הַבֵּן אוֹ בַת הַבֵּן אוֹ בֶן הַבַּת אוֹ בַת הַבַּת (עי׳ יב׳ כ״ב)׃ (ו) והיה הבכור. גְּדוֹל הָאַחִים הוּא מְיַבֵּם אוֹתָהּ (ספרי; יב׳ כ״ד)׃ אשר תלד. פְּרַט לְאַיְלוֹנִית שֶׁאֵינָהּ יוֹלֶדֶת׃ יקום על שם אחיו. זֶה שֶׁיִּבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ יִטּוֹל נַחֲלַת הַמֵּת בְּנִכְסֵי אָבִיו׃ ולא ימחה שמו. פְּרַט לְאֵשֶׁת סָרִיס שֶׁשְּׁמוֹ מָחוּי (יב׳ כ״ד)׃ (ז) השערה. כְּתַרְגּוּמוֹ — לִתְרַע בֵּית דִּינָא׃ (ח) ועמד. בַּעֲמִידָה (ספרי)׃ ואמר. בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְאַף הִיא דְּבָרֶיהָ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ (יב׳ ק״ו; ספרי)׃ (ט) וירקה בפניו. עַל גַּבֵּי קַרְקַע (שם)׃ אשר לא יבנה. מִכַּאן לְמִי שֶׁחָלַץ שֶׁלֹּא יַחֲזוֹר וִיַבֵּם, דְּלָא כְתִיב אֲשֶׁר לֹא בָנָה, אֶלָּא אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה, כֵּיוָן שֶׁלֹּא בָנָה שׁוּב לֹא יִבְנֶה

12Then thou shalt hew off her hand, thine eye shalt not pity *her*. 13Thou
shalt not have in thy bag diverse weights, a great and a small. 14Thou
shalt not have in thine house diverse measures, a great and a small. 15*But*
thou shalt have a perfect and just weight, a perfect and just measure
shalt thou have; that thy days may be lengthened on the ground which
the Eternal thy God giveth thee. 16For all that do such things, *and* all
that do unrighteousness, *are* an abomination unto the Eternal thy God.
17Remember what Amalek did unto thee by the way, when ye
were gone forth out of Egypt; 18How he met thee by the way,
and smote the hindmost of thee, *even* all *that were* feeble
behind thee, when thou *wast* faint and weary; and he feared not

רש"י

because he has not built up, he shall never after build *it* up (Jeb. 10b; cf. Siphre). **(10)** ונקרא שמו וגו׳ AND HIS NAME SHALL BE CALLED [IN ISRAEL "THE HOUSE OF HIM THAT HATH HIS SHOE LOOSED"] — It is a duty of all those standing there to exclaim: חלוץ הנעל, "O, you who have had your shoe drawn off!", *as a term of contempt* (Siphre; Jeb. 106b). **(11)** כי ינצו אנשים WHEN MEN STRIVE TOGETHER, they will in the end come to blows, as it goes on to state "[and the wife approacheth to deliver her husband]" out of the hand of him who s m i t e t h him: No good can come out of a quarrel (Siphre; cf. Rashi on v. 1). **(12)** וקצת את כפה THEN THOU SHALT HEW OFF HER HAND — *i.e.*, she must pay m o n e y that is the equivalent of the shame to which he has been put, all according to *the social position of* the person who put him to shame and of him who was shamed. But *perhaps* this is not *the meaning*, but *that you should cut off* her hand, l i t e r a l l y?! It states, however, here לא תחוס, "*thine eye* shall not pity *her*" and it states there (XIX. 21) in *the laws concerning* the plotting witnesses "thou shalt not pity *them*"; now, what is the case there? It is monetary compensation (see Rashi on that passage)! So, too, monetary compensation *is* here intended (Siphre; cf. B. Kam. 28a). **(13)** אבן ואבן [THOU SHALT NOT HAVE IN THY BAG] DIVERSE STONES — *i.e.*, weights. גדולה וקטנה A GREAT AND A SMALL — *i.e. thou shalt not have* a large one that c o n t r a d i c t s the small one, — that one must not buy (lit., take) *goods* by the larger and sell (lit., give it back) by the smaller (Siphre)[1]. לא יהיה לך THOU SHALT NOT HAVE — *This suggests:* if you do so (if you have false weights), לא יהיה לך you will have nothing (you will become impoverished, being deprived of your property, as you have deprived others of theirs) (cf. Siphre). **(15)** אבן שלמה וצדק יהיה לך THOU SHALT HAVE A PERFECT AND JUST WEIGHT — *This again suggests:* if you will do this, (using just weights and measures), you will have (יהיה לך) much. **(17)** זכור את אשר עשה לך REMEMBER WHAT [AMALEK] DID UNTO THEE — If you use false weights and measures then you must apprehend the provocation of the enemy, as it states (Prov. XI. 1): "A false balance is an abomination to the Lord, etc.", and there is written *immediately* after this (v. 2): "If intentional sin comes, shame comes" (Tanch.). **(18)** אשר קרך בדרך HOW HE MET THEE BY THE WAY — The *word* קרך is connected in meaning with מקרה "a sudden happening", *i.e., he came against thee by surprise*. Another explanation is: it is connected in meaning with *the term* קרי, nocturnal pollution and uncleanness, because he polluted them by pederasty. *Yet* another explanation is that it is connected in meaning with *the expression* קור *in the phrase* קור וחום, "cold and heat" *and it means:* he made you cold and lukewarm after the boiling heat you had before. For all the nations were afraid to war against you and this one came and began to point out the way to others. A parable! *It may be compared* to a boiling hot bath into which no living creature could descend. A good-for-nothing came, and sprang down into it; although he scalded himself

NOTES

1) See Appendix.

יב וְקַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ׃ ס יג לֹא־יִהְיֶה
לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה׃ יד לֹא־יִהְיֶה לְךָ
בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה׃ טו אֶבֶן שְׁלֵמָה
וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ לְמַעַן
יַאֲרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ׃ טז כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה כֹּל
עֹשֵׂה עָוֶל׃ פ מפטיר
יז זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם
מִמִּצְרָיִם׃ יח אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־
הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא

אונקלוס

מִיַד מָחוֹהִי וְתוֹשֵׁט יְדַהּ וְתַתְקֵף בִּבְהִתְּתֵהּ: יב וְתִקוּץ יָת יְדַהּ לָא תְחוּס
עֵינָךְ: יג לָא יְהֵי לָךְ בְּכִיסָךְ מַתְקַל וּמַתְקַל רַבְּתָא וּזְעֵרְתָא: יד לָא יְהֵי לָךְ בְּבֵיתָךְ
מְכִילָא וּמְכִילָא רַבְּתָא וּזְעֵרְתָא: טו מַתְקָלִין שַׁלְמִין וּקְשׁוֹט יְהוֹן לָךְ מְכִילָן שַׁלְמִין
וּקְשׁוֹט יְהוֹן לָךְ בְּדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ עַל אַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ: טז אֲרֵי
מְרָחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל עָבֵד אִלֵּין כֹּל עָבֵד שְׁקָר: יז הֱוִי דְכִיר יָת דִּי עֲבַד לָךְ
עֲמָלֵק בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם: יח דִּי עַרְעָךְ בְּאָרְחָא וְקַטֵּל בָּךְ כָּל דַּהֲווֹ

רש״י

(יבי׳ י׳; עי׳ ספרי): (י) ונקרא שמו וגו׳. מִצְוָה עַל כָּל הָעוֹמְדִים שָׁם לוֹמַר „חלוץ הנעל" (ספרי; יבי׳ ק״ו): (יא) כי ינצו אנשים. סוֹפוֹ לָבֹא לִידֵי מַכּוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר מיד מכהו, אֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ יְדֵי מַצּוּת (ספרי): (יב) וקצתה את כפה. מָמוֹן דְּמֵי בָשְׁתּוֹ, הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יָדָהּ מַמָּשׁ? נֶאֱמַר כָּאן לֹא תָחוֹס, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן בְּעֵדִים זוֹמְמִים (דבי׳ י״ט) לֹא תָחוֹס, מַה לְּהַלָּן מָמוֹן אַף כָּאן מָמוֹן (ספרי; עי׳ ב״ק כ״ח): (יג) אבן ואבן. מִשְׁקָלוֹת: גדולה וקטנה. גְּדוֹלָה שֶׁמַּכְחֶשֶׁת אֶת הַקְּטַנָּה, שֶׁלֹּא יְהֵי נוֹטֵל בִּגְדוֹלָה וּמַחֲזִיר בִּקְטַנָּה (ספרי): לא יהיה לך. אִם עָשִׂיתָ כֵּן לֹא יִהְיֶה לְךָ כְּלוּם (עי׳ שם): (טו) אבן שלמה וצדק יהיה לך. אִם עָשִׂיתָ כֵּן, יִהְיֶה לְךָ הַרְבֵּה: (יז) זכור את אשר עשה לך. אִם שִׁקַּרְתָּ בְּמִדּוֹת וּבְמִשְׁקָלוֹת הֱוֵי דוֹאֵג מִגֵּרוּי הָאוֹיֵב שֶׁנֶּאֱמַר (משלי י״א) מֹאזְנֵי מִרְמָה תּוֹעֲבַת ה׳ וּכְתִיב בָּתְרֵיהּ בָּא זָדוֹן וַיָּבֹא קָלוֹן (תנח׳): (יח) אשר קרך בדרך. לְשׁוֹן מִקְרֶה; דָּבָר אַחֵר לְשׁוֹן קֶרִי וְטֻמְאָה שֶׁהָיָה מְטַמְּאָן בְּמִשְׁכַּב זָכוּר; ד״א לְשׁוֹן קוֹר וָחוֹם, צִנְּנְךָ וְהִפְשִׁירְךָ מֵרְתִיחָתְךָ, שֶׁהָיוּ כָּל הָאֻמּוֹת יְרֵאִים לְהִלָּחֵם בָּכֶם וּבָא זֶה וְהִתְחִיל וְהֶרְאָה מָקוֹם לַאֲחֵרִים; מָשָׁל לְאַמְבַּטִּי רוֹתַחַת שֶׁאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לֵירֵד בְּתוֹכָהּ, בָּא בֶּן בְּלִיַּעַל אֶחָד קָפַץ וְיָרַד לְתוֹכָהּ, אַעַ״פ שֶׁנִּכְוָה הֵקֵרָהּ אוֹתָהּ בִּפְנֵי אֲחֵרִים (תנח׳): ויזנב בך. מַכַּת זָנָב, חוֹתֵךְ מִילוֹת וְזוֹרֵק כְּלַפֵּי מַעְלָה (תנח׳): כל הנחשלים אחריך. חַסְרֵי כֹחַ מֵחֲמַת חֶטְאָם, שֶׁהָיָה הֶעָנָן פּוֹלְטָן (תנח׳): ואתה עיף ויגע.

God. 19 Therefore it shall be, when the Eternal thy God hath given thee
rest from all thine enemies round about, in the land which the Eternal
thy God giveth thee *for* an inheritance to possess it, *that* thou shalt wipe
away the remembrance of Amalek from under heaven: thou shalt not
forget *it*.
26. 1 And it shall be, when thou *art* come in unto the land which the
Eternal thy God giveth thee *for* an inheritance, and possessest it, and
abidest therein, 2 That thou shalt take of the first of all the fruit of the
ground, which thou shalt bring of thy land that the Eternal thy God
giveth thee, and shalt put *it* in a basket, and shalt go unto the place
which the Eternal thy God shall choose to place his name there.
3 And thou shalt go unto the priest that shall be in those days,

רש"י

he made it appear cold to others (Tanch.). ויזנב בך *means*, smiting the membrum; he cut off the membra and threw them up *provocatively* towards Heaven (God) (Tanch.). כל הנחשלים אחריך [AND HE SMOTE THE HINDMOST OF THEE] EVEN THOSE THAT WERE FEEBLE BEHIND THEE — *i.e.*, those who were enfeebled[1]) because of their sins and whom the clouds had expelled *from the protection they afforded* (Tanch.). ואתה עיף ויגע AND THOU WAST FAINT AND WEARY — faint through thirst, for it is written, (Ex. XVII. 3) "And the prople thirsted there for water" and it is written *immediately* afterwards (v. 8) "Then came Amalek". And weary from the journey. ולא ירא AND HE FEARED NOT — Amalek[2]) *feared not* אלהים GOD so as to refrain from harming you. **(19)** תמחה את זכר עמלק THOU SHALT WIPE AWAY THE REMEMBRANCE OF AMALEK, — both man and woman, infant and suckling, ox and sheep (a quotation from 1 Sam. XV. 3, stating how the Amalekites were to be destroyed), so that the name of Amalek should never again be mentioned even in connection with a beast, in that one could say: "This beast belonged to Amalek" (Pes. Zut.).

כי תבוא

26. (1) והיה כי תבוא . . . וירשתה וישבת בה AND IT SHALL BE, [WHEN THOU ART COME IN UNTO THE LAND . . .] AND POSSESSEST IT AND ABIDEST THEREIN [(2) THAT THOU SHALT TAKE OF ALL THE FIRST OF ALL THE FRUIT . . .] — This tells us that they (the Israelites) were not under the obligation to *bring* first fruits until they had conquered the land and divided it (cf. Kidd. 37b). **(2)** מראשית [THEN THOU SHALT TAKE] OF THE FIRST [OF ALL THE FRUIT OF THE GROUND] — *of the first fruits*, but not all the first *fruits*, for not all fruits are subject to the duty of *bringing to the Temple* their first-fruits, only the seven *chief* kinds of products *of Palestine* alone, *for* there is mentioned here ארץ, "the land" (אשר תביא מארצך) and it states there (VIII. 8) "a land (ארץ) of wheat, and barley, etc.", (thus suggesting an analogy — that the fruits of the land referred to here are those enumerated there). What is *it that Scripture is speaking of* there? Of the seven products through which the land of Israel is distinguished! So, too, here *it speaks only of* the distinguished *products* of the land of Israel which are seven species *only* (Siphre; Men. 84b). זית שמן *mentioned as one of these distinguished products* is the Agari olive, in which the oil is gathered *in one place*[3]). ודבש HONEY is honey of dates (not of bees). מראשית OF ITS FIRST FRUITS — *but not all the first fruits (not even of the seven species mentioned above) but*

NOTES

1) נחשלים is taken as the equivalent of נחלשים, like כשב for כבש.

2) ולא ירא does not refer to Israel as do the preceding words עיף ויגע, when the translation would be: "And thou wast faint and weary and wast not fearing God".

3) See Appendix.

אֱלֹהִים׃ יט וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ לְךָ מִכָּל־
אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת
הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח׃ פ פ פ

ומפטירין רני עקרה. ביסעיס בסימן נ"ד: ק"י. עלי. סימן:

כו א וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ׃ ב וְלָקַחְתָּ
מֵרֵאשִׁית ׀ כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ
שָׁם׃ ג וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם

אונקלוס

מִתְאַחֲרִין בַּתְרָךְ וְאַתְּ מְשַׁלְהֵי וּלְאֵי וְלָא דָחִיל מִן קֳדָם יְיָ׃ יט וִיהֵי כַּד יְנִיחַ יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִסְּחוֹר סְחוֹר בְּאַרְעָא דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא לְמֵירְתַהּ תִּמְחֵי יָת דּוּכְרָנָא דַעֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא תִּנְשֵׁי׃

א וִיהֵי אֲרֵי תֵעוֹל לְאַרְעָא דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא וְתֵירְתַהּ וְתֵיתֵב בַּהּ׃ ב וְתִסַּב מֵרֵישׁ כָּל אִבָּא דְאַרְעָא דַּי תָעֵל מֵאַרְעָךְ דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ וּתְשַׁוֵּי בְסַלָּא וּתְהָךְ לְאַתְרָא דַּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן׃ ג וְתֵיתֵי לְוָת כָּהֲנָא דַּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְתֵימַר לֵהּ חַוֵּיתִי יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי עַלִּית

רש"י

עָיֵף בַּצָּמָא, דִּכְתִיב וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם (שמ׳ י״ז) וּכְתִיב אַחֲרָיו וַיָּבֹא עֲמָלֵק׃ ויגע. בַּדֶּרֶךְ׃ ולא ירא עֲמָלֵק אלהים מִלְּהָרַע לְךָ׃ (יט) תמחה את זכר עמלק. מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד שֶׂה (ש״א ט״ו), שֶׁלֹּא יְהֵא שֵׁם עֲמָלֵק נִזְכָּר אֲפִילוּ עַל הַבְּהֵמָה, לוֹמַר בְּהֵמָה זוֹ מִשֶּׁל עֲמָלֵק הָיְתָה (פסיק׳ זוטר׳)׃

כו (א) והיה כי תבוא... וירשתה וישבת בה. מַגִּיד שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בְּבִכּוּרִים עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְחִלְּקוּהָ (עי׳ קידו׳ ל״ז)׃ (ב) מראשית. וְלֹא כָל רֵאשִׁית, שֶׁאֵין כָּל הַפֵּרוֹת חַיָּבִים בְּבִכּוּרִים אֶלָּא שִׁבְעַת הַמִּינִין בִּלְבָד, נֶאֱמַר כָּאן אֶרֶץ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דב׳ ח׳) אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגו׳, מָה לְהַלָּן מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַף כָּאן שֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן שִׁבְעַת מִינִין (ספרי; מנ׳ פ״ד)׃ זית שמן. זֵית אֲגוּרִי, שֶׁשַּׁמְנוֹ אָגוּר בְּתוֹכוֹ (ספרי; בר׳ ל״ט)׃ דבש. הוּא דְּבַשׁ תְּמָרִים (ספרי)׃ מראשית. אָדָם יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי לְסִימָן וְאוֹמֵר הֲרֵי זוֹ בִּכּוּרִים (ספרי; בכורים ג׳)׃ (ג) אשר יהיה בימים ההם. אֵין לְךָ אֶלָּא כֹּהֵן שֶׁבְּיָמֶיךָ כְּמוֹ שֶׁהוּא (ר״ה כ״ה)׃

and say unto him, I profess this day unto the Eternal thy God, that I am come unto the land which the Eternal sware unto our fathers for to give us. [4]And the priest shall take the basket out of thine hand, and place it before the altar of the Eternal thy God. [5]And thou shalt speak, and say before the Eternal thy God, A straying Syrian *was* my father; and he went down into Egypt, and sojourned there with a few, and became there a nation, great, mighty, and numerous: [6]And the Egyptians evil-entreated us, and afflicted us, and laid upon us hard labour: [7]And when we cried unto the Eternal God of our fathers, the Eternal heard our voice, and looked on our affliction, and our poverty, and our oppression: [8]And the Eternal brought us forth out of Egypt with a strong hand, and with an out-stretched arm, and with great terribleness and with signs, and with wonders; [9]And he hath brought us into this place, and hath given us this land, *even* a land flowing with milk and honey.

רש"י

when a man goes into his field and sees *for the first time that year* a fig that has ripened he binds a piece of straw round it as an indication and says "Lo, this is בכורים" (and it suffices) (Siphre; Bicc. III. 1)[1]). **(3)** אשר יהיה בימים ההם [AND THOU SHALT GO UNTO THE PRIEST] THAT SHALL BE IN THOSE DAYS — *These apparently redundant words suggest:* you have none else than the priest who lives in y o u r days (you are only concerned with him) (cf. Siphre; R. Hash. 25b; see also Rashi on XVII. 9). ואמרת אליו AND SAY UNTO HIM that you are not ungrateful (Siphre)[2]). הגדתי היום I PROFESS THIS DAY — *the word t h i s day implies that the duty of offering the first fruits devolves upon one* o n c e a year but not twice a year (Siphre). **(4)** ולקח הכהן הטנה מידך AND THE PRIEST SHALL TAKE THE BASKET OUT OF THY HAND in order to wave it. The priest places his hand beneath the hands of the owner and *so* waves *it* (Succ. 47b)[3]). **(5)** ענית is an expression for raising one's voice (speaking loudly). ארמי אבד אבי A SYRIAN DESTROYED MY FATHER — He mentions the lovingkindness of the Omnipresent *saying*, ארמי אבד אבי, a Syrian destroyed my father, *which means:* "Laban w i s h e d to exterminate the whole nation" (cf. the Haggadah for Passover) when he pursued Jacob. Because he i n t e n d e d to do it the Omnipresent accounted it unto him as though he had *actually* d o n e it (and therefore the expression אבד which refers to the past[4]) is used), for as far as the nations of the world are concerned the Holy One, blessed be He, accounts unto them intention as an actual deed (cf. Siphre; Onkelos). וירד מצרימה AND HE WENT DOWN INTO EGYPT — But there were others, too, "who came against us to destroy us" (cf. the Passover Haggadah), for afterwards Jacob went down into Egypt *with his children and these were enslaved there*[5]). במתי מעט WITH A FEW PERSONS — with *only* seventy souls. **(9)** אל המקום הזה [AND HE HATH BROUGHT US] UNTO THIS PLACE — This *refers to* the Temple *where the worshipper was standing when*

NOTES

1) Rashi follows closely the Siphre which derives from the partitive מ in the word מראשית two things: a) that not all s p e c i e s of fruit are subject to the law of בכורים but only the seven mentioned in the Torah as being the chief products of Palestine; b) that even of these the single fruit of each species that f i r s t ripened may be brought to the Temple in fulfilment of this command, for it states that he has to bring o f the fruits that ripened first.

2) See Appendix.

3) It should be noted that Rashi on the Talmudical passage in Succah explains that the owner holds the rim of the basket and the priest places his hands beneath it (cf. also Tosephot Kidd. 36b).

For Notes 4—5 see Appendix.

וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ׃
ד וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ ה וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי
אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט
וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב׃ ו וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ
הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה׃ ז וַנִּצְעַק
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קֹלֵנוּ
וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ׃ ח וַיּוֹצִאֵנוּ
יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא
גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים׃ ט וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וַיִּתֶּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃

אונקלוס

לְאַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָנָא לְמִתַּן לָנָא׃ ד וְיִסַּב כַּהֲנָא סַלָּא מִיְּדָךְ וְיַצְנְעִנֵּהּ
קֳדָם מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ׃ ה וְתָתֵיב וְתֵימַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָבָן אֲרַמָּאָה בְּעָא
לְאוֹבָדָא יָת אַבָּא וּנְחַת לְמִצְרַיִם וְדָר תַּמָּן בְּעַם זְעֵר וַהֲוָה תַמָּן לְעַם רַב תַּקִּיף
וְסַגִּי׃ ו וְאַבְאִישׁוּ יָתָנָא מִצְרָאֵי וְעַנְּיוּנָא וִיהַבוּ עֲלָנָא פָּלְחָנָא קַשְׁיָא׃ ז וְצַלֵּינָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָנָא וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתָנָא וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי עַמְלָנָא וְלֵאוּתָנָא
וְדוּחֲקָנָא׃ ח וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמְמָא וּבְחֶזְוָנָא רַבָּא
וּבְאָתִין וּבְמוֹפְתִין׃ ט וְאַיְתָנָא לְאַתְרָא הָדֵין וִיהַב לָנָא יָת אַרְעָא הָדָא אַרְעָא

רש״י

ואמרת אליו. שֶׁאֵינְךָ כְּפוּי טוֹבָה: הגדתי היום. פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה וְלֹא שְׁתֵּי פְּעָמִים (ספרי):
(ד) ולקח הכהן הטנא מידך. לְהָנִיף אוֹתוֹ, כֹּהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחַת יַד הַבְּעָלִים וּמֵנִיף
(סוכה מ״ז): (ה) וענית. לְשׁוֹן הֲרָמַת קוֹל (סוטה ל״ב): ארמי אבד אבי. מַזְכִּיר חַסְדֵי
הַמָּקוֹם, אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי — לָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל כְּשֶׁרָדַף אַחַר יַעֲקֹב, וּבִשְׁבִיל
שֶׁחָשַׁב לַעֲשׂוֹת חָשַׁב לוֹ הַמָּקוֹם כְּאִלּוּ עָשָׂה, שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם חוֹשֵׁב לָהֶם הַקָּבָּ״ה מַחֲשָׁבָה
כְּמַעֲשֶׂה (עי׳ ספרי): וירד מצרימה. וְעוֹד אֲחֵרִים בָּאוּ עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, שֶׁאַחֲרֵי זֹאת יָרַד
יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם: במתי מעט. בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ (ספרי): (ט) אל המקום הזה. זֶה בֵּית

10 And now, behold, I have brought the first-fruits of the land, which
thou, O Eternal, hast given me. And thou shalt place it before the
Eternal thy God, and prostrate thyself before the Eternal thy God:
11 And thou shalt rejoice in every good *thing* which the Eternal thy
God hath given unto thee, and unto thine house, thou, and the Levite,
and the stranger that *is* among you. 12 When thou hast finished
tithing all the tithes of thine increase the third year, *which is*
the year of tithing, and hast given *it* unto the Levite, the stranger,
the fatherless, and the widow, that they may eat within thy gates,
and be satisfied; 13 Then thou shalt say before the Eternal

רש״י

he made this declaration. ויתן לנו את הארץ *means* what it literally implies: AND HATH GIVEN US THE LAND[1]). **(10)** והנחתו AND THOU SHALT PLACE IT [BEFORE THE LORD THY GOD] — This tells us that he takes it after the priest has waved it[2]), and holds it in his hand whilst he makes the declaration, and then again waves it (Siphre; Succ. 47b). **(11)** ושמחת בכל הטוב AND THOU SHALT REJOICE IN EVERY GOOD THING — From this they (the Rabbis) derived *the law* that the recital on *the occasion of bringing* the first fruits is made only during the joyful period *of the year* — from Pentecost till the Feast of Tabernacles — when a man is gethering in his grain, his fruits, his wine and his oil; but from Tabernacles onwards until Chanucah *if* he brings *these*, he does not make the recital (Pes. 36b). אתה והלוי THOU AND THE LEVITE — the Levites are also bound to bring the first fruits *to the priest* if they planted anything in *the fields attached to* their cities. והגר אשר בקרבך AND THE STRANGER THAT IS AMONG YOU — *he, too,* brings *the first fruits to the priest* but does not make the recital, for he cannot *truly* say, *as is prescribed,* "[I profess this day ... that I have come into the land which the Lord sware] unto our fathers" (v. 3) *since his fathers were not Israelites* (cf. Siphre; Bicc. I. 4; Talm. Jer. Maas. Sh. V. 5). **(12)** כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית WHEN THOU HAST FINISHED TITHING ALL THE TITHES OF THY INCREASE IN THE THIRD YEAR — *this means:* when you have finished the setting apart of the tithes of the third year[3]). It (Scripture) has fixed the time for removing *the tithes from the house* (ביעור) and the confession *regarding their proper disposition* (ודוי) for the eve[4]) of the Passover festival of the fourth year, because it is stated, (XIV. 28) "At the end (מקצה) of three years thou shalt bring forth [all the tithe of thy increase in the same year, and shalt lay it up within thy gates]". It uses here (in the verse just quoted) the words "at the end of" (מקצה) and it states further (XXXI. 10—11): "At the end of every seven years ... [in the festival of Tabernacles, ... thou shalt read this law before Israel]" with reference to *the law of* "public assembly", *in order to suggest an analogy.* How is it *in the case* further on? *It takes place at* a festival period *as stated!* So, too, here, *the rite takes place at* a festival period. If so, *one might argue:* What *is the case* there? It *takes place on* the festival of Tabernacles; so, too, here *the rite takes place on* Tabernacles! Scripture, however, states *here:* When thou hast finished tithing the tithes of the third year, *which thus points to* a festival on which all tithes are finished and this is the Passover festival, for there are many trees *the fruits of* which are gathered after Tabernacles[5]), and consequently the *setting apart of* tithes of the third *year* is at an end on Passover of the fourth year. And whoever had delayed his tithes until then Scripture declares him bound to clear them out *by that time* from his house (cf. Siphre; Jer. Maas. Sheni V. 6). שנת המעשר [THE THIRD YEAR] WHICH IS THE YEAR OF TITHE — *These apparently redundant words (for every year except the*

NOTES

For Notes 1—5 see Appendix.

י וְעַתָּ֗ה הִנֵּ֤ה הֵבֵ֙אתִי֙ אֶת־רֵאשִׁית֙ פְּרִ֣י הָֽאֲדָמָ֔ה
אֲשֶׁר־נָתַ֥תָּה לִּ֖י יְהוָ֑ה וְהִנַּחְתּ֗וֹ לִפְנֵי֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ
וְהִשְׁתַּחֲוִ֔יתָ לִפְנֵ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃ יא וְשָׂמַחְתָּ֣ בְכָל־
הַטּ֗וֹב אֲשֶׁ֧ר נָֽתַן־לְךָ֛ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ וּלְבֵיתֶ֑ךָ אַתָּה֙
וְהַלֵּוִ֔י וְהַגֵּ֖ר אֲשֶׁ֥ר בְּקִרְבֶּֽךָ׃ שני ס יב כִּ֣י תְכַלֶּ֞ה
לַ֠עְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂ֧ר תְּבוּאָתְךָ֛ בַּשָּׁנָ֥ה הַשְּׁלִישִׁ֖ת
שְׁנַ֣ת הַֽמַּעֲשֵׂ֑ר וְנָתַתָּ֣ה לַלֵּוִ֗י לַגֵּר֙ לַיָּת֣וֹם וְלָֽאַלְמָנָ֔ה
וְאָכְל֥וּ בִשְׁעָרֶ֖יךָ וְשָׂבֵֽעוּ׃ יג וְאָמַרְתָּ֡ לִפְנֵי֩ יְהוָ֨ה

אונקלוס

עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ׃ י וּכְעַן הָא אַיְתֵיתִי יָת רֵישׁ אִבָּא דְאַרְעָא דִיהַבְתְּ לִי יְיָ
וְתַצְנְעִנֵּהּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְתִסְגּוּד קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ יא וְתֶחְדֵי בְכָל טַבְתָא דִי יְהַב
לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ וְלֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ אַתְּ וְלֵוָאֵי וְגִיּוֹרָא דִי בֵינָךְ׃ יב אֲרֵי תְשֵׁיצֵי לְעַשָּׂרָא יָת
כָּל מַעְשַׂר עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁתָּא תְלִיתָאָה שְׁנַת מַעְשְׂרָא וְתִתֵּן לְלֵוָאֵי לְגִיּוֹרָא לְיִתַּמָּא
וּלְאַרְמְלָא וְיֵיכְלוּן בְּקִרְוָיךְ וְיִשְׂבְּעוּן׃ יג וְתֵימַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ פַּלֵּתִי קֹדֶשׁ מַעְשְׂרָא

רש״י

הַמִּקְדָּשׁ: ויתן לנו את הארץ. כְּמַשְׁמָעוֹ: (י) והנחתו. מַגִּיד שֶׁנּוֹטְלוֹ אַחַר הֲנָפַת הַכֹּהֵן
וְאוֹחֲזוֹ בְּיָדוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא וְחוֹזֵר וּמֵנִיף (ספרי; סוכה מ״ז): (יא) ושמחת בכל הטוב.
מִכָּאן אָמְרוּ אֵין קוֹרִין מִקְרָא בִכּוּרִים אֶלָּא בִּזְמַן שִׂמְחָה, מֵעֲצֶרֶת וְעַד הֶחָג, שֶׁאָדָם מְלַקֵּט
תְּבוּאָתוֹ וּפֵרוֹתָיו וְיֵינוֹ וְשַׁמְנוֹ, אֲבָל מֵהֶחָג וְאֵילָךְ מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא (פס׳ ל״ו): אתה והלוי.
אַף הַלֵּוִי חַיָּב בְּבִכּוּרִים אִם נָטְעוּ בְּתוֹךְ עָרֵיהֶם: והגר אשר בקרבך מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא,
שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לַאֲבוֹתֵינוּ (ירוש׳ מ״ש פ״ה ה״ה): (יב) כי תכלה לעשר את כל מעשר
תבואתך בשנה השלישת. כְּשֶׁתִּגְמוֹר לְהַפְרִישׁ מַעְשְׂרוֹת שֶׁל שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית; קָבַע זְמַן
הַבִּיעוּר וְהַוִּדּוּי בְּעֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁל שָׁנָה הָרְבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר (דב׳ י״ד) מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים
תּוֹצִיא וְגו׳. נֶאֱמַר כָּאן מִקֵּץ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים לְעִנְיַן הַקְהֵל (דב׳ ל״א) מָה
לְהַלָּן רֶגֶל אַף כָּאן רֶגֶל, אִי מָה לְהַלָּן חַג הַסֻּכּוֹת אַף כָּאן חַג הַסֻּכּוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר כי
תכלה לעשר מַעְשְׂרוֹת שֶׁל שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית, רֶגֶל שֶׁהַמַּעְשְׂרוֹת כָּלִין בּוֹ וְזֶהוּ פֶּסַח, שֶׁהַרְבֵּה
אִילָנוֹת יֵשׁ שֶׁנִּלְקָטִין אַחַר הַסֻּכּוֹת; נִמְצְאוּ מַעְשְׂרוֹת שֶׁל שְׁלִישִׁית כָּלִין בַּפֶּסַח שֶׁל רְבִיעִית,
וְכָל מִי שֶׁשִּׁהָה מַעְשְׂרוֹתָיו הִצְרִיכוֹ הַכָּתוּב לְבַעֲרוֹ מִן הַבַּיִת (שם ה״ו): שנת המעשר.
שָׁנָה שֶׁאֵין נוֹהֵג בָּהּ אֶלָּא מַעֲשֵׂר אֶחָד מִשְּׁנֵי מַעְשְׂרוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בִשְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁשָּׁנָה
רִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁמִטָּה נוֹהֵג בָּהּ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במ׳ י״ח) כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר. וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (דב׳ י״ד) וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ... מַעְשַׂר דְּגָנְךָ
תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ, הֲרֵי שְׁנֵי מַעְשְׂרוֹת, וּבָא וְלִמֶּדְךָ כָּאן בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁאֵין נוֹהֵג מֵאוֹתָן שְׁנֵי
מַעְשְׂרוֹת אֶלָּא הָאֶחָד, וְאֵי זֶה, זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְתַחַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתֵּן מַעֲשַׂר עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר
כָּאן ונתתה ללוי אֶת אֲשֶׁר לוֹ הֲרֵי מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, לגר ליתום ולאלמנה זֶה מַעְשַׂר עָנִי
(עי׳ ספרי): ואכלו בשעריך ושבעו. תֵּן לָהֶם כְּדֵי שָׂבְעָן, מִכָּאן אָמְרוּ אֵין פּוֹחֲתִין לֶעָנִי

thy God, I have put away the hallowed things out of *mine* house, and
also have given them unto the Levite, and unto the stranger, to the
fatherless, and to the widow, according to all thy commandments,
which thou hast commanded me: I have not transgressed thy command-
ments, neither have I forgotten *them:* 14I have not eaten thereof in my
mourning, neither have I put away *ought* thereof unclean, nor given
ought thereof for the dead: *but* I have hearkened to the voice
of the Eternal my God, *and* have done according to all that
thou hast commanded me. 15Glance down from the residence of
thy holiness, from heaven, and bless thy people Israel, and the
land which thou hast given us, as thou swarest unto our fathers, a
land flowing with milk and honey. 16This day the Eternal thy God

רש"י

Sabbatical year is "a year of tithing") suggest: that year in which only o n e of the two tithes that had to be separated in the previous two years is due (שנת המעשר, lit., the year of the tithe), *viz., the "First Tithe".* For in the first year of the Shemitta-*period the law of* the "First Tithe" applies — as it is stated, (Num. XXVIII. 26) "[And to the L e v i t e s shalt thou speak . . .] when ye take of the children of Israel the tithe" (which is the First Tithe) — and *that of* the "Second Tithe", as it is stated, (XIV. 22—23; cf. Rashi on the latter verse) "[Thou shalt truly tithe all the increase of thy seed . . . y e a r b y y e a r], and t h o u s h a l t e a t before the Lord thy God . ... the tithe of thy corn, of thy wine, and of thine oil". You thus have t w o tithes *every year, one that you must give t h e L e v i t e and the other which you must consume yourself in Jerusalem (the "Second Tithe").* It now comes and teaches you here that, in the third year, of those two tithes *mentioned* only o n e is due, and which is it? It is the "First Tithe". And *that* instead of the "Second Tithe" one has to give *in the t h i r d year* (and similarly in the sixth) the "Tithe of the Poor", for it states here ונתת ללוי "AND THOU HAST GIVEN UNTO THE L E V I T E", *i.e. given him* that which is due to him — here you have *mention of* the "First Tithe", לגר ליתום ולאלמנה "[AND THOU HAST GIVEN] . . . UNTO THE STRANGER, THE FATHERLESS, AND THE WIDOW" — this is the "Tithe of the Poor" (cf. Siphre; see also Rashi on XIV. 23 and 29). ואכלו בשעריך ושבעו THAT THEY MAY EAT WITHIN THY GATES, AND BE SATISFIED — Give them sufficient to satisfy them. From here they (the Rabbis) derived *the law:* one must give the poor in the barn no less than half a kab of wheat *or a kab of barley* (Siphre; Jer. Peah VIII. 5; see also Rashi on XIV. 29). **(13)** ואמרת לפני ה' אלהיך THEN THOU SHALT SAY BEFORE THE LORD THY GOD — Make the declaration (lit., confess) that you have given your tithes. בערתי הקדש מן הבית I HAVE REMOVED THE HALLOWED THINGS FROM THE HOUSE — *this refers to* the "Second Tithe" *which is termed* קדש (cf. Lev. XXVII. 30 and Rashi thereon) and the "fruit of the vineyard in the fourth year *of its growth*" (נטע רבעי which is also termed קדש; cf. Lev. XIX. 24) (Siphre; Maas. Sheni V. 10). Scripture teaches you that if he has delayed his "Second Tithes" of the *first* t w o years *of the Shemitta period* and has not taken them up to Jerusalem he must bring them up now (cf. Siphre; Maas. Sheni V. 10). וגם נתתיו ללוי AND I HAVE ALSO GIVEN THEM TO THE LEVITE — this refers to the "First Tithe". וגם AND ALSO — the *redundant word* וגם *serves also* to include "Terumah" and the first-fruits *that one has failed to give to the priests* (ib.). ולגר ליתום ולאלמנה AND [I ALSO HAVE GIVEN] . . . UNTO THE STRANGER, THE FATHERLESS, AND THE WIDOW — *this refers to* the "Tithe of the Poor". ככל מצותך ACCORDING TO ALL THY COMMANDMENTS — *i.e.* I have given them (all the sacred gifts mentioned) in the sequence *prescribed* for them: I have not set aside the heave-offering before the first-fruits, nor the tithe before the heave-offering, nor the "second" *tithe* before the "first". *This would indeed have meant altering the sequence,* for the heave-offering is (after the f i r s t - fruits which are

אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי
וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי
לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֺתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי׃ יד לֹא־אָכַלְתִּי
בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי
מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל
אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי׃ טו הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־
הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ
זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ס שלישי טז הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

אונקלוס

מִן בֵּיתָא וְאַף יְהַבְתֵּהּ לְלֵוָאֵי וּלְגִיוֹרָא לְיִתַּמָּא וּלְאַרְמְלָא כְּכָל תַּפְקֵדְתָּךְ דִּי פַקֵּדְתָּנִי לָא עֲבָרִית מִפִּקּוֹדָיךְ וְלָא אִנְשֵׁיתִי׃ יד לָא אֲכָלִית בְּאֶבְלִי מִנֵּהּ וְלָא פַלֵּתִי מִנֵּהּ בִּמְסָאַב וְלָא יְהָבִית מִנֵּהּ לְמִית קַבֵּלִית בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהַי עֲבָדִית כְּכֹל דִּי פַקֵּדְתַּנִי׃ טו אִסְתְּכִי מִמְּדוֹר קֻדְשָׁךְ מִן שְׁמַיָּא וּבָרֵךְ יָת עַמָּךְ יָת יִשְׂרָאֵל וְיָת אַרְעָא דִּי יְהַבְתְּ לָנָא כְּמָא דִּי קַיֶּמְתָּא לַאֲבָהָתָנָא אֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ׃ טז יוֹמָא הָדֵין יְיָ אֱלָהָךְ מְפַקְּדָךְ לְמֶעְבַּד יָת קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיָת דִּינַיָּא וְתִטַּר וְתַעְבֵּד

רש״י

בְּגוֹרֶן פְּחוּת מֵחֲצִי קַב חִטִּים וְכוּ׳ (ספרי; ירוש׳ פאה פ״ח ה״ה): **(יג) ואמרת לפני ה׳ אלהיך.** הִתְוַדֵּה שֶׁנָּתַתָּ מַעַשְׂרוֹתֶיךָ: **בערתי הקדש מן הבית.** זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי (ספרי; מע״ש פ״ה ה״י) וְלִמֶּדְךָ שֶׁאִם שִׁהָה מַעַשְׂרוֹתָיו שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא הֶעֱלָם לִירוּשָׁלַיִם שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲלוֹתָם עַכְשָׁיו: **וגם נתתיו ללוי.** מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן: **וגם.** לְרַבּוֹת תְּרוּמָה וּבִכּוּרִים: **ולגר ליתום ולאלמנה.** זֶה מַעֲשַׂר עָנִי (שם): **ככל מצותך.** נְתַתִּים כְּסִדְרָם, לֹא הִקְדַּמְתִּי תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים וְלֹא מַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה וְלֹא שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, שֶׁהַתְּרוּמָה קְרוּיָה רֵאשִׁית, שֶׁהִיא רִאשׁוֹנָה מִשֶּׁנַּעֲשָׂה דָגָן, וּכְתִיב (שמ׳ כ״ב) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר — לֹא תְשַׁנֶּה אֶת הַסֵּדֶר (ספרי): **לא עברתי ממצותיך.** לֹא הִפְרַשְׁתִּי מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ וּמִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן (שם): **ולא שכחתי.** מִלְּבָרֶכְךָ עַל הַפְרָשַׁת מַעְשְׂרוֹת (בר׳ מ׳): **(יד) לא אכלתי באוני ממנו.** מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְאוֹנֵן (עי׳ ביכורים פ״ב מ״ב): **ולא בערתי ממנו בטמא.** בֵּין שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר, בֵּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא (ספרי); וְהֵיכָן הֻזְהַר עַל כָּךְ? לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ (דב׳ י״ב) זוֹ אֲכִילַת טֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים (שם ט״ו) בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר וְגוֹ׳, אֲבָל זֶה לֹא תוּכַל לֶאֱכוֹל דֶּרֶךְ אֲכִילַת שְׁעָרֶיךָ הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר (יב׳ ע״ג): **ולא נתתי ממנו למת.** לַעֲשׂוֹת לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין: **שמעתי בקול ה׳ אלהי.** הֲבִיאוֹתִיו לְבֵית הַבְּחִירָה: **עשיתי ככל אשר צויתני.** שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי בוֹ (ספרי; (מעש״ש פ״ה י״ב): **(טו) השקיפה ממעון קדשך.** עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה אַתָּה מַה שֶּׁעָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת (ספרי), שֶׁאָמַרְתָּ (ויק׳ כ״ו) אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ... וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם: **אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו** לָתֵת לָנוּ וְקִיַּמְתָּ — ארץ

hath commanded thee to do these statutes and judgments: thou shalt
therefore keep and do them with all thine heart, and with all thy soul.
17Thou hast avouched the Eternal this day to be thy God, and to walk
in his way, and to keep his statutes, and his commandments, and his
judgments, and to hearken unto his voice: 18And the Eternal hath
avouched thee this day to be a people of his select portion, as he hath
promised thee, and that *thou* shouldest keep all his commandments:
19And to make thee supreme above all nations which he hath made, in
praise, and in name, and in splendour; and that thou mayest be an
holy people unto the Eternal thy God, as he hath spoken.

27. 1And Moses, with the elders of Israel, commanded the people,
saying, Keep every commandment which I command you this day. 2And
it shall be, on the day when you shall pass over the Jordan unto the
land which the Eternal thy God giveth thee, that thou shalt raise thee

רש״י

naturally the first of all sacred gifts) termed ראשית "firstling" (in its relation to the tithes) because it is the first *gift* due after it (the crop) has become (bears the name of) corn (i. e. after it has been winnowed), and it states, (Ex. XXII. 28) "Thou shalt not delay to offer from thy fulness and thy liquids", *which means* (see Rashi on that verse and Note thereon): Thou shalt not alter the prescribed order (cf. Siphre; Maas. Sheni V. 11). לא עברתי ממצותיך I HAVE NOT TRANSGRESSED THY COMMANDMENTS — *i. e.* I have not set apart *as a sacred gift grain* from one species *as a substitute* for *what was due from* another species, nor *have I seperated grain* from the new crop *as a substitute* for *what was due from* the old one (Siphre; cf. Maas. Sheni V. 11). ולא שכחתי NOR HAVE I FORGOTTEN — *i. e. forgotten* to bless you on the occasion of setting the tithes apart (Siphre; Maas. Sheni V. 11; cf. Ber. 40b)[1]. **(14)** לא אכלתי באני ממנו I HAVE NOT EATEN THEREOF IN MY MOURNING — From here *we may derive* that it (partaking of sacred gifts) is forbidden to an אונן (a technical term for the near relatives of a deceased, from the period of death to burial) (cf. Bicc. II. 2). ולא בערתי ממנו בטמא NEITHER HAVE I CONSUMED ANY THEREOF UNCLEAN — *i. e.* whether I was unclean and it (the sacred gift) was clean, or I was clean and it unclean (Siphre). But where has one been prohibited about this (that he declares that he has not infringed the command)? *In the following passage:* (XII. 17) "Thou mayest not eat within thy gates [the tithe of thy corn]" — this (the expression "within thy gates") refers to eating *sacred things* in a state of uncleanness, just as is stated with reference to פסולי המקדשין (animals intended as sacrifices, but which have become unfit for that purpose) (XV. 22) "Thou mayest eat it within thy gates: the unclean and the clean person [may eat it alike]". *These you may eat, states Scripture,* — but this (the tithes of thy corn in a state of uncleanness) you must not eat in the manner which is *termed* "eating within thy gates" ("the unclean and the clean together") of which there is mention in another passage ((Jeb. 73b). ולא נתתי ממנו למת NOR HAVE I GIVEN THEREOF FOR THE CORPSE to prepare for it a coffin and shrouds. שמעתי בקול ה׳ אלהי I HAVE HEARKENED TO THE VOICE OF THE LORD MY GOD — *i. e.* I have brought it into the Chosen House (Temple)[2]. עשיתי ככל אשר צויתני I HAVE DONE ACCORDING TO ALL THOU HAST COMMANDED ME — I have myself rejoiced and made others rejoice by it (Siphre; Maas. Sheni V. 12). **(15)** השקיפה ממעון קדשך GLANCE DOWN FROM THE RESIDENCE OF THY HOLINESS . . . [AND BLESS THY PEOPLE ISRAEL] — "We have done what Thou hast laid upon us; do Thou *now* what lies upon Thee to do, because Thou hast said, (Lev. XXV. 3—4) 'If ye walk in My ordinances . . . Then I will give you rain in its season, *etc.*' ". אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו [BLESS THY

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים
וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃
יז אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים
וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ׃ יח וַיהוָה הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ
לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל־מִצְוֺתָיו׃
יט וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה
וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם־קָדֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃ פ רביעי
כז א וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם לֵאמֹר
שָׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם׃ ב וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וַהֲקֵמֹתָ לְךָ

אונקלוס

יָתְהוֹן בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ: יז יָת יְיָ חֲטַבְתְּ יוֹמָא דֵּין לְמֶהֱוֵי לָךְ לֶאֱלָהּ וּלְמְהָךְ
בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר קְיָמוֹהִי וּפִקּוֹדוֹהִי וְדִינוֹהִי וּלְקַבָּלָא בְּמֵימְרֵהּ:
יח וַיְיָ חַטְבָךְ יוֹמָא דֵין לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם חַבִּיב כְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ וּלְמִטַּר כָּל פִּקּוֹדוֹהִי:
יט וּלְמִתְּנָךְ עִלָּאָה עַל כָּל עַמְמַיָּא דִּי עֲבַד לְתֻשְׁבְּחָא וּלְשׁוּם וְלִרְבוּ וּלְמֶהֱוָךְ עַם
קַדִּישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כְּמָא דִי מַלִּיל: א וּפַקִּיד מֹשֶׁה וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל יָת עַמָּא
לְמֵימַר טַר יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין: ב וִיהֵי בְּיוֹמָא דִי
תַעְבְּרוּן יָת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ וּתְקִים לָךְ אַבְנִין רַבְרְבִין וּתְסוּד

רש״י

זבת חלב ודבש: (טז) היום הזה ה׳ אלהיך מצוך. בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ חֲדָשִׁים כְּאִלּוּ בוֹ בַּיּוֹם נִצְטַוֵּיתָ עֲלֵיהֶם (תנח׳): ושמרת ועשית אותם. בַּת קוֹל מְבָרַכְתּוֹ — הֵבֵאתָ בִּכּוּרִים הַיּוֹם תִּשְׁנֶה לַשָּׁנָה הַבָּאָה (שם): (יז) האמרת... האמירך אֵין לָהֶם עֵד מוֹכִיחַ בַּמִּקְרָא, וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה וְהַבְדָּלָה — הִבְדַּלְתָּ לְךָ מֵאֱלֹהֵי הַנֵּכָר לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְהוּא הִפְרִישְׁךָ אֵלָיו מֵעַמֵּי הָאָרֶץ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה (וּמָצָאתִי לָהֶם עֵד וְהוּא לְשׁוֹן תִּפְאֶרֶת כְּמוֹ (תה׳ צ״ד) יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן): (יח) כאשר דבר לך. וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה: (יט) ולהיתך עם קדש... כאשר דבר, וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים (שמ׳ י״ט):

כז (א) שמר את כל המצוה. לְשׁוֹן הֹוֶה, גרד״עט בְּלַעַז: (ב) והקמת לך. בַּיַּרְדֵּן, וְאַ״כּ

up great stones, and plaster them with plaster: 3And thou shalt write
upon them all the words of this law, when thou art passed over, that
thou mayest go in unto the land which the Eternal thy God giveth thee,
a land flowing with milk and honey; as the Eternal God of thy fathers
hath promised thee. 4Therefore it shall be, when ye have passed over
the Jordan, *that* ye shall raise up these stones, which I command you
this day, in mount Ebal, and thou shalt plaster them with plaster. 5And
thou shalt build an altar unto the Eternal thy God, an altar of stones;
thou shalt not wave *any* iron *tool* over them. 6Thou shalt build the
altar of the Eternal thy God of whole stones; and thou shalt bring up
burnt-offerings thereon unto the Eternal thy God: 7And thou shalt
sacrifice feast offerings, and shalt eat there, and rejoice before the
Eternal thy God. 8And thou shalt write upon the stones all the words
of this law very plainly. 9And Moses, and the priests the Levites,
spake unto all Israel, saying, Take heed, and hearken, O Israel;

רש"י

PEOPLE ISRAEL, AND THE LAND,] WHICH THOU HAST GIVEN US, AS THOU SWAREST UNTO OUR FATHERS, to give *it* unto us, and indeed Thou hast kept *Thy promise, giving us* ארץ זבת חלב ודבש A LAND FLOWING WITH MILK AND HONEY[1]). **(16)** היום הזה ה' אלהיך מצוך THIS DAY THE LORD THY GOD COMMANDETH THEE — *This suggests:* each day they (God's commandments) should be to you as something new (not antiquated and something of which you have become tired), as though you had received the commands that very day *for the first time* (Tanch.; cf. Rashi on XI. 13). ושמרת ועשית אותם THOU SHALT THEREFORE KEEP AND DO THEM — A heavenly voice (בת קול) pronounces *by these words* a blessing upon him (the worshipper): "Thou hast brought the firstfruits to-day — thou wilt be privileged *to do so* next year, *too!*" (Tanch.)[2]). **(17)** האמרת, האמירך *are words* for *the meaning of* which there is no decisive proof in Scripture. It seems to me, however, that they are expressions denoting "separation" and "selection": "You have singled Him out from all strange gods to be unto you as God — and He, *on His part*, has singled you out from the nations on earth to be unto Him a select people". [*As far as this meaning is concerned* I have found a parallel (lit., a witness) to it, where it bears the meaning "glory", as e. g. (Ps. XCIV. 4): "All wrongdoers glory in themselves"][3]). **(18)** כאשר דבר לך AS HE HATH PROMISED THEE — — *in the words* (Ex. XIX. 5) "Ye shall be a select portion unto Me". **(19)** ולהיתך עם קדש ... כאשר דבר AND THAT THOU MAYEST BE AN HOLY PEOPLE ... AS HE HATH SPOKEN — *in the words*, (Lev. XX. 26) "And ye shall be holy unto Me".

27. **(1)** שמר את כל המצוה — *The word* שמור is a frequentative present tense, gardant in O. F., *keeping in Engl.* **(2)** והקמת לך THEN THOU SHALT RAISE THEE UP [GREAT STONES] — in the Jordan, and afterwards you shall take out from there others and build an altar of them on Mount Eval. Consequently you must say that there were three sets of stones: twelve in the Jordan, an equal number in Gilgal, and *another* twelve on Mount Ebal, as is stated in Treatise Sota (35b)[4]). **(8)** באר היטב EXPLAINING THEM WELL — *i. e.* in seventy languages (Sota 32a; cf. Rashi on I. 5). **(9)** הסכת — *Understand this* as the

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

3) In most editions the last sentence in Rashi is put in brackets indicating that it is a gloss, evidently because it is felt that there is a contradiction in Rashi: he first states אין להם עד מוכיח and then ומצאתי להם עד. This is, however, not cogent if we lay the stress on the word מוכיח.

4) See Appendix.

אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד׃ ג וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן
אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר
תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ נֹתֵן לְךָ אֶרֶץ
זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ
לָךְ׃ ד וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת־
הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם
בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד׃ ה וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תָנִיף עֲלֵיהֶם
בַּרְזֶל׃ ו אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ז וְזָבַחְתָּ
שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
ח וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת
בַּאֵר הֵיטֵב׃ ס ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם
אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת ׀ וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל

אונקלוס

יָתְהוֹן בְּסִידָא: ג וְתִכְתּוֹב עֲלֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא בְּמֶעְבְּרָךְ בְּדִיל
דִּי תֵעוֹל לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ
אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ: ד וִיהֵי בְּמֶעְבַּרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא תְּקִימוּן יָת אַבְנַיָּא הָאִלֵּין דִּי
אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין בְּטוּרָא דְעֵיבָל וּתְסוּד יָתְהוֹן בְּסִידָא: ה וְתִבְנֵי תַמָּן
מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מַדְבַּח אַבְנִין לָא תְרִים עֲלֵיהוֹן פַּרְזְלָא: ו אַבְנִין שַׁלְמִין
תִּבְנֵי יָת מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ וְתַסֵּק עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ: ז וְתִכּוֹס נִכְסַת
קוּדְשִׁין וְתֵיכוּל תַּמָּן וְתֶחְדֵּי קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ: ח וְתִכְתּוֹב עַל אַבְנַיָּא יָת כָּל פִּתְגָּמֵי
אוֹרָיְתָא הָדָא פָּרֵשׁ יָאוּת: ט וּמַלִּיל מֹשֶׁה וְכָהֲנַיָּא לֵוָאֵי לְכָל יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר

רש״י

תּוֹצִיא מִשָּׁם אֲחֵרוֹת וְתִבְנֶה מֵהֶן מִזְבֵּחַ בְּהַר עֵיבָל; נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר שְׁלֹשָׁה מִינֵי אֲבָנִים הָיוּ, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בַּיַּרְדֵּן וּכְנֶגְדָּן בַּגִּלְגָּל וּכְנֶגְדָּן בְּהַר עֵיבָל, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף ל״ה): (ח) באר היטב. בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן (שם ל״ב): (ט) הסכת. כְּתַרְגּוּמוֹ:

This day thou art become the people of the Eternal thy God. 10 Thou
shalt therefore obey the voice of the Eternal thy God, and do his com-
mandments and his statutes, which I command thee this day. 11 And
Moses commanded the people the same day, saying, 12 These shall stand
upon mount Gerizim to bless the people, when ye are passed over the
Jordan; Simeon, and Levi, and Judah, and Issachar, and Joseph, and
Benjamin. 13 And these shall stand upon mount Ebal for the curse;
Reuben, Gad, and Asher, and Zebulun, Dan, and Naphtali. 14 And the
Levites shall speak, and say unto all the men of Israel with an exalted
voice, 15 Cursed *be* the man that maketh *any* graven or molten image, an
abomination unto the Eternal, the work of the hands of the craftsman,
and putteth *it* in secret. And all the people shall answer and
say, Amen. 16 Cursed *be* he that setteth light by his father or
his mother. And all the people shall say, Amen. 17 Cursed *be* he
that removeth his neighbour's land-mark. And all the people

רש"י

Targum *does:* אצית *listen!* היום הזה נהיית לעם THIS DAY THOU HAST BECOME THE PEOPLE [OF THE LORD THY GOD] — On each day it should appear to you as though it were "t o - d a y" that you have entered the covenant with him (Ber. 63b). **(12)** לברך את העם [THESE SHALL STAND UP . . .] TO BLESS THE PEOPLE — *The procedure was* as is *found* in Treatise Sota (32a): Six tribes ascended the top of Mount Gerizim and *the other* six the top of Mount Ebal, the priests, the Levites and the Ark *remaining* below in the midst (i. e. in the valley between). The Levites turned their faces towards Mount Gerizim and began *to recite* the blessing: "Blessed be the man that does n o t make *any* graven or molten image etc.", and both these and those (the tribes on Mount Gerizim and those on Mount Ebal) answered "Amen"! Then they turned their faces towards Mount Ebal and began *to recite* the curse, saying: "Cursed be the man who maketh *any* graven [or molten image]" — and so in *the case of* a l l of them (the curses set forth here) till *the last:* "Cursed be he that confirmeth not [all the words of this law to do them]" (cf. Rashi on XI. 29). **(16)** מקלה *means,* "making light of",

הַיּ֤וֹם הַזֶּה֙ נִהְיֵ֣יתָֽ לְעָ֔ם לַיהוָ֖ה אֱלֹהֶֽיךָ׃ י וְשָׁ֣מַעְתָּ֔
בְּק֖וֹל יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ וְעָשִׂ֤יתָ אֶת־מִצְוֺתָו֙ וְאֶת־חֻקָּ֔יו
אֲשֶׁ֛ר אָנֹכִ֥י מְצַוְּךָ֖ הַיּֽוֹם׃ ס חמישי יא וַיְצַ֤ו מֹשֶׁה֙ אֶת־
הָעָ֔ם בַּיּ֥וֹם הַה֖וּא לֵאמֹֽר׃ יב אֵ֠לֶּה יַעַמְד֞וּ לְבָרֵ֤ךְ
אֶת־הָעָם֙ עַל־הַ֣ר גְּרִזִּ֔ים בְּעָבְרְכֶ֖ם אֶת־הַיַּרְדֵּ֑ן
שִׁמְעוֹן֙ וְלֵוִ֣י וִֽיהוּדָ֔ה וְיִשָּׂשכָ֖ר וְיוֹסֵ֥ף וּבִנְיָמִֽן׃ יג וְאֵ֛לֶּה
יַעַמְד֥וּ עַל־הַקְּלָלָ֖ה בְּהַ֣ר עֵיבָ֑ל רְאוּבֵן֙ גָּ֣ד וְאָשֵׁ֔ר
וּזְבוּלֻ֖ן דָּ֥ן וְנַפְתָּלִֽי׃ יד וְעָנ֣וּ הַלְוִיִּ֗ם וְאָמְר֛וּ אֶל־כָּל־
אִ֥ישׁ יִשְׂרָאֵ֖ל ק֥וֹל רָֽם׃ ס טו אָר֣וּר הָאִ֡ישׁ אֲשֶׁ֣ר
יַעֲשֶׂה֩ פֶ֨סֶל וּמַסֵּכָ֜ה תּוֹעֲבַ֣ת יְהוָ֗ה מַעֲשֵׂ֛ה יְדֵ֥י חָרָ֖שׁ
וְשָׂ֣ם בַּסָּ֑תֶר וְעָנ֧וּ כָל־הָעָ֛ם וְאָמְר֖וּ אָמֵֽן׃ ס
טז אָר֕וּר מַקְלֶ֥ה אָבִ֖יו וְאִמּ֑וֹ וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם
אָמֵֽן׃ ס יז אָר֕וּר מַסִּ֖יג גְּב֣וּל רֵעֵ֑הוּ וְאָמַ֥ר כָּל־

אונקלוס

אֲצֵית וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל יוֹמָא הָדֵין הֲוֵיתָא לְעַמָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ׃ י וּתְקַבֵּל לְמֵימְרָא
דַּייָ אֱלָהָךְ וְתַעְבֵּד יָת פִּקּוֹדוֹהִי וְיָת קְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין׃ יא וּפַקִּיד
מֹשֶׁה יָת עַמָּא בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימָר׃ יב אִלֵּין יְקוּמוּן לְבָרָכָא יָת עַמָּא עַל טוּרָא
דִגְרִזִּים בְּמֶעְבַּרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃
יג וְאִלֵּין יְקוּמוּן עַל לְוָטַיָּא בְּטוּרָא דְעֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃
יד וִיתִיבוּן לֵוָאֵי וְיֵימְרוּן לְכָל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל קָלָא רָמָא׃ טו לִיט גַּבְרָא דִּי יַעְבֵּד
צֶלֶם וּמַתְּכָא מְרַחֲקָא קֳדָם יְיָ עוֹבַד יְדֵי אֻמָּן וִישַׁוֵּי בְּסִתְרָא וִיתִיבוּן כָּל עַמָּא
וְיֵימְרוּן אָמֵן׃ טז לִיט דִּיקַלֵּי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ יז לִיט דִּישַׁנֵּי

רש״י

היום הזה נהיית לעם. בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּאִלּוּ הַיּוֹם בָּאתָ עִמּוֹ בַּבְּרִית (ברי׳ ס״ג): (יב) לברך את העם. כִּדְאִיתָא בְמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף ל״ב) שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִזִּים וְשִׁשָּׁה לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן לְמַטָּה בְּאֶמְצַע, הָפְכוּ לְוִיִּם פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים וּפָתְחוּ בַבְּרָכָה, בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה וְגוֹ׳, וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן, חָזְרוּ וְהָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בַקְּלָלָה וְאוֹמְרִים אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וְגוֹ׳, וְכֵן כֻּלָּם, עַד אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים: (טז) מקלה אביו.

shall say, Amen. [18]Cursed *be* he that causeth the blind to go astray on
the way. And all the people shall say, Amen. [19]Cursed *be* he that
perverteth the judgment of the stranger, fatherless, and widow. And
all the people shall say, Amen. [20]Cursed *be* he that lieth with his father's
wife; because he uncovereth his father's skirt. And all the people shall
say, Amen. [21]Cursed *be* he that lieth with any beast. And all the people
shall say, Amen. [22]Cursed *be* he that lieth with his sister, the daughter
of his father, or the daughter of his mother. And all the people shall
say, Amen. [23]Cursed *be* he that lieth with his mother-in-law. And all
the people shall say, Amen. [24]Cursed *be* he that smiteth his fellow
secretly. And all the people shall say, Amen. [25]Cursed *be* he that taketh
bribery to smite *to death* an innocent person. And all the people shall
say, Amen. [26]Cursed *be* he that confirmeth not *all* the words of this
law to do them. And all the people shall say, Amen.

רש״י

it has the same meaning as (XXV. 3) "Lest ... thy brother become despicable (נקלה)". **(17)** מסיג גבול [CURSED BE] HE THAT REMOVETH [HIS NEIGHBOUR'S] LAND-MARK — *i.e.* puts it further back *in his neighbour's field*, and *thereby* steals ground *from him*. *The word* מסיג *has* the same meaning as *the verb in* (Is. LIX. 14) "and he is turned backwards (הסג)". **(18)** משגה עור [CURSED BE] HE THAT CAUSETH THE BLIND TO GO ASTRAY — *This means:* one who is blind (inexperienced) in a matter and one gives him bad advice (cf. Rashi on Lev. XIX. 14). **(24)** מכה רעהו בסתר [CURSED BE] HE THAT SMITETH HIS FELLOW SECRETLY — It is of slander that it here speaks (slander may be termed "smiting in secret") (Pirke d'R. Eliezer 35). — I have seen in the Work of R. Moses the Preacher: There are here eleven *verses beginning with the words* "cursed be" corresponding to eleven tribes. In allusion to Simeon, however, he (Moses) did not write down *a formula beginning with* "cursed be", because he had no intention to bless him before his death when he blessed the other tribes (the tribe of Simeon is the only one not mentioned in chapter XXXIII. which contains the blessings that Moses bestowed on the tribes), therefore he did not want to curse him *either*. **(26)** אשר לא יקים [CURSED BE] HE THAT CONFIRMETH NOT [ALL THE WORDS OF THIS LAW TO DO] — Here (in these words) he included *the infringement of the commands of* the entire Torah *under a curse* and they took it upon them *pledging themselves* by an execration and an oath.

הָעָם אָמֵן׃ ס יח אָרוּר מַשְׁגֶּה עִוֵּר בַּדָּרֶךְ וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס יט אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־
יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כ אָרוּר
שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה כְּנַף אָבִיו וְאָמַר כָּל־
הָעָם אָמֵן׃ ס כא אָרוּר שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כב אָרוּר שֹׁכֵב עִם־
אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס כג אָרוּר שֹׁכֵב עִם־חֹתַנְתּוֹ וְאָמַר כָּל־
הָעָם אָמֵן׃ ס כד אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כה אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת
נֶפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כו אָרוּר
אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת
אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ פ

אונקלוס

תְּחוּמָא דְחַבְרֵהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: יח לִיט דְּיַטְעֵי עַוִּירָא בְּאָרְחָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: יט לִיט דְּיַצְלֵי דִּין גִּיַּר יִתַּמָּא וְאַרְמְלָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כ לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אֲבוּהִי אֲרֵי גַלִּי כַנְפָא דַאֲבוּהִי וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כא לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם כָּל בְּעִירָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כב לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם אֲחָתֵהּ בַּת אֲבוּהִי אוֹ בַת אִמֵּהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כג לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם חֲמוֹתֵהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כד לִיט דְּיִמְחֵי חַבְרֵהּ בְּסִתְרָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כה לִיט דִּי מְקַבֵּל שֹׁחֲדָא לְמִקְטַל נְפַשׁ דַּם זַכַּי וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן: כו לִיט דִּי לָא יְקַיֵּם

רש״י

מְזַלְזֵל, לְשׁוֹן וְנִקְלָה אָחִיךָ (דב׳ כ״ה)׃ (יז) מסיג גבול. מַחֲזִירוֹ לַאֲחוֹרָיו וְגוֹנֵב אֶת הַקַּרְקַע, לְשׁוֹן וְהֻסַּג אָחוֹר (יש׳ נ״ט)׃ (יח) משגה עור. הַסּוּמָא בַּדָּבָר וּמַשִּׂיאוֹ עֵצָה רָעָה׃ (כד) מכה רעהו בסתר. עַל לְשׁוֹן הָרָע הוּא אוֹמֵר; רָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן י״א אֲרוּרִים יֵשׁ כַּאן כְּנֶגֶד י״א שְׁבָטִים, וּכְנֶגֶד שִׁמְעוֹן לֹא כָתַב אָרוּר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה בְלִבּוֹ לְבָרְכוֹ לִפְנֵי מוֹתוֹ כְּשֶׁבֵּרַךְ שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, לְכָךְ לֹא רָצָה לְקַלְּלוֹ׃ (כו) אשר לא יקים. כַּאן כָּלַל אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וְקִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה׃

28. 1And it shall come to pass, if thou shalt hearken diligently unto
the voice of the Eternal thy God, to observe *and* to do all his command-
ments which I command thee this day, that the Eternal thy God will set
thee supreme above all nations of the earth: 2And all these blessings
shall come on thee, and overtake thee, if thou shalt hearken unto the
voice of the Eternal thy God. 3Blessed *shalt* thou *be* in the city, and
blessed *shalt* thou *be* in the field. 4Blessed *shall be* the fruit of thy body,
and the fruit of thy ground, and the fruit of thy beasts, those dropped
by thy neat, and the breeds of thy flock. 5Blessed *shall be* thy basket
and thy kneading-trough. 6Blessed *shalt* thou *be* when thou comest in,
and blessed *shalt* thou *be* when thou goest out. 7The Eternal shall cause
thine enemies that rise up against thee to be beaten before thy
face: they shall come out against thee one way, and run away
before thee seven ways. 8The Eternal shall command the bless-
ing upon thee in thy storehouses, and in every performance
of thine hand; and he shall bless thee in the land which

רש״י

28. (4) שגר אלפיך *means* the young of thy cattle which the animal c a s t s out (שגר) of its womb. ועשתרות צאנך — *Understand this* as the Targum *does:* the flocks of thy herd. Our Rabbis asked, "Why are they (the flocks of sheep) called עשתרות? Because, *replied they*, they enrich (מעשירות) their owners (through the sale of their wool, etc.) and make them strong as עשתרות — which are strong rocks (cf. Rashi on VII. 13). **(5)** ברוך טנאך BLESSED SHALL BE THY BASKET — *i. e.* thy f r u i t s (which are kept in baskets). — Another explanation of טנאך is *that it means* liquids which you filter through baskets (wicker work). ומשארתך *accordingly means* dry produce that r e m a i n s (נשאר) in the vessel and does not flow out. **(6)** ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך BLESSED SHALT THOU BE WHEN THOU COMEST IN, AND BLESSED SHALT THOU BE WHEN THOU GOEST OUT — *This means:* may thy departure from this world be as sinless as was thy coming into the world[1]). **(7)** ובשבעה דרכים ינוסו לפניך AND THEY SHALL RUN AWAY BEFORE THEE SEVEN WAYS — Such is the manner of all who flee precipitately: they scatter in every direction.

NOTES

[1]) The verse is taken in the following sense: Blessed (free from sin) art thou when thou comest in (into the world); mayest thou also be similarly blessed when thou departest.

כח א והיה אם־שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך
לשמר לעשות את־כל־מצותיו אשר אנכי מצוך
היום ונתנך יהוה אלהיך עליון על כל־גויי הארץ:
ב ובאו עליך כל־הברכות האלה והשיגך כי תשמע
בקול יהוה אלהיך: ג ברוך אתה בעיר וברוך אתה
בשדה: ד ברוך פרי־בטנך ופרי אדמתך ופרי
בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך: ה ברוך
טנאך ומשארתך: ו ברוך אתה בבאך וברוך אתה
בצאתך: ששי ז יתן יהוה את־איביך הקמים עליך
נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה
דרכים ינוסו לפניך: ח יצו יהוה אתך את־הברכה
באסמיך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר־

אונקלוס

ית פתגמי אוריתא הדא למעבד יתהון ויימר כל עמא אמן: א ויהי אם קבלא
תקביל למימרא דיי אלהך למטר למעבד ית כל פקודוהי די אנא מפקדך יומא
דין ויתנך יי אלהך עלי על כל עממי ארעא: ב וייתון עלך כל ברכתא האלין
וידבקנך ארי תקביל למימרא דיי אלהך: ג בריך את בקרתא ובריך את בחקלא:
ד בריך ולדא דמעך ואבא דארעך וולדא דבעירך בקרי תוריך ועדרי ענך:
ה בריך סלך ואצותך: ו בריך את במעלך ובריך את במפקך: ז ימסר יי ית
בעלי דבבך דקימין עלך תבירין קדמך בארחא חד יפקון לותך ובשבעא ארחן
יערקון מקדמך: ח יפקד יי עמך ית ברכתא באוצרך ובכל אושטות ידך

רש"י

כח (ד) שגר אלפיך. ולדות בקרך, שהבהמה משגרת ממעיה: ועשתרות צאנך. כתרגומו; ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות? שמעשירות את בעליהן ומחזיקות אותם כעשתרות הללו, שהן סלעים חזקים: (ה) ברוך טנאך. פירותיך; ד"א טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים: ומשארתך. דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב: (ו) ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך. שתהי יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם (ב"מ ק"ז): (ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. כן דרך הנבהלים לברוח, מתפזרין לכל צד:

the Eternal thy God giveth thee. [9]The Eternal shall raise thee an holy
people unto himself, as he hath sworn unto thee, if thou shalt keep the
commandments of the Eternal thy God, and go in his ways. [10]And all
people of the earth shall see that thou art called by the name of the
Eternal: and they shall be afraid of thee: [11]And the Eternal shall make
thee plenteous in goods, in the fruit of thy body, and in the fruit of
thy beasts, and in the fruit of thy ground, in the land which the Eternal
sware unto thy fathers to give thee. [12]The Eternal shall open unto thee
his good treasure, the heaven to give the rain unto thy land in its season,
and to bless all the work of thine hand: and thou shalt lend unto many
nations, and thou shalt not borrow. [13]And the Eternal shall make thee
the head, and not the tail; and thou shalt be above only, and thou shalt
not be beneath; if that thou hearken unto the commandments of the
Eternal thy God, which I command thee this day, to keep and to do
them: [14]And thou shalt not depart from any of the words which I
command thee this day, *to* the right or *to* the left, to go after
other gods to serve them. [15]But it shall come to pass, if thou
wilt not obey the voice of the Eternal thy God, to observe

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ט יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֺת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃ י וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי
שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃ יא וְהוֹתִרְךָ יְהוָה
לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ
עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃
יב יִפְתַּח יְהוָה ׀ לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם
לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה
יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה׃ יג וּנְתָנְךָ
יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה וְלֹא
תִהְיֶה לְמָטָּה כִּי־תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֺת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת׃ יד וְלֹא
תָסוּר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
לְעָבְדָם׃ פ
טו וְהָיָה אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר

אונקלוס

וִיבָרְכִנָּךְ בְּאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃ ט יְקִימִנָּךְ יְיָ לֵהּ לְעַם קַדִּישׁ כְּמָא דִּי קַיֵּים
לָךְ אֲרֵי תִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְהָךְ בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי׃ י וְיֶחֱזוּן כָּל
עַמְמֵי אַרְעָא אֲרֵי שְׁמָא דַּייָ אִתְקְרֵי עֲלָךְ וְיִדְחֲלוּן מִנָּךְ׃ יא וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ לְטָבָא
בְּוַלְדָּא דִמְעָךְ וּבְוַלְדָּא דִבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ
לְמִתַּן לָךְ׃ יב יִפְתַּח יְיָ לָךְ יָת אוֹצְרֵהּ טָבָא יָת שְׁמַיָּא לְמִתַּן מְטַר אַרְעָךְ בְּעִדָּנֵהּ
וּלְבָרָכָא יָת כָּל עוֹבָדֵי יְדָךְ וְתוֹזֵיף לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְאַתְּ לָא תְזוּף׃ יג וְיִתְּנִנָּךְ יְיָ
לְתַקִּיף וְלָא לְחַלָּשׁ וּתְהֵי בְּרַם לְעֵלָּא וְלָא תְהֵי לְתַחְתָּא אֲרֵי תְקַבֵּל לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ
אֱלָהָךְ דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין לְמִטַּר וּלְמֶעְבַּד׃ יד וְלָא תִסְטֵי מִכָּל פִּתְגָמַיָּא
דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא לִמְהַךְ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא
לְמִפְלְחִנּוּן׃ טו וִיהֵי אִם לָא תְקַבֵּל בְּמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל

to do all his commandments and his ordinances which I command thee
this day, that all these curses shall come upon thee, and overtake thee.
16Cursed *shalt* thou *be* in the city, and cursed *shall* thou *be* in the field.
17Cursed *shall be* thy basket and thy kneading-trough. 18Cursed *shall be*
the fruit of thy body, and the fruit of thy land, those dropped by thy
neat, and the breeds of thy flock. 19Cursed *shalt* thou *be* when thou
comest in, and cursed *shalt* thou *be* when thou goest out. 20The Eternal
shall send upon thee cursing, confusion, and rebuke, in every perform-
ance of thine hand, until thou be exterminated, and until thou perish
quickly; because of the wickedness of thy doings, whereby thou hast
forsaken me. 21The Eternal shall make the pestilence cleave unto thee,
until he have consumed thee from off the ground, whither thou goest to
possess it. 22The Eternal shall smite thee with a consumption, and with a
fever, and with an intense heat, and with an extreme burning, and with

רש"י

(20) המארה *means* PAUCITY, similar to (Lev. XIII. 51) "a fretting leprosy (ממארה)" (a leprosy that frets the flesh, thus attenuating it). המהומה — *Onkelos renders this by* שגוש *which means:* A TERRIFYING SOUND. **(22)** בשחפת — *This is a disease whereby* one's flesh becomes swollen and blown. ובקדחת AND WITH FEVER — *The word is* similar in meaning to *the verb in* (XXXII. 22) "For a fire burns (קדחה) in My nostrils". It is the heat felt by sick people, mal du feu in O. F., which is a very high temperature. ובדלקת — *This is a fever* even hotter than קדחת. — *All* these *terms* denote *different* kinds of diseases, *but of a similar character.* ובחרחר — a disease that makes one burning hot inside the body, so that one is continually thirsting for water; in O. F. astrandement. *The word is* of the same meaning as *the verbs in* (Job. XXX. 30) "My bones are burnt (חרה) because of heat", *and in* (Jer. VI. 29) "The bellows are burnt (נחר) by the fire". ובחרב AND WITH THE SWORD — *i. e.* He will bring hostile troops against you. ובשדפון ובירקון AND WITH BLASTING AND WITH MILDEW — *these are* diseases that afflict grain which is *yet* in the field (yet growing). שדפון is the *hot* east-wind, hale in O. F. ירקון is drought. *The*

לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגוּךָ׃
טז אָרוּר אַתָּה בָּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃
יז אָרוּר טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ יח אָרוּר פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי
אַדְמָתֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ׃ יט אָרוּר
אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃ כ יְשַׁלַּח יְהוָה ׀
בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־הַמִּגְעֶרֶת
בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הִשָּׁמֶדְךָ וְעַד־
אֲבָדְךָ מַהֵר מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלָלֶיךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי׃
כא יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבֶר עַד כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ כב יַכְּכָה
יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב

אונקלוס

פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל לְוָטַיָּא הָאִלֵּין
וְיִדְבְּקֻנָּךְ׃ טז לִיט אַתְּ בְּקַרְתָּא וְלִיט אַתְּ בְּחַקְלָא׃ יז לִיט סַלָּךְ וְאַצְוָתָךְ׃ יח לִיט
וַלְדָּא דִמְעָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ בַּקְרֵי תוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ׃ יט לִיט אַתְּ בְּמֵעָלָךְ וְלִיט
אַתְּ בְּמִפְּקָךְ׃ כ יְגָרֵי יְיָ בָּךְ יָת מְאֵרְתָּא וְיָת שִׁגּוּשְׁיָא וְיָת מְזוֹפִיתָא בְּכָל אוֹשָׁטוּת
יְדָךְ דִּי תַעְבֵּד עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי וְעַד דְּתֵיבַד בִּפְרִיעַ מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדָיךְ דִּשְׁבַקְתָּא
דַחַלְתִּי׃ כא יַדְבֵּק יְיָ בָּךְ יָת מוֹתָא עַד דִּישֵׁיצֵי יָתָךְ מֵעַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן
לְמֵירְתַהּ׃ כב יִמְחִנָּךְ יְיָ בְּשַׁחְפְּתָא וּבְקַדַּחְתָּא וּבְדַלֶּקְתָּא וּבְחַרְחוּרָא וּבְחַרְבָּא

רש״י

(כ) המארה. חִסָּרוֹן, כְּמוֹ צָרַעַת מַמְאֶרֶת (ויק׳ י״ג)׃ המהומה. שִׁגּוּשׁ, קוֹל בֶּהָלוֹת׃
(כב) בשחפת. שֶׁבְּשָׂרוֹ נִשְׁחָף וְנָפוּחַ׃ ובקדחת. לְשׁוֹן כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי (דב׳ ל״ב),
וְהוּא אֵשׁ שֶׁל חוֹלִים, מלו״י בְּלַעַז, שֶׁהִיא חַמָּה מְאֹד׃ ובדלקת. חַמָּה יוֹתֵר מִקַּדַּחַת, וּמִינֵי
חֳלָאִים הֵם׃ ובחרחר. חוֹלִי הַמְחַמְּמוֹ תוֹךְ הַגּוּף וְצָמֵא תָּמִיד לַמַּיִם, וּבְלַעַז אישטרד״ימנט,
לָשׁוֹן וְעַצְמִי חָרָה מִנִּי חֹרֶב (איוב ל׳) נָחַר מַפֻּחַ מֵאֵשׁ (יר׳ ו׳)׃ ובחרב. יָבִיא עָלֶיךָ גְּיָסוֹת׃
ובשדפון ובירקון. מַכַּת תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת׃ שדפון. רוּחַ קָדִים, אשלי״דה בְּלַעַז׃ ירקון.

the sword, and with blasting, and with mildew; and they shall pursue
thee until thou perish. 23And thy heaven that *is* over thy head shall be
copper, and the earth that *is* under thee *shall be* iron. 24The Eternal
shall make the rain of thy land powder and dust: from heaven shall
it come down upon thee, until thou be exterminated. 25The Eternal
shall cause thee to be beaten before thine enemies: thou shalt go out
one way against them, and run away seven ways before them; and shalt
be a fright unto all the kingdoms of the earth. 26And thy carrion shall
be food unto all fowls of the heaven, and unto the beasts of the
earth, and no man shall fray *them* away. 27The Eternal will smite
thee with the inflammation of Egypt, and with the emerods, and
with the scab, and with the itch, whereof thou canst not be

רש״י

symptoms are that the surface of the grain becomes pale and *ultimately* turns yellow; chaume in O. F. עד אבדך — The Targum *renders this by* עד דתיבד, meaning "until thou perish", *i. e. until* thou wilt of thyself perish[1]). **(23)** והיו שמיך אשר על ראשך נחשת AND THY HEAVEN WHICH IS OVER THY HEAD SHALL BE COPPER — These curses (i. e. all the curses contained in this chapter) Moses expressed them *as though they came* from his own mouth whilst those *he spoke* on Mount Sinai (Lev. ch. XXVI.), he expressed them *as though* from the mouth of the Holy One, blessed be He, as *indeed* is implied by them (by the expressions used), for so it states *there:* "And if ye will not hearken unto Me"; "And if ye walk contrary to Me", whilst here it says: "[And if thou wilt not obey] the voice of the Lord thy God"; "The Lord shall make cleave unto thee"; "The Lord shall smite thee". Moses was milder in his curses, expressing them in the singular ("The Lord shall smite thee", not "you", the entire people), and similarly in this curse, too, he was milder, for in the former *curses* (those in Leviticus) it states, (Lev. XXVI. 19) "[I will make] your heaven as iron and your earth as copper", *i.e.*, that the heaven would not exude *moisture*, just as iron does not exude, and there would therefore be drought in the world, whilst the earth would exude *moisture* (be humid) just as copper sweats, and it would *consequently* rot the fruits. Here, however, it states, "Thy heaven shall be copper and thy earth shall be iron", *i.e.* that the heavens would exude *moisture:* even though they might not pour with rain, at any rate there would be no ruinous drought in the world; whilst the earth would not exude *moisture* just as iron does not sweat, and *consequently* the fruits would not perish. Nevertheless this is a curse: *for* whether it (the earth) be as copper or whether it be as iron it will produce no fruit, and the heaven, too, will not pour with rain (give rain in abundance) (cf. Meg. 31b; Siphra on Lev. XXVI. 19). **(24)** מטר ארצך אבק ועפר [GOD SHALL MAKE] THE RAIN OF THY LAND POWDER AND DUST, through "a wind *that comes* after the rain" *as the Talmud says* (Taan. 3b); rain will fall but not as much as is needed, so that there will not be sufficient of it to lay the dust; the wind will come and blow the dust about and cover the leaves of the vegetation which are *still* wet from the water and it will adhere to them and *so* become mud which will *afterwards* become dry, and they will rot (Taan. 3b). **(25)** לזועה [AND THOU SHALT] BECOME A זועה, *i. e. a cause of* fright and trembling: *it means* that all who will hear of thy afflictions will tremblingly move away from you and will say, "Woe upon us, *would* that there should not befall us as has befallen them!" **(27)** בשחין מצרים [THE LORD WILL SMITE THEE] WITH THE BOILS OF EGYPT — This was very bad, *being* wet inside and dry on the surface, as is stated in *Treatise* Bechoroth (41a). גרב is a

NOTES

1) See Appendix.

וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ: כג וְהָיוּ שָׁמֶיךָ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ
בַּרְזֶל: כד יִתֵּן יְהוָה אֶת־מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן־
הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ: כה יִתֶּנְךָ יְהוָה נִגָּף
לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה
דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ: כו וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד: כז יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין
מִצְרַיִם וּבַעְפֹלִים וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל

אונקלוס

וּבְשִׁדָּפוֹנָא וּבְיֵרָקוֹנָא וְיִרְדְּפֻנָּךְ עַד דְּתֵיבַד: כג וִיהוֹן שְׁמַיָּךְ דִּי עִלָּוֵי רֵישָׁךְ חֲסִינָא
כִּנְחָשָׁא מִלְּאַחָתָא מִטְרָא וְאַרְעָא דִּי תְּחוֹתָךְ תַּקִּיפָא כְּפַרְזְלָא מִלְּמֶעְבַּד פֵּרִין:
כד יִתֵּן יְיָ יָת מְטַר אַרְעָךְ אַבְקָא וְעַפְרָא מִן שְׁמַיָּא יֵחוֹת עֲלָךְ עַד דְּשֵׁיצָךְ: כה יִתְּנִנָּךְ
יְיָ תְּבִיר קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבָךְ בְּאָרְחָא חֲדָא תִּפּוֹק לְוָתֵהּ וּבְשִׁבְעָא אָרְחָן תֵּעֲרוֹק
מִקֳּדָמוֹהִי וּתְהֵי לְזִיעַ לְכֹל מַלְכְוָת אַרְעָא: כו וּתְהֵי נְבִלְתָּךְ מְשַׁגְּרָא לְמֵיכַל לְכָל
עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְבְעִירַת אַרְעָא וְלֵית דִּמְנִיד: כז יִמְחִנָּךְ יְיָ בְּשִׁחְנָא דְמִצְרַיִם

רש״י

יוֹבֶשׁ, וּפְנֵי הַתְּבוּאָה מַכְסִיפִין וְנֶהֱפָכִין לְיֵרָקוֹן, קמ״א בְּלַעַז: עד אבדך. תַּרְגּוּם עַד דְּתֵיבַד, כְּלוֹמַר עַד אֲבוֹד אוֹתְךָ — שֶׁתְּכַלֶּה מֵאֵלֶיךָ: (כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. קְלָלוֹת הַלָּלוּ מֹשֶׁה מִפִּי עַצְמוֹ אֲמָרָן, וְשֶׁבְּהַר סִינַי מִפִּי הַקָּבָּ״ה אֲמָרָן, כְּמַשְׁמָעָן, וְכֵן נֶאֱמַר (ויק׳ כ״ו) וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי, וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי, וְכָאן הוּא אוֹמֵר בְּקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ, יַדְבֵּק ה׳ בְּךָ, יַכְּכָה ה׳, הֵקֵל מֹשֶׁה בִּקְלְלוֹתָיו לְאָמְרָן בִּלְשׁוֹן יָחִיד. וְגַם כֵּן בִּקְלָלָה זוּ הֵקֵל, שֶׁבָּרִאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה — שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׁמַיִם מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מֵזִיעַ וּמִתּוֹךְ כָּךְ יְהִי חֹרֶב בָּעוֹלָם וְהָאָרֶץ תְּהִי מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מֵזִיעַ וְהִיא מְרַקֶּבֶת פֵּרוֹתֶיהָ, וְכָאן הוּא אוֹמֵר שָׁמֶיךָ נְחֹשֶׁת וְאַרְצְךָ בַּרְזֶל — שֶׁיִּהְיוּ שָׁמַיִם מְזִיעִין, אַעַ״פ שֶׁלֹּא יָרִיקוּ מָטָר, מִכָּל מָקוֹם לֹא יִהְיֶה חוֹרֶב שֶׁל אֲבַדּוֹן בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ לֹא תִהְיֶה מְזִיעָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מֵזִיעַ, וְאֵין הַפֵּרוֹת מַרְקִיבִין, וּמִכָּל מָקוֹם קְלָלָה הִיא, בֵּין שֶׁהִיא כַּנְּחֹשֶׁת בֵּין שֶׁהִיא כַּבַּרְזֶל לֹא תוֹצִיא פֵּרוֹת, וְכֵן הַשָּׁמַיִם לֹא יָרִיקוּ מָטָר (ספרא ויק׳ כ״ו): (כד) מטר ארצך אבק ועפר. זִיקָא דְּבָתַר מִטְרָא. מָטָר יוֹרֵד וְלֹא כָּל צָרְכּוֹ, וְאֵין בּוֹ כְּדֵי לְהַרְבִּיץ אֶת הֶעָפָר, וְהָרוּחַ בָּאָה וּמַעֲלָה אֶת הָאָבָק וּמְכַסָּה אֶת עֵשֶׂב הַזְּרָעִים שֶׁהֵם לַחִים מִן הַמַּיִם וְנִדְבָּק בָּהֶם, וְנַעֲשֶׂה טִיט וּמִתְיַבֵּשׁ וּמַרְקִיבִין (תעני׳ ג׳): (כה) לזעוה. לְאֵימָה וּלְזִיעַ, שֶׁיָּזוּעוּ כָּל שׁוֹמְעֵי מַכּוֹתֶיךָ מִמְּךָ וְיֹאמְרוּ „אוֹ לָנוּ שֶׁלֹּא יָבֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא עַל אֵלּוּ!“: (כז) בשחין מצרים. רַע הָיָה מְאֹד, לַח מִבִּפְנִים וְיָבֵשׁ מִבַּחוּץ, כִּדְאִיתָא בִּבְכוֹרוֹת (דף מ״א): גרב. שְׁחִין לַח:

healed. 28The Eternal shall smite thee with madness, and blindness,
and disquietude of heart: 29And thou shalt grope at noon-day, as the
blind gropeth in thick darkness, and thou shalt not prosper in thy
ways: and thou shalt be only wronged and spoiled all the days, and no
man shall save *thee.* 30Thou shalt betroth a wife, and another man shall
lie with her: thou shalt build an house, and thou shalt not abide therein:
thou shalt plant a vineyard, and shalt not gather the grapes thereof.
31Thine ox *shall be* slain before thine eyes, and thou shalt not eat
thereof: thine ass *shall be* violently taken away from before thy face,
and shall not return to thee: thy flock *shall be* given unto thine enemies,
and thou shalt have none to save *them.* 32Thy sons and thy daughters
shall be given unto another people, and thine eyes shall see, and fail
with longing for them all the day long: and *there shall be* no might in
thine hand. 33The fruit of thy ground, and all thy labours, shall a
people which thou knowest not eat up; and thou shalt be only wronged
and crushed all the days: 34So that thou shalt be mad for the
sight of thine eyes which thou shalt see. 35The Eternal shall
smite thee in the knees, and in the thighs, with a sore inflammation

רש"י

wet boil, חרס is a boil dry as a potsherd (חרס identical with חרש, a potsherd cf. Rashi on Lev. XXI. 20). **(28)** ובתמהון לבב *means* "stupefaction of the heart"; etourdison in O. F. **(29)** עשוק [THOU SHALT BE] WRONGED — *i. e.* against every action of yours there will be dispute[1]). **(30)** ישגלנה is connected in meaning with *the noun* שגל, a concubine; Scripture, however, paraphrases it by using a more decent, expression, *viz.*, ישכבנה (i. e. the Kre is ישכבנה)[2]). This is a variation such as writers make to avoid an indecent expression (Meg. 25b; cf. Rashi on Gen. XVIII. 22 and Note p. 266). תחללנו THOU SHALT NOT MAKE IT חולין in the fourth year so as to be able to eat its fruits (cf. Rashi on XX. 6). **(32)** וכלות אליהם [AND THINE EYES SHALL SEE] AND LONG FOR THEM — *i. e.* they will look expectantly for them (the children) that they should return *home,* but they will not return. — Any desire that does not come *to fulfilment*

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

לְהֵרָפֵא׃ כח יַכְּכָה יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן וּבְתִמְהוֹן
לֵבָב׃ כט וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ
הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא תַצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ
עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל־הַיָּמִים וְאֵין מוֹשִׁיעַ׃ ל אִשָּׁה תְאָרֵשׂ
וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגָּלֶנָּה בַּיִת תִּבְנֶה וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ כֶּרֶם
תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ׃ לא שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא
תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרְךָ גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ
צֹאנְךָ נְתֻנוֹת לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ מוֹשִׁיעַ׃ לב בָּנֶיךָ
וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת
אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ׃ לג פְּרִי אַדְמָתְךָ
וְכָל־יְגִיעֲךָ יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק
עָשׁוּק וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים׃ לד וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע מִמַּרְאֵה
עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ לה יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין רָע עַל־

אונקלוס

וּבִטְחוֹרִין וּבִגְרַבָא וּבַחֲרִיס יַבִּישׁ דִּי לָא תִכּוּל לְאִתַּסָּאָה׃ כח יִמְחִנָּךְ יְיָ
בְּטַפְשׁוּתָא וּבְסַמְיוּתָא וּבְשַׁעֲמָמוּת לִבָּא׃ כט וּתְהֵי מְמַשֵּׁשׁ בְּטִיהֲרָא כְּמָא דִי
מְמַשֵּׁשׁ עַוִּירָא בְּקַבְלָא וְלָא תַצְלַח יָת אָרְחָךְ וּתְהֵי בְּרַם עֲשִׁיק וַאֲנִיס כָּל יוֹמַיָּא
וְלֵית דְּפָרִיק׃ ל אִתְּתָא תֵירוֹס וּגְבַר אָחֳרָן יִשְׁכְּבִנַּהּ בֵּיתָא תִבְנֵי וְלָא תֵיתֵב בַּהּ
כַּרְמָא תִצּוֹב וְלָא תְחַלְּנֵהּ׃ לא תּוֹרָךְ יְהֵי נְכֵס לְעֵינָךְ וְלָא תֵיכוּל מִנֵּהּ חֲמָרָךְ
יְהֵי אָנֵס מִקֳּדָמָךְ וְלָא יְתוּב לָךְ עָנָךְ יְהוֹן מְסִירִין לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ וְלֵית לָךְ פָּרִיק׃
לב בְּנָיךְ וּבְנָתָיךְ מְסִירִין לְעַמָּא אָחֳרָן וְעֵינָיךְ חָזְיָן וִיסוּפָן בְּגִלְלְהוֹן כָּל יוֹמָא וְלֵית
חֵילָא בִּידָךְ׃ לג אִבָּא דְאַרְעָךְ וְכָל לֵאוּתָךְ יֵיכוּל עַמָּא דִי לָא יְדַעְתְּ וּתְהֵי בְּרַם
עֲשִׁיק וּרְעִיעַ כָּל יוֹמַיָּא׃ לד וּתְהֵי מִשְׁתַּטֵּי מֵחֵזוּ עֵינָךְ דִי תֶחֱזֵי׃ לה יִמְחִנָּךְ יְיָ

רש"י

חרס. שְׁחִין יָבֵשׁ כַּחֶרֶס: **(כח) ובתמהון לבב.** אוֹטֶם הַלֵּב, **אשטורדישון** בְּלַעַ"ז: **(כט) עשוק.** בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיֶה עִרְעוּר: **(ל) ישגלנה.** לְשׁוֹן שֵׁגָל, פִּלֶּגֶשׁ, וְהַכָּתוּב כִּנָּהוּ לְשֶׁבַח **ישכבנה**, וְתִקּוּן סוֹפְרִים הוּא זֶה: **תחללנו.** בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לֶאֱכוֹל פִּרְיוֹ (מגני כ"ה): **(לב) וכלות אליהם.** מְצַפּוֹת אֲלֵיהֶם שֶׁיָּשׁוּבוּ וְאֵינָם שָׁבִים; כָּל תּוֹחֶלֶת שֶׁאֵינָהּ בָּאָה

that cannot be healed, from the sole of thy foot unto the top of thy
head. 36The Eternal shall bring thee, and thy king whom thou shalt
raise over thee, unto a nation which neither thou nor thy fathers have
known; and there shalt thou serve other gods, wood and stone. 37And
thou shalt become an astonishment, a proverb, and a satyre, among all
peoples whither the Eternal shall lead thee. 38Thou shalt bring much
seed out into the field, and shalt gather *but* little in; for the locust shall
crop it off, 39Thou shalt plant vineyards, and dress *them*, but shalt
neither drink *of* the wine, nor lay it up; for the worms shall eat them.
40Thou shalt have olivetrees throughout all thy boundaries, but thou
shalt not anoint *thyself* with the oil; for thine olive shall cast
his fruit. 41Thou shalt beget sons and daughters, but thou shalt
not enjoy them; for they shall go into captivity. 42All thy trees
and fruit of thy land shall the locust make bare. 43The stranger
that *is* among you shall get up above thee very high; and thou
shalt come down very low. 44He shall lend to thee, and thou

רש״י

is termed a "failing of the eyes" (cf. v. 65). **(37)** לשמה [THOU SHALT] BECOME AN OBJECT OF ASTONISHMENT — *This word means* the same as תמהון, etourdison *in O. F., Engl. astonishment.* — Whoever will see you will be astonished about you. למשל [THOU SHALT] BECOME A PROVERB — *i. e.*, when an extraordinary misfortune comes upon a man people will say: "This is like the misfortune that befell Mr. So-and-so!" ולשנינה AND A BYWORD — This is an expression of the same meaning as (VI. 7) ושננתם, "And thou shalt speak often". — *"And thou shalt become a* שנינה*" therefore means:* they (people) will talk about you (make you the topic of their conversation). Onkelos, too, renders it thus: ולשועי, which has the meaning of "relating about a matter", *just as* ואשתעי *is the Targum rendering of* ויספר, *"and he related"*. **(38)** יחסלנו [THE LOCUST] WILL CROP IT OFF — *The word means:* it will make an end of it. It is for this reason that it (the locust) is *also* called חסיל (cf. e. g. Joel I. 4) because it makes an end of all *the vegetation, etc.* (חסל in Aramaic means "to end"; cf. Jer. Taan. III. 6). **(40)** ישל *means*, it (the olivetree) shall drop its fruits. It is similar in meaning to *the verb in* (XIX. 5), "And the iron falleth off (נשל)". **(42)** יירש הצלצל *means*, the locust will make it (the tree) bare (lit., will impoverish it) of its fruits. יירש *means*, it will impoverish. צלצל is a species of locust. — One cannot explain יְיָרֵשׁ as meaning "inheriting" ("taking possesion of", as the Targum does), for if so it ought to have written יִירַשׁ (cf. Gen. XXI. 10). Nor can it have the meaning of

הַבִּרְכַּיִם וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא
מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד קָדְקֳדֶךָ׃ לו יוֹלֵךְ יְהוָה אֹתְךָ וְאֶת־
מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ
אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ
וָאָבֶן׃ לז וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים
אֲשֶׁר־יְנַהֶגְךָ יְהוָה שָׁמָּה׃ לח זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה
וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה׃ לט כְּרָמִים תִּטַּע
וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ
הַתֹּלָעַת׃ מ זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל־גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא
תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃ מא בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ
לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃ מב כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ
הַצְּלָצַל׃ מג הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה
מָּעְלָה וְאַתָּה תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה׃ מד הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה

אונקלוס

בְּשִׁחְנָא בִּישָׁא עַל רְכוּבַיָּא וְעַל שָׁקַיָּא דִּי לָא תִכּוּל לְאִתַּסָּאָה מִפַּרְסַת רַגְלָךְ
וְעַד מוֹחָךְ׃ לו יַגְלֵי יְיָ יָתָךְ וְיָת מַלְכָּךְ דִּי תְקִים עֲלָךְ לְעַם דִּי לָא יְדַעְתְּ אַתְּ
וַאֲבָהָתָךְ וְתִפְלַח תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא אָעָא וְאַבְנָא׃ לז וּתְהֵי לְצָדוּ לְמַתְל
וּלְשׁוֹעִי בְּכֹל עַמְמַיָּא דִּי יְדַבְּרִנָּךְ יְיָ לְתַמָּן׃ לח בַּר זְרַע סַגִּי תַּפֵּק לְחַקְלָא וּזְעֵר
תִּכְנוֹשׁ אֲרֵי יַחְסְלִנֵּהּ גּוֹבָא׃ לט כַּרְמִין תִּצּוֹב וְתִפְלַח וְחַמְרָא לָא תִשְׁתֵּי וְלָא
תִכְנוֹשׁ אֲרֵי תֵיכְלִנֵּהּ תּוֹלַעְתָּא׃ מ זֵיתִין יְהוֹן לָךְ בְּכָל תְּחוּמָךְ וּמִשְׁחָא לָא תְסוּךְ
אֲרֵי יִתְּרוּן זֵיתָיךְ׃ מא בְּנִין וּבְנָן תּוֹלִיד וְלָא יְהוֹן לָךְ אֲרֵי יְהָכוּן בְּשִׁבְיָא׃ מב כָּל
אִילָנָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ יַחְסְנִנֵּהּ סַקָּאָה׃ מג תּוֹתַב עָרֵל דִּי בֵינָךְ יְהֵי סָלֵיק עֲל־מִנָּךְ
לְעֵלָּא לְעֵלָּא וְאַתְּ תְּהֵי נָחֵית לְתַחְתָּא לְתַחְתָּא׃ מד הוּא יוֹזְפִנָּךְ וְאַתְּ לָא תוֹזְפִנֵּהּ

רש"י

קְרוּיָה כִּלְיוֹן עֵינַיִם: (לז) לשמה. כְּמוֹ תִמָּהוֹן, אשׂ"ו אשטורדי"שון, כָּל הָרוֹאֶה אוֹתְךָ יָשׁוֹם עָלֶיךָ: למשל. כְּשֶׁתָּבֹא מַכָּה רָעָה עַל אָדָם יֹאמְרוּ זוֹ דּוֹמָה לְמַכַּת פְּלוֹנִי: ולשנינה. לְשׁוֹן וְשִׁנַּנְתָּם (דב׳ ו׳), יְדַבְּרוּ בְךָ, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ וּלְשׁוֹעֵי, לְשׁוֹן סִפּוּר וְאִשְׁתָּעֵי: (לח) יחסלנו. יְכַלֶּנּוּ, וְעַל שֵׁם כָּךְ נִקְרָא חָסִיל שֶׁמְּכַלֶּה אֶת הַכֹּל: (מ) ישל. יַשִּׁיר פֵּרוֹתָיו, לְשׁוֹן וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל (דב׳ י״ט): (מב) יירש הצלצל. יַעֲשֶׂנּוּ הָאַרְבֶּה רָשׁ מִן הַפֵּרוֹת: יירש. יַעֲנִי. צלצל. מִין אַרְבֶּה. וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ יְיָרֵשׁ לְשׁוֹן יְרוּשָּׁה, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב יוֹרִישׁ, וְלֹא

shalt not lend to him: he shall be the head, and thou shalt be the tail.
45 Moreover, all these curses shall come upon thee, and pursue thee, and
overtake thee, till thou be exterminated; because thou hearkenedst not
unto the voice of the Eternal thy God, to keep his commandments and
his ordinances which he commanded thee: 46 And they shall be upon thee
for a sign and for a wonder, and upon thy seed for ever. 47 Because
thou servedst not the Eternal thy God with joyfulness, and with gladness
of heart, for the multitude of all *things:* 48 Therefore shalt thou serve
thine enemies, whom the Eternal shall send forth against thee, in famine,
and in nakedness, and in want of all *things:* and he shall put a yoke of
iron upon thy neck, until he have exterminated thee. 49 The Eternal
shall bring a nation against thee from afar, from the extremity of
the earth, *as swift* as the eagle soareth; a nation whose tongue thou
shalt not understand: 50 A nation of fierce countenance, which shall
not regard the person of the old, nor shew favour to the young: 51 And
he shall eat the fruit of thy beasts, and the fruit of thy land,
until thou be exterminated: which *also* shall not let remain to thee

רש"י

"driving out" and "expelling", for then it ought to have written יוריש.[1]) **(47)** מרב כל *means:* w h i l s t you possessed all good things[2]). **(49)** כאשר ידאה הנשר [THE LORD WILL BRING A NATION AGAINST THEE FROM AFAR], AS THE EAGLE SWOOPETH — *i. e.* suddenly, and by a successful march[3]), and its horses will be swift. לא תשמע לשנו *means, a nation* whose tongue thou shalt not u n d e r s t a n d. Similar is, (Gen. XLI. 15) "Thou canst u n d e r s t a n d (תשמע) a dream to interpret", and so, *too,* (ib. XLII. 23) "that

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

לֹא תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃
מה וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ וְהִשִּׂיגוּךָ
עַד הִשָּׁמְדָךְ כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ מו וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת
וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃ מז תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־
עָבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב
כֹּל׃ מח וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ
בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל
עַל־צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ׃ מט יִשָּׂא יְהוָה עָלֶיךָ
גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי
אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ׃ נ גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־
יִשָּׂא פָנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן׃ נא וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ
וּפְרִי־אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ אֲשֶׁר לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ

אונקלוס

הוּא יְהֵא לְתַקִּיף וְאַתְּ תְּהֵי לְחַלָּשׁ׃ מה וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל לְוָטַיָּא הָאִלֵּין וְיִרְדְּפֻנָּךְ
וְיַדְבְּקֻנָּךְ עַד דְּשֵׁיצָךְ אֲרֵי לָא קַבֵּלְתָּא לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי
וּקְיָמוֹהִי דִּי פַקְּדָךְ׃ מו וִיהוֹן בָּךְ לְאָת וּלְמוֹפֵת וּבִבְנָיךְ עַד עָלְמָא׃ מז חֲלָף דִּי לָא
פְלַחְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֶדְוָא וּבְשַׁפִּירוּת לִבָּא מִסְּגֵי כֹלָּא׃ מח וְתִפְלַח יָת
בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דִּי יְגָרֵינֵהּ יְיָ בָּךְ בְּכַפְנָא וּבְצַחוּתָא וּבְעַרְטִלָּיוּתָא וּבַחֲסִירוּת כֹּלָּא
וְיִתֵּן נִיר פַּרְזְלָא עַל צַוְּארָךְ עַד דִּשֵׁיצֵי יָתָךְ׃ מט יַיְתֵי יְיָ עֲלָךְ עַם מֵרָחִיק מִסְּיָפֵי
אַרְעָא כְּמָא דִּי מִשְׁתְּדֵי נִשְׁרָא עַמָּא דִּי לָא תְשַׁמַּע לִישָׁנֵהּ׃ נ עַם תַּקִּיף אַפִּין דִּי
לָא יִסַּב אַפִּין לְסָבָא וְעַל יָנְקָא לָא מְרַחֵם׃ נא וְיֵיכוּל וַלְדָּא דִבְעִירָךְ וְאִבָּא

רש"י

לשון הוֹרָשָׁה וְגֵרוּשִׁין, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב יוֹרִישׁ: (מז) מרב כל. בְּעוֹד שֶׁהָיָה לְךָ
כָּל טוּב: (מט) כאשר ידאה הנשר. פִּתְאוֹם וְדֶרֶךְ מַצְלַחַת וְנִקְלּוּ סוּסָיו: לא תשמע
לשנו. לֹא תַכִּיר לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ (בר' מ"א), וְכֵן כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף

either corn, must, or oil, *or* the increase of thy neat, or breeds of thy
flocks, until he have destroyed thee. 52And he shall besiege thee in all
thy gates, until thy high and fortified walls come down, wherein thou
trustedst, throughout all thy land: and he shall besiege thee in all thy
gates thoughout all thy land, which the Eternal thy God hath given thee.
53And thou shalt eat the fruit of thine own body, the flesh of thy sons
and of thy daughters, whom the Eternal thy God hath given thee, in
the siege, and in the straitness, wherewith thine enemies shall distress
thee: 54*So that* the man *that is* most tender among you, and delicate, his
eye shall be evil towards his brother, and towards the wife of
his bosom, and towards the remnant of his children whom he
shall leave: 55So that he will not give to any of them of the
flesh of his children whom he shall eat: because nothing remaineth
to him in the siege, and in the straitness, wherewith thine enemies
shall distress thee in all thy gates. 56The tender and delicate woman
among you, who would not adventure to set the sole of her foot

רש"י

Joseph understood (שמע)"; entendre *in O. F.* **(52)** עד רדת חמתיך — *The word* רדת means subjugation (רדוי) and conquest (cf. Rashi on XX. 20). **(53)** ואכלת ... בשר בניך ... במצור AND THOU SHALT EAT ... THE FLESH OF THY SONS ... IN THE SIEGE, [AND IN THE STRAITNESS] — Because they (the enemies) will besiege the city and there will *consequently* be straitness — *i. e.* the stress of famine[1]). **(54)** הרך בך והענג THE MOST TENDER AMONG YOU AND THE DELICATE — רך and ענג are one and the same person; *the words* denote delicate living. *The expressions in v. 56* ומהתענג ומרך prove regarding them that both of them (the two descriptive terms) *refer to* one person. *The meaning of the verse is:* Although he may be fastidious and his nature sickens at anything nauseous yet the flesh of his sons and daughters will be so pleasant to him on account of his hunger, that תרע עינו HIS EYE WILL BE EVIL towards his remaining children, מתת לאחד מהם מבשר בניו THAT HE WILL NOT GIVE TO ANY OF THEM THE FLESH OF HIS CHILDREN — their brothers, אשר יאכל WHOM HE WILL EAT. — Another explanation of הרך בך is: the merciful and tender-hearted will become cruel because of the great

NOTES

1) The ב in במצור ובמצוק have a causal force: on account of. Cf. ברשעת, IX. 4.

דְּגָ֗ן תִּיר֣וֹשׁ וְיִצְהָ֔ר שְׁגַ֥ר אֲלָפֶ֖יךָ וְעַשְׁתְּרֹ֣ת צֹאנֶ֑ךָ
עַ֥ד הַֽאֲבִיד֖וֹ אֹתָֽךְ׃ נב וְהֵצַ֨ר לְךָ֜ בְּכָל־שְׁעָרֶ֗יךָ עַ֣ד
רֶ֤דֶת חֹמֹתֶ֙יךָ֙ הַגְּבֹהֹ֣ת וְהַבְּצֻר֔וֹת אֲשֶׁ֥ר אַתָּ֖ה בֹּטֵ֣חַ
בָּהֵ֑ן בְּכָל־אַרְצֶ֑ךָ וְהֵצַ֤ר לְךָ֙ בְּכָל־שְׁעָרֶ֔יךָ בְּכָל־
אַ֨רְצְךָ֔ אֲשֶׁ֥ר נָתַ֛ן יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לָֽךְ׃ נג וְאָכַלְתָּ֣ פְרִֽי־
בִטְנְךָ֗ בְּשַׂ֤ר בָּנֶ֙יךָ֙ וּבְנֹתֶ֔יךָ אֲשֶׁ֥ר נָֽתַן־לְךָ֖ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ
בְּמָצוֹר֙ וּבְמָצ֔וֹק אֲשֶׁר־יָצִ֥יק לְךָ֖ אֹיְבֶֽךָ׃ נד הָאִישׁ֙
הָרַ֣ךְ בְּךָ֔ וְהֶעָנֹ֖ג מְאֹ֑ד תֵּרַ֨ע עֵינ֤וֹ בְאָחִיו֙ וּבְאֵ֣שֶׁת
חֵיק֔וֹ וּבְיֶ֥תֶר בָּנָ֖יו אֲשֶׁ֥ר יוֹתִֽיר׃ נה מִתֵּ֣ת׀ לְאַחַ֣ד מֵהֶ֗ם
מִבְּשַׂ֤ר בָּנָיו֙ אֲשֶׁ֣ר יֹאכֵ֔ל מִבְּלִ֥י הִשְׁאִֽיר־ל֖וֹ כֹּ֑ל
בְּמָצוֹר֙ וּבְמָצ֔וֹק אֲשֶׁ֨ר יָצִ֥יק לְךָ֛ אֹיִבְךָ֖ בְּכָל־שְׁעָרֶֽיךָ׃
נו הָרַכָּ֨ה בְךָ֜ וְהָעֲנֻגָּ֗ה אֲשֶׁ֨ר לֹֽא־נִסְּתָ֤ה כַף־רַגְלָהּ֙

אונקלוס

דְּאַרְעָךְ עַד דְּשֵׁיצָךְ דִּי לָא יַשְׁאַר לָךְ עֲבוּרָא חַמְרָא וּמִשְׁחָא בַּקְרֵי תוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי
עָנָךְ עַד דְּיוֹבֵד יָתָךְ: נב וְיָעֵיק לָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ עַד דְּיִכְבּוֹשׁ שׁוּרָיךְ רָמַיָּא וּכְרִיכַיָּא
דִּי אַתְּ רָחֵיץ לְאִשְׁתֵּיזָבָא בְּהוֹן בְּכָל אַרְעָךְ וְיָעֵיק לָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ בְּכָל אַרְעָךְ דִּי
יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ: נג וְתֵיכוּל וַלְדָּא דִמְעָךְ בְּשַׂר בְּנָיךְ וּבְנָתָיךְ דִּי יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ
בְּצָיָרָא וּבְעָקְתָא דִּיעִיק לָךְ סָנְאָךְ: נד גַּבְרָא דְּרַכִּיךְ בָּךְ וְדִמְפַנַּק לַחֲדָא תִּבְאַשׁ
עֵינֵיהּ בְּאָחוּהִי וּבְאִתַּת קְיָמֵיהּ וּבִשְׁאָר בְּנוֹהִי דִּי יַשְׁאַר: נה מִלְּמִתַּן לְחַד מִנְּהוֹן
מִבְּשַׂר בְּנוֹהִי דִּי יֵיכוּל מִדְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ כֹּלָּא בְּצָיָרָא וּבְעָקְתָא דִּי יָעֵיק לָךְ
סָנְאָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ: נו דְּרַכִּיכָא בָךְ וּדְמִפַנְּקָא דִּי לָא נַסִּיאַת פַּרְסַת רַגְלַהּ לְאַחָתָא

רש״י

(שם מ״ב), אינטינד״רי: (נב) עד רדת חמתיך. לשון רדוי וכבוש: (נג) ואכלת... בשר בניך... במצור. מחמת שיהיו צרים על העיר ויהיה שם מצוק, עקת רעבון: (נד) הרך בך והענג. הוא הרך הוא הענוג, לשון פנוק, ומהתענג ורך מוכיח עליהם ששניהם אחד: אע״פ שהוא מפנק ודעתו קצה בדבר מאוס, ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו, עד כי תרע עינו בבניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר בניו אחיהם אשר יאכל. ד״א הרך בך, הרחמני ורך הלבב מרוב רעבנות יתאכזרו ולא יתנו מבשר בניהם

upon the ground for delicateness and tenderness, her eye shall be evil
towards the husband of her bosom, and towards her son, and towards
her daughter, 57And towards her after-birth that cometh out from
between her feet, and towards her children whom she shall bear: for
she shall eat them for want of all *things* secretly in the siege and
straitness wherewith thine enemy shall distress thee in thy gates. 58If
thou wilt not observe to do all the words of this law that are written
in this book, that thou mayest fear this glorious and fearful name,
THE ETERNAL THY GOD; 59Then the Eternal will distinguish thy
plagues, and the plagues of thy seed, *even* great plagues, and of long
continuance, and sore sickness, and of long continuance. 60Moreover,
he will bring upon thee all the diseases of Egypt, which thou
dreadest; and they shall cleave unto thee. 61And every sickness,
and every plague, which *is* not written in the book of this law, them
will the Eternal bring up upon thee, until thou be exterminated.

רש"י

hunger and will not give of the flesh of their children who have been killed to their remaining children. **(56)** תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה HER EYE SHALL BE EVIL TOWARDS THE HUSBAND OF HER BOSOM, AND TOWARDS HER SON, AND TOWARDS HER DAUGHTER — *i.e.* the adult *sons and daughters*, **(57)** ובשליתה AND TOWARDS HER שליה — *i.e. towards* her little children; towards all these will her eye be evil when she eats one *of them* so that she will not give of the flesh to those that are still with her (to those that are still living). **(59)** והפלא ה' את מכתך THEN THE LORD WILL DISTINGUISH THY PLAGUES — *He will afflict you with plagues* exceptional and quite different from other plagues. ונאמנות (lit., trustworthy, reliable), *i.e. certain* to chastise you — *certain* to perform the task entrusted to them. **(60)** אשר יגרת מפניהם [HE WILL BRING UPON THEE ALL THE DISEASES OF EGYPT] OF WHICH THOU ART AFRAID — *i.e. afraid* of the plagues (not of Egypt)[1]. When the Israelites saw the strange plagues that came upon the Egyptians they were afraid of them — that they might not befall them also. You may know *this*, for so it states, (Ex. XV. 26) "If thou wilt indeed hearken [to the voice of the Lord . . .], none of the diseases which I have put upon Egypt, will I put on you", *since* one threatens a person only with things of which he is afraid. **(61)** יעלם is a form from *the root* עלה (not from עלם).

NOTES

1) See Appendix.

הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ
חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ וּבְבִתָּהּ׃ נז וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵת ׀ מִבֵּין
רַגְלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי־תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל
בַּסָּתֶר בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ
בִּשְׁעָרֶיךָ׃ נח אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת־
הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
נט וְהִפְלָא יְהוָה אֶת־מַכֹּתְךָ וְאֵת מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת
גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים׃ ס וְהֵשִׁיב
בְּךָ אֵת כָּל־מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם
וְדָבְקוּ בָּךְ׃ סא גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב
בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם יְהוָה עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃

אונקלוס

עַל אַרְעָא מֵאִתְפַּנְקוּ וּמֵרַכִּיכוּ תַּבְאֵשׁ עֵינַהּ בִּגְבַר קְיָמַהּ וּבִבְרַהּ וּבִבְרַתַּהּ׃
נז וּבִזְעֵר בְּנָהָא דְּיִפְּקוּן מִנַּהּ וּבִבְנָהָא דִּי תְלִיד אֲרֵי תֵיכְלִנּוּן בַּחֲסִירוּת כֹּלָּא
בְּסִתְרָא בִּצְיָרָא וּבְעָקְתָא דִּי יְעִיק לָךְ סָנְאָךְ בְּקִרְוָיךְ׃ נח אִם לָא תִטַּר לְמֶעְבַּד יָת
כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין לְמִדְחַל יָת שְׁמָא יַקִּירָא וּדְחִילָא
הָדֵין יָת יְיָ אֱלָהָךְ׃ נט וְיַפְרֵשׁ יְיָ יָת מָחָתָךְ וְיָת מָחַת בְּנָךְ מָחָן רַבְרְבָן וּמְהֵימְנָן
וּמַכְתְּשִׁין בִּישִׁין וּמְהֵימְנִין׃ ס וְאָתֵיב בָּךְ יָת כָּל מַכְתְּשֵׁי מִצְרַיִם דִּי דְחֶלְתָּא
מִקֳּדָמֵיהוֹן וְיִדְבְּקוּן בָּךְ׃ סא אַף כָּל מְרַע וְכָל מְחָא דִּי לָא כְתִיב בְּסִפְרָא אוֹרָיְתָא

רש"י

הַשְּׁחוּטִים לִבְנֵיהֶם הַנּוֹתָרִים׃ (נו) תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. הַגְּדוֹלִים׃
(נז) ובשליתה. בָּנִים הַקְּטַנִּים, בְּכֻלָּן תְּהֵא עֵינָהּ צָרָה כְּשֶׁתֹּאכַל אֶת הָאֶחָד מִלִּתֵּן לַאֲשֶׁר
אֶצְלָהּ מִן הַבָּשָׂר׃ (נט) והפלא ה' את מכתך. מֻפְלָאוֹת וּמֻבְדָּלוֹת מִשְּׁאָר מַכּוֹת׃
ונאמנות. לְיַסֶּרְךָ, לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתָן׃ (ס) אשר יגרת מפניהם. מִפְּנֵי הַמַּכּוֹת, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל
רוֹאִין מַכּוֹת מְשֻׁנּוֹת הַבָּאוֹת עַל מִצְרַיִם הָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם שֶׁלֹּא יָבֹאוּ גַּם עֲלֵיהֶם, תֵּדַע
שֶׁכֵּן כָּתוּב אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע וְגוֹ' כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ
(שמ' ט"ו)—אֵין מְיָרְאִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא יָגוֹר מִמֶּנּוּ׃ (סא) יעלם. לְשׁוֹן עֲלִיָּה׃

62 And ye shall remain few in number, whereas ye were as the stars of
heaven for multitude; because thou wouldst not obey the voice of the
Eternal thy God. 63 And it shall come to pass, *that* as the Eternal rejoiced
over you to do you good, and to multiply you; so the Eternal will
rejoice over you to cause you to perish, and to exterminate you; and ye
shall be plucked from off the land whither thou goest to possess it. 64 And
the Eternal shall scatter thee among all peoples, from the one extremity
of the earth even unto the other extremity; and there thou shalt serve
other gods, which neither thou nor thy fathers have known, *even*
wood and stone. 65 And among these nations shalt thou find no
ease, neither shall the sole of thy foot have rest: but the Eternal
shall give thee a shaking heart, and failing of eyes, and fainting
of mind: 66 And thy life shall hang in doubt before thee: and thou
shalt dread day and night, and shalt have none assurance of thy life:

רש״י

(62) ונשארתם במתי מעט תחת וגו׳ AND YE SHALL REMAIN FEW IN NUMBER WHEREAS [YE WERE AS THE STARS OF HEAVEN FOR MULTITUDE] — *i.e.* a few instead of many[1]). **(63)** כן ישיש ה׳ SO WILL THE LORD MAKE your enemies REJOICE עליכם OVER YOU, להאביד וגו׳ TO DESTROY [YOU] (Meg. 10b)[2]). ונסחתם is an expression denoting "uprooting". Similar is, (Prov. XV. 25) "The Lord will uproot (יסח) the house of the haughty". **(64)** ועבדתם שם אלהים אחרים AND YE WILL SERVE THERE OTHER GODS — *Understand this* as the Targum *does:* (ye will serve the p e o p l e s that worship idols); not actually that they shall serve idols, but they will have to pay tribute and poll-taxes to the priests of the idols. **(65)** לא תרגיע *means*, THOU SHALT FIND NO REST, as (Is. XXVIII. 12) "This is the rest (המרגעה)". לב רגז *means*, A TREMBLING HEART, as the Targum *has it:* רחל, fearing. It is similar in meaning to (Is. XIV. 9) "The nether-world from beneath trembleth (רגזה) for thee"; (Ex. XV. 14) "The peoples have heard, they trembled"; (2. Sam. XXII. 8) "The foundations of heaven trembled". וכליון עינים AND A FAILING OF THE EYES — *The phrase is used of one* who expectantly looks for help and it does not come (cf. v. 32). **(66)** חייך תלאים לך THY LIFE SHALL HANG BEFORE THEE — because of uncertainty. — Anything that is uncertain may be termed תלוי ("hanging"); *You will always be saying:* "Perhaps I shall die to-day through the sword that is coming upon us". — Our Rabbis interpreted *this* to refer to one who is *obliged to* buy corn in the m a r k e t (who does not possess any of his own), ולא תאמין בחייך AND THOU SHALT HAVE NONE ASSURANCE OF

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

סב וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם
כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ סג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב
אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם
לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ סד וֶהֱפִיצְךָ
יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ
וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה
וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן׃ סה וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ וְלֹא־
יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלֶךָ וְנָתַן יְהוָה לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז
וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ׃ סו וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ
מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ׃

אונקלוס

הָדָא יַתְנִינוּן יְיָ עֲלָךְ עַד דְּשֵׁיצָךְ׃ סב וְתִשְׁתַּאֲרוּן בְּעַם זְעֵר חֲלָף דִּי הֲוֵיתוּן
כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגֵּי אֲרֵי לָא קַבֶּלְתָּא לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ׃ סג וִיהֵי כְּמָא דַּחֲדִי
יְיָ עֲלֵיכוֹן לְאוֹטָבָא יָתְכוֹן וּלְאַסְגָּאָה יָתְכוֹן כֵּן יֶחֱדֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן לְאוֹבָדָא יָתְכוֹן
וּלְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן וְתִטַּלְטְלוּן מֵעַל אַרְעָא דְּאַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃ סד וִיבַדְּרִנָּךְ יְיָ
בְּכָל עַמְמַיָּא מִסְּיָפֵי אַרְעָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא וְתִפְלַח תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא
דִּי לָא יְדַעְתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ אָעָא וְאַבְנָא׃ סה וּבְעַמְמַיָּא הָאִנּוּן לָא תְנוּחַ וְלָא יְהֵי
מְנָח לְפַרְסַת רַגְלָךְ וְיִתֵּן יְיָ לָךְ תַּמָּן לֵב דָּחֵל וּמַחְשְׁכָן עֵינִין וּמַפְחַן נְפָשׁ׃ סו וִיהוֹן

רש״י

(סב) ונשארתם במתי מעט תחת וגו׳. מוּעָטִין חֲלָף מְרֻבִּים׃ (סג) כן ישיש ה׳. אֶת אוֹיְבֵיכֶם עליכם להאביד וגו׳׃ ונסחתם. לְשׁוֹן עֲקִירָה וְכֵן (מש׳ ט״ו) בֵּית גֵּאִים יִסַּח ה׳׃ (סד) ועבדת שם אלהים אחרים. כְּתַרְגּוּמוֹ, לֹא עֲבוֹדַת אֱלוֹהוּת מַמָּשׁ אֶלָּא מַעֲלִים מַס וְגֻלְגָּלִיּוֹת לְכוֹמְרֵי ע״ז׃ (סה) לא תרגיע. לֹא תָנוּחַ, כְּמוֹ וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה (יש׳ כ״ח)׃ לב רגז. לֵב חָרֵד, כְּתַרְגּוּמוֹ דָּחֵל, כְּמוֹ (יש׳ י״ד) שְׁאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לְךָ, (שמ׳ ט״ו) שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן, (ש״ב כ״ב) מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ׃ וכליון עינים. מְצַפֶּה לִישׁוּעָה וְלֹא תָבֹא׃ (סו) חייך תלאים לך. עַל הַסָּפֵק, כָּל סָפֵק קָרוּי תָּלוּי, שֶׁמָּא אָמוּת הַיּוֹם בַּחֶרֶב הַבָּאָה עָלֵינוּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָרְשׁוּ זֶה הַלּוֹקֵחַ תְּבוּאָה מִן הַשּׁוּק׃ ולא תאמין בחייך. זֶה הַסּוֹמֵךְ עַל

67 In the morning thou shalt say, Would it were even! and at even thou
shalt say, Would it were morning! for the dread of thine heart where-
with thou shalt dread, and for the sight of thine eyes which thou shalt
see. 68 And the Eternal shall bring thee into Egypt again with ships, by
the way whereof I spake unto thee, Thou shalt see it no more again:
and there shall ye be sold unto your enemies for servants and handmaids,
and no man shall buy *you*. 69 These *are* the words of the covenant,
which the Eternal commanded Moses to make with the children of
Israel in the land of Moab, besides the covenant which he made with
them in Horeb.

29. 1 And Moses called unto all Israel, and said unto them, Ye
have seen all that the Eternal did before your eyes in the land
of Egypt unto Pharaoh, and unto all his servants, and unto all
his land; 2 The great trials which thine eyes have seen, the signs,

רש"י

THY LIFE — *this they refer to* one who *must* rely on the baker (cf. Men. 103b)[1]. **(67)** בבקר תאמר מי יתן ערב IN THE MORNING THOU SHALT SAY, WOULD IT WERE EVEN! — *i.e.* would that it were *again* yesterday evening, ובערב תאמר מי יתן בקר AND AT EVEN THOU SHALT SAY, WOULD IT WERE MORNING! — *i.e.* the morning of to-day, because the misery will constantly grow more severe, and the curse of each hour will be greater than that of the preceding (cf. Sota 49a)[2]. **(68)** באניות [AND THE LORD WILL BRING THEE INTO EGYPT AGAIN] באניות — *the latter word means,* in ships, *i.e. He will bring thee again* into captivity *to Egypt*. והתמכרתם שם לאיביך *means*, ye will seek to be sold to them for slaves and handmaids (i.e. YE WILL OFFER YOURSELVES FOR SALE), ואין קנה AND NO MAN WILL BUY YOU — because they will pass upon you the doom of death and extermination. והתמכרתם — "et pour vendrez yous" in O. F. It would not, however, be correct to explain והתמכרתם in the sense of ונמכרתם "and ye will be sold" — *i.e.* by sellers other than yourselves, for it adds afterwards: "but no one will buy you". **(69)** לכרת את בני ישראל [THE COVENANT WHICH THE LORD COMMANDED ...] TO MAKE WITH THE CHILDREN OF ISRAEL — that they will take upon themselves the observance of the Torah under an imprecation and oath (cf. XXIX. 11). מלבד הברית BESIDES THE COVENANT — *i.e.* the curses in Torath Cohanim (Lev. XXVI. 14 ff.) which were spoken at Sinai (Horeb).

NOTES

1) See Appendix.

2) The meaning is not: "Would that the morning were past and it be evening when I shall be relieved", but, "Would that it were again last night, because to-day is certain to bring me more misery than yesterday!".

סז בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי־
יִתֵּן בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ
אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ סח וֶהֱשִׁיבְךָ יְהוָה ׀ מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ
וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין
קֹנֶה׃ ס סט אֵלֶּה דִבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב
מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב׃ פ שביעי
כט א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃
ב הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֹתֹת

אונקלוס

חַיָּיךְ תְּלָן לָךְ מְקָבֵל וּתְהֵי תָּוְהָ לֵילְיָא וִימָמָא וְלָא תְהֵימִין בְּחַיָּיךְ: סז בְּצַפְרָא
תֵּימַר מָן יִתֵּן רַמְשָׁא וּבְרַמְשָׁא תֵּימַר מָן יִתֵּן צַפְרָא מִתַּוְהוּת לִבָּךְ דִּי תְהֵי תָוְהָא
וּמֵחֱזוּ עֵינָךְ דִּי תְהֵי חָזֵי: סח וִיתֵיבִנָּךְ יְיָ לְמִצְרַיִם בִּסְפִינָן בְּאָרְחָא דִּי אֲמָרִית לָךְ
לָא תוֹסֵף עוֹד לְמֶחֱזַהּ וְתִזְדַּבְּנוּן תַּמָּן לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ לְעַבְדִּין וּלְאַמְהָן וְלֵית דְּקָנֵי:
סט אִלֵּין פִּתְגָּמֵי קְיָמָא דִּי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לְמִגְזַר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא
דְמוֹאָב בַּר מִקְּיָמָא דִּי גְזַר עִמְּהוֹן בְּחֹרֵב: א וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר
לְהוֹן אַתּוּן חֲזֵיתוּן יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְעֵינֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל
עַבְדוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ: ב נִסֵּי רַבְרְבַיָּא דִּי חֲזָאָה עֵינָךְ אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא רַבְרְבַיָּא

רש"י

הַפַּלְטָר (עי' מנ' ק"ג): (סז) בבקר תאמר מי יתן ערב. וִיהִיָה הָעֶרֶב שֶׁל אֶמֶשׁ, ובערב
תאמר מי יתן בקר. שֶׁל שַׁחֲרִית, שֶׁהַצָּרוֹת מִתְחַזְּקוֹת תָּמִיד וְכָל שָׁעָה מְרֻבָּה קִלְלָתָהּ
מִשֶּׁלְּפָנֶיהָ (עי' סוטה מ"ט): (סח) באניות. בִּסְפִינוֹת — בְּשִׁבְיָה: והתמכרתם שם לאיביך.
אַתֶּם מְבַקְשִׁים לִהְיוֹת נִמְכָּרִים לָהֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: ואין קנה. כִּי יִגְזְרוּ עָלֶיךָ הֶרֶג
וְכִלָּיוֹן: והתמכרתם. בְּלַעַז איפורוונדרי"ץ וו"ש, וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ וְהִתְמַכַּרְתֶּם בְּלָשׁוֹן
וְנִמְכַּרְתֶּם עַל יְדֵי מוֹכְרִים אֲחֵרִים מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרָיו וְאֵין קוֹנֶה: (סט) לכרת את בני
ישראל. שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַתּוֹרָה בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה: מלבד הברית. קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת
כֹּהֲנִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּסִינַי:

and those great wonders: 3Yet the Eternal hath not given you an heart
to know, and eyes to see, and ears to hear, unto this day. 4And I have
led you forty years in the desert: your clothes are not faded upon you,
and thy shoe is not worn out upon thy foot. 5Ye have not eaten bread,
neither have ye drunk wine or strong drink: that ye might know that
I *am* the Eternal your God. 6And when ye came unto this place, Sihon
the king of Heshbon, and Og the king of Bashan, came out against us
unto war, and we smote them: 7And we took their land, and gave it for
an inheritance unto the Reubenites, and unto the Gadites, and unto the
half tribe of Manasseh. 8Keep therefore the words of this covenant,

רש"י

29. **(3)** ולא נתן ה' לכם לב לדעת YET THE LORD HATH NOT GIVEN YOU A HEART TO KNOW — *i.e.* to understand the loving-kindnesses of the Omnipresent and to cleave unto Him[1]). עד היום הזה UNTO THIS DAY — I have heard that on the day when Moses gave the Book of the Law to the sons of Levi, as it is written, (XXXI. 9) "And he gave it to the priests the sons of Levi", all Israel came before Moses and said to him: Teacher Moses, we, too, stood at Sinai and accepted the Torah, and it was given to us; why, *then*, do you give the people of your tribe control over it, that they may to-morrow say to us, "Not to y o u was it given, *but* to u s was it given"? Moses rejoiced at this matter and in reference to this he said to them, (XXVII. 9) "This day thou art become the people [of the Lord thy God]", *meaning*, *Only* this day have I come to understand that you are attached to and have a desire for the Omnipresent. **(6)** ותבאו אל המקום הזה AND YE CAME TO THIS PLACE — Now you see yourselves in greatness and glory (you have defeated Sihon and Og); do not kick against the Omnipresent nor let your hearts be proud, **(8)** ושמרתם את דברי הברית הזאת BUT KEEP THE WORDS OF THIS COVENANT. — Another explanation of AND THE LORD HATH NOT GIVEN YOU A HEART TO UNDERSTAND [UNTO THIS DAY] — for no-one can fathom the depths of his teacher's mind nor the wisdom of his teaching until after forty years *study under him*. Therefore the Omnipresent has not dealt with you so strictly until this day (after forty years' instruction of the Torah), but from now and onward He will deal strictly with you — therefore ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' KEEP YE THE WORDS OF THIS COVENANT etc. (Ab. Zar. 5b).

NOTES

1) See Appendix.

וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם׃ ג וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב
לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
ד וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא־בָלוּ
שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא־בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ׃
ה לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם לְמַעַן
תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ מפטיר ו וַתָּבֹאוּ אֶל־
הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ־
הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם׃ ז וַנִּקַּח אֶת־
אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט
הַמְנַשִּׁי׃ ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת

אונקלוס

הָאִנּוּן: ג וְלָא יְהַב יְיָ לְכוֹן לִבָּא לְמִדַּע וְעַיְנִין לְמֶחֱזֵי וְאֻדְנִין לְמִשְׁמַע עַד יוֹמָא
הָדֵין: ד וְדַבָּרִית יָתְכוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא לָא בְלִיאַת כְּסוּתְכוֹן מִנְּכוֹן
וּמְסָנָךְ לָא עֲדוֹ מֵעַל רַגְלָךְ: ה לַחְמָא לָא אֲכַלְתּוּן וַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק לָא שְׁתֵיתוּן
בְּדִיל דְּתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: ו וַאֲתֵיתוּן לְאַתְרָא הָדֵין וּנְפַק סִיחוֹן מַלְכָּא
דְחֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן לָקֳדָמוּתָנָא לַאֲגָחָא קְרָבָא וּמְחוֹנִינוּן: ז וּכְבַשְׁנָא יָת
אַרְעֲהוֹן וִיהַבְנָא לְאַחְסָנָא לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד וּלְפַלְגּוּת שִׁבְטָא
דִמְנַשֶּׁה: ח וְתִטְּרוּן יָת פִּתְגָּמֵי קְיָמָא הָדָא וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן בְּדִיל דְּתַצְלְחוּן יָת
כָּל דִּי תַעְבְּדוּן:

רש״י

כט (ג) ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת. לְהַכִּיר אֶת חַסְדֵי הַקָּבָּ״ה וּלְדָּבֵק בּוֹ: עד היום הזה. שָׁמַעְתִּי שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה סֵפֶר הַתּוֹרָה לִבְנֵי לֵוִי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דבי׳ ל״א) וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי, בָּאוּ כָל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאָמְרוּ לוֹ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אַף אָנוּ עָמַדְנוּ בְסִינַי וְקִבַּלְנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְנִתְּנָה לָנוּ, וּמָה אַתָּה מַשְׁלִיט אֶת בְּנֵי שִׁבְטְךָ עָלֶיהָ וְיֹאמְרוּ לָנוּ יוֹם מָחָר לֹא לָכֶם נִתְּנָה, לָנוּ נִתְּנָה, וְשָׂמַח מֹשֶׁה עַל הַדָּבָר, וְעַל זֹאת אָמַר לָהֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם וְגוֹ׳, הַיּוֹם הַזֶּה הֵבַנְתִּי שֶׁאַתֶּם דְּבֵקִים וַחֲפֵצִים בַּמָּקוֹם: (ו) ותבאו אל המקום הזה. עַתָּה אַתֶּם רוֹאִים עַצְמְכֶם בִּגְדֻלָּה וְכָבוֹד, אַל תִּבְעֲטוּ בַּמָּקוֹם וְאַל יָרוּם לְבַבְכֶם ושמרתם את דברי הברית הזאת: דָּ״אַ ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת שֶׁאֵין אָדָם עוֹמֵד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל רַבּוֹ וְחָכְמַת מִשְׁנָתוֹ עַד אַרְבָּעִים שָׁנָה וּלְפִיכָךְ לֹא הִקְפִּיד עֲלֵיכֶם הַמָּקוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה, אֲבָל מִכָּאן וְאֵילָךְ יַקְפִּיד, וּלְפִיכָךְ ושמרתם את דברי הברית הזאת וְגוֹ׳ (ע״ז ה׳):

and do them, that ye may prosper in all that ye do. 9Ye are placed this
day all of you before the Eternal your God; your heads of your tribes,
your elders, and your bailiffs, *with* all the men of Israel, 10Your little
ones, your wives, and thy stranger that *is* in thy camp, from the hewer
of thy wood unto the drawer of thy water: 11That thou shouldest enter
into covenant with the Eternal thy God, and into his oath, which the
Eternal thy God maketh with thee this day: 12That he may raise thee
to-day for a people unto himself, and *that* he may be unto thee a God, as
he hath promised unto thee, and as he hath sworn unto thy fathers, to
Abraham, to Isaac, and to Jacob. 13Neither with you only do I make this

רש"י

נצבים

(9) אתם נצבים YE ARE STANDING THIS DAY [ALL OF YOU BEFORE THE LORD] — This teaches that Moses assembled them in the presence of the Omnipresent on the day of his death, in order to initiate them into a covenant *with Him*[1]). ראשיכם שבטיכם *means as much as* ראשיכם לשבטיכם YOUR HEADS OF YOUR TRIBES[2]). זקניכם ושטריכם YOUR ELDERS AND YOUR OFFICERS — The more prominent were in front (i. e. they stood before the Lord in the order of their rank), and afterwards: "all the men of Israel". **(10)** מחטב עציך FROM THE HEWER OF THY WOOD [UNTO THE DRAWER OF THEY WATER] — This teaches that *some of* the Canaanites came in Moses' days to be made proselytes just as the Gibeonites came in the days of Joshua, — and this is *the meaning of* what it stated of the Gibeonites, (Josh. IX. 4) "And they also acted cunningly"; — and Moses made them hewers of wood and drawers of water (cf. Tanch.)[3]). **(11)** לעברך *means* THAT THOU SHOULDEST PASS [INTO THE COVENANT]. It would not, however, be correct to explain it as *meaning* "to make thee pass" (when the suffix would be objective), but *it must be explained* like (IV. 14) לעשתכם אתם, "that ye may do them"[4]). לעברך בברית THAT THOU SHOULDEST PASS INTO THE COVENANT — The way of "passing" was as follows: those who made a covenant used to make a partition (i. e. used to place objects in a straight line) on one side and a partition on the other and passed between them, as it is said, (Jer. XXXIV. 18—20) "[And I will give the men which have not performed the words of the covenant which they made before Me] when they cut the calf in twain, and passed between the parts thereof ... [into the hands of their enemies]"[5]). **(12)** למען הקים אתך היום לו לעם THAT HE MAY ESTABLISH THEE TO-DAY FOR A PEOPLE UNTO HIMSELF — He undertakes so much trouble (in making another covenant with you) in order that He may keep (הקים) you for a people in His presence.[6]) והוא יהיה לך לאלהים SINCE HE MUST BE UNTO THEE A GOD, because He has promised *it* unto you and has sworn unto your fathers not to exchange their descendants for another nation. For this reason He binds you by these oaths not to provoke Him to anger since He, *on His part*, cannot dissociate Himself from you. — Thus far I have given an

NOTES

1) See Appendix.

2) Rashi means that שבטיכם cannot be co-ordinate with ראשיכם, when the translation would be: your heads and your tribes, i. e. "and the masses of the people", for this is implied in the following כל איש ישראל, but the words form a hendiadys, being equivalent to ראשי שבטיכם.

For Notes 3—6 see Appendix.

וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
תַּעֲשׂוּן:

ומפטירין קומי אורי, בישעיה בסימן ס׳. קל״ב. לעבדת. סימן:

פ פ פ

ט אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל
אִישׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב
מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ: יא לְעָבְרְךָ
בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם: שני יב לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם ׀
לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ
וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:
יג וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית

אונקלוס

ט אַתּוּן קָיְמִין יוֹמָא דֵין כֻּלְּכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן רֵישֵׁיכוֹן שִׁבְטֵיכוֹן סָבֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן
כֹּל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְלְכוֹן נְשֵׁיכוֹן וְגִיוֹרָךְ דִּי בְּגוֹ מַשְׁרִיתָךְ מִלָּקֵט אָעָךְ עַד
מְלֵי מַיָּךְ: יא לְאַעָלוּתָךְ בִּקְיָמָא דַּייָ אֱלָהָךְ וּבְמוֹמָתֵהּ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ גָּזַר עִמָּךְ
יוֹמָא דֵין: יב בְּדִיל לַאֲקָמָא יָתָךְ יוֹמָא דֵין קֳדָמוֹהִי לְעַמָּא וְהוּא יְהֵי לָךְ לֶאֱלָהּ
כְּמָא דִּי מַלֵּיל לָךְ וּכְמָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: יג וְלָא

רש״י

(ט) אתם נצבים. מְלַמֵּד שֶׁכִּנְּסָם משֶׁה לִפְנֵי הַקָּבָּ״ה בְּיוֹם מוֹתוֹ לְהַכְנִיסָם בִּבְרִית: ראשיכם שבטיכם. רָאשֵׁיכֶם לְשִׁבְטֵיכֶם: זקניכם ושטריכם. הֶחָשׁוּב חָשׁוּב קוֹדֵם וְאַחַר כַּךְ כל איש ישראל: (י) מחטב עציך. מְלַמֵּד שֶׁבָּאוּ כְנַעֲנִיִּים לְהִתְגַּיֵּר בִּימֵי משֶׁה כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּאוּ גִבְעוֹנִים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, וְזֶהוּ הָאָמוּר בְּגִבְעוֹנִים (יהו׳ ט׳) וַיַּעֲשׂוּ גַּם הֵמָּה בְּעָרְמָה, וּנְתָנָם משֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם (עי׳ תנח׳): (יא) לעברך. לִהְיוֹתְךָ עוֹבֵר בִּבְרִית, וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ כְּמוֹ לְהַעֲבִירְךָ, אֶלָּא כְּמוֹ לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם: לעברך בברית. דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה כַּךְ: הָיוּ כוֹרְתֵי בְרִיתוֹת עוֹשִׂין מְחִיצָה מִכָּאן וּמְחִיצָה מִכָּאן וְעוֹבְרִים בֵּינְתַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו (ירמ׳ ל״ד): (יב) למען הקים אתך היום לו לעם. כָּל כַּךְ הוּא נִכְנָס לִטְרוֹחַ לְמַעַן קַיֵּם אוֹתְךָ לְפָנָיו לְעָם: והוא יהיה לך לאלהים. לְפִי שֶׁדִּבֶּר לְךָ וְנִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֶיךָ שֶׁלֹּא לְהַחֲלִיף אֶת זַרְעָם בְּאֻמָּה אַחֶרֶת, לְכַךְ הוּא אוֹסֵר אֶתְכֶם בִּשְׁבוּעוֹת הַלָּלוּ שֶׁלֹּא תַקְנִיטוּהוּ, אַחַר שֶׁהוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהִבָּדֵל

covenant and this oath; [14]But with *him* that standeth here with us this
day before the Eternal our God, and also with *him* that *is* not here with
us this day: [15]For ye know how we have abode in the land of Egypt; and
how we passed in the midst of the nations which ye passed by; [16]And ye
have seen their abominable things, and their idols, wood and stone,
silver and gold, which *were* with them: [17]Lest there should be
among you man, or woman, or family, or tribe, whose heart
turneth away this day from the Eternal our God, to go *and*
serve the gods of these nations; lest there should be among you

רש״י

exposition according to the literal sense of the chapter. An Agadic explanation, however, is: Why is the section *beginning with the words*, "Ye are standing this day" put in juxtaposition to the curses *in the previous chapter?* Because when Israel heard these ninety-eight curses besides the forty-nine that are contained in Torath-Cohanim (Lev. Ch. XXVI. 14 ff.), their faces turned pale (they were horrified), and they exclaimed, "Who can *possibly* stand against these?!" *Therefore* Moses began to calm them: "*See*, you are standing to-day *before the Lord!*" — many a time have you provoked the Omnipresent to anger and *yet* He has not made an end to you, but you still continue in His presence[1]). היום THIS DAY — like the "day" which endures *for ever*, for *though* it becomes dark *for a period* it shines *again*, (cf. Tanch., Sanh. 110b); so has He made you shine (i. e. given you periods when you have had nought but happiness) and will again make you shine; and it is just the curses and the sufferings that give you permanence and stability (נצבים) before Him[2]). — So, too, the section preceding this (1 ff. which follows immediately after the curses) consists of comforting words: "Ye have seen all the Lord did [before your eyes in the land of Egypt unto Pharaoh, etc.]"[3]). Another explanation of אתם נצבים: Because the Israelites were now passing from one leader to another, from Moses to Joshua, therefore he (Moses) made them stand in ranks (מצבה) that he might address admonitions to them. Similarly did Joshua (cf. Josh. XXIV. 1) and similarly did Samuel, who said, (1 Sam. XII. 7): "Now therefore take your stand (התיצבו) that I may reason with you before the Lord", when they were leaving his hand (leadership) and were coming under the hand of Saul (cf. Tanch.). **(14)** ואת אשר איננו פה [NOT WITH YOU ALONE DO I MAKE THIS COVENANT ... BUT WITH HIM THAT STANDETH HERE ...] AND ALSO WITH HIM THAT IS NOT HERE — *i. e.* with the generations that will be in future (i. e. Moses is not referring to persons who happened to be absent from the assembly, for it states, v. 10, that all were present: "Ye are standing this day all of you before the Lord") (Tanch.). **(15)** כי אתם ידעתם וגו׳ FOR YE KNOW [HOW WE HAVE ABODE IN THE LAND OF EGYPT] etc. — *The meaning of these verses is:* Because you have seen *the conduct of* the *other* nations, and perhaps the heart of one of you might beguile him to follow them, — *as it goes on to state*, "Lest there should be among you a man, or a woman ... [whose heart turneth away this day from the Lord]", — on this account I must place you under an oath[4]). **(16)** ותראו את שקוציהם AND YE HAVE SEEN THEIR ABOMINABLE THINGS — *Idols are so termed* because they are loathsome like *unclean* things that are held in abomination. גלליהם THEIR IDOLS — *thus termed* because they are detestable (lit., malodorous) and loathsome like ordure (גלל). עץ ואבן [AND YE HAVE SEEN ... THEIR IDOLS] WOOD AND STONE — Those of wood and stone you have seen *exposed* openly, because the heathen was not afraid lest they might be stolen; those of gold and silver, however, are with them (עמהם), in their "marbled halls" (cf. Rashi on Ez. VIII. 12 whence he borrowed this expression), because they were afraid they might be stolen (Tanch.). **(17)** פן יש בכם *means* PERHAPS (פן = שמא) THERE IS AMONG YOU, אשר לבבו פנה היום [A MAN ...] WHOSE

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

הַזֹּ֖את וְאֶת־הָאָלָ֥ה הַזֹּֽאת׃ יד כִּ֞י אֶת־אֲשֶׁ֨ר יֶשְׁנ֜וֹ פֹּ֗ה
עִמָּ֙נוּ֙ עֹמֵ֣ד הַיּ֔וֹם לִפְנֵ֖י יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֑ינוּ וְאֵ֨ת אֲשֶׁ֥ר
אֵינֶ֛נּוּ פֹּ֖ה עִמָּ֥נוּ הַיּֽוֹם׃ שלישי טו כִּֽי־אַתֶּ֣ם יְדַעְתֶּ֔ם
אֵ֥ת אֲשֶׁר־יָשַׁ֖בְנוּ בְּאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם וְאֵ֧ת אֲשֶׁר־עָבַ֛רְנוּ
בְּקֶ֥רֶב הַגּוֹיִ֖ם אֲשֶׁ֥ר עֲבַרְתֶּֽם׃ טז וַתִּרְאוּ֙ אֶת־
שִׁקּ֣וּצֵיהֶ֔ם וְאֵ֖ת־גִּלֻּלֵיהֶ֑ם עֵ֣ץ וָאֶ֔בֶן כֶּ֥סֶף וְזָהָ֖ב אֲשֶׁ֥ר
עִמָּהֶֽם׃ יז פֶּן־יֵ֣שׁ בָּ֠כֶם אִ֣ישׁ אוֹ־אִשָּׁ֞ה א֧וֹ מִשְׁפָּחָ֣ה
אוֹ־שֵׁ֗בֶט אֲשֶׁר֩ לְבָב֨וֹ פֹנֶ֤ה הַיּוֹם֙ מֵעִם֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֔ינוּ
לָלֶ֣כֶת לַעֲבֹ֔ד אֶת־אֱלֹהֵ֖י הַגּוֹיִ֣ם הָהֵ֑ם פֶּן־יֵ֣שׁ בָּכֶ֗ם

אונקלוס

עִמְכוֹן בִּלְחוֹדֵיכוֹן אֲנָא גְּזַר יָת קְיָמָא הָדָא וְיָת מוֹמָתָא הָדָא: יד אֲרֵי יָת מָן
דְּאִיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא קָאֵם יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וְיָת דִּי לֵיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא
יוֹמָא דֵין: טו אֲרֵי אַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת דִּיתֵבְנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְיָת דִּי עֲבַרְנָא
בְּגוֹ עַמְמַיָּא דִּי עֲבַרְתּוּן: טז וַחֲזֵיתוּן יָת שִׁקּוּצֵיהוֹן וְיָת טַעֲוָתְהוֹן אָעָא וְאַבְנָא
כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי עִמְּהוֹן: יז דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אוֹ זַרְעִית אוֹ
שִׁבְטָא דִּי לִבֵּהּ פָּנֵי יוֹמָא דֵין מִדַּחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָנָא לְמֵהַךְ לְמִפְלַח יָת טַעֲוַת

רש״י

מִכֶּם. עַד כָּאן פֵּרַשְׁתִּי פְּשׁוּטָהּ שֶׁל פָּרָשָׁה. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת אַתֶּם נִצָּבִים לִקְלָלוֹת? לְפִי שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל מֵאָה קְלָלוֹת חָסֵר שְׁתַּיִם חוּץ מִמ״ט שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, הוֹרִיקוּ פְּנֵיהֶם וְאָמְרוּ מִי יוּכַל לַעֲמוֹד בְּאֵלּוּ?! הִתְחִיל מֹשֶׁה לְפַיְּסָם — אתם נצבים היום, הַרְבֵּה הִכְעַסְתֶּם לַמָּקוֹם וְלֹא עָשָׂה אִתְּכֶם כְּלָיָה וַהֲרֵי אַתֶּם קַיָּמִים לְפָנָיו: היום. כַּיּוֹם הַזֶּה שֶׁהוּא קַיָּם וְהוּא מַאֲפִיל וּמֵאִיר, כָּךְ הֵאִיר לָכֶם וְכָךְ עָתִיד לְהָאִיר לָכֶם, וְהַקְּלָלוֹת וְהַיִּסּוּרִין מְקַיְּמִין אֶתְכֶם וּמַצִּיבִין אֶתְכֶם לְפָנָיו; וְאַף הַפָּרָשָׁה שֶׁל מַעְלָה מִזּוֹ פִּיּוּסִין הֵם, אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה; דָּבָר אַחֵר אתם נצבים, לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין מִפַּרְנָס לְפַרְנָס — מִמֹּשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ — לְפִיכָךְ עָשָׂה אוֹתָם מַצָּבָה כְּדֵי לְזָרְזָם; וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ (יהו׳ כ״ד) וְכֵן שְׁמוּאֵל (ש״א י״ב) הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם, כְּשֶׁיָּצְאוּ מִיָּדוֹ וְנִכְנְסוּ לְיָדוֹ שֶׁל שָׁאוּל (עי׳ תנח׳): (יד) ואת אשר איננו פה. וְאַף עִם דּוֹרוֹת הָעֲתִידִים לִהְיוֹת: (טו) כי אתם ידעתם וגו׳. לְפִי שֶׁרְאִיתֶם הָאֻמּוֹת, וְשֶׁמָּא הִשִּׂיא לֵב אֶחָד מִכֶּם אוֹתוֹ לָלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם, פן יש בכם וגו׳, לְפִיכָךְ אֲנִי צָרִיךְ לְהַשְׁבִּיעֲכֶם: (טז) ותראו את שקוציהם. עַל שֵׁם שֶׁהֵם מְאוּסִים כִּשְׁקָצִים: גלליהם. שֶׁמַּסְרִחִים וּמְאוּסִין כַּגָּלָל: עץ ואבן. אוֹתָן שֶׁל עֵצִים וְשֶׁל אֲבָנִים רְאִיתֶם בַּגָּלוּי, לְפִי שֶׁאֵין הַגּוֹי יָרֵא שֶׁמָּא יִגָּנְבוּ, אֲבָל שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב עמהם, בְּחַדְרֵי מִשְׁכִּיתָם הֵם, לְפִי שֶׁהֵם יְרֵאִים שֶׁמָּא יִגָּנְבוּ (תנח׳): (יז) פן יש בכם. שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם: אשר לבבו פונה היום. מִלְּקַבֵּל עָלָיו הַבְּרִית: שרש

a root that is fruitful in poisonous herb and wormwood; 18 And it come
to pass, when he heareth the words of this execration, that he bless
himself in his heart, saying, I shall have peace, though I will go in
the firmness of mine heart, that the intoxication sweep away the thirst:
19 The Eternal will not be willing to forgive him, but then the wrath of
the Eternal and his jealousy shall smoke against that man, and all the
execrations that are written in this book shall lie upon him, and the
Eternal shall wipe away his name from under heaven. 20 And the
Eternal shall separate him unto evil out of all the tribes of
Israel, according to all the execrations of the covenant that are
written in this book of the law: 21 So that the remote generation,

רש"י

HEART TURNETH AWAY THIS DAY from accepting the covenant upon himself. שרש פרה ראש ולענה [PERHAPS THERE IS AMONG YOU] A ROOT THAT IS FRUITFUL IN POISONOUS HERB AND WORMWOOD — *i.e.* a root that brings forth herbs bitter as wormwood-plants, which are very bitter. The meaning is: *Lest there be a man or woman or family or tribe* that fruitfully produces and spreads apace wickedness in your midst. **(18)** והתברך בלבבו AND HE BLESS HIMSELF IN HIS HEART — *The word* והתברך has the meaning of "blessing". In his heart he will imagine for himself a blessing of peace, saying, "These curses will not come upon me, I shall have peace". והתברך *is* benoir soi in O. F., *i. e. the verb is reflexive* like והתגלח, "he shall shave himself", והתפלל, he shall pray (lit., he shall make himself the object of intercession[1]). בשררות לבי אלך *means* IN THE VIEWS OF MY HEART WILL I WALK, שררות *being of a root which means to look, to see*, as (Num. XXV. 17): "I shall see him (אשורנו), but not now"; it is as much as to say, *I will follow* what my heart sees *good* to do. למען ספות הרוה TO ADD DRUNKENNESS [TO THE THIRST] — In order that[2]) I may add punishment for him *even* for the sins he has committed until now inadvertently (for which the figurative expression in this sentence is הרוה, drunkenness: cf. the following passage in Rashi), and which I used to overlook; — but now he causes Me to combine them with *those committed with* premeditation and to exact punishment from him for everything. Onkelos, too, rendered it in a similar sense: "in order to add for him the sins of inadvertence to those of premeditation", *which can only mean*, "In order that "I" may add sins of inadvertence to those of presumption"[3]). הרוה DRUNKENNESS *figuratively describes the condition of a* שוגג, one who acts inadvertently. *The expression is an apt one* because he acts like a drunken man who does things unwittingly. הצמאה THE THIRST *aptly describes the attitude of one* who acts wittingly and out of desire. **(19)** יעשן אף ה׳ THE ANGER OF THE LORD SHALL SMOKE [AGAINST THAT MAN] — Through anger the body becomes heated and smoke, *as it were*, issues from the nostrils. And thus *does it state*, (Ps. XVIII. 9) "Smoke rose up in his nostril". Although this *idea* is not *really* applicable to God, Scripture makes the *human* ear hear *the matter* (i. e. it tells it to him) in the manner that it is accustomed and able to understand according to the ordinary course of the world (i. e. when speaking of God it uses language that properly is applicable only to human beings because this the only language we have at our command). וקנאתו — *This is* a term denoting wrath, emportment *in O. F.; it means:* retaining one's hold on the garment of vengeance, and not forgoing one's right *to punish*. **(20)** הכתובה בספר התורה הזה — Above, however, (XXVIII. 61) it says: And every sickness and every plague . . . [which is not written] בספר התורה הזאת (הזאת the feminine form, whilst here we have הזה, the masculine)?! *But the explanation is:* הזאת, the feminine form, refers to *the feminine word* התורה, whilst הזה, the masculine form, refers to *the masculine word* הספר *in our text*. Through the division *into clauses by*

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

שֹׁ֛רֶשׁ פֹּרֶ֥ה רֹ֖אשׁ וְלַעֲנָֽה׃ יח וְהָיָ֡ה בְּשָׁמְעוֹ֩ אֶת־
דִּבְרֵ֨י הָאָלָ֜ה הַזֹּ֗את וְהִתְבָּרֵ֨ךְ בִּלְבָב֤וֹ לֵאמֹר֙ שָׁל֣וֹם
יִֽהְיֶה־לִּ֔י כִּ֛י בִּשְׁרִר֥וּת לִבִּ֖י אֵלֵ֑ךְ לְמַ֛עַן סְפ֥וֹת הָרָוָ֖ה
אֶת־הַצְּמֵאָֽה׃ יט לֹֽא־יֹאבֶ֣ה יְהוָה֮ סְלֹ֣חַֽ לוֹ֒ כִּ֣י אָז֩
יֶעְשַׁ֨ן אַף־יְהוָ֤ה וְקִנְאָתוֹ֙ בָּאִ֣ישׁ הַה֔וּא וְרָ֤בְצָה בּוֹ֙
כָּל־הָ֣אָלָ֔ה הַכְּתוּבָ֖ה בַּסֵּ֣פֶר הַזֶּ֑ה וּמָחָ֤ה יְהוָה֙ אֶת־
שְׁמ֔וֹ מִתַּ֖חַת הַשָּׁמָֽיִם׃ כ וְהִבְדִּיל֤וֹ יְהוָה֙ לְרָעָ֔ה
מִכֹּ֖ל שִׁבְטֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל כְּכֹל֙ אָל֣וֹת הַבְּרִ֔ית הַכְּתוּבָ֕ה
בְּסֵ֥פֶר הַתּוֹרָ֖ה הַזֶּֽה׃ כא וְאָמַ֞ר הַדּ֣וֹר הָאַחֲר֗וֹן

אונקלוס

עַמְמַיָא הָאִנּוּן דִילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר מְהַרְהַר חִטְאִין אוֹ זְדוֹן: יח וִיהֵי כַּד שְׁמַעֵהּ
יָת פִּתְגָּמֵי מוֹתָתָא הָדָא וִיחַשֵּׁב בְּלִבֵּהּ לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לִי אֲרֵי בְּהִרְהוּר לִבִּי
אֵיזֵיל בְּדִיל לְאוֹסָפָא (לֵהּ) חֶטְאֵי שָׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא: יט לָא יֵיבֵי יְיָ לְמִשְׁבַּק לֵהּ
אֲרֵי בְּכֵן יִתְקַף רֻגְזָא דַייָ וְחֶמְתֵהּ בְּגַבְרָא הַהוּא וְיִדְבְּקוּן בֵּהּ כָּל לְוָטַיָא דִּכְתִיבִין
בְּסִפְרָא הָדֵין וְיִמְחֵי יְיָ יָת שְׁמֵהּ מִתְּחוֹת שְׁמַיָא: כ וְיַפְרְשִׁנֵּהּ יְיָ לְבִישָׁא מִכֹּל
שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל. כְּכֹל לְוָטֵי קְיָמָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא אוֹרַיְתָא הָדֵין: כא וְיֵימַר

רש״י

פרה ראש ולענה. שֹׁרֶשׁ מְגַדֵּל עֵשֶׂב מַר כְּגִידִין שֶׁהֵם מָרִים, כְּלוֹמַר מַפְרֶה וּמַרְבֶּה רֶשַׁע בְּקִרְבְּכֶם: (יח) והתברך בלבבו. לְשׁוֹן בְּרָכָה, יַחְשׁוֹב בְּלִבּוֹ בִּרְכַּת שָׁלוֹם לְעַצְמוֹ לֵאמֹר, לֹא יְבוֹאוּנִי קְלָלוֹת הַלָּלוּ, אַךְ שלום יהיה לי: והתברך. בנדי״רא שו״יא בְּלַעַז, כְּמוֹ וְהִתְנַחֵל, וְהִתְפַּלֵּל: בשררות לבי אלך. בְּמַרְאִית לִבִּי, כְּמוֹ (במ׳ כ״ד) אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב, כְּלוֹמַר מַה שֶּׁלִּבִּי רוֹאֶה לַעֲשׂוֹת: למען ספות הרוה. לְפִי שֶׁאוֹסִיף לוֹ פּוּרְעָנוּת עַל מַה שֶּׁעָשָׂה עַד הֵנָּה בְּשׁוֹגֵג, וְהָיִיתִי מַעֲבִיר עֲלֵיהֶם, וְגוֹרֵם עַתָּה שֶׁאֲצָרְפֵם עִם הַמֵּזִיד וְאֶפָּרַע מִמֶּנּוּ הַכֹּל, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס בְּדִיל לְאוֹסָפָא לֵהּ חֶטְאֵי שָׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא — שֶׁאוֹסִיף לוֹ אֲנִי הַשְּׁגָגוֹת עַל הַזְּדוֹנוֹת: הרוה. שׁוֹגֵג, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כְּאָדָם שִׁכּוֹר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת: הצמאה. שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִדַּעַת וּבְתַאֲוָה: (יט) יעשן אף ה׳. עַל יְדֵי כַעַס הַגּוּף מִתְחַמֵּם וְהֶעָשָׁן יוֹצֵא מִן הָאַף, וְכֵן (ש״ב כ״ב) עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זוֹ לִפְנֵי הַמָּקוֹם, הַכָּתוּב מַשְׁמִיעַ אֶת הָאֹזֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא רְגִילָה וִיכוֹלָה לִשְׁמוֹעַ כְּפִי דֶּרֶךְ הָאָרֶץ: וקנאתו. לְשׁוֹן חֵמָה, אנפרטמיי״נט, אֲחִיזַת לְבִישַׁת נְקָמָה וְאֵינוֹ מַעֲבִיר עַל הַמִּדָּה: (כ) הכתובה בספר התורה הזה. וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה... בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת?! הַזֹּאת לְשׁוֹן נְקֵבָה מוּסָב אֶל הַתּוֹרָה, הַזֶּה לְשׁוֹן זָכָר מוּסָב אֶל הַסֵּפֶר, וְעַל יְדֵי פִּסּוּק הַטְּעָמִים הֵן נֶחֱלָקִין לִשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת, בְּפָרָשַׁת הַקְּלָלוֹת הַטִּפְּחָה נְתוּנָה תַּחַת בְּסֵפֶר, וְהַתּוֹרָה הַזֹּאת דְּבוּקִים זֶה לָזֶה, לְכָךְ אָמַר הַזֹּאת. וְכָאן הַטִּפְּחָה נְתוּנָה תַּחַת

your children, that shall rise up after you, and the alien that shall come from a far land, shall say, when they see the plagues of that land, and the diseases which the Eternal hath laid upon it; [22]*And that* the whole land thereof *is* brimstone, and salt, *and* burning, *that* cannot be sown, nor beareth, nor any herb groweth therein, like the overthrow of Sodom, and Gomorrah, Admah, and Zeboim, which the Eternal overthrew in his fury, and in his wrath; [23]Even all nations shall say, Wherefore hath the Eternal done thus unto this land? what *meaneth* the glowing of this great wrath? [24]Then men shall say, Because they have forsaken the covenant of the Eternal God of their fathers, which he made with them when he brought them forth out of the land of Egypt: [25]For they went and served other gods, and prostrated themselves to them, gods whom they knew not, and *whom* he had not apportioned unto them: [26]And the wrath of the Eternal glowed against this land, to bring upon it every curse that is written

רש״י

means of the tonic accents (which serve also as marks of interpunctuation) they (the two phrases) are *shown to be* two different expressions: in the chapter containing the curses (ch. XXVIII. 61) the Tipcha (a disjunctive accent) is placed beneath the *word* בספר, and *the words* התורה הזאת are connected one with the other, therefore it says הזאת, *the feminine form*, (since it has to be connected with a feminine noun), whilst here the Tipcha is placed beneath *the word* התורה, and consequently the words ספר התורה are connected one with the other (i. e. they form one phrase), — therefore it is a masculine word that is applicable after it, because the term (the pronoun) refers to הספר (which is masculine). **(25)** לא ידעום [FOR THEY ... SERVED OTHER GODS] WHOM THEY KNEW NOT — *i. e.* in whom they had never experienced any Divine power[1]). ולא חלק להם *means*, He did not give them (the gods) to be their portion (cf. Rashi on IV. 19). Onkelos, howe r, renders it by לא אוטיבא להון, *i. e.* they did

NOTES

[1]) See Appendix.

בְּנֵיכֶם֙ אֲשֶׁ֣ר יָק֔וּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶ֑ם וְהַנָּכְרִ֕י אֲשֶׁ֥ר יָבֹ֖א
מֵאֶ֣רֶץ רְחוֹקָ֑ה וְרָא֞וּ אֶת־מַכּ֞וֹת הָאָ֤רֶץ הַהִוא֙ וְאֶת־
תַּחֲלֻאֶ֔יהָ אֲשֶׁר־חִלָּ֥ה יְהוָ֖ה בָּֽהּ׃ כב גָּפְרִ֣ית וָמֶ֘לַח֮
שְׂרֵפָ֣ה כָל־אַרְצָהּ֒ לֹ֤א תִזָּרַע֙ וְלֹ֣א תַצְמִ֔חַ וְלֹא־יַעֲלֶ֥ה
בָ֖הּ כָּל־עֵ֑שֶׂב כְּֽמַהְפֵּכַ֞ת סְדֹ֤ם וַעֲמֹרָה֙ אַדְמָ֣ה
וּצְבוֹיִ֔ם אֲשֶׁר֙ הָפַ֣ךְ יְהוָ֔ה בְּאַפּ֖וֹ וּבַחֲמָתֽוֹ׃ כג וְאָֽמְרוּ֙
כָּל־הַגּוֹיִ֔ם עַל־מֶ֨ה עָשָׂ֧ה יְהוָ֛ה כָּ֖כָה לָאָ֣רֶץ הַזֹּ֑את
מֶ֥ה חֳרִ֛י הָאַ֥ף הַגָּד֖וֹל הַזֶּֽה׃ כד וְאָ֣מְר֔וּ עַ֚ל אֲשֶׁ֣ר עָֽזְב֔וּ
אֶת־בְּרִ֥ית יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֣י אֲבֹתָ֑ם אֲשֶׁר֙ כָּרַ֣ת עִמָּ֔ם
בְּהוֹצִיא֥וֹ אֹתָ֖ם מֵאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ כה וַיֵּלְכ֗וּ וַיַּֽעַבְדוּ֙
אֱלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֔ים וַיִּֽשְׁתַּחֲו֖וּ לָהֶ֑ם אֱלֹהִים֙ אֲשֶׁ֣ר לֹֽא־
יְדָע֔וּם וְלֹ֥א חָלַ֖ק לָהֶֽם׃ כו וַיִּֽחַר־אַ֥ף יְהוָ֖ה בָּאָ֣רֶץ
הַהִ֑וא לְהָבִ֤יא עָלֶ֙יהָ֙ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָ֔ה הַכְּתוּבָ֖ה

אונקלוס

דָּרָא בָתְרָאָה בְּנֵיכוֹן דִּי יְקוּמוּן מִבַּתְרֵיכוֹן וּבַר עַמְמִין דְּיֵיעוֹל מֵאַרְעָא רְחִיקָא
וְיֶחֱזוּן יָת מַחְתָא דְּאַרְעָא הַהִיא וְיָת מַרְעֲהָא דִּי אַמְרַע יְיָ בַּהּ: כב גָּפְרִיתָא
וּמִלְחָא יְקִידַת כָּל אַרְעַהּ לָא תִזְדְּרַע וְלָא תַצְמַח וְלָא יִסַּק בַּהּ כָּל עִסְבָּא
כְּמַהְפֶּכְתָּא דִסְדוֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִים דִּי הַפֵּיךְ יְיָ בְּרֻגְזֵיהּ וּבְחֶמְתֵּיהּ:
כג וְיֵימְרוּן כָּל עַמְמַיָּא עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְאַרְעָא הָדָא מָא תְּקוֹף רֻגְזָא רַבָּא
הָדֵין: כד וְיֵימְרוּן עַל דִּשְׁבָקוּ יָת קְיָמָא דַּייָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְהוֹן דִּי גְּזַר עִמְּהוֹן
בְּאַפָּקוּתֵיהּ יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: כה וַאֲזַלוּ וּפְלַחוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן
דַּחֲלָן דִּי לָא יְדַעֻנּוּן וְלָא אוֹטֵיבָא לְהוֹן: כו וּתְקֵיף רֻגְזָא דַּייָ בְּאַרְעָא הַהִיא לְאַיְתָאָה

רש״י

הַתּוֹרָה, נִמְצָא סֵפֶר הַתּוֹרָה דְּבוּקִים זֶה לָזֶה, לְפִיכָךְ לְשׁוֹן זָכָר נוֹפֵל אַחֲרָיו, שֶׁהַלָּשׁוֹן
נוֹפֵל עַל הַסֵּפֶר: (כה) לא ידעם. לֹא יָדְעוּ בָהֶם גְּבוּרַת אֱלָהוּת: ולא חלק להם. לא
נְתָנָם לְחֶלְקָם; וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם וְלָא אוֹטֵיבָא לְהוֹן, לֹא הֵטִיבוּ לָהֶם שׁוּם טוֹבָה; וְלָשׁוֹן

in this book: [27]And the Eternal rooted them out of their land in wrath, and in fierceness, and in great anger, and cast them into another land, as *it is* this day. [28]The secret *things belong* unto the Eternal our God: but those *things which are* revealed *belong* unto us, and to our children for ever, that *we* may do all the words of this law.

30. [1]And it shall come to pass, when all these things are come upon thee, the blessing and the curse, which I have set before thee, and thou shalt call *them* to mind among all the nations whither the Eternal thy God hath driven thee, [2]And shalt return unto the Eternal thy God, and shalt obey his voice according to all that I command thee this day, thou, and thy children, with all thine heart, and with all thy soul; [3]That then the Eternal thy God will turn thy captivity, and have compassion upon thee, and will return and gather thee from all the peoples, whither the Eternal thy God hath scattered thee.

רש״י

not bestow upon them any good. As for the expression לא חלק, *Onkelos took it thus, explaining also the singular form of the verb:* that God which they have chosen for themselves has never given them any חֵלֶק, any inheritance or portion. **(27)** ויתשם ה׳ — *Understand this* as the Targum *has it:* וטלטלינון, "and He cast them out". Similar is, (Jer. XII. 14) "Behold, I cast them out (נתשם) from their land". **(28)** הנסתרת לה׳ אלהינו THE SECRET THINGS BELONG UNTO THE LORD OUR GOD — And if you say, "*But* what can we do? Thou threatenest the many (the whole community) with punishment because of the *sinful* thoughts of one individual, as it is said, (v. 17): "Lest there should be among you a man, [or a woman or a family ... whose heart turneth away this day from the Lord ...]", and afterwards it states, (v. 21) "And they will see the plagues of that land". But surely no man can know the secret thoughts of his fellow! *Now, I reply:* I do not *threaten to* punish you because of secret *thoughts* for these belong to the Lord our God and He will exact punishment from that individual; but those things which are revealed belong to us and to our children that we may put away the evil from our midst; and if we do not execute judgment upon them, the whole community will be punished. — There are dots on *the words* לנו ולבננו *to suggest* that even for the revealed sins (those committed openly), He did not punish the community until they had crossed the Jordan — from the moment when they took upon themselves the oath on Mount Gerizim and Mount Ebal and had *thus* become responsible for one another (Sota 37b; cf. Sanh. 43b)[1].

30. (3) ושב ה׳ אלהיך את שבותך THEN THE LORD THY GOD WILL TURN THY CAPTIVITY — *To express this idea* it ought to have written והשיב את שבותך, "then He will bring back thy captivity". But our Rabbis learned

NOTES

1) See Appendix.

בַּסֵּ֖פֶר הַזֶּֽה׃ כו וַיִּתְּשֵׁ֤ם יְהוָה֙ מֵעַ֣ל אַדְמָתָ֔ם בְּאַ֖ף
וּבְחֵמָ֣ה וּבְקֶ֣צֶף גָּד֑וֹל וַיַּשְׁלִכֵ֛ם אֶל־אֶ֥רֶץ אַחֶ֖רֶת
כַּיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ כח הַ֨נִּסְתָּרֹ֔ת לַיהוָ֖ה אֱלֹהֵ֑ינוּ וְהַנִּגְלֹ֞ת
לָ֤נוּ וּלְבָנֵ֙ינוּ֙ עַד־עוֹלָ֔ם לַעֲשׂ֕וֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵ֖י
הַתּוֹרָ֥ה הַזֹּֽאת׃ ס רביעי. (שני כמחובר.) ל א וְהָיָה֩ כִֽי־
יָבֹ֨אוּ עָלֶ֜יךָ כָּל־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֗לֶּה הַבְּרָכָה֙ וְהַקְּלָלָ֔ה
אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖תִּי לְפָנֶ֑יךָ וַהֲשֵׁבֹתָ֙ אֶל־לְבָבֶ֔ךָ בְּכָל־הַגּוֹיִ֕ם
אֲשֶׁ֧ר הִדִּיחֲךָ֛ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ שָֽׁמָּה׃ ב וְשַׁבְתָּ֞ עַד־
יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ וְשָׁמַעְתָּ֣ בְקֹל֔וֹ כְּכֹ֛ל אֲשֶׁר־אָנֹכִ֥י
מְצַוְּךָ֖ הַיּ֑וֹם אַתָּ֣ה וּבָנֶ֔יךָ בְּכָל־לְבָבְךָ֖ וּבְכָל־נַפְשֶֽׁךָ׃
ג וְשָׁ֨ב יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ֖ וְרִחֲמֶ֑ךָ וְשָׁ֗ב
וְקִבֶּצְךָ֙ מִכָּל־הָ֣עַמִּ֔ים אֲשֶׁ֧ר הֱפִֽיצְךָ֛ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ

*ל׳ רבתי *לנו ולבנינו ע׳ נקודות

אונקלוס

עֲלַהּ יָת כָּל לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין׃ כז וְטַלְטְלִנּוּן יְיָ מֵעַל אַרְעֲהוֹן בִּרְגַז
וּבְחֵמָה וּבִתְקוֹף רְגַז וְאַגְלִנּוּן לְאַרְעָא אָחֳרִי כְּיוֹמָא הָדֵין׃ כח דְּמִטַּמְּרָן קֳדָם יְיָ
אֱלָהַנָא וּדְמִגַּלְיָן לָנָא וְלִבְנָנָא עַד עָלְמָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא׃
א וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן עֲלָךְ כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בִּרְכָן וּלְוָטִין דִּי יְהָבִית קֳדָמָךְ וּתְתוּב
לְלִבָּךְ בְּכָל עַמְמַיָּא דִּי אַגְלְיָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן׃ ב וּתְתוּב עַד יְיָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל
בְּמֵימְרֵהּ כְּכֹל דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין אַתְּ וּבְנָיךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃

רש״י

לֹא חָלַק – אוֹתוֹ אֱלוֹהַּ שֶׁבָּחֲרוּ לָהֶם לֹא חָלַק לָהֶם שׁוּם נַחֲלָה וְשׁוּם חֵלֶק׃ (כז) ויתשם ה׳. כְּתַרְגּוּמוֹ וְטַלְטְלִינּוּן, וְכֵן הִנְנִי נֹתְשָׁם מֵעַל אַדְמָתָם (יר׳ י״ב)׃ (כח) הנסתרת לה׳ אלהינו. וְאִם תֹּאמְרוּ מַה בְּיָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת? אַתָּה מַעֲנִישׁ אֶת הָרַבִּים עַל הִרְהוּרֵי הַיָּחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ וְגוֹ׳, וְאַחַר כָּךְ וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא, וַהֲלֹא אֵין אָדָם יוֹדֵעַ טְמוּנוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ! אֵין אֲנִי מַעֲנִישׁ אֶתְכֶם עַל הַנִּסְתָּרוֹת, שֶׁהֵן לַה׳ אֱלֹהֵינוּ, וְהוּא יִפָּרַע מֵאוֹתוֹ יָחִיד, אֲבָל הַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לְבַעֵר הָרָע מִקִּרְבֵּנוּ. וְאִם לֹא נַעֲשֶׂה דִין בָּהֶם יֵעָנְשׁוּ הָרַבִּים. נָקוּד עַל לנו ולבנינו לִדְרוֹשׁ שֶׁאַף עַל הַנִּגְלוֹת לֹא עָנַשׁ אֶת הָרַבִּים עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, מִשֶּׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁבוּעָה בְּהַר גְּרִזִּים וּבְהַר עֵיבָל וְנַעֲשׂוּ עֲרֵבִים זֶה לָזֶה (סוטה ל״ז; עי׳ סנה׳ ע״ג)׃

ל (ג) ושב ה׳ אלהיך את שבותך. הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב וְהֵשִׁיב אֶת שְׁבוּתְךָ, רַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ

4If *any* of thine be driven out unto the extremity of the heaven, from
thence will the Eternal thy God gather thee, and from thence will he
fetch thee. 5And the Eternal thy God will bring thee into the land
which thy fathers possessed, and thou shalt possess it; and he will do
thee good, and multiply thee above thy fathers. 6And the Eternal thy
God will circumcise thine heart, and the heart of thy seed, to love the
Eternal thy God with all thine heart, and with all thy soul, that thou
mayest live. 7And the Eternal thy God will put all these execrations
upon thine enemies, and on them that hate thee, who persecuted thee.
8And thou shalt return and obey the voice of the Eternal, and do all his
commandments, which I command thee this day. 9And the Eternal thy
God will make thee plenteous in every work of thine hand, in the fruit
of thy body, and in the fruit of thy beasts, and in the fruit of thy land,
for good: for the Eternal will again rejoice over thee for good, as he
rejoiced over thy fathers; 10If thou shalt obey the voice of the Eternal

רש"י

from this that, if one can *say so of God,* His Divine presence dwells with Israel in *all* the misery of their exile, so that when they are redeemed (i. e. when He speaks of their being redeemed), He makes Scripture write "Redemption" of Himself (i. e. He makes it state that He will be redeemed) — that He will return with them (Siphre on Num. XXXV. 34; Meg. 29a). Furthermore the following may be said *in explaining the strange form* ושב . . . את, — that the day of the gathering of the exiles is so important and *is attended* with *such* difficulty that it is as though He (God) Himself must actually seize hold of each individual's hands *dragging him* from his place (so that God Himself returns with the exile), as it is said, (Is. XXVII. 12) "And ye shall be gathered one by one, O ye children of Israel". We find, however, the same expression in connection with the *gathering of* the exiles of other nations also, *as e.g.*

שָׁמָּה: ד אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם
יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ: ה וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ
וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ: ו וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ: חמישי שלישי (במחובר)
ז וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל־
אֹיְבֶיךָ וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ: ח וְאַתָּה תָשׁוּב
וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: ט וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל ׀
מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי
אַדְמָתְךָ לְטֹבָה כִּי ׀ יָשׁוּב יְהוָה לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב
כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ עַל־אֲבֹתֶיךָ: י כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה

אונקלוס

ג וִיתוּב יְיָ אֱלָהָךְ יָת (שְׁבֵי) גָּלְוָתָךְ וִירַחֲמִינָךְ וִיתוּב וִיכַנְשִׁינָךְ מִכָּל עַמְמַיָּא דִּי
בַדְרָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן: ד אִם יְהֵי גָלְוָתָךְ בִּסְיָפֵי שְׁמַיָּא מִתַּמָּן יְכַנְשִׁנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ
וּמִתַּמָּן יְקָרְבִנָּךְ: ה וְיָעֵלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּירִיתוּ אֲבָהָתָךְ וְתֵירְתַהּ וְיוֹטֵב לָךְ
וְיַסְגִּנָּךְ מֵאֲבָהָתָךְ: ו וְיֶעְדֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת טַפְשׁוּת לִבָּךְ וְיָת טַפְשׁוּת לִבָּא דִבְנָךְ
לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ בְּדִיל חַיָּיךְ: ז וְיִתֵּן יְיָ אֱלָהָךְ יָת כָּל
לְוָטַיָּא הָאִלֵּין עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְעַל סָנְאָךְ דִּי רְדָפוּךְ: ח וְאַתְּ תְּתוּב וּתְקַבֵּל
לְמֵימְרָא דַיְיָ וְתַעְבֵּד יָת כָּל פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין: ט וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ
אֱלָהָךְ בְּכֹל עוֹבָדֵי יְדָךְ בִּוְלְדָּא דִמְעָךְ וּבִוְלְדָּא דִבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ לְטָבָא
אֲרֵי יְתוּב יְיָ לְמֶחְדֵּי עֲלָךְ לְטַב כְּמָא דִּי חֲדִי עַל אֲבָהָתָךְ: י אֲרֵי תְקַבֵּל לְמֵימְרָא
דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא אוֹרָיְתָא הָדֵין אֲרֵי תְתוּב

רש״י

מִכָּאן כִּבְיָכוֹל שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עִם יִשְׂרָאֵל בְּצָרַת גָּלוּתָם, וּכְשֶׁנִּגְאָלִין הִכְתִּיב גְּאֻלָּה
לְעַצְמוֹ — שֶׁהוּא יָשׁוּב עִמָּהֶם. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר שֶׁגָּדוֹל יוֹם קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת וּבְקוֹשִׁי, כְּאִלּוּ
הוּא עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹחֵז בְּיָדָיו מַמָּשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישי׳ כ״ז) וְאַתֶּם
תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאַף בְּגָלִיּוֹת שְׁאָר הָאֻמּוֹת מָצִינוּ כֵן (ירי׳ מ״ח) וְשַׁבְתִּי

thy God, to keep his commandments and his ordinances which are
written in this book of the law, *and* if thou return unto the Eternal thy
God with all thine heart, and with all thy soul. 11For this commandment
which I command thee this day, it *is* not hidden from thee, neither *is*
it far off. 12It *is* not in the heaven, that thou shouldest say. Who shall
go up for us to the heaven, and take it unto us, and let us hear that
we may do it? 13Neither *is* it beyond the sea, that thou shouldest say,
Who shall pass over the sea for us, and take it unto us, and let
us hear it that we may do it? 14But the word *is* very nigh unto
thee, in thy mouth, and in thy heart, that thou mayest do it. 15See,
I have set before thee this day, the life and the good, and the death
and the evil; 16I who command thee this day to love the Eternal thy
God, to walk in his ways, and to keep his commandments and
his ordinances and his judgments, that thou mayest live and

רש״י

(Jer. XLVIII. 47): ושבתי שבות מואב.[1]) **(11)** לא נפלאת הוא ממך [FOR THIS COMMANDMENT . . .] IS NOT נפלאת FROM THEE *i. e.* is not concealed from thee, just as it is said, (XVII. 8): כי יפלא *which is rendered in the Targum by* "If there be concealed [from thee]"; *and* (Lam. I. 9): ותרד פלאים *which means,* she went down into concealment, *i. e.* being covered and bound in the place of concealment. **(12)** לא בשמים הוא IT IS NOT IN HEAVEN — for were it in heaven it would still be your duty to go up after it and to learn it (Erub. 55a)[2]). **(14)** כי קרוב אליך BUT [THE WORD] IS [VERY] NIGH UNTO THEE — the Torah has been given to you in writing and orally. **(15)** את החיים ואת הטוב LIFE AND GOOD — the one is dependent upon the other: if you do good, behold, there is life for you, and if you do evil, behold, there is death for you. Scripture goes on to explain how *this is:* **(16)** אשר אנכי מצוך היום לאהבה IN THAT I COMMAND THEE THIS DAY TO LOVE [THE LORD THY GOD] — You have

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

אֱלֹהֶ֔יךָ לִשְׁמֹ֤ר מִצְוֺתָיו֙ וְחֻקֹּתָ֔יו הַכְּתוּבָ֕ה בְּסֵ֖פֶר
הַתּוֹרָ֣ה הַזֶּ֑ה כִּ֤י תָשׁוּב֙ אֶל־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בְּכָל־
לְבָבְךָ֖ וּבְכָל־נַפְשֶֽׁךָ׃ ס ששי יא כִּ֚י הַמִּצְוָ֣ה הַזֹּ֔את אֲשֶׁ֛ר
אָנֹכִ֥י מְצַוְּךָ֖ הַיּ֑וֹם לֹֽא־נִפְלֵ֥את הִוא֙ מִמְּךָ֔ וְלֹ֥א־רְחֹקָ֖ה
הִֽוא׃ יב לֹ֥א בַשָּׁמַ֖יִם הִ֑וא לֵאמֹ֗ר מִ֣י יַעֲלֶה־לָּ֤נוּ הַשָּׁמַ֙יְמָה֙
וְיִקָּחֶ֣הָ לָּ֔נוּ וְיַשְׁמִעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶֽׂנָּה׃ יג וְלֹֽא־מֵעֵ֥בֶר
לַיָּ֖ם הִ֑וא לֵאמֹ֗ר מִ֣י יַעֲבָר־לָ֜נוּ אֶל־עֵ֤בֶר הַיָּם֙ וְיִקָּחֶ֣הָ
לָּ֔נוּ וְיַשְׁמִעֵ֥נוּ אֹתָ֖הּ וְנַעֲשֶֽׂנָּה׃ יד כִּֽי־קָר֥וֹב אֵלֶ֛יךָ
הַדָּבָ֖ר מְאֹ֑ד בְּפִ֥יךָ וּבִלְבָבְךָ֖ לַעֲשֹׂתֽוֹ׃ ס שביעי
(רביעי כמחובר) טו רְאֵ֨ה נָתַ֤תִּי לְפָנֶ֙יךָ֙ הַיּ֔וֹם אֶת־הַֽחַיִּ֖ים
וְאֶת־הַטּ֑וֹב וְאֶת־הַמָּ֖וֶת וְאֶת־הָרָֽע׃ טז אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֣י
מְצַוְּךָ֮ הַיּוֹם֒ לְאַהֲבָ֞ה אֶת־יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ לָלֶ֣כֶת
בִּדְרָכָ֔יו וְלִשְׁמֹ֛ר מִצְוֺתָ֥יו וְחֻקֹּתָ֖יו וּמִשְׁפָּטָ֑יו וְחָיִ֣יתָ

אונקלוס

קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ: יא אֲרֵי תַּפְקֶדְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
יוֹמָא דֵּין לָא פְּרִישָׁא הִיא מִנָּךְ וְלָא רְחִיקָא הִיא: יב לָא בִשְׁמַיָּא הִיא לְמֵימָר
מָן יִסַּק לָנָא לִשְׁמַיָּא וְיִסְּבַהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ: יג וְלָא מֵעִבְרָא לְיַמָּא
הִיא לְמֵימַר מָן יִעֲבַר לָנָא לְעִבְרָא דְּיַמָּא וְיִסְּבַהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָנָא יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ:
יד אֲרֵי קָרִיב לְוָתָךְ פִּתְגָּמָא לַחֲדָא בְּפוּמָךְ וּבְלִבָּךְ לְמֶעְבְּדֵהּ: טו חֲזִי יְהָבִית
קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵּין יָת חַיֵּי וְיָת טַבְתָא וְיָת מוֹתָא וְיָת בִּישָׁא: טז דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ
יוֹמָא דֵּין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לִמְהַךְ בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי

רש״י

שְׁבוּת מוֹאָב: (יא) לא נפלאת הוא ממך. לֹא מְכֻסָּה הִיא מִמְּךָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דב׳ י״ז) כִּי יִפָּלֵא — אֲרֵי יִתְכַּסֵּי, (איכה א׳) וַתֵּרֶד פְּלָאִים — וַתֵּרֶד בְּמַטְמוֹנִיּוֹת, מְכֻסָּה, חֲבוּשָׁה בְּטָמוֹן: (יב) לא בשמים הוא. שֶׁאִלּוּ הָיְתָה בַשָּׁמַיִם, הָיִיתָ צָרִיךְ לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ לְלָמְדָהּ: (יד) כי קרוב אליך. הַתּוֹרָה נִתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה: (טו) את החיים ואת הטוב. זֶה תָּלוּי בָזֶה, אִם תַּעֲשֶׂה טוֹב הֲרֵי לְךָ חַיִּים וְאִם תַּעֲשֶׂה רָע הֲרֵי לְךָ הַמָּוֶת, וְהַכָּתוּב מְפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ הֵיאַךְ: (טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה. הֲרֵי הַטּוֹב, וּבוֹ תָלוּי

increase: and the Eternal thy God shall bless thee in the land
whither thou goest to possess it. 17But if thine heart turn away,
so that thou wilt not hear, but shalt be drawn away, and prostrate
thyself to other gods, and serve them; 18I tell unto you this day, that
ye shall surely perish, *and that* ye shall not prolong *your* days upon
the ground, whither thou passest over the Jordan to go to possess
it. 19I call the heaven and the earth as witnessess this day against
you, *that* I have set before you the life and the death, the bless-
ing and the curse: therefore choose the life, that both thou and
thy seed may live: 20That thou mayest love the Eternal thy God,
and that thou mayest obey his voice, and that thou mayest
cleave unto him; for he *is* thy life, and the length of thy days;

רש"י

here *a description of* the "good", and upon this depends וחיית ורבית THAT THOU MAYEST LIVE AND INCREASE — here you have life; **(17)** ואם יפנה לבבך BUT IF THINE HEART TURN AWAY — here you have evil, **(18)** כי אבד תאבדון [I TELL YOU THIS DAY] THAT YE SHALL PERISH — here you have death. **(19)** העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ I CALL AS WITNESSES AGAINST YOU THE HEAVEN AND THE EARTH, which exist for ever, and when evil will befall you they will be witnesses that I have warned you regarding all this (cf. Targ. Jon.). Another explanation of העדתי בכם את השמים וגו׳ I CALL THE HEAVEN [AND THE EARTH] AS WITNESSES AGAINST YOU: The Holy One, blessed be He, said to Israel, "Look at the heavens which I have created to be at your service; have they perhaps *ever* changed their character? Has the orb of the sun perhaps *ever* failed to rise in the East and to give light to the whole world, just as is stated, (Eccl. I. 4—5) "And the sun riseth, and the sun goeth down [and hasteth to its place where it arises]"?! Look at the earth which I have created to be at your service! Has it perhaps *ever* changed its character? Have you perhaps sown it and it did not bring forth, or have you sown wheat and it brought forth barley?! Now how is it *with* these that have been made neither with the end in view that they should receive a reward nor that they should suffer a loss — *for* if they act meritoriously (if they follow the natural laws by which they are governed) they receive no reward and if they were to fail they would receive no punishment? They have never changed their character! You, who if you act meritoriously do receive a reward and if you sin do receive punishment, how much the more *so should you obey the commands of your Maker* (Siphre on XXXII. 1). ובחרת בחיים THEREFORE CHOOSE THE LIFE — I show you *these* ("I set life and death before thee) in order that you may choose the portion of life. *It is* like a man who says to his son, "Choose thee a good portion of my real estate", and sets him in the best portion saying to him, "Choose thee this!" And concerning this it states, (Ps. XVI. 5) "The Lord is the portion of my inheritance and my cup, אתה תומיך גורלי", *i.e.* "Thou placest *my hand* on the good lot, saying, "Choose this!"[1])

NOTES

[1]) This is the translation that Rashi himself gives in his commentary on Psalms. He gives a reference back to this text, stating that the verse alludes to God's counsel given to Israel to choose life.

וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ יז וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע
וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם׃
מפטיר יח הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־
תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־
הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ יט הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי
לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן
תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ׃ כ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ

אונקלוס

וְקַיְמוֹהִי וְדִינוֹהִי וְתֵיחֵי וְתִסְגֵּי וִיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן
לְמֵירְתַהּ׃ יז וְאִם יִפְנֵי לִבָּךְ וְלָא תְקַבֵּל וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִנּוּן׃
יח חַוֵּיתִי לְכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדוּן לָא תוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתְּ
עָבַר יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃ יט אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת
אַרְעָא חַיֵּי וּמוֹתָא יְהָבִית קֳדָמָךְ בִּרְכָן וּלְוָטִין וְתִתְרְעֵי בְּחַיֵּי בְּדִיל דְּתֵיחֵי אַתְּ
וּבְנָךְ׃ כ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא לְמֵימְרֵהּ וּלְאִתְקָרָבָא בְּדַחַלְתֵּהּ אֲרֵי

רש״י

וחיית ורבית. הֲרֵי הַחַיִּים. (יז) ואם יפנה לבבך. הֲרֵי הָרָע. (יח) כי אבד תאבדון. הֲרֵי הַמָּוֶת׃ (יט) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ. שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם, וְכַאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֶתְכֶם הָרָעָה יִהְיוּ עֵדִים שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָכֶם בְּכָל זֹאת; דָּבָר אַחֵר העדתי בכם היום את השמים וגו׳, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הִסְתַּכְּלוּ בַשָּׁמַיִם שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם, שֶׁמָּא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם? שֶׁמָּא לֹא עָלָה גַּלְגַּל חַמָּה מִן הַמִּזְרָח וְהֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (קהל׳ א׳) וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ? הִתְבּוֹנְנוּ בָאָרֶץ שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם, שֶׁמָּא שִׁנְּתָה מִדָּתָהּ? שֶׁמָּא זְרַעְתֶּם אוֹתָהּ וְלֹא צָמְחָה אוֹ שֶׁמָּא זְרַעְתֶּם חִטִּים וְהֶעֱלְתָה שְׂעוֹרִים? וּמָה אֵלּוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ לֹא לְשָׂכָר וְלֹא לְהֶפְסֵד, אִם זוֹכִין אֵין מְקַבְּלִין שָׂכָר וְאִם חוֹטְאִין אֵין מְקַבְּלִין פּוּרְעָנוּת, לֹא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם, אַתֶּם שֶׁאִם זְכִיתֶם תְּקַבְּלוּ שָׂכָר וְאִם חֲטָאתֶם תְּקַבְּלוּ פּוּרְעָנוּת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה (ספרי דב׳ ל״ב)׃ ובחרת בחיים. אֲנִי מוֹרֶה לָכֶם שֶׁתִּבְחֲרוּ בְּחֵלֶק הַחַיִּים, כְּאָדָם הָאוֹמֵר לִבְנוֹ בְּחַר לְךָ חֵלֶק יָפֶה בְּנַחֲלָתִי, וּמַעֲמִידוֹ עַל חֵלֶק הַיָּפֶה וְאוֹמֵר לוֹ אֶת זֶה בְּרוֹר לְךָ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תה׳ ט״ז) ה׳ מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי — הִנַּחְתָּ יָדִי עַל גּוֹרָל הַטּוֹב לוֹמַר אֶת זֶה קַח לְךָ׃

that thou mayest abide upon the ground which the Eternal sware unto
thy fathers, to Abraham, to Isaac, and to Jacob, to give them.

31. 1And Moses went, and spake these words unto all Israel. 2And he
said unto them, I *am* an hundred and twenty years old this day: I can
no more go out and come in: also the Eternal hath said unto me, Thou
shalt not pass over this Jordan. 3The Eternal thy God, he will go over
before thee, *and* he will exterminate these nations from before thee, and
thou shalt possess them: *and* Joshua, he shall pass over before thee, as
the Eternal hath said. 4And the Eternal shall do unto them as
he did to Sihon and to Og, kings of the Amorites, and unto
the land of them whom he exterminated. 5And the Eternal shall
give them *up* before your face, that ye may do unto them accord-
ing to all the commandments which I have commanded you.

רש"י

וילך

31. (2) אנכי היום I AM [HUNDRED AND TWENTY YEARS OLD] THIS DAY — To-day my days and my years become full: *for* on this day (the seventh of Adar; cf. Rashi on I. 3) I was born and on this day I must die (Sota 13b). לא אוכל עוד לצאת ולבוא I CAN NO MORE GO OUT AND COME IN — One might *think* that *this was because* his *physical* strength failed him! Scripture, however, states (XXXIV. 7) "His eye was not dim nor his natural force abated!" What *then* is the meaning of לא אוכל? *It means:* "I am not permitted" (cf. Rashi on XII. 17 and XXIV. 4), because the power (leadership) is being taken from me and given to Joshua. — Another explanation of לצאת ולבוא is: *I can no more take the lead* in the matter of the Law; *this* teaches *us* that the traditions and the well-springs of wisdom were stopped up for him (Tanch. ואתחנן; cf. Sota 13b). וה' אמר אלי — This (according to the first comment) is the explanation of לא אוכל עוד לצאת ולבוא: *I can no more go out and come in* because (ו = because) the Lord has said unto Me, *Thou shalt*

לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם:

ומפטירין שוש אשיש. ביעיה בסימן ס"ב: מ'. לב"נו סימן:

פ פ פ

לא א וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת
וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:
ג יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא ׀ עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־יַשְׁמִיד אֶת־
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר
לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: שני ד וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם
אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם: ה וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם:

אונקלוס

הוּא חַיָּיךְ וְאוֹרְכוּת יוֹמָיךְ לְמִתַּב עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לְהוֹן:

א וַאֲזַל מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל: ב וַאֲמַר לְהוֹן בַּר מְאָה
וְעֶשְׂרִין שְׁנִין אֲנָא יוֹמָא דֵין לֵית אֲנָא יָכִיל עוֹד לְמִפַּק וּלְמֵעַל וַיְיָ אֲמַר לִי לָא
תִעְבַּר יָת יַרְדְּנָא הָדֵין: ג יְיָ אֱלָהָךְ מֵימְרֵהּ יַעְבַּר קֳדָמָךְ הוּא יְשֵׁיצֵי יָת עַמְמַיָּא
הָאִלֵּין מִקֳּדָמָךְ וְתֵירְתִנּוּן יְהוֹשֻׁעַ הוּא עָבַר קֳדָמָךְ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ: ד וְיַעְבֵּד יְיָ
לְהוֹן כְּמָא דִּי עֲבַד לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי אֱמֹרָאָה וּלְאַרְעֲהוֹן דִּי שֵׁיצֵי יָתְהוֹן:
ה וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ קֳדָמֵיכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְהוֹן כְּכָל תַּפְקֶדְתָּא דִּי פַקֵּדִית יָתְכוֹן:

רש"י

לא (ב) אנכי היום. הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי, בְּיוֹם זֶה נוֹלַדְתִּי וּבְיוֹם זֶה אָמוּת (סוטה י"ג): לא אוכל עוד לצאת ולבוא. יָכוֹל שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה, אֶלָּא מַהוּ לא אוכל? אֵינִי רַשַּׁאי, שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנִּי הָרְשׁוּת וְנִתְּנָה לִיהוֹשֻׁעַ. דָּ"אַ לצאת ולבוא. בְּדִבְרֵי תוֹרָה, מְלַמֵּד שֶׁנִּסְתְּמוּ מִמֶּנּוּ מְסוֹרוֹת וּמַעְיְנוֹת הַחָכְמָה (סוטה י"ג): וה' אמר אלי, זֶהוּ פֵּרוּשׁ לא אוכל עוד לצאת ולבוא — לְפִי שֶׁה' אמר אלי:

6Be strong and firm, fear not, nor be terrified by them: for the Eternal
thy God, he *it is* that doth go with thee; he will not fail thee, nor forsake
thee. 7And Moses called unto Joshua, and said unto him before the
eyes of all Israel, Be strong and firm: for thou must go with this people
unto the land which the Eternal hath sworn unto their fathers to give
them; and thou shalt cause them to inherit it. 8And the Eternal, he *it is*
that doth pass before thee; he will be with thee, he will not fail thee,
neither forsake thee: fear not, neither be dismayed. 9And Moses
wrote this law, and gave it unto the priests the sons of Levi,
who bare the ark of the covenant of the Eternal, and unto all
the elders of Israel. 10And Moses commanded them, saying, At
the end of *every* seven years, at the appointed season of the year
of remission, in the festival of tabernacles, 11When all Israel is come

רש״י

not pass over this Jordan. **(6)** לא ירפך *means* He will give you no looseness that you should be abandoned by Him (cf. Rashi on IV. 31). **(7)** כי אתה תבוא את העם הזה — *Translate this as the Targum does:* ארי את תעול עם עמא הדין, THOU SHALT GO WITH THIS PEOPLE. Moses, *by the statement "Thou shalt go with this people"* (as one of them) said *in effect* to Joshua: The elders of the generation will be with thee: everything *has to be done* according to their opinion and their advice. The Holy One, blessed be He, however, said to Joshua, (v. 23) "For thou shalt bring (תביא) the children of Israel into the land which I swore unto them" — thou shalt bring them *even* against their will; everything depends on you *alone: if necessary* take a stick and beat them over the head: there can be but one leader for a generation, and not two leaders for a generation (Sanh. 8a). **(9)** ויכתב משה ... ויתנה AND MOSES WROTE [THIS LAW] AND GAVE IT [UNTO THE PRIESTS, THE SONS OF LEVI] — When it was completely finished he gave it to the sons of his tribe[1]). **(10)** מקץ שבע שנים AT THE END OF EVERY SEVEN YEARS [AT THE APPOINTED SEASON OF THE SHEMITTAH YEAR ... (12) ASSEMBLE THE PEOPLE] — *This means* in the first year of the new Shemittah-period — in the eighth year. But why does Scripture call it the "Shemittah-year", *which name usually implies the seventh year?* Because the law of the "seventh year" still applies to it, *viz.*, in connection with the harvest of the seventh

NOTES

[1]) The term: "This law", does not refer to the Torah from the beginning up to this verse, for this would imply that the last chapters of the Torah were not written by him. Nor does it refer to Deuteronomy only as is the meaning of these words in v. 11 (cf. Rashi on that verse, see also Siphre on XXXIV. 5).

ו חִזְק֣וּ וְאִמְצ֔וּ אַל־תִּֽירְא֥וּ וְאַל־תַּעַרְצ֖וּ מִפְּנֵיהֶ֑ם כִּ֣י ׀
יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ ה֚וּא הַהֹלֵ֣ךְ עִמָּ֔ךְ לֹ֥א יַרְפְּךָ֖ וְלֹ֥א
יַעַזְבֶֽךָּ׃ ס שלישי (חמישי במחובר) ז וַיִּקְרָ֨א מֹשֶׁ֜ה לִיהוֹשֻׁ֗עַ
וַיֹּ֨אמֶר אֵלָ֜יו לְעֵינֵ֣י כָל־יִשְׂרָאֵל֮ חֲזַ֣ק וֶֽאֱמָץ֒ כִּ֣י אַתָּ֗ה
תָּבוֹא֙ אֶת־הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה אֶל־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֧ע יְהוָ֛ה
לַאֲבֹתָ֖ם לָתֵ֣ת לָהֶ֑ם וְאַתָּ֖ה תַּנְחִילֶ֥נָּה אוֹתָֽם׃ ח וַֽיהוָ֞ה
ה֣וּא ׀ הַהֹלֵ֣ךְ לְפָנֶ֗יךָ ה֚וּא יִהְיֶ֣ה עִמָּ֔ךְ לֹ֥א יַרְפְּךָ֖ וְלֹ֣א
יַעַזְבֶ֑ךָּ לֹ֥א תִירָ֖א וְלֹ֥א תֵחָֽת׃ ט וַיִּכְתֹּ֣ב מֹשֶׁה֮ אֶת־
הַתּוֹרָ֣ה הַזֹּאת֒ וַֽיִּתְּנָ֗הּ אֶל־הַכֹּהֲנִים֙ בְּנֵ֣י לֵוִ֔י הַנֹּ֣שְׂאִ֔ים
אֶת־אֲר֖וֹן בְּרִ֣ית יְהוָ֑ה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃ רביעי
י וַיְצַ֥ו מֹשֶׁ֖ה אוֹתָ֣ם לֵאמֹ֑ר מִקֵּ֣ץ ׀ שֶׁ֣בַע שָׁנִ֗ים בְּמֹעֵ֛ד
שְׁנַ֥ת הַשְּׁמִטָּ֖ה בְּחַ֥ג הַסֻּכּֽוֹת׃ יא בְּב֣וֹא כָל־יִשְׂרָאֵ֗ל

אונקלוס

ו תְּקִיפוּ וְאַלִּימוּ לָא תִדְחֲלוּן וְלָא תִתַּבְרוּן מִקֳּדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ הוּא דִּמְדַבַּר
קֳדָמָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יַרְטְשִׁנָּךְ: ז וּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַאֲמַר לֵהּ לְעֵינֵי כָל
יִשְׂרָאֵל תְּקַף וְאַלִּים אֲרֵי אַתְּ תֵּעוֹל עִם עַמָּא הָדֵין לְאַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְהוֹן
לְמִתַּן לְהוֹן וְאַתְּ תַּחְסְנִנַּהּ יָתְהוֹן: ח וַיְיָ הוּא דִּמְדַבַּר קֳדָמָךְ מֵימְרֵהּ יְהֵי בְסַעְדָּךְ
לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יַרְטְשִׁנָּךְ לָא תִדְחַל וְלָא תִתַּבַר: ט וּכְתַב מֹשֶׁה יָת אוֹרַיְתָא
הָדָא וִיהָבַהּ לְכָהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי דְּנָטְלִין יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וּלְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל:
י וּפַקֵּיד מֹשֶׁה יָתְהוֹן לְמֵימַר מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין בִּזְמַן שְׁתָּא דִשְׁמִטְּתָא בְּחַגָּא

רש״י

(ו) לא ירפך. לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן לִהְיוֹת נֶעֱזָב מִמֶּנּוּ: (ז) כי אתה תבוא את העם הזה. אֲרֵי אַתְּ תֵּעוֹל עִם עַמָּא הָדֵין; מֹשֶׁה אָמַר לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ זְקֵנִים שֶׁבַּדּוֹר יִהְיוּ עִמְּךָ, הַכֹּל לְפִי דַעְתָּן וַעֲצָתָן, אֲבָל הַקָּבָּ״ה אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם — תָּבִיא עַל כָּרְחָם, הַכֹּל תָּלוּי בְּךָ, טֹל מַקֵּל וְהַךְ עַל קָדְקֳדָן, דַּבָּר אֶחָד לְדוֹר וְלֹא שְׁנֵי דַבָּרִים לְדוֹר (סנה׳ ח׳): (ט) ויכתב משה, ויתנה. כְּשֶׁנִּגְמְרָה כֻּלָּהּ נְתָנָהּ לִבְנֵי שִׁבְטוֹ (עי׳ ספרי דב׳ ל״ד): (י) מקץ שבע שנים. בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁמִטָּה — בַּשְּׁמִינִית, וְלָמָּה קוֹרֵא אוֹתָהּ שנת השמטה? שֶׁעֲדַיִן שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ בְּקָצִיר שֶׁל

to appear before the Eternal thy God in the place which he shall choose,
thou shalt read this law before all Israel in their hearing. 12Assemble
the people together, men, and women, and little ones, and thy stranger
that *is* within thy gates, that they may hear, and that they may learn,
and fear the Eternal your God, and observe to do all the words of this
law; 13And *that* their children, who have not known *any thing*, may hear,
and learn to fear the Eternal your God, all the days that ye live on the
ground whither ye pass over the Jordan to possess it. 14And the Eternal
said unto Moses, Behold, thy days approach that thou must die: call
Joshua, and place yourselves in the appointed tent, that I may give him
a charge. And Moses and Joshua went and placed themselves in the
appointed tent. 15And the Eternal appeared in the tent in a column
of a cloud: and the column of the cloud stood over the entrance

רש״י

year's produce that actually goes forth into (takes place in) the year following the seventh year (the eighth year) (cf. Rashi on Ex. XXXIV. 21). **(11)** תקרא את התורה הזאת [WHEN ALL ISRAEL IS COME TO APPEAR BEFORE THE LORD . . .] THOU SHALT READ THIS LAW [BEFORE ALL ISRAEL] — The king read from the beginning *of the section* "These are the words" (Deut. I. 1), — as is *set forth* in Treatise Sota (41a) — upon a wooden platform that was erected in the forecourt. **(12)** האנשים [ASSEMBLE THE PEOPLE,] MEN [WOMEN, AND LITTLE ONES] — *the men*, in order to learn, והנשים THE WOMEN, in order to listen *to the words of the Law*, והטף AND THE LITTLE ONES — to what end did they come? *For no other*

לִרְאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר
תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל
בְּאָזְנֵיהֶם׃ יב הַקְהֵל אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים
וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן
יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת
אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃ יג וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־
יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ

חמישי (ששי במחובר)

יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת קְרָא
אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ
מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ טו וַיֵּרָא יְהוָה
בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד עַמּוּד הֶעָנָן עַל־פֶּתַח

אונקלוס

דִמְטַלַּיָא: יא בְּמֵיתֵי כָל יִשְׂרָאֵל לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי
תִּקְרֵי יָת אוֹרַיְתָא הָדָא קֳדָם כָּל יִשְׂרָאֵל וְתַשְׁמְעִנּוּן: יב כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא גֻבְרַיָּא
וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא וְגִיּוֹרָךְ דִי בְקִרְוָיךְ בְּדִיל דְיִשְׁמְעוּן וּבְדִיל דְיַלְּפוּן (נ״א דְיֵילְפוּן)
וְיִדְחֲלוּן יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְיִטְּרוּן לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא: יג וּבְנֵיהוֹן
דִי לָא יָדְעוּן יִשְׁמְעוּן וְיַלְּפוּן (נ״א וְיֵילְפוּן) לְמִדְחַל יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן כָּל יוֹמַיָּא דִי
אַתּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא דִי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: יד וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה הָא קְרִיבוּ יוֹמָיךְ לִמְמַת קְרָא יָת יְהוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתְּדוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
וְאֲפַקְּדִנֵּהּ וַאֲזַל מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וְאִתְעַתְּדוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: טו וְאִתְגְּלִי יְיָ בְּמַשְׁכְּנָא

רש״י

שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית: (יא) תקרא את התורה הזאת. הַמֶּלֶךְ הָיָה קוֹרֵא
מִתְּחִלַּת אֵלֶּה הַדְּבָרִים, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף מ״א) עַל בִּימָה שֶׁל עֵץ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין
בָּעֲזָרָה: (יב) האנשים. לִלְמוֹד, והנשים. לִשְׁמוֹעַ, והטף לָמָּה בָאוּ? לָתֵת שָׂכָר לִמְבִיאֵיהֶם

of the tent. 16And the Eternal said unto Moses, Behold, thou shalt lie
with thy fathers; and this people will rise up, and go a whoring after
the gods of the aliens of the land whither they go *to be* amongst them,
and will forsake me, and make void my covenant which I have made with
them. 17Then my wrath shall glow against them in that day, and I will
forsake them, and I will hide my face from them, and they shall be
devoured, and many evils and distresses shall befall them; so that they
will say in that day, Are not these evils come upon us, because our God
is not amongst us? 18And I will surely hide my face in that day, for
all the evils which they shall have done, in that they are turned unto
other gods. 19Now therefore write ye this song for you, and teach it
the children of Israel: put it in their mouths, that this song may be a
witness for me against the children of Israel. 20For when I have brought
them to the ground which I sware unto their fathers, that floweth
with milk and honey; and they shall have eaten and be satisfied,

רש״י

purpose than that a reward should be given to those who bring them (Chag. 3a). **(14)** ואצונו *means,* THAT I MAY EXHORT HIM[1]). **(16)** נכר הארץ [THIS PEOPLE WILL ... GO A WHORING AFTER THE GODS OF] נכר הארץ — *i.e., after the gods of* the peoples of the land (Onkelos)[2]). **(17)** והסתרתי פני AND I WILL HIDE MY FACE FROM THEM, as though I do not see their distress. **(19)** את השירה הזאת [NOW THEREFORE WRITE YE] THIS SONG — *i.e. the text* "Give ear, O ye heavens", till "and make expiation for his

NOTES

[1]) The word must denote general exhortation and not command, since Scripture does not mention that God gave him any command other than "Be strong, etc." (see Rashi on v. 23).

[2]) See Appendix.

הָאֹהֶל׃ טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־
אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה ׀ אַחֲרֵי ׀ אֱלֹהֵי נֵכַר־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר
אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ׃ יז וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם־
הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל
וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא
הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת
הָאֵלֶּה׃ יח וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא
עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים
אֲחֵרִים׃ יט וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן
תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ששי
(שביעי במחובר) כ כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה ׀ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע

אונקלוס

בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָם עַמּוּדָא דַעֲנָנָא עַל תְּרַע מַשְׁכְּנָא׃ טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא
אַתְּ שָׁכֵב עִם אֲבָהָתָךְ וִיקוּם עַמָּא הָדֵין וְיִטְעֵי בָּתַר טַעֲוָת עַמְמֵי אַרְעָא דִּי
אִנּוּן עָלִין תַּמָּן בֵּינֵיהוֹן וְיִשְׁבְּקוּן דַּחֲלְתִּי וִישַׁנּוֹן יָת קְיָמִי דִּי גְזָרִית עִמֵּיהּ׃
יז וְיִתְקוֹף רָגְזִי בְהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאֶרְחֲקִנּוּן וְאֱסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמִבַּז
וִיעָרְעָן יָתְהוֹן בִּישָׁן סַגִּיאָן וְעָקָן וְיֵימְרוּן בְּיוֹמָא הַהוּא הֲלָא מִדְּלֵית שְׁכִינַת אֱלָהִי
בֵּינִי עָרְעוּנִי בִּישָׁתָא הָאִלֵּין׃ יח וַאֲנָא סַלָּקָא אֱסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן בְּיוֹמָא הַהוּא
עַל כָּל בִּישְׁתָא דִּי עֲבָדוּ אֲרֵי אִתְפְּנִי בָּתַר טַעֲוָת עַמְמַיָּא׃ יט וּכְעַן כְּתִיבוּ לְכוֹן
יָת תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא וְאַלְפַהּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁוְּיַהּ בְּפֻמְּהוֹן בְּדִיל דִּתְהֵי לִי
תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא לְסָהִיד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל כ אֲרֵי אֲעֵלִנּוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית
לַאֲבָהָתוֹהִי עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן וְיִתְפַּנְּקוּן וְיִתְפְּנוּן בָּתַר טַעֲוָת

רש״י

(חגי ג׳)׃ (יד) ואצוני. וַאֲזָרְזֶנּוּ׃ (טז) נכר הארץ. גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ (יז) והסתרתי פני. כְּמוֹ
שֶׁאֵינִי רוֹאֶה בְּצָרָתָם׃ (יט) את השירה הזאת. הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם עַד וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ׃

and waxen fat; then will they turn unto other gods, and serve them,
and provoke me, and make void my covenant. [21]And it shall come to
pass, when many evils and distresses are befallen them, that this song
shall testify against them as a witness; for it shall not be forgotten out
of the mouths of their seed that I know their imagination which they
go about, even this day, before I have brought them into the land which
I sware. [22]Moses therefore wrote this song the same day, and taught it
the children of Israel. [23]And he commanded Joshua the son of Nun, and
said, Be strong and firm: for thou shalt bring the children of Israel
into the land which I sware unto them: and I will be with thee.
[24]And it came to pass, when Moses had finished writing the words
of this law in a book, until they were completed, [25]That Moses
commanded the Levites, who bare the ark of the covenant of
the Eternal, saying, [26]Take this book of the law, and put it

רש"י

ground, *and* his people" (Deut. XXXII. 1—43). **(20)** ונאצוני *means* AND THEY WILL PROVOKE ME TO ANGER. So, too, every *form of the root* נאץ denotes anger. **(21)** וענתה השירה הזאת לפניו לעד [AND IT SHALL COME TO PASS . . .] THAT THIS SONG SHALL TESTIFY that in it I had warned them concerning all the things that had befallen them. כי לא תשכח מפי זרעו FOR IT SHALL NOT BE FORGOTTEN OUT OF THE MOUTHS OF THEIR SEED — This is an assurance to Israel that the Torah *in which this song is contained* will never be entirely forgotten by their descendants. **(28)** ויצו את יהושע בן נון AND HE COMMANDED JOSHUA THE SON OF NUN — This has to be connected with *v. 14* above,

וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצוּנִי
וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי׃ כא וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ רָעוֹת
רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי
לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר
הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבָּעְתִּי׃ כב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם
הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כג וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי
אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ כד וַיְהִי ׀ כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תֻּמָּם׃ שביעי
כה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה
לֵאמֹר׃ כו לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם

אונקלוס

עַמְמַיָא וְיִפְלְחֻנּוּן וְיַרְגְּזוּן קֳדָמַי וִישַׁנּוּן יָת קְיָמִי׃ כא וִיהֵי אֲרֵי יְעָרְעָן יָתֵהּ בִּישָׁן
סַגִּיאָן וְעָקָן וְתָתֵב תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָמוֹהִי לְסָהִיד אֲרֵי לָא תִתְנְשֵׁי מִפֻּם בְּנֵיהוֹן
אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי יָת יִצְרְהוֹן דִּי אִנּוּן עָבְדִין יוֹמָא דֵין עַד לָא אֲעֵלִנּוּן לְאַרְעָא דִּי
קַיֵּמִית׃ כב וּכְתַב מֹשֶׁה יָת תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְאַלְּפַהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כג וּפַקֵּיד יָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וַאֲמַר תְּקֵף וְאַלִּים אֲרֵי אַתְּ תָּעֵל יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לְהוֹן וּמֵימְרִי יְהֵי בְּסַעְדָּךְ׃ כד וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי מֹשֶׁה לְמִכְתַּב
יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא עַל סִפְרָא עַד דִּשְׁלִימוּ׃ כה וּפַקֵּיד מֹשֶׁה יָת לֵוָאֵי נָטְלֵי
אֲרוֹן קְיָמָא דַּייָ לְמֵימָר׃ כו סִיבוּ יָת סִפְרָא דְאוֹרָיְתָא הָדֵין וּתְשַׁוּוֹן יָתֵהּ מִסְּטַר

רש״י

(כ) ונאצוני. הִכְעִיסוּנִי, וְכֵן כָּל נִאוּץ לְשׁוֹן כַּעַס׃ **(כא) ועתה השירה הזאת לפניו לעד.** שֶׁהִתְרֵיתִי בוֹ בְתוֹכָהּ עַל כָּל הַמּוֹצְאוֹת אוֹתוֹ׃ **כי לא תשכח מפי זרעו.** הֲרֵי זוֹ הַבְטָחָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין תּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת מִזַּרְעָם לְגַמְרֵי׃ **(כג) ויצו את יהושע בן נון.** מוּסָב

in the side of the ark of the covenant of the Eternal your God, that it
may be there for a witness against thee. 27For I know thy rebellion,
and thy stiff neck: behold, while I am alive with you this day ye have
been rebellious against the Eternal; and how much more after my
death? 28Assemble unto me all the elders of your tribes, and your
bailiffs, that I may speak these words in their ears, and call the heaven
and the earth as witnesses against them. 29For I know that after my
death ye will utterly corrupt *yourselves*, and depart from the way which
I have commanded you; and the evil will befall you in the remoteness
of days; because ye will do evil in the eyes of the Eternal, to provoke
him to anger through the work of your hands. 30And Moses spake in
the ears of all the congregation of Israel the words of this song, until
they were completed.

רש"י

and it refers to the Shechinah (to God; "He commanded" means "God commanded"), as it distinctly states here "[for thou shalt bring the children of Israel] into the land which "I" sware unto them, [and "I" will be with thee]". **(26)** לקח — *The grammatical form and its meaning* are the same as *in* (Ex. XX. 8) זכור; (Deut. V. 12) שמור; (Jer. II. 2) הלוך. מצד ארון ברית ה' [TAKE THIS BOOK OF THE LAW AND PUT IT] AT THE SIDE OF THE ARK OF THE COVENANT OF THE LORD — The sages of Israel differ about it (the meaning of the phrase "at the side of the Ark") in *Treatise* Baba Bathra (14a). Some of them say: A board projected from the Ark outside it and there it (the song) lay, whilst others say *that* it lay at the side of the Tablets within the Ark. **(28)** הקהילו אלי ASSEMBLE UNTO ME [ALL THE ELDERS OF YOUR TRIBE] — They did not, however, blow the trumpets that day to call the congregation together (as is prescribed in Num. X. 3), because it states (ib. v. 2) "Make for thee [two trumpets of silver]" (which Rashi explains to mean that no one should use them except himself), and he had not empowered Joshua to use them. Indeed they were hidden away even during his (Moses') lifetime — on the day of his death, thus fulfilling the words of the text, (Eccl. VIII. 8) "There is no authority on the day of death" (cf. Tanch. on ויחי and בהעלתך). ואעידה בם את השמים ואת הארץ I WILL CALL THE HEAVEN AND THE EARTH AS WITNESSES AGAINST THEM — But if you ask, "Behold he has *already* above (XXX. 19) called *heaven and earth* as witnesses: "I call [the heaven and the earth] as witnesses this day against you etc."?! *Then I reply:* There he said *this* to the Israelites (he told them that He would do this), but now he intends to say (XXXII. 1) "Give ear, O ye heavens, [and I will speak; and hear earth] etc.", *thus calling them as witnesses.* **(29)** אחרי מותי כי השחת תשחתון [FOR I KNOW THAT] AFTER MY DEATH YE WILL UTTERLY CORRUPT YOURSELVES — But, you see, *as a matter of fact, that* all the days of Joshua they did not corrupt *themselves*, for it states, (Judg. II. 7) "And the people served the Lord all the days of Joshua"?! (How, then, could Moses say that they would corrupt themselves after his death, by which he evidently meant immediately after his death, cf. v. 16)? But *we may derive* from here that

אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם
בְּךָ לְעֵד׃ כז כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־עָרְפְּךָ
הַקָּשֶׁה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם
עִם־יְהוָה וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי׃ מפטיר כח הַקְהִילוּ
אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה
בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃ כט כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־
הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־
תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה
יְדֵיכֶם׃ ל וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־
דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם׃ פ פ פ

אונקלוס

אֲרוֹנָא קְיָמָא דַייָ אֱלָהֲכוֹן וִיהֵי תַמָּן בָּךְ לְסָהִיד׃ כז אֲרֵי אֲנָא יְדַעְנָא יָת סַרְבָנוּתָךְ
וְיָת קְדָלָךְ דְּקַשְׁיָא הָא עַד אֲנָא קַיָּם עִמְּכוֹן יוֹמָא דֵין מְסָרְבִין הֲוֵיתוֹן קֳדָם יְיָ
וְאַף (אֲרֵי) בָּתַר דְּאֵמוּת׃ כח כְּנִישׁוּ לְוָתִי יָת כָּל סָבֵי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן וַאֲמַלֵּל
קֳדָמֵיהוֹן יָת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וְאַסְהֵד בְּהוֹן יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא׃ כט אֲרֵי יְדַעְנָא
בָּתַר דְּאֵמוּת אֲרֵי חַבָּלָא תְחַבְּלוּן וְתִסְטוּן מִן אָרְחָא דִּי פַקֵּדִית יָתְכוֹן וּתְעָרַע
יָתְכוֹן בִּישְׁתָא בְּסוֹף יוֹמַיָּא אֲרֵי תַעְבְּדוּן יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי
בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן׃ ל וּמַלִּיל מֹשֶׁה קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָמֵי תֻשְׁבַּחְתָּא

רש״י

לְמַעְלָה כִּלְפֵּי שְׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם׃ (כו) לקח. כְּמוֹ זָכוֹר (שמ׳ כ׳) שָׁמוֹר (דב׳ ה׳), הָלוֹךְ (יר׳ ב׳)׃ מצד ארון ברית ה׳. נֶחְלְקוּ בוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּבָבָא בָתְרָא (דף י״ד) יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים דַּף הָיָה בּוֹלֵט מִן הָאָרוֹן מִבַּחוּץ וְשָׁם הָיָה מוּנָח, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מִצַּד הַלּוּחוֹת הָיָה מוּנָח בְּתוֹךְ הָאָרוֹן׃ (כח) הקהילו אלי. וְלֹא תָקְעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת לְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (במ׳ י׳) עֲשֵׂה לְךָ, וְלֹא הִשְׁלִיט יְהוֹשֻׁעַ עֲלֵיהֶם, וְאַף בְּחַיָּיו נִגְנְזוּ — בְּיוֹם מוֹתוֹ — לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (קהל׳ ח׳) וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת (תנח׳ ויחי ובהעלתך)׃ ואעידה בם את השמים ואת הארץ. וְאִם תֹּאמַר הֲרֵי כְּבָר הֵעִיד לְמַעְלָה — הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם וגו׳? הָתָם לְיִשְׂרָאֵל אָמַר, אֲבָל לַשָּׁמַיִם וְלָאָרֶץ לֹא אָמַר, וְעַכְשָׁיו בָּא לוֹמַר הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וגו׳ (דב׳ ל״ב)׃ (כט) אחרי מותי כי השחת תשחתון. וַהֲרֵי כָּל יְמוֹת יְהוֹשֻׁעַ לֹא הִשְׁחִיתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעַבְדוּ הָעָם אֶת ה׳ כָּל יְמֵי

32. [1]Give ear, O ye heavens, and I will speak; and hear, O earth, the words of my mouth, [2]My doctrine shall drop as the rain, my speech shall flow as the dew, as the small rain upon the sprouts, and as showers upon the grass: [3]Because I will call the name of the Eternal: ascribe ye greatness unto our God. [4]The Rock, his doing is perfect; for all his ways *are* judgment: a God of faithfulness and without iniquity, righteous and upright *is* he. [5]The corruption is not his; it is that of his children, the spot is theirs;

רש"י

one's pupil should be as dear to him as his own self; — it appeared to Moses that so long as Joshua would live it would be as though he himself would be living (he thus alluded by the words "after m y death" to a period after J o s h u a ' s death).

האזינו

32. (1) האזינו השמים HEAR YE HEAVENS that I warn Israel, and be ye witnesses to this matter; for so I have told them that ye will be witnesses (cf. Rashi on XXXI. 28). Similar is *the meaning of* ותשמע הארץ (i. e. the verb has the force of an imperative: AND LET THE EARTH HEAR). And why did He call heaven and earth as witnesses against them? Moses thought: "I am a being of flesh and blood (mortal); to-morrow I shall be dead. If the Israelites will *once* say, 'We have never accepted the covenant', who can come and refute them?" Therefore he called heaven and earth as witnesses against them — witnesses that endure for ever (Siphre). And *a* further *reason was* that if they should act worthily, the witnesses might come and give *them* their reward: the vine might yield its fruit, the ground give its increase, the heaven bestow its dew; whilst if they should act sinfully, the hand of the witnesses might first be against them (Rashi uses a phrase similar to that used of human witnesses; cf. e. g. XXX. 10): "and He will restrain the h e a v e n , that there be no rain, and the earth will not give its increase; and ye shall perish quickly" (XI. 17) — through the *attacks of other* nations (Tanch.)[1]. **(2)** יערף כמטר לקחי MY DOCTRINE DROPPETH AS RAIN — T h i s is the evidence that ye will have to give: that in your presence I declare *that* the Torah which I gave to Israel (לקחי) is l i f e to the world as the rain which is life to the world (cf. Siphre) — even as the heavens drop down dew and rain[2]). יערף means, IT DROPS. Similar is (Ps. LXV. 12) "[And thy paths] drop fatness" (ירעפון, where רעף = ערף); (Deut. XXXIII. 28) "[also his heavens] shall drop down (יערפו) dew". תזל כטל IT FLOWS AS THE DEW in which e v e r y b o d y rejoices. *He adds this* because rain involves annoyance to *some* people, as, for instance, *to* those on a journey, or a man whose pit (the pit into which the wine flows when the grapes are being pressed) is full of wine (which is thus spoiled) (Siphre). כשעירים — *This word has* the same meaning as *in* (Ps. CXLVIII. 8) "stormy (סערה) wind" (the ס and ש interchanging), as the Targum *has it:* כרוחי מטרא "like winds that bring rain". How is it with the winds? They strengthen the herbage and promote their growth! So, too the words of the Torah promote the *moral* growth of those who study them (ib.). וכרביבים — *these are* DROPS OF RAIN. It seems to me that it (the rain) is called רביב because it s h o o t s d o w n like an arrow, just as you say, (i. e. just as the text reads) (Gen. XXI. 20) "A shooter (רבה) with the bow". דשא — herbaries *in O. F., Engl. herbage* — the vesture of the ground *when it is* covered with vegetation (greens). עשב HERB — a single stalk is called עשב and similarly each species *of herbs* by itself is called עשב (whilst דשא denotes vegetation in general). (Cf. Rashi on Gen. I. 11 and Note thereon). **(3)** כי שם ה׳ אקרא WHEN I SHALL CALL THE NAME OF THE LORD [ASCRIBE YE GREATNESS UNTO OUR GOD] — You see, כי is here used in

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ
אִמְרֵי־פִי: ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל
אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב:
ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ: ד הַצּוּר
תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין
עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: ה שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם

אונקלוס

הָדָא עַד דִּשְׁלִימוּ: א אַצִּיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּל וְתִשְׁמַע אַרְעָא מֵמְרֵי פֻמִּי: ב יְבַסַּם
כְּמִטְרָא אֻלְפָנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּחֵי מִטְרָא דְּנָשְׁבִין עַל דִּתְאָה וְכִרְסִיסֵי
מַלְקוֹשָׁא דִּי עַל עִשְׂבָּא: ג אֲרֵי בִּשְׁמָא דַּייָ אֲנָא מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קֳדָם אֱלָהָנָא:
ד תַּקִּיפָא דִּשְׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי כָּל אָרְחָתֵהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא דְּמִן קֳדָמוֹהִי
עַוְלָה לָא נָפֵק מִן קֳדָם דְּזַכַּי וְקַשִּׁיט הוּא: ה חַבִּילוּ לְהוֹן לָא לֵהּ בְּנַיָּא דִּי פְלָחוּ

רש״י

יְהוֹשֻׁעַ (שופ׳ ב׳)? מִכַּאן שֶׁתַּלְמִידוֹ שֶׁל אָדָם חָבִיב עָלָיו כְּגוּפוֹ, כָּל זְמַן שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ חַי הָיָה נִרְאֶה לְמֹשֶׁה כְּאִלּוּ הוּא חָי:

לב (א) האזינו השמים שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל וְתִהְיוּ עֵדִים בַּדָּבָר, שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן ותשמע הארץ. וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ? אָמַר מֹשֶׁה אֲנִי בָּשָׂר וָדָם, לְמָחָר אֲנִי מֵת, אִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית מִי בָא וּמַכְחִישָׁם? לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ – עֵדִים שֶׁהֵן קַיָּמִים לָעוֹלָם. וְעוֹד, שֶׁאִם יִזְכּוּ יָבוֹאוּ הָעֵדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם, הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם, וְאִם יִתְחַיְּבוּ תִּהְיֶה בָהֶם יַד הָעֵדִים תְּחִלָּה – וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ (דב׳ י״ז) וְאַחַר כָּךְ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה (שם י״א) עַל יְדֵי הָאֻמּוֹת: (ב) יערף כמטר לקחי. זוֹ הִיא הָעֵדוּת שֶׁתָּעִידוּ – שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּפְנֵיכֶם תּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חַיִּים לָעוֹלָם כַּמָּטָר זֶה שֶׁהוּא חַיִּים לָעוֹלָם (עי׳ ספרי); כַּאֲשֶׁר יַעַרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר: יערף. לְשׁוֹן יַטִּיף, וְכֵן (תה׳ ס״ה) יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן, (דב׳ ל״ג) יַעַרְפוּ טָל: תזל כטל. שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ, לְפִי שֶׁהַמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עַצְבוּת לַבְּרִיּוֹת, כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְרָכִים וּמִי שֶׁהָיָה בוֹרוֹ מָלֵא יַיִן (ספרי): כשעירם. לְשׁוֹן רוּחַ סְעָרָה, כְּתַרְגּוּמוֹ כְּרוּחֵי מִטְרָא, מָה הָרוּחוֹת הַלָּלוּ מְחַזְּקִים אֶת הָעֲשָׂבִים וּמְגַדְּלִין אוֹתָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מְגַדְּלִין אֶת לוֹמְדֵיהֶן: וכרביבים. טִפֵּי מָטָר. נִרְאֶה לִי עַל שֵׁם שֶׁיּוֹרֶה כַּחֵץ נִקְרָא רְבִיב, כְּמָה דְאַתְּ אוֹמֵר רֹבָה קַשָּׁת (בר׳ כ״א): דשא. ארברי״ץ, עֲטִיפַת הָאָרֶץ מְכֻסָּה בְיָרָק: עשב. קֶלַח אֶחָד קָרוּי עֵשֶׂב, וְכָל מִין וָמִין לְעַצְמוֹ קָרוּי עֵשֶׂב: (ג) כי שם ה׳ אקרא. הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן כַּאֲשֶׁר, כְּמוֹ (ויק׳ כ״ג) כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ, כְּשֶׁאֶקְרָא וְאַזְכִּיר שֵׁם ה׳, אַתֶּם הבו גדל לאלהינו וּבָרְכוּ שְׁמוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (עי׳ ספרי; מכי׳ שמ׳ י״ג; בר׳ כ״א; תענ׳ ט״ז): (ד) הצור תמים פעלו. אַעַ״פִּ שֶׁהוּא חָזָק כְּשֶׁמֵּבִיא פּוּרְעָנוּת עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, לֹא בְשֶׁטֶף הוּא מֵבִיא כִּי אִם בְּדִין, כִּי תמים פעלו: אל אמונה. לְשַׁלֵּם לַצַּדִּיקִים צִדְקָתָם לָעוֹלָם הַבָּא, וְאַעַ״פִּ שֶׁמְּאַחֵר אֶת תַּגְמוּלָם, סוֹפוֹ לְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו: ואין עול. אַף לָרְשָׁעִים מְשַׁלֵּם שְׂכַר צִדְקָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה (עי׳ ספרי): צדיק וישר הוא. הַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ וְכָךְ רָאוּי וְיָשָׁר לָהֶם, צדיק מִפִּי הַבְּרִיּוֹת, וישר הוא וְרָאוּי לְהַצְדִּיקוֹ: (ה) שחת לו וגו׳. כְּתַרְגּוּמוֹ, חַבִּילוּ

a perverse and crooked generation. 6Do ye thus requite the Eternal?
O debased people and unwise! *is* not he thy father *that* hath obtained
thee? hath he not made thee, and established thee? 7Remember the days
of old, consider the years of many generations: ask thy father, and he
will tell thee; thy elders, and they will say unto thee; 8When the
Supreme divided to the nations their inheritance, when he separated
the sons of Adam, he set the boundaries of the people according
to the number of the children of Israel. 9For the portion of the
Eternal *is* his people; Jacob *is* the lot of his inheritance. 10He
found him in a desert land, and in the desolate howling solitude;

רש"י

the meaning of "when", similar to (Lev. XXIII. 10) "When (כי) ye come into the land". *The meaning is:* when I proclaim and mention the Name of the Lord, YE ASCRIBE GREATNESS TO OUR GOD and bless His name. From here they (the Rabbis) derived *the law* that people make the response, "Blessed be the Name of His glorious Kingdom *for ever and ever*", *after the recital of a Benediction* in the Temple (Siphre; Mech. on Ex. XIII. 3; Berach. 21a; Taan. 16b). **(4)** **הצור תמים פעלו** THE ROCK, HIS WORK IS PERFECT — Although He is strong (הצור!) *yet* when He brings punishment upon those who transgress His will, He does not bring it in a flood *of anger*, but in *deliberate* judgment, because תמים פעלו HIS WORK IS PERFECT. אל אמונה A GOD OF FAITHFULNESS — *faithful* to recompense the righteous their righteousness in the world to come; and even though He defers their recompense, in the e n d He will prove faithful (אמן) to His promise. ואין עול AND WITHOUT INJUSTICE — even to the wicked He pays the reward for their meritorious deeds, *but* in t h i s world (cf. Rashi on VII. 10). צדיק וישר הוא — *The meaning is:* All acknowledge His judgment to be just (צדיק), and this is befitting and right of them (ישר), *i. e., He is declared* צדיק by the mouth of men, וישר, and it is right for them to declare Him צדיק, as righteous[1]). **(5)** שחת לו — *Take it* as the Targum *has it:* חבילו להון לא לה "Corruption is theirs, not His", בניו מומם HIS CHILDREN, THEIR FAULT — *i. e.*, they were His children, and the corruption which they wrought is t h e i r fault. בניו מומם *means:* it was the fault of His children not H i s fault[2]). דור עקש *means*, [A] CROOKED AND PERVERTED [GENERATION]. עקש *has the same meaning* as *the verb in* (Micah III. 9) "and pervert (יעקשו) all equity". In Mishnaic Hebrew *we have* (Chul. 56a): a weasel whose teeth are bent and crooked (עקושות)[3]). ופתלתל — entortille *in O. F., Engl. twisted;* like a thread (פתיל), which one twines and twists round the central strand. *The word* פתלתל is of the "doubled" words (in which the two last letters are the same), like (Lev. XIII. 49): ירקרק, אדמדם; (Ps. XXXVIII. 31): סחרחר; (1 Kings VII. 23; Targ. Jon.): סגלגל. **(6)** הלה׳ תגמלו זאת DO YOU THUS REQUITE THE LORD? — This is an expression of astonishment: Do you mean to grieve H i m Who has the power to punish you, and Who has bestowed all these favours upon you? עם נבל A FOOLISH PEOPLE — *i. e., a people* that has forgotten *all* that has been done to them, ולא חכם AND NOT WISE to consider what will result *from their actions, viz.*, that it is in His power to do *them* good or evil *according to their actions* (cf. Siphre). הלא הוא אביך קנך IS NOT HE THY FATHER קנך? *The last word may mean:* Who has acquired (קנה) thee, *or*, Who has placed thee (more lit., made thee nest, קנן) in a nest of rocks and in strong ground, *or*, Who has fitted you out (תקן) with everything that will benefit you. הוא עשך HE HATH MADE THEE a nation among the nations *of the world*, ויכננך AND HATH ESTABLISHED THEE afterwards on every kind of firm base and foundation (כן) (i. e. made

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

3) This according to Rabbinowitz's דקדוקי סופרים is the correct reading: our editions have ששניה דקות ועקומות.

דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל׃ ו הֲלַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם
נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ
וַיְכֹנְנֶךָ׃ שני ז זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר
שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ׃ ח בְּהַנְחֵל
עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים
לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב
חֶבֶל נַחֲלָתוֹ׃ י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל

°ה' רבתא וכתיב לחוד

אונקלוס

לְטַעֲוָתָא דָּרָא דְּאַשְׁנִיו עוֹבָדוֹהִי וְאִשְׁתַּנִּיו׃ ו הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא עַמָּא
דְּקַבִּילוּ אוֹרָיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּי לֵהּ הוּא עַבְדָךְ וְאַתְקְנָךְ׃
ז אִדְכַּר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל בִּשְׁנֵי דָר וְדָר שְׁאַל מִן אֲבוּךְ וִיחַוֵּי לָךְ סָבָיךְ
וְיֵימְרוּן לָךְ׃ ח בְּאַחְסָנָא עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרָשׁוּתֵהּ בְּנֵי אֱנָשָׁא קַיֵּים תְּחוּמֵי
עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט אֲרֵי חֲלָקָא דַּייָ עַמֵּהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחְסַנְתֵּהּ׃ י סַפֵּיק

רש"י

לְהוֹן לָא לֵהּ: בניו מומם. בָּנָיו הָיוּ וְהַשְׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ הִיא מוּמָם: בנין מומם. מוּמָם שֶׁל בָּנָיו הָיָה וְלֹא מוּמוֹ: דור עקש. עָקוֹם וּמְעֻקָּל, כְּמוֹ וְאֵת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ (מיכה ג'). וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה... חוּלְדָּה שֶׁשִּׁנֶּיהָ עֲקוּמוֹת וַעֲקוּשׁוֹת: ופתלתל. אנטורט"יליי"ש, כְּפָתִיל הַזֶּה שֶׁגּוֹדְלִין אוֹתוֹ וּמַקִּיפִין אוֹתוֹ סְבִיבוֹת הַגְּדִיל; פְּתַלְתֹּל מִן הַתֵּבוֹת הַכְּפוּלוֹת כְּמוֹ יְרַקְרַק אֲדַמְדָּם (ויק' י"ג) סְחַרְחַר (תה' ל"ח), סַנְלְנַל (תרג' יונ' מ"א ז'): (ו) הלא' תגמלו זאת. לְשׁוֹן תְּמִהָ, וְכִי לְפָנָיו אַתֶּם מַעֲצִיבִין שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִפָּרַע מִכֶּם וְשֶׁהֵיטִיב לָכֶם בְּכָל הַטּוֹבוֹת? עם נבל. שֶׁשָּׁכְחוּ אֶת הֶעָשׂוּי לָהֶם: ולא חכם. לְהָבִין אֶת הַנּוֹלָדוֹת, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵיטִיב וּלְהָרַע: הלוא הוא אביך קנך. שֶׁקְּנָאֲךָ, שֶׁקִּנֶּנְךָ בְּקַן הַסְּלָעִים וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה, שֶׁתִּקֶּנְךָ בְּכָל מִינֵי תַקָּנָה: הוא עשך. אֻמָּה בָּאֻמּוֹת: ויכננך אַחֲרֵי כֵן בְּכָל מִינֵי בָּסִיס וְכֵן — מִכֶּם כֹּהֲנִים, מִכֶּם נְבִיאִים וּמִכֶּם מְלָכִים, כְּרַךְ שֶׁהַכֹּל בּוֹ (ספרי; חולי' נ"ו): (ז) זכר ימות עולם. מֶה עָשָׂה בָרִאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו: בינו שנות דר ודר. דּוֹר אֱנוֹשׁ שֶׁהֵצִיף עֲלֵיהֶם מֵי אוֹקְיָנוֹס וְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁשְּׁטָפָם. דָּ"א לֹא נְתַתֶּם לְבַבְכֶם עַל שֶׁעָבַר, בינו שנות דר ודר — לְהַכִּיר לְהַבָּא, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב לָכֶם וּלְהַנְחִיל לָכֶם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְהָעוֹלָם הַבָּא (עי' ספרי): שאל אביך. אֵלּוּ הַנְּבִיאִים שֶׁנִּקְרָאִים אָבוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (מ"ב ב') בְּאֵלִיָּהוּ אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל (ספרי): זקניך. אֵלּוּ הַחֲכָמִים: ויאמרו לך. הָרִאשׁוֹנוֹת: (ח) בהנחל עליון גוים. כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּבָּ"ה לְמַכְעִיסָיו וְאֶת חֵלֶק נַחֲלָתָן הֱצִיפָן וּשְׁטָפָם, בהפרידו בני אדם. כְּשֶׁהֵפִיץ דּוֹר הַפַּלָּגָה הָיָה בְּיָדוֹ לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם, לֹא עָשָׂה כֵן אֶלָּא יצב גבלת עמים, קִיְּמָם וְלֹא אִבְּדָם, למספר בני ישראל. בִּשְׁבִיל מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲתִידִין לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם, וּלְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם הִצִּיב גבלת עמים — שִׁבְעִים לָשׁוֹן (עי' ספרי): (ט) כי חלק ה' עמו. לָמָּה כָּל זֹאת? לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם וְעָתִיד לָצֵאת, וּמִי הוּא חֶלְקוֹ? עמו. וּמִי הוּא עַמּוֹ? יעקב חבל נחלתו. וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי בָּאָבוֹת, הַמְשֻׁלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זְכֻיּוֹת, זְכוּת אֲבִי אָבִיו וּזְכוּת אָבִיו וּזְכוּתוֹ, הֲרֵי ג', כְּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בְּג' גְּדִילִים, וְהוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ לְנַחֲלָה, וְלֹא יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק (עי' ספרי): (י) ימצאהו בארץ מדבר. אוֹתָם מָצָא לוֹ נֶאֱמָנִים

he surrounded him, he instructed him, he guarded him as the
pupil of his eye. 11 As an eagle stirreth up her nest, hovereth
over her young, spreadeth abroad her wings, taketh them, beareth
them on her pinions. 12 *So* the Eternal alone did guide him, and
there was no alien god with him. 13 He made him ride on the
high places of the earth, that he might eat the produce of the
fields; and he made him to suck honey out of the rock, and oil

רש״י

you self-contained): out of y o u r midst come *your* priests, out of y o u r midst *your* Levites, and out of y o u r midst *your* kings — a city in which is e v e r y t h i n g (Siphre; Chul. 56b). **(7)** זכר ימות עולם REMEMBER THE DAYS OF OLD — what He did to p r e v i o u s *generations* who provoked Him to anger, בינו שנות דר ודר [CONSIDER] THE YEARS OF GENERATION AFTER GENERATION — the generation of Enosh over whom He caused the waters of the ocean to flow, and the generations of the flood whom He drowned by flood. Another explanation is: *If* you have not set your attention to the past (i. e. if you fail to remember the days of old, then) בינו שנות דר ודר CONSIDER *at least* THE YEARS OF GENERATION AND GENERATION so that you become conscious of *what might happen in* the future — that He has the power to bestow good upon you and to make you inherit the *blissful* days of Messiah and the world to come (cf. Siphre). שאל אביך ASK THY FATHER — these are the prophets who are termed fathers, as it is stated in *the history of* Elijah *that Elisha exclaimed when Elijah departed*, (2 Kings II. 12): "My father, my father, the chariot of Israel!" (cf. Siphre). זקניך THY ELDERS — these are the sages, ויאמרו לך AND THEY WILL TELL THEE *the events of* the former *days:* **(8)** בהנחל עליון גוים WHEN THE MOST HIGH DIVIDED TO THE NATIONS THEIR INHERITANCE — when the Holy One, blessed be He, gave those who p r o v o k e d H i m t o a n g e r their inheritance, He *afterwards* caused the flood to pass over them and He drowned them; בהפרידו בני אדם WHEN HE SEPARATED THE SONS OF ADAM — *i. e.* when He scattered the generation which witnessed the separation *of races*, He *also* had the power to remove them from the world, yet He did not do so, but יצב גבלת עמים HE FIRMLY ESTABLISHED THE BOUNDARIES OF THE NATIONS — He let them (the peoples) remain in existence and did not destroy them, למספר בני ישראל ACCORDING TO THE NUMBER OF THE CHILDREN OF ISRAEL — *i. e.* because of the number of the children of Israel that were in future to descend from Shem's sons, and in accordance with the number of seventy souls of the children of Israel who went down to Egypt He firmly established גבלת עמים THE NATIONS ACCORDING TO THEIR BOUNDARIES — *i. e.* seventy *separate* nations (cf. Siphre). **(9)** כי חלק ה׳ עמו FOR THE PORTION OF THE LORD, HIS PEOPLE — Why all this? (Why did He save them from destruction?) because His portion was comprised in them and was destined to come forth. And who is His portion? עמו HIS PEOPLE. And who is His people? יעקב חבל נחלתו JACOB THE ROPE OF HIS INHERITANCE — and he is the t h i r d amongst the patriarchs, who is endowed with three merits: the merit of his grandfather, the merit of his father and his own merit

יְשִׁמֹ֑ן יְסֹבְבֶ֙נְהוּ֙ יְב֣וֹנְנֵ֔הוּ יִצְּרֶ֖נְהוּ כְּאִישׁ֥וֹן עֵינֽוֹ׃
יא כְּנֶ֙שֶׁר֙ יָעִ֣יר קִנּ֔וֹ עַל־גּוֹזָלָ֖יו יְרַחֵ֑ף יִפְרֹ֤שׂ כְּנָפָיו֙
יִקָּחֵ֔הוּ יִשָּׂאֵ֖הוּ עַל־אֶבְרָתֽוֹ׃ יב יְהוָ֖ה בָּדָ֣ד יַנְחֶ֑נּוּ
וְאֵ֥ין עִמּ֖וֹ אֵ֥ל נֵכָֽר׃ שלישי יג יַרְכִּבֵ֙הוּ֙ עַל־בָּ֣מֳותֵי אָ֔רֶץ
וַיֹּאכַ֖ל תְּנוּבֹ֣ת שָׂדָ֑י וַיֵּנִקֵ֤הוּ דְבַשׁ֙ מִסֶּ֔לַע וְשֶׁ֖מֶן

יתיר ד

אונקלוס

צָרְכֵיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבֵית צַחֲוָנָא אֲתַר דִּי לֵית מַיָּא אַשְׁרִנּוּן סְחוֹר סְחוֹר
לִשְׁכִנְתֵּהּ אַלְּפִנּוּן עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא נְטַרְנוּן כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן: יא כְּנִשְׁרָא דִּמְחִישׁ
לְקִנֵּהּ עַל בְּנוֹהִי מִתְחוֹפַף פָּרִיס גַּדְפּוֹהִי מְקַבֵּלְהוֹן מְנַטְּלְהוֹן עַל תְּקוֹף אֶבְרוֹהִי:
יב יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי עֲתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְּהוּא עֲתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיַּם
קֳדָמוֹהִי פֻּלְחַן טַעֲוָן: יג אַשְׁרִנּוּן עַל תָּקְפֵי אַרְעָא וְאוֹכְלִנּוּן בִּזַּת סָנְאֵיהוֹן וִיהַב

רש״י

בְּאֶרֶץ הַמִּדְבָּר, שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ וְעֻלּוֹ, מַה שֶּׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו,
שֶׁנֶּאֱמַר (דבי׳ ל״ג) וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן: ובתהו ילל ישמן. אֶרֶץ צִיָּה
וּשְׁמָמָה, מְקוֹם יְלֶלַת תַּנִּינִים וּבְנוֹת יַעֲנָה, אַף שָׁם נִמְשְׁכוּ אַחַר הָאֱמוּנָה, וְלֹא אָמְרוּ
לְמשֶׁה הֵיאַךְ נֵצֵא לְמִדְבָּרוֹת מְקוֹם צִיָּה וְשִׁמָּמוֹן?! כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יר׳ ב׳), לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי
בַּמִּדְבָּר: יסבבנהו. שָׁם סִבְּבָם וְהִקִּיפָם בַּעֲנָנִים וְסִבְּבָם בִּדְגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת וְסִבְּבָן
בְּתַחְתִּית הָהָר שֶׁכְּפָאוֹ עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית (עי׳ ספרי): יבוננהו. שָׁם בְּתוֹרָה וּבִינָה: יצרנהו.
מִנָּחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וּמִן הָאֻמּוֹת: כאישון עינו. הוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן שֶׁהַמָּאוֹר יוֹצֵא הֵימֶנּוּ.
וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם יִמְצָאֵהוּ יַסְפִּיקֵהוּ כָּל צָרְכּוֹ בַּמִּדְבָּר, כְּמוֹ (במ׳ י״א), מָצָא לָהֶם,
(יהוש׳ י״ז) לֹא יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר: יסבבנהו. אַשְׁרִינּוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִינְתֵּיהּ, אֹהֶל מוֹעֵד
בְּאֶמְצַע וְאַרְבָּעָה דְּגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת: (יא) כנשר יעיר קנו. נִהֲגָם בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה,
כַּנֶּשֶׁר הַזֶּה רַחֲמָנִי עַל בָּנָיו וְאֵינוֹ נִכְנָס לְקִנּוֹ פִּתְאוֹם עַד שֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף עַל בָּנָיו
בִּכְנָפָיו בֵּין אִילָן לְאִילָן, בֵּין שׂוֹכָה לַחֲבֶרְתָּהּ, כְּדֵי שֶׁיֵּעוֹרוּ בָּנָיו וִיהֵא בָהֶם כֹּחַ לְקַבְּלוֹ
(ספרי): יעיר קנו. יְעוֹרֵר בָּנָיו: על גוזליו ירחף. אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם אֶלָּא מְחוֹפֵף —
נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ (ירוש׳ חגי׳ ב׳) — אַף הַקָּבָּ״ה, שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹחַ (איוב ל״ז)
כְּשֶׁבָּא לִתֵּן תּוֹרָה לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ה׳ מִסִּינַי
בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן (דבי׳ ל״ג), אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא (חבקוק ג׳) זוּ
רוּחַ רְבִיעִית (ספרי): יפרש כנפיו יקחהו. כְּשֶׁבָּא לִטֹּל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם אֵינוֹ נוֹטְלָן בְּרַגְלָיו
כִּשְׁאָר עוֹפוֹת, לְפִי שֶׁשְּׁאָר עוֹפוֹת יְרֵאִים מִן הַנֶּשֶׁר שֶׁהוּא מַגְבִּיהַּ לָעוּף וּפוֹרֵחַ עֲלֵיהֶם,
לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן בְּרַגְלָיו, מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר, אֲבָל הַנֶּשֶׁר אֵינוֹ יָרֵא אֶלָּא מִן הַחֵץ, לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן
עַל כְּנָפָיו, אוֹמֵר מוּטָב שֶׁיִּכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא יִכָּנֵס בְּבָנַי, אַף הַקָּבָּ״ה (שמ׳ י״ט) וָאֶשָּׂא
אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים — כְּשֶׁנָּסְעוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וְהִשִּׂיגוּם עַל הַיָּם הָיוּ זוֹרְקִים בָּהֶם
חִצִּים וְאַבְנֵי בָּלִיסְטְרָאוֹת, מִיָּד וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וְגוֹ׳ וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וְגוֹ׳
(שמ׳ י״ד): (יב) ה׳ בדד ינחנו. נִהֲגָם בַּמִּדְבָּר בָּדָד וּבֶטַח: ואין עמו אל נכר. לֹא הָיָה כֹחַ
בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם לְהַרְאוֹת כֹּחוֹ וּלְהִלָּחֵם עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל הֶעָתִיד
וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס, וַאֲנִי אוֹמֵר דִּבְרֵי תוֹכָחָה הֵם לְהָעִיד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וּתְהֵא הַשִּׁירָה
לָהֶם לְעֵד שֶׁסּוֹפָן לִבְגּוֹד וְלֹא יִזְכְּרוּ לֹא הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם וְלֹא הַנּוֹלָדוֹת שֶׁהוּא
עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְיַשֵּׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן. וְכָל הָעִנְיָן מוּסָב עַל זכר
ימות עולם בינו שנות דר ודר, כֵּן עָשָׂה לָהֶם וְכֵן עָתִיד לַעֲשׂוֹת, כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לִזְכּוֹר:
(יג) ירכבהו על במתי ארץ. כָּל הַמִּקְרָא כְּתַרְגּוּמוֹ: ירכבהו וגו׳. עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

רש"י

we did not find Him to be too powerful in strength": when He came to give the Torah to Israel, He did not reveal Himself from one side, (thus concentrating His power at one point), but from four sides, as it is said, (XXXIII. 2) "The Lord came from Sinai, and shone forth from Seir unto them; He beamed from Mount Paran"; *also* (Hab. III. 3) "God came from Teman" — this is the fourth side (Siphre). יפרש כנפיו יקחהו [AS AN EAGLE . . .] SPREADETH ABROAD ITS WINGS, TAKETH IT — When it comes to remove them (the young) from one place to another, it does not take them with its claws, as other birds do: because other birds are afraid of the eagle that soars so high and flies above them, therefore they carry them (the young) by their (the mother's) claws *for fear* of the eagle. But the eagle is afraid only of an arrow, therefore it carries them (the young) on its wings, saying, "It is better that the arrow pierce me than that it should pierce my young". So, too, the Holy One, blessed be He, *says*, (Ex. XIV. 4) "I bare you as on eagles' wings": when the Egyptians marched after them and overtook them at the *Red* Sea, they threw arrows and stone missiles at them, whereupon at once "The angel of God moved . . . and came between the camp of Egypt [and the camp of Israel]" *that it might receive the arrows etc.* (Ex. XIV. 19—20 and Rashi thereon). **(12)** ה׳ בדד ינחנו THE LORD ALONE GUIDED THEM — *i. e.* He guided them in the wilderness alone (unassisted) *and yet* in security, ואין עמו אל נכר AND THERE WAS NO STRANGE GOD WITH HIM — *for* not one of the gods of the other peoples possessed the power to display its might and to war with them. — Our Rabbis, *however*, explained it as a *promise* referring to the future (cf. Siphre), and so, too, does Onkelos render it. But I say that they (the statements of this chapter) are words of reproof *which he said* with the view of calling heaven and earth as witnesses *against them*, and *also* in order that this song (cf. XXXI. 21) should be witness, because He knew (XXXI. 29) that they would in future prove faithless and would bear in mind neither the past (lit., the first) deeds that He performed for them nor those that would come to pass (lit., that would be born), which at a future time He would do for them. For this reason it is necessary to make the text fit in with this and with that (the past and the future). Indeed, the whole section is to be connected with (v. 7) "Remember the days of old (i. e., the past), consider the years of generation after generation" (the future) (cf. Rashi on that verse): Thus has He done for them and thus will He in the future do for them — all this they ought to bear in mind. **(13)** ירכבהו על במתי ארץ HE MADE HIM RIDE ON THE HIGH PLACES OF THE EARTH — The entire text (vv. 13 and 14) *is to be understood metaphorically* as the Targum *has it* (i. e., as referring to Eretz Israel). ירכבהו וגו׳ HE MADE HIM RIDE [UPON THE HIGH PLACES] — *This*

רש"י

— thus altogether three — like a rope (חבל) that is made up of three strands. Only he and his sons became His inheritance, not, however, Ishmael, Abraham's son, nor Esau, Isaac's son (cf. Siphre). **(10)** ימצאהו בארץ מדבר HE FOUND HIM IN A DESERT LAND — *for* them (Jacob's sons) he found to be faithful to Him in the desert land, when they accepted His Torah, His sovereignty and His yoke, something that Ishmael and Esau had refused to do, as it is said, (XXXIII. 2) "And He shone from the Seir (Esau) unto them, He beamed from Mount Paran (Ishmael)" (cf. Rashi on that verse). ובתהו ילל ישמן AND IN THE DESOLATE HOWLING SOLITUDE — *i. e. in* a land of drought and desolation, a place of screeching monsters and ostriches; even there they adhered to their faith and did not say to Moses, "*But* how can we go out into the wilderness, a place of drought and desolation?" — just as it is stated, (Jer. II. 2) "[I remember thee the lovingkindness of thy youth, the love of thine espousals,] when thou wentest after me into the wilderness, [into a land that was not sown]" (cf. Rashi on Ex. XII. 39). יסבבנהו HE SURROUNDED HIM — there He surrounded them and encompassed them with the "clouds *of Glory*"; He surrounded them with the banners on their four sides; he surrounded them by the nether part of the mountain (Sinai), which He arched over them like a cask (cf. Siphre). יבוננהו HE INSTRUCTED HIM there in Torah and wisdom, יצרנהו HE GUARDED HIM from snakes, serpents and scorpions and from *hostile* nations, כאישון עינו AS THE אישון OF HIS EYE — that is the black in the eye from which the light comes[1]. Onkelos, however, rendered ימצאהו *by* "He provided Him" with all He needed in the wilderness. *It took the words to be of* the same *meaning* as, (Num. XI. 22) "[Shall the flocks . . . be slain for them] to suffice (ומצא) them?" *and* (Josh. XVII. 16) "The hill is not enough (ימצא) for us". יסבבנהו — *Onkelos renders this by* "He made them abide round about His Divine dwelling place" — the "tent of congregation" in the middle and the divisions *of the tribes* (lit., the banners) on the four sides (Jalk. 943). **(11)** כנשר יעיר קנו AS AN EAGLE STIRRETH UP ITS NEST — He guided them with mercy and pity like the eagle which is full of pity towards his young and does not enter its nest suddenly — before it beats and flaps with its wings above its young *passing* between tree and tree, between branch and branch, in order that its young may awake and have enough strength to receive it (Siphre). יעיר קנו *means*, AWAKENS ITS YOUNG (i. e. קן, "nest" is a term for young birds). על גוזליו ירחף IT HOVERETH OVER ITS YOUNG — it does not press heavily upon them, but hovers *above them* — touching them and yet not touching them. So too, the Holy One, blessed be He, (Job. XXXVII. 23) "The Almighty,

NOTES

1) See Appendix.

out of the flinty crag; 14 Clotted cream of the herd, and milk of the
flock, with fat of fattened lambs, and rams of the breed of Bashan,
and he-goats, with the fat of kidneys of wheat; and thou shalt drink
the foaming blood of the grape. 15 But Jeshurun waxed fat, and kicked;
thou art waxen fat, thou art grown thick, thou art covered *with fatness:*
then he forsook God *who* made him, and lightly esteemed the Rock of
his salvation. 16 They provoked him to jealousy with strange *gods,*
with abominations provoked they him to anger. 17 They sacrificed
unto devils, not being God; to gods whom they knew not, to
new *gods that* came from near, whom your fathers reverenced not.

רש"י

expression is used because the land of Israel is higher than all other countries. ויאכל תנובת שדי THAT HE MIGHT EAT THE PRODUCE OF THE FIELDS — This refers to the fruits of the land of Israel which are quicker to shoot (נוב) and to ripen than all the fruits of other countries. וינקהו דבש מסלע AND HE MADE HIM SUCK HONEY OUT OF THE ROCK — Indeed it once happened that a man said to his son in Sichnin (a town in Galilee): "Bring me dried figs from the cask". He went and found the honey flowing over its brim. He said to him, "But this is a vat of h o n e y (not of figs)". *Thereupon* he said to him: "Put your hands deep into it and you will bring up figs from it" (Siphre)[1]. במתי ארץ is an expression denoting height. שדי has the same meaning as שדה, field. מחלמיש צור (lit., out of the flint of the rock) — *The meaning is:* the strength and the hardness of the rock. — When it is not connected with the following word (that is, when it is used in the absolute state) it is vowelled חַלָּמִישׁ (as in VIII. 15), whilst when it is connected (is in the construct state) it is punctuated חַלְמִישׁ, *as here.* ושמן מחלמיש צור AND OIL OUT OF THE FLINTY ROCK — this refers to the olives of Giscala (a place in Galilee) (Siphre). **(14)** חמאת בקר וחלב צאן [AND HE GAVE THEM TO EAT] CLOTTED CREAM OF THE HERD AND MILK OF THE FLOCK — This was in the days of Solomon, as it states (1 Kings V. 2—3): "[And Solomon's provision for one day was . . .] ten fat oxen, and twenty oxen (בקר) out of the pasture, and an hundred sheep (צאן)". עם חלב כרים WITH FAT OF FATTENED LAMBS — This was in the days of the "Ten Tribes" (the period of the Northern Kingdom), as it is said, (Amos VI. 4) "Who eat lambs (כרים) of the flock". חלב כליות חטה [WITH] THE FAT OF KIDNEYS OF WHEAT — This *again* was in the days of Solomon, as it is said, (1 Kings V. 2) "And Solomon's provision for one day was [thirty measures of f i n e f l o u r etc.]". ודם ענב תשתה חמר AND THOU SHALT DRINK THE FOAMING BLOOD OF THE GRAPE — *this again was in* the days of the "Ten Tribes" *as it is said,* (Amos VI. 6) "That drink wine in bowls". חמאת בקר is the cream that is gathered from the surface of the milk. וחלב צאן means, *and* milk of sheep (i. e. the first word is in the construct state); whenever it is connected with *the following word* it is vowelled חֲלֵב, as *in* (XIV. 21) "in the milk of (חֲלֵב) its mother". כרים *are* SHEEP. ואילים has its ordinary meaning: RAMS[2]). בני בשן RAMS OF THE BREED OF BASHAN — These were *very* fat. כליות חטה KIDNEYS OF WHEAT — wheat that is fat as is the fat of kidneys and the *kernels of* which are as large as kidneys. ודם ענב AND THE BLOOD OF THE GRAPE [THOU SHALT DRINK חמר] — *This means:* Thou shalt drink good wine, and taste wine of a fine and good quality. חמר — This word means wine *in general* in the Aramaic language, *but* t h i s (the word חמר in our verse) is not a noun but it means excellent in taste, vinos in O. F., *Engl. vinous*[3]). — One may also expound these two verses according to the Targum of Onkelos *which has:* אשרינון על תקפי ארעא וגו׳, He made them dwell upon the strong places of the earth etc.[4]). **(15)** עבית has the meaning

NOTES

For Notes 1—4 see Appendix.

מֵחַלְמִישׁ צוּר׃ יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־
חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב
כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃ טו וַיִּשְׁמַן
יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ
עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃ טז יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים
בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ׃ יז יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ
אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם

אונקלוס

לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קִרְוִין וְנִכְסֵי יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין: יד יְהַב לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עֻתַר רַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּיפֵיהוֹן עַמָּא דְאַרְעֲהוֹן וְאַחְסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשִּׁרְיָתְהוֹן וְדַם גִּבָּרֵיהוֹן יִתְּשַׁד כְּמַיָּא: טו וַעֲתַר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין וּשְׁבַק פָּלְחַן אֱלָהָא דַּעֲבָדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָם תַּקִּיפָא דְּפָרְקֵהּ: טז אַקְנִיאוּ קֳדָמוֹהִי בְּפָלְחַן טַעֲוָן בְּתוֹעֲבָתָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי: יז דַּבַּחוּ לְשֵׁדִין

רש"י

גְּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת: ויאכל תנובת שדי. אֵלּוּ פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁקַּלִּים לָנוּב וּלְהִתְבַּשֵּׁל מִכָּל פֵּרוֹת הָאֲרָצוֹת: וינקהו דבש מסלע. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לִבְנוֹ בְּסִיכְנִי הָבֵא לִי קְצִיעוֹת מִן הֶחָבִית. הָלַךְ וּמָצָא הַדְּבַשׁ צָף עַל פִּיהָ, אָמַר לוֹ זוֹ שֶׁל דְּבַשׁ הִיא! אָמַר הַשְׁקַע יָדְךָ לְתוֹכָהּ וְאַתָּה מַעֲלֶה קְצִיעוֹת מִתּוֹכָהּ (ספרי): במתי ארץ. לְשׁוֹן גּוֹבַהּ: שדי. לְשׁוֹן שָׂדֶה: מחלמיש צור. תָּקְפּוֹ וְחָזְקוֹ שֶׁל סֶלַע, כְּשֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַתֵּיבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו נָקוּד חַלָּמִישׁ וּכְשֶׁהוּא דָבוּק נָקוּד חַלְמִישׁ: ושמן מחלמיש צור. אֵלּוּ זֵיתִים שֶׁל גּוּשׁ חָלָב (ספרי): (יד) חמאת בקר וחלב צאן. זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ד') עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן: עם חלב כרים. זֶה הָיָה בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ו') וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן: חלב כליות חטה. זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה וְגוֹ': ודם ענב תשתה חמר. בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן (עמ' ו'): חמאת בקר. הוּא שׁוּמַן הַנִּקְלָט מֵעַל גַּבֵּי הֶחָלָב: וחלב צאן. חָלָב שֶׁל צֹאן, וּכְשֶׁהוּא דָבוּק נָקוּד חֲלֵב, כְּמוֹ בַּחֲלֵב אִמּוֹ (שמ' כ"ג): כרים. כְּבָשִׂים: ואילים. כְּמַשְׁמָעוֹ: בני בשן. שְׁמֵנִים הָיוּ: כליות חטה. חִטִּים שְׁמֵנִים כְּחֵלֶב כְּלָיוֹת וְגַסִּין כְּכוּלְיָא: ודם ענב. תִּהְיֶה שׁוֹתֶה יַיִן טוֹב וְטוֹעֵם יַיִן חָשׁוּב: חמר. יַיִן בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי חֲמַר, אֵין זֶה שֵׁם דָּבָר אֶלָּא לְשׁוֹן מְשֻׁבָּח בְּטַעַם, ווי"נוש בְּלַעַז. וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ אַחַר תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס אַשְׁרִינוּן עַל תָּקְפֵּי אַרְעָא וְגוֹ': (טו) עבית. לְשׁוֹן עוֹבִי: כשית. כְּמוֹ כָּסִיתָ, לְשׁוֹן כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ (איוב ט"ו). כְּאָדָם שֶׁשָּׁמֵן מִבִּפְנִים וּכְסָלָיו נִכְפָּלִים מִבַּחוּץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שם) וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי כָסֶל: כשית. יֵשׁ לְשׁוֹן קַל בִּלְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ וְכֹסֶה קָלוֹן עָרוּם (מש' מ"ב), וְאִם כָּתַב כִּשִּׂיתָ, דָּגוּשׁ, הָיָה נִשְׁמָע כִּסִּיתָ אֶת אֲחֵרִים, כְּמוֹ כִּי כִסָּה פָנָיו (איוב ט"ו): וינבל צור ישעתו. גִּנָּהוּ וּבִזָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יח' ח') אֲחֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה' וְגוֹ', אֵין לְךָ נִבּוּל גָּדוֹל מִזֶּה (ספרי): (טז) יקנאהו. הִבְעִירוּ חֲמָתוֹ וְקִנְאָתוֹ: בתועבת. בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים, כְּגוֹן מִשְׁכַּב זָכוּר וּכְשָׁפִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם תּוֹעֵבָה: (יז) לא אלה. כְּתַרְגּוּמוֹ דְּלֵית בְּהוֹן

18 Of the Rock *that* bare thee thou art unmindful, and hast forgotten
God that gave thee birth. 19 And when the Eternal saw *it*, he scorned
them, because of the provocation of his sons, and of his daughters. 20 And
he said, I will hide my face from them, I will see what their end *shall be*:
for they *are* a froward generation of perversity, children in whom *is*
no faith. 21 They have moved me to jealousy with *that which is* not God;
they have provoked me to anger with their vanities: and I will move
them to jealousy with *those who are* not a people; I will provoke
them to anger with a debased nation. 22 For a fire flames in
my wrath, and shall blaze unto the lowest hell, and shall consume
the earth with her increase, and set on fire the foundations of the
mountains. 23 I will exhaust *my* evils upon them: I will spend mine

רש"י

of "thickness" (stoutness), *it therefore means*: "*Thou hast waxed fat*". כשית is the same as כסית (ס and ש interchanging). It has the same meaning as *in* Job XV. 27) "Because he hath c o v e r e d (כסה) his face with h i s f a t n e s s" — like a person who is full of fat inside and whose flanks *therefore* lie in folds outside, as it goes on to state, (ib.) "and he made folds of fat on his flanks". כשית — There exists a Kal form (as is this word) in the sense of covering, as (Prov. XII. 16) "And a prudent man is covered with (וְכֹסֶה) shame". If it had written כִּשִּׁיתָ with a dagesh *in the* ש, it would imply, 'Thou hast covered others (or other things)" (i. e., it would be transitive), as *in the text already quoted*, "For he hath covered (כִסָּה) his face"[1]). וינבל צור ישעתו AND HE LIGHTLY ESTEEMED THE ROCK OF HIS SALVATION — *This means*, He showed contempt for Him and scorned Him, as it is said, (Ez. VIII. 16) "[and, behold, ... there were ... men] with their buttocks towards the Temple of the Lord" — *surely*, there can be no greater contempt than this (see Rashi on this verse) (Siphre). **(16)** יקנאהו *means*, they made His anger and His jealousy (קִנְאָה) glow. בתועבת WITH ABOMINATIONS — *i. e.* with abominable deeds such as pederasty and sorcery of which the term תועבה is used (cf. Lev. XVIII. 23 and Deut. XVIII. 10—12). **(17)** לא אלה — *Understand this* as the Targum *does: They sacrifice unto devils* in which is no utility, for if there were *at least* any utility in them *to the world* (as e. g., the sun, moon and stars) the provocation to anger would not be so intense (lit., double) as it *actually* is now (Siphre). חדשים מקרב באו [THEY SACRIFICED ... TO GODS] THAT CAME UP RECENTLY — *i. e.* with which even the heathen nations were not familiar. *Indeed*, if a heathen saw them he would say, "This is a J e w i s h idol" (Siphre). לא שערום אבתיכם — *This means*, which your fathers feared not; *more literally it means*: Their hair (שער) did not stand up on end because of them — *for* it is the nature of a person's hair to stand up out of fear. Thus is it (the word שערום) explained in Siphre. But it is also possible to explain it as being connected with *the noun in* (Is. XIII. 21) "And שעירים shall dance there"; שעירים are demons (satyrs), *and the meaning of our verse would then be*: your fathers never made these satyrs. **(18)** תשי *means* THOU HAST FORGOTTEN. But our Rabbis explained *it thus*: whenever He was about to bestow good upon you, you provoked Him to anger and, *as it were*, weakened (תש) His power so that He could not do you good (Siphre). אל מחללך *means*, *God* Who has brought you forth out of the womb. It has the same meaning as *in* (Ps. XXIX. 9) "[The voice of the Lord] makes hinds to bring forth (יחולל)", *and* (ib. XLVIII. 7) "travail (חיל) as that of a woman in childbirth". **(20)** מה אחריתם [I WILL SEE] WHAT THEIR END SHALL BE — *i. e.* what will come upon them in the end[2]). כי דור תהפכת המה FOR THEY ARE A GENERATION OF PERVERSITY — *i. e.* they change (הפך) My goodwill into anger. לא אמן בם *means*, My training

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

אֲבֹתֵיכֶם׃ יח צ֥וּר יְלָדְךָ֖ תֶּ֑שִׁי וַתִּשְׁכַּ֖ח אֵ֥ל מְחֹלְלֶֽךָ׃
רביעי יט וַיַּ֥רְא יְהֹוָ֖ה וַיִּנְאָ֑ץ מִכַּ֥עַס בָּנָ֖יו וּבְנֹתָֽיו׃
כ וַיֹּ֗אמֶר אַסְתִּ֤ירָה פָנַי֙ מֵהֶ֔ם אֶרְאֶ֖ה מָ֣ה אַחֲרִיתָ֑ם
כִּ֣י ד֤וֹר תַּהְפֻּכֹת֙ הֵ֔מָּה בָּנִ֖ים לֹא־אֵמֻ֥ן בָּֽם׃ כא הֵ֚ם
קִנְא֣וּנִי בְלֹא־אֵ֔ל כִּעֲס֖וּנִי בְּהַבְלֵיהֶ֑ם וַאֲנִי֙ אַקְנִיאֵ֣ם
בְּלֹא־עָ֔ם בְּג֥וֹי נָבָ֖ל אַכְעִיסֵֽם׃ כב כִּי־אֵשׁ֙ קָדְחָ֣ה
בְאַפִּ֔י וַתִּיקַ֖ד עַד־שְׁא֣וֹל תַּחְתִּ֑ית וַתֹּ֤אכַל אֶ֙רֶץ֙ וִֽיבֻלָ֔הּ
וַתְּלַהֵ֖ט מוֹסְדֵ֥י הָרִֽים׃ כג אַסְפֶּ֥ה עָלֵ֖ימוֹ רָע֑וֹת חִצַּ֖י

אונקלוס

דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ בְּדַחֲלָן דְּלָא יְדָעֻנּוּן חַדְתָּא דִּי מִקְּרִיב אִתְעֲבִידָא לָא אִתְעַסְקוּ בְהוֹן אֲבָהָתְכוֹן׃ יח דַּחֲלָא תַקִּיפָא דִּבְרָאָךְ נְשֵׁיתָא וּשְׁבַקְתָּא פָּלְחַן אֱלָהָא דַּעֲבְדָךְ׃ יט וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף רֻגְזֵהּ מִדְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן׃ כ וַאֲמַר אֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי מָא יְהֵי בְסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָרָא דְּאַשְׁנִיו אִנּוּן בְּנַיָּא דְּלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ׃ כא אִנּוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַחֲלָן אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי בְּפָלְחַן טַעֲוָן וַאֲנָא אַקְנִנּוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְשָׁא אַרְגֵּזִנּוּן׃ כב אֲרֵי קְדוֹם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מִקֳּדָמַי בִּרְגַז וְשֵׁצִי עַד שְׁאוֹל אַרְעִית וְתוֹסֵף אַרְעָא וַעֲלַלְתַּהּ וְשֵׁצִיאַת עַד סְיָפֵי

רש״י

צְרוֹךְ, אִלּוּ הָיָה בָהֶם צְרוֹךְ לֹא הָיְתָה קִנְאָה כְפוּלָה כְּמוֹ עַכְשָׁיו (ספרי)׃ חדשים מקרב באו. אֲפִילּוּ הָאֻמּוֹת לֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם — גּוֹי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם, הָיָה אוֹמֵר זֶה צֶלֶם יְהוּדִי׃ לא שערום אבתיכם. לֹא יָרְאוּ מֵהֶם — לֹא עָמְדָה שַׂעֲרָתָם מִפְּנֵיהֶם, דֶּרֶךְ שַׂעֲרוֹת הָאָדָם לַעֲמוֹד מֵחֵמַת יִרְאָה, כָּךְ נִדְרַשׁ בְּסִפְרֵי. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד שערום לְשׁוֹן וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם, שְׂעִירִים הֵם שֵׁדִים, לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂעִירִים הַלָּלוּ׃ (יח) תשי. תִּשְׁכַּח. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ כְּשֶׁבָּא לְהֵיטִיב לָכֶם אַתֶּם מַכְעִיסִין לְפָנָיו וּמַתִּישִׁים כֹּחוֹ מִלְּהֵיטִיב לָכֶם (ספרי)׃ אל מחללך. מוֹצִיאֲךָ מֵרֶחֶם, לְשׁוֹן יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת (תה׳ כ״ט), חִיל כַּיּוֹלֵדָה (שם מ״ח)׃ (כ) מה אחריתם. מַה תַּעֲלֶה בָהֶם בְּסוֹפָם׃ כי דור תהפכת המה. מְהַפְּכִין רְצוֹנִי לְכַעַס׃ לא אמן בם. אֵין גִּדּוּלַי נִכָּרִים בָּהֶם, כִּי הוֹרֵיתִים דֶּרֶךְ טוֹבָה וְסָרוּ מִמֶּנָּה׃ אמן. לְשׁוֹן וַיְהִי אֹמֵן (אסת׳ ב׳), נוררימו״ר״ה בְּלַעַז; ד״א אמן לְשׁוֹן אֱמוּנָה, כְּתַרְגּוּמוֹ, אָמְרוּ בְסִינַי נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע וּלְשָׁעָה קַלָּה בִּטְּלוּ הַבְטָחָתָם וְעָשׂוּ הָעֵגֶל (ספרי)׃ (כא) קנאוני. הִבְעִירוּ חֲמָתִי׃ בלא אל. בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אֱלוֹהַּ׃ בלא עם. בְּאֻמָּה שֶׁאֵין לָהּ שֵׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (יש׳ כ״ג) הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה, בְּעֵשָׂו הוּא אוֹמֵר (עובדיה א׳) בָּזוּי אַתָּה מְאֹד׃ בגוי נבל אכעיסם. אֵלּוּ הַמִּינִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תה׳ י״ד) אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים (ספרי; יב׳ ס״ג)׃ (כב) קדחה. בָּעֲרָה׃ ותיקד. בָּכֶם עַד הַיְסוֹד׃ ותאכל ארץ ויבלה. אַרְצְכֶם וִיבוּלָהּ (ספרי)׃ ותלהט. יְרוּשָׁלַיִם הַמְיֻסֶּדֶת עַל הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תה׳ קכ״ה) יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ׃ (כג) אספה עלימו רעות. אַחְבִּיר רָעָה עַל רָעָה, לְשׁוֹן סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה (יש׳ כ״ט), סְפוֹת הָרָוָה (דב׳ כ״ט), עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם (ירי׳ ז׳). ד״א אספה אֲכַלֶּה, כְּמוֹ פֶּן תִּסָּפֶה (בר׳ י״ט)׃ חצי אכלה בם. כָּל חִצַּי אַשְׁלִים בָּהֶם.

arrows upon them. [24]*They shall be* emaciated with hunger, and devoured
with burning heat, and with bitter destruction: I will also send forth
the teeth of beasts upon them, with the fury of those crawling in the
dust. [25]The sword without, and horror within, shall destroy both the
young man and the virgin, the suckling with the man of gray hairs.
[26]I said, I would scatter them into corners, I would make the
remembrance of them to cease from among men: [27]Were it not that I
was in dread of the wrath from the enemy, lest their adversaries should
behave themselves strangely, *and* lest they should say, Our hand *is* exalted,

רש"י

is not evident in them, for I showed them the good way and they have deviated from it. אמן is of the same meaning as *in* (Esth. II. 7) "And he brought up (אמן) Hadassah". Nouriture in O. F. Another explanation of אמן: it has the same meaning as אמונה, faithfulness, as the Targum *takes it* ("in whom there is no faithfulness"). At Sinai they said, "We will do and we will hearken" and after a very short time they broke their promise and made the *golden* calf (Siphre). **(21)** קִנְאוּנִי *means*, they made My anger glow (cf. Rashi on v. 16). בלא אל *means*, with something that is not a god[1]). בלא עם [I WILL MOVE THEM TO JEALOUSY] WITH THOSE WHO ARE NOT A PEOPLE — *i. e.* with a nation that has no reputation, as it states *e. g. of the Chaldeans* (Is. XXIII. 13), "Behold, the land of the Chaldeans, this people was not; [the Assyrians founded it . . .]", *and* of Esau it states (Obadia I. 2) "Thou art greatly despicable". בגוי נבל אכעיסם I WILL PROVOKE THEM TO ANGER WITH A DEBASED NATION — these are the "Minim", the heretics. So indeed, it states, (Ps. XIV. 1) "The heretic (נבל) hath said in his heart "There is no God" (Siphre; Jeb. 63b). **(22)** קדחה *means*, IT BURNS. ותיקד AND IT SHALL BLAZE in your midst to the very foundations (Rashi merely supplies the words "in your midst" and paraphrases עד שאול תחתית). ותאכל ארץ ויבלה AND IT SHALL CONSUME THE LAND WITH HER INCREASE — *i. e.*, y o u r land and its increase (Rashi means that ארץ does not mean "the ground", "the soil"). ותלהט AND IT SHALL SET ON FIRE [THE FOUNDATIONS OF THE MOUNTAINS] — *i. e.* Jerusalem that is founded on the mountains, as it is said, (Ps. CXXV. 2) "Jerusalem, mountains are round about it". **(23)** אספה עלימו רעות — *This means*, I will join evil to evil, אספה having the same meaning as *in* (Is. XXIX. 1) "add ye (ספו) year to year"; (Deut. XXIX. 18) "in order to add (ספות) the drunkenness to the thirst"; (Jer. VII. 21) "Add (ספו) your burnt offerings to your sacrifices". Another explanation of אספה: *it means*, "I will spend" (bring to an end so that there will be no more evils to bring upon them); similar to (Gen. XIX. 15) "lest thou be brought to an end (תספה)". חצי אכלה בם *means* all my arrows I will use to the full against them (i. e., there will be no arrows left). This curse according to *the wording in which* the punishment *is expressed*, implies a blessing: My a r r o w s will come to an end, but they *themselves* will not come to an end (i. e. they will never be exterminated) (Siphre; Sota 9a). **(24)** מזי רעב — Onkelos rendered *this* by "swollen by famine". I have, however, no convincing proof for this *meaning*. In the name of R. Moses the Preacher of Toulouse I have heard that it is the same as שעירי רעב, "h a i r y through hunger", *for* an emaciated person grows much hair on his flesh. In the Aramaic language the term for hair is מזיא, *as e. g. in the phrase (Meg. 18a)* "who was busying himself with his hair (במזיא)". ולחמי רשף — *This means*, the demons fight with them (לחם means "to battle"), — as it states, (Job. V. 7) "As the בני רשף fly upwards". and they are the demons (Ber. 5a). וקטב מרירי *means* and the destruction caused by a demon whose name is מרירי. *The word* קטב denotes "cutting off", "de-

NOTES

1) See Appendix.

אֲכַלֶּה־בָּֽם׃ כד מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי
וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָֽר׃
כה מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר
גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָֽה׃ כו אָמַרְתִּי
אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָֽם׃ כז לוּלֵי כַּעַס
אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה

אונקלוס

טוּרַיָא׃ כג אֲסַף עֲלֵיהוֹן בִּישָׁן מַכְתְּשֵׁי אֲשַׁצֵּי בְהוֹן׃ כד נְפִיחֵי כְפַן וַאֲכוּלֵי עוֹף
וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין וְשֵׁן חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְּזָחֲלִין
בְּעַפְרָא׃ כה מִבָּרָא תְּתַכֵּל חַרְבָּא וּמִתְּוָנַיָּא חַרְגַּת מוֹתָא אַף עוּלֵמֵיהוֹן אַף
עוּלֵמָתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם אֱנָשׁ סָבֵיהוֹן׃ כו אֲמָרִית אֲחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן וַאֲשֵׁיצֵנּוּן
אֲבַטֵּל מִבְּנֵי אֲנָשָׁא דּוּכְרָנֵיהוֹן׃ כז אִלּוּלֵפוֹן רָגְזָא דְסָנְאָה כְּנִישׁ דִּילְמָא יִתְרַבְרְבוּן
בְּעֵל דְּבָבָא דִּילְמָא יֵימְרוּן יְדָנָא תְקִיפַת לָנָא וְלָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוָת כָּל דָּא׃

רש״י

וּקְלָלָה זוּ לְפִי הַפּוּרְעָנוּת לִבְרָכָה הִיא — חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים (ספרי; סוטה ט׳)׃ (כד) מזי רעב. אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם נְפִיחֵי כְפַן, וְאֵין לִי עֵד מוֹכִיחַ עָלָיו, וּמִשְּׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מִטּוּלוּשָׂא שָׁמַעְתִּי שְׂעִירֵי רָעָב — אָדָם כָּחוּשׁ מְגַדֵּל שֵׂעָר עַל בְּשָׂרוֹ׃ מזי. לְשׁוֹן אֲרַמִּי שְׂעַר מַזְיָא, דְּהָוָה מְהַפֵּךְ בְּמַזְיָא (מגי׳ י״ח)׃ ולחמי רשף. הַשֵּׁדִים נִלְחָמוּ בָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף (איוב ה׳), וְהֵם שֵׁדִים׃ וקטב מרירי. וּכְרִיתוּת שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ מְרִירִי, קֶטֶב כְּרִיתָה, כְּמוֹ אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל (הושע י״ג)׃ ושן בהמת. מַעֲשֶׂה הָיָה וְהָיוּ הָרְחֵלִים נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין (ספרי)׃ חמת זחלי עפר. אֶרֶס נְחָשִׁים הַמְּהַלְּכִים עַל גְּחוֹנָם עַל הֶעָפָר כְּמַיִם הַזּוֹחֲלִים עַל הָאָרֶץ; זְחִילָה לְשׁוֹן מְרוּצַת הַמַּיִם עַל הֶעָפָר וְכֵן כָּל מְרוּצַת דָּבָר הַמְשַׁפְשֵׁף עַל הֶעָפָר וְהוֹלֵךְ׃ (כה) מחוץ תשכל חרב. מִחוּץ לָעִיר תְּשַׁכְּלֵם חֶרֶב גְּיָסוֹת, ומחדרים אימה, כְּשֶׁבּוֹרֵחַ וְנִמְלָט חַדְרֵי לִבּוֹ נוֹקְפִים עָלָיו מֵחֲמַת אֵימָה, וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ (ספרי); ד״א ומחדרים אימה — בַּבַּיִת תִּהְיֶה אֵימַת דֶּבֶר, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (ירמ׳ ט׳) כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס; ד״א מחוץ תשכל חרב — עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַחוּצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וּמִסְפַּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת (שם י״א); ומחדרים אימה, עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְחַדְרֵי חֲדָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ (יחז׳ ח׳)׃ (כו) אמרתי אפאיהם. אָמַרְתִּי בְלִבִּי אַפְאֶה אוֹתָם, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ אפאיהם אֶשִּׂיתֵם פֵּאָה, לְהַשְׁלִיכָם מֵעָלַי הֶפְקֵר, וְדֻגְמָתוֹ מָצִינוּ בְעֶזְרָא (נחמ׳ ט׳) וַתִּתֵּן לָהֶם מַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים וַתַּחְלְקֵם לְפֵאָה לְהֶפְקֵר, וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ יָחוּל רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן, וְלֹא יִתָּכֵן, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב אַאַפְאֵיהֶם, אַחַת לְשִׁמּוּשׁ וְאַחַת לִיסוֹד, כְּמוֹ אֲאַזֶּרְךָ (ישע׳ מ״ה), אֲאַמִּצְכֶם בְּמוֹ פִי (איוב ט״ז), וְהָאָלֶ״ף הַתִּיכוֹנָה אֵינָהּ רְאוּיָה בוֹ כְּלָל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַבָּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בְסִפְרֵי הַחוֹלֶקֶת תֵּיבָה זוּ לְשָׁלֹשׁ תֵּיבוֹת, אָמַרְתִּי אַף אִי הֵם — אָמַרְתִּי בְאַפִּי אֶתְּנֵם כְּאִלּוּ אֵינָם שֶׁיֹּאמְרוּ רוֹאֵיהֶם עֲלֵיהֶם אַיֵּה הֵם׃ (כז) לולי כעס אויב אגור. אִם לֹא שֶׁכַּעַס הָאוֹיֵב כָּנוּס עֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִית, וְאִם יוּכַל לָהֶם וְיַשְׁחִיתֵם, יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בוֹ וּבֵאלֹהָיו וְלֹא יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בִּי, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר פן ינכרו צרימו — יְנַכְּרוּ הַדָּבָר לִתְלוֹת גְּבוּרָתָם

and the Eternal hath not effected all this. 28For they *are* a nation of
erring counsel, neither *is there any* understanding in them. 29O that
they were wise, *that* they understood this, *that* they would consider their
latter end! 30How should one pursue a thousand, and two put a myriad
to flight, except their Rock had sold them, and the Eternal had shut
them up? 31For their rock *is* not as our Rock, even our enemies them-
selves *being* umpires. 32For their vine *is* of the vine of Sodom,
and of the fields of Gomorrah: their grapes *are* grapes of gall,
their clusters *are* bitter: 33Their wine *is* the poison of dragons,
and the cruel venom of asps. 34*Is* not this laid up in store
with me, *and* sealed up among my treasures? 35To me *belongeth*
vengeance, and recompence; their foot shall totter in *due* time:

רש"י

struction", as *in* (Hos. XIII. 14) "I will be thy destruction (קטבך) O grave"[1]). ושן בהמת [I WILL SEND FORTH] THE TEETH OF CATTLE [UPON THEM] (i.e., even the teeth of cattle, not only of wild beasts) — It indeed happened once that lambs bit people and caused *their* death (Siphre; cf. Rashi on Lev. XXVI. 22). חמת זחלי עפר THE FURY OF THOSE CRAWLING IN THE DUST — *i.e.* the poison of serpents that crawl on their bellies upon the ground as the water trickles (זחל) upon the ground. The root זחל *properly* denotes the passage of water upon the dust, and *it is* similarly *used as here of* the passage of anything that proceeds in a shuffling manner upon the ground. **(25)** מחוץ תשכל חרב WITHOUT, THE SWORD SHALL BEREAVE — *This means,* outside the city will the sword of the hostile troops bereave them, ומחדרים אימה AND WITHIN, DREAD — when one flees and escapes, the recesses (חדרים) of his heart will vehemently beat out of dread, and he will gradually die through this (Siphre). Another explanation of ומחדרים אימה: In the house there will be the fear of pestilence, as it says, (Jer. IX. 20) "For the death is come up into our windows" (cf. B. Kam. 60b). So, too, did Onkelos translate it. Another explanation *of this verse:* מחוץ תשכל חרב — the sword shall destroy them on account of what they have done in the streets (חוצה; the prefix מ denotes the cause: on account of the streets), as it is said, (Jer. XI. 13) "According to the number of the streets of Jerusalem have you set up altars to the shameful thing"; ומחדרים אימה — on account of what they have done in the innermost chambers *of their houses,* as it is said, (Ez. VIII. 12) "[Have you seen] what the elders of the house of Israel do in the dark, every man in his marbled chambers?" **(26)** אמרתי אפאיהם *means,* I said in my heart, "I will אפאה them"[2]). One may explain אפאיהם *to mean:* I would make them as פאה, *i.e.* "as grain left in the corner of the field", to cast them away from Me as something free to all. We find a similar idea to this in Ezra (Neh. IX. 22)[3]), "And thou gavest them kingdoms and nations and didst set them aside as a corner (פאה)" — *i.e.,* as free to all. Thus (under this meaning) did Menachem *ben Seruk* classify it. Others expound it as the Targum does: My wrath (אף) will fall upon them. This is, however, not correct, for if it were so (i.e., if אפאיהם were connected with אף) it ought to have written אַאְפְאֵיהֶם, *with two Alephs,* the one as a servile letter (a prefix) and the other as a root letter, just as in (Is. XLV. 5) אאזרך, "I girded thee", *and* (Job. XVI. 5) "I would strengthen you (אאמצכם) with my mouth" (in both these cases the first letter of the root is א as it is in אף), and the middle א (that after the פ) would not be proper to be in it at all. Onkelos, however (in connecting the word with אף, anger), rendered it according to the explanation of a Boraitha that in taught in Siphre which divides this word into three words, אמרתי אף אי הם, *which means,* I said in My anger (אף) I will make them as though they were not *existent, i. e.,* that those who are looking for them would ask about them,

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת׃ כח כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה
וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה׃ חמישי כט לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת
יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם׃ ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם
יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה
הִסְגִּירָם׃ לא כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׃
לב כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ
עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ׃ לג חֲמַת תַּנִּינִם
יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר׃ לד הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי
חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי׃ לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט

אונקלוס

כח אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִנּוּן וְלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ׃ כט אִלּוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכָּלוּ בְדָא סְבָרוּ מָא יְהֵי בְסוֹפֵיהוֹן׃ ל אֶכְדֵּין יִרְדּוֹף חַד אַלְפָא וּתְרֵין יְעִירְקוּן לְרִבּוּתָא אֱלָהֵן (אֲרֵי) תַּקִּיפְהוֹן מְסָרִנּוּן וַיְיָ אַשְׁלְמִנּוּן׃ לא אֲרֵי לָא כְתַקְּפָנָא תָּקְפְּהוֹן וּבַעֲלֵי דְבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא׃ לב אֲרֵי כְּפֻרְעֲנוּת עַמָּא דִסְדוֹם פֻּרְעֲנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמֹרָה מָחָתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵישֵׁי חִוְיָן וְתִשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן כְּמְרָרוּתְהוֹן׃ לג הָא כְמָרַת תַּנִּינַיָּא כָּס פֻּרְעֲנוּתְהוֹן וּכְרֵישׁ פִּתָנֵי חִוְיָן אַכְזְרָאִין׃ לד הֲלָא כָל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלַן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצְרָי׃ לה קֳדָמַי פֻּרְעֲנוּתָא וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם לְעִדָּן

רש״י

בְּנָכְרִי שֶׁאֵין הַגְּדֻלָּה שֶׁלּוֹ — פֶּן יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וגו׳׃ (כח) כי אותו גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה. שֶׁאִלּוּ הָיוּ חֲכָמִים יַשְׂכִּילוּ זֹאת אֵיכָה יִרְדֹּף וגו׳׃ (כט) יבינו לאחריתם. יִתְּנוּ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן לְסוֹף פּוּרְעָנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל (ל) איכה ירדף אחד מִמֶּנּוּ אלף מִיִּשְׂרָאֵל׃ אם לא כי צורם מכרם וה׳ הסגירם. מְכָרָם וּמְסָרָם בְּיָדֵינוּ, דליב״רר בְּלַעַ״ז׃ (לא) כי לא כצורנו צורם. כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לָאוֹיְבִים לְהָבִין שֶׁהַשֵּׁם הִסְגִּירָם וְלֹא לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם הַנִּצָּחוֹן, שֶׁהֲרֵי עַד הֵנָּה לֹא יָכְלוּ כְּלוּם אֱלֹהֵיהֶם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ, כִּי לֹא כְסַלְעֵנוּ סַלְעָם׃ כָּל צוּר שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן סֶלַע׃ ואיבינו פלילים. וְעַכְשָׁיו אוֹיְבֵינוּ שׁוֹפְטִים אוֹתָנוּ, הֲרֵי שֶׁצּוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם׃ (לב) כי מגפן סדם גפנם. מוּסָב לְמַעְלָה — אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְאֵיהֶם וְאַשְׁבִּית זִכְרָם לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה׃ שדמת. שְׂדֵה תְּבוּאָה, כְּמוֹ וּשְׁדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל (חב׳ ג׳), בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן (מ״ב כ״ג)׃ ענבי רוש. עֵשֶׂב מַר׃ אשכלת מררת למו. מַשְׁקֶה מַר רָאוּי לָהֶם, לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם פּוּרְעָנוּתָם, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס וְתוּשְׁלְמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן׃ (לג) חמת תנינם יינם. כְּתַרְגּוּמוֹ הָא כְמָרַת תַּנִּינַיָּא כָּס פּוּרְעָנוּתְהוֹן, הִנֵּה כִּמְרִירַת נְחָשִׁים כּוֹס מִשְׁתֵּה פּוּרְעָנוּתָם׃ וראש פתנים. כּוֹסָם שֶׁהוּא אכזר לְנָשׁוֹךְ, אוֹיֵב אַכְזָרִי יָבֹא וְיִפָּרַע מֵהֶם׃ (לד) הלא הוא כמס עמדי. כְּתַרְגּוּמוֹ, כִּסְבוּרִים הֵם שֶׁשָּׁכַחְתִּי מַעֲשֵׂיהֶם, כֻּלָּם גְּנוּזִים וּשְׁמוּרִים לְפָנַי׃ הלא הוא — פְּרִי גַפְנָם וּתְבוּאַת שַׁדְמוֹתָם — כמס עמדי׃ (לה) לי נקם ושלם. עִמִּי נָכוֹן וּמְזֻמָּן פּוּרְעָנוּת נָקָם, וִישַׁלֵּם לָהֶם כְּמַעֲשֵׂיהֶם, הַנָּקָם יְשַׁלֵּם לָהֶם וּמְגַלֶּם. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים ושלם שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ

for the day of their calamity *is* nigh, and the things that shall come
upon them make haste. 36 For the Eternal shall pronounce judgment on
his people, and repent himself for his servants, when he seeth that *their*
power is spent, and nothing is left, whether guarded, or forsaken. 37 And
he shall say, Where *are* their gods, *their* rock in whom they trusted;
38 Who did eat the fat of their sacrifices, *and* drank the wine of their
drink-offerings? let them rise up and help you, *and* be your protection.
39 See now that it is I, *even* I, and *there is* no god with me: I put to death,

רש״י

"Where are they (אי הם)?" **(27)** לולא כעס אויב אגור WERE IT NOT THAT THE WRATH OF THE ENEMY WAS אגור — *i.e.* were it not that the wrath of the enemy were heaped up (אגור) against them to destroy them, and if he does overpower them and destroy them, he will attribute the greatness to himself and to his god, and he will not attribute it to M e. That is the meaning of what is stated *immediately afterwards:* פן ינכרו צרימו — *i. e.* lest they treat the matter as arising from a stranger (ינכרו) by attributing their power to a s t r a n g e r (נכרי) to whom the greatness. however, does not *actually* belong. פן יאמרו ידינו רמה וגו' LEST THEY SHOULD SAY, O U R HAND IS EXALTED etc. **(28)** כי FOR t h a t *nation* גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה IS A NATION OF ERRING COUNSEL, NEITHER IS THERE ANY UNDERSTANDING IN THEM — for if they w e r e wise (לו חכמו), ישכילו זאת THEY WOULD UNDERSTAND THIS *viz.*, איכה ירדף וגו' HOW COULD ONE PURSUE [A THOUSAND] etc. **(29)** יבינו לאחריתם THEY WOULD CONSIDER THEIR LATTER END — *i. e.* they would set their heart to comprehend the ultimate *reason for the* misfortune of the I s r a e l i t e s . **(30)** איכה ירדף אחד HOW COULD ONE of u s PURSUE אלף A THOUSAND of the Israelites, אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם EXCEPT THEIR ROCK HAD SOLD THEM AND THE LORD HAD DELIVERED THEM — *this means:* had sold them and delivered the into our hands; delivrer in O. F. **(31)** כי לא כצורנו צורם FOR THEIR ROCK IS NOT AS OUR ROCK — all this the enemies should have understood, — that it is the Lord who delivered them (the Israelites) *into their hands*, and the victory is neither theirs nor their god's, for u n t i l n o w their gods could achieve nothing against our Rock, "for not as our Rock is their Rock". — *The word* צור wherever it occurs in Scripture is the equivalent of סלע, rock, — ואיבינו פלילים AND OUR ENEMIES ARE JUDGES — *i. e.* are n o w judges over us; it is evident therefore that our Rock must have delivered us over to them. **(32)** כי מגפן סדם גפנם FOR THEIR VINE IS OF THE VINE OF SODOM — This is to be connected with *what is stated* above, (v. 26. verses 27—31 being a parenthesis): "I said in My heart, I would scatter them into corners and make the remembrance of them cease . . ." b e c a u s e (כי) their doings are as the doings of Sodom and Gomorrah. שדמת denotes fields of grain, as *in* (Hab. III. 17) "and the fields (שדמות) shall yield no corn"; (2 Chron. XXIII. 4) "in the fields (בשדמות) of

רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ: לו כִּי־
יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־
אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב: לז וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ
צוּר חָסָיוּ בוֹ: לח אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין
נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה: לט רְאוּ ׀
עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית

אונקלוס

דִּיגְלוּן מֵאַרְעֲהוֹן אֲרֵי קָרִיב יוֹם תְּבָרְהוֹן וּמִבַּע דַּעֲתִיד לְהוֹן: לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא
דְעַמֵּהּ וּפֻרְעֲנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמוֹהִי דִּבְעִדָּן דְּתִתְקַף עֲלֵיהוֹן
מְחַת סָנְאָה יְהוֹן מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין: לז וְיֵימַר אָן דַּחְלָתְהוֹן תַּקִּיפָא דַּהֲווֹ רְחִיצִין
בֵּהּ: לח דִּי תְּרַב נִכְסַתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתַן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן וְיִסְעֲדוּנְכוֹן
יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מְגַן: לט חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא מְמִית

רש"י

ושלום והוא מנזרת והדבר אין בהם (יר' ה') — כמו והדבור. ואימתי אשלם להם? לעת תמוט רגלם. כשתתום זכות אבותם שהן סמוכים עליו: כי קרוב יום אידם. משארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה: וחש עתדת למו. ומהר יבואו העתידות להם: וחש. כמו ימהר יחישה (יש' ה'); עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד, כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש, מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות, ככל אשר אמר למעלה, והיה כי יבאו עליך וגו' הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו': (לו) כי ידין ה' עמו. כשישפוט אותו ביסורין הללו האמורות עליהם, כמו כי בם ידין עמים (איוב ל"ו) — ייסר עמים. כי זה אינו משמש בלשון דהא, לתת טעם לדברים של מעלה, אלא לשון תחלת דבור, כמו (ויק' כ"ה) כי תבאו אל הארץ, כשיבואו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם: יתנחם. לשון הפך המחשבה להיטיב או להרע: כי יראה כי אזלת יד. כשיראה כי יד האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם, ואפס בהם עצור ועזוב: עצור. נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם: עזוב. על ידי עוזב; עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב, בלע"ז מיינטינ"דור; עצור, הוא הנושע במעצור המושל; עזוב, מחוזק, כמו (נח' ג') ויעזבו ירושלים עד החומה; איך לא עזבה עיר תהלה (יר' מ"ט), אינפורצדור: (לז) ואמר. הקב"ה עליהם אי אלהימו שעבדו: צור חסיו בו. הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה, כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה: (לח) אשר חלב זבחימו היו אותן אלהות אוכלים, שהיו מקריבים לפניהם, ושותין יין נסיכם: יהי עליכם סתרה. אותו הצור יהי לכם מחסה ומסתור: (לט) ראו עתה. הבינו מן הפורענות שהביא עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי, אני אני הוא. אני להשפיל ואני להרים: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות:

רש"י

"And it shall come to pass when [all these things] are come upon thee, the blessing and the curse, . . . then the Lord thy God will turn they captivity, etc.". **(36)** כי ידין ה' עמו — *This means*, when He will sentence them to all these sufferings that are mentioned concerning them. *The phrase has* the same meaning as (Job XXXVI. 31) "For by them ידין nations", *i. e.* He will chastise the nations. — This *word* כי has not the meaning of "because", giving the reason for the proceding statements, but it is an expression (a particle) beginning a new a statement, as (Lev. XXV. 2) "When (וכי) ye will come into the land" (cf. Rashi on that passage). *The meaning is:* When these judgments will come upon them, and the Lord will bethink Himself concerning His servants to have mercy on them again. יתנחם HE WILL REPENT — This is an expression for changing one's mind whether for good or for evil — כי יראה כי אולת יד WHEN HE SEETH THAT THEIR POWER IS GOING ON — *i. e.* when He sees that the power of the enemies is constantly becoming exceedingly stronger over them, ואפס AND THERE IS NOT among them עצור ועזוב. עצור is one who is saved by a עוצר (a "restrainer") and ruler who would restrain them, עזוב *means one saved* by an עוזב. — *Now* an עוצר is a ruler who keeps the people in check that they should not march in scattered groups when they go into war against the enemy, maintenue in O. F., *Engl. maintainer. Consequently* עצור (the passive) is one who is saved through the restraint of the ruler. עזוב is one who is strengthened, as (Neh. III. 8) "and they fortified (ויעזבו) Jerusalem unto the broad wall"; (Jer. XLIX. 25) "How is this city of praise not helped (עזובה)!". In O. F. anforcede. *Engl., fortified*[1]). **(37)** ואמר AND HE, the Omnipresent, WILL SAY with regard to them אי אלהימו WHERE ARE THEIR GODS which they served, צור חסיו בו THE ROCK IN WHOM THEY TRUSTED — *i. e.* the rock beneath which they sought shelter (more lit., with which they covered themselves) from the heat and the cold; that is to say, "in which they trusted" that it would protect them against evil. **(38)** אשר חלב זבחימו THE FAT OF WHOSE SACRIFICES THEY, *i. e.* these gods — used to eat, which they offered to them, and which used to drink יין נסיכם THE WINE OF THEIR DRINK OFFERING. יהי עליכם סתרה LET IT BE YOUR PROTECTION — *i. e.*, let that rock (v. 37) be a refuge and shelter to you. **(39)** ראו עתה SEE NOW — Realise now from the punishment which I have brought upon you and from which there was no one to save you, and, *on the other hand,* from the help which I will render you and there will be none who can prevent Me, אני אני הוא [THAT] IT IS I, EVEN I — I am He *Who have the power* to abase and it is I who have the power to raise, ואין אלהים עמדי AND THERE IS NO GOD WITH ME — *i. e.*

NOTES

1) See Appendix.

רש"י

Kedron". ענבי רוש [THEIR GRAPES ARE] GRAPES OF רוש — *The word denotes* a bitter herb. אשכלת מררת למו BITTER CLUSTERS SHALL BE THEIRS — *i. e.* a bitter drink is what they deserve: according to their actions should be their punishment. Onkelos also renders it thus: "the recompense of their actions shall be according to their bitterness". **(33)** חמת תנינם יינם THEIR WINE IS THE POISON OF DRAGONS — *Understand this* as the Targum *does:* הא כמרת תניניא כס פורענותהון *which means:* Behold, like the gall of serpents is the cup of the drink of their punishment, וראש פתנים AND AS THE VENOM OF ASPS is their cup — *venom,* which proves cruel (אכזר) to him who is bitten. *The sense is:* a cruel enemy will come and exact punishment from them. **(34)** הלא הוא כמס עמדי IS NOT THIS LAID UP IN STORE WITH ME — *Understand this* as the Targum *has it:* ("Are not all their doings open before me?") — *i. e.,* they believe that I have forgotten their doings, but *really* they are all laid by and kept with Me. הלא הוא IS NOT THIS — the fruit of their vine and the produce of their fields (i. e. their doings) כמס עמדי LAID UP IN STORE WITH ME?[1]) **(35)** לי נקם ושלם *means,* with Me is prepared and held in readiness the punishment of vengeance, and it will recompense them according to their doings. *As regards the word* ושלם, *it means that* vengeance will pay them their recompense (וְשִׁלֵּם is therefore a verb with the Vau conversive, the subject being the noun נקם which precedes it). — But some explain the word וְשִׁלֵּם as a noun, having the same meaning as שִׁלּוּם "recompense", when it would be of the same grammatical form as *the noun in the phrase* (Jer. V. 13) "And the דִּבֵּר is not in them", where it has the meaning of דִּבּוּר, "Divine utterance". And when will I recompense them? לעת תמוט רגלם AT THE TIME WHEN THEIR FOOT SHALL TOTTER — *i. e.* when the merit of their ancestors upon which they are relying (which is, as it were, their foot, their support) will become exhausted. כי קרוב יום אידם FOR THE DAY OF THEIR CALAMITY IS AT HAND — *i. e.* as soon as I shall desire to bring about the day of their calamity, it will be near at hand and held in readiness by Me — that I may bring it by *any of the* many agencies *I have*[2]). וחש עתדת למו *means,* AND THE THINGS THAT ARE TO COME (עתידות) UPON THEM WILL COME QUICKLY (חש) — *The word* חש has the same meaning as *the verb in* (Is. V. 19) "Let him make speed and hasten (יחישה)". — So far Moses exhorted them with words of reproof, so that this song should be witness *against them, i. e.,* that when the punishment would come upon them they would know (acknowledge) that I told them about this from the very beginning. From here onwards he exhorted them with a statement of the comfort that would come upon them when their punishment would have ended; *this being* similar to all that is stated above (XXX. 1—2)

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

and I make alive; I strike, and I heal: neither *is there any* that can
deliver out of my hand. 40For I lift up my hand to heaven, and say,
I live for ever. 41If I whet the lightning of my sword, and mine hand
take hold on judgment, I will render vengeance to mine adversaries,
and will repay them that hate me. 42I will make mine arrows drunk
with blood, and my sword shall devour flesh; *and that* with the blood
of the slain and the captives, from the split head of the enemy.
43Make, O ye nations, his people exult; for he will avenge the blood

רש"י

standing against Me to prevent this. עמדי *means*, who is my equal and like Me. ואין מידי מציל AND THERE IS NONE WHO CAN DELIVER OUT OF MY HAND those who rebel against Me. **(40)** כי אשא אל שמים ידי FOR I SHALL LIFT UP MY HAND TO HEAVEN — *This means;* for in My wrath I shall lift up My hand to Myself in an oath, ואמרתי חי אנכי — This is the expression of an oath: I SWEAR AS TRUE AS I LIVE [FOR EVER]. **(41)** אם שנותי ברק חרבי *means*, IF I SHALL WHET THE BLADE OF MY SWORD, so that it shall have a flash (ברק); splendeur *in O. F.*[1]). ותאחז במשפט ידי AND MY HAND TAKE HOLD ON JUDGMENT — *i. e., on strict justice*, relinquishing (i. e. withdrawing) My attribute of mercy from My enemies who have done *so much* evil unto you, — for I was wrath a little whilst they helped for evil, — but My hand shall grasp the attribute of justice to hold fast to it in order to take vengeance, *as it states,* אשיב נקם וגו' I WILL RENDER VENGEANCE [TO MY ADVERSARIES]. — Our Rabbis derived in the Agada from the wording of the text which states, "And My hand shall hold the משפט fast", *that* the nature of the Holy One, blessed be He, is not like the nature of human beings: The nature of a human being is *that when* he shoots an arrow he cannot bring it back (i. e., cannot check its flight); the Holy One, blessed be He, however, shoots His arrows and it is in His power to bring them back as though He is still holding them in hand, for, you see, lightning is His arrow, for it states here ברק חרבי, "Lightning is my weapon, and my hand holds fast to משפט" (Mech. on Ex. XV. 3). This משפט (i. e., משפט according to this explanation) has the meaning of punishment, in O. F. justicia, *the execution of justice* (the third definition given by Rashi on Ex. XXVIII. 15 of this word). **(42)** אשכיר חצי מדם I WILL MAKE MY ARROWS DRUNK WITH BLOOD of the enemy, וחרבי תאכל AND MY SWORD SHALL DEVOUR their FLESH. מדם חלל ושביה FROM THE BLOOD OF THE SLAIN AND THE CAPTIVE — *i. e.,* this will happen to them because of the sin of those slain in Israel (i. e., on account of their blood; מדם), and because of the captives they have made amongst them, מראש פרעות אויב — because of the sin of even the very first (ראש) breach (פרעות) made by the enemy (פרעות = פרצות); because when the Holy One, blessed be He, exacts punishment from the *heathen* nations *for the wrongs they have inflicted upon Israel*, He visits on them their own sin and the sins of their ancestors, from the very first breach they have made in Israel. **(43)** הרנינו גוים עמו SING ALOUD, O YE NATIONS, OF HIS

NOTES

1) Rashi does not intend to suggest that ברק means blade. Since one cannot speak of whetting a flash he is compelled to paraphrase the text. The blade will be made so sharp that it will become exceedingly bright and will flash when it is being wielded.

וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל׃
ששי מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי
לְעֹלָם׃ מא אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט
יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃ מב אַשְׁכִּיר
חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה
מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב׃ מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־

אונקלוס

וּמְחַיֵּי מָחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא וְלֵית דְּמִן יְדִי מְשֵׁזֵב׃ מ אֲרֵי אַתְקֵנִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית
שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין׃ מא אִם עַל חַד תְּרֵין כְּחֵזוּ בַרְקָא
מִסּוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְקֵף בְּדִינָא יְדִי אָתֵיב
פֻּרְעֲנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי דְבָבִי אֲשַׁלֵּם׃ מב אֲרַוֵּי גִירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תִּקְטוֹל
בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילִין וְשִׁבְיָן לְאַעְדָּאָה כִתְרִין מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל דְּבָבָא׃ מג שַׁבַּחוּ

רש״י

עמדי. דּוּגְמָתִי וְכָמוֹנִי: ואין מידי מציל. הַפּוֹשְׁעִים בִּי: (מ) כי אשא אל שמים ידי.
כִּי בַּחֲרוֹן אַפִּי אֶשָּׂא יָדִי אֶל עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה: ואמרתי חי אנכי. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא, אֲנִי
נִשְׁבָּע חַי אָנֹכִי: (מא) אם שנותי ברק חרבי. אִם אֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי לְמַעַן הֱיוֹת לָהּ
בָּרָק, שפלנ״דור: ותאחז במשפט ידי. לְהָנִיחַ מִדַּת רַחֲמִים מֵאוֹיְבַי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶם אֲשֶׁר
אֲנִי קָצַפְתִּי מְעַט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה, וְתֹאחֵז יָדִי אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק
בָּהּ וְלִנְקוֹם נָקָם, אשיב נקם וגו׳. לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּאַגָּדָה מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר
ותאחז במשפט ידי לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדַּת הַקָּבָּ״ה, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם זוֹרֵק חֵץ וְאֵינוֹ
יָכוֹל לַהֲשִׁיבוֹ, וְהַקָּבָּ״ה זוֹרֵק חִצָּיו וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָם כְּאִלּוּ אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּרָק הוּא
חִצּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי, וְהַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְשׁוֹן פּוּרְעָנוּת הוּא,
בְּלַעַז יושטיצ״יא: (מב) אשכיר חצי מדם הָאוֹיֵב, וחרבי תאכל בְּשָׂרָם: מדם חלל
ושביה. זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם מֵעֲוֹן דַּם חַלְלֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם: מראש פרעות
אויב. מִפֶּשַׁע תְּחִלַּת פִּרְצוֹת הָאוֹיֵב, כִּי כְּשֶׁהַקָּבָּ״ה נִפְרָע מִן הָאֻמּוֹת פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עֲוֹנָם
וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל: (מג) הרנינו גוים עמו. לְאוֹתוֹ הַזְּמַן
יְשַׁבְּחוּ הָאֻמּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, רְאוּ מַה שִּׁבְחָהּ שֶׁל אֻמָּה זוֹ, שֶׁדָּבְקוּ בְּהַקָּבָּ״ה בְּכָל הַתְּלָאוֹת
שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא עֲזָבוּהוּ: יוֹדְעִים הָיוּ בְּטוּבוֹ וּבְשִׁבְחוֹ: כי דם עבדיו יקום. שְׁפִיכוּת
דְּמֵיהֶם, כְּמַשְׁמָעוֹ: ונקם ישיב לצריו. עַל הַגָּזֵל וְעַל הֶחָמָס, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ד׳)
מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה וְאוֹמֵר (עובדיה י׳)
מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב וְגוֹ׳ (עי׳ ספרי): וכפר אדמתו עמו. וִיפַיֵּס אַדְמָתוֹ וְעַמּוֹ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ
עֲלֵיהֶם וְשֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאוֹיֵב: וכפר. לְשׁוֹן רִצּוּי וּפִיּוּס, כְּמוֹ אֲכַפְּרָה פָנָיו — אַנְחִינֵיהּ
לְרוּגְזֵיהּ: וכפר אדמתו וּמַה הִיא אַדְמָתוֹ? עמו. כְּשֶׁעַמּוֹ מִתְנַחֲמִים אַרְצוֹ מִתְנַחֶמֶת, וְכֵן
הוּא אוֹמֵר רָצִיתָ ה׳ אַרְצֶךָ, בַּמֶּה רָצִיתָ אַרְצֶךָ? שַׁבְתָּ שְׁבִית יַעֲקֹב (תה׳ פ״ה). — בְּפָנִים
אֲחֵרִים הִיא נִדְרֶשֶׁת בְּסִפְרֵי וְנֶחְלְקוּ בָהּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה דוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ
כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי נְחֶמְיָה דוֹרֵשׁ אֶת כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד הָאֻמּוֹת, רַבִּי יְהוּדָה דוֹרְשָׁהּ כִּלַּפֵּי יִשְׂרָאֵל —
(כו) אמרתי אפאיהם כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, עַד (כז) ולא ה׳ פעל כל זאת. (כח) כי גוי אבד
עצות המה, אִבְּדוּ תוֹרָתִי שֶׁהִיא לָהֶם עֵצָה נְכוֹנָה, ואין בהם תבונה לְהִתְבּוֹנֵן (ל) איכה

of his servants, and will render vengeance to his adversaries, and make
expiation *for* his ground, *and* his people. 44 And Moses came and spake
all the words of this song in the ears of the people, he, and Hoshea the
son of Nun. 45 And Moses finished speaking all these words to all Israel:
46 And he said unto them, Set your hearts unto all the words which

רש"י

PEOPLE — At that time (when I shall take vengeance on them) the nations will praise Israel: "See, how praiseworthy is this people, — that they have cleaved to the Holy One, blessed be He, amidst all the troubles which have passed over them, and have not forsaken Him, for they had *constantly* experienced His goodness and His excellence". כי דם עבדיו יקם FOR HE WILL AVENGE THE BLOOD OF HIS SERVANTS — *i.e.*, the s h e d d i n g of their blood, as *the phrase* usually implies. ונקם ישיב לצריו AND HE WILL RENDER VENGEANCE TO HIS ADVERSARIES for their robbery and their violence, just as it is stated, (Joel IV. 19) "Egypt shall be a desolation and Edom shall be a desolate wilderness, for the v i o l e n c e against the children of Judah . . .", and it states *in another passage* (Obadiah 10) "For the v i o l e n c e against thy brother Jacob [shame shall cover thee]" (cf. Siphre). וכפר אדמתו עמו *means*, and He will propitiate His land and His people for the miseries that have passed over them and for that which the enemy has caused them. וכפר is an expression denoting appeasing and calming, as *e.g.* (Gen. XXXII. 21) אכפרה פניו *which is rendered in the Targum by* "I will appease his anger" (cf. Rashi on that verse). וכפר אדמתו AND HE WILL PROPITIATE HIS LAND — and what is His land? עמו HIS PEOPLE — when His people receives comfort His land, *too*, receives comfort, and so, too, it states, (Ps. LXXXV. 2) "Thou hast been favourable, O Lord, unto Thy l a n d" — whereby hast Thou been favourable unto Thy land? *The words that follow in the text give the answer:* "Thou hast brought back the captivity of Jacob" (T h y p e o p l e). — In a different manner is it (the section from v. 26 onwards) expounded in Siphre, and there is a difference of opinion regarding it between R. Judah and R. Nehemiah. R. Judah expounds the whole of it as having reference to Israel, whilst R. Nehemiah refers the whole of it as referring to the *other* nations. R. Judah explains it as reffering to Israel *as follows:* **(26)** אמרתי אפאיהם in the same manner as I have explained it, up to **(27)** ולא ה׳ פעל כל זאת. **(28)** כי גוי אבד עצות המה FOR THEY ARE A NATION LOSING COUNSEL, *i.e.*, they have lost My Torah, which was a fitting counsel for them, ואין בהם תבונה AND THERE IS NO UNDERSTANDING

עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ
עַמּוֹ׃ פ שביעי
מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת
בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ מה וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר
אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר

אונקלוס

עממיא עמה ארי פרענות עבדוהי צדיקיא מתפרע ופרענות יתיב לסנאוהי ויכפר על ארעה ועל עמה: מד ואתא משה ומליל ית כל פתגמי תשבחתא הדא קדם עמא הוא והושע בר נון: מה ושיצי משה למללא ית כל פתגמיא האלין עם כל ישראל: מו ואמר להון שוו לבכון לכל פתגמיא די אנא מסהיד

רש"י

ירדף אחד מן האמות אלף מהם, אם לא כי צורם מכרם (לא) כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפרשתי עד תכלית. ור' נחמיה דורשה כלפי האמות, כי גוי אבד עצות המה, כמו שפרשתי תחלה עד ואיבינו פלילים: (לב) כי מגפן סדם גפנם. של אמות: ומשדמת עמרה וגו'. ולא ישימו לבם לתלות הגדלה בי: ענבמו ענבי רוש. הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם, לפיכך אשכלת מררת למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: (לג) חמת תנינם יינם. מוכן להשקותם על מה שעושין להם: (לד) כמס עמדי. אותו הכוס, שנאמר (תה' ע"ה) כי כוס ביד ה' וגו': (לה) לעת תמוט רגלם. כענין שנאמר תרמסנה רגל (ישי' כ"ו): (לו) כי ידין ה' עמו. בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא, ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם. כי יראה כי אזלת יד וגו': (לז) ואמר אי אלהימו. האויב יאמר אי אלהימו של ישראל? כמו שאמר טיטוס הרשע כשגדר את הפרכת (גיטי נ"ו), כענין שנאמר (מיכה ז') ותרא איבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו ה' אלהיך: (לט) ראו עתה כי אני וגו'. אז יגלה הקב"ה ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא, מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבא עליהם הטובה: ואין מידי מציל. שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כמו כי נשאתי — תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים, כתרגומו, אפילו חלש למעלה וגבור למטה אימת עליון על התחתון וכל שכן שגבור למעלה וחלש מלמטה: ידי. מקום שכינתי, כמו איש על ידו (במ' ב'), והיה בידי להפרע מכם, אבל אמרתי שחי אנכי לעולם, איני ממהר לפרע לפי שיש לי שהות בדבר, אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי לפרע מן המתים ומן החיים; מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו להפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם, ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם, אפרע במותם: (מא) אם שנותי ברק חרבי. הרבה אם יש שאינם תלוין, כששאנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי, כולו כמו שפרשתי למעלה: (מד) הוא והושע בן נון. שבת של דיוזגי היתה, נטלה רשות מזה וניתנה לזה, העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו, כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש; ולמה קוראהו כאן הושע? לומר שלא זחה דעתו עליו שאע"פ שניתנה לו גדלה השפיל עצמו כאשר מתחלתו (עי' ספרי): (מו) שימו לבבכם. צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה, וכן הוא

רש״י

them (the Israelites) and from M e will good come upon them. ואין מידי מציל AND THERE IS NONE THAT CAN DELIVER OUT OF MY HAND — *i.e.* that can deliver you (the nations) from the evil which I shall *now* bring upon y o u. **(40)** כי אשא אל שמים ידי — *The first two words (continuing this exposition) are* as much as כי נשאתי, "Because I h a v e l i f t e d up", *and the text means:* everlasting I made the heaven the dwelling-place of My Glory, — as the Targum *takes it* ("For I have established in heaven the place of My Divine Glory") — *therefore there will surely be none that can deliver you*, for even when the weak person is above and the strong below, the fear of him that is above lies upon him that is below; how much more is this so when "*I*", the s t r o n g , am above and *you*, the w e a k , are below; — ידי *means* the place of My Divine Glory, as (Num. II. 17) "every man by his place (ידו)", — therefore I had the power to punish you *i m m e d i a t e l y* , but I said that I shall live for ever, *therefore* I need not hasten to exact punishment, because I have time for this matter: I live for ever and in l a t e r generations can punish them, for I have the power to exact punishment both from the living and the dead. A human king who is *always* going to die (may die at any moment), takes quick vengeance to punish during his lifetime, because either he or his enemy may die with the result that he would never behold his vengeance from him; but I live for ever, and if they (My enemies) should die and I shall not have exacted punishment from them during their lifetime, I can exact it when they are dead. **(41)** אם שנותי ברק חרבי — There are many *instances where the particle* אם is not used conditionally (i. e., it does not signify "if"). *Here, also:* w h e n I shall whet ברק חרבי MY GLITTERING SWORD AND MY HAND SHALL HOLD FAST ON JUSTICE, *etc., etc.*, all as I have explained above. **(44)** הוא והושע בן נון HE AND HOSHEA THE SON OF NUN — It was the Sabbath of transmission of office (lit., "of two pairs" of judges): authority was taken from one and given to the other (Sota 13b). Moses appointed a Meturgeman[1]) for Joshua that he (Joshua) should hold *in public* an Halachic discourse during his (Moses') lifetime in order that the Israelites should not say *to him*, "During thy teacher's lifetime thou didst not dare to raise thy head!" — And why does it (Scripture) here call him Hosea (since his name had long since been changed to that of Joshua cf. Num. XIII. 16)? In order to indicate that he did not become overbearing, for although this dignity had been conferred upon him, he assumed a humble bearing as at the commencement *of his career* (cf. Siphre). **(46)** שימו לבבכם SET YOUR HEARTS [UNTO ALL THE WORDS WHICH I TESTIFY AGAINST YOU THIS DAY] — *Indeed*, it is necessary for

NOTES

[1]) See Appendix.

רש"י

IN THEM to consider, **(30)** איכה ירדף אחד HOW ONE MAN of the nations COULD PURSUE אלף A THOUSAND of them, אם לא כי צורם מכרם EXCEPT THAT THEIR ROCK HAD DELIVERED THEM *into their power*. **(31)** כי לא כצורנו צורם — all as I have explained, right up to the end. — R. Nehemiah expounds it as referring to the *other* nations *as follows:* (28) כי גוי אבד עצות המה — This *he explains* as I have explained *it* at first up to (31): ואיבינו פלילים. — **(32)** כי מגפן סדם גפנם FOR AS THE VINE OF SODOM IS THEIR VINE — *i. e. the vine* of the *other* nations, ומשדמת עמרה AND OF THE FIELDS OF GOMORRAH etc., — and they do not set their mind to attribute the greatness to Me[1]). ענבמו ענבי רוש THEIR GRAPES ARE GRAPES OF GALL — This is what it stated *above* לולא כעס אויב אגור WERE IT NOT THAT THE ANGER OF THE ENEMY IS HEAPED UP against Israel *to destroy them* (cf. Rashi's explanation of אגור above) — *so, too, here: "their grapes are grapes of gall"*, to make them (the Israelites) reel and to embitter *their lives*, and therefore אשכלות מררות למו BITTER CLUSTERS ARE FOR THEM to make them swallow them for what they have done to My children. **(33)** חמת תנינם יינם WINE OF DRAGONS IS THEIR WINE — *i. e., the wine* prepared to give them to drink for what they have done to them (יינם "their wine" is not the wine which t h e y prepare, but that which is prepared f o r t h e m). **(34)** כמס עמדי IS IT NOT LAID WITH ME — *"it" means* that cup (which is implied in the word יינם, "the wine prepared for them"), as it states. (Ps. LXXV. 9) "For in the hand of the Lord is a cup . . . [and the dregs thereof all the wicked of the earth shall drink them]". **(35)** לעת תמוט רגלם AT THE TIME THEIR FOOT *(i. e.,* of the enemies) SHALL TOTTER — this is similar to what is said, (Is. XXVI. 6) "The foot shall tread it down"[2]). **(36)** כי ידין ה' עמו — In this explanation, *in the phrase* כי ידין *the word* כי is used in the meaning of "because" (not as in the former explanation where it means "when"), and ידין is not an expression for sufferings (the meaning it was given above) but *it means as much as:* For He (God) will plead their cause (take their parts) against the power of their oppressors, כי יראה כי אזלת יד וגו', when He sees that the hand of the enemy waxes mighty, etc. **(37)** ואמר אי אלהימו AND HE SAYS WHERE IS THEIR GOD — *i. e., when* the e n e m y (cf. this with Rashi's previous explanation) will say, "Where is the God of Israel?" — even as Titus, the wicked, asked, when he pierced the curtain *of the Holy of Holies* (cf. Gitt. 56b), just as it is said, (Micah VII. 10) "Then my enemy shall see it, and shame shall cover her who said unto Me, Where is the Lord, thy God?" **(39)** ראו עתה כי אני וגו' *means*, then the Lord will display His saving power and will say, SEE NOW, THAT IT IS I, EVEN I — from M e came the evil upon

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

I testify among you this day, which ye shall command your children
to observe to do, all the words of this law. 47For it *is* not a vain thing
for you; because it *is* your life: and through this thing ye shall prolong
your days upon the ground, whither ye pass over the Jordan to possess
it. 48And the Eternal spake unto Moses that self-same day, saying, 49Go
up into this mountain Abarim, *unto* mount Nebo, which *is* in the land of
Moab, that *is* over against Jericho; and behold the land of Canaan, which
I give unto the children of Israel for a possession: 50And die in the mount

רש"י

a man that his eyes, his heart and his ears, should *all* be attentively directed to the words of the Torah, for so it states, (Ez. XL. 4) "Son of man, behold with thine eyes. and hear with thine ears, and set thine heart [upon all that I shall show thee]" (viz., the plan of the Temple). If in the case of the model of the Temple, which was being made visible to the eyes and was being measured by a rod, it was necessary for a man, *according to Scripture*, that his eyes, his ears and his heart be attentive, then in order to understand the words of the Torah which are like mountains suspended on a hair (i. e., numerous laws are derived from a single word of the Torah), how much the more is this necessary! **(47)** כי לא דבר רק הוא מכם FOR IT IS NOT A VAIN THING FOR YOU — it is not for nothing that you are to occupy yourselves laboriously with it. because much reward depends on it, כי הוא חייכם FOR IT IS YOUR LIFE (life is the reward). Another explanation: There is not one empty (ריק i. e., apparently superfluous) word in the Torah that, if you properly expound it, has not a grant of reward attached to it *for doing so*. You can know *this*, for so did our Rabbis say: *It states* (Gen. XXXVI. 22) "And Lotan's sister was Timna"; (ib. v. 32) "and Timna was concubine [to Eliphaz, Esau's son]". Why is this stated? Because she (Timna) said, "If I am unworthy to become his (Elphaz') wife, would that I would become his concubine!". And why all this (why does Scripture enter into all these details of her birth and marriage; of what interest is it to us)? To tell *you* in what distinction Abraham was held — that rulers and kings (Lotan was one of the chieftains of Seir, cf. Gen. XXXVI. 20—21) were eager to connect themselves *by marriage* to his descendants (Siphre; cf. Rashi on Gen. XXXVI. 12)[1]. **(48)** וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה AND THE LORD SPAKE TO MOSES THAT SELF SAME DAY — In three places[2]) *in Scripture* the expression בעצם היום הזה is used. It states in *the narrative of* Noah (Gen. VII. 12) בעצם היום הזה entered Noah . . . [into the ark]" — *which means* in the glare of full daylight. Because his contemporaries said: By this and by that *we swear;* (cf. Note 2 on Deut. I. 1): If we notice him *about to do so* we will not let him enter the ark, and not only that, but we will take axes and hatchets and we will split the ark in pieces. Thereupon the Holy One, blessed be He, said, "See, I will let him enter at m i d d a y and anyone who has power to prevent *it*, let him come and prevent *it!*" Of Egypt, *too*, it states, (Ex. XII. 11) "The selfsame day the Lord did bring [the children of Israel out of the land of Egypt]": because the Egyptians said: By this and by that! If we notice them *about to do so*, we will not let them leave, and not only that, but we will take swords and *other* weapons and will kill them. Thereupon said the Holy One, blessed be He, "See, I will bring them forth in the middle of the day, and anyone who has power to prevent *it*, let him come and prevent *it!*" Here, too, regarding Moses' death, it states בעצם היום הזה, because the children of Israel said, By this and by that! If we notice him *about to ascend the mountain*, we will not let him do so, — the man who brought us out of Egypt, and divided the *Red* Sea for us, and brought the Manna down for us, and brought a flight of quails for us, and made the "well" rise, and gave us the Torah: we will not permit him *to go!*" Thereupon the

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם
לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: מז כִּי
לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה
תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ מפטיר
מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר:
מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ
מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן
אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה: נ וּמֻת בָּהָר

אונקלוס

בְּכוֹן יוֹמָא דֵין דִּי תְפַקְּדֻנּוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא
הָדָא: מז אֲרֵי לָא פִתְגָּם רֵקָא הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָּמָא הָדֵין
תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: מח וּמַלִּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימַר: מט סַק לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דִנְבוֹ
דִּי בְּאַרְעָא דְמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזִי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְאַחְסָנָא: נ וּמוּת בְּטוּרָא דִּי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְמִית

רש״י

אוֹמֵר בֶּן אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמַע וְשִׂים לִבְּךָ (יחז׳ מ׳); וַהֲרֵי דְבָרִים קַל וָחוֹמֶר וּמַה תַּבְנִית הַבַּיִת שֶׁהוּא נִרְאֶה לָעֵינַיִם וְנִמְדָּד בְּקָנֶה צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכֻוָּנִין, לְהָבִין דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁהֵן כַּהֲרָרִין תְּלוּיִין בְּשַׂעֲרָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה (ספרי): (מז) כי לא דבר רק הוא מכם. לֹא לְחִנָּם אַתֶּם יְגֵעִים בָּהּ, כִּי הַרְבֵּה שָׂכָר תָּלוּי בָּהּ, כי הוא חייכם; דָּ״א אֵין לְךָ דָבָר רֵיקָן בַּתּוֹרָה שֶׁאִם תִּדְרְשֶׁנּוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַתַּן שָׂכָר, תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע (ברי׳ ל״ו) וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ וְגוֹ׳, לְפִי שֶׁאָמְרָה אֵינִי כְדַאי לִהְיוֹת לוֹ אִשָּׁה הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִילַגְשׁוֹ, וְכָל כָּךְ לָמָּה לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁהָיוּ שִׁלְטוֹנִים וּמְלָכִים מִתְאַוִּים לִדָּבֵק בְּזַרְעוֹ (ספרי): (מח) וידבר ה׳ אל משה בעצם היום הזה. בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, נֶאֱמַר בְּנֹחַ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְנוֹמַר (ברי׳ ז׳) — בְּמַרְאִית אוֹרוֹ שֶׁל יוֹם, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּנֵי דוֹרוֹ אוֹמְרִים בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִכָּנֵס בַּתֵּבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין כַּשִּׁילִין וְקַרְדּוּמוֹת וּמְבַקְּעִין אֶת הַתֵּבָה, אָמַר הַקָּבָּ״ה הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת יָבֹא וְיִמְחֶה; בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה׳ (שמ׳ י״ב), לְפִי שֶׁהָיוּ מִצְרִיִּים אוֹמְרִים בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בָּהֶם, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתָם לָצֵאת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין סַיָּפוֹת וּכְלֵי זַיִן וְהוֹרְגִין בָּהֶם, אָמַר הַקָּבָּ״ה הֲרֵינִי מוֹצִיאָן בַּחֲצִי הַיּוֹם וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת יָבֹא וְיִמְחֶה; אַף כָּאן בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ, אָדָם שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן וְהֵגִיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָיו וְהֶעֱלָה לָנוּ אֶת הַבְּאֵר וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ, אָמַר הַקָּבָּ״ה

whither thou goest up, and be gathered unto thy people; as Aaron thy
brother died in mount Hor, and was gathered unto his people. 51Because
ye trespassed against me in the midst of the children of Israel at the
waters of Meribah-Kadesh, in the desert of Zin; because ye sanctified
me not in the midst of the children of Israel. 52Yet thou shalt see the
land before *thee;* but thou shalt not come thither unto the land which
I give the children of Israel.

33. 1And this *is* the blessing, wherewith Moses the man of God blessed
the children of Israel before his death. 2And he said, The Eternal

רש"י

Holy One, blessed be He, said, "Behold, I will bring him unto *his resting place* in the middle of the day, etc." (Siphre; cf. Rashi on Gen. XVII. 23). **(50)** כאשר מת אהרן אחיך [AND DIE] ... AS AARON THY BROTHER DIED — *i. e.*, and die by that death which you witnessed and for which you longed. For Moses stripped Aaron (before the latter's death) of his first (i. e., the upper) garment, similarly the second, and similarly the third, and attired Eliezer with them, and *thus* he (Aaron) beheld his son in his *new* dignity. Moses then said to him, "Aaron, my brother, ascend the bier", and he ascended; — "Stretch out thy hand", and he stretched it out; — "Stretch out thy leg", and he stretched it out; "Close thine eyes", and he closed them; — "Close thy mouth", and he closed it, and *thus* did he pass away! *Thereupon* Moses said, "Happy is he who will die a death like this!" (Siphre; cf. Rashi on Num. XX. 26). **(51)** על אשר מעלתם בי BECAUSE YE TRESPASSED AGAINST ME — *i. e., because* you made *the people* to trespass against Me. על אשר לא קדשתם אותי BECAUSE YE SANCTIFIED ME NOT — *i. e.* because you brought it about that I was not sanctified; I said to you, "Speak to the rock!" They, however, smote it and had therefore to smite it twice. Had they, however, spoken to it, and it had given forth its water without being smitten, the Name of the Heaven would have been sanctified; for the Israelites would have said, "How is it with the rock which is subject neither to reward nor to punishment, for when it acts meritoriously it receives no reward and when it sins it is not punished? It fulfils so *obediently* the command of its Creator! — how much the more *should* we *do so!*" **(52)** כי מנגד *means,* BECAUSE FROM THE DISTANCE, תראה וגו' THOU SHALT SEE [THE LAND] etc.; for I know that it is dear unto thee, ושמה לא תבוא SINCE THOU SHALT NOT COME THITHER — If thou dost not see it now, thou wilt not see it at any time during thy lifetime, therefore I tell thee (v. 49) "Ascend and see it!"1)

וזאת הברכה

33. (1) וזאת הברכה ... לפני מותו AND THIS IS THE BLESSING [WHEREWITH MOSES ... BLESSED THE CHILDREN OF ISRAEL] BEFORE HIS DEATH — *i. e.*, quite near to his death. "For" *said he,* "if not now, when?" (Siphre). **(2)** ויאמר ה' מסיני בא AND HE SAID, THE LORD CAME FROM

NOTES

1) See Appendix.

אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־
מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: נא עַל
אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת
קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ
וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל:

ומפטירין שובה ישראל. בהושע בסימן י"ד. נ"ב כל"ב סימן

פ פ פ

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמַר יְהוָה

אונקלוס

אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ: נא עַל דִּי שְׁקַרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מַצּוּת רְקָם מַדְבְּרָא דְצִן עַל דִּי לָא קַדֵּשְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
נב אֲרֵי מִקָּבֵל תֶּחֱזֵי יָת אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵעוֹל לְאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

א וְדָא בִּרְכְתָא דִּי בָרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַיְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵהּ: ב וַאֲמַר יְיָ
מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזֵהוֹר יְקָרֵהּ מִשֵּׂעִיר אִתְחֲזִי לָנָא אִתְגְּלִי בִּגְבוּרְתֵּהּ מִטּוּרָא דְפָארָן

רש״י

הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם וְכוּ׳ (ספרי): (נ) כאשר מת אהרן אחיך. בְּאוֹתָהּ מִיתָה שֶׁרָאִיתָ וְחָמַדְתָּ אוֹתָהּ, שֶׁהִפְשִׁיט מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן בֶּגֶד רִאשׁוֹן וְהִלְבִּישׁוֹ לְאֶלְעָזָר וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי וְרָאָה בְּנוֹ בִּכְבוֹדוֹ, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, אַהֲרֹן אָחִי עֲלֵה לַמִּטָּה וְעָלָה, פְּשׁוֹט יָדֶךָ וּפָשַׁט, פְּשׁוֹט רַגְלְךָ וּפָשַׁט, עֲצוֹם עֵינֶיךָ וְעָצַם, קְמוֹץ פִּיךָ וְקָמַץ, וְהָלַךְ לוֹ, אָמַר מֹשֶׁה אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה זוֹ (ספרי): (נא) על אשר מעלתם בי. גְּרַמְתֶּם לִמְעוֹל בִּי: על אשר לא קדשתם אותי. גְּרַמְתֶּם לִי שֶׁלֹּא אֶתְקַדֵּשׁ, אָמַרְתִּי לָכֶם וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע (במ׳ כ׳), וְהֵם הִכּוּהוּ וְהֻצְרְכוּ לְהַכּוֹתוֹ פַּעֲמַיִם, וְאִלּוּ דִבְּרוּ עִמּוֹ וְנָתַן מֵימָיו בְּלֹא הַכָּאָה, הָיָה מִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים וּמַה הַסֶּלַע שֶׁאֵינוֹ לְשָׂכָר וְלֹא לְפֻרְעָנוּת, אִם זָכָה אֵין לוֹ מַתַּן שָׂכָר וְאִם חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה, כָּךְ מְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאוֹ, אָנוּ לֹא כָל שֶׁכֵּן: (נב) כי מנגד. מֵרָחוֹק: תראה וגו׳. כִּי יָדַעְתִּי כִּי חֲבִיבָה הִיא לְךָ: ושמה לא תבוא. אִם לֹא תִרְאֶנָּה עַכְשָׁיו, לֹא תִרְאֶנָּה עוֹד בְּחַיֶּיךָ, עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לְךָ עֲלֵה וּרְאֵה:

לג (א) וזאת הברכה... לפני מותו. סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ, שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי (שם): (ב) ויאמר

came from Sinai, and shone forth from Seir unto them; he beamed
from mount Paran, and he came from the myriads of his saints: from
his right *hand went* a fire of the law for them. 3Yea, he bare
the people in his bosom: all his saints *are* in thy hand: and
they sat down at thy feet; *every one* shall receive of thy decisions.
4Moses commanded us a law, *even* the possession of the congregation of
Jacob. 5And he was king in Jeshurun, when the heads of the people

רש״י

SINAI — First he began with praise of the Omnipresent, and only afterwards did he begin with what concerned Israel; but in the praise *of God* with which he began there is *also* mention of Israel's merit. All this was by way of intercession, as though to say, "These are worthy that blessing should rest upon them" (Siphre). מסיני בא [THE LORD] CAME FROM SINAI — He went forth towards them when they were about to take their stand at the foot of the Mount, — as a bridegroom goes forth to welcome his bride, as it is said, (Ex. XIX. 17) "And Moses brought the people forth to m e e t God": this teaches us that He (God) was *Himself* going forth facing them (cf. Mech. and Rashi on the verse quoted). וזרח משעיר למו AND HE SHONE FORTH FROM SEIR UNTO THEM (the Israelites), because He first addressed Himself to the sons of Esau (the inhabitants of Seir) that they should accept the Law, but they refused, הופיע מהר פארן HE BEAMED FROM MOUNT PARAN, because He went there and addressed Himself to the sons of Ishmael (who dwelt in Paran, see Gen. XXI. 21) that they should accept it and they *also* refused (Siphre; Ab. Zar. 2b), ואתא AND HE CAME *therefore* to Israel מרבבת קדש[1]) — *i. e.* and with Him were a p a r t of the myriads of the holy angels, and not all of them and not *even* the majority of them: not as is the way of a human being who displays a l l the splendour of his riches and magnificence on his marriage day (Siphre). אשדת (lit., "fire, Law", or "fire of Law") — *i. e.* the Law which had been written before Him from olden times in black fire upon white fire. *The meaning of the verse is:* He gave to them (למו) upon the Tablets the writing of His right hand (cf. Jer. Tal. Shek. IX. 1). Another explanation of אש דת: *Understand this* as the Targum *has it:* a law which was given them from the midst of the fire (cf. Ex. XIX. 18). **(3)** אף חבב עמים YEA, HE LOVED THE PEOPLES — Also He loved the tribes with exceeding love. — Each individual tribe may be termed עם (or גוי), "a people", for, you see, Benjamin a l o n e was yet to be born when the Holy One, blessed be He, said to Jacob, (Gen. XXV. 11, see Rashi thereon) "A n a t i o n and a congregation of nations shall be of you". כל קדשיו בידך ALL HIS SAINTS ARE IN THY HAND — the souls of the righteous are stored up with Him, just as it is said, (I Sam. XXV. 29) "And the soul of my lord shall be bound up in the bundle of life with the Lord thy God" (Siphre). והם תכו לרגלך AND THEY SAT AT THY FOOT — And they are deserving of this, because they betook themselves right into the middle within the underpart of the mountain unto Thy foot at Sinai. — The word תכו expresses the idea of "they were acted upon" (a passive)[2]) — "they placed themselves right in the middle (תוך) between Thy feet". ישא מדברתיך EVERYONE RECEIVED THY WORDS — they bore upon themselves the yoke of the Law (Siphre). מדברתיך. The מ in it (in this word) has a close affinity to a root letter (i. e., it is an integral part of the noun and is not a prefix), as *in* (Num. VII. 89) "And he heard the voice uttering itself (מִדַּבֵּר) unto him", *and* (Ezek. II. 2) "And I heard Him that uttered Himself (מִדַּבֵּר) unto me", which is the same as מִתְדַּבֵּר (see Rashi on Num. VII. 89). So, too, this word מדברתיך denotes: that which Thou didst speak unto *Thyself* to make it audible to me that I might tell them; tes pourparlers in O. F., *Engl., thy utterances.* — Onkelos, however, translated it *in the sense* that they travelled in accordance

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן
וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשְׁדָּת לָמוֹ: ג אַף
חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא
מִדַּבְּרֹתֶיךָ: ד תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת
יַעֲקֹב: ה וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם

°כתיב חד וקרי תרין

אונקלוס

וְעִמֵּהּ רִבְוָן קַדִּישִׁין כְּתַב יַמִּינֵהּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא: ג אַף חַבִּיבִנּוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל קַדִּישׁוֹהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָא אַפֵּקִנּוּן מִמִּצְרָיִם וְאִנּוּן דִּמְדַבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נָטְלִין עַל מֵימְרָךְ: ד אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה מְסָרַהּ יְרֻתָּא לִכְנִשַׁת יַעֲקֹב: ה וַהֲוָא בְיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל:

רש״י

ה׳ מסיני בא. פָּתַח תְּחִלָּה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם וְאַחַ״כ פָּתַח בְּצָרְכֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּבְשֶׁבַח שֶׁפָּתַח בּוֹ יֵשׁ בּוֹ הַזְכָּרַת זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל, וְכָל זֶה דֶּרֶךְ רִצּוּי הוּא, כְּלוֹמַר כְּדַאי הֵם אֵלּוּ שֶׁתָּחוּל עֲלֵיהֶם בְּרָכָה (ספרי): מסיני בא. יָצָא לִקְרָאתָם כְּשֶׁבָּאוּ לְהִתְיַצֵּב בְּתַחְתִּית הָהָר כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לְהַקְבִּיל פְּנֵי כַלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר לִקְרַאת הָאֱלֹהִים (שמ׳ י״ט), לָמַדְנוּ שֶׁיָּצָא כְנֶגְדָּם: וזרח משעיר למו. שֶׁפָּתַח לִבְנֵי עֵשָׂו שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא רָצוּ: הופיע מהר פארן. שֶׁהָלַךְ שָׁם וּפָתַח לִבְנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁיְּקַבְּלוּהָ וְלֹא רָצוּ (ספרי): ואתה לְיִשְׂרָאֵל מרבבת קדש — וְעִמּוֹ מִקְצָת רִבְבוֹת מַלְאֲכֵי קֹדֶשׁ וְלֹא כֻלָּם וְלֹא רֻבָּם, וְלֹא כְדֶרֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמַּרְאֶה כָּל כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְּיוֹם חֻפָּתוֹ (שם): אש דת. שֶׁהָיְתָה כְתוּבָה מֵאָז לְפָנָיו בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּב אֵשׁ לְבָנָה, נָתַן לָהֶם בַּלּוּחוֹת כְּתַב יַד יְמִינוֹ (עי׳ תנח׳ ברי׳ א׳); דָּ״אַ אשׁ דת כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: (ג) אף חבב עמים. גַּם חִבָּה יְתֵרָה חִבֵּב אֶת הַשְּׁבָטִים; כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָרוּי עַם, שֶׁהֲרֵי בִנְיָמִין לְבַדּוֹ הָיָה עָתִיד לְהִוָּלֵד כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב (ברי׳ ל״ה), גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ: כל קדשיו בידך. נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים גְּנוּזוֹת אִתּוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ש״א כ״ה) וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ (ספרי): והם תכו לרגלך. וְהֵם רְאוּיִם לְכָךְ, שֶׁהֲרֵי תָּוְכוּ עַצְמָן לְתוֹךְ תַּחְתִּית הָהָר לְרַגְלֶךָ בְּסִינָי: תכו לשון פֻּעָלוּ, הִתָּוְכוּ לְתוֹךְ מַרְגְּלוֹתֶיךָ: ישא מדברתיך. נָשְׂאוּ עֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָתְךָ (ספרי): מדברתיך. הַמ״ם בּוֹ קָרוֹב לִיסוֹד, כְּמוֹ (במ׳ ז׳), וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו, וָאֶשְׁמַע אֵת מִדַּבֵּר אֵלַי (יחז׳ ב׳) כְּמוֹ מִתְדַּבֵּר אֵלַי, אַף זֶה מדברתיך — מַה שֶּׁהָיִיתָ מְדַבֵּר לְהַשְׁמִיעֵנִי לֵאמֹר לָהֶם, טי״ש פורפרלירש בְּלַעַז. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם שֶׁהָיוּ נוֹסְעִים עַל פִּי דְבָרֶיךָ, וְהַמ״ם בּוֹ שִׁמּוּשׁ, מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן מִן. דָּבָר אַחֵר אף חבב עמים, אַף בְּשָׁעַת חִבָּתָן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֶרְאֵיתָ לָאֻמּוֹת פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת וּמָסַרְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם, כל קדשיו בידך, כָּל צַדִּיקֵיהֶם וְטוֹבֵיהֶם דָּבְקוּ בְךָ וְלֹא מָשׁוּ מֵאַחֲרֶיךָ וְאַתָּה שׁוֹמְרָם. והם תכו לרגלך. וְהֵם מִתְמַצְּעִים וּמִתְכַּנְּסִים לְתַחַת צִלְּךָ. ישא מדברתיך. מְקַבְּלִים גְּזֵרוֹתֶיךָ וְדָתוֹתֶיךָ בְּשִׂמְחָה, וְאֵלֶּה דִבְרֵיהֶם: (ד) תורה אֲשֶׁר צוה לנו משה מורשה הִיא לִקְהִלַּת יַעֲקֹב, אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה: (ה) ויהי הַקָּבָּ״ה בישרון מלך; תָּמִיד עוֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם בְּכָל הִתְאַסֵּף רָאשֵׁי חֶשְׁבּוֹן אֲסִיפָתָם: ראשי. כְּמוֹ (שמ׳ ל׳) כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ, רְאוּיִין אֵלּוּ שֶׁאֲבָרְכֵם. דָּ״א בהתאסף. בְּהִתְאַסְּפָם יַחַד

and the tribes of Israel were gathered together. [6]Let Reuben live, and
not die; and let his men not be few. [7]And this *is* of Judah: and he
said, Hear, Eternal, the voice of Judah, and bring him unto his people:
let his hands be numerous for him; and be thou an help *to him* from his
adversaries. [8]And of Levi he said, Thy Thummim and thy Urim *belong*
to thy pious man, whom thou didst try at Massah, *and with* whom thou
didst strive at the waters of Meribah; [9]Who said unto his father and to
his mother, I have not seen him; neither did he acknowledge his brethren,

רש"י

with Thy words (only at Thy command), so that the מ in it is a servile letter (a prefix) used in the sense of מן. — Another explanation *of this verse:* אף חבב עמים, YEA, HE LOVED THE PEOPLES — even at the time of Thy love for the nations of the world — when Thou didst show unto the peoples a smiling (friendly) countenance and didst deliver Israel into their power, *even then* כל קדשיו בידך ALL HIS SAINTS WERE IN THY HAND — all their righteous and pious people clave to Thee and did not depart from Thee and Thou didst guard them, והם תכו לרגלך and they betook themselves right into the midst of, and gathered beneath Thy shadow, ישא מדברתיך they gladly accepted Thy decrees and Thy laws. And these were their words: **(4)** תורה THE LAW which צוה לנו משה MOSES COMMANDED US, מורשה is AN INHERITANCE to THE CONGREGATION OF JACOB: we have taken it and we will not abandon it. **(5)** ויהי AND HE WAS — *i. e.* the Holy One, blessed be He, *was* בישרון מלך KING IN JESHURUN: constantly was the yoke of His sovereignty upon them at all times[1]) when there gathered the head (בהתאסף ראשי), *i. e.*, the total number (the whole) of their assembly. *The word* ראשי *has the same meaning* as (Ex. XXX. 12) "When thou takest the total (ראש) of the children of Israel". *Consequently* they are worthy that I should bless them (and so I shall now begin the blessing: May Reuben live, etc.). — Another explanation of בהתאסף: When they assemble together in one band and there is peace between them, *only* t h e n is He their King, but not when there is dissension among them (Siphre). **(6)** יחי ראובן LET REUBEN LIVE, in this world, ואל ימת AND LET HIM NOT DIE, in the world to come: that the incident of Bilhah be not remembered unto him (Siphre). ויהי מתיו מספר *lit.*, AND LET HIS MEN BE A NUMBER — let them be counted amongst the number of his other brothers. This is exactly similar to the idea that is expressed in the text, (Gen. XXXV. 22) "[And Reuben went] and lay with Bilhah [his father's wife]" . . . "And the sons of Jacob were twelve", *which suggests* that he was not excluded from the number *of Jacob's sons.* **(7)** וזאת ליהודה AND THIS IS FOR JUDAH — He mentioned Judah immediately after Reuben because both of them made confession of the wrong that was theirs, as it is said, (Job XV. 18—19) "Because wise men have told *their sins* . . . unto them alone [the land was given] and no stranger passed amidst them"[2]). Further our Rabbis explained that during the whole forty years that Israel was in the wilderness Judah's bones were moving about in his coffin because of the anathema that he had invoked upon himself, as it is stated *that he said* "If I do not bring him unto thee . . . I shall be sinning against my father a l l days" (cf. Rashi thereon: "also in the world to come"). Moses said, "Who brought it about that Reuben confessed *his sin?*" Judah, etc.[3]) (Sota 7b; B. Kam. 92a). שמע ה' קול יהודה HEAR, O LORD, THE VOICE OF JUDAH — *Hear* the prayer of *Judah's descendants*, David and Solomon, and of Asa because of the Ethiopians, of Jehoshaphat because of the Ammonites and of Hezekiah because of Sannecherib, ואל עמו תביאנו AND BRING HIM TO HIS PEOPLE in peace from battle; ידיו רב לו LET HIS HANDS רב FOR HIM — let them successfully strive for him (רב) and avenge his wrongs, ועזר מצריו תהיה AND BE THOU A HELP TO HIM FROM HIS ADVERSARIES — He *here* prayed for Jehoshaphat with regard to the battle at Ramoth Gilead, *as it states,* (2 Chron.

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

יַ֥חַד שִׁבְטֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃ ו יְחִ֥י רְאוּבֵ֖ן וְאַל־יָמֹ֑ת וִיהִ֥י
מְתָ֖יו מִסְפָּֽר׃ ס ז וְזֹ֣את לִֽיהוּדָה֮ וַיֹּאמַר֒ שְׁמַ֤ע
יְהוָה֙ ק֣וֹל יְהוּדָ֔ה וְאֶל־עַמּ֖וֹ תְּבִיאֶ֑נּוּ יָדָיו֙ רָ֣ב ל֔וֹ וְעֵ֥זֶר
מִצָּרָ֖יו תִּהְיֶֽה׃ פ שני
ח וּלְלֵוִ֣י אָמַ֔ר תֻּמֶּ֥יךָ וְאוּרֶ֖יךָ לְאִ֣ישׁ חֲסִידֶ֑ךָ אֲשֶׁ֤ר
נִסִּיתוֹ֙ בְּמַסָּ֔ה תְּרִיבֵ֖הוּ עַל־מֵ֥י מְרִיבָֽה׃ ט הָאֹמֵ֞ר
לְאָבִ֤יו וּלְאִמּוֹ֙ לֹ֣א רְאִיתִ֔יו וְאֶת־אֶחָיו֙ לֹ֣א הִכִּ֔יר

אונקלוס

ו יְחִי רְאוּבֵן לְחַיֵי עָלְמָא וּמוֹתָא תִנְיָנָא לָא יְמוּת וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחְסַנְתְּהוֹן
בְּמִנְיָנְהוֹן: ז וְדָא לִיהוּדָא וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵהּ דִיהוּדָא בְּמִפְּקֵהּ (בְּאַנְּתָא)
לִקְרָבָא וּלְעַמֵּהּ תְּתִיבִנֵּהּ לְשְׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵהּ פֻּרְעֲנוּתָא לְסָנְאוֹהִי וְסָעִיד
מִבַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי הֲוֵי לֵהּ: ח וּלְלֵוִי אֲמַר תֻּמַיָא וְאוּרַיָא אַלְבֶּשְׁתָּא לְגְבַר דְּאִשְׁתְּכַח
חֲסִידָא קֳדָמָךְ דִּי נַסֵּיתֵיהּ בְּנִסֵּתָא וַהֲוָה שְׁלִים בְּחַנְתֵּיהּ עַל מֵי מַצּוּתָא וְאִשְׁתְּכַח
מְהֵימָן: ט דְּעַל אֲבוּהִי וְעַל אִמֵּהּ לָא רַחֵם כַּד חָבוּ מִן דִּינָא וְאַפֵּי אֲחוּהִי וּבְנוֹהִי

רש״י

בַּאֲגוּדָה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, הוּא מַלְכָּם, וְלֹא כְּשֶׁיֵּשׁ מַחֲלוֹקֶת בֵּינֵיהֶם (ספרי): (ו) יחי ראובן. בָּעוֹלָם הַזֶּה, ואל ימת לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁלֹּא יִזָּכֵר לוֹ מַעֲשֵׂה בִלְהָה (עי׳ שם): ויהי מתיו מספר. נִמְנִין בְּמִנְיַן שְׁאָר אֶחָיו, דּוּגְמָא הִיא זוֹ, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (בר׳ ל״ה) וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה, וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר, שֶׁלֹּא יָצָא מִן הַמִּנְיָן: (ז) וזאת ליהודה. סָמַךְ יְהוּדָה לִרְאוּבֵן מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם הוֹדוּ עַל קִלְקוּל שֶׁבְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְגוֹ׳ לָהֶם לְבַדָּם וְגוֹ׳ וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם (איוב ט״ו); וְעוֹד פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר הָיוּ עַצְמוֹת יְהוּדָה מִתְגַּלְגְּלִין בָּאָרוֹן מִפְּנֵי נִדּוּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים (בר׳ מ״ד), אָמַר מֹשֶׁה מִי גָרַם לִרְאוּבֵן שֶׁיּוֹדֶה? יְהוּדָה וְכוּ׳ (סוטה ז׳: שמע ה׳ קול יהודה. תְּפִלַּת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה וְאָסָא מִפְּנֵי הַכּוּשִׁים, וִיהוֹשָׁפָט מִפְּנֵי הָעַמּוֹנִים, וְחִזְקִיָּה מִפְּנֵי סַנְחֵרִיב: ואל עמו תביאנו. לְשָׁלוֹם מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה: ידיו רב לו. יָרִיבוּ רִיבוֹ וְיִנְקְמוּ נִקְמָתוֹ: ועזר מצריו תהיה. עַל יְהוֹשָׁפָט הִתְפַּלֵּל עַל מִלְחֶמֶת רָמוֹת גִּלְעָד, וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט וַה׳ עֲזָרוֹ (דהי״ב י״ח); דָּ״אַ שמע ה׳ קול יהודה, כָּאן רָמַז לְשִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ בִּרְכוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה, וְאַף כְּשֶׁחָלְקוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָטַל שִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ גּוֹרָלוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י״ט) מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן. (וּמִפְּנֵי מָה לֹא יִחֵד לוֹ בְרָכָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁהָיָה בְלִבּוֹ עָלָיו עַל מַה שֶּׁעָשָׂה בַּשִּׁטִּים, כֵּן כָּתוּב בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים:) (ח) וללוי אמר. וְעַל לֵוִי אָמַר: תמיך ואוריך. כְּלַפֵּי שְׁכִינָה הוּא מְדַבֵּר: אשר נסיתו במסה. שֶׁלֹּא נִתְלוֹנֵנוּ עִם שְׁאָר הַמִּתְלוֹנְנִים: תריבהו וגו׳. כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּ״אַ תריבהו על מי מריבה, נִסְתַּקַּפְתָּ לוֹ לָבֹא בַעֲלִילָה, אִם מֹשֶׁה אָמַר שִׁמְעוּ נָא הַמֹּרִים, אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֶה עָשׂוּ? (ספרי): (ט) האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כְּשֶׁחָטְאוּ בָעֵגֶל וְאָמַרְתִּי מִי לַה׳ אֵלָי (שמ׳ ל״ב), נֶאֶסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי וְצִוִּיתִים לַהֲרוֹג אֶת אֲבִי אִמּוֹ וְהוּא מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ אֶת אָחִיו מֵאִמּוֹ אוֹ בֶן בִּתּוֹ, וְכֵן עָשׂוּ. וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אָבִיו מַמָּשׁ

nor know his *own* children: for they have kept thy word, and guarded
thy covenant. 10 They shall teach Jacob thy judgments, and Israel thy
law: they shall put incense before thee, and whole burnt sacrifice upon
thine altar. 11 Bless, Eternal, his substance, and accept favourably the
work of his hands: strike through the loins of them that rise against
him, and of them that hate him, that they rise not again. 12 *And* of
Benjamin he said, The beloved of the Eternal shall dwell in safety
by him; he shall harbour him all the day long, and he shall dwell
between his shoulders. 13 And of Joseph he said, Blessed of the Eternal
be his land, for the precious things of heaven, for the dew, and for the
murmuring deep that croucheth beneath, 14 And for the precious fruits

רש"י

XVIII. 31) "And Jehoshaphat cried and the Lord helped him". Another explanation of שמע ה׳ קול יהודה HEAR, O LORD, THE VOICE OF JUDAH — Here in Judah's blessings he alluded to Simeon (שמע) (i. e., Simeon's blessing was included in that of Judah). And indeed, when they divided the land of Israel *amongst the tribes*, Simeon took *his portion* from amongst Judah's lot, as it is said, (Josh. XIX. 9) "Out of the allotment of the children of Judah was the inheritance of the children of Simeon" (cf. Siphre). [And why did he not assign to him (to Simeon) a separate blessing? Because he had something in his heart against him on account of what he had done at Shittim (Num. XXV. 14). Thus is it written in the Agada on the Psalms] (cf. Siphre). **(8)** וללוי אמר *means* AND OF LEVI HE SAID (not to Levi). תמיך ואוריך THY THUMMIM AND URIM — He is addressing God (not Levi). אשר נסיתו במסה WHOM THOU DIDST TRY WITH TRIALS — *since this is said in praise of the Levites, we may gather from it* that they did not murmur together with the other tribes. תריבהו וגו׳ THOU DIDST STRIVE WITH HIM [AT THE WATERS OF MERIBAH] — *Understand this* as the Targum *has it:* ("Thou didst put him to the test"). — Another explanation of תריבהו על מי מריבה: Thou didst seek an occasion against him to come with a pretext, *for* if Moses said, "Hear now, ye rebels", what sin did Aaron and Miriam commit? (why were they not allowed to enter the land?). **(9)** האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו WHO SAID TO HIS FATHER AND TO HIS MOTHER, I HAVE NOT SEEN HIM — When they sinned in *the matter of* the golden calf and I said, "Who is on the Lord's side, let him come to me" (Ex. XXXII. 26), all the sons of Levi gathered themselves unto me, and I ordered them each to kill his mother's father, he being an ordinary Israelite, or his brother on the mother's side, or the son of his daughter *whose husband was an ordinary Israelite*, and thus did they do. — It is impossible to explain the term "his father" literally, and "his brothers" as being those on his father's side, and similarly *to understand* "his sons" literally, for really *all* these are Levites, and of the tribe of Levi no one sinned, as it is said, "[And there gathered unto me] all the tribe of Levi" (Siphre, Joma 66b). כי שמרו אמרתך BECAUSE THEY KEPT THY WORD, *viz.*, Thou shalt have no other gods, ובריתך ינצרו AND THEY GUARDED THY COVENANT *viz.*, the covenant of circumcision (Siphre on בהעלתך); for *as regards* those who were born in the wilderness, — *the fathers* who belonged to the ordinary Israelites did not circumcise their sons, whilst these (the Levites) were themselves circumcised and circumcised their sons. **(10)** יורו משפטיך THEY MAY TEACH THY JUDGMENTS (the emphasis is to be placed on "they") — they alone are worthy of doing this (cf. Onkelos). וכליל — *means* burnt-offering (which was entirely (כליל) burnt on the altar). **(11)** מחץ מתנים קמיו *means*, smite those who rise up against him with a smiting of the loins[1]), similar to the idea that is expressed, (Ps. LXIX. 24) "Make their loins continually to totter". It

NOTES

[1]) See Appendix.

וְאֶת־°בָּנָו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ׃
י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ
קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ׃ יא בָּרֵךְ יְהוָה
חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו
מִן־יְקוּמוּן׃ ס יב לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן
לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן׃ ס
שלישי יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד
שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת׃ יד וּמִמֶּגֶד

°בניו ק׳

אונקלוס

לָא נְסֵיב אֲרֵי נְטָרוּ מַטְרַת מֵימְרָךְ וּקְיָמָךְ לָא אַשְׁנִיוּ׃ י כָּשְׁרִין אִלֵּין דְּיַלְּפוּן דִּינָיךְ לְיַעֲקֹב וְאוֹרָיְתָךְ לְיִשְׂרָאֵל יְשַׁוּוֹן קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ וּגְמִיר לְרַעֲוָא עַל מַדְבְּחָךְ׃ יא בָּרֵיךְ יְיָ נִכְסוֹהִי וְקֻרְבַּן יְדוֹהִי תְּקַבֵּל בְּרַעֲוָא תְּבַר חַרְצָא דְסָנְאוֹהִי וְדִבְעֲלֵי דְבָבוֹהִי דְּלָא יְקוּמוּן׃ יב לְבִנְיָמִן אֲמַר רְחִימָא דַייָ יִשְׁרֵי לְרְחָצָן עֲלוֹהִי יְהֵי מָגֵן עֲלוֹהִי כָּל יוֹמָא וּבְאַרְעֵהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִנְתָּא׃ יג וּלְיוֹסֵף אֲמַר מְבָרְכָא מִן קֳדָם יְיָ אַרְעֵהּ עָבְדָא מִגְדָּנִין מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא מִלְעֵלָּא וּמִמַּבּוּעֵי עֵינָוָן וּתְהוֹמִין דְּנָגְדָן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרַע׃ יד וְעָבְדָא מִגְדָּנִין וַעֲלָלָן מִיבוּל שִׁמְשָׁא וְעָבְדָא

רש״י

וְאֶחָיו מֵאָבִיו וְכֵן בָּנָיו מַמָּשׁ, שֶׁהָרֵי לְוִיִּם הֵם, וּמִשֵּׁבֶט לֵוִי לֹא חָטָא אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) כָּל בְּנֵי לֵוִי׃ כי שמרו אמרתך. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ ובריתך ינצרו. בְּרִית מִילָה, שֶׁאוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוֹלִין וּמָלִין אֶת בְּנֵיהֶם׃ (י) יורו משפטיך. רְאוּיִין אֵלּוּ לְכָךְ׃ וכליל. עוֹלָה (יומא כ״ו)׃ (יא) מחץ מתנים קמיו. מְחַץ קָמָיו מַכַּת מָתְנַיִם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (לה׳ ס״ט) וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד, וְעַל הַמְעוֹרְרִין עַל הַכְּהֻנָּה אָמַר כֵּן. דָּ״אַ רָאָה שֶׁעֲתִידִין חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו לְהִלָּחֵם עִם הַיְּוָנִים וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ מוּעָטִים — י״ב בְּנֵי חַשְׁמוֹנַאי וְאֶלְעָזָר — כְּנֶגֶד כַּמָּה רְבָבוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר ברך ה׳ חילו ופעל ידיו תרצה (ב״ר צ״ט)׃ ומשנאיו מן יקומון. מְחַץ קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִהְיוֹת לָהֶם תְּקוּמָה׃ (יב) לבנימן אמר. לְפִי שֶׁבִּרְכַּת לֵוִי בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת וְשֶׁל בִּנְיָמִין בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בְּחֶלְקוֹ, סְמָכָן זֶה לָזֶה, וְסָמַךְ יוֹסֵף אַחֲרָיו, שֶׁאַף הוּא מִשְׁכַּן שִׁילֹה הָיָה בָנוּי בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תה׳ ע״ח) וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף וְגוֹ׳, וּלְפִי שֶׁבֵּית עוֹלָמִים חָבִיב מִשִּׁילֹה לְכָךְ הִקְדִּים בִּנְיָמִין לְיוֹסֵף׃ חפף עליו. מְכַסֶּה אוֹתוֹ וּמֵגֵן עָלָיו׃ כל היום. לְעוֹלָם, מִשֶּׁנִּבְחֲרָה יְרוּשָׁלַיִם לֹא שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּמָקוֹם אַחֵר׃ ובין כתפיו שכן. בְּגוֹבַהּ אַרְצוֹ הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי, אֶלָּא שֶׁנָּמוּךְ עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ אַמָּה מֵעֵין עֵיטָם, וְשָׁם הָיָה דַעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד לִבְנוֹתוֹ, כִּדְאִיתָא בִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים (זבי׳ נ״ד) אָמְרֵי נֵחְתֵּי בֵיהּ פּוּרְתָּא, מִשּׁוּם דִּכְתִיב וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן — אֵין לְךָ נָאֶה בְּשׁוֹר יוֹתֵר מִכְּתֵפָיו׃ (יג) מברכת ה׳ ארצו. שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף (עי׳ ספרי)׃ ממגד. לְשׁוֹן עֲדָנִים וּמֶתֶק׃ ומתהום. שֶׁהַתְּהוֹם עוֹלֶה וּמְלַחְלֵחַ אוֹתָהּ

brought forth by the sun, and for the precious things put forth by
the moon, 15 And for the chief things of the ancient mountains, and
for the precious things of the lasting hills, 16 And for the precious things
of the earth and fulness thereof, and *for* the will of him that dwelt
in *the* bush: let *the blessing* come upon the head of Joseph, and upon
the top of the head of him that was separated from his brethren.
17 The first-born of his herd is comeliness to him, and his horns *are like*
the horns of a buffalo; with them he shall push the people together
to the uttermost ends of the earth: and they *are* the myriads
of Ephraim, and they *are* the thousands of Manasseh. 18 And of
Zebulun he said, Rejoice, Zebulun, in thy going out; and, Issachar,

רש״י

was about those who contested the High priesthood that he spake thus. — Another explanation: He foresaw that Hasmon and his sons would in future war with the Greeks, and he therefore prayed for them, because they were few in number, *viz.*, the twelve sons of Hasmon and Eleazar against several myriads of the enemy. On this account he prayed ברך ה׳ חילו ופעל ידיו תרצה BLESS, O LORD, HIS ARMY AND ACCEPT FAVOURABLY THE WORK OF HIS HANDS (cf. Gen. R. 99; Tanch. on ויחי). ומשנאיו מן יקומון (The first word is, like קמיו, the object of the verb מחץ) — *i. e.* smite those who rise up against him and those who hate him (משנאיו), that they shall have no recovery. לבנימן אמר OF BENJAMIN HE SAID — Because the blessing given to Levi referred to the Temple service and that of Benjamin to the Temple being built in his territory he mentioned one after the other. He placed Joseph immediately after him (after Benjamin), for h e too *had a Sanctuary in his territory:* the Tabernacle at Shiloh was erected in his territory, as it says, (Ps. LXXVIII. 67) "And he rejected the Tabernacle of Joseph" (v. 60 speaks of God forsaking the Tabernacle of Shiloh, the two verses being parallel). Because the "Eternal House" (the Temple) was more endeared *to God* than *the Tabernacle of* Shiloh, therefore he mentions Benjamin before Joseph (although Joseph was the elder), חפף עליו *means,* He lies over him and overspreads him[1]), כל היום ALL THE DAY — *i. e.,* for ever. From the day that Jerusalem was chosen *as the seat of the Temple,* the Divine Glory has never dwelt at any other place. ובין כתפיו שכן AND BETWEEN HIS SHOULDERS SHALL HE DWELL — On the highest spot of his (Benjamin's) land was the Temple built (cf. Siphre), except that it was twenty-three cubits lower than En Etam (Joma 31a),

NOTES

1) See Appendix.

תְּבוּאֹ֣ת שָׁ֑מֶשׁ וּמִמֶּ֖גֶד גֶּ֥רֶשׁ יְרָחִֽים׃ טו וּמֵרֹ֖אשׁ
הַרְרֵי־קֶ֑דֶם וּמִמֶּ֖גֶד גִּבְע֥וֹת עוֹלָֽם׃ טז וּמִמֶּ֗גֶד אֶ֚רֶץ
וּמְלֹאָ֔הּ וּרְצ֥וֹן שֹׁכְנִ֖י סְנֶ֑ה תָּב֙וֹאתָה֙ לְרֹ֣אשׁ יוֹסֵ֔ף
וּלְקָדְקֹ֖ד נְזִ֥יר אֶחָֽיו׃ יז בְּכ֨וֹר שׁוֹר֜וֹ הָדָ֣ר ל֗וֹ וְקַרְנֵ֤י
רְאֵם֙ קַרְנָ֔יו בָּהֶ֗ם עַמִּ֛ים יְנַגַּ֥ח יַחְדָּ֖ו אַפְסֵי־אָ֑רֶץ
וְהֵם֙ רִבְב֣וֹת אֶפְרַ֔יִם וְהֵ֖ם אַלְפֵ֥י מְנַשֶּֽׁה׃ ס רביעי
יח וְלִזְבוּלֻ֣ן אָמַ֔ר שְׂמַ֥ח זְבוּלֻ֖ן בְּצֵאתֶ֑ךָ וְיִשָּׂשכָ֖ר

אונקלוס

מִגְדְּנִין מֵרֵישׁ יְרַח בִּירַח: טו וּמֵרֵישׁ טוּרַיָּא בְּכִירַיָּא וּמְטוּב רָמָן דְּלָא פָסְקָן:
טז וּמְטוּב אַרְעָא וּמְלָאַהּ רַעֲוֵי לֵהּ דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא וְעַל משֶׁה אִתְגְּלִי בְּאַסְנָא
יֵיתְיָן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְּיוֹסֵף וּלְגַנְיָא פְּרִישָׁא דַּאֲחוֹהִי: יז רַבָּא דִּבְנוֹהִי זִיוָא לֵהּ
וּגְבוּרָן דְּאִתְעֲבִידָא לֵהּ מִקֳּדָם תֻּקְפָּא וְרוּמָא דִילֵהּ בִּגְבוּרְתֵּהּ עַמְמַיָּא יְקַטֵּל כַּחֲדָא
עַד סְיָפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וְאִנּוּן אַלְפַיָּא דְּבֵית מְנַשֶּׁה:
יח וְלִזְבוּלֻן אֲמַר חֲדִי זְבוּלֻן בְּמִפְּקָךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִשָּׂשכָר

רש"י

מִלְחָמָה; אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל הַשְּׁבָטִים בִּרְכָתוֹ שֶׁל משֶׁה מֵעֵין בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב: (יד) וממגד תבואת שמש. שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ פְתוּחָה לַחַמָּה וּמְמַתֶּקֶת הַפֵּרוֹת (ספרי): גרש ירחים. יֵשׁ פֵּרוֹת שֶׁהַלְּבָנָה מְבַשַּׁלְתָּן וְאֵלּוּ הֵן קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין; דָּ"אַ גרש ירחים. שֶׁהָאָרֶץ מְגָרֶשֶׁת וּמוֹצִיאָה מֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ: (טו) ומראש הררי קדם. וּמְבָרֶכֶת מֵרֵאשִׁית בִּשּׁוּל הַפֵּרוֹת, שֶׁהֲרָרֶיהָ מַקְדִּימִין לְבַכֵּר בִּשּׁוּל פֵּרוֹתֵיהֶם. דָּ"אַ מַגִּיד שֶׁקָּדְמָה בְרִיאָתָן לִשְׁאָר הָרִים (שם): גבעות עולם. גְּבָעוֹת הָעוֹשׁוֹת פֵּרוֹת לָעוֹלָם וְאֵינָן פּוֹסְקוֹת מֵעוֹצֶר הַגְּשָׁמִים: (טז) ורצון שכני סנה. כְּמוֹ שׁוֹכֵן סְנֶה; וּתְהֵא אַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת – רְצוֹנוֹ וְנַחַת רוּחוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה הַנִּגְלֶה עָלַי תְּחִלָּה בַּסְּנֶה: רצון. נַחַת רוּחַ וּפִיּוּס, וְכֵן כָּל רָצוֹן שֶׁבַּמִּקְרָא: תבואתה. בְּרָכָה זוֹ לראש יוסף: נזיר אחיו. שֶׁהֻפְרַשׁ מֵאֶחָיו בִּמְכִירָתוֹ (עי' ספרי): (יז) בכור שורו. יֵשׁ בְּכוֹר שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה וּמַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ (תה' פ"ט), וְכֵן בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל (שמ' ד') – מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְהוּא יְהוֹשֻׁעַ שֶׁכֹּחוֹ קָשֶׁה כְּשׁוֹר לִכְבּוֹשׁ כַּמָּה מְלָכִים: הדר לו. נָתוּן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו (במ' כ"ז): וקרני ראם קרניו. שׁוֹר כֹּחוֹ קָשֶׁה, וְאֵין קַרְנָיו נָאוֹת, אֲבָל רְאֵם קַרְנָיו נָאוֹת וְאֵין כֹּחוֹ קָשֶׁה, נָתַן לִיהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ שֶׁל שׁוֹר וְיוֹפִי קַרְנֵי רְאֵם (ספרי): אפסי ארץ. שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים אֶפְשַׁר שֶׁכֻּלָּם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ? אֶלָּא אֵין לְךָ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן שֶׁלֹּא קָנָה לוֹ פַּלְטֵרִין וַאֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁחֲשׁוּבָה לְכֻלָּם הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר (ירי ג') נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם (עי' ספרי): והם רבבות אפרים. אוֹתָם הַמְנֻגָּחִים הֵם הָרְבָבוֹת שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם: והם אלפי מנשה. הֵם הָאֲלָפִים שֶׁהָרַג גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שופ' ח') וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר וגו': (יח) ולזבולן אמר. אֵלּוּ חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים שֶׁבֵּרַךְ בָּאַחֲרוֹנָה – זְבוּלֻן גָּד דָּן וְנַפְתָּלִי וְאָשֵׁר – כָּפַל שְׁמוֹתֵיהֶם לְחַזְּקָם וּלְהַגְבִּירָם, לְפִי שֶׁהָיוּ חַלָּשִׁים שֶׁבְּכָל הַשְּׁבָטִים, הֵם הֵם שֶׁהוֹלִיךְ יוֹסֵף לִפְנֵי פַרְעֹה שֶׁנֶּאֱמַר (בר' מ"ז) וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים, לְפִי שֶׁנִּרְאִים חַלָּשִׁים וְלֹא יָשִׂים אוֹתָם לוֹ שָׂרֵי מִלְחַמְתּוֹ: שמח זבולן

רש"י

(17) בכור שורו THE FIRSTBORN OF HIS OX — There is a *usage of the word* בכור that denotes greatness and sovereignty, as it is said, (Ps. LXXXIX. 28) "I will also make him a בכור" (i. e., a man of rank), and similarly (Ex. IV. 22) "My son, my firstborn (בכורי) is Israel". *The text means:* the king who will issue from him, and that is Joshua, whose strength will be mighty as that of an ox to subdue many kings, הדר לו HONOUR TO HIM — *i. e., honour* is given unto him, as it is said, (Num. XXVII. 20) "And thou shalt give of thy honour (הודך, a synonym of הדר) unto him" (Joshua). וקרני ראם קרניו AND HIS HORNS ARE THE HORNS OF A RE'EM — The ox — its strength is mighty but its horns are not beautiful, a Re'em, however — its horns are beautiful but its strength is not mighty: therefore it ascribes to Joshua the strength of an ox and the beauty of a Re'em's horns (Siphre). אפסי ארץ [NATIONS] OF THE ENDS OF THE EARTH — The thirty-one kings whom Joshua conquered — is it possible that they were all of the land of Israel? But there was no king or ruler who did not acquire for himself a palace and territory in the land of Israel because it was so estimable to all of them, as it is said *of Palestine*, (Jer. III. 19) "An inheritance, the desire of hosts of nations" (see Rashi on this verse). והם רבבות אפרים AND THEY ARE THE MYRIADS OF EPHRAIM — *i. e.*, those who are gored are[1]) the myriads whom Joshua, who was descended from Ephraim, slew. והם אלפי מנשה AND THEY ARE THE THOUSANDS OF MANASSEH — they are the thousands whom Gideon, *who was descended from Manasseh*, slew of Midian, as it is said, (Judg. VIII. 10) "And Zebah and Zalmunna were in Karkor [and their hosts with them, about fifteen thousand men, all that were left ... for there had fallen a hundred and twenty thousand men that drew sword]". **(18)** ולזבולן אמר AND OF ZEBULUN HE SAID — These five tribes whom he blessed last, Zebulun, Gad, Dan, Naphtali and Asher, it repeats their names[2]) in order to instil them with strength and power, because they were the weakest of all the tribes. They are the very same whom Joseph took to Pharaoh, as it is said, (Gen. XLVII. 2, cf. Rashi thereon) "And of the least of his brothers he took five men [and placed them before Pharaoh]" — because these looked weak, so that he (Pharaoh) should not appoint them his war officers. שמח זבולן בצאתך וישׂשכר באהליך REJOICE, ZEBULUN, IN THY

NOTES

[1]) The word והם refers to the peoples just mentioned: those whom "Joseph" was to gore with his horns.

[2]) See Appendix.

רש"י

and originally *indeed* David's intention was to build it there, as it is stated in *the Treatise* "On the slaughter of Holy Sacrifices" (54b): People said to him (David), Let us place it a little lower, because it states, "And between his shoulders (which are lower than the head) shall He dwell" — and you have no finer part of an ox than his shoulders[1]). **(13)** מברכת ה' ארצו BLESSED OF THE LORD BE HIS LAND — *It is a fact* that there was in the inheritance of all the tribes no land so full of every good thing as Joseph's land. ממגד — this means dainties and sweet food. ומתהום [BLESSED OF THE LORD BE HIS LAND] BY THE DEEP — for the deep ascended and moistened it from below (תחת). — You will find that in the case of each tribe Moses' blessing corresponded in some way with Jacob's blessing (cf. for instance this verse with Joseph's blessing in Gen. XLIX. 23). **(14)** וממגד תבואת שמש AND BY THE PRECIOUS FRUITS BROUGHT FORTH BY THE SUN — for his land lay exposed to the sun and it therefore produced sweet fruit (Siphre). גרש ירחים [AND BY] THE PRECIOUS THINGS PUT FORTH BY THE MOON — There are some fruits which the moon brings to maturity, such are cucumbers and melons. — Another explanation of גרש ירחים: *this refers to fruits* which the earth puts forth and produces from month to month (cf. Onk.). **(15)** ומראש הררי קדם AND BY THE FIRST THINGS OF THE HILLS OF קדם (taken in the sense of: the hills of priority) — *The meaning is:* and it is blessed[1]) through the earliest ripening of the fruits, because its hills are earliest (קדם, "prior") to bring their fruits to maturity. — Another explanation: this tells us that their creation (the creation of the hills in the territory of Joseph) was prior (קדם) to that of all other hills (Siphre). גבעות עולם [AND THROUGH THE PRECIOUS THINGS OF] THE EVERLASTING HILLS — *i. e., of hills* which everlastingly (עולם) produce fruit, and do not cease *to do so* through restraint of rain. **(16)** ורצון שכני סנה — *the last two words* are the equivalent of שוכן סנה (the י being the suffix that sometimes appears in participles, for the most part in poetry). *The meaning is:* And may his land *further* be blessed through the favour (רצון) and satisfaction of the Holy One, blessed be He, who first revealed Himself to me in the thorn-bush (סנה). רצון *means* satisfaction and propitiation, and similar is *the meaning* wherever רצון occurs in Scripture. תבואתה LET IT COME — *i. e. let* this blessing *come* לראש יוסף ON JOSEPH'S HEAD. נזיר אחיו *means* THE ONE WHO WAS SEPARATED FROM HIS BRETHREN through his being sold.

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

in thy tents. 19They shall call peoples unto the mountain: there they
shall sacrifice sacrifices of righteousness: for they shall suck *of* the
abundance of the seas, and *of* treasures secreted in the sand. 20And of
Gad he said, Blessed *be* he that extendeth Gad: he dwelleth as
a lioness, and teareth the arm with the top of the head. 21And
he provided the first part for himself, because there is the
portion set apart by the lawgiver; and he came with the
heads of the people, he did the righteousness of the Eternal,

רש"י

GOING OUT, AND, ISSACHAR, IN THY TENTS — Zebulun and Issachar entered into a partnership: Zebulun dwelt at the harbour of ships and went out in ships to trade; he made profit and used to provide food for Issachar who sat *at home* and occupied themselves with the Torah. Consequently he mentioned Zebulun before Issachar (although the latter was the elder) because Issachar's knowledge of Torah was due to Zebulun. שמח זבולן בצאתך REJOICE, ZEBULUN, IN THY GOING FORTH — Be successful when thou goest out to trade, ויששכר AND ISSACHAR, be successful when thou sittest in thy tents (באהליך) to *study* the Torah — to sit *in the Sanhedrin* and to intercalate the years and to fix the day of New Moon, as it is said, (1 Chron. XII. 33) "And of the children of Issachar, men that had understanding of the times, ... the heads of them were two hundred": as the heads of the Sanhedrin they used to busy themselves with this, and in accordance with their fixing of the seasons and their calculation of intercalary years. **(19)** עמים THE PEOPLES of the tribes of Israel הר יקראו THEY CALL TO THE MOUNTAIN, *i. e.*, they assembled[1]) at Mount Moriah *on the Festivals; — it speaks of calling them there because* every assembly was (took place) *in general by* means of a summons to it — and שם THERE יזבחו THEY SACRIFICED on the Festivals, זבחי צדק SACRIFICES OF RIGHTEOUSNESS. כי שפע ימים יינקו FOR OF ABUNDANCE OF THE SEAS SHALL THEY — Issachar and Zebulun — SUCK, and they will consequently have leisure to busy themselves with the study of the Torah. ושפני טמוני חול *means*, covered things that are hidden in the sand — the Tarith (a kind of fish: Rashi in his comment on the Talmudical passage afterwards quoted states that it is the tunny fish), the Chalazon (from which purple dye was obtained) and white glass (all valuable articles of commerce) which come out of the sea and the sand. This was in the territory of Issachar and Zebulun, as it is stated in Treatise Megillah (6a): *The Scriptural text (Judg. V. 18) is to be explained as follows:* "Zebulun was a people that cursed his soul even unto death" because that "Naphtali was on the high places of the field", *i. e.*, Zebulun complained about his territory, *saying*, To my brothers thou hast given fields and vineyards (whilst to me thou hast given hilly and mountainous land; to my brothers thou hast given land whilst to me thou hast given seas and rivers! God replied, "All thy brethren will be in need of thee", as it states, "And the treasures hidden in the sand", which the Talmud goes on to explain are the marine creatures Rashi mentions above, deriving each of them from the words of the text, For they shall suck ... of the concealed treasures of the sea). ושפני has the meaning of "covering", as it is said (1 Kings VI. 9) "And he covered (ויספן) the house"; (ib. VII. 3) וספן בארז, which the Targum renders by: "And it was covered with panels of cedar". — Another explanation of עמים הר יקראו THEY CALL THE PEOPLES TO THE MOUNTAIN — Through Zebulun's trading, merchants of the world's nations will come to his land, he living at the coast, and they will say, "Since we have taken so much trouble to *reach* here, let us go to Jerusalem and see what is the God of this people and what are His doings". When they behold all Israel serving one God and eating one kind of food (only that which is permissible to them), *they are astonished* because as regards the other nations,

NOTES

[1]) See Appendix.

בְּאֹהָלֶיךָ: יט עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־
צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל: ס
כ וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף
זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד: כא וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת
מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה

אונקלוס

בְּמַהֲכָךְ לְמֶעְבַּד וְזִמְנֵי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֵם:
יט שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן תַּמָּן יִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעֲוָא אֲרֵי נִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵיכְלוּן וְסִימָא דְמִטַּמְרָן בְּחָלָא מִתְגַּלְיָן לְהוֹן:
כ וּלְגָד אֲמַר בְּרִיךְ דְּיַפְתֵּי לְגָד כְּלֵיתָא שָׁרֵי וְקָטִיל שִׁלְטוֹנִין עִם מַלְכִין:
כא וְאִתְקַבַּל בְּקַדְמֵיתָא דִּילֵהּ אֲרֵי תַמָּן בְּאַחֲסַנְתֵּהּ מֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל קְבִיר וְהוּא נְפַק וְעַל בְּרֵישׁ עַמָּא זַכְוָן קֳדָם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי

רש"י

בצאתך ויששכר באהליך. זְבוּלֻן וְיִשָּׂשכָר עָשׂוּ שׁוּתָּפוּת, זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְיוֹצֵא לְפְרַקְמַטְיָא בִּסְפִינוֹת וּמִשְׂתַּכֵּר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר, וְהֵם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, לְפִיכָךְ הִקְדִּים זְבוּלֻן לְיִשָּׂשכָר שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר עַל יְדֵי זְבוּלֻן הָיְתָה (ב"ר צ"ט): שמח זבולן בצאתך. הַצְלַח בִּצְאֵתְךָ לִסְחוֹרָה: ויששכר הַצְלַח בִּישִׁיבַת אֹהָלֶיךָ לַתּוֹרָה, לֵישֵׁב וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דהי"א י"ב) וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים... רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם, רָאשֵׁי סַנְהֶדְרִין הָיוּ עוֹסְקִים בְּכָךְ, וְעַל פִּי קְבִיעוּת עִתֵּיהֶם וְעִבּוּרֵיהֶם (יט) עמים שֶׁל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הר יקראו – לְהַר הַמּוֹרִיָּה יֵאָסֵפוּ, כָּל אֲסִיפָה עַל יְדֵי קְרִיאָה הִיא, וְשָׁם יזבחו בָּרְגָלִים זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן, וִיהֵא לָהֶם פְּנַאי לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה: ושפני טמוני חול. כְּסוּיֵי טְמוּנֵי חוֹל, טָרִית וְחִלָּזוֹן וּזְכוּכִית לְבָנָה הַיּוֹצְאִים מִן הַיָּם וּמִן הַחוֹל, וּבְחֶלְקוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן הָיָה כְּמוֹ שֶׁאָמוּר בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (דף ו') זְבוּלֻן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת (שופ' ה') מִשּׁוּם דְּנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה (שם), הָיָה מִתְרַעֵם זְבוּלֻן עַל חֶלְקוֹ – לְאַחַי נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְכוּ' (ספרי): ושפני. לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ו') וַיִּסְפֹּן אֶת הַבַּיִת, וְסָפֻן בָּאָרֶז (שם ז') וְתַרְגּוּמוֹ וּמְטַלַּל בְּכִיּוּרֵי אַרְזָא. ד"א עמים הר יקראו עַל יְדֵי פְּרַקְמַטְיָא שֶׁל זְבוּלֻן תַּגָּרֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם בָּאִים אֶל אַרְצוֹ, וְהוּא עוֹמֵד עַל הַסְּפָר וְהֵם אוֹמְרִים הוֹאִיל וְנִצְטַעַרְנוּ עַד כָּאן נֵלֵךְ עַד יְרוּשָׁלַיִם וְנִרְאֶה מַה יִּרְאָתָהּ שֶׁל אֻמָּה זוֹ וּמָה מַעֲשֶׂיהָ, וְהֵם רוֹאִים כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים לֶאֱלוֹהַּ אֶחָד וְאוֹכְלִים מַאֲכָל אֶחָד – לְפִי שֶׁהַגּוֹיִם אֱלוֹהוֹ שֶׁל זֶה לֹא כֶּאֱלוֹהוֹ שֶׁל זֶה וּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה – וְהֵם אוֹמְרִים אֵין אֻמָּה כְּשֵׁרָה כָּזוֹ וּמִתְגַּיְּרִין שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק (ספרי): כי שפע ימים יינקו. זְבוּלֻן וְיִשָּׂשכָר הַיָּם נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן בְּשֶׁפַע: (כ) ברוך מרחיב גד. מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה תְּחוּמוֹ שֶׁל גָּד מַרְחִיב וְהוֹלֵךְ כְּלַפֵּי מִזְרָח (שם): כלביא שכן. לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ לַסְּפָר, לְפִיכָךְ נִמְשַׁל בַּאֲרָיוֹת, שֶׁכָּל הַסְּמוּכִים לַסְּפָר צְרִיכִים לִהְיוֹת גִּבּוֹרִים (שם): וטרף זרוע אף קדקד. הֲרוּגֵיהֶן הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אֶחָת: (כא) וירא ראשית לו. רָאָה לִטּוֹל לוֹ חֵלֶק בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהִיא רֵאשִׁית כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ: כי שם חלקת. כִּי יָדַע אֲשֶׁר שָׁם בְּנַחֲלָתוֹ חלקת שְׂדֵה קְבוּרַת מחקק, וְהוּא מֹשֶׁה (עי' ספרי; סוטה י"ג): ספון. אוֹתָהּ חֶלְקָה סְפוּנָה וּטְמוּנָה מִכָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (דב' ל"ד) וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ: ויתא גד ראשי עם. הֵם הָיוּ הוֹלְכִין לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ, לְפִי שֶׁהָיוּ

and his judgments with Israel. 22And of Dan he said, Dan *is* a lion's whelp: he shall leap from Bashan. 23And of Naphtali he said, O Naphtali, satisfied with favour, and full with the blessing of the Eternal: possess thou the west and the south. 24And of Asher he said, *Let* Asher *be* blessed among sons; let him be acceptable to his brethren, and let him dip his foot in oil. 25Thy *door*-locks *shall be* iron and copper; and as thy

רש"י

the god of one is not as the god of another, and the food of one is not as the food of another, so that they will say, "There is no nation as worthy as this". and they will therefore become proselytes to Judaism there, as it is said, "There shall they sacrifice sacrifices of righteousness" (Siphre). כי שפע ימים יינקו FOR OF THE ABUNDANCE OF THE SEAS SHALL THEY SUCK — "*they*" *means* Zebulun and Issachar; *for* the sea will give them wealth in abundance. **(20)** ברוך מרחיב גד BLESSED BE HE THAT ENLARGES GAD — this teaches us that Gad's territory extended far eastward[1]) (Siphre). כלביא שכן HE DWELLETH AS A LIONESS — Because he was near the border it therefore compares him to lions, for all who are near the border must be strong (that they may repulse attacks from neighbours[2]). וטרף זרוע אף קדקד TEARING THE ARM WITH THE CROWN OF THE HEAD — Those whom they slew could be easily recognised, because they used to cut off the head together with the arm at one blow. **(21)** וירא ראשית לו AND HE SAW THE FIRST PART FOR HIMSELF — *i. e.* he saw good to take for himself territory in the land of Sihon and Og, the subjugation of which was the beginning (ראשית) of the conquest of the Land, כי שם חלקת BECAUSE THERE WAS THE PORTION — *i. e.*, because he knew that there in his territory was the portion of the field where was the grave of the מחקק, THE LAWGIVER, viz., Moses[3]), ספון HIDDEN — *i. e.* that field was hidden and concealed from every creature, as it is said (XXXIV. 6) "And no man knoweth his burial place". ויתא AND HE CAME — *i. e.* Gad *came* ראשי עם AT THE HEAD OF THE PEOPLE — They (the men of Gad) marched before the armed men at the conquest of the Land, because they were mighty[4]), and thus does it state *that Joshua said to them*, (Josh. I. 14) "Ye shall pass armed before your brethren, etc.". צדקת ה' עשה HE DID THE RIGHTEOUSNESS OF THE LORD — because they proved true to their word and kept their promise to cross the Jordan *and to remain there* until they (the Israelites) had conquered it and divided it *amongst the tribes*. Another explanation: ויתא AND HE — the *Lawgiver*, Moses — CAME ראשי עם AT THE HEAD OF THE PEOPLE, צדקת ה' עשה HE DID THE RIGHTEOUSNESS OF THE LORD — This, *too*, is spoken of Moses (cf. Siphre). **(22)** דן גור אריה DAN IS A LION'S WHELP — He, too, lived close to the border, and therefore it compares him to a lion (Siphre). יזנק מן הבשן HE SHALL LEAP FROM BASHAN — *Understand this* as the Targum *has it:* ("His land drinketh of the rivers that flow from Bashan") — for the Jordan issued from his territory (ירדן = ירד דן, "It comes down from Dan") — from the cave of Pameas that is identical with Leshem which is in the territory of Dan (cf. Bech. 55a), as it is said, (Josh. XIX. 47) "And they called Leshem, Dan", but its spurting (זנוק) and gushing forth (the source of the river) was from Bashan[5]). *Another explanation is:* Just as a gush of water issues from one place and divides itself *afterwards* into two directions, similarly the tribe of Dan took a portion in two places: first they took in the northwest, Ekron and its adjoining parts, and this did not suffice them, so they came and fought against Leshem, which is Pameas. and is in the north-east, — because the Jordan issued from the cave of Pameas which is in the east of the land of Israel and goes from north to south and ends at the extremity of the Salt Sea which is in the east of Judah

NOTES

[1]) The territory of this tribe was on the Eastern side of Jordan, and could extend therefore only towards the East.

For Notes 2—5 see Appendix.

וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי כב וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר
אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן׃ כג וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי
שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה׃ ס
כד וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו
וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ׃ כה בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ

אונקלוס

עַם יִשְׂרָאֵל׃ כב וּלְדָן אֲמַר דָּן תַּקִּיף כְּגוּר אַרְיָוָן אַרְעֵהּ שָׁתְיָא מִן נַחֲלַיָּא דְּנָגְדָן
מִן מַתְנָן׃ כג וּלְנַפְתָּלִי אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעְרַב יָם
גְּנוֹסַר וְדָרוֹמָא יֵרַת׃ כד וּלְאָשֵׁר אֲמַר בְּרִיךְ מִבִּרְכַּת בְּנַיָּא אָשֵׁר יְהֵי רַעֲוָא
לַאֲחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין׃ כה תַּקִּיף כְּפַרְזְלָא וּנְחָשָׁא וּכְיוֹמֵי עוּלֵמוּתָךְ

רש״י

גִּבּוֹרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם וְגוֹ׳ (יהוש׳ א׳): צדקת ה׳ עשה. שֶׁהֶאֱמִינוּ דִּבְרֵיהֶם וְשָׁמְרוּ הַבְטָחָתָם לַעֲבוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן עַד שֶׁכָּבְשׁוּ וְחָלְקוּ; דָּ״אַ ויתא משה ראשי עם, צדקת ה׳ עשה עַל מֹשֶׁה אָמוּר (עי׳ ספרי): (כב) דן גור אריה. אַף הוּא הָיָה סָמוּךְ לַסְּפָר, לְפִיכָךְ מוֹשְׁלוֹ בַּאֲרָיוֹת (שם): יזנק מן הבשן. כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁהָיָה הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מֵחֶלְקוֹ מִמְּעָרַת פַּמְיָאס, וְהִיא לֶשֶׁם שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל דָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (יהוש׳ י״ט) וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן, וְזִנּוּקוֹ וְקִלּוּחוֹ מִן הַבָּשָׁן. דָּ״אַ מַה זִּנּוּק זֶה יוֹצֵא מִמָּקוֹם אֶחָד וְנֶחֱלָק לִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, כָּךְ שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן נָטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, תְּחִלָּה נָטְלוּ בִּצְפוֹנִית מַעֲרָבִית – עֶקְרוֹן וּסְבִיבוֹתֶיהָ – וְלֹא סִפְּקוּ לָהֶם, וּבָאוּ וְנִלְחֲמוּ עִם לֶשֶׁם שֶׁהִיא פַּמְיָאס, וְהִיא בִּצְפוֹנוֹת מִזְרָחִית – שֶׁהֲרֵי הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מִמְּעָרַת פַּמְיָאס וְהוּא בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבָא מֵהַצָּפוֹן לַדָּרוֹם, וְכָלֶה בִּקְצֵה יָם הַמֶּלַח שֶׁהוּא בְּמִזְרַח יְהוּדָה שֶׁנָּטַל בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיֵּצֵא גְּבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וְגוֹ׳ – יָצָא גְּבוּלָם מִכָּל אוֹתוֹ הָרֶוַח שֶׁהִתְחִילוּ לִנְחוֹל בּוֹ (ספרי): (כג) שבע רצון. שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ שְׂבֵעָה כָּל רְצוֹן יוֹשְׁבֶיהָ: ים ודרום ירשה. יָם כִּנֶּרֶת נָפְלָה בְחֶלְקוֹ, וְנָטַל מְלֹא חֶבֶל חֵרֶם בִּדְרוֹמָהּ, לִפְרוֹשׂ חֲרָמִים וּמִכְמוֹרוֹת (ב״ק פ״א): ירשה. לְשׁוֹן צִוּוּי, כְּמוֹ עֲלֵה רֵשׁ (דב׳ א׳), וְהַטַּעַם שֶׁלְּמַעְלָה בְּרֵי״שׁ מוֹכִיחַ, כְּמוֹ סְלַח, יְדַע, לְקַח, שְׁמַע, כְּשֶׁמּוֹסִיף בּוֹ ה״א יִהְיֶה הַטַּעַם לְמַעְלָה סְלָחָה, יְדָעָה, לְקָחָה, שְׁמָעָה, אַף כַּאן יְרָשָׁה לְשׁוֹן צִוּוּי, וּבְמָסוֹרֶת הַגְּדוֹלָה מְצִינוּ בְּאַלְפָא בֵּיתָא לְשׁוֹן צִוּוּי דְּטַעְמֵיהוֹן מִלְּעֵיל: (כד) ברוך מבנים אשר. רָאִיתִי בְּסִפְרֵי אֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּבָנִים כְּאָשֵׁר וְאֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד: יהי רצוי אחיו. שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה לְאֶחָיו בְּשֶׁמֶן אַנְפִּיקִינוֹן וּבְקַפְלָאוֹת, וְהֵם מְרַצִּין לוֹ בִּתְבוּאָה. דָּ״אַ יהי רצוי אחיו שֶׁהָיוּ בְנוֹתָיו נָאוֹת, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דבהי״א ז׳) הוּא אֲבִי בִרְזָיִת, שֶׁהָיוּ בְנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים הַנִּמְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן זַיִת: וטבל בשמן רגלו. שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ מוֹשֶׁכֶת שֶׁמֶן כְּמַעְיָן, וּמַעֲשֶׂה שֶׁנִּצְטָרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן, מִנּוּ לָהֶם פּוּלְמוּסְטוּס אֶחָד, כוּ׳ כִּדְאִיתָא בִּמְנָחוֹת (דף פ״ה): (כה) ברזל ונחשת מנעלך. עַכְשָׁו הוּא מְדַבֵּר כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ גִבּוֹרֵיהֶם יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַסְּפָר וְנוֹעֲלִים אוֹתָהּ שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הָאוֹיְבִים לִכָּנֵס בָּהּ, כְּאִלּוּ הִיא סְגוּרָה בְּמַנְעוּלִים וּבְרִיחִים שֶׁל בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת. דָּ״אַ ברזל ונחשת מנעלך – אַרְצְכֶם נְעוּלָה בֶּהָרִים שֶׁחוֹצְבִין מֵהֶם בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת, וְאַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר הָיְתָה מִנְעוּלָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (ספרי): וכימיך דבאך. וּכְיָמִים שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, שֶׁהֵן יְמֵי תְחִלָּתְךָ, יְמֵי נְעוּרֶיךָ, כֵּן יִהְיוּ יְמֵי זִקְנָתְךָ, שֶׁהֵם דּוֹאֲבִים זָבִים וּמִתְמוֹטְטִים. דָּ״אַ וכימיך דבאך כְּמִנְיַן יָמֶיךָ – כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – יִהְיֶה דָּבְאֲךָ, שֶׁכָּל הָאֲרָצוֹת

days, *so shall* thy strength *be.* 26 *There is* none like unto God, O
Jeshurun, *who* rideth upon the heaven in thy help, and in his excellency
on the sky. 27 The God of ancient times *is thy* refuge, and underneath
are the everlasting arms: and he shall drive away the enemy from before
thee; and shall say, Exterminate! 28 Israel dwelled in safety: the fountain
of Jacob is solitary upon a land of corn and must; also his heavens
shall drop down dew. 29 Happy *art* thou, O Israel: who *is* like unto
thee, O people saved by the Eternal, the shield of thy help, and who *is*
the sword of thy excellency! and thine enemies shall be found liars unto
thee; and thou shalt tread upon their high places.

34. 1 And Moses went up from the plains of Moab unto the

רש״י

who took *his territory* in the southern part of the Land of Israel[1]), as is set forth in the Book of Joshua, and that is *the meaning of* what is said, (Josh. XIX. 47) "And the border of the children of Dan went forth from them; for the children of Dan went up and fought against Leshem ... [and possessed it and dwelt therein]", *i. e.*, their border went forth from all that direction in which they first took their inheritance (Siphre). **(23)** שבע רצון [NAPHTALI IS] SATISFIED WITH DESIRE — *it means* that his land was full of everything that its inhabitants could desire. ים ודרום ירשה POSSESS THOU THE WEST (lit., the sea) AND THE SOUTH — The sea of Chinnereth fell to his portion and he received on its south a rope's length of fishing-coast for spreading out his nets and meshes (B. Kam. 81b; cf. Siphre). ירשה — *This word is* a form of the imperative, as *is the verb in* (I. 21), "Go up and take possession (רֵשׁ)". The accent that is penultimate, on the ר, proves this. Just as *in the case of the ordinary imperative forms of the verbs,* סלח, ידע, לקח, שמע, when one adds a ה *at the end* the accent will be penultimate, *viz.*, סלחה, ידעה, לקחה, שמעה, here also ירשה is an imperative form[2]). In the Massora Magna we find *it included* in an alphabetical register of imperative forms the accent of which is on the penultima. **(24)** ברוך מבנים אשר LET ASHER BE BLESSED AMONGST SONS (or, "on account of sons") — I have found in the Siphre the following: You will find none of the tribes who was so blessed with children as Asher, but I do not know how this was so[3]). יהי רצוי אחיו LET HIM BE ACCEPTED OF HIS BRETHREN — *and this was so* for he favoured (רצה) his brother-tribes with oil of unripe olives (used for anointing the body) and fine fruits, and they paid him (רצה) with grain. — Another

NOTES

For Notes 1—3 see Appendix.

דָּבְאֶֽךָ׃ כו אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ
וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים׃ ששי כז מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת
זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד׃
כח וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן
וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל׃ כט אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל
מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב
גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ
תִדְרֹךְ׃ ס שביעי לד א וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב

אונקלוס

תֻקְפָּךְ׃ כו לֵית אֱלָהָא כֶּאֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָא בְּסַעְדָּךְ וְתֻקְפֵּהּ בִּשְׁמֵי
שְׁמַיָּא׃ כז מְדוֹר אֱלָהָא דִי מִלְּקַדְמִין בְּמֵימְרֵהּ אִתְעֲבֵד עָלְמָא וְתָרֵיךְ מִקֳּדָמָךְ
סָנְאָה וַאֲמַר שֵׁיצִי׃ כח וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל לְרֻחְצָן בִּלְחוֹדוֹהִי כְּעֵין בִּרְכְתָא דְּבָרְכִנּוּן
יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן לַאֲרַע עֲבַד עֲבוּר וַחֲמַר אַף שְׁמַיָּא דְעִלָּוֵיהוֹן יְשַׁמְשׁוּן בְּטַלָּא׃
כט טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל לֵית דִּכְוָתָךְ עַמָּא דְפֻרְקָנֵהּ (מִן) קֳדָם יְיָ תְּקִיף בְּסַעְדָּךְ וּדְמִן
קֳדָמוֹהִי נִצְחָן גִּבַּרְוָתָךְ וִיכַדְּבוּן סָנְאָךְ לָךְ וְאַתְּ עַל פְּרִיקַת צַוְּרֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרוֹךְ׃
א וּסְלֵיק מֹשֶׁה מִמֵּישְׁרָא דְמוֹאָב לְטוּרָא דִנְבוֹ רֵישׁ רָמָתָא דִי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ

רש"י

יִהְיוּ דוֹבְאוֹת כֶּסֶף וְזָהָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁתְּהֵא מְבֹרֶכֶת בְּפֵרוֹת וְכָל הָאֲרָצוֹת מִתְפַּרְנְסוֹת הֵימֶנָּה וּמַמְשִׁיכוֹת לָהּ כַּסְפָּם וּזְהָבָם, אשקו"רנט, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב כָּלֶה מֵהֶם שֶׁהֵן מְזִיבוֹת אוֹתוֹ לְאַרְצְכֶם: (כו) אין כאל ישרון. דַּע לְךָ יְשֻׁרוּן שֶׁאֵין כָּאֵל בְּכָל אֱלֹהֵי הָעַמִּים וְלֹא בְצוּרְךָ צוּרָם: רכב שמים. הוּא אוֹתוֹ אֱלוֹהַּ שֶׁבְּעֶזְרֶךָ ובגאותו הוּא רוֹכֵב שחקים: (כז) מענה אלהי קדם. לְמָעוֹן הֵם הַשְּׁחָקִים לֶאֱלֹהֵי קֶדֶם, שֶׁקָּדַם לְכָל אֱלֹהִים וּבֵרַר לוֹ שְׁחָקִים לְשִׁבְתּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ, וּמִתַּחַת מְעוֹנָתוֹ כָּל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ שׁוֹכְנִים: זרעת עולם. סִיחוֹן וְעוֹג וּמַלְכֵי כְנַעַן שֶׁהָיוּ תָקְפּוֹ וּגְבוּרָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפִיכָךְ עַל כָּרְחָם יֶחֶרְדוּ וְיָזוּעוּ וְכֹחָם חָלַשׁ מִפָּנָיו, לְעוֹלָם אֵימַת הַגָּבוֹהַּ עַל הַנָּמוּךְ, וְהוּא שֶׁהַכֹּחַ וְהַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ בְּעֶזְרֶךָ: ויגרש מפניך אויב. ויאמר לְךָ השמד אוֹתָם: מענה. כָּל תֵּיבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ"ד בִּתְחִלָּתָהּ הִטִּיל לָהּ הֵ"א בְּסוֹפָהּ (יב' י"ג): (כח) בטח בדד. כָּל יָחִיד וְיָחִיד אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מְפֻזָּרִין וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְאַסֵּף וְלֵישֵׁב יַחַד מִפְּנֵי הָאוֹיֵב: עין יעקב. כְּמוֹ וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח (במ' י"א) כְּעֵין הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָם יַעֲקֹב, לֹא כְּבָדָד שֶׁאָמַר יִרְמְיָה בָּדָד יָשַׁבְתִּי (יר' ט"ו), אֶלָּא כְּעֵין הַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחָם יַעֲקֹב (בר' מ"ח) וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם (עי' ספרי): יערפו. יִטְּפוּ: אף שמיו יערפו טל. אַף בִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק נוֹסֶפֶת עַל בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ': (כט) אשריך ישראל. לְאַחַר שֶׁפֵּרַט לָהֶם הַבְּרָכוֹת, אָמַר לָהֶם מַה לִּי לִפְרוֹט לָכֶם כָּל דָּבָר? הַכֹּל שֶׁלָּכֶם: אשריך, מי כמוך, תְּשׁוּעָתְךָ בַּה', אֲשֶׁר הוּא מגן עזרך וחרב גאותך: ויכחשו איביך לך. כְּגוֹן הַגִּבְעוֹנִים שֶׁאָמְרוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ עֲבָדֶיךָ וְגוֹ' (יהוש' ט'): ואתה על במותימו תדרך. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר שִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה (שם י'):

רש"י

of themselves they must tremble and quake, and their power prove frail in His presence, for always the fear of the one above falls upon him below, so that He, *being above,* to Whom therefore belong strength and power, is thy help. ויגרש מפניך אויב AND HE DROVE OUT THE ENEMY FROM BEFORE THEE, ויאמר AND HE SAID to thee השמד DESTROY them! מענה — Every word that requires ל at its beginning, place (you may place) a ה at its end *instead* (Jeb. 13b)[1]. בטח בדד [THEREFORE ISRAEL DWELT] IN SAFETY, ALONE — *This means,* every individual *dwelling* "each under his vine and under his fig-tree" (בטח; cf. 1 Kings V. 5 where the words Rashi quotes are preceded by לבטח), separated one from another (בדד, "alone"), because *after the enemy was driven out, as stated in the preceding verse,* they had no need to come together and to dwell in company on account of the enemy. עין יעקב — *The word* עין *has* the same meaning *here* as *in* (Num. XI. 7) "And its appearance (עינו) was as the appearance (עין) of Bdellium" (i. e., the word עין is used as a term of comparison, "as", "like"). *The meaning is: And Israel dwelt alone,* conformably to the blessing with which Jacob blessed them (cf. Targum); not like the בדד which Jeremiah used, (Jer. XV. 17), *viz.,* "I sat alone (בדד) [because of thy hand, for thou hast filled me with Thy indignation]", but conformably to the assurance which Jacob gave them, (Gen. XLVIII. 20) "And God shall be with you, and bring you back to the land of your fathers" (cf. Siphre)[2]. יערפו *means* THEY WILL DRIP. אף שמיו יערפו טל ALSO HIS HEAVENS SHALL DRIP DEW — Also Isaac's blessing will be added to Jacob's blessing: "And God shall give thee of the dew of heaven, etc." (Gen. XXVII. 28). **(29)** אשריך ישראל HAPPY ART THOU, O ISRAEL — After he had recited unto them all these blessings in detail, he said to them, "Why should I detail everything to you? Everything is yours: אשריך ... מי כמוך HAPPY ART THOU! ... WHO IS LIKE UNTO THEE! Thy help is in God (נושע בה'), Who is מגן עזרך THE SHIELD OF THY HELP and חרב גאותך THE SWORD OF THY EXCELLENCY; ויכחשו איביך לך AND THY ENEMIES SHALL DENY THEMSELVES AS SUCH UNTO THEE, e. g., the Gibeonites who said, (Joshua IX. 9) "Thy servants have come from a far land, etc." ואתה על במותימו תדרך AND THOU SHALT TREAD UPON THEIR HIGH PLACES, just as it is said, (ib. X. 24) "Put your feet upon the necks of these kings" (cf. Onkelos).

NOTES

1) This rule as formulated in the Talmud refers only to the locative ל, as in מצרימה which is equivalent to למצרים, "to Egypt". Here Rashi applies it to the ל such as we find in XXVIII. 9: יקימך ... לעם, "He will establish thee as a people". According to him, a verb has to be supplied: "And in His majesty He rides upon the skies, which He chose as a dwelling place, etc.". The ה suffix of this character is usually toneless, the preceding syllable being accented, whilst here it has the tone. The singular form מענה as the equivalent of מעון occurs in Amos III. 4, and Ps. LXXVI. 3. Rashi appears to have been driven to this explanation of the ה in order to connect מענה with the preceding שחקים.

2) See Appendix.

רש"י

explanation of יהי רצוי אחיו HE WILL BE ACCEPTABLE TO HIS BRETHREN — *this was so* because his daughters were beautiful (and were much sought in marriage), and this is what is stated in Chronicles (1 VII. 31) ["The sons of Asher . . . Malchiel] who was the father of ברזית", *which is explained to mean:* that his daughters were married to High Priests and Kings who were anointed with olive oil (זית) (Gen. R. 71; cf. Rashi on this verse). וטבל בשמן רגלו AND LET HIM DIP HIS FOOT IN OIL — *it means* that his land flowed with oil as a fountain: once it happened that the people of Laodicia were in need of oil; they appointed an agent (to purchase a large quantity and were able to do so only at a city of Asher; see Rashi on Gen. XLIX. 20), as it is related in Menachoth (85b). **(25)** ברזל ונחשת מנעלך THY LOCKS SHALL BE IRON AND COPPER — He is now addressing all Israel: *This prophecy was fulfilled* because their mighty men used to dwell in the border cities and, *as it were,* locked it (the country) so that the enemy should not be able to invade it, as though it were closely shut by locks and bars of iron and copper. Another explanation of ברזל ונחשת מנעלך: your land is locked in (surrounded) by mountains from which iron and copper is hewn, and the country of Asher was the "lock" of the Land of Israel (Siphre). וכימיך דבאך AND AS THY DAYS SO SHALL BE דבאך — *i.e.* and as the days that are thy best, — that is, the days of thy beginning, the days of thy youth, so shall be the days of thy old age, which דואבים, *i.e.* which flow away and decline (דבאך therefore means: the period of thy decline). Another explanation of וכימיך דבאך: as the number of thy days — all the days when thou didst perform the will of the Omnipresent, — shall be דבאך, thy flowing, *i.e.*, referring to the fact that all countries will make gold and silver f l o w into the land of Israel, because it will be blessed with fruits, and all countries will take their supply *of fruit* from it and will, *in payment,* pour into it their silver and gold; askorant *in O. F.: thus* their silver and gold will come to an end, because they will pour it into your land. **(26)** אין כאל ישרון THERE IS NONE LIKE GOD, O JESHURUN — Know, O Israel, that there is none like God amongst all the gods of the peoples, and that their rock is not as thy Rock. רכב שמים — *The meaning is:* A RIDER UPON THE HEAVEN is the God who is thy help, ובגאותו שחקים AND IN HIS MAJESTY HE RIDES UPON THE SKIES[1]). **(27)** מענה אלהי קדם A DWELLING PLACE FOR THE ANCIENT GOD (This must be connected with the preceding): — The skies serve as a dwelling place for the ancient God, *i.e. the God* Who pre-existed (קדם) all gods, for He selected the skies as His residence and dwelling place[2]), ומתחת AND BENEATH His dwelling place, all the mighty men (men of strong arm, זרוע) dwell. זרעת עולם THE ARMS OF THE WORLD *are men such as* Sihon and Og and the kings of Canaan who were the strength and might of the world. Therefore, *since they are b e n e a t h God's dwelling place,* in spite

NOTES

[1]) See Appendix.

[2]) The translation therefore is: And in His majesty He rides upon the skies which He chose as a dwelling place for the Eternal God.

mountain of Nebo, to the top of Pisgah, that *is* over against Jericho.
And the Eternal shewed him all the land of Gilead, unto Dan. [2]And
all Naphtali, and the land of Ephraim, and Manasseh, and all the land
of Judah, unto the hindmost sea. [3]And the south, and the district, the
deep valley of Jericho, the city of palm trees, unto Zoar. [4]And
the Eternal said unto him, This *is* the land which I sware unto
Abraham, unto Isaac, and unto Jacob, saying, I will give it unto thy
seed: I have caused thee to see *it* with thine eyes, but thou shalt not
pass over thither. [5]So Moses the servant of the Eternal died there in
the land of Moab, according to the word of the Eternal. [6]And he buried

רש"י

34. (1) מערבת מואב אל הר נבו [AND MOSES WENT UP] FROM THE PLAINS OF MOAB TO MOUNT NEBO — There were several gradients *leading from the plain to the summit,* but Moses covered them in one step[1]) (Sota 13b). את כל הארץ [AND THE LORD SHOWED HIM] ALL THE LAND — He showed him all the land of Israel in its prosperity and the oppressors who in future time would oppress it. עד דן UNTO DAN — He showed him the children of Dan practising idolatry, as it is said, (Judg. XVIII. 30) "And the sons of Dan erected the graven image for themselves"; and He showed him *also* Samson who would in the future issue from him (Dan) as a deliverer (Siphre). **(2)** ואת כל נפתלי AND ALL NAPHTALI — He showed him his land *both* in its prosperity and in its ruin; and He showed him *also* Deborah and Barak of Kadesh-Naphtali warring with Sisera and his armies. ואת ארץ אפרים ומנשה AND THE LAND OF EPHRAIM AND MANASSEH — He showed him their land in its prosperity and in its ruin; and He showed him *also* Joshua who descended from Ephraim warring with the kings of Canaan, and Gideon who descended from Manasseh warring with Midian and Amalek. ואת כל ארץ יהודה AND ALL THE LAND OF JUDAH, in its prosperity and in its ruin; and He showed him *also* the kings of the house of Judah and their victories. ועד הים האחרון UNTO THE UTTERMOSR SEA — *i.e.*, the west country, in its properity and its ruin. — Another explanation: Read *this as though it did* not *state* הים האחרון but היום האחרון [UNTO] THE LATEST DAY — The Holy One, blessed be He, showed him all that would in future happen to Israel unto *the latest day* when the dead will again live (Siphre). **(3)** ואת הנגב *means* THE SOUTH COUNTRY. — Another explanation is, *that it refers to* the cave of Machpelah (which was in the Negeb), as it is said, (Num. XIII. 22) "And they went up to the south country, and came to Hebron" (where this cave was situated). ואת הככר AND THE PLAIN — He showed him Solomon casting the vessels of the Temple, as it is said, (1 Kings VII. 46) "In the plain (ככר) of the Jordan did the king cast them in the thick clay" (Siphre). **(4)** לאמר לזרעך אתננה הראיתיך TO SAY, TO THY SEED WILL I GIVE IT, I HAVE LET THEE SEE IT, *i.e.* in order that thou mayest go and say to Abraham, to Isaac and to Jacob: The oath which the Holy One, blessed be He, swore to you — that *oath* He hath fulfilled. This is the *force of* לאמר, "to say it", *viz., that thou mayest say it* — for that reason have I let thee see it. But it is a decree from Me that שמה לא תעבר THITHER THOU SHALT NOT PASS OVER; for were this not so, I would keep you alive *even* until you saw them planted and settled in it, and you would *then* go and tell them (the patriarchs). **(5)** וימת שם משה AND MOSES DIED THERE — Is it possible that Moses died, and *then* wrote: "And Moses died there"? But, thus far did Moses write, from here and onward Joshua wrote. Rabbi Meir said: But is it possible that the Book of the Torah would be short of anything at all, and yet it would state *before the account of Moses' death was written in it,* (XXXI. 26) "Take this book of the Torah"? But the Holy One, blessed be He, dictated this, and

NOTES

1) See Appendix.

אֶל־הַ֣ר נְב֔וֹ רֹ֚אשׁ הַפִּסְגָּ֔ה אֲשֶׁ֖ר עַל־פְּנֵ֣י יְרֵח֑וֹ
וַיַּרְאֵ֨הוּ יְהוָ֧ה אֶת־כָּל־הָאָ֛רֶץ אֶת־הַגִּלְעָ֖ד עַד־דָּֽן׃
ב וְאֵת֙ כָּל־נַפְתָּלִ֔י וְאֶת־אֶ֥רֶץ אֶפְרַ֖יִם וּמְנַשֶּׁ֑ה וְאֵת֙
כָּל־אֶ֣רֶץ יְהוּדָ֔ה עַ֖ד הַיָּ֥ם הָאַחֲרֽוֹן׃ ג וְאֶת־הַנֶּ֗גֶב
וְאֶת־הַכִּכָּ֞ר בִּקְעַ֧ת יְרֵח֛וֹ עִ֥יר הַתְּמָרִ֖ים עַד־צֹֽעַר׃
ד וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֵלָ֗יו זֹ֤את הָאָ֨רֶץ֙ אֲשֶׁ֣ר נִשְׁבַּ֡עְתִּי
לְאַבְרָהָם֩ לְיִצְחָ֨ק וּֽלְיַעֲקֹ֜ב לֵאמֹ֗ר לְזַרְעֲךָ֖ אֶתְּנֶ֑נָּה
הֶרְאִיתִ֣יךָ בְעֵינֶ֔יךָ וְשָׁ֖מָּה לֹ֥א תַעֲבֹֽר׃ ה וַיָּ֨מָת שָׁ֜ם
מֹשֶׁ֧ה עֶֽבֶד־יְהוָ֛ה בְּאֶ֥רֶץ מוֹאָ֖ב עַל־פִּ֥י יְהוָֽה׃ ו וַיִּקְבֹּ֨ר

אונקלוס

וְאַחְזְיֵיהּ יְיָ יָת כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן׃
ב וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת אַרְעָא דְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְיָת כָּל אַרְעָא דִיהוּדָה עַד יַמָּא מַעְרְבָא׃
ג וְיָת דָּרוֹמָא וְיָת מֵישְׁרָא בִּקְעֲתָא דִירֵחוֹ קַרְתָּא דְדִקְלַיָּא עַד צֹעַר׃
ד וַאֲמַר יְיָ לֵהּ דָּא אַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָךְ אֶתְּנִנַּהּ אַחֲזִיתָךְ בְּעֵינָךְ וּלְתַמָּן לָא תִעְבַּר׃
ה וּמִית תַּמָּן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּאַרְעָא דְמוֹאָב עַל מֵימְרָא דַיְיָ׃
ו וּקְבַר

רש״י

לד (א) מערבת מואב אל הר נבו. כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ וּפְסָעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת (סוטה י״ג): את כל הארץ. הֶרְאָהוּ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁלְוָתָהּ וְהַמְּצִיקִין הָעֲתִידִים לִהְיוֹת מְצִיקִין לָהּ: עד דן. הֶרְאָהוּ בְּנֵי דָן עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופ׳ י״ח) וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפָּסֶל, וְהֶרְאָהוּ שִׁמְשׁוֹן שֶׁעָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ לְמוֹשִׁיעַ: (ב) ואת כל נפתלי. הֶרְאָהוּ אַרְצוֹ בְּשַׁלְוָתָהּ וְחֻרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ דְבוֹרָה וּבָרָק מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי נִלְחָמִים עִם סִיסְרָא וְחַיָּלוֹתָיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הֶרְאָהוּ אַרְצָם בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֻרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ נִלְחָם עִם מַלְכֵי כְנַעַן שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם, וְגִדְעוֹן שֶׁבָּא מִמְּנַשֶּׁה נִלְחָם עִם מִדְיָן וַעֲמָלֵק: ואת כל ארץ יהודה. בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֻרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְנִצְחוֹנָם: עד הים האחרון. אֶרֶץ הַמַּעֲרָב בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֻרְבָּנָהּ; דָּ״אַ אַל תִּקְרֵי הַיָּם הָאַחֲרוֹן אֶלָּא הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן, הֶרְאָהוּ הַקָּבָּ״ה כָּל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁעֲתִידִין לֶאֱרֹעַ לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים (ספרי): (ג) ואת הנגב. אֶרֶץ הַדָּרוֹם. דָּ״אַ מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן (במ׳ י״ג): ואת הככר. הֶרְאָהוּ שְׁלֹמֹה יוֹצֵק כְּלֵי בֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (מ״א ז׳) בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה (ספרי): (ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתיך. כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ וְתֹאמַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לָכֶם הַקָּבָּ״ה קִיְּמָהּ. וְזֶהוּ לֵאמֹר, לְכַךְ הֶרְאִיתִיהָ לְךָ, אֲבָל גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי שֶׁשָּׁמָּה לֹא תעבר, שֶׁאִלּוּלֵי כַךְ הָיִיתִי מְקַיֶּמְךָ עַד שֶׁתִּרְאֶה אוֹתָם נְטוּעִים וּקְבוּעִים בָּהּ וְתֵלֵךְ וְתַגִּיד לָהֶם: (ה) וימת שם משה. אֶפְשָׁר מֹשֶׁה מֵת וְכָתַב וימת שם משה? אֶלָּא עַד כָּאן כָּתַב מֹשֶׁה, מִכָּאן וְאֵילָךְ כָּתַב יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אֶפְשָׁר סֵפֶר הַתּוֹרָה חָסֵר כְּלוּם וְהוּא אוֹמֵר לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה? אֶלָּא הַקָּבָּ״ה אוֹמֵר וּמֹשֶׁה כוֹתֵב בְּדֶמַע (ספרי; ב״ב ט״ו,

him in the glen in the land of Moab, over against Beth-peor: but no man knoweth of his sepulchre unto this day. 7And Moses *was* an hundred and twenty years old when he died: his eye was not dim, nor his natural force abated. 8And the children of Israel wept for Moses in the plains of Moab thirty days: so the days of weeping *and* mourning for Moses were completed. 9And Joshua the son of Nun was full of the spirit of wisdom; for Moses had laid his hands upon him: and the children of Israel hearkened unto him, and did as the Eternal commanded Moses. 10And there arose not a prophet since in Israel like unto Moses, whom the Eternal knew face to face. 11In all the signs

רש"י

Moses wrote it in tears (Siphre; B. Bath. 15a, Menach. 30a). על פי ה' BY THE COMMAND (lit., MOUTH) OF THE LORD — by the *Divine* kiss (M. Kat. 28a; cf. Rashi on Num. XX. 1). **(6)** ויקבר אתו AND HE BURIED HIM — *i. e.* The Holy One, blessed be He, in His glory, *buried him*. R. Ishmael, however, said, *It means:* "He buried himself". This (the word אתו) is one of the three *cases of* את *with a pronominal suffix* which R. Ishmael explained thus (as being reflexive and not accusative pronouns). Similar to it is, (Num. VI. 13; see Rashi thereon) "On the day when his naziritehood is fulfilled, he shall bring אתו", *i. e.* he shall bring (present) himself. Similar to it is, (Lev. XXII. 16) "And they will burden אותם with iniquity of trespass". But did others burden them (the priests) *with that iniquity?* But *the meaning is that* they burdened themselves. מול בית פעור OPPOSITE BETH PEOR — His grave was in readiness there ever since the six days of Creation, to atone for the incident regarding Peor (see Num. XXV.) (Sota 14a). This (Moses' grave) was one of the things that were created "between the twilights" on the even of the Sabbath *in the week of the Creation* (Aboth V. 6; Pes. 54a). **(7)** לא כהתה עינו HIS EYE WAS NOT DIM — even after he had died[1]). ולא נס לחו *means, nor did* the life-sap that was in him depart: decomposition had no power over him (had no effect on his body), and the appearance of his face had not changed[2]). **(8)** בני ישראל THE CHILDREN OF ISRAEL [WEPT] — *i. e.*, the men; but regarding Aaron, — because he pursued peace, and made peace between a man and his fellow, and between a woman and her husband, it is stated, (Num. XX. 29) "The whole house of Israel [wept for him]" — the men and the women (Pirke d'R. Eliezer Ch. 17). **(10)** אשר ידעו ה' פנים אל פנים WHOM THE LORD KNEW FACE TO FACE — *this means:* that he was familiar with Him and used to speak with Him at any time he desired, just as it is stated *that Moses said*, (Ex. XXXII. 30), "And now I will ascend to the Lord"; (Num. IX. 8) "Stay and I will hearken what God

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

אֹתוֹ בַגַּיְ בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע
אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ז וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס
לֵחֹה: ח וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב
שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה: ט וִיהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו
עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: י וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל
כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים: יא לְכָל־
הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ:

אונקלוס

יָתֵהּ בְּחֵילָתָא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת קְבוּרְתֵּהּ עַד
יוֹמָא הָדֵין: ז וּמשֶׁה בַּר מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין כַּד מִית לָא כְהָן עֵינוֹהִי וְלָא שְׁנָא
זִיו יְקָרָא דְאַפּוֹהִי: ח וּבְכוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת משֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב תְּלָתִין יוֹמִין
וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי בְכִיתָא אֶבְלָא דְמשֶׁה: ט וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְלֵי רוּחַ חָכְמְתָא אֲרֵי
סְמַךְ משֶׁה יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּ כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ
יָת משֶׁה: י וְלָא קָם נְבִיָּא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמשֶׁה דִּי אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ אַפִּין בְּאַפִּין:

רש"י

מני לי): על פי ה'. בִּנְשִׁיקָה: (ו) ויקבר אתו הַקָּבָּ"ה בִּכְבוֹדוֹ, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר הוּא
קָבַר אֶת עַצְמוֹ, וְזֶהוּ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֶתִין שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן. כַּיּוֹצֵא בוֹ בְּיוֹם
מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ (במ' ו') – הוּא מֵבִיא אֶת עַצְמוֹ. כַּיּוֹצֵא בוֹ וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֹן
אַשְׁמָה (ויק' כ"ב) וְכִי אֲחֵרִים מַשִּׂיאִין אוֹתָם? אֶלָּא הֵם מַשִּׂיאִים אֶת עַצְמָם: מול בית
פעור. קִבְרוֹ הָיָה מוּכָן שָׁם מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה פְעוֹר, וְזֶה אֶחָד מִן
הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת (אבות פ"ד; פס' נ"ד): (ז) לא כהתה עינו:
אַף מִשֶּׁמֵּת: לא נס לחה. לַחְלוּחִית שֶׁבּוֹ, לֹא שָׁלַט בּוֹ רִקָּבוֹן וְלֹא נֶהְפַּךְ תֹּאַר פָּנָיו:
(ח) בני ישראל. הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה רוֹדֵף שָׁלוֹם וְנוֹתֵן שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ
לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְבַעְלָהּ נֶאֱמַר כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת (פרדר"א פי"ז):
(י) אשר ידעו ה' פנים אל פנים. שֶׁהָיָה לִבּוֹ גַס בּוֹ וּמְדַבֵּר אֵלָיו בְּכָל עֵת שֶׁרוֹצֶה, כְּעִנְיָן
שֶׁנֶּאֱמַר וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה' (שמ' ל"ב), עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה לָכֶם (במ' ט'):

and the wonders, which the Eternal sent him to do in the land of
Egypt to Pharaoh, and to all his servants, and to all his land. 12And
in all that strong hand, and in all that great terribleness which Moses
shewed before the eyes of all Israel.

רש״י

will command regarding you". **(12)** ולכל היד החזקה AND IN ALL THAT STRONG HAND — *this refers to the fact* that he received the Torah that was on the Tablets, in his hands[1]). ולכל המורא הגדול AND IN ALL THAT GREAT TERRIBLENESS — the miracles and mighty deeds that were *wrought* in the great and terrible wilderness (cf. Siphre). לעיני כל ישראל [WHICH MOSES SHOWED] BEFORE THE EYES OF ALL ISRAEL — *This refers to the fact* that his heart inspired him to shatter the Tablets before their eyes, as it is said, (IX. 17) "And I brake them before your eyes", and the opinion of the Holy One, blessed be He, *regarding this action* agreed with his opinion, as it is stated *that God said of the Tablets*, (Ex. XXXIV. 1) אשר שברת May thy strength be fitting (יישר; an expression of thanks and congratulation) because thou hast broken *them*[2]) (Jeb. 62a; Sabb. 87a).

חזק

NOTES

For Notes 1—2 see Appendix.

יב וּלְכֹל֙ הַיָּ֣ד הַחֲזָקָ֔ה וּלְכֹ֖ל הַמּוֹרָ֣א הַגָּד֑וֹל אֲשֶׁר֙
עָשָׂ֣ה מֹשֶׁ֔ה לְעֵינֵ֖י כָּל־יִשְׂרָאֵֽל׃

חזק

ומפטירין ויהי אחרי מות משה ביהושע א׳. מ״א סימן גאולל.

אונקלוס

יא לְכָל אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא דִּי שַׁלְחֵהּ יְיָ לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל
עַבְדוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ׃ יב וּלְכֹל יְדָא תַקִּיפָא וּלְכֹל חֶזְוָנָא רַבָּא דִּי עֲבַד מֹשֶׁה
לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל׃ חזק

רש״י

(יב) ולכל היד החזקה. שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בַּלּוּחוֹת בְּיָדָיו׃ ולכל המורא הגדול. נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁבַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא (ע״י ספרי)׃ לעיני כל ישראל. שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם (דב׳ ט׳) וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ (שמ׳ ל״ד) — יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ׃ חזק.

APPENDIX

PAGE 2

1) Since Moses proposed to rebuke them for all the sins they had committed at various places in which they encamped, it would have thrown great discredit on Israel had he recited so large a number of their delinquencies at length. He therefore contented himself with mentioning those places the names of which themselves formed an allusion to their sins. The translation of the verse according to Rashi is: These are the words of reproof which Moses addressed to Israel on the bank of the Jordan: they were concerning the wilderness, and concerning the plain, etc. The ב in במדבר and בערבה has the meaning of "on account of", "regarding".

2) In Siphre the reading is: ולא הייתם משיבים לו דבר כך וכך אם היינו וכו'. It is evident from another passage in Siphre, quoted by Rashi in his comment on XXXII. 48, that the phrase כך וכך is used as an oath. In Deut. R. V. 15, the expression is בכך וכך, which may have been Rashi's reading here. The words כך וכך are an abbreviated form of an imprecation: may thus and thus happen to me! With it may be compared the Biblical form: כה יעשה אלהים וכה יוסיף (1 Sam. III. 17) and its several variants in other passages. In all probability the phrase כך וכך is only an abbreviated form of this imprecation, being equivalent to כה ... וכה. Here the meaning is: You did not say a single word in reply! We swear that had we been there, etc. Since, however, all editions of Rashi have here the reading מכך וכך we have connected these words with what precedes and have translated accordingly.

3) In Arachin 15a it is stated that when the Israelites left the Red Sea they expressed their fear that the Egyptians too would leave it on another part of the shore and again pursue them (see Rashi on Ex. XIV. 30). This is the murmuring referred to here as having taken place at the Red Sea. The text cited to prove that they murmured after they left the Sea must therefore be translated as we have given it.

4) See our Note in the Appendix to Numbers on p. 191. To this we may add that there is another idiom containing mention of "plaster" with a similar sense as תפלו דברים viz., הטיח דברים. We may compare our phrase "to throw mud at a thing". The meaning would then be: they calumniated the manna.

PAGE 3

1) The Talmud, Taanith 29a, shows that the spies returned with the evil report regarding the land on the eighth day of Ab. Forty days, the period they took to spy out the land, from that date brings us back to the 29th day of Sivan, the forty days comprising two days in Sivan, the thirty in Tammuz (for the Talmud assumes that this month had that number of days) and nine in Ab. Cf., however, Tosaphot ד"ה אמר אביי, where the 30th of Sivan is counted as the first of the 40 days, the 29th, when Moses sent them on their expedition, not being reckoned. This is based upon the reading אותו היום ערב תשעה באב היה, whereas the correct reading is that of the עין יעקב which is: אותו לילה ליל תשעה באב היה, for the night when the people wept was that which followed the day of their return.

2) For the meaning of לבט as Rashi understands it, cf. Rashi on Hos. IV. 14.

3) The third reason given in Siphre is: that the person rebuked should harbour no ill-feeling against him who remonstrates with him, for one is not likely to do this in the case of a man on his death-bed. As regards the fourth reason, there are different readings in Siphre. In all likelihood, however, Siphre gives no fourth reason after the third, it having already stated one in reference to Reuben, that if, long before his death, a father reproves his son, the latter might leave him and betake himself to evil ways. Siphre, as given by Malbim, actually has this as the last reason: ושלא יניחו וילך, but there appears to be no MS. authority for this. The reading in Pesikta Zutarti: וכדי שיפרוש ממנו בשלום should probably read כדי and not וכדי, and is explanatory of the second reason, ולא יהא בלבו עליו, the meaning being: that he should harbour no ill-feeling against him so that then the dying man will depart from his son in peace. Had that

Note 4) on Numbers XXVII. 16, has: איש על העדה, שיהא . . . חתיכה ופסיפס. Exactly what חתיכה means in this connection is not quite clear, and S. Klein in his מאמרים שונים לחקירת הארץ p. 31 corrects this to חתיכת פסיפס. Siphre on Num. XI. 16 has אספה לי שבעים איש — שיהו . . . וותיקים וכסיפים. Here, too, the last word should read פסיפסים. Yalkut has שיהו בעלי כ ש פ י ם! It should be noted that all these passages are comments on a Biblical text containing the word איש or אנשים. referring to a judge or religious leader. Cf. Klein ib., where he deals at length with the meaning of פסיפס.

[2]) The text is unsettled. Yalkut compares the חכם to the שולחני עני, and the נבון to the שולחני עשיר. The meaning of the comparison, however, is quite clear: the חכם can grasp what is told him, but cannot think a matter out for himself; the נבון is a מבין דבר מתוך דבר, he can puzzle out a matter, and is an original thinker, not dependent upon what has been taught him by others.

[3]) Neither Siphre, Deut. Rab. nor Yalkut on Ezek. III. 17 have חסר י, and, as a matter of fact, the word is not defective in the Biblical text. Chazkuni mentions that some editions have חסר א', but holds that this is incorrect. Heidenheim states that he found this reading in a MS. and defends it. According to him, the דרוש takes ואשימם as equivalent to וְאַאְשִׁימֵם from the root אשם ("to transgress", the א of the root coalescing with that of the pronominal prefix, as we find in וָעְשִׁיר (Zech. XI. 5). The meaning would then be: And I will place the transgression on them, viz., on their heads. Perhaps it would be better to take it as follows: And I will place the transgression on them, as your heads, — (the prefix in בראשיכם being the Beth essentiae). The דרוש certainly appears to take the word in the sense of "leaders" as in v. 15, for it speaks of דייניהם and the phrase בראשי דייניהם means no more than בראשיכם "on your leaders", as in the phrase "the sin be upon your head". This presupposes that the reading in Rashi is correct and the word must be read as וַאֲשָׁמָם, the translation being: "and their transgression will be upon your leaders". This, however, gives a wrong sense for Moses is addressing the whole people, and what is required is: "And y o u r transgression will be upon your leaders". We may obtain the required implication if we take the suffix in וַאֲשָׁמָם as referring to שבטיכם immediately preceding, when the meaning would be: and their transgression (that of the tribes = אשמותיהם של ישראל) will be on your leaders (Suggestion of Dr. Jacob Levy of Berlin).

[4]) Rashi, as often, quotes the Siphre in an abbreviated form whereby the connection between דיינין הרבה and אם אין מכירנו becomes somewhat loose. The full reading in Siphre, as quoted by Hoffmann, in his מדרש תנאים, is: אם לאו אני, בני, אם לא בני, בן בני ואנו מוליכין להן דורונות. If m a n y judges are appointed, there is always the possibility of my son or grandson being amongst them and I shall then have a friend at court; and if no relative of mine is appointed, I can send gifts to the judges and so purchase their favour. Yalkut I. 802 has a similar reading.

[6]) It is somewhat difficult to discover s e v e n qualifications in Jethro's words (Ex. XVIII. 21). In Deut. Rab. on this passage, it is stated that judges must possess seven qualifications and it enumerates them as follows: those possessed by the classes of men referred to here, חכמים, נבונים, ידועים and those possessed by men whom Jethro described, יראי אלהים, אנשי אמת, שונאי בצע. Rashi and Siphre, however, find four qualifications in Moses' words חכמים, נבונים, ידועים, (i. e. צדיקים) אנשים and Siphre probably takes אנשי חיל in Exodus as a general description designating men of worth (for it states there only that „Moses took אנשי חיל out of all Israel"), so that only three qualifications are given there. Moses is here repeating the narrative of Exodus. It is true that he states here that it was by God's command that he bade the peoople appoint Judges (cf. Rashi on v. 9), whilst in Exodus the suggestion is said to have come from Jethro. But Rashi there points out (Ex. XVIII. 19) that his father-in-law himself recommended that he should take counsel of God before acting on his advice. — Since the two narratives deal with the same incident, it must be assumed that where they differ they supplement each other. Thus Siphre feels justified in stating that all s e v e n qualifications

reading been intended as a further reason it would have stated ושיפרוש, parallel to ושלא which introduces the first two reasons. If, however, Siphre actually gives a fourth reason, in whatever form it appears in the variants (except that given by Malbim), the meaning will be: "In general there are four reasons why a man should rebuke his son only shortly before he dies", and the reason why Jacob did this in the case of Reuben must be regarded as a special case, applicable there only. — The question has been raised how the passage שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו can be reconciled with the Talmudical statement (B. Mets. 31a) that the Biblical command (Lev. XIX. 17) הוכח תוכיח את עמיתך implies the duty of reproving one's fellow even a hundred times! The reply is that the Biblical command speaks of reproving the sinner when he is actually engaged in wrongdoing, whilst Siphre has in mind a reproof for past sins, to warn one against transgression in the future.

4) It is difficult to see why Siphre regards this admonition to have taken place shortly before Samuel's death, since according to the Biblical report, he spoke this not long after he had anointed Saul as king, and he appears to have lived a considerable period after this. Perhaps one may find an allusion to Samuel's death in his words (1 Sam. XII. 2) "Behold, I am old and grey-headed", these suggesting that he was under the impression that his death might occur at any moment. Shortly before this he is described as old (VIII. 1, 5). If so, Siphre must be brought into relation with the statement in Taanith 5b, that all the signs of old age suddenly fell upon him.

PAGE 4

2) Siphre has ובאו הר האמרי ואל כל שכניו, זה עמון וגו'. Ammon, Moab and Mount Seir, however, can be a description only of כל שכניו. Thus every geographical term in this verse is explained in Siphre except הר האמרי. Rashi therefore states כמשמעו: nothing need be said about this; it occurs frequently, and what district this describes is well known. Cf. our note, Numb. p. 85.

3) In Git. 57a, King Yannai is said to have had large territory in הר המלך. In the same passage it is also called by its Aramaic name טור מלכא. What is there related of this district is in Jer. Taan. IV. 8, and Midr. Lam. II. 2 told of הר שמעון. The two are therefore identical. In all probability both designations refer to Simeon, the first of the Hasmonean dynasty.

4) The דרום was a description of that part of Palestine extending from Lydda southwards. There was a town bearing that name in the district, and this may be identical with Lydda itself (cf. Jer. Pes. 17b with Bab. Pes. 62b, and with Jer. Sanh. 3b). The Sages of דרום are frequently mentioned in the Talmud. — In Yalkut the reading is ובשפלה ובנגב, זו שפלת דרום. In Siphre and Rashi ובנגב is joined with ובחוף הים to describe Ashkelon, Gaza and Caesarea, but חוף הים alone would sufficiently describe these coast cities. The reading in Yalkut therefore appears correct. The שפלה and נגב are mentioned together in Jos. X. 40, Jud. I. 9 and elsewhere. — The ס' הזכרון gives a MS. reading as follows: ובשפלה, זו שפלת לוד: ובנגב זו שפלת דרום.

PAGE 5

1) Neither Siphre nor Yalkut on this passage has the question מהו לאמר. Rashi appears to add this in order to show how Siphre derives the דרוש. — The words לא אוכל are taken, as frequently, in the sense of "I am not permitted".

PAGE 5b

1) The word כסופים has been interpreted in several ways, but it is most probably a corruption of פסיפסים (Greek ψῆφος), which denotes a cut and polished stone and is metaphorically used of a many-sided scholar, one, so to speak, of many facets. In Aboth d'R. Nathan, Ch. 28, אבן פסיפס is defined as a scholar versed in every branch of Jewish law, such a stone having ארבע פיות מארבע רוחותיה. In מדרש תנאים (Ed. Hoffmann p. 7) the word of our text is actually explained thus אנשים ... בחתיכה ובפסיפס, אנשים ותיקים וכשרים. Siphre Zutta (Ed. Horowitz, p. 161,

5. In civil cases anyone, even a student of law who is listening to the proceedings, may plead either for or against the accused; in capital cases anyone may speak for but not against him.

6. In civil cases a judge may retract his view already expressed whether that was for or against the defendant; in capital cases he may retract only if that was against the accused.

7. In civil cases the judges discuss the evidence by day and may give their verdict after dark whether it be for or against; in capital cases both discussion and verdict must be during daytime.

8. In civil cases the decision may be given whether it be for or against the defendant on the same day as the evidence is discussed; in capital cases this is so only if the verdict is one of not guilty, but if it is found impossible to decide in favour of the accused, the matter must be postponed until the morrow in order to give an opportunity for discovering something in his favour.

9. In civil cases the eldest of the judges is the first to give his views; in capital cases the youngest does this first, for fear lest, out of respect for the President of the Court, he may express an agreement with him that he does not actually feel.

10. In civil cases any Israelite though of illegitimate birth (a ממזר) may act as judge; in capital cases only Priests and Levites, and Israelites whose descent is such that they may ally themselves by marriage with a priestly family.

PAGE 8

[1]) This seems to be derived from the word ויַרגלו which is the Piel or intensive form. This statement is not contradictory to that which Rashi makes on Num. XIII. 21; for there he is referring only to the first portion of their travel, that along the southern border from east to west, and the western border from south to north. Here, however, he is speaking of the whole of the forty days' travelling during which period they thoroughly spied out the land.

[3]) The people here stress the fact that they have been brought forth from the land of Egypt, and this suggests a contrast between the land they have left and that into which God has promised to bring them, which, according to the spies' report, was a poor land. It should be noted, however, that Scripture gives as a reason for their refusal to enter upon the conquest of Canaan their fear of the Amorites, and not the soil's infertility. It would appear that לתת must be understood as ולתת, God's hatred being evidenced in two ways: (1) that He brought them out from a good land to bring them into an inferior one, and (2) that He brought them forth with the result that they are being delivered into the enemies' hands.

PAGE 11

[2]) This is derived from the repetition of the Divine Name, for it would have sufficed to say: ותשבו ותבכו לפני ה׳ ולא שמע בקלכם. Since the Tetragrammaton is an appellation for the Merciful God, the statement that God, who by nature is merciful, would not hearken to them, suggests that it was their own conduct that had brought about this change in the Divine character. In Bam. R. 17, which is Rashi's source, the reading is: עשיתם מדת הדין וגו׳ but, as מ״כ on the passage points out, this is an error.

PAGE 12

[2]) It appears strange that Scripture warns them: "Guard yourselves", when it has just stated: "They will be afraid of you". But the meaning is: just because they are afraid, you may be inclined to attack them; I therefore bid you to be on your guard (hold yourselves in check) that you contend not with them.

were mentioned by Jethro. — It should be noted that the qualifications which Jethro demanded in the men to be selected were of a religious character (for אנשי חיל designates men of moral worth; cf. אשת חיל, Ruth III. 11), whilst those mentioned here by Moses are of an external nature. Whether men really possessed the religious qualifications could not be known to the people, and since Moses was leaving the first selection to them (v. 13) he mentioned only those of which they could judge. — When it states that Moses could find men possessing no more than three qualifications it, of course, refers to three of the four which he mentioned to the people (cf. the Note in Friedmann's *Siphre*). There is evidently a lacuna in Siphre which Rashi fills in by the words, אבל נבונים לא מצאתי for Siphre has: אנשים חכמים וידועים, זה אחד מז׳ מדות וכו׳.

PAGE 6

1) Siphre has: ראשיכם בכניסה ויציאה, נכנס ראשון ויוצא אחרון. But there is another reading (see Hoffmann in Midrash Tannaim), as follows: ראשיכם בכניסה ויציאה, נכנס ראשון ויוצא ראשון, and this appears to be correct, for Siphre, which Rashi follows, speaks of matters in which the people are to permit the judge to be first (ראשים). If they and the judge are about to enter or leave a building together, they are to give way to him.

2) Rashi supplies the words "and I appointed for you" in order that one might not understand that the court-officers like the שרי אלפים were selected from the ראשי שבטים.

3) It means: who merely reiterates his claim without adducing any evidence (see Siphre).

4) This statement, that the text may be explained in the sense that the Targum takes it, refers to the two explanations that follow, for in both of these the text is understood to mean: Ye shall hearken to the great man as to the unimportant man. In the former of these, the pleadings of the גדול are disregarded, in the latter, those of the קטן. The ש״ח and צידה לדרך (see Note in Berliner) hold that the word כתרגומו is ouf of place and should precede the very first comment in Rashi, thus: כתרגומו, שיהא חביב וגו׳. But this comment takes the text in the sense: "Ye shall listen to a small matter as to a great", and this is not what the Targum states. As the נתינה לגר points out, this would have been expressed by מלא זעירא or פתגם זעירא.

PAGE 7

1) On three occasions Scripture states that Moses was unable to decide a matter of law: a) in the case of the daughters of Zelophehad, b) in the case of פסח שני, c) in the case of the מקושש. Yet Rashi quotes the first only to show that he was punished for his arrogant utterance that he would decide every difficult matter. Probably Siphre, from which Rashi quotes, intends to suggest that God punishes מדה כנגד מדה. Here Moses said תקרבון אלי, and in the case of the בנות צלפחד Scripture tells us ויקרב משה את משפטן וכו׳. The same is the case with Samuel who said אנכי הראה and God told him: אל תבט אל מראהו!

2) The Mishna Sanhedrin IV. 1 mentions the following ten points in which civil cases differ from capital cases:

1. Civil cases may be decided by three; capital cases require at least twenty-three judges.
2. In civil cases they may first discuss the evidence either for or against the defendant; in capital cases they must first discuss that in his favour.
3. In civil cases a majority of one suffices for acquittal or condemnation; in capital cases a majority of one suffices for acquittal but a majority of at least two is required for condemnation.
4. In civil cases a revision of the verdict may take place either in favour of the defendant or against him, if further evidence is produced; in capital cases a revision can only take place in order to free him from the death penalty to which he has been sentenced.

Slavonic languages. Siphre, too, on Num. XXV. 1, speaks of הר השלג probably referring to this mountain. One must therefore assume that the Targum follows some ancient tradition. Such a tradition existed also amongst the Arabs, for according to the Arab Geographers the name for חרמון is Dschebel el Thaldsch, i. e. "snow-mountain", as the Targum renders it. We see therefore that Rashi's explanation of שניר as "snow-mountain" is fairly old and based on a tradition common to the Hebrews and Arabs. Indo-European linguistic influences upon Palestine may have been derived from the Hittites who were settled in that country even at the time of Abraham. The theory that the Hittite language was Indo-European has been revived by Hrozny (Die Sprache der Hethiter, 1917). It has met with much support (see the literature in Cowley, "The Hittites", p. 42), although it is not yet universally accepted. Our text states that this mountain was termed Senir by the A m o r i t e s. That there was some affinity between the Hittites and the Amorites may be gathered from Ezekiel (XVI. 3, 4, 5) who says to Jerusalem: The Amorite was thy father, and thy mother was a Hittite. What is here stated of the foundation of Jerusalem was true of many other Canaanite cities. Where parents speak different languages their children usually adopt that of the mother, for they are brought into more constant contact with her than with the father. Hence if Senir was the H i t t i t e name of the mountain, we can understand how Scripture states that the A m o r i t e s used to call it by this name. In Deut. IV. 48, the kingdom of the Amorites is said to have extended as far as this mountain, which was known by four different names. It is not improbable therefore that Senir was the name originally given to it by the Hittites, and that it is of Indo-European origin, being allied to the German and Slavonic forms of the word for snow. The final ר in שניר would correspond to the Indo-European suffix -ro. (Suggestion of Prof. Moses Buttenwieser of Berlin.)

PAGE 21

[1]) Rashi on Num. XII. 13 and Siphre thereon and on Num. XXVII. 15, state that there are f o u r such passages and cite them. Siphre. here states merely: "This is one of the passages", and cites f i v e. The additional passage is Ex. XVII. 4.

PAGE 22

[1]) The words אשר מי אל וגו׳ are not mere praise of God, but continue the idea expressed in the preceding words as they are explained by Rashi: that God pardons the penitent. God is not like a mortal king who must be guided by his counsellors, but He can remit the punishment if He wishes so to do. — It is strange that Rashi, who here follows the Siphre, speaks of a h u m a n king, whilst the text apparently speaks of a god (or king) in h e a v e n and in earth. In all probability, however, the words אל בשמים ובארץ are taken as vocative: For who is there, O God in heaven and earth, that can do as Thou doest, i. e., can forgive? For all earthly kings must be guided by their counsellors and assessors, etc. The Lord, however, is God not only on earth but in h e a v e n a l s o, and is therefore not subject to that control to which an earthly monarch must submit.

[5]) Rashi makes the דרוש dependent upon some irregularity of spelling in the phrase קם לך. This irregularity is to be found in the form קָם instead of קוּם, the consonants suggesting a form קָם. Although this is either a perfect or a participle, it seems to be taken as a noun: "there is a standing unto thee", or, as Rashi puts it here אתה הוא העומד במקומך, and in Joshua on this verse: עמדת לך במחנה. The three explanations which Rashi gives there all arise from the anomalous spelling קם. It is therefore incorrect to read the Rashi: קום לֵךְ כתיב "It is written, Arise and go". — Neither Siphre nor Yalkut has קום לך כתיב and the following words אתה הוא . . . למלחמה. It would appear therefore that the text is taken in its literal sense: "Arise, why dost thou remain here in prayer. Did I not tell Moses that you were to go forth with the army to battle?"

PAGE 14

[2]) The particle וגם connects this verse to the preceding. During the 38 years a very large number of those who, at the time when the spies brought back an evil report concerning the land, were 20 years old and upwards (אנשי המלחמה), died a natural death, but in addition to this (וגם) others died by a special visitation of God (למהר ולהמם), not in the ordinary course of nature, in order that the whole generation might perish during the forty years, since God decreed that none of them should enter the Land, and had they not died within this period their children must have continued to wander in the wilderness until their parents died a natural death.

[3]) Amongst the differences in meaning between the verbs אמר and דבר is the following: the former expresses the making of a communication without reference to the medium by which this is made; and if this be by speech, it may be either directly or by an intermediary. The latter denotes the utterance of the lips, the spoken word as the medium of communication, and is used of a friendly communication made without an intermediary: פה אל פה or פנים בפנים. Throughout this chapter when there is mention of God's making a communication to Moses (I. 42, II. 2, 9), we have ויאמר ה' אלי; here, however, it states, וידבר ה' אלי, and this is to be connected with what precedes in the following sense: But it was only after all the men of war had died that God's דבור came to me, — suggesting that during the time that the people were under God's displeasure He had made no direct and friendly communication to Moses. — Rashi brings out this sense of the root דבר by the explanatory phrases he adds to the original Midrash after the word דבור: בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדעת. Cf. Rashi on Taan. 30b and Rashbam on B. Bath. 121b.

[4]) On v. 8 Rashi has explained that they turned northward along the east side of the wilderness of Moab, travelling from south to north. There is no mention of any later change of direction. These verses state that they were passing the border of Moab, and approaching Ammon; it follows therefore that Ammon lay to the north of Moab.

PAGE 15

[1]) Rashi states that תחת כל השמים suggests that the sun stood still for Moses on the day of the battle with O g. But Scripture is speaking here of the war he waged against S i h o n not against Og! Evidently this is a l a p s u s c a l a m i, for in Ab. Zar. 25a Rashi himself states that it was in the battle with Sihon. It should be noted, however, that the Talmud derives it from the words אשר ישמעון את שמעך not from תחת כל השמים.

PAGE 16

[1]) The connection of the verses is as follows: אעברה בארצך וכו' עד אשר אעבור וכו' and אכל בכסף וכו' . . . ושתיתי, כאשר עשו לי בני עשו וכו'.

[2]) In all probability this is derived from the word החלתי which is taken in the sense of "I have made sick" or "I have weakened". However, the word may be taken in its customary meaning: I have b e g u n to give Sihon before thee. The b e g i n n i n g of Sihon's defeat is the defeat of his tutelary angel. On Isaiah XXIV. 21, "The Lord will punish t h e h o s t o f t h e h i g h h e a v e n on high, and the kings of the earth upon the earth", Rashi comments: יפיל שריהם תחלה "He will first cast down their tutelary angels". Here we probably have the origin of this legend. Cf. Exod. R. ch. 9, end of par. 8.

PAGE 19

[1]) Rashi compares שניר with the German "Schnee" and the Slavonic "snih". At first sight one is inclined to regard this as a form of popular etymology which must be rejected. It is surprising, however, that Onkelos also renders שניר by טור תלגא "snow-mountain", and it is of course absurd to suggest that so early a translator of the Bible should have had any knowledge of the German or

PAGE 30

[1]) It will be found that when the phrase בעבר הירדן (or מעבר הירדן) is followed by a geographical description, it defines which side of the Jordan the speaker or writer has in mind. For עבר הירדן means no more than "the side of the Jordan", and there is almost invariably some addition to show which side is intended. In the few instances where this is not so, the context makes it plain. Rashi at the end of his next comment appears to point out that whenever עבר הירדן is spoken of, it is necessary to define the side because there is an east and a west side. — It has been suggested that עבר הירדן may originally have meant "the other side of the Jordan" having originated in Canaan proper (the west side of the river), and may have become a mere geographical term designating the land on the eastern side of the Jordan, familiar to the Jews in Egypt as part of the language transmitted to them from their ancestors who had once resided in Canaan. This would explain why the term is used to describe the eastern side of Jordan even by Moses and the Israelites dwelling on that side. The modern name "Trans-Jordania" for the territory east of the Jordan may be used with perfect propriety by the inhabitants of that district. Against this, however, it may be contended that if this were so, it would be unnecessary to add another geographical term, as e. g., here, בעבר הירדן מזרחה שמש, or as in I. 1, בעבר הירדן במדבר וכו׳.

PAGE 31

[1]) Thus far Moses had been admonishing Israel, and his address contains no laws or commandments. Hence the statement "This is the Law which Moses set before the children of Israel" cannot refer to what precedes. It alludes to the legislation given in the following chapters.

[2]) According to Rashi vv. 44—49 must be explained as follows, v. 45 being in parenthesis: (44) This is the Law (a general term) which Moses set before the children of Israel; (45) These are those testimonies and statutes and judgments (i. e., this Law contains those testimonies, etc.), which Moses spake to the children of Israel when they left Egypt. Verse 46 must be connected with verse 44, stating where Moses set before the Israelites that Law which he had first given them when they left Egypt. It was on that side of the Jordan in the glen, etc., in the land of Sihon . . . whom Moses and the Israelites had conquered after they left Egypt and (47—49) whose land they took possession of from Aroer etc. It is unnecessary to supply the words אשר דבר (from v. 45) before v. 46, as Mizrachi does. It is this exposition which justifies the name משנה תורה, Deuteronomy, for the fifth book of the Torah.

PAGE 32

[1]) We have given the reading of the Pesikta; some editions have הלוקח instead המוכר, Behold, the purchaser Himself was speaking to you. It is difficult to understand Berliner's statement that the two readings give the same meaning. The explanation that God is called the לוקח because He took Israel to Himself as a people fails to bring this term into relation with the מוכר.

PAGE 35

[1]) The words ולא יסף are taken to mean: "And He did not continue". They refer not to קול but to דִּבֵּר: "and He did not continue to speak in this manner."

PAGE 37

[1]) Siphre has מסודרים instead of מחודדים which is the reading in the Talmud. Siphre appears to take ושננתם from the same root as *Mishna:* there must be constant repetition of the laws so that they are systematised. Cf. the term סדר of the Mishna. — It would appear that this דרוש, whichever of the two readings we take, understands לבניך in the sense of "for" (i. e. for the sake of) thy disciples: the words of the Torah shall be familiar in thy mouth for thy

PAGE 23

[1]) Rashi points out the connection between this verse with what precedes and follows: I am not permitted to enter the Promised Land on account of my sin, although I have prayed so earnestly that the sin should be forgiven. You, however, sinned grievously by idol-worship at Beth Peor, yet you can obtain pardon for this and admittance into Canaan: obey God's commands so that ye may come and possess the land.

PAGE 24

[1]) The verse actually means: For it, viz., study (שמירה) and obedience (עשיה), are your wisdom and your understanding in the eyes of the peoples. But study and obedience are not "wisdom" itself. Rashi therefore puts the idea into a more concrete form: through study and obedience the people will regard you as wise and understanding men.

[2]) This verse states the condition under which the peoples will regard them as wise. Rashi has explained verse 6 to mean that if they study and obey the commands the peoples will regard them as wise. This verse adds: But this is only (רק) if you are very careful not to forget what you have studied, for if you forget, you will observe the commands in an incorrect manner and you will be regarded as foolish.

PAGE 27

[1]) Rashi merely brings the phrase פסל תמונת כל into accord with that in v. 16: פסל תמונת כל סמל. Since כל here stands absolutely, unconnected with a following word, Rashi feels compelled to specify the class of object to which the word refers. Here it is the totality of objects (כל דבר). Similarly on XXVIII. 47 he explains the words מרב כל to signify כל טוב, every luxury.

PAGE 28

[1]) The Midrash derives this by repeating the words ולמקצה השמים, thus: Adam was upon the earth (על הארץ) and was up to the edge (i. e. the lower surface) of the heavens (ולמקצה השמים) and was also from one end of heaven (ולמקצה השמים) to the other end of heaven (עד קצה השמים).

PAGE 29

[1]) Rashi does not take ויבחר וגו' as the actual apodosis to ותחת כי, when the translation would be: And because He loved thy fathers, He therefore chose their descendants. He prefers to take ותחת כי as giving the reason for God's love displayed to Israel in the deeds just mentioned. The words ויבחר וגו' up to כיום הזה are resumptive of the preceding verses: And all this stated above He did because He loved thy fathers: for this reason it is that He did what I have mentioned — chose their descendants and brought thee forth from Egypt . . . to bring thee in, to give thee their land as at this day. — It may be that he felt compelled to connect these words with what precedes because of the copulative ו in ותחת, the only passage in which it occurs in the phrase תחת כי or תחת אשר. But a careful examination of all the other passages in which the conjunctions תחת and תחת כי in this sense occur (13 in all) will prove that there is only one (2 Chron. XXI. 12) in which it is certain that this phrase gives the reason for something mentioned after it. In two passages (Deut. XXVIII. 4) and (2 Kings XXII. 17) the connection of the conjunction is somewhat doubtful, but a good sense is obtained by taking it as giving the reason for what precedes. It may therefore have been the general usage of this phrase which caused Rashi to explain it here as referring to matters already mentioned, rather than as giving the reason for what is mentioned afterwards. If this be so, it is another example of Rashi's fine sense of the niceties of the Hebrew language.

turn aside" naturally refers to a heathen husband (but see Rabbenu Tams's explanation of this, Kidd. 68b, Tos. s. v. בנך הבא וכו') and the son whom it is feared he will turn to idolatry must be his son, here, in relation to the person Moses is addressing, termed בנך, i. e. thy descendant. Hence Scripture is concerned lest thy descendant born of thy Jewish daughter and a heathen father, may be seduced from his mother's faith. Scripture, however. does not offer any reason for the second prohibition by similarly stating, "For she (the heathen woman) will turn away thy son (i. e. thy grandson) from following after Me". Had it done so, it would be evident that Scripture was equally concerned about thy grandson, born of thy Jewish son and a heathen woman, as it was about thy grandson born of thy Jewish daughter and a heathen father. Since, however, it shows that it feels no concern about thy grandson who has a heathen mother, the reason can only be that it does not regard him as thy grandson, i. e. belonging by birth to the Jewish religion, and since it does concern itself about thy grandson who has a Jewish mother the reason can only be that it does regard him as thy grandson. — There appears to be a weak point in this argument. It is based upon the assumption that had Scripture in reference to the marriage of "his daughter to thy son" added, "For she will turn away thy son from following after Me", the term "thy son" would signify "thy grandson". However, it may be contended, that it would, more naturally, refer to "thy son" whom the heathen woman had married. But this cannot be so. The prohibition of intermarriage is based upon the fear lest the Jewish partner to the marriage be seduced from his religion, and there is no need for Scripture to express this fear. Moreover, if it had desired to express this, it should have made two statements in allusion respectively to the two cases of intermarriage here forbidden: כי יסיר את בתך מאחרי and ותסיר את בנך מאחרי. Rashi, therefore, has reason on his side when he holds that the logical deduction from the fact that Scripture gives only one reason is that it desires to stress the point that it is not concerned about the offspring of the marriage for the prohibition of which it offers no reason. It only mentions that case because it is concerned about "thy son" (the Jew), lest he by marriage with a heathen woman be seduced to idolatry. — The above is Rashi's explanation given on Kidd. 68b of how the law concerning the religion of the offspring of mixed marriages is to be deduced from these verses. Rabbenu Tam, however, deduces the law in another manner, referring כי יסיר וכו' to the words immediately proceding them, ובתו לא תקח לבנך. See Tosaph. there, ד"ה בנך הבא וכו'.

2) It is not easy to see what Rashi has in mind in stating that משמרו וכו' is the equivalent of מחמת שמרו וכו', and the author of the ס' הזכרון admits his inability to explain this comment. He is not resolving the infinitive with the pronominal suffix into its components, for he retains it in its original form. He is evidently explaining the prefix מ as meaning מחמת, "on account of", but exactly what other meaning of the prefix he intends to rule out is not clear.

PAGE 42

2) It is interesting to compare this comment with that on 1 Kings III. 6 where the Biblical text has a similar phrase: ותשמר לו את החסד. Rashi there observes: It is an expression denoting to fulfil one's promise, the same as, "And the Lord God will keep for you the covenant and the lovingkindness" (the text here). Here, too, — he continues — the meaning is: Thou hast confirmed thy words by keeping for him that promise of lovingkindness which thou didst make to him. Similarly on Psalm CXLVI. 6, השמר אמת לעולם, he comments: He fulfils the confirmation of His promise. It is evident therefore that the author of the ס' הזכרון is in error when he suggests that Rashi intends only to point out the use of the prefix ו, and that he abbreviates the words את הברית ואת החסד into הבטחתו, just as he compressed וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב into וארא אל האבות. Rashi is concerned rather with pointing out that שמר in this connection denotes to keep a promise, and that the ו introduces the principal sentence, this being one of the main usages of the prefix.

disciples sake, — so that thou wilt be able to reply to their questions without any hesitation. It is difficult to fit the word into the sentence in any other way.

[2]) The word תלמיד occurs only once: 1 Chron. XXV. 8. — The statement that the teacher is called "father" is made because בן literally means a son and therefore presupposes a father. Siphre therefore points out that just as the meaning of בן is extended to denote disciple, the term אב is correspondingly extended to denote a teacher.

PAGE 38

[1]) Rashi is referring to the reading of this section (קריאת שמע) in the morning and evening; the text, however, is unsettled. As given here, Rashi is to be explained thus: Since Scripture states, "Thou shalt read the Shema when thou sittest in thy house, and when thou walkest by the way", it stresses the fact that this command refers to the usual manner of things — sitting in the house, and walking by the way, otherwise it would have stated only, בשבתך ובלכתך. Since it is a rule that a passage must be explained in accordance with its context, the words בשכבך ובקומך must refer to the customary times of retiring to sleep and of rising.

[2]) In Menachoth 34a there is a discussion as to whether a door which has only one post requires a Mezuzah or not. Rabbi Meir is of opinion that such is required. Some supercommentaries therefore translate Rashi as follows: Since the word is written מזוזת (singular), we may learn that a door requires but one post to make it liable to the law of Mezuzah. Rashi's wording, however, hardly suggests this. Berliner is of opinion that Rashi's source is the Midrash Mishlé. This was known in his days. Rabbi Ishmael there states that one need affix a Mezuzah to one post only, and the Sages accepted this as the Halachah (cf. his Rashi, 2nd ed., p. 427). We have translated Rashi in this sense.

PAGE 39

[1]) The connection between this and the preceding verse, according to Rashi, is as follows: The Lord thy God is in thy midst. Do not put God to the test as ye did at Massah, when ye asked "Is the Lord indeed in our midst, or not?". It should be noted that the word במסה has the definite article prefixed. In IV. 34, too, we have the plural of this word with the definite article, and Rashi there explains it by נסיונות "tests" in general. In order that the word here should not be taken in a similar sense, he refers to the incident that occured shortly after they left Egypt at the place which bore the name of Massah. It is not unusual for the names of places to have the definite article prefixed.

[2]) The preceding verse appears to cover the entire range of obedience: to observe the commandments of the Lord and His testimonies and His statutes. Nothing appears to be added to this by continuing: Thou shalt do that which is right and good in the eyes of the Lord. It will be noted, however, that the preceding verse inculcates obedience to those laws which God has commanded. This verse bids us do that which is good and fair in the eyes of God, even though this be not a duty imposed upon us by some specific command of God. It is therefore explained to be an injunction not to insist upon our rights as defined by the strict letter of the law, but to agree to a compromise when not to do so would bear harshly upon another.

PAGE 41

[1]) The argument is as follows: Scripture speaks here of two cases of intermarriage, 1) a Jewess becomes the wife of a heathen; 2) a heathen woman becomes the wife of a Jew, but gives only one reason for the prohibition of intermarriage, viz., "For he will turn aside thy son from following after Me". This evidently is the reason for the first prohibition, since the statement "he will

well preserve its primary sense of "sitting". He solves this difficulty by pointing out the apparently superfluous words in X. 10, "And I stood in the mount as during the former days", so that in both instances the verb must denote "to stay".

PAGE 51

1) The text, "I have forgiven according to thy word" was, however, said by God not in reference to the sin of worshipping the golden calf, as Rashi states here, but to that of murmuring after the spies had brought back a bad report concerning Canaan (Num. XIV. 20). In all probability Tanchuma, which Rashi is quoting here, merely uses this Biblical text to express the idea it has in mind ("God said, I have completely forgiven them"), without actually meaning that God then used those very words. This, too, seems to be implied in the similar passage in Pirke d'R. Eliezer cited by Berliner in his note. Rashi on Ex. XXXIII. 11 in reference to this incident has only: ויאמר לו למשה סלחתי and not סלחתי כדברך.

3) No reason is stated why God was angry with Aaron. Rashi finds this in his having hearkened to the people's request to make the calf, even though he did this in the expectation that before they worshipped it Moses would return to them and they therefore would not do so (cf. Rashi on Exod. XXXII. 5). The making of the golden calf as a god to be adored cannot therefore be attributed to him, and this cannot be the cause of God's anger. It will be observed that throughout this narrative Moses does not speak of Aaron as having made the calf; it is, in every instance, stated that the people did so (cf. vv. 12, 16, 18, 21).

4) The words הלוך וכלות are not a quotation from a Biblical text as might be assumed from the word כמו that precedes them, nor are they a paraphrase of the catch-word טחון as might also be suggested by כמו. They appear to be out of place here and to have crept in from a comment of a similar character on III. 6, where Rashi uses them as an explanation of the infinitive החרם.

PAGE 52

1) Immediately after v. 19 Moses should have quoted the wording of his prayer. Since he interpolated after that verse mention of other matters connected with the incident of the golden calf, and even of matters not connected with it, such as their murmuring at various places during their wanderings, he is compelled to resume the narrative by again mentioning that he prayed to God, to serve as an introduction to the recital of the prayer. The wording of this verse (את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי) makes it evident that it refers to the same occasion. Note also here the statement כי אמר ה׳ להשמיד אתכם, and there קצף ה׳ עליכם להשמיד אתכם.

PAGE 56

1) The words כיום הזה are not to be connected with ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים, for it was not on that day that God chose them. They form an independent phrase, the connection being: And He chose their descendants after them, viz., you ... even as this day, i. e., as is the case this day. (Note, that in the Rashi text the last words should read כיום הזה and not היום הזה.) All that Rashi does is to add mention of Israel's selection as this is expressed in the text, before כיום הזה in order to fill in that elliptical phrase.

2) As Rashi's comment stands here, it is not in accord with the Talmudical passage, Megilla 31a. Here, Rashi appears to regard the passage beginning at: "For the Lord your God is the God of gods" and ending at: "He executeth the judgment of the fatherless and the widow", as mention of God's power (and indeed it requires the exercise of the Divine power to deliver the helpless from those who would oppress them), and the following words, "And He loveth the stranger, etc.", as being mention of His humility. In the Talmud, however, it

PAGE 43

1) The masculine and feminine forms of an adjective and noun usually have exactly the same meaning, in relation to the Hebrew root from which they are formed. Rashi in effect points out that this cannot be so here, for whilst עקרה designates a woman who cannot give birth, the corresponding relation in a man is שאינו מוליד.

PAGE 44

1) The root may be either המה, for from ראה we have רָאָם, "he saw them", or הום, since from שות we have שָׁתָם, "he placed them". From המם we find (2 Chron. XV. 6) הֲמָמָם, the verb being inflected as regular. From the noun מְהוּמָה that follows in this verse, it is evident that the root is הום, with the same meaning as the root המם. Cf. Kimchi's Dictionary s. v. הים, where attention is drawn to the difference in the vowels in the second syllable of the two words in language similar to that employed by Rashi.

PAGE 45

1) Scripture states that God's purpose in afflicting the Israelites and proving them was in order that He might know what was in their h e a r t s — whether they would keep His commands or not. It would appear, therefore, that the commands alluded to are such that obedience to them may never be displayed by the performance of any action. Such a command is: "Ye shall not put the Lord thy God to the test" which involves the injunction not to criticise God's dealings with them (cf. Rashi on VI. 16). — This comment should be compared with that on Ex. XVI. 4 ("I will rain bread for you from heaven and the people shall go out and collect only what is required for each day's food, in order that I may try them whether they will follow My law, or no"), where Rashi explains that this means whether they would observe the commands associated with the manna, viz., that they should not leave any overnight and that they should not go out on the Sabbath to collect it. In both instances Rashi points out what are the laws alluded to.

PAGE 46

1) This comment has commonly been taken to mean that Rashi states that t h o u g h t h e y w e n t b a r e f o o t their feet did not become swollen as is customary in such a case, and XXIX. 4 has been cited as evidence that they did n o t go barefoot, for it is there stated that their shoes did not wear out upon their feet. Much ingenuity has been shown in the attempt to reconcile Rashi here with the Biblical text there. But this is a misunderstanding of Rashi. His purpose is to point out that the text means no more than that they did not go barefoot. "Thy foot did not become swollen": this is what happens to those who walk barefoot, but y o u r feet never suffered in this manner, i. e., they never were without a covering.

PAGE 50

1) This statement is made in the Talmud, Meg. 21a, in order to reconcile this text (("I s a t in the mount") with X. 10 ("And I s t o o d in the mount"), it being pointed out that in the former verse the verb does not denote "to sit", but "to stay", as in I. 46, "And ye stayed (ותשבו) in Kadesh many days". However, מהרש"א calls attention to the fact that the two texts refer to different occasions: the one, to the first time Moses was on the mount after the Law had been given on Sinai, and the other to his third ascent, the suggestion being that it is quite possible that on the former occasion he s a t there (ואשב), and on the latter, he s t o o d (עמדתי) there. Consequently, the verb in our text may

PAGE 61

1) The translation is: And I will give them (דגנך תירשך ויצהרך) as grass in thy field for thy cattle.

2) It is not a consequence of giving grass for the cattle but refers to another matter. — This must be read together with the first comment in the preceding Rashi, because the words ואכלת ושבעת are introduced into the second explanation by implication.

3) That they would perish quickly from off their land is not a consequence of lack of rain and its attendant famine. It refers to an additional calamity with which God would visit them, viz., the punishment of exile. The mention of the g o o d land suggests that their sin of idolatory was due to the abundance of good which the land had given them. This idea is to be found elsewhere in Scripture: Cf. VIII. 10—14; XXXI. 20.

PAGE 63

1) Exactly what this statement signifies depends upon the meaning of נותן לפניכם. It may signify "to place at one's disposal", as in I. 8, נתתי לפניכם את הארץ (cf. I. 21, II. 31). But it is used also of promulgating laws ("setting" them forth), communicating them, as in 1 Kings IX. 6, Jer. XXVI. 4, XLIV. 10 and elsewhere. The verb שום, which is a synonym of נתן is also used in this sense, when followed by לפני: "These are thy judgments אשר תשים לפניהם, which thou shalt set before them" (Ex. XXI. 1); "and he placed before them (וישם לפניהם) all these words" (ib. XIX. 7). In XXXI. 1 Moses says: "And it shall be, that when there come upon thee all these things, the blessing and the curse which I have set before thee (נתתי לפניכם)". Similarly he says (ib. 19): "Life and death I have set before thee, the blessing and the curse". The blessings and the curses are those contained in chapter XXVIII. It is of course possible that our text refers to the same chapter, but this is unlikely, for after speaking here of "a" blessing and "a" curse, Moses in the very next paragraph speaks of t h e blessing and t h e curse being placed on Mounts Gerizim and Ebal; and it must be assumed therefore that the same blessing and curse are intended in the former passage as in the latter.

2) The phrase על מנת is usually rendered by "on condition that", and this is its meaning, more particularly in legal statements. But it often has the meaning "with the view that". It signifies this in the well-known dictum (Aboth I. 3), "Be not like servants who serve the master with the view of receiving (על מנת לקבל) a daily portion of food (פרס)". Other passages where it is used in this sense are: "He who studies with the view (על מנת) to teach" (ib. IV. 5); "He who tears with the intention (על מנת) of sewing two stitches" (Sabb. VII. 2). In these examples the phrase is followed by ל with the infinitive, but it is found also with ש (the equivalent of אשר) after it. Examples are: "An uncircumcised slave whom his master purchased with the intention of not (על מנת שלא) circumcising him" (Yeb. 48b); "The proselyte is told some of the Mitzvoth with the view that he should give (על מנת שיהא נותן) the gleaning of the field" (Mas. Gerim I.). — This appears to be the sense in which Rashi uses the phrase here: The blessing is set before them (i. e. communicated to them; see previous Note) w i t h t h e v i e w that they should hearken to God's commands. There is here the expression of a hope or belief that the recital of the blessing and curse will itself suffice to make them see the desirability of obedience to God. Such a hope or belief cannot, of course, be expressed in regard to the curse: hence the use of אם in v. 28. The question arises whether אשר will bear this meaning. That it may be so used is evident from the following passages: "Let us confuse their speech s o t h a t (i. e. with the view that, אשר) no man will understand the speech of his fellow" (Gen. XI. 7); "Gather the people together and I will let them hear my words with the view that (אשר) they may learn to fear Me" (IV. 10); "Thou shalt not go up by steps to my altar s o t h a t (אשר) thy nakedness be not uncovered" (Ex. XX. 26). — Rashi is therefore justified in paraphrasing אשר by על מנת אשר, where his "אשר" is used instead of the Rabbinical שֶׁ

is stated that God's power is shown in that He is God of gods and Lord of lords, whilst His humility displays itself in executing the judgment of the fatherless and widows and in loving the stranger. Similarly, in the quotations from the prophets, mention of God's humility is found in the text, "A father of the fatherless and a judge of the widows is God". The מהרש"א calls attention to this. We can discover no authority for this variation from the Talmudical passage, and it is unlikely that Rashi would himself have deviated from a text that must have been familiar to all, for it is given as part of the Service at the Termination of the Sabbath in the Machzor Vitry which was compiled by a pupil of Rashi. We suggest, therefore, that the passage הרי גבורה . . . ענותנתו has become displaced and should stand immediately after the word בממון, so that Rashi would then read ואדני הארנים . . . לפיסו בממון, הרי גבורה, ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנתו, עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה, ודבר חשוב הוא וגו׳. This brings Rashi into accord with the Talmud and Prayer Book, except that these speak of גדולה and Rashi of גבורה. We have retained the reading found in all Rashi-texts but have translated it in such a manner as to bring the comment into agreement with the Talmudical version.

PAGE 59

1) The text is to be explained as follows: The land whither ye are going . . . is not as that part of the land of Egypt from which ye went forth. The term ארץ מצרים does not refer to the entire country, but is qualified by the following words אשר יצאתם משם. On Lev. XVIII. 3 Rashi comments in a similar manner on the words ארץ מצרים אשר ישבתם בה, explaining that they refer to "that part of the land of Egypt in which ye dwelt", and not to Egypt generally.

2) The term בקעה properly denotes a cleft, and may therefore be applied to a fissure below the ordinary level of the ground, the opposite of a mountain which is a projection above that level. Rashi holds that it cannot denote this here, because Scripture is speaking of the fertility of the soil (cf. his previous comment), and in such a fissure nothing will grow since rain-water would collect and remain there. He, therefore, states that it denotes a stretch of level land, a plain. Although this will not provide as extensive an area for sowing seed as the mountain, it nevertheless is capable of cultivation.

3) This דרוש appears to be a mere אסמכתא, a peg upon which to hang a well-known tradition. That everything was decided on New Year's Day was an accepted principle, and an allusion was found to this in the wording of our text. It will be observed that the word is written without the א that usually appears in it (רשית), and these letters form the name of the month that begins the year (תשרי).

4) The connection is: (11) It drinketh water of the rain of heaven; (13) and this will be so (והיה), if ye will hearken to My commandments, (14) for I shall give the rain of your land in its season.

5) Siphre, Jer. Berachoth (end) and Midr. Sam. (beginning) have the reading מגלת חסידים, whilst Yalkut reads מג׳ סתרים. In מדרש תנאים (ed. Hoffmann p. 42) the reading is מג׳ חריסים and Hoffmann, (Introduction p. VII.) suggests that this probably was the original reading. What חריסים exactly means is doubtful. Hoffmann is inclined to connect it with חרס, the "sun" and to attribute the מג׳ חריסים to the "Essenes" who used to offer prayers at "dawn and sunset" (עם דמדומי ח מ ה). It is interesting to note that in Men. 37a a certain ר׳ יוסי החורם (according to one reading ר׳ יוסי ה ח ו ר ם) is mentioned, and that in Sabb. 118b it is a ר׳ יוסי who states יהי חלקי ממתפללים עם דמדומי חמה, May my portion be with those who pray at דמדמי חמה! For a lengthy discussion of the matter cf. Hoffmann, ib. — Those who identify the Chasidim of the Talmud with the Essenes hold that the מג׳ חסידים was one of the books containing Essenic teachings.

6) If two people part from each other, one going direct east, the other direct west, at the end of one day they will be two days distance from each other.

is ordinarily Mercha, he mentioned this as the accent which would be required here. Whether the first letter in דרך should bear a Dagesh or not depends upon the following rule: In a word that commences with one of the letters בגד כפת and which is preceded by a word that ends in an open syllable, the initial letter has no Dagesh. An exception to this rule is that when there is a pause between the two words, however, slight that pause may be, the initial letter takes the Dagesh. Rashi therefore states that it is evident that אחרי and דרך must be separated from one another in sense because the ד of דרך has a Dagesh, since this can happen only where there is a pause between the two words. However, he does not appear to remember that the pause need not necessarily be in the sense, but may be indicated by the first of the two words bearing a disjunctive accent!

[2]) As pointed out in Note 4 on p. 63 the Rabbis differ in Sota 33b as to the explanation of verse 30, and Rashi accepts the view of R. Judah. According to him, however, the Talmud explains מול הגלגל to mean סמוך לגלגל, and not רחוק מן הגלגל which there appears as the view of R. Judah's opponent! Cf., however, קרבן העדה on Jer. Sota 7 end, which states that סמוך לגלגל in the Talmud is a printer's error and the text must read in both cases רחוק מן הגלגל, as Rashi has here.

[3]) This paragraph states that when God will have brought them into Canaan to take possession of that land, they shall put the blessing etc. It appears superfluous to add: For ye shall pass over the Jordan to go in to possess the land ... and ye shall possess it. The very wording suggests: You may perhaps doubt whether God will fulfil His promise and that you will possess the land when He has brought you into it, so that you will be able to observe this command, I assure you, however, that ye will pass over the Jordan, (suggesting God's miraculous intervention) to go in to possess the land, and ye will, in consequence of a similar intervention of God, possess it, and ye will be able to observe all the statutes, etc., not only this specific command. But for an exposition of this character, vv. 31—32 would have no place here. Had it been Scripture's intention to state that when they had come into the land and possessed it they should observe etc., the paragraph would better run in imitation of v. 29: והיה כי יביאך ה׳ אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה וירשתם אותה וישבתם בה, ושמרתם לעשות וכו׳ (cf. also XII. 29). Or it might have stated: והיה כי תבואו אל הארץ וירשתם אותה . . . ושמרתם וכו׳. The mention of crossing the Jordan to possess it, and the statement "And ye shall possess it" afforded sufficient warrant for Siphre to give this exposition. The words אתם עוברים וכו׳ are a definite promise, just as they are in IV. 22: For I must die in this land, I shall not pass over the Jordan; but ye will pass, and ye will possess this good land.

[4]) According to Rashi the translation is: "From all the places where the nations which ye shall possess offered worship ye shall destroy their gods which are upon every high hill etc.". This makes את אלהיהם the object of תאבדון and takes את כל המקמות in the sense of מאת כל המקמות (cf. Rashi ד״ה מה תאבדון). The verb עבדו is used absolutely without a grammatical object. This is therefore a command to destroy idols, not the places where these were worshipped (cf. Ab. Zar. 45b).

PAGE 65

[1]) Although a מחובר לקרקע cannot become forbidden through being worshipped, as is derived from אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם, this is so only if it is a natural object like a mountain, a river, etc., but if anything has been produced by human agency (שיש בה תפיסת ידי אדם), as is the case with a tree that had been planted by men, it is not regarded as מחובר לקרקע and therefore must be destroyed.

[2]) The אזהרה למוחק is derived from ואבדתם את שמם . . . לא תעשון כן וכו׳ and the אזהרה לנותץ from ונתצתם את מזבחתם . . . לא תעשון כן וכו׳.

[3]) According to Rashi on v .11, the term המקום אשר יבחר ה׳ alludes to Jerusalem, and if by לשכנו in this verse, the holy city was also intended there would be no

which may follow על מנת. He probably used the fuller form אשר just because it is in the text. Hence אשר in the punctuated Rashi-text should be printed with vowels, since it is not the אשר of the Hebrew text upon which Rashi is commenting. To assume that this is so is to assume that Rashi added the phrase על מנת before the word אשר of the Hebrew text, as many super-commentaries on Rashi hold to be the case, but not one of them has satisfactorily explained why he should have done this.

3) Rashi has stated that the blessing and curse mentioned in verse 26, refer to those spoken of in connection with Mount Gerizim and Mount Ebal. (This may be the meaning of Rashi's words: האמורות בהר גריזים וכו'). But verse 12 of chapter XXVII. states that certain tribes stood on Mount Gerizim for the blessing and others on Mount Ebal for the curse. In that chapter, however, there are only curses (vv. 15—26) and no blessings. The Rabbis therefore deduced that each of the series of curses were first recited in a converse form, beginning with the word ברוך instead of with ארור.

PAGE 64

1) Rashi's statement להלן מן הירדן לצד מערב is intended to connect דרך מבוא השמש with בעבר הירדן. The term בעבר הירדן is generally accompanied by some geographical term showing which side of Jordan is intended; here it is the western side (see our Note on IV. 41). — According to Rashi, אחרי is not to be connected with what follows, but with what precedes, and it qualifies בעבר הירדן: "a long way behind the passage of the Jordan"; being almost equivalent to אחרי עבר הירדן. His arguments that the accents prove that אחרי is to be separated from דרך are by no means cogent. A disjunctive accent is frequently found on a word which, according to the sense, must be connected with what follows. The accents serve as marks of interpunctuation within the entire sentence, but also within the phrases of the sentence. No disjunctive accent, not even Athnach or Silluk, has always the same separating force. It has only a relative disjunctive force — relative, that is, to the disjunctive accents that precede or follow it, according as these be greater or lesser disjunctives than itself. In this very verse, would Rashi hold that because it bears Pashta the word בארץ is to be separated in sense from הכנעני? Or, to take an example more similar to the one in question, that in verse three of the next chapter the word ואשריהם, because it bears a Pashta and because it is followed by a word that begins with a Dagesh (תשרפון), is to be separated in sense from that word? The Hebrew Bible presents innumerable examples of this character, not only with Pashta, but with other disjunctive accents also. As Luzzatto points out, Rashi and his contemporaries were not thoroughly conversant with the rules that govern the setting of the accents. Indeed, the very fact that the disjunctive accent on אחרי is of less disjunctive force than that on הירדן (Rebia) proves that אחרי is more closely connected with what follows than with what precedes. If Rashi were correct, the sentence (Lev. XXV. 8) והיו לך ימי שבע שבתות השנים, which has word for word exactly the same accents as our sentence בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש and which is also, word for word, of the same syntactical construction, since the words ימי שבע שבתות are each of them in the construct case as are each of the words אחרי דרך מבוא, the word ימי would be more closely connected in sense with לך than with שבע. We may compare also Genn. III. 22: פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים, where it is evident that the word ולקח is to be directly connected with what follows and not with what precedes. As regards the names which Rashi here gives to the accents in question, it must be borne in mind that the names now current were not always in use, and that different writers employed different names for the same accent. — If the mention of שופר הפוך (our Mahpach) was really made by Rashi, he is in error here also. For if אחרי had to have a conjunctive accent to connect it with דרך, it would be Mercha, because in the phrase אחרי דרך the first word is accentuated on the last syllable and the second word on the first, and in such an event the conjunctive is always Mercha. In all probability the words שופר הפוך are a later gloss to במשרת made by someone who wished to state which conjunctive accent Rashi had in mind. As the conjunctive before Pashta

places" were permitted in so far as voluntary offerings were concerned, and it is for this reason that vv. 8 and 9 are placed between the two commands. When, however, the Temple at Jerusalem was destroyed, "high places" did not again become permissible for sacrifices. Cf. Maim. הל' בית הבחירה I. 3 and VI. 15. — The Talmud distinguishes a במה קטנה, a private Bamah, upon which איש כל הישר בעיניו, every individual might offer only that which he brought as a voluntary sacrifice, from a במה גדולה, a communal Bamah, upon which the communal sacrifices (קרבנות צבור) might be offered when there was no sanctuary. Hence even during such a period there was to some degree a centralisation of the sacrificial service.

2) Cf. Rashi's comment on v. 8. Since he refers לא תעשון to the transition period between entering the land and definitely establishing the Sanctuary in Shiloh, he is bound to give כי לא באתם a future perfect meaning ("for ye shall not have come") and to עד עתה the meaning of "by that time".

PAGE 67

1) As Rashi has explained, this verse states that consecrated animals which have become blemished may be redeemed and eaten as ordinary food. Since the word רק has a limitating force and therefore excludes certain blemished animals from this law, it is only logical that those excluded are such as are suffering from what is recognized to be a transitory blemish, for when this disappears the animals are again fitted to serve as sacrifices.

PAGE 68

1) In Bech. 15a the prohibition to use the fleece of consecrated animals that have become blemished is derived from תזבח, which implies ולא גיזה, "You may slaughter it, but not use its fleece", whilst the prohibition to use the milk of such animals is derived in a similar way from the word בשר, which implies ולא חלב. Another view, however, is mentioned there (15b) that both גיזה and חלב are derived from the words תזבח ואכלת: what you are permitted to do is to slaughter and then to eat; no use must, however, be made of the animal as long as it is alive. It is this second way of deducing the law that Rashi is quoting here.

PAGE 68b

2) This verse states that the offerings mentioned in the previous verse must be eaten only in the place that God would select, by the worshipper, his family and servants, and the Levite. But amongst these offerings are the tithe of corn, wine and oil, sacrifices brought in consequences of a vow, and those that are entirely of a voluntary character (נדבות). The tithe of corn, etc., spoken of here can only be the מעשר שני, since the מעשר ראשון may be eaten at any place. The נדרים and נדבות must be such as are שלמים, for only such may be eaten. The Levite, however, had no claim on שלמים. Rashi therefore explains that the command to share these with the Levite is an injunction of a charitable character. If a Levite is in want, and you have no מעשר ראשון to give him because you have already distributed it amongst other Levites, treat him as an ordinary poor person and give him מעשר עני, and if you have already distributed this, let him share in the שלמים of which you eat. — This injunction is strengthened by being repeated in the next verse in the form of a negative command: not to forsake the Levite. The reason why the Levite was to take precedence to other poor only whilst the Israelites resided in Palestine is because his tribe alone had no territory assigned to it, and he was dependent upon the dues to which he was entitled. Outside Palestine, however, the poor Levite was at no greater disadvantage than any other poor man.

reason for omitting it in v. 11. It is therefore taken to allude to Shiloh where the Tabernacle (משכן) was first set up after the conquest of Canaan. It is to be understood as ולשכנו. The words that follow here: והבאתם שמה refer only to Shiloh, whilst the similar command regarding Jerusalem is to be found in v. 11 (שמה תביאו; cf. Rashi there).

[4]) Siphre explains the word זבחיכם to imply both שלמי יחיד and שלמי צבור. Mizrachi points out that the former term refers to שלמי נדבה and the latter to שלמי חובה and the reason why Rashi omits שלמי נדבה is, according to him, because these may be offered on במות also (cf. Rashi on v. 8) and our verse is mentioning those sacrifices which one may bring only in the Sanctuary (והבאתם שמה), and not on במות (cf. Rashi's comment on לא תעשון כן, v. 8). This is, however, not cogent. For there are also שלמי יחיד which are שלמי חובה viz., the שלמי שמחה which are offered on the Festivals, and Siphre might have in mind such שלמי חובה only, as Rashi has it. The reason, why he omits שלמי נדבה which may of course be offered in the Sanctuary is simply because these are implied in the word ונדריכם which denotes free-will offerings of any kind.

[5]) Rashi has explained that the words, "Thither ye shall bring" refer to eating the sacrifices at the Tabernacle at Shiloh. The term לפנים מן החומה, however, is properly applicable only to the Temple at Jerusalem, the corresponding phrase for the Tabernacle at Shiloh being בכל הרואה, meaning that the sacrifices may be eaten at any place from which Shiloh is visible (cf. Mishna Megilla I. 11; Zebachim 118a and Rashi on ib. 53a).

[6]) Rashi points out that the words אשר ברכך ה' do not refer to the words immediately preceding them, when the translation would be: "and ye shall rejoice ... ye and your household wherewith the Lord your God hath blessed thee", or "ye shall rejoice in every undertaking of the hand in which God hath blessed thee", but "and ye shall rejoice, i.e. offer feast-offerings (since the festive rejoicing consists in eating meat of these offerings; cf. Pes. 109b) in accordance with God's blessing, אשר being the equivalent of כאשר. The meaning is: Bring festive-offerings in number according to your means.

PAGE 66

[1]) According to the Talmudical exegesis this section is intended to permit sacrifice on a "high place" (במה) at certain periods of Israel's history. (4) Ye shall not do so (e. g. offer sacrifices to God) wherever you chose (i. e. on a "high place"), (5) but only there where God will chose (Jerusalem), and at Shiloh (שכנו) (6) Thither (to Shiloh) shall ye bring your sacrifices of various kinds, (7) and eat them there, rejoicing in your sacrificial meal according as your means will permit. (8) But as soon as ye have crossed the Jordan (XI. 31), and until ye have a central sanctuary at Shiloh, ye may offer sacrifice elsewhere, viz., on a "high place"; however, ye shall even then not do as we do at the present time when, in the Tabernacle, ye offer both obligatory and voluntary sacrifices, but ye shall offer on a "high place" only that which each man feels it proper for him to sacrifice, i. e., voluntary offerings; (9) Because ye shall not by that time (before there is a central sanctuary) have complete rest and a full inheritance. (10) But when after ye have crossed the Jordan and God hath given you complete rest from your enemies, (11) Then, to the place that God shall choose to establish His Name there (Jerusalem) ye shall bring all your sacrifices, (12) And ye and your family and dependents shall rejoice there before the Lord. (13) Be very careful that you do not then bring your sacrifices wherever it seems good to you, but even then, under special cirumstances you may offer them outside the central sanctuary at a place which may be deemed proper to a prophet, (14) but, generally, you may do so only in the place that God hath chosen. — It is evident that the command that they may offer only at Jerusalem and Shiloh might have been stated in one paragraph. It is, however, stated of each separately in order to suggest that after Shiloh was destroyed and before the Temple was built at Jerusalem, i. e., during the period when no central sanctuary existed, the "high

God hath made known all this unto thee". The words give one reason why they should be on their guard not to follow their example: Since you will see that they are destroyed, take heed, etc., for the fact that they have been exterminated should convince you of the error of their ways and that similar conduct on your part will result in your being exterminated also. — It is possible, however, to arrive at this explanation by assuming that Rashi took אחרי in a temporal sense, for these two meanings of אחרי merge almost imperceptibly into one another. All that Rashi intends to stress is that Scripture is not stating that you should be heedful not to be attracted by their mode of worship only after they have been destroyed, and that before this you need not be on your guard against imitating them.

PAGE 71

2) The reason why Rashi explains the verse in this way is because it is evidently intended to form a contrast to the enticements of the false prophet. He wishes you to become an apostate, therefore Scripture warns you: cling to the law of Moses; do not hearken to the voice of that false prophet (v. 4) but בקלו תשמעו obey the voice of your true prophets. The false prophet said ונעבדם "let us seek other gods, other places of worship", but you are warned: ואתו תעבדו serve your God in His Sanctuary.

PAGE 72

1) I. e., before אשר כנפשך the word או is to b· supplied, just as in the case of [או] בן אמך.

2) The words אשר לא ידעת וכו' are of course the words of Scripture, not those of the seducer; similarly in v. 3 נלכה אחרי אלהים אחרים is to be connected with ונעבדם, and אשר לא ידעתם is a parenthesis.

3) If קצה הארץ were merely to define more closely the word הרחקים it would have sufficed to state הרחקים ממך עד קצה הארץ. Besides, as Malbim points out, the אתנח under ממך shows that the next words are not to be connected with those that precede.

PAGE 73

2) The case of a מסית is thus dealt with just contrary to that of an ordinary defendant. Cf. Rashi on Ex. XXIII. 7. It is evident that כי הרג תהרגנו is taken to mean: you must by any means try to put him to death.

3) In the Talmud, however, the law that Jerusalem can never be subject to the law of עיר הנדחת laid down in this section is deduced from the Scriptural statement: If thou hear in one of thy cities (עריך), because no person could designate Jerusalem as his city, it being an accepted principle that Jerusalem was never intended to be the possession of a particular tribe; it was a place of pilgrimage for all Israel. Rashi's comment is that of Siphre, and the last words must be explained to signify that Jerusalem was never intended to be the dwelling place of the people belonging to any particular tribe.

4) Rashi suggests that the full phrase is: תשמע אומרים לאמר. Cf. Gen. XXXVII. 17: כי שמעתי אמרים.

PAGE 74

2) The Mishnah Sanh. V. 1 enumerates the שבע חקירות: the witnesses are to be questioned in which of the seven שמיטות forming a jubilee the event occured (שמיטה = באיזה שבוע), in which year (באיזה שנה), in which month (באיזה חדש), on which day of the month (בכמה בחדש), on which day of the week (באיזה יום), in which hour of the day (באיזו שעה) and in which place (באיזה מקום). The בדיקות were questions relating to accompanying circumstances (e. g. of what colour were the clothes worn by the defendant during the act). The reason why the word ושאלת is referred to בדיקות, and ודרשת and וחקרת to חקירות is because the verb שאל means merely to put a question, whilst חקר and דרש denote diligent

PAGE 69

[1]) This had specially to be forbidden because it is not included in the prohibition mentioned in v. 23 which speaks of the "blood which is the life", i. e. דם שהנפש יוצאה בו, the main gush of blood.

[2]) Blood contained in the limbs (דם האברים) is not forbidden under any circumstances, only if it has left its original place in the body (פירש ממקום למקום) e. g. if the blood contained in a muscle left that muscle and entered another one, or flowed out. But if it remains is its original place it is permitted to be eaten. For a detailed definition of the term פירש ממקום למקום cf. ש"ך on יו"ד סי' ע"ו ס"ק ב' and יד אפרים there.

[3]) This verse serves as a contrast to verse 21 which states that the animals, the flesh of which is intended for ordinary consumption (בשר תאוה) may be slaughtered and eaten outside Jerusalem (בשעריך) if one's place of residence is far distant from the holy city. "However, (רק)" it adds, "consecrated animals must be brought to the Temple", however, great the distance may be. They cannot be redeemed by their money's worth being expended in Jerusalem as is the case with מעשר שני when the distance from Jerusalem makes it difficult to carry them thither (לא תוכל שאתו); under any circumstances consecrated animals must be taken thither (תשא).

PAGE 70

[1]) In verses 6 and 11 of this chapter and elsewhere it has already been laid down that sacrifices must be offered only in the Temple. Consequently Siphre explains that this verse speaks of animals outside Palestine that have been consecrated as an offering: these too thou shalt bring to the Temple. The Talmud (Temura 17b) derives that תמורות must be brought to the Temple from the words רק קדשיך, the term קדשים including also such as have only a sacred character through being substitutes for animals designated as sacrifices. It brings the young of consecrated animals under this law from the words: אשר יהיו לך, "Such consecrated animals as shall be thine in future". — It will be evident therefore that when Rashi states: רק קדשיך, בא ללמד וכו', he does not mean that the law regarding the three classes of sacred animals he mentions is derived from the words רק קדשיך alone. There should be a וגו' after these words, for Siphre stresses the redundancy of the entire verse, and the Talmud makes its deductions from specific phrases in the verse.

[2]) The Siphra and the Siphre very often make the same remark that שמור in connection with the מצוות refers to study. The meaning is that the oral law which is liable to be forgotten since it was not fixed in writing must be kept in mind through constant studying and memorizing.

[3]) In Siphre there is a difference of opinion between R. Akiba and R. Ishmael as to whether הישר refers to one's attitude towards God and הטוב to the relations between man and man, or vice versa. Rashi adopts R. Akiba's view, probably because it is more reasonable to apply the expression "right", "correct" to relations between human beings whilst God alone knows whether an action can be described as "good" in an absolute sense.

[4]) Modern lexicographers also take the root נקש in the sense of knocking and striking, the meaning of our text being: "Lest thou be thrust (impelled) after them", and the verse in Psalms signifying: "Let the creditor strike (take aim at) all that he has" (cf. the Oxford Gesenius Lexicon, s. v.). In all the passages where this root occurs, this meaning assigned to it gives good sense in the context. — It is interesting to note that Rashi has selected the first of the three meanings that the Siphre gives to the word: שמא תמשך אחריהם או שמא תדמה להם או שמא תעשה כמעשיהם ויהיו לך למוקש. The second explanation is based on the Talmudical use of the verb in the sense of "comparing" (היקש, the "knocking" of one thing against another, i. e., of bringing them into relation one with the other, finding a similarity between two things). The third explanation takes the root נקש as having the same meaning as יקש "to ensnare".

[5]) In all probability Rashi takes אחרי השמדם in the sense of "since (i. e. because) they are destroyed", as in Gen. XLI. 39, אחרי הודיע אלהים אותך "Since

PAGE 77

[1]) In Chul. 63b there is a difference of opinions between R. Chisda and R. Abahu as to the number of unclean birds. The former holds that this is twenty-four. However, neither here nor in Lev. XI. 13—19 is this total of such birds enumerated. It can only be arrived at by identifying ראה with דאה and איה with דיה (cf. Chul. 63a, last line). R. Abahu, who holds that ראה, which name suggests that the bird s e e s keenly (see Rashi), is identical with איה (on account of Hiob XXVII. 8: "which even t h e e y e o f t h e איה h a t h n o t s e e n"), arrives at a number of 23 only (since all the four איה, דאה, ראה and דיה are one; cf. ר' גרשום a.l. in the Wilna ed. of the Talmud). Rashi adopts R. Abahu's view although the general tradition is that there are 24 unclean birds (cf. Maimonides, ס"א מהל' מאכלות אסורות הי"ד), because the wording and the accentuation of the text are in favour of this: the particle את is missing before ראה and there is no אתנחתא beneath that word, so that the 3 names form more or less a unity, i. e., they are names of one and the same bird. — It should be noted that in Rashi's statement on v. 7, למה נשנו בבהמות מפני השסועה ובעופות מפני הראה, the words מפני השסועה mean: because the שסועה is an a d d i t i o n a l animal not mentioned a t a l l in Leviticus, whilst מפני הראה means: because of the ראה which is a new n a m e for a bird already mentioned in Leviticus.

[2]) In Jeb. 20a Raba explains that קדושה does not consist in refraining from what the Torah prohibits, because this is really the normal way of conduct, but in avoiding things which the Torah permits, in order to guard oneself against the infringement of Biblical laws. In support of this he quotes the well-known dictum: קדש עצמך במותר לך. See also Nachmanides on Lev. XIX. 1, where he points out that a person who confines himself o n l y to what the Torah permits may still be of a low character. — Rashi evidently follows Siphre on this verse. Friedmann in his Siphre places the second half of Rashi in brackets, and it would appear from his note that he incorporated it in the Siphre-text because Rashi so has it. The Malbim edition places the earlier portion in brackets. So far as we can discover the two halves of Rashi's comment are never found together in the Talmud. Rashi seems to have combined the two, so that the second portion becomes an explanation of the first. — The Rabad brings the Rashi in connection with the prohibition of איסור נבלה mentioned in the Biblical text. This permits the giving of נבלה to the גר or selling it to the נכרי. The Rabbis hold that a n y use of נבלה except eating is permitted, and that Scripture only mentions these by way of example. There is, however, an opinion that these are the o n l y purposes for which Scripture permits its use. If those who ordinarily hold the first view refrain from acting upon it in the presence of those who do not hold it, they attain to a high degree of קדושה, and it is this which the Torah enjoins by adding the words כי עם קדוש אתה to the law concerning נבלה.

PAGE 78

[1]) The Midrash translates thus: Thou shalt not cause the tender grain to cook (i. e. to be affected by heat — to become shrivelled up) whilst they are in the husks; therefore give thy tithes as is due. The term גדי, the y o u n g goat, is metaphorically used here for the young grain.

[2]) If the grain of a particular year has not been tithed by the time when the next year's grain has been gathered in, one must not set aside a quantity of the new crop to serve as tithe of the past year's produce, although by so doing one would be substituting a superior quality of grain — the new crop — for an inferior. It naturally follows that one must not give as tithe of the new grain an equivalent quantity of the old, for this would be substituting an inferior quality for the better.

[3]) Rashi makes it clear that כי יברכך is to be connected with כי לא תוכל שאתו and not with כי ירחק ממך המקום that immediately precedes. The meaning is: And if the journey be too much for thee so that thou art not able to carry the tithe when the Lord thy God will bless thee with plenteous harvest, because the place of pilgrimage is far distant from thy residence.

inquiry. Since these terms by themselves imply a thorough examination the word היטב would be redundant unless it pointed to a special חקירה. We have thus three terms here implying חקירה: ודרשת, וחקרת and היטב, two in XIX. 8, and two in XVII. 4, thus altogether seven. It should be noted, however, that Siphre derives the necessity of בדיקות from והנה אמת נכון הדבר "and, behold, if the matter be established as true", whilst the Talmud (Sanh. 40b) derives it from ושאלת, as quoted by Rashi.

PAGE 75

1) The term תועבה is a comparative one, for what one person regards as an abomination another may deem to be perfectly agreeable. Thus a shepherd was looked upon by the Egyptians as תועבה (Gen. XLVI. 34). For this reason Scripture frequently states that a certain action or person is תועבת ה׳, an abomination unto the Lord. This is the meaning here. The text is not intended only as an introduction to the prohibition to eat unclean animals contained in the following verses, but is of a more general character. Every act that God has forbidden us to do, He has by virtue of that prohibition declared to be abominable, and in this verse Scripture forbids the eating of any animal which has been subjected to such a forbidden act. Thus, the boiling of meat in milk is forbidden; here the eating of such food is prohibited. Similarly a כהן is forbidden to make a blemish in a firstborn animal (see the following Note); here the eating of a firstborn animal that has been thus treated is prohibited.

2) Scripture states of an animal intended as a sacrifice, "It shall be perfect", and continues: כל מום לא יהיה בו "there shall be no blemish therein". In order to give a different meaning to these two injunctions that are apparently of an exactly similar character, the first is explained to mean that when an animal is consecrated as a sacrifice, it must be perfect, and the second, to forbid the making of a blemish in a perfect animal after it has been so consecrated. According to Rashi (on Bechor. 33a) this idea is obtained from the text by reading יהיה as יְהַיֶּה (or יַהְיֶה), causative forms of the verb, signifying: "one shall not cause a blemish to be in it". — It should be noted that whilst the example regarding בשר בחלב is given by the Talmud (Chull. 114b) as an illustration of the law, "Thou shalt not eat any abominable thing", that regarding the firstborn animal is from Siphre on this verse. Cf. Tosaphot Bech. 33a, ד״ה ומי קנים, where it is suggested that the derivation from this verse of the prohibition to eat such an animal is a mere אסמכתא.

3) This is the view of ר׳ אשי in Chull. 114b, whilst תנא דבי ר״י derives the איסור אכילה of בשר בחלב from one of the three passages of לא תבשל that occur in the Torah, as pointed out by Rashi in his comment on Ex. XXIII. 19 and XXXIV. 26. The reason why R. Ashi holds that it is not sufficient to derive the איסור אכילה from לא תבשל is probably the following: One might argue that one is forbidden to eat בב״ח because he has committed an עבירה by boiling the meat in milk which is prohibited by the text, but that it does not necessarily follow that if, for instance, a גוי or a קטן have boiled it, it is forbidden as food. This, according to ר׳ אשי, must be derived from לא תאכלו כל תועבה. Since the Torah has once forbidden boiling meat in milk it becomes ipso facto forbidden for food (כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל). R. Ashi may therefore well share the view of תדבר״י that איסור אכילה of בב״ח if cooked by an adult Israelite to whom the prohibition of לא תבשל is addressed, is derived from לא תבשל, but holds that the איסור אכילה of בב״ח under any circumstances is derived from לא תאכלו כל תועבה. That Rashi has this in mind can be seen from his comment on the Talmudical passage: כל שתעבתי לך ... הרי הוא בבל תאכל עולמית בכל ענינין בין שבא בעבירה ובין שלא בא בעבירה כגון ע״י קטן או ע״י עובד כוכבים, מאחר שתעבתי לך אסור והרי תעבתי לך להתרחק מבישולו שלא לבשלם יחד. Accordingly Rashi's words here: והזהיר כאן על אכילתו must be taken in a similar sense, viz., על אכילתו עולמית בין שבא בעבירה בין שלא בא בעבירה. Cf. לב אריה on the Talmudical passage quoted.

not that it is a command to exact a debt from an alien, has been clearly proved by Nachmanides in his ס׳ המצות. — Thus one who exacts a debt from his brother transgresses not only the לאו of לא תגוש but also an עשה.

PAGE 80

[1]) Rashi means that one must connect this with verse 4: Howbeit there shall be no needy amongst you . . . but only if you will hearken etc. It is upon this explanation that the comment on אפס וכו׳ is based.

[2]) All that Rashi means is, that the roots עבט and לוה are both used in the same way: in the Kal they mean "to borrow" and in the Hiphil, "to lend". In referring to the root לוה he has in mind XXVIII. 12. The verb עבט is a denominative from עֲבֹט "a pledge", and in the Kal may mean to take possession of something already offered as a pledge, as in XXIV. 10, or to give a pledge, as here, i. e., to borrow. The Hiphil means, to cause a person to give a pledge, i. e. to give him a loan. It is possible, however, that the root has a meaning similar to that of עבת which is used in the sense of "to wind", "to weave", primarily meaning "to join". If so, it is a synonym of לוה, and the verses here and XXVIII. 12 will mean: And thou shalt bind many nations (i. e. make them obligated), but thou wilt not be bound. Hence we have עֲבֹת a cord, rope (strands bound together), as a synonym of חבל which, too, denotes a pledge. With עבת and עבט may be associated עבד, "to serve", to be obligated to a superior.

[3]) Siphre expresses this idea somewhat differently: אם אי אתה נותן לו סוף ליטול הימנו.

PAGE 81

[1]) I. e. והעבט תעביטנו is not explicative of פתוח תפתח, but it is an alternative: "Thou shalt open thy hand", i. e. give him a gift, or "thou shalt lend him".

[2]) The words "that which he laketh" refer to the needs that are personal to him, even though they be not the personal needs of another. It need hardly be pointed out that the derivation of "wife" from the word לו in Gen. II. 18 is a mere אסמכתא. Similarly, in the Talmud, Keth. 67b, the duty of providing the poor with a house is deduced from די מחסרו, and with furniture from אשר יחסר.

[3]) Rashi means that if this is a positive command, the words in XXIV. 15 must be a negative command, but this is of course not so. If it were, in our passage the poor person would be commanded to cry, whilst in the other he would be bidden not to cry.

[4]) The first לו appears to be redundant: it would have sufficed to state נתן תתן ולא ירע לבבך בתתך לו. It is therefore taken to suggest: you must give — but only to him, nobody else observing it.

[5]) Siphre has: If he said that he would give alms and he did so, he receives reward both for his promise and for his good deed. If he said that he would give and was afterwards unable to do so, he receives the reward for his promise, כשכר מעשה. It is the second paragraph of Siphre which Rashi has here abridged, substituting עם שכר מעשה for כשכר מעשה. Of course this alters the meaning, for there is no reason why in addition to being rewarded for his promise, he should receive also a reward for what he has not done, unless we apply the principle that God regards good intention as an actual deed (מחשבה טובה הקב״ה מצרפה למעשה). — In Tosephta פאה IV. we have somewhat similar: אם אמר ליתן ולא הספיק ליתן . . . נותנים לו שכר על זה. — For the דרוש by which דבר is taken as utterance in a phrase of the same nature as this, cf. Rashi on Gen. XX. 18, ד״ה על דבר שרה.

[6]) According to Friedmann (Siphre a. l.) there is MS. authority for reading in Siphre the words מפני כן after על כן. If so, the question why Rashi explains על כן by מפני כן does not arise, since he is not explaining the words of the text but merely quoting Siphre, where מפני כן is part of a sentence explanatory of the text: מפני כן עצה טובה אני נותן לך לטובתך. The statement, "Therefore I command thee this day, saying, Thou shalt surely open thine hand" refers back to v. 8 where this command is given. Scripture promises (v. 10) that as a reward for observing this command God will bless the giver, and it adds here "Therefore I give thee

4) Therefore the 6th of the hermeneutic rules of Rabbi Ishmael applies which reads as follows: Two general propositions, separated from each other by a specification of particulars, include only such things as are similar to those specified.

5) According to the sixth of the hermeneutic rules of R. Ishmael (cf. previous Note) in our case therefore only such things may be bought for the money of מ״ש which have the characteristic of being ולד ולדות הארץ, thus fishes are excluded because they are products of water, and not ולדות הארץ. It should be noted that in none of the Talmudical passages (Erub. 27b, Nazir 35b, B. Kam. 54b) where our text is expounded, is there any mention of the characteristic וראוי למאכל אדם, that the things purchased must be "fitted to be food for man" as found in Rashi.

6) Since Scripture offers as a reason for giving מעשר ראשון to the Levite the fact that he has no portion with the ordinary Israelite in his produce, it follows that any part of the produce to which the Levite has the same claim as the former himself is exempt from being tithed if the latter has appropriated it. — What Rashi states here is not found in Siphre on this verse, but on v. 29 where the same reason is given for permitting the Levite to come and take of the tithes. It fits in better with that passage where tithes in general are spoken of. In Siphre on our passage where the more or less vague statement is made not to forsake the Levite the same observation is made as Rashi offers on XII. 18.

PAGE 79

1) Rashi, following Siphre, states that from the words ואכלו ושבעו the Rabbis derived the law in Peah. VIII. 5: אין פוחתין לעני בגורן וכו׳. Both Rashi and Siphre on XXVI. 12 state, however, that this law is deduced from the words ואכלו בשעריך ושבעו in that text. According to the Talmud (Ned. 84b) these two Scriptural passages refer to different circumstances under which מעשר עני may be given. Here it is speaking of the מעשר עני המתחלק בתוך הגרנות, of "the מ״ע that is distributed in the barn on the fields" during the summer time (cf. Tosaph. Jeb. 100a ד״ה מעשר עני and ר״ן and רא״ש on Nedarim above). But the injunction ואכלו ושבעו cannot be explained to mean that the owner must not give the poor less than a certain quantity, for no question of "giving" arises since the text bids him to leave it (והנחת), i. e. leave it at the disposal of the poor who may come and take as they please (cf. Rashi on Nedarim). In chapter XXVI., however, Scripture speaks of מעשר עני המתחלק בתוך הבית, of "the מ״ע that is distributed indoors" during the winter, since it states there ונתת, "And thou hast given it". How then can Rashi and Siphre hold that the law אין פוחתין לעני בגורן is derived from ואכלו ושבעו in this passage which speaks of the produce being in the house? There are other difficulties also. See Malbim here on והנחת בשעריך who attempts to solve them (cf. also משנה למלך on פ״ו מהל׳ מתנות עניים הל׳ ז׳-י״ג).

2) This comment is liable to be misunderstood. The word ידו in Rashi is not a repetition of that word in the Hebrew text. It is part of the Rabbinical genitive, ידו של כל בעל משה, "the hand of every creditor", and Rashi is not merely placing the words of the text in a different order. The word ידו is not to be construed with משה, but is the accusative after שמוט. Rashi makes this plain by adding את before it. Since the infinitive here has the force of an imperfect the text is equivalent to: ישמוט את ידו כל בעל משה, Every possessor of a loan (בעל משה) shall drop his hand. Some MSS. of Rashi add: וכן הוא אומר למטה תשמט ידיך, as proof that יד is to be construed with the verb שמט where the two words occur together. — Rashi's explanation is against the Massoretic text, for מַשֵּׁה is the construct state of the noun, and the accents join it, as such, to ידו.

3) The statement: "Of an alien thou mayest exact it" implies: but of thy brother thou mayest not. Now there is a rule that a prohibition that is drawn by inference from a positive command has the force of a positive command (לאו הבא מכלל עשה עשה; cf. Rashi on XIV. 6). This is what Siphre means: the words of the text are implicitely a מ״ע. That this is the meaning of Siphre and

PAGE 87

2) This statement is likely to be misunderstood since the word אך usually excludes something; here it appears to include. But it is not the word אך from which the obligation to include in the rejoicing the night preceding the eighth day is derived. Since Scripture has stated, (v. 14) "And thou shalt rejoice in thy festival, etc." the repetition of the same command here would be redundant unless it were intended to include something which is not implied here, for v. 14 includes only the seven days mentioned in v. 13. There are two periods not included in the rejoicing of שבעת ימים: namely, the first night (for no שלמים can be sacrificed on עיו"ט, since the rule is זביחה בשעת שמחה, and the זביחה cannot take place at night), and the eighth night which does not belong to the seven days. The redundance of והיית אך שמח cannot be intended to include both these days because אך has an excluding force. It is more logical to assume that it excludes the first night which is not preceded by שמחה than that it excludes the eighth night which is thus preceded. Hence the redundancy can only include the eighth night.

3) The עולות are the pilgrim's burnt offerings and their number depends on the pilgrim's means (נכסים). The number of שלמים which were eaten at the festive table by the members of the family (and the poor) varies according to whether the family is large or small. Rashi mentions only one of the possibilities. But there are others. a) He has a large family but small means, when he requires many שלמים and fewer עולות. b) He is rich and has a small family, when he brings many עולות and only a few שלמים. c) He has limited means and a small family, when he brings only a limited number both of עולות and שלמים.

4) I. e. if in a certain city there should be people of two different tribes two separate Sanhedrin must be appointed. — It should be noted that according to this explanation לשבטיך is the equivalent of ולשבטיך and has to be connected with בכל שעריך and not immediately with תתן לך.

5) These words are not an admonition to the judges to give true judgment, for this is contained in the following verse. The word ושפטו is almost equivalent to אשר ישפטו, the meaning being: Appoint such judges (שפטים ... תתן לך) who will judge the people with a just judgment.

6) Cf. our Note on ויצא פרח, Num. XVII. 23.

7) It cannot refer to favouring a person by giving judgment for him against the evidence, for this is included in the preceding prohibition: לא תטה משפט. It means, that even though you are determined to give a true judgment, you should not, whilst the parties are pleading, show more respect to the one than to the other. Cf. the next Rashi.

PAGE 88

1) The previous verse contains admonitions addressed to the judges including one that warns them not to wrest judgment. Rashi holds that the words צדק צדק וכו' cannot mean that the judges shall execute true judgment since this has already been stated in the previous verse, and therefore holds that they are addressed to the litigant.

PAGE 89

1) It is stated that 72 Jewish scholars translated or transcribed the Pentateuch into Greek at the request of king Ptolemy. They altered the wording of several passages the meaning of which was likely to be misunderstood (cf. Rashi on Ex. XII. 40, at end). This was one of them. For without the additional word לעבדם, the text might be taken to mean: the sun or the moon, or any of the host of heaven which I have not commanded that they should come into existence. This would imply the blasphemous idea that they exist without, or even against, God's will. — It is interesting to note that Siphre makes an observation on our passage from which it would appear that it had the word לעבדם in the text, for it reads: כשהוא אומר לעבדם להביא את המשתף. What the passage implies is therefore: I have commanded them to come into existence but I have

good advice — that thou shouldst observe this command". The super-commentaries state that Rashi has explained that על כן when preceded by כי (see Gen. XVIII. 5 and elsewhere) signifies הואיל, "since", "because", and that he here points out that when not preceded by כי, it has the meaning of "on account of this", "therefore". This, however, is not correct. A careful examination will show that Rashi there and elsewhere states that in the phrase כי על כן the two words על כן denote על אשר, "because", the phrase being elliptical, and he explains how in each case it should be filled in (see Rashi on Gen. XVIII. 5; Num. X. 31 and the passages there quoted). In Hos. VI. 5, also, Rashi paraphrases על כן by על אשר "because", citing texts where כי על כן occurs. Since the meaning "because" is more unusual than "therefore", Rashi points it out when על כן has this significance, but it is inexplicable why he should, on any passage, state that it there has the common meaning of "therefore" as the super-commentaries hold that he he does here. The presence of the words מפני כן in this Rashi find their explanation only if they are taken as part of Siphre's comment.

7) Probably Siphre takes מצוך in the sense of addressing a charge on a person, recommending him to do something, not in the sense of actually commanding.

PAGE 82

1) Throughout the Midrashic literature, terms from the verb ברך, "to bless", are explained to refer to increase and growth. Hence the waters of the Nile are spoken of as מתברכין. God is said to have "blessed" the seventh day in that on the sixth day there fell a double portion of manna because of the Sabbath (cf. Rashi on Gen. II. 3 and Ex. XX. 11). In the priestly benediction (Num. VI. 24) the aspiration יברכך is explained by שיתברכו נכסיך, "May thy possessions increase" (see Rashi thereon). In Scripture itself the verb ברך is often connected with expressions that denote increase and growth. A consideration of such passages proves that "blessing" does not show itself in growth and increase of good, but that "blessing" actually consists in multiplication of good. The verb itself appears to denote such increase; the meaning of "blessing" is a derived meaning.

PAGE 83

1) The Mishnah Arachim VIII. 7 states that a person may dedicate for priestly or sacred use any animal that he has undertaken to bring as a sacrifice (קדשיו). Since, however, such a sacrifice is already assigned to a holy purpose it follows that the above statement and any Biblical passage on which it is based (as e. g., our verse: Every firstborn animal . . . thou shalt sanctify), can only mean that he may dedicate the monetary value of any right that he may possess in the animal after he has dedicated it for priestly or sacred use. A בכור was holy from its very birth (קדוש מרחם), and the owner after bringing it as a sacrifice must give its flesh to a priest (כהן). But he has the right to select the priest to whom this shall be given, and this right has a certain monetary value. A person may offer him a sum of money to permit a grandson or nephew of his who is a priest to have the flesh (his daughter or sister may have married a priest and the offspring of such a marriage is therefore a priest). This sum represents the owner's private interest in the animal (טובת הנאה), and if he dedicates a first-born animal, he must give such an amount of money to the Temple Treasury.

2) Rashi has omitted the last portion of the Mishna, which forbids a בכור (which is already holy from the very moment of its birth) to be dedicated as a sacrifice other than בכור on the altar. He did so because the two ways of reconciling our text with Lev. XXVII. 26 differ only in the explanation of our text, that of the other (לא יקדיש) being the same, and this he has already stated.

PAGE 84

1) Rashi really gives two explanations of שנה בשנה and he might have introduced the second by ד"א as he did in the case of כל הבכור . . . תקדיש in v. 19.

one who prophesies something which he has not heard from God; the same words, stressing the pronominal suffix in צויתיו (see previous Note) refer to one who prophesies what h e has not been commanded but which was spoken to his fellow-prophet; whilst he who prophesies in the name of an idol is, of course, mentioned in the words ואשר ידבר בשם אלהים אחרים. The law that three will die by a visitation of God is derived from v. 19 by reading the word יִשְׁמַע, first as יַשְׁמִיעַ, the man who will not proclaim My words, i. e., who suppresses his prophecy; secondly, by reading it as the text has it, יִשְׁמַע, "the man who will not hearken to My words", i. e., who transgresses the word spoken by Me through My prophet; and, thirdly, by reading it as יִשָּׁמַע (a tolerative Niphal), "the man who will not submit himself to hearken to My word", i. e., the prophet who disregards God's words spoken through him (see Rashi's use of נשמע on Sanh. 89a). It is of course possible to perceive mention of the last two persons in the text as it stands: "The man who will not hearken to My words", for this may include not only him to whom the prophet speaks, but also the prophet himself (see ש״ח).

PAGE 96

1) The particle כי is here taken in the sense of "when". This, as Rashi frequently points out, is the equivalent of אם which, according to the Talmud, is one of the four usages of the word כי.

2) The reason why Siphre, which Rashi quotes, refers our text to an event which was a c t u a l l y to happen and does not give וכי תאמר וכו׳ the sense of "p o s s i b l y", "p e r h a p s" you will say, etc.", referring it to a theoretical case, as he does e. g., in Ex. XXIII. 4, and Deut. VII. 7, is the following: The answer given by Scripture in v. 22: "When a prophet speaketh in the name of the Lord, if the thing follow not, nor come to pass, t h a t i s t h e t h i n g w h i c h t h e L o r d h a t h n o t s p o k e n" cannot be meant g e n e r a l l y — that in any case when the people might be doubtful whether the prophet speaks the truth or not the criterion will be whether the thing foretold will come to pass or not, since we find cases when God did not bring about that which He announced by the mouth of His prophet. Jonah, for instance, distinctly said in the name of the Lord, (Jonah III. 4) "Yet forty days and Nineveh shall be overthrown" and Scripture states, (ib. v. 10) "And God saw their works, that they turned from their evil way; and God repented of the evil which He hath said that He will do unto them; a n d H e d i d i t n o t". The text is therefore to be referred to some historical incident, and this is found in the prophecies of Jeremiah and Hananiah.

3) The first portion of this comment is from Siphre which takes תגור in the sense of "storing up" words, as in I. 17. The latter portion is Rashi's addition, understanding it in the sense of "fearing".

PAGE 97

2) Rashi holds that the root נדח primarily denotes movement of some kind (cf. נוד, נדר נדה). The meaning of the verse therefore is: And his hand moved with the axe to cut down the tree. The same verb is used in XX. 19 to describe the swinging of an axe.

3) The passage פן ירדף וכו׳ cannot be connected with what immediately precedes — that one who commits manslaughter shall flee to one of these cities, for there is no reason why Scripture should state that he shall flee thither lest the avenger of blood should overtake him b e c a u s e t h e w a y i s l o n g. Rashi therefore holds that it gives the reason for the injunctions in v. 3: the roads are to be maintained in perfect condition, and the cities of refuge must be located equidistant one from the other, lest the avenger of blood pursue the man and overtake him because the way is long. For this reason (על כן), Scripture continues, I command you to set aside t h r e e cities, and if your land extends itself, you shall assign three additional cities for this purpose. Rashi's words ערי מקלט רבים, many cities, anticipate the command in v. 8; the three cities already spoken of and the three to be set aside in the event of their territory becoming enlarged, are

not commanded that they should be worshipped, but only that they should give light to the world. אשר לא צויתי need not therefore to be inverted into אשר צויתי שלא לעבדם as many commentators suggest.

2) It is true that this verse does not speak of עדים זוממים, but it is quoted in Mishnah Macc. I. 7 to draw this inference regarding them from it.

PAGE 91

1) Rashi points out that לא ירבה לו סוסים and ולא ישיב את העם מצרימה וכו׳ are not two separate commandments. They form one command that forbids the king to possess a large number of horses, and at the same time states why this is prohibited, — so that he may not send the people back to Egypt to purchase horses. The same phraseology occurs in the next verse: Neither shall he multiply wives unto himself, so that his heart turn not away from God.

PAGE 92

1) Rashi's mention of the Targum rendering of משנה התורה is made for the purpose of stating that there is another view besides that which he has just given. That takes משנה in the sense of double as in Gen. XLIII. 15 משנה כסף, whilst the rendering of Onkelos is based upon a derivation from a root containing the letters ש and נ equivalent in meaning to שנן, which Rashi takes as a synonym of speaking and uttering. It would seem therefore that he is of opinion that Onkelos rendered משנה by "copy", because in making a copy the scribe utters each word when he is writing it.

PAGE 93

1) In the ordinary editions of Rashi the text cited is Deut. X. 9. The Siphre to which Rashi refers is that on Num. XVIII. 24, and that is the text upon which the comment he quotes is made. — It is strange that Berliner, whilst quoting the Siphre in a footnote, על כן אמרתי למה נאמר וכו׳, fails to call attention to the fact that the text he prints in the Rashi is not that which Siphre has in mind.

2) This is Kalonimus ben Shabbethai of Rome. He became Rabbi at Worms about 1070. Rashi quotes him in his commentary on the Bible and in that on the Talmud. Other Bible commentators mention Scriptural and Talmudical expositions given by him. See Berliner, "Beiträge zur Geschichte der Raschi-Commentare", p. 11 ff.

PAGE 94

1) In the Talmud and Siphre the words חמש צאן עשוית are explained thus: שמעשות את בעליהן, "five lambs that cause their owner to fulfil the command of ראשית הגז" suggesting that a smaller number would not make it obligatory on their owner to give this to the priest.

PAGE 94a

1) It would seem that ד״א is an interpolation and that Rashi originally wrote only עוד למד וכו׳. Either ד״א or עוד should be omitted.

PAGE 95

4) Not one prophet alone, as the singular נביא might suggest, will God raise up for you. At all times there will be godly men of whom you may make enquiry, but these will always be, as I am, one of your own people.

5) If a man claims that God has bidden him deliver a certain message to the people whilst, in fact, the message had been entrusted to another, such a claim makes him liable to death. The stress is to be laid on the pronominal suffix of the word צויתיו, "which I have not commanded him to speak".

6) The law that false prophets of these three categories are liable to death by the court is derived from this verse: The words את אשר לא צויתיו לדבר refer to

who assert that they have entered upon a conspiracy against their fellow (על פי המזימים אותם; see Nachmanides). Rashi on Ex. XXII. 6 makes a similar observation in explaining the text וגנב מבית האיש, where he adds: לפי דבריו, "according to the statement of the bailee". There is, however, no necessity to correct על פי in our Rashi into לפי, for the former expresses the required sense quite as well as the latter (see שם אפרים).

PAGE 101

1) Rashi is quoting the Siphre which has the word ספר, the meaning of which may have been unknown to his disciples; he therefore explains it, stating that it denotes: גבול ארצכם.

2) The Talmud derives this by a נז"ש. It says here ודבר הכהן and in Ex. XIX. 19: משה ידבר — just as Moses spoke Hebrew at the Revelation on Sinai so the משוח מלחמה has to speak Hebrew. Cf., however, תוס' Sota 42a s. v. הכי קאמר.

PAGE 102

1) The thought that another man may possibly dwell in the house he has built will divert his mind from the fighting, and his example may influence others to take flight with him (cf. Ibn Ezra and Nachmanides).

2) In verse 4, the army has already been assured that God will protect them. Why then need they apprehend death in battle? The three classes of men spoken of in vv. 5, 6 and 7 have been guilty of no sin that they need fear that this assurance of safety is not extended to them. Rashi therefore explains that death will be the well-deserved punishment for not obeying the summons of the priests to leave the ranks. The statement "let him return lest he die", implies that if he does not return he will certainly die as a punishment for not doing so. With this may be compared Rashi on Lev. XVI. 2: "Let him not come . . . into the holy place, in order that he die not", where, he adds: שאם בא, הוא מת, "for if he *does* come he will certainly die".

3) The reason why the last passage of the proclamation was said by the officers and not by the priest is obvious. Since he encouraged the whole people with the words (v. 3) "Let not your hearts faint, fear not, and hurry not precipitately, neither be ye terrified because of them", he could not even suggest that there might be faint-hearted amongst them. The officers, however, who took a more practical view, admonished those who, in spite of the encouragement of the priest, were afraid of the battle, to return lest they set a bad example to the others.

PAGE 103

1) The strangeness of the phrase with which Rashi begins this comment is due to the fact that he has abridged the statement of Siphre: אמרו מקבלים עלינו מסים ולא שעבוד שעבוד ולא מסים אין שומעים להם עד שיקבלו עליהם זו וזו.

2) One would expect Scripture to state: ועשית עמה מלחמה. The actual wording suggests the above comment.

3) Siphre on v. 10 has: להלחם עליה ולא להרעיבה ולא להצמיאה ולא להמיתה מיתת תחלואים. Scripture assumes here that you are permitted to *fight* against a city, but not to inflict upon it the horrors of hunger, thirst and disease. If, however, it refuses your offer of peace and makes war against you, וצרת עליה, then you may inflict upon it even all these horrors. The strangeness of the word אף followed by the infinitive in Rashi is owing to his having omitted Siphre's comment on v. 10, where the infinitives corresponding to that in the text, להלחם, are perfectly natural. Siphre appears to have taken the word וצרת in the sense: then thou mayest inflict upon it צרות, troubles, misery.

4) According to this the ו of ונתנה introduces the apodosis; if you have first offered it terms of peace which have been refused, and you besiege it, God will assuredly give it into your hands.

the many cities he has in mind. Verses 4 and 5 are a parenthesis. Since Scripture states in v. 3 that one who slays a man (רוצח) shall flee to one of the cities of refuge, it feels compelled to explain forthwith under what circumstances (וזה דבר הרוצח) he may take sanctuary. Having done this, it resumes where it broke off after v. 3.

PAGE 99

[1]) Rashi on Sota 2b ד"ה ממשמע explains this as follows: The word עד in the singular implies one witness and there was no need for Scripture to add the numeral אחד. Since Scripture feels compelled to add the word אחד it is evident that the word עד where it is not followed by the numeral does not signify "witness", but the abstract noun עדות, "evidence", "testimony" and such always requires two witnesses.

[2]) In Sheb. 30a the arguments are set forth why these words must be taken to refer to witnesses. In addition, the following may also be advanced: The paragraph opens with a statement about witnesses and each verse, with the exception of this, alludes to these. There appears to be no cogent reason why this verse alone should speak only of the contending parties. It should be noted that this is a general law regarding witnesses and not an injunction concerning the witnesses in this specific case of what the Rabbis term עדים זוממים. As Rashi points out on Sota 2b, the term עד may be regarded here as the equivalent of עדות, "evidence", a meaning which עד has fairly frequently (Gen. XXXI. 44, Ex. XXII. 12, Deut. XXXI. 19, 21, 26 and elsewhere), and since Scripture has already enjoined (v. 15) that two witnesses are required to establish a matter, it rightly goes on to speak of the two witnesses standing before the Lord. — To find any mention of the contending parties it is necessary to understand אשר להם הריב as ואשר להם הריב וכו'. The Talmud itself in Sheb. 30a raises the objection that the absence of the copulative ו makes it unlikely that by the words "two men" Scripture is alluding to the witnesses, but refutes this objection by pointing out that v. 15 speaks of two witnesses. The idea that underlies this נ"ש is that v. 15 and all that follows really forms one paragraph primarily dealing only with witnesses.

[3]) It may appear strange that Rashi here repeats his comment on v. 15. It must, however, be remembered that the Rabbis explain that this paragraph refers to the following case: Two men assert that they were witnesses to a crime or transaction (e. g., the giving of money on loan) in a certain place and at a particular hour, and two others refute them by proving that these two were in their company elsewhere at the time in question. — The first pair of witnesses are termed עדים זוממים the second are מְזִימִים, (those who allege them to be such). — It might be assumed that, if it is proved that one of the first pair is a false witness for the reason already mentioned, he is to be adjuged an עד זומם and becomes subject to the punishment laid down in v. 19. Rashi therefore repeats the statement that although the singular עד is used here, the rule must be applied that it refers to two witnesses, and that consequently the punishment enacted for עדים זוממים cannot be inflicted upon one witness who, it has been proved, has given false evidence. It is necessary that both should be proved an עד זומם. From the observations of the ש"ח, it would seem that his Rashi had the comment on והנה עד שקר העד before that on ודרשו השופטים היטב, and in many editions it is so printed. It is evident that there is some confusion in the Rashi, for the words על פי המזימים אותם, if they have any meaning here, are best explained as we have translated them, and their connection with what follows would be as we have given it. But it is far from satisfactory, for על פי can hardly have the meaning we have attached to it, and the words שבודקים וחוקרים וכו' appear to repeat the preceding phrase, על פי וכו'. It would be well to amend the Rashi text by removing the words על פי המזימים אותם from their present position and placing them after a caption: שקר ענה באחיו. The result will be that the comment on ודרשו וכו' will state only that the examination referred to by Scripture is that of the second pair of witnesses, and that on שקר ענה באחיו will explain how the first pair have been proved false witnesses, viz., by the evidence of those

murderer to death), if (כי) thou wouldst do that which is right in the eyes of the Lord. This can, of course, only be done if the murderer is afterwards discovered. He cannot escape punishment even though the ceremony of expiation has been performed, for Scripture says, (Num. XXX. 33): "No expiation can be made for the land for the blood that is shed therein, except by the blood of him that shed it", — a statement that presupposes the discovery of the murderer.

5) Siphre has only: במלחמת הרשות הכתוב מדבר. What follows was added by Rashi as a proof of this statement. The author of the ס' הזכרון points out that the correct reading in Rashi is: אין לומר ושבית, and not ושביתו שביו, for these words may imply that Scripture is speaking of a מלחמת חובה, of a war waged against the Canaanites, the meaning being: and thou capturest its (the enemy's) captives, i. e., the captives taken by the Canaanites in a former war, and who are natives of other lands. The proof of Siphre's statement therefore lies only in the fact that Scripture permits the taking of captives (ושבית), and, for the time being, we are not concerned with the meaning of שביו.

6) See Rashi on Num. XXI. 1 and our Note thereon. From this it will be seen that שביו may denote those captives already taken by the enemy against whom the Israelites were waging war outside Palestine (מלחמת רשות), and may include therefore Canaanites whom that enemy had taken in a former war against Canaan. Similarly Rashi explains on XX. 11 that Canaanites resident in a city outside Palestine (cf. ib. 10) that surrenders to the Israelites without fighting may be kept alive.

7) The term אשת "woman" is a general term, and includes, therefore, both married and unmarried. — Heidenheim holds that the דרוש is derived from the use of the word אשת instead of אשה (cf. אשה יפת מראה Gen. XII. 11), since the word אשת, (he states) is never used except of a married woman. But surely he proves too much, for then the text would refer only to a married woman, and this is not the meaning of אפילו אשת איש.

8) According to the Talmud the apodosis begins with ולקחת לך לאשה, whilst according to the plain sense of the text it begins with v. 12 והבאתה אל תוך ביתך. That Scripture makes a concession to man's frailty is derived from the words יפת תאר which appear to be redundant, but are added because Scripture intends to point out that it is her beauty that induces him to do something which is morally objectionable.

9) Cf. Rashi on v. 14: והיה אם לא חפצת בה, where he states that Scripture tells him that ultimately he will hate her. The author of the ס' הזכרון raises the question why Rashi does not take this verse as a proof that he will in the end hate her, instead of deriving it from the juxtaposition of the paragraphs. He leaves the question בצ"ע! As a matter of fact Rashi might have quoted that verse, had he wished to prove the statement סופו להיות שונאה alone, but he wishes also to state וסופה להוליד ממנה בן סורר ומורה, and the proofs of the two statements, dependent one upon the other, is best derived from the sequence of the paragraphs.

PAGE 106

2) The super-commentaries explain that the certainty that he will ultimately hate her is implied in the word והיה, this expressing a statement of fact. This, however, is not so, for the word is to be connected with ושלחתה: "And it shall be . . . that thou shalt divorce her." The only inference from והיה would be that in the end he will divorce her, whilst Siphre, which Rashi follows, stresses the certainty of his hating her, thus pointing to the words אם לא חפצת בה as the source of the דרוש. This is to be found in the anomalous use of the perfect חפצת instead of the imperfect תחפץ (cf. XXV. 7: ואם לא יחפץ האיש, and Ruth III. 13: ואם לא יחפץ לגאלך). The text means: And it shall be, when (אם) thou hast found no delight in her, then thou shalt divorce her. This implies the certainty that at a later time he will no longer feel delight in her.

PAGE 107

1) In v. 16 it states את אשר יהיה לו "when he maketh his sons inherit that which is his", thus including everything that may be regarded as his, no matter

5) For although the Girgashites emigrated to Africa (cf. Rashi on Ex. XXXIII. 2 and Note thereon), it was not to be assumed that if individuals of them remained amongst other nations they were to be exempt from the provisions of the law here laid down. They were to be exterminated, — all according to what God had before commanded regarding them.

PAGE 104

1) Exactly what bearing this verse has upon the question is not quite clear. Friedmann in Siphre is of the opinion that it is cited to prove that ימים may denote t w o days, for since this is usually expressed by יוֹמַיִם, it might be argued that ימים implies three days, and רבים, four. This is by no means satisfactory. In Midrash Tannaim the reading is similar to Rashi, but in the text has ימים ר ב י ם for ימים ש נ י ם. Yalkut also cites the text in this non-Massoretic form and continues: ימים שנים רבים שלשה. The reading רבים instead of the Massoretic שנים is certainly more applicable to the text on which Rashi is commenting. In the edition printed in Malbim's Pentateuch we find the following: מגיד שתובע שלום שנים ושלשה ימים עד שלא נלחם בה ואע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ויבא דוד ואנשיו צקלג ביום השלישי. This, of course, is incomprehensible, since it first deduces the law (מגיד) from the text and afterwards states: אין ראיה לדבר! Besides, the text cited is not to be found in Scripture. In all probability, 1 Sam. XXX. 1 is intended: ב ב ו א דוד ואנשיו צקלג ביום השלישי, which is taken to suggest that David had waited three days before entering the city, and that during that period he offered terms of peace. But there was no question of David fighthing against Ziklag for it had been given to him as a place of residence by Achish (1 Sam. XXVII. 6) some time previously.

PAGE 105

1) It is not against actual bloodshed that they are justifying themselves, for this is unnecessary, but they claim not to have been the c a u s e of his death even indirectly. The meaning of the verse is: Our hands have not caused his blood to be shed because we never saw him (ועינינו לא ראו) and had thus no opportunity to provide him with food and escort. The Mishnah Sota IX. 7 originally had no mention of מזונות and לויה, as is evident from the comments of Rashi and Bertinora. This crept in from a Baraita in Bab. Sota 46b, which is intended to explain the vagueness of the Mishnah. Rashi has here abridged this Baraita which reads: לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה in which the two declarations made by the elders: ידינו לא שפכו את הדם הזה and ועינינו לא ראו receive each its explanation. Rashi has attached the mention of both מזונות and לויה to the second declaration. Rashi and the Babylonian Talmud explain the Biblical text and the Mishnah as referring to the murdered person, whilst the Palestinian Talmud holds that it is the murderer who is being spoken of (cf. Hirsch and Hoffmann a. l.).

2) It must be assumed that the p r i e s t s said these words because it is always the priests who bring about atonement, and otherwise their appearance at the ceremony (v. 5) would have no purpose at all.

3) The words ונכפר להם הדם are not part of the priests' declaration. This terminates at עמך ישראל. They are an assurance added by Scripture.

4) The statements ובערת הרע מקרבך (XIII. 6, XVII. 7, XIX. 19, XXII. 21, XXIV. 7) or ובערת הרע מישראל (XVII. 12, XXII. 22) are invariably preceded by the command to p u n i s h the wrong-doer, the meaning being: Punish the evil-doer and t h u s put the evil away from among you. Here, however, the corresponding phrase ואתה תבער וכו׳ is not preceded by the command to execute the murderer (since he is unknown), but by the bidding to perform a solemn ceremony of expiation for the innocent blood that has been shed. It will be seen from XIX. 12, 13, that the words בער דם הנקי are used of the execution of a murderer. The Rabbis therefore take our verse to signify: The elders and priests have made due expiation, since the murderer is unknown; but thou (ואתה) must on thy part put away the guilt of innocent blood from thy midst (i. e. put the

here as there, for the clause might signify: "thou mayst not conceal thyself", so that the owner cannot recover what he has lost. It should be noted that the Targum has two different renderings of the verb. In vv. 1 and 4 it has ותתכבש, whilst here, according to the ordinary editions, it has לאתכסאה. It appears to have taken it in the sense of "thou mayst not hide thyself" (cf. נתינה לגר and לחם ושמלה on this passage).

5) According to the Talmud (B. Mets. 32a) the meaning is not that one must raise the animal, but that he must raise the burden that has fallen from it, i. e., re-load the animal. Exodus XXIII. 5, however, which speaks of helping when an ass is crouching under its burden, speaks of removing its load (cf. Rashi on that passage).

PAGE 109

1) The words לא תקח האם על הבנים may also signify: "thou shalt not take the mother together with (על) the young". Targ. Jon. takes it as Rashi does, for he translates לא תסב אמא מעל בניה (cf. also Tosefta and Tur Jore Deah § 292).

2) This may be suggested by the words ולא תשים דמים בביתך, it should not be thine house where blood is shed. Cf. also Sabb. 32a and Sanh. 8a.

3) This is the view of R. Josiah, according to whom the Halachah is fixed (cf. Ber. 22a: נהגי עלמא . . . כר"י בכלאים), whilst R. Jonathan holds that the command is transgressed if only one kind of seed is sown together with the kernels of grapes. Rashi in Kidd. 39a (ד"ה לא קי"ל כר"י) states that he does not know whence R. Josiah deduces that two kinds of grain are required besides the חרצן. Indeed in the case of a field where Scripture uses a similar expression (Lev. XIX. 19): שדך לא תזרע כלאים, R. Josiah admits that if even only two different kinds of seed are sown, one has transgressed this command. Tosaph. (Kidd. 39a ד"ה לא קי"ל כר"י) gives the following reason for R. Josiah's view: Whilst any piece of soil, no matter whether it has been sown or not, may be called שדה, this is not so in the case of כרם, for this term can be used only of soil that is already sown with kernels of grapes. The words לא תזרע כרמך כלאים thus imply, according to R. Josiah: Thy vineyard (i. e., land already sown with kernels of grapes) thou shalt not sow with anything that is in itself כלאים, i. e., with two different kinds of seed (e. g. wheat and barley). If therefore it is for the first time that one sows different kinds of seed into the soil he transgresses the command כרמך לא תזרע כלאים only if he sows e. g. חטה and שעורה besides חרצן. In Bech. 54a, however, Tosaph. (ד"ה דגן ודגן וכו') gives another reason: that the words תזרע כלאים suggest that there must be כלאים (i. e. two different kinds) of grain (זרעים), whilst the vine which is a tree does not come under the term זרע.

PAGE 111

2) Rashi emphasises that she cannot be punished unless she had been unfaithful after "betrothal", for the following reason: Scripture prescribes no punishment for a woman who was unchaste before betrothal (cf. Exod. XXII. 15 which speaks of בתולה אשר לא ארשה). In verse 23 of this chapter, however, it is enacted that a woman מארשה, "betrothed", who is a consenting party to her own dishonour, is to be stoned. It follows therefore that the wife who is here said to be convicted of pre-nuptial unchastity and is sentenced to be stoned on that account must have been guilty of this after she was "betrothed" (שזנתה אחר אירוסין). Indeed, the very wording of the paragraph suggests this. She is described as a married woman who is a נערה. Before this she was a קטנה and, as such, not punishable for wrongdoing. She must therefore have been unchaste whilst she was a נערה. This state of womanhood, however, lasts only six months. Since the ארוסין, "betrothal", usually took place at least twelve months before the נישואין, the actual marriage (Keth. 5a), she must therefore have become a נערה after the "betrothal" and it follows that if on her marriage she was found to have previously been unchaste she can be punished only if it is legally proved that she had become so after her "betrothal" (cf. Hoffmann

whether it is already in his possession or whether it will devolve upon him at a future date, whilst in our verse it states אשר ימצא לו "a double portion of all that shall be found with him', which implies only things which are actually in his possession.

[2]) It would appear that no more can logically be deduced from these statements than that the blasphemer is to suffer both stoning and hanging, or that one found guilty of a sin similar to blasphemy (i. e. idolatry) is subject to both penalties. The latter is indeed the view of the Sages according to whom the Halachah is fixed. R. Eliezer, however, deduces that all who are put to death by stoning must afterwards be hanged. He applies the hermeneutical principle of רבוי and מיעוט. According to this, where Scripture employs a general term that extends a law to everything (רבוי) of a certain class and afterwards in a later verse uses a term that limits it to a particular member of that class (מיעוט), the intention is to exclude from the application of the law only those individuals of the class that are dissimilar to the particular member and to include only those similar to it. Here it states that if anyone deserves death and he is put to death (והומת), he must be hanged (ותלית). This seems to imply that he must afterwards be hanged never mind which of the four kinds of death penalty was inflicted upon him. In the next verse it states that hanging is to be the punishment of the blasphemer (קללת אלהים תלוי), who according to Leviticus XXIV. 15—16 must be stoned. We deduce, therefore, from the rule of רבוי and מיעוט where the terms occur in different verses, that all who are put to death by stoning must afterwards be hanged, for there are to be excluded from hanging after death all who are not similar to the blasphemer so far as the mode of execution (stoning) is concerned (cf. Sanh. 45b and Rashi thereon). — Mizrachi points out that Rashi is here compelled to follow the view of R. Eliezer, against the Halachah, in order to bear out the סמיכות הפרשיות mentioned at the beginning of his comment on this verse. For if we assume that the בן סורר ומורה whom Scripture sentences to death by stoning is not also to be hanged (since he is neither a blasphemer nor an idolator, as the Sages require for stoning and hanging), the reason for the juxtaposition of the paragraphs falls to the groundd. — On B. Mets. 83b ד"ה על נערה המאורסה, Rashi also states שהיא בסקילה וכל הנסקלין נתלין. Evidently Rashi there, too, prefers to explain the מעשה דכובם according to R. Eliezer in order to avoid the forced explanation given by Tosaphot in Sota 8b ד"ה מי שנתחייב סקילה, with reference to the Talmudical passage in B. Metsia.

PAGE 108

[1]) It is quite possible to translate this verse as containing two principal sentences: Thou shalt not see thy brother's ox or lamb go astray, but thou shalt hide thyself from them. This, of course, is not its meaning. It is of the same syntactical construction as Exodus XXXIII. 20: לא יראני האדם וחי, where we have imperfect with לא followed by a perfect with Vau conversive. In both of these sentences the negative statement may be replaced by a condition with a negative consequence, for they are equivalent to אם תראה . . . לא תתעלם and אם יראני האדם לא יחיה. Rashi clearly brings this out by substituting תתעלם (an imperfect) for התעלמת (a perfect), and by replacing the ו by שֶׁ, for what is forbidden is not the "seeing" but the "hiding thyself".

[2]) If the animal is in a cemetery and is seen by a priest (who is forbidden to enter such a place), or if it is an old man or a man of distinction with whose dignity it is not compatible to lead an animal through the streets, or, finally, if one would be more out of pocket through returning it to the owner than the animal is worth, he is not obliged to return it.

[3]) The word אחיך is taken to be the object not the subject of the sentence: "until there is a searching (a cross-examination) of thy brother".

[4]) It will be observed that in verses 1 and 4 the Hithpael, התעלם, is followed by מ with the pronominal suffix denoting the object from which one hides oneself. Here the verb is used without such an addition. Rashi therefore repeats his comment made on verse 1 to point out that the word has the same meaning

PAGE 115

1) Rashi means that והיה לפנות ערב וכו׳ is not a command, for, in fact, the בעל קרי may immerse himself at any time of the day, but Scripture recommends that he should do this before sunset, since it is after sunset only that he is permitted to come into the camp.

2) The term מחוץ למחנה here implies the three camps for both here and in v. 11 it speaks of the unclean soldier leaving his camp, and the second half of v. 11 forbids him to enter the מחנה לויה and the מחנה שכינה. Rashi uses the term מחוץ לענן and not מחוץ לשלש מחנות because Scripture gives as a reason for this command the fact that the Divine Glory displays itself in the midst of the camp, and this was done by means of the ענני כבוד. Rashi suggests that the repetition of the word מחנה implies: Thou shalt have a place for relieving thyself distant from the spot where God's glory displays itself.

3) Probably Rashi intends to rule out the Targum which has ולא יתחזי בך (there shall not be seen in thee), taking the verb יראה in an impersonal sense: and no one shall see in thee etc. Since the verse speaks of God being in the camp, and nothing offensive to Him being permissible in the camp, he prefers to take "God" as the subject of the sentence.

4) A slave who takes refuge in Jewish territory must not be handed back to his master resident outside Palestine. He must not be returned to the idolatrous influences by which he was surrounded, even though he be the slave of an Israelite.

PAGE 116

2) It is true that this is the view of בית שמאי whilst בית הלל, according to whom the Halachah is fixed, take the apparently redundant words גם שניהם to imply "these two only". Yet Rashi prefers to take it in the sense בית שמאי gave it because the word גם usually implies a רבוי not a מיעוט, as, indeed, the Talmud itself states (ib.) גם לב"ה קשיא "the word גם in this connection cannot be satisfactorily explained according to ב"ה".

3) The verb נשך in relation to interest is a denominative from the noun נֶשֶׁךְ, "interest". The Kal signifies "to take interest", "to lend on interest", as at the end of this verse: "interest of anything which is lent on interest (יִשָּׁךְ)". The Hiphil used here has a causative sense, so that the text is to be translated: "Thou shalt not cause thy brother to take interest", i. e. thou shalt not pay him interest. This command is addressed to the borrower.

4) This paragraph is placed in brackets in all editions of Rashi, as being a later addition to the text. Anyhow the word ואח"כ is incorrect as the verse cited is from Leviticus. In all probability it should be amended to ובמקום אחר, as, e. g., Ex. XXII. 24, Lev. XXV. 36 etc.

5) One does, however, transgress the positive command (Deut. XI. 5—6 ובאתם שמה — — והבאתם שמה) on the first festival that one pilgrims to Jerusalem without fulfilling his vows.

6) In chapter XVI. the three festivals are enumerated and the section closes with the words: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, Three times in the year shall all thy males appear before the Lord, בחג המצות בחג השבעות ובחג הסכות. The enumeration of the festivals appears to be unnecessary and is taken by the Talmud to suggest that the prohibition that follows, "and they shall not appear before the Lord empty" (i. e. without bringing with them the sacrifices that they had vowed; cf. Rashi ib.) is transgressed only if the three festivals have elapsed without the worshipper having fulfilled his vow.

7) It appears that Rashi takes the entire phrase מוצא שפתיך תשמר to imply an עשה that is additional to the ל"ת of לא תאחר in the previous verse, and we have translated accordingly (see also Tosaph. R. Hash. 6a, ד"ה תשמור זו מצות ל"ת). It should be noted, however, that in Siphre cited in the above Talmudical passage both an עשה and a ל"ת are derived from this text: מוצא שפתיך זו מצות עשה תשמר זו מצות ל"ת, and Rashi himself observes that מוצא שפתיך implies a positive command because by these two words Scripture evidently means: "Fulfil what is gone forth from thy lips" (דמסתמא הכי אמר קרא מוצא שפתיך קיים). He

a. l.). It should be observed that the term "betrothal" does not correctly describe the ceremony of ארוסין. Except that she did not leave her parents' house for that of her "betrothed", she was regarded as his wife in every respect and could not marry another unless she received a divorce.

PAGE 113

1) Rashi does not state this on v. 2 because there the meaning of לא יבא בקהל ה׳ is not ambiguous. There is no reason why one suffering from the infirmities mentioned should be excluded from the congregation, and the meaning can therefore only be that owing to his bodily condition he must not marry an Israelite woman for he can beget no children. One might, however, assume that the ממזר who is born in incest or adultery, and the Ammonites and the Moabites who were descended from men so born (Gen. XIX. 37, 38) should be excluded from the Jewish community. Rashi therefore states that in these two cases לא יבא בקהל means that they may not enter into marriage with an Israelite woman.
2) Siphre gives the phrase this meaning because of the apparently redundant word דבר, for it would have sufficed to say על אשר לא קדמו. Moreover the phrase בדבר בלעם is used (Num. XXXI. 16) of the counsel given by Balaam (cf. Rashi). The connection with the words that follow is somewhat difficult; we must supply before them ועל אשר or ואשר as in the second half of the verse. The suggestion is: the very same people who did not meet you with plain bread and water when you were in want, thought nothing of following Balaam's counsel to invite you to a banquet (cf. Num. XXV. 2) in order to lure you to idolatory and immorality.

PAGE 114

1) It will be seen that whilst Rashi comments only on לא תדרש שלומם, the text he cites refers only to טובתם. Hence there should be a וגו׳ after the caption. Siphre has in addition, and as the first portion of its comment: מכלל שנ׳ וקראת עליה לשלום יכול אף אלו כן, ת״ל לא תדרש שלומם, since it states (XX. 10) that one must offer peace to a city which one proposes to attack, it may be assumed that this must be done to Ammonite and Moabite cities also; therefore it states here "Thou shalt not seek their peace". — The reading in Yalkut is, however, as Rashi has it.
2) Dukes, in his translation of Rashi, follows Elias Levitas in distinguishing between the meanings of לגמרי and מכל וכל. The former denotes "entirely", the latter "utterly" (all in all). Hence, according to Rashi, the text means: Thou shalt entirely not abhor an Edomite (i. e. not abhor him at all); thou shalt not abhor an Egyptian utterly, but thou mayest abhor him to a certain degree. According to Dukes Rashi holds the same view regarding a certain Halachah as does the רא״ש, viz., that at the present time an Edomite may marry an Israelitess immediately after he has become a proselyte, whilst this is forbidden in the case of an Egyptian and is permitted only to his descendants from the third generation. But it is quite evident from Rashi's comment on v. 9, וכן מצרים וכו׳, that he draws no distinction between the Edomite and the Egyptian. Both terms לגמרי and מכל וכל have the same meaning.
3) Rashi makes it clear that לא תתעב does not mean "thou shalt not abhor him at all", because exclusion from the congregation, even though it be only for two generations, does actually involve some degree of abhorrence. But the meaning is: although you have good reason to abhor him for he did not act with you as a brother, nevertheless do not abhor him utterly, for after all he is thy brother, but admit him in the third generation.
4) The meaning is not: If there be among you any man that is not clean ... and he goeth abroad out of the camp, then he shall not come within the camp.
5) Scripture states: "He shall go forth from the camp; he shall not come within the camp". The first half of the verse speaks, of course, of the unclean person leaving the מחנה ישראל in which portion of the military formation he was stationed. The second half, which forbids him to enter the camp, must therefore refer to the מחנה לויה. It naturally follows that he may not enter the מחנה שכינה, for this has a higher degree of sanctity than the מחנה לויה.

3) The idea of remaining at home is better expressed by נקי יהיה בביתו.

4) The text might have read: נקי הוא לביתו. The use of the verb "to be" instead of the pronoun is taken to refer to a status additional to that which is mentioned in the text. Thus all the three cases mentioned in XX. 5—7 are indicated in this verse. Evidently this was derived by way of analogy from chapter XX., — just as there one who has built a house or planted a vineyard has the same law as one who has betrothed a woman, so here, too.

5) Since a reason is given why he must not take these, — because he taketh a man's life (i. e. his tools for preparing food) in pledge, it is quite logical to extend this prohibition also to the taking of anything that is intended for a similar purpose.

6) See Note on p. 197 of this edition of *Numbers* (Note 4 on Num. XV. 33). Neither Mechilta on Exod. XXI. 16 nor Siphre on XVII. 12 has the word והתראה but this is implied in the fact that legal evidence is required wherever Scripture uses the term מצא under similar circumstances (i. e. where the death penalty, or lashes or monetary punishment is involved).

PAGE 119

1) Since it speaks of a pledge of any kind, these words cannot mean "sleeping in the pledge", for the pledge may not be bed-clothes.

2) The meaning is: ולך תהיה צדקה is not a subordinate clause to וברכך when the translation would be: "and he will bless thee so that it be righteousness unto thee, etc." but the passages are co-ordinate with each other: "and he will bless thee and it will be righteousness unto thee", God's judgement of thy deeds being independent of the gratitude of the poor. Cf. Rashi on v. 15 where we have a similar construction: ולא יקרא עליך והיה בך חטא — and where he makes a similar comment.

3) In Lev. XIX. 13 Rashi states that לא תעשק את רעך means: thou shalt not wrong thy neighbour by withholding his wages as a hired servant. This refers to any neighbour whether he be well-to-do or poor, and includes therefore, both the well-to-do hired servant and the poor one. Scripture desires to increase the punishment of the master who wrongs his poor workman, and therefore makes him the subject of a special prohibition, so that the avaricious employer is punished for transgressing the command given here and that in Lev. XIX. 13, whilst the offence against the well-to-do workman is punishable only under the latter command.

4) According to this דרוש, the words אשר בארצך are co-ordinate with עני ואביון: Thou shalt not withhold the pay of any hired servant who is poor and needy . . . nor the pay of anything, that is on thy land, i. e. cattle or tools used for work in the field. In all probability agricultural instruments are intended (see Epstein, תורה תמימה).

PAGE 121b

1) The word לפניו is taken not as referring to the judge ("in his presence"), but to the culprit ("on his front", i. e. his chest). The more natural way of expressing the former idea would be: והפילו השפט לפניו. Rashi's caption shows how the words of the text are to be connected: והפילו השפט, והכהו לפניו כדי רשעתו, i. e. on his front sufficient for רשעתו, for one part of his wickedness. The next verse enjoins that the number must not exceed 40 (according to the Rabbis 39), and tradition holds that all criminals sentenced to flogging must receive this number if they are physically fit to do so. Consequently, כדי רשעתו cannot mean that they shall flog him according as his wickedness deserves, but is taken in the sense given by Rashi.

2) Heidenheim points out that the words ואינו נקוד במספר למד שהוא דבק לומר are missing from an old MS. of Rashi and that Mizrachi does not appear to have had this reading in his copy. From the Talmud Macc. 22b it is evident that the דרוש is based only upon the sequence of the words במספר ארבעים, and Rashi himself states this in his comment on the Mishna. There is no MS. authority for reading בְּמִסְפָּר in the Biblical text.

seems to have felt that this is somewhat forced, and therefore preferred in his commentary here to regard the text as containing o n l y a מ״ע, this being closer to the פשט. — The Rashi, however, will bear an interpretation that will bring it in accord with Siphre: The statement מוצא שפתיך תשמר imposes a מ״ע on a לאו, since it is cast in a positive form, but contains the word תשמר which always implies a negative command (see Rashi on XIII. 1). But this is not what the words ליתן עשה על ל״ת usually mean, for the ל״ת is one that is mentioned e l s e w h e r e.

PAGE 117

1) Rashi seems to hold that the translation of the text is: then it shall be, when (כי) she does not find favour in his eyes because he has discovered some unseemly matter in her, he shall write her a bill of divorcement. This implies two things: that she should not find favour in his eyes i f he discovered in her some unseemly matter, and that under these circumstances he should divorce her. It follows, therefore, that it is his d u t y to divorce her, because she o u g h t not to find favour in his eyes, i. e. he should not condone what she has done.

PAGE 118

1) This means that if a man had divorced his wife because the waters of ordeal (Num. V.) had proved that she was unfaithful, he must not again take her to wife even though, after receiving the divorce, she had not remarried. Siphre finds this suggested by the words אחרי אשר הטמאה. Scripture states that if a woman was divorced for a reason other than proven infidelity, her former husband may not remarry her if she has become the wife of another, אחרי אשר הטמאה. Now the prohibition to remarry his former wife stands good whether the second marriage became dissolved by the death of the husband or by his divorcing his wife (v. 3). It is evident, therefore, that the words אחרי אשר הטמאה mean that the divorced wife is regarded as unclean s o f a r a s h e r f i r s t h u s b a n d i s c o n c e r n e d only because of the marital relation with another, although this had been legalised by marriage. These words surely apply with all the more force to a woman who had defiled herself by infidelity whilst a married woman (a סוטה). Consequently a man who has divorced her on this account may not again take her to wife, for she is טמאה to him even though she has not remarried. — It should be noted that throughout Numbers V terms of the verb טמא are constantly applied to a סוטה. — It may be, however, that Rashi understands הטמאה in the sense of נאסרה, "she has become forbidden", i. e., to her husband. On Judges XIII. 7 he explains the words ואל תאכלי כל טומאה by: ואל תאכלי דברים ה א ס ו ר י ם לנזיר, things that are f o r b i d d e n as food to a Nazarite. If this be so, the interpretation of the text will be as follows: Her first husband who sent her away may not take her again to be his wife, and similarly in the case of a woman after she has become forbidden to him (אחרי אשר הטמאה). The latter words would therefore include the סוטה, a wife whose guilt had been proved by the waters of ordeal, and who was therefore forbidden to her husband. — This explanation is more in accord with Jeb. 11b: טומאה בהדיא כתיב בה, ונסתרה והיא נטמאה ל מ י ק ם ע ל ה כ ל א ו. See also ס׳ הזכרון on our text.

2) Rashi points out that the subject of the sentence has to be supplied from the preceding word בצבא: and *the matter of* the army shall not be his concern in any way, and that עליו refers to the m a n at the beginning of the verse. Nachmanides, however, takes איש as the subject of the sentence and refers עליו to צבא, when the translation is: "When a man taketh a new wife, he shall not go out to the host, nor shall he travel about (ולא יעבר) b e c a u s e o f i t (עליו, i. e. because of the host) for any matter". That those who leave the army after the priest's address are not exempt from service of a non-military nature whilst the newly-wedded man is exempt, is derived by stressing the word עליו in the text: No army matter shall devolve upon h i m , implying that there are some men who, although they are free from service in the field, are bound to supply food etc., for the army.

XXXIV. 26, where it speaks of the first fruits of the ground, Rashi enumerates the seven species including דבש, and adds that this is date honey. Why he does not there define זית שמן is not apparent.

PAGE 125

[2]) The purpose of the worshipper here is, as Rashi points out (v. 5) to declare the lovingkindness of God. The culmination of this is that God has given him a fruitful land (v. 9). In recognition of this he offers a symbolical expression of his gratitude to God: And now I bring the first fruits of the land which Thou, O Lord, hast given me (v. 10). All this is preceded by a statement to the priest of the purpose of the ceremony. The bringing of the first fruits is an act of gratitude, an acknowledgement that the land was his by the grace of God. This is the meaning of Siphre: Thou shalt say to the priest that thou art not ungrateful, not unmindful of God's past favours. The worshipper shows this by his declaration: I declare this day by bringing the first fruits that I have come unto the land which the Lord sware unto our fathers to give us. — That והגדתי "I declare" may be used not only of a verbal utterance but also of some act by which one's intention is made evident may be seen from 1 Sam. XXIV. 18: 2 Sam. XIX. 7. The root נגד means "to be conspicuous" (cf. נגד in front, in sight of); in Hiphil it means "to make plain", and this may be either by speech or by deed.

[4]) See Note in Genesis p. 277 on the פּוֹעֵל conjugation. The word אֹבֵד is the imperfect of this conjugation not the Kal participle. The Neginoth have been placed in order to point to this translation, ארמי with Pashta, אבד אבי with Munach and Zokef, thus connecting these two words: A Syrian | attempted to destroy my father. The translation, "A wandering Syrian | was my father" would require ארמי אבד with Mahpach and Pashta and אבי with Zokef. If one intones the passage according to these two methods of punctuating it, the difference in meaning becomes obvious.

[5]) The statement is not a continuation of the previous one, for Jacob did not go down into Egypt as a consequence of Laban's attempt to destroy him. The worshipper goes on to tell of another similar attempt — a second instance of the lovingkindness of God.

PAGE 126

[1]) Siphre has: "This place" denotes the Temple. It cannot mean "the Land of Israel", for this is immediately afterwards mentioned in the words "And He hath given us this land". Rashi really abridges Siphre: "this place" refers to the Temple, because "this land" can only mean what it always means, viz., the Land of Israel.

[2]) Verse 4 states that the priest takes the basket from the worshipper's hand for the purpose of waving it (see Rashi) after which the declaration is made. Here it states that having made this, the worshipper places it before the Lord. It follows therefore that he must have again taken it in his hand in the interim. If he had to do this after he concluded the declaration Scripture should have given a similar direction to that in v. 4: And thou shalt take the basket from before the altar, and shalt place it before the Lord (referring to two different positions in front of the altar). It cannot be imagined that the worshipper interrupts his declaration by taking up the basket whilst he is making it. Consequently the only point in the ceremony when he can do this is after it has been first placed before the altar. That it has to be waved before it was first placed there is deduced from Lev. VII. 30 (see Menach. 61a).

[3]) Rashi points out that בשנה השלישת is not to be connected with כי תכלה when the translation would be: "When thou hast finished in the third year tithing all the tithes of thy increase". For this might refer to the tithes of the two previous years and imply that the removal has to take place after two years, which is, however, not the case, as Rashi goes on to prove from the passage XIV. 28 where it distinctly states that the removal has to take place at the end (מקצה) of the third year. The words בשנה השלישת are therefore

3) The judge who is *commanded* to strike the criminal is, however, bidden not to inflict even a single lash more than the law prescribes. If he does so, he is a transgressor. It follows therefore that, if one is under no obligation to strike his fellow (as a judge is), he transgresses the law if he does so.

4) Rashi has shown that an ox may not be muzzled before it begins to thresh the corn to remain so whilst it is engaged on that work. Consequently, the enquiry "Why, then, is threshing mentioned?" cannot mean: Why is it mentioned *at all*? for some mention of it is necessary, otherwise the question of muzzling it before it begins its work could not have been raised. The enquiry really refers not to mention of threshing in *general*, but to the form of the Hebrew word here used, i. e., "Why does it state בדישו, *whilst* it is threshing the corn?", and the answer is that this is used only as an example of operations *during the performance of which* those engaged in it must not be prevented from eating of the food-stuff upon which they are working. — Rashi's source is Siphre where the text is uncertain. See Malbim on this verse.

PAGE 122

1) It appears from v. 6 (see Rashi) that the reason for the levirate marriage lies in matters of inheritance. Hence both the deceased and his brother who is to marry the former's widow, must stand in some reciprocal relation as regards the law of inheritance. This is only so if the two brothers have the same father, for in the law of inheritance those who have the same mother but a different father are not regarded as brothers.

2) According to the Halachah a man is not permitted to marry his brother's widow, if the former left a descendant of any kind, male or female. He might, however, at his death, have such a descendant of illegitimate birth, or one born of a former marriage. Consequently, an enquiry is necessary whether he has any such descendants. Such an enquiry is found by the Talmud to be suggested by the words אין לו, which are similar in sound to עין לו (cf. Rashi).

3) For various reasons (see Hoffmann ad locum) the Talmud rejects what appears to be the literal meaning viz., that the first son born of the levirate marriage shall succeed in the name of the dead brother. There is some difficulty, however, in fitting the phrase אשר תלד into the Halachic interpretation and many attempts, cited in Hoffmann, have been made to do this. In addition to these, Biberfeld (in "Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft", vol. I., p. 228 ff.) gives a new explanation: he takes אשר תלד as a parenthesis and translates the words by "*supposing that she is capable of bearing*", which is exactly what the Rabbis derive from these words.

PAGE 123

1) This is not of course a prohibition to have large and small weights, one of a pound and another of an ounce, for one cannot trade without these. It forbids the possession of two weights both purporting to be, e. g., a pound, one being over and the other under the correct weight. These "contradict" one another: if the one is a pound weight, the other is not. According to the Talmud it is forbidden even to *possess* such false weights, even if one does not employ them in commercial transactions.

PAGE 124

3) Rashi follows Siphre in here explaining the terms זית שמן and דבש although there is no mention of them in this verse. In all likelihood the reason is as follows: Rashi has just spoken of seven products and has enumerated them, including amongst them these two. If, however, זית שמן are *two* species (olives and oil) then there will be eight products of the soil, whilst if דבש denotes bee-honey, there will be only six. He therefore explains what these two are, in order to show that there are neither more nor fewer than seven. Similarly on Exodus

[2]) The דרוש is based upon these words apart from their context, and connects them with the preceding section treating of the first fruits. It is the expression of a fervent hope uttered by the recipient of a gift that the donor may be blessed by God so that he may be in a position to repeat this kindness; God (a בת קול) exclaims: You have this year brought Me the gift of thy first fruits; may you make yourselves worthy of My blessing that you may do so next year also (see Tanchuma on this passage).

[4]) The reading of Rashi is unsettled: Cf. Luzzatto, the ס׳ הזכרון and Berliner. In Talmud Sota to which Rashi refers us the three sets of stone are: those erected by Moses in the land of Moab, by Joshua in mid Jordan (Josh. IV. 9), and by him again at Gilgal (ib. 20). That Moses set up stones is deduced by the Talmud from a comparison between Deut. I. 5 and XXVII. 8, the expression באר occurring in both texts. In his commentary on the Talmudical passage Rashi points out that the stones at Gilgal were those of which the altar on Mount Ebal had been constructed (and on this account the Talmud does not mention the latter). Our reading in Rashi, however, speaks of these as being different from those at Gilgal.

PAGE 135

[1]) The word אָבְדָךְ may be a pausal form of a segolate noun, אֶבֶד, with the pronominal suffix, as קָדְשָׁךְ from קֹדֶשׁ. It would then mean "thy destruction". Or it may be the pausal form with the pronominal suffix of the infinitive Kal of אבד, corresponding to the non-pausal form אֲבָדְךָ, in v. 20. Rashi points out that it is the latter. He does not state this on v. 20 for the non-pausal form cannot give rise to error. The verb אבד is intransitive, signifying "to perish", "to be lost"; consequently the suffix ך cannot be accusative, and עד אבדך cannot mean "until these plagues have destroyed thee". It is a subjective suffix, and the words mean "until thou art destroyed". Rashi cites the Targum as proof of this translation. Construct infinitives must be rendered as finite verbs (cf. בשכבך ובקמך "when thou layest down and when thou risest up"), and the Targum here substitutes the verb תיבד for the infinitive, the subjective character of the suffix being shown by the prefix ת in this verb. Rashi then resolves the word אבדך into its elements, viz., an infinitive and pronoun, and explains that the word therefore signifies שתכלה מאליך "thou, of thyself, wilt perish", i. e., the grammatical form of the word does not suggest who it is that will bring about thy destruction, but states nothing more than that thou wilt perish. In the resolution, however, of the infinitive we meet with a difficulty that appears insurmountable if the text is correct. The entire comment is directed to show that the suffix is not accusative and yet Rashi resolves the word into an infinitive and an accusative pronoun (אותך)! If we compare similar comments in Rashi we must conclude that אותך is an error for אַתָּה. He often resolves an infinitive with a subjective suffix into an infinitive with the appropriate nominative prononun. On Gen. XI. 6 he states that החילם is the equivalent of להתחיל הם, on Ex. XVI. 3 that מוּתֵנוּ is the equivalent of למות אנחנו, and he cites other infinitives resolving them in the same manner; on Ex. XXIX. 46 that לשכני is לשכון אני. Similarly, we might expect here עד אבוד אתה, and this is undoubtedly the correct reading. See also Notes on Gen. p. 263 and Ex. p. 243, 264 at foot of page. It is true that in the above examples Rashi prefixes the ל to the infinitive; here, however, he could not do so because he explains the word in its connection with עד that precedes it, and he could not have stated that the phrase was the equivalent of עד לְאָבד אתה.

PAGE 136

[1]) On Gen. XXVI. 20 Rashi explains that עֵשֶׂק denotes ערעור, dispute. Here, too, he takes the root עָשַׁק in the same sense, the passive participle עָשׁוּק signifying, "thou wilt be the subject of ערעור", of dispute.

[2]) Exactly what the root שגל primarily denoted is doubtful. The noun שֵׁגָל is used of a queen (Neh. II. 6; Ps. XLV. 10). But the Massorites regarded the

the equivalent of שבשנה השלישית and the translation is: "When thou hast finished tithing all the tithes of thy increase of the third year".

[4]) The ביעור took place on ערב פסח (cf. Mishna מ״ש V. 6), whilst the וידוי was made on the afternoon of the last day of the festival (ib. Mishna 10). The words בערב הפסח in Rashi therefore refer to ביעור only.

[5]) The tithe has to be given from the produce of each year. The year is not that in which it is gathered but that in which it began to bud (חנטה). The fruits which budded in the third year are therefore subject to tithes as produce of the third year (i. e. to מעשר ראשון and מעשר עני), even though they do not ripen and are harvested until after Tabernacles of the fourth year. Consequently, since it is deduced by way of analogy that the ביעור has to take place on a festival after they have been gathered, the earliest festival in the fourth year is Passover. What is said of the fourth year applies also to the seventh, for in the sixth year there is no מעשר שני but מעשר עני, and it is therefore, in so far as tithes are concerned, exactly comparable to the third year.

PAGE 128

[1]) We have followed Mizrachi in our translation of מלברכך וכו׳. Others explain that Rashi means: I have not forgotten to pronounce the benediction (ברכה): על הפרשת מעשרות. Against this, however, is the suffix in מלברכך, for one would except מלברך, whilst in support of it are the words על הפרשת מעשרות. But on Ber. 40b where from this text is deduced what should be the wording of the benedictions in general, and where the Talmud has לא עברתי מלברכך, Rashi explains that this refers to the recital of the benediction. The Talmud continues with the exposition of the verse, thus: ולא שכחתי מלהזכיר שמך (ומלכותך) עליו. Maas. Sheni V. 11 has: לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו and Siphre: לא שכחתי מלהזכיר שמך ולברכך. Since Rashi himself adds here the words על הפרשת מעשרות the balance of probability is that here, too, he is referring to the recital of the appropriate benediction, for the Talmud on Berachoth also has the suffix (מלברכך). He omits mention of הזכרת השם because he is here only concerned to explain the Biblical text in its connection with the benediction for הפרשת מעשרות, and not as proof for the correct wording of the benedictions in general.

[2]) As a matter of fact there was no obligation to bring tithes of produce to the Temple (cf. הגהות רש״ש on מע״ש פ״ה מי״ב). Yet it would appear that at a later period this was done (see Nehem. X. 40), following the bidding of the prophet Malachi (see Mal. III. 10; cf. בית האוצר there and in Nehem. X. 39). The phrase לשמע בקול ה׳ is used when obedience to a prophet is intended (cf. Rashi, following Siphre, on XIII. 5: ובקלו תשמעו, בקול נביאו). This explains Siphre and Rashi here: I have hearkened to the voice of the Lord, i. e. I have brought the tithe to the Temple, even as the prophet has bidden me do. — It must be remembered that in explaining the Torah the Rabbis often read into it allusions to later practices which were ordained by the prophets or the Rabbis themselves. Cf. also חידושי הגאון רבינו אליהו on מע״ש פ״ה מי״ב.

PAGE 129

[1]) The text may mean: Bless the land which thou hast given us, even as thou didst swear unto our fathers to bless it, so that it will become a land flowing, etc. Or it may mean: Bless the land which thou hast given us, even as thou hast sworn to our fathers to give us a land flowing etc. But nowhere do we find that God made any promise to the patriarchs to bless the land that it might become a land flowing etc., or to give them a land that was already so fertile. The connection of the various clauses is as follows: Bless the land — which thou hast given us in fulfilment of thy oath that thou wouldst give it to us, — a land flowing etc. The words ארץ זבת וכו׳ are in apposition to and descriptive of האדמה. Similarly in XXVII. 3 (הארץ אשר ה׳ אלהיך נותן לך ארץ זבת וכו׳) the phrase זבת וכו׳ is separated from the word it describes (הארץ) by a phrase referring to God having given them the land, and there, as here, the sentence has to be resumed in consequence of the intervention of this phrase, by repeating the word ארץ before זבת וכו׳ (here by inserting ארץ to correspond with האדמה).

for us", which is explained to suggest שכל הלוקח תבואה מן השוק ירידה כתיב בו, Whoever is compelled to buy corn from the market Scripture regards as one who has "come down" in the world. Cf. also פתיחתא דאסתר רבה, ch. I.

PAGE 143

1) The text does not mean that until that day God had not given them a heart to comprehend the trials and the signs and the great wonders just mentioned. It signifies that they had not fully comprehended what these implied — the many mercies that God had shown them, and how He had guided and fed them in the wilderness and had given them the territory of the Amorites. The "cleaving to God" mentioned by Rashi is that which is mentioned at the end of the comment: by their request that the Torah should be entrusted to them they had shown their willingness to cleave to God, and they had thereby that day become the people of the Lord.

PAGE 144

1) Mizrachi states that he does not know how Rashi deduces that the assembly took place on the day of Moses' death: He suggests that this is implied in the word היום, for this expression is used in XXXI. 1 of the day when Moses died. The lawgiver said to them: "I have called you together this day", suggesting that there was no other day remaining for him when he could do this. Similarly on XXXIII. 1 Rashi states that the blessing was spoken by Moses immediately before his death, שאם לא עכשיו אימתי.

3) The statement that the Gibeonites also acted cunningly suggests that they were not the only people who did so. Tanchuma, which is Rashi's source, does not mean that these Canaanites succeeded in deceiving Moses. They asked, as the Gibeonites did, for terms of peace, and Moses made them hewers of wood and drawers of water. — Rashi on Josh. IX. 4 has an interesting comment on the force of the word גם in that verse, explaining it otherwise than Tanchuma does.

4) Since the verb עבר is intransitive the pronominal suffix ך cannot denote the object. It is subjective. If it represented an object, the verb would have to be transitive, and להעבירך would be required in the text. Rashi adds that the pronominal suffix has the same force as the suffix כם in לעשתכם אתם. It is quite certain there that the object is אתם; hence כם must represent the subject.

5) The first words in this Rashi should correctly read as follows: דרך העברה כך היא, כורתי בריתות עושין וכו'. Rashi uses a similar phrase in his comment on Lev. XVI. 23: וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא. The word היו in Rashi is an error for היא. If it is allowed to remain, the words: היו כורתי בריתות עושין form an awkward phrase, and would read better if היו were placed before עושין.

6) The purpose of the covenant now to be made was not for God to take the Israelites as His people for they were already His. It was that He might keep them for His people, — to obligate them to remain His people. It is not to place Him under an obligation to remain their God, for this He had already promised them and had bound Himself by an oath to their ancestors.

PAGE 145

1) The word נצבים is taken in the sense of "standing firm", "enduring" (קימים). — In the translation of Rashi the full-stop after the words "in His presence", and in the Rashi text that after קימים לפניו should be deleted. The sense runs on without any break.

2) Punishment will come upon them in consequence of sin, but not complete annihilation as a nation. Indeed they are assured (XXX. 1 ff.) that when these things come upon them in exile they will turn again to God and God will turn again to them. Hence the sufferings in fulfilment of the curses will be the cause of giving them permanence before God.

3) An objection might be raised to the foregoing reason why the section נצבים is placed in juxtaposition to the chapter containing the curses, for it is not in immediate juxtaposition, verses 1 to 8 of this chapter separating the two

word in our text as an obscene term and replaced it by another. Similarly in v. 24 they replaced ובעפלים by ובטחרים for the same reason. — On תקון סופרים see Genesis, p. 266. Rashi uses this term here in reference to the substitution of one word for another, but this instance is not included in any of the lists of תקון סופרים that occur in Rabbinic literature.

PAGE 138

1) This is the only occurrence of the Piel of ירש. Rashi insists that the Hiphil of this verb denotes driving out (cf. also on Num. XIV. 24, and ib. XXXII. 39), yet he takes the Hiphil in Ex. XV. 9 (תורישמו) in the sense of impoverishing, as in מוריש ומעשיר (1 Sam. I. 2)!

2) These words are not to be joined with those that immediately precede, when the translation would be, "Because thou didst not serve the Lord in gladness on account of having abundance of everything", which would mean that the gladness was due to their affluence. They are to be connected with עבדת: "Because thou didst not serve the Lord ... out of abundance of everything", i. e., whilst you had everything. Thus we have the contrast with the next verse: Therefore thou shalt serve thy enemies ... in lack of everything. Rashi also rules out the following translation which is, however, quite good and in consonance with the following verse: Because thou didst not serve the Lord ... because you had abundance of all, i. e., your riches were the cause of your apostacy.

3) The words כאשר ידאה הנשר are not to be construed with מרחוק, "from afar". The meaning is not, "The Lord will bring against thee a nation from afar", even as the eagle comes from afar i. e., from a very great distance. They are to be connected with ישא and describe how God will bring the nation from afar. The simile of the flying eagle suggests a sudden and unexpected attack on its prey, due to its irresistible advance and swiftness of movement. God will bring the enemy from afar, unexpectedly (פתאום), none having opposed its progress (דרך מצלחת), and by a rapid movement of its troops (ויקלו סוסיו).

PAGE 140

1) The plural suffix in מפניהם refers to מדוה, although this is singular. It is a constructio ad sensum, the noun implying all kinds of diseases. For the same reason the text continues: and they shall cleave unto thee.

PAGE 141

1) In v. 47 the phrase תחת אשר denotes "because", a meaning that it cannot have here. It signifies "instead of", the only other passage in which it occurs in this sense being Ezek. XXXVI. 34. If a noun follows, תחת is used instead of תחת אשר (cf. Gen. II. 18 and frequently).

2) This is a Talmudic דרוש intended to remove the harshness of the statement that God will rejoice because of the misfortunes that befall the wicked. It is based upon the use of the word יָשִׂישׂ which, so far as its grammatical form is concerned, may be of the Hiphil conjugation, and therefore has a causative force. Really it is Kal, since the root שִׂישׂ exists as well as שׂוּשׂ. All words in the imperfect Kal are formed from שִׂישׂ, except in Isaiah XXXV. 1.

PAGE 142

1) It should be noted that in Men. 103b the words ופחדת יומם ולילה upon which Rashi offers no comment are similarly explained as referring to one who can buy corn for one week only. Rashi omits this because the דרוש does not arise as naturally out of the text as it does out of the words of the first and the last passages where the term חייך is evidently taken by the Rabbis in the sense of מחיתך, "thy sustenance", "thy food". Cf. מהרש"א in ח"א a. l. — A somewhat parallel idea occurs in Gen. R. 91,6 on Gen. XLII. 2: "And he (Jacob) said, Behold, I have heard that there is corn in Egypt: go down (רדו שמה) and buy grain

PAGE 147

[1]) This must be combined with the second explanation of ולא חלק להם that follows, quoted from the Targum: They worshipped other gods whose divine power they had never experienced, for these had never conferred upon them any benefits. In some editions of Rashi the comment on ולא חלק להם is given before that on לא ידעום in order to connect the two more immediately. This was the reading in Mizrachi's copy. Nachmanides, however, quotes the Rashi in the sequence of the clauses as found in the Biblical text. The explanation of אשר לא ידעום is derived from the repetition of the word אלהים, the meaning being: they worshipped other gods, whom they knew not as as אלהים, as a true God, i. e., as one who had acted towards them as a god should act. The words are equivalent to: אשר לא ידעום לאלהים.

PAGE 148

[1]) The dots placed over letters in the Hebrew text are intended to call the readers attention to some teaching contained in the words so marked. What exactly this is, must be decided in each particular instance. Albo (Ikkarim, III. 22) states that for the purpose of the teaching that is to be derived from the dotted words these may be regarded as non-existent in the text. If the words לנו ולבנינו be omitted, the text may be thus explained: Secret things are the concern of the Lord, and He will always punish the wrongdoer, the nation having no responsibility for these; and also open sins עד, until i. e. until they cross the Jordan. From that time, however, Israel must corporately bear the responsibility of sins committed publicly by an individual if they do not punish him for his wrong-doing. Rashi states the reason of this: because when they had crossed the Jordan and entered into a covenant on Mount Gerizim and Ebal they thereby made themselves responsible for one another. — Our editions have a mark also above the ע of עד, and the Talmudical passage which was Rashi's source (Sanh. 43b) also mentions this. But parallel passages in Rabbinic literature make no mention of the ע bearing the mark. On the whole question of the dots in this passage see *Blau*, Massoretische Untersuchungen, pp. 32, 33, 57, 58. The translations given by *Ginsburg*, "Introduction to the Hebrew Bible", p. 331 have no basis in explanations of the text given in any authoritative Rabbinic source.

PAGE 150

[1]) Exactly why Rashi states ואף בגליות וכו׳ is not clear. It may be that he desired to suggest that the former of the two explanations is not tenable, for the use of the same phrase regarding heathen nations would imply that the Shechinah is with them too in their exile. Or it may be that he wishes to infer that what he states, in his second explanation, of the deliverance of exiles from the land of their enemies applies also to heathen exiles. If this is Rashi's intention the word "however" must be removed from the translation. There is a third possibility, viz., that he perceives a difficulty in the second explanation as well as in the first: that since the text ואתם תלקטו וכו׳ has a reference to the Israelites only, we must limit this description of the deliverance to them alone, and yet the same phrase is used of those belonging to other nations! — In the ordinary editions the quotation at the end of this Rashi is, ושבתי את שבות בני עמון. But there is no such text. Of the Ammonites it is said, (Jer. XLIX. 6) אשיב את שבות בני עמון, and this is inapplicable since the verb is the Hiphil form and the דרוש itself is based upon the use of the Kal where one would expect the Hiphil. We have followed Berliner and others in replacing this by Jer. XLVIII. 47, but we are of opinion that the text intended is Ezek. XXIX. 14: ושבתי את שבות מצרים, for the דרוש requires not only the Kal form of שב but also that this should be followed by את in the sense of, "And I will return with the exiles". No other text of this character satisfies these two conditions.

sections. Rashi anticipates this objection by stating that those verses contain comforting words uttered after the threats of punishment made in the previous chapter, even as the words אתם נצבים which follow them imply such a comforting idea. Hence the words אתם נצבים וכו' merely carry on the theme of the preceding eight verses, and may be regarded as forming with them a seticon that follows immediately after the chapter containing the curses. — The ordinary editions have the reading אתם ראיתם אשר עשיתי. This can only be Exodus XIX. 4, but this has no connection with our subject. It is obvious from Rashi's mention of הפרשה של מעלה that the text intended is v. 1 of this chapter.

4) It is evident that the words כי אתם ידעתם do not state the reason why the covenant is being made not with the Israelites of that age alone but with future generations also. They explain why they must be placed under an oath to remain God's people (v. 12), — because they have become acquainted with the corrupt doings of the Egyptians and other nations, and some of them may be induced to imitate their doings and, lapsing into idolatory, cease to be God's people.

PAGE 146

1) Apparently the term "blessing" hardly applies here; it is rather a matter of refusing to believe that the threatened curse will fall upon him. Rashi therefore states that in spite of this the word here does signify "blessing", but, being the Hithpael form, where the subject of the verb is himself the recipient of the action, it means he "will bless himself". Since, however, it is followed by בלבבו, the statement that he will bless himself in his heart can only mean that he imagines that he will be blessed. Rashi does not cite the forms והתגלח and והתפלל as proofs that והתברך is of the Hithpael conjugation, for this is quite unnecessary. Besides, had this been his purpose he would have written: התגלח and התפלל. The addition of the prefix ו to each of these examples shows that these words are quotations from Biblical texts. They are to be found in Lev. XIII. 33 and 1 Kings VIII. 42. Rashi has explained that והתברך בלבבו denotes: יחשוב בלבו וכו' i. e. that it has a future sense — that it is a perfect with Vau conversive. He therefore instances these words which are exactly similar in grammatical form and also have a future meaning, for the context shows that the prefix is not the copulative ו and that the verbs do not refer to the past. In spite of the ingenuity displayed by the super-commentaries in explaining why Rashi quotes these two verbs, this appears to us to be his one and only reason for doing so, and a comparison with his comment on Genesis VI. 9 will make it evident that it is the tense of the verb that he has in mind. There, too, he quotes the text from Kings והתפלל as an example of a perfect Hithpael with Vau conversive (לשון עבר, אלא שהוי"ו שבראשו הפכו להבא).

2) Mizrachi had למען in his Rashi, not לפי, and we have accepted this reading in our translation. The ordinary reading gives no sense. The Targum, which Rashi cites, has בדיל which is its rendering of למען. The usage of למען should be noted. In rhetorical passages the issue of a line of action, though really undesigned, is represented by למען, sometimes ironically, as if it were actually designed. The sinner does not say: שלום יהיה לי for the purpose that God may punish him etc., but his utterance has this effect (cf. Rashi's words וגורם עתה וכו'). Other examples of this use of למען are to be found in Isaiah XXX. 1; XLIV. 9; Jer. XXXII. 29; Hosea VIII. 4. Instructive as a contrast to the idea contained in our text is Psalm LI. 6: Against thee have I sinned . . . in order that (למען) . . . Thou mightest be justified when thou judgest, — that is, by manifesting thy justice in judgment on my sin.

3) It frequently happens that the use of an infinitive leaves it in doubt as to who is the subject of that verb. In our text the words: in order to add (ספות) etc., may mean, "In order that he (the sinner) may add", or "In order that 'I' may add". Rashi takes them in the latter sense, the "I" referring to God. It could of course refer to the speaker of the preceding words, so that these are a continuation of the sinner's statement, but this is impossible in view of the meaning Rashi attaches to הרוה and הצמאה. He therefore quotes Onkelos in support of his explanation, for it is evident from his addition of לֵהּ that God is the speaker.

epithet צדיק as referring to God, in the sense that He is One whose creatures acknowledge the justice of His dealings with them. What induces Rashi to explain the words צדיק וישר הוא thus, may be the following: These terms are of a more general character than those that precede: הצור תמים פעלו וכו׳. These are a kind of פרט, a specification of God's qualities, whilst צדיק וישר form, as it were, a כלל, if they are taken in their ordinary meanings. In a eulogy of God this would be a somewhat unusual manner of describing His attributes, and Rashi therefore felt himself obliged to read into these apparently more comprehensive terms some meaning of a more specific character. He can do this only in the case of צדיק, for, if he is to regard ישר as an appellation of God, he can discover in it no more than he has already found in צור and ואין עול, since these three terms are equated in Ps. XCII. 16: להגיד כי ישר ה׳ צורי ולא עולתה בו.

²) Mizrachi quotes Rashi without a second caption בניו מומם, and the comment continues without a break from בניו היו unto ולא מומו, except that for the last word he reads מום שלו. It is, however, better to let the caption remain and to explain the entire Rashi as follows. He first explains the force of the word בניו: it is used here for the express purpose of pointing to the baseness of their ingratitude to God; — They were His children and one would not expect this of children. The idea is repeated in the next verse: Do ye thus requite the Lord? . . . Is He not thy father? By the next words והשחתה שהשחיתו היא מומם, Rashi shows what it is that is their fault, viz., "the corruption" which they have wrought is their fault. The noun is implicit in the verb שחת (see, however, further on). Having given this free paraphrase of the two words, Rashi repeats them as a caption in order to show how this paraphrase arises from the juxtaposition of the words: that the suffix in מומם refers to בניו, and that it has to be explained, "It is their fault and not that of God". In other words, the phrase בניו מומם is in poetic parallelism to the first member of this half of the verse: Corruption is theirs, not His. We have an equation of השחתה and מום in Lev. XXII. 25: משחתם בהם מום בם. — As for the word שִׁחֵת this may be a verb, the singular being used for the plural since it refers to the individuals of a people, but it may be a noun of the form שִׁלֵּם and דִּבֵּר (cf. Rashi on XXXII. 35). In the Targum, too, its rendering חבילו may be a noun with the suffix ו, a type of Aramaic nouns of which Rashi himself speaks in his comment on Gen. XXVIII. 17, and where his citation of שכלתנו as a noun of this form may be a reference to Daniel V. 11.

PAGE 160a

¹) Some super-commentaries are of opinion that since Rashi says היא השחור, he is not explaining the term אישון, but is merely stating what it designates, viz., the black in the eye, the pupil. This is certainly not correct. On Proverbs VII. 2 he states: שחור של עין שהוא דומה לחשך, whilst on ib. XX. 20 he makes it even clearer that he takes the word itself as meaning "blackness", "darkness": בהנשיף ובהשחיר החשך. The infinitive forms are due to his explaining the Keri, בֶּאֱשׁוּן (the Ketib is בְּאִישׁוֹן), which he regards as an infinitive.

PAGE 161

¹) Bertinora on מעשרות פ״ב מ״ז suggests that קציעות are dried figs that are so hard that they must be cut with an instrument (מקצוע) reserved for that purpose. (Hence even from figs as hard as a rock honey used to flow). This may be so, but as an explanation of the incident at Sichnin it is unnecessary, for Siphre has ויניקהו דבש מסלע, כגון סיכני וחברותיה. It is evident, therefore, that the soil of Sichnin and the surrounding district was of a rocky character, and the story merely relates that even from such ground fruit honey was obtained.

²) The expressions here are either unusual or metaphorical and Rashi therefore explains them. The term אילים, however, was well known and Rashi therefore observes, כמשמעו, which means no more than: You know what אילים are and no explanation is necessary.

[2]) We have translated in the sense in which the Talmud takes this statement of Abdimi. It is quoted there in support of the thesis that one must make every effort and must avail oneself of every device in order to attain to a complete knowledge of the Torah (see Rashi Erub. 55a top of page). Apart from this Talmudical application, Abdimi's statement may mean: The Torah is not distant from thee; it is not in heaven for were this so, you would have (אתה צריך) to ascend to heaven to bring the Torah down to earth if you desired to study it, but the word is very nigh unto thee. — Abdimi appears to take the words מי יעלה וכו' as expressing a wish: It is not in heaven; if it were, it would be for you to say (לאמר), "Who will go up", i. e., would that some one would go up and bring the Torah to us. Such a wish is expressed by מי יתן, but also by מי alone as in 2 Sam. XV. 4, XXIII. 15 and perhaps in Num. XI. 4, 18. See also Rashi on Mal. I. 10: מי גם בכם, הלואי שיקום איש טוב בכם. In the Rashi text the last word should be read לְלָמְדָהּ (or לְלוֹמְדָהּ, a Rabbinic spelling of the same word), "to learn it", for לְלַמְּדָהּ denotes "to teach it".

PAGE 155

[2]) The combination of אלהי with נֵכָר occurs several times in the sense of foreign gods. It cannot denote this here because נֵכַר is construct, and has to be connected with הארץ that follows. The term נֵכַר הארץ therefore, according to Rashi, denotes "the peoples of the land". In all probability he does not intend us to imply that נכר actually m e a n s "peoples", for the Hebrew noun is singular and not plural. The word נֵכָר is properly an abstract noun denoting "strangeness" ("alien-dom" or "alien-ship", if we may coin such terms). Hence אלהי נכר הארץ signifies "the gods of the foreign population of the land".

PAGE 158

[1]) Rashi on XI. 17 states that ואבדתם מהרה is not a consequence of the heavens being restrained so that the heavens give no rain and the earth does not yield its produce, but that it is a punishment additional to these. He follows up this idea, bringing it into connection with the command that the witnesses must be the first to take part in inflicting punishment and the p e o p l e o n l y a f t e r w a r d s. Heavens and earth as witnesses will first punish Israel, a n d o t h e r n a t i o n s a f t e r w a r d s.

[2]) The text of Rashi as given here and in the ordinary editions requires a slight emendation. It should read as follows: תורה שנתתי לישראל היא חיים לעולם. — This verse contains mention of what heaven and earth are to hear. The term לקחי denotes the Torah, the לֶקַח טוב of which Proverbs IV. 2 speaks. God tells Israel that the Torah is life-producing even as the rain and the dew ("My Torah drops as the rain, etc."), and when death comes upon them in consequence of their sin, heaven and earth are to testify that they heard this addressed to Israel. — As regards the last words in the Rashi כאשר יערפו השמים טל ומטר, they are apparently intended to explain the כ in כמטר and כטל, — My doctrine droppeth as rain, i. e. as the h e a v e n s drop rain, etc. Or the word כאשר may denote "when", and the translation would be: The Torah . . . is life to the world as is the rain when the heavens drop both d e w and rain, anticipating Rashi's comment on תזל כטל. Another explanation of these words is as follows: The Torah . . . is life to the world even as the heavens drop dew and rain that are productive of life.

PAGE 159

[1]) The word צדיק is a noun of the Piel form from the root צדק. The verb in this conjugation denotes "to declare righteous". Hence the noun describes one who has been declared righteous. It is taken in this sense by Rashi on Exodus XXIII. 7: וזה צדיק הוא שנצדק בבית דין. — The term ישר Rashi regards as descriptive of what man regards as right and proper (XII. 28). Hence Rashi takes only the

terms signify "a no-god", "a no-people": a god and a people that do not deserve these names. The lexicons give several examples of this usage of לא preceding a noun.

PAGE 164

1) Rashi equates קטב with קצב "to cut". On the text in Hosea he also takes קטבך as connected with "cutting" but in the sense of "decreeing" (קוטב עליך גזרת שאול), just as חתך, גזר and other verbs that signify "cutting" also denote "deciding". The latter English word is itself an example of this idea, for it is connected with Latin caedere, to cut.

2) Rashi resolves the word into a verb and an accusative pronominal suffix הֵם, the equivalent of אֹתָם, "them". This is the only example of הֵם as a verbal suffix. The י that precedes it is the original י that re-appears in certain forms of ל"ה verbs. After resolving the word, Rashi explains what אפאה אתם means. He is not giving two explanations: (1) אפאה אתם and (2) אשיתם פאה, as some super-commentaries state. If it were so, he would have written as he often does: ועוד יש לפרש. He takes אפאיהם as a denominative from פֵּאָה, the corner of the field the grain of which was left uncut, and was הפקר, at the disposal of any poor who chose to gather it. The verb therefore implies abandoning the people to their fate (להשליכם מעלי). — It is interesting to note that on Neh. IX. 22 Rashi uses the idea of "corner" in a different sense: God separated (ותחלקם) the Israelite from other peoples setting them in one corner without mingling with the nations of the world. Here, however, it is the kingdoms and nations whom God had delivered into Israel's hands (ותתן להם ממלכות ועממים) who are set aside as a corner to be the prey of Israel.

3) The chapters that are now the Book of Nehemiah were regarded as part of the Book of Ezra even in Talmudic times (cf. Sanh. 93b).

PAGE 165a

1) Rashi is explaining the singular pronoun הוא. The text means no more than: Is not this mentioned above laid up with Me, — referring to the evil conduct spoken of here under the figure of the vine of Sodom and the fields of Gomorrah. Hence also the singular form כמוס. — Similarly in the explanation of this verse given later on, the word הוא refers to כוס implied in the expressions used in the previous verse.

2) Moses, in the name of God, is not speaking of the immediate future, — that very soon after the day he was addressing Israel calamity would befall them. The words are parallel in meaning to לי נקם ושלם (cf. the similarity of Rashi's language: here, קרוב ומזומן לפני, there, עמי נכון ומזומן). They signify that when God will resolve to punish them, the means of doing so will be near at hand. — It is possible that Rashi takes the verse thus: When (כי) the day of their calamity is near at hand, what is to happen to them will happen quickly. The ו of וחש introduces the apodosis, as often.

PAGE 165b

1) Cf. Rashi on Exodus XXIII. 5, where he cites this phrase and the text from Nehemiah as examples of the root עזב in the sense of helping. There, however, he omits the passage in Jeremiah.

PAGE 167a

1) On vv. 27 and 31 Rashi makes a similar comment which is perfectly appropriate there, but which, at first sight, would appear to have very little bearing upon the catchword here. It should not, however, be overlooked that we have a וגו' in Rashi after the catchword ומשדמת עמרה which appears to be superfluous since he immediately afterwards comments on the whole verse phrase by phrase. But what Rashi means is this: According as I first explained the text it refers to Israel up to the end of verse 26, and then again from verse 32 onwards,

3) On Isaiah XXVII. 2 Rashi explains כרם חמר as a vineyard that produces good wine. Ps. LXXV. 9 where the text has יין חָמַר (a verb) he renders it as חזק. In both instances he gives the same French translation as here. When he states that חֶמֶר is not שם דבר he means that it is not a noun that is the proper name of an object (דבר), but that it is the name given to wine because it describes it as possessing some quality that is inherent in it or that has been acquired by it. The term חֶמֶר therefore does not denote wine in general but describes wine in its foaming state, the root חמר signifying to ferment, to bubble, to foam. Hence, when חמר is used of wine the word denotes the most excellent wine, wine of strong taste. The translation of the text therefore is: And the blood of grapes shalt thou drink — foaming wine. The French term is used of that which has vinous qualities.

4) Rashi at the beginning of his comment on v. 13 has already stated: כל המקרא כתרגומו. Here he states that the two verses may also be explained according to the Targum of Onkelos. One of these two statements must be deleted. Dessauer in his translation of Rashi refers כתרגומו in v. 13 to the Targum of Jonathan ben Uzziel (i. e. the Jerusalem Targum), probably because on this verse he speaks of the Targum of Onkelos. But surely Rashi would not have used of the Jerusalem Targum the term כתרגומו which everywhere in his commentary denotes that of Onkelos. It may be regarded as certain that Rashi never used the Jerusalem Targum on the Pentateuch as a source (see Berliner's Rashi, 2nd ed., p. 433, and his *Beiträge zur Geschichte der Raschi-Commentare*, pp. 28, 29). It appears better to strike out the first of the two references to a Targum, for what follows is in agreement neither with Onkelos nor with the Jerusalem Targum. According to the former, the two verses allude to enjoying the spoil taken from the enemy, whilst the latter gives a translation of the Hebrew text that is remarkably literal, and contains not the slightest suggestion that the produce of which the Israelites ate was that of Palestine, as is given in detail by Rashi.

PAGE 162

1) The Rashi-text requires correction. It should read: כשית, כמו כָּסִיתָ. The similarity extends both to the interchange of the consonants in ש and ס, and to the grammatical form of the verb. The text from Job is not cited as an example of the root כסה in the Piel, but only to show that the verb in our text signifies "to be covered with fat". — In the translation the text from Proverbs should be rendered: And a prudent man covers (conceals) his shame. Rashi is pointing out that whilst it is true that the transitive meaning "to cover" is usually expressed by the Piel form of the verb כסה, the Kal is also used transitively to denote that the person who covers does so for himself. In this sense the Kal occurs only in this and a similar passage in the same chapter of Proverbs (v. 23). So far as the verb in our text is concerned it may be rendered as intransitive: thou art covered with fat; but in order to avoid the implication that others have been the cause of this and to suggest that the Israelites have themselves brought this about, Rashi prefers to take it in the meaning: Thou hast covered thyself.

2) Their end will naturally be death; of this there can be no doubt. But the meaning is: I will see what calamity will befall them as a result of My hiding My face from them.

PAGE 163

1) The text does not mean: They have provoked Me through having no God (בלא in the sense of בלי; cf. Jer. XXII. 13; Lam. I. 6 and elsewhere), and I will provoke them without a people; i. e. I will not employ other nations as the instruments of My anger. The terms לא אל and לא עם are compound nouns that express negation of the qualities that are inherent in the simple noun. The

with על כן or לפיכך etc., when he explains that a verse beginning with כי, "because", is to be connected with an earlier verse, especially when there are other verses intervening. See, e. g., on XXIX. 15 where he shows that כי אתם ידעתם וכו' states the reason why they are assembled to enter into a covenant with God (vv. 9—11). There, too, he concludes with a phrase similar to that which he uses here: לפיכך אני צריך להשביעכם (see our note on this passage). — We have mentioned Mizrachi's difficulty: that he is unaware of any passage in which the prefix ו denotes "because" (אבל לא ידעתי אנה מצא וי"ו במקום כי), a meaning he assumes it has in consequence of his holding that ושמה לא תבא gives the reason for God's command that Moses should ascend the mount and behold the land from there. And yet on XXXIII. 3 he takes the ו of והם תכו in this sense, as Rashi does, explaining the text by מפני שישראל תווכו לתוך מרגלותיך!

PAGE 170

1) In this verse we have מ prefixed to words to denote the point of departure: God came f r o m Sinai and shone forth f r o m Seir; He beamed forth f r o m Paran. In the words that follow, ואתא מרבבות קדש, one might involuntarily feel inclined to carry on this idea: And He came from the myriads of holy angels, i. e., He left them and came alone. Rashi therefore points out that this is not the meaning. The prefix is the partitive מ, denoting a portion taken from the whole class, and signifying "some of". Stock examples of this usage are Gen. IV. 3, "And he brought some of the fruit (מפרי) of the ground"; ib. XXX. 14, "Give me some of the mandrakes (מדודאי) of thy son". The text means that God came h a v i n g w i t h H i m some of the myriads of angels.

2) Rashi takes תֻּכּוּ from the same root as תָּוֶךְ "the middle". It is a passive, our Pual: "they were placed in the midst". This does not mean, however, that they were placed there by others but by themselves. This passive is the equivalent of the Hithpael or the Niphal used in that sense. In the Rashi text, the word הִתָּוְכוּ is a misprint for הִתַּוְּכוּ, a Hithpael form, a contraction of הִתְתַּוְּכוּ, the equivalent of תֻּכּוּ עצמן by which Rashi explained the word above. (Or it may be a Hophal הֻתְוְכוּ or הָתְוְכוּ; it is not at all certain what form Rashi intended). In the alternative explanation which he afterwards offers, he renders the word by מתמצעים and מתכנסים, both Hithpaels. On Genesis VIII. 12 he speaks of וַיִּיָּחֶל (a Niphal) being a התפעל form, whilst ib. XXIV. 65 he instances Niphal forms to illustrate וַתִּתְכָּס, a Hithpael (see our note on ויחל, Genesis, p. 262). How closely the Hithpael and the Niphal approximate in meaning may be seen from a comparison of the following: ויתחבא האדם ואשתו (Gen. III. 8) with וָאֵחָבֵא in the next verse; ונברכו בו כל גויי הארץ (ib. XVIII. 18) with והתברכו בו גוים (Jer. IV. 2); כי נבאשו בדוד (2 Sam. X. 6) with כי התבאשו עם דוד (1 Chron. XIX. 6). Rashi would equate any passive form (not only Niphal) with the Hithpael, if that passive expressed the idea that the subject of the verb is acted upon by himself and not by others, as is the case with תֻּכּוּ in our text.

PAGE 171

1) Rashi points out, firstly, that the subject of ויהי is not Moses mentioned in the preceding verse, but God; secondly, that בהתאסף is not an allusion to some particular occasion when the Israelites accepted God as their King: it states that w h e n e v e r they assemble (בכל התאסף), they acknowledge God as their Head. Rashi interrupts his comment to explain how he arrives at the meaning he attaches to ראשי (viz. ,that it signifies the same as in Exodus XXX. 12), and then resumes with the words ראויין אלו שאברכם. Mizrachi, however, divides the Rashi text into two independent portions. The first ends at עליהם: Constantly was the sovereignty of His kingdom upon them. The second reads as follows, omitting the interpolated explanation of ראשי: At all times when there gathers the whole of their assembly they are worthy that I should bless them (and so I shall now begin the blessing, etc.). In favour of this is the absence

verses 27—31 referring to the other nations (cf. Rashi on v. 32: מוסב למעלה וכו'). R. Judah, however, refers the entire text (including vv. 27—31) to the Israelites (עד תכלית). Where I differed from R. Judah was therefore my explanation of vv. 27—31. Note, says Rashi, that R. Nehemiah also explains the text other than I do, but the difference in his case begins at verse 32 (כי מגפן סדום גפנם) which I have referred to Israel (connecting it with verse 26 thus: אמרתי אפאיהם . . . כי מגפן סדום וכו'), whilst he refers not only vv. 27—31 to the nations, in accordance with my explanation, but also verse 32 (כי מגפן סדום גפנם) and what follows (וגו'), viz., ענבימו ענבי רוש. According to him it is not only because they (the אומות) are a nation of erring counsel (אובד עצות) that they will fail to attribute the greatness to Me, but also because they are of a base character (כי מגפן סדום גפנם ומשדמת עמרה ענבימו ענבי רוש). — Having shown how R. Nehemiah expounds the text in its entirety Rashi goes on to point out how the words ענבימו ענבי רוש are to be connected with those that follow: אשכלת מררת למו.

²) What application this text has is far from clear. It speaks of the victor's feet treading upon the ruins of the city he has destroyed. Possibly Rashi intends to suggest that even as one speaks of the victor's feet being strong and trampling vigorously upon his enemies, so one may speak of the feet of the conquered tottering in his weakness.

PAGE 167b

¹) By the term Meturgeman here is not meant the Synagogue officer who translated into Aramaic the Sabbath scriptural and prophetical lessons. In later times in Babylon the head of the academy was always attended by an officer bearing this name to whom he whispered an outline of his Halachic discourse which the Meturgeman told at length and in a popular form to the audience. Consequently if Moses gave Joshua a Meturgeman he thereby appointed the latter to fill his place as the religious teacher of the Israelites.

PAGE 168

¹) The Talmud, Sanh. 99b, states that king Manasseh poked fun at this Biblical passage since it appeared to him unnecessary for Scripture to enter into such details of birth and marriage of so unimportant a person as Timna. — Siphre on this passage which is Rashi's source here (whilst on Gen. XXXVI. 12 he follows Midrash Rabba more closely), draws a moral from Timna's anxiety to ally herself to Abraham's family; consequently what Scripture states concerning her is not without significance, as king Manasseh assumed.

²) On Gen. XVII. 23, Rashi gives a similar explanation of why Scripture states there that Abraham circumcised himself בעצם היום הזה, following Gen. R. on that passage. Here he follows Siphre which omits this instance. — As regards the sense in which the דרוש understands the word עצם, see our note in *Genesis*, p. 31. — Neither Siphre nor Rashi means that the phrase בעצם היום הזה occurs only three (or four) times in Scripture, but that only in these passages will it bear an interpretation of this character.

PAGE 169

¹) The author of the ס' הזכרון states that he does not understand what Rashi intends to explain in this comment. Mizrachi, too, involves himself in a difficulty regarding the meaning of the ו in the word ושמה, because he takes ושמה לא תבא as giving the reason for the command in v. 49, "Ascend the mount . . . and behold the land". But this is not Rashi's meaning. The entire verse states the reason for this command. It is to be connected with v. 49 as follows: Ascend the mount . . . and behold the land, . . . because from afar thou mayst see it since thou art not permitted to go thither. The meaning is: Go up and behold the land from the summit of the mountain, for I will permit you to see it from afar since the land is so dear to you and since you will not enter it. — Rashi frequently employs this method of interpretation concluding

Jerusalem since the day that city was selected as the seat of the Temple. — The use of מגין in this sense is frequent in Rashi. See, e. g., his comment on Exod. XXXV. 12: כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך and ib. XL. 3.

PAGE 173a

1) Mention of the ox appears out of place here. Into a דרוש from Siphre Rashi, however, has woven another from the Talmud, Zeb. 54b. Siphre has: ובין כתפיו שכן, מה שור זה אין כו נאה מכתפיו, כך בית המקדש גבוה [נאה] מכל העולם. It goes on to show that Palestine is located higher than other lands and that the Temple was the highest point in that land. It further states that a strip of land in the shape of the head of an ox projected from Benjamin's territory into that of Judah and upon this the Temple was built. Hence the mention of the shoulder of an ox. It is therefore evident that the passage in Rashi commencing at אלא שנמוך and ending at משום דכתיב ובין כתפיו שכן is a parenthesis, and that what precedes and follows this passage is a modification of the quotation from Siphre. — Both in Rashi and Siphre נאה should be amended to גבוה.

2) Verse 13 states that Joseph's land is blessed by reason of its fruits (ממגד). The next verse also begins with ממגד and it is evident that the idea of the blessing contained in v. 13 must be continued here. But the first half of v. 14 apparently speaks of hills and only the second half mentions fruits (וממגד). Rashi therefore explains that we must nevertheless supply the words מברכת ה' ארצו from v. 13, because ומראש הררי קדם refers to f r u i t s that grow on the hills. Consequently, the verse begins with an equivalent of the word ממגד, and the idea of v. 13 is to be continued here.

PAGE 173b

2) In the blessing itself the names of these tribes are not repeated, for they occur for the first time in the formula that introduces the blessing: And of Zebulun he said, "Rejoice, Zebulun, etc."; And of Gad he said, "Blessed be He that enlargeth Gad", etc., — and similarly with the other tribes. It is therefore difficult to understand how these tribes could have been instilled with strength when they heard their blessing pronounced by Moses since they heard their names only once. Possibly it means that future generations of these tribes will feel strengthened when they r e a d the blessing in the Torah.

PAGE 174

1) Mizrachi has misunderstood this Rashi. He reads the word as יֵאָסְפוּ, taking עמים של שבטי ישראל as the subject of that verb, and consequently is compelled to admit his ignorance as to why there is mention in this blessing of Zebulun and Issachar of the tribes being assembled at Mount Moriah. But the word should be read יַאַסְפוּ (or יַאֲסִפוּ, its pausal form), "they assemble", in a t r a n s i t i v e sense; the subject is the Sanhedrion the members of which belonged to the tribe of Issachar just mentioned, and the object of the verb is the tribes of Israel. The Rashi is a continuation of the preceding: The Sanhedrin, by their knowledge of the rules governing the calculation of the Calendar, thereby assemble the tribes at Mount Moriah on the pilgrimage festivals. The grammatical form of יאספו in Rashi therefore corresponds exactly to that of יקראו in the text. For עמים signifying the individual tribes, see Rashi's first explanation of אף חבב עמים (v. 3).

PAGE 175

2) and 4) Siphre has no mention of the necessity that exists for those dwellling near the border to be strong. Rashi has enumerated Gad amongst the weak tribes. On Gen. XLVII. 2 he points out that there is another version which states that the tribes whose names are repeated are those that were the strongest. It would seem that Rashi has such a version in mind when he suggests here that

of ו before ראוין, but a caption בהתאסף is required before the words בכל התאסף and some ordinary editions of Rashi place it here. Berliner, however, makes no mention of such a reading. Whichever of these two explanations is accepted, this Rashi must be read together with the second interpretation (the ד"א) of the preceding verse: Even when the peoples of the world are in the ascendancy and have Israel in their power, the latter remain loyal to God, exclaiming: The God-given Torah is Israel's heritage and we will never abandon it. Thus God is King in Israel at all times, etc.

[2]) Rashi in his commentary on Job and on the Talmud (Sota 7b), shows the bearing of this passage on the question why Moses blessed Judah immediately after Reuben. It is to be understood as follows: Because the wise men, Reuben and Judah, had the same merit, — that they declared their sins and did not conceal them from their father . . . therefore no stranger passed among them, i. e., Judah was blessed by Moses immediately after Reuben, the blessing given to no other tribe intervening. — The words להם לבדם נתנה הארץ are omitted in this interpretation of the text, but the Talmud offers an explanation of them as an allusion to Reuben and Judah receiving one reward for their avowal of wrongdoing.

[3]) Not only the bones of Joseph did the Israelites take with them when they left Egypt (Exod. XIII. 9), but also those of all Jacob's sons (cf. Rashi ib.). Whilst, however, the skeletons of the others remained intact in their coffins and thus retained the semblance of a human form, that of Judah fell to pieces and the limbs rolled about in the coffin. According to the Rabbis (cf. Sota 7b; Macc. 12b; B. Kam. 92a), Moses mentioned Judah immediately after Reuben in order to bring to remembrance his merit in connection with Reuben. The Rabbis translate the text as follows: "Should Reuben live and not die (i. e. should his intact skeleton make the impression of a living human being), whilst וזאת ליהודה, — whilst this (a dismembered body) should be the fate of Judah? Was it not Judah who brought it about that Reuben confessed his sin?" — It is true that according to the Midrash (Gen. R. s. 84, ch. 19) Reuben had already repented of his sin with Bilhah by the time when Joseph was sold (cf. Rashi on Gen. XXXVII. 29), whilst Judah's confession of his sin with Tamar took place later (cf. Rashi on Gen. XXXVIII. 1). The point, however, is that Reuben did not make public confession until he was induced to do so by Judah's example (cf. Tos. Macc. 11b. ד"ה מי גרם לראובן).

PAGE 172

[1]) The Hebrew literally states: Smite the loins, those who rise against him. According to the Hebrew idiom we must supply some such word as מכת before מתנים. The construction is what is known as the "accusative of respect": Smite those who rise against him as regards their loins. Cf. Ps. III. 8: הכית את כל איבי לחי, "Thou hast smitten all my enemies as regards (i. e. on) the cheek". — The citation of the text from the sixty-ninth Psalm is made in order to point out what the smiting of the loins implies: it denotes to make the enemies' loins totter, — render them powerless. Mizrachi is puzzled at Rashi's inverting the order of the words in the text; he states they might have been explained thus: מחץ מכת מתנים קמיו. But Rashi had a fine feeling for the Hebrew idiom. He knew that in all constructions of this character, the direct accusative follows the verb, as in the text from Psalm III quoted above. It is exceptional to find the verb followed immediately by the accusative of respect as here.

PAGE 173

[1]) Rashi's words מכסה ומגין do not mean that God protects Benjamin (i. e. the Temple which was erected in his territory), but that He lies above it, hovers over it, — that the Shechinah is ever present there. This is evident from what follows in Rashi: that the Shechinah has never dwelt at any other place than

PAGE 177

1) Since the entire Book of Deutoronomy was spoken by Moses in the plains of Moab it appears superfluous to state that he ascended from there to the Mount Nebo. The words are therefore taken to mean that he ascended direct from the plain to the summit of the mountain. This appears to be the force of the prefix מ. Similarly Rashi on מן ההר אל העם (Ex. XIX. 14) has: מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם, Moses went direct from the mountain to the people.

PAGE 178

1) The text is not taken to signify that in his old age his eye had not become dim. The words are read with במתו that precedes them: in his death (i. e. when he was dead) his colour (עינו) was not dimmed.

2) "Decomposition had no power over him" is an explanation of לא נס לחה; "the appearance of his face had not changed", explains לא כהתה עינו, where עינו is taken in the sense of "colour", as in ועינו כעין הבדלח (Num. XI. 7).

PAGE 179

1) The Midrash states that the Tablets were of extraordinary weight, and a strong hand was required to hold them.

2) On Sabb. 87a Rashi explains that this דרוש takes אשר in the sense of אישר, declaring happy, congratulating: אִשְּׁרוֹ וברכו על שבירתן: God congratulated Moses on having broken the tablets. The words אשר שברת therefore signify: Happy art thou that thou hast broken them. This may be expressed by the colloquial term of congratulation, יישר כחך. It is not at all likely, in view of Rashi's explanation quoted above, that he connects יישר with אֲשֶׁר. For a דרוש where the relative אֲשֶׁר is connected with אַשְׁרֵי. see Rashi on Lev. IV. 22.

תם ונשלם בע"ה יתברך, עש"ק, אסרו חג הפסח,

o o o o

שנת ופעל ידיו תרצה לפ"ק.

Gad was strong and states this distinctly on the catchword ויתא. So far as the Rashi here is concerned it may not mean that Gad p o s s e s s e d great strength. It is a blessing to be realised in the future, as may be seen from Rashi's addition to Siphre שכל הסמוכים לספר צ ר י כ י ם להיות גבורים.

3) Moses, however, died on Nebo which is in the territory of Reuben. Legend relates that from the mountain summit the body of the lawgiver was borne on the pinions of the Shechinah a distance of four miles and interred in the land of Gad.

5) Bashan is not part of the territory of Dan. Rashi therefore states that the text must be understood as the Targum renders it: that Dan's land drinketh of the rivers that f l o w from Bashan. The Jordan took its rise from Bashan. — When Rashi states that this river issued from Dan's territory (יוצא מחלקו) he means that from its source in Bashan it was a mere trickle, and became a r i v e r only after leaving the cave of Pameas which was in the land of Dan.

PAGE 176

1) Rashi has stated that Pameas is in the north-east and he shows that this is so: Pameas was, we know, in the east, and Jordan flows from north to south a l o n g t h e e a s t, for it ends at the Salt Sea which is at the e a s t of Judah whose territory was in the south. Hence Jordan must begin at the n o r t h -east, and since it begins at Pameas that city must be located at the north-east of Palestine.

2) The word יְרָשָׁה is not a noun of the form צְדָקָה, בְּרָכָה, when the meaning would be: West and South are a possession for him. Such nouns are accented on the last syllable whilst יְרָשָׁה has the accent penultimate. The lengthened infinitives are of the form שִׁמְעָה which becomes שְׁמָעָה in pause, as is יְרָשָׁה in our text. There are other examples of verbs פ"י which retain the י in the imperative. Thus in Ezek. XXIV. 3 we have יְצֹק and in 1 Kings XVIII. 34 יִצְקוּ, both of which are imperatives.

3) So far as we are aware no satisfactory explanation of this Siphre has been given. Rabbenu Judah b. Eliezer in בעלי התוספות על התורה states that if we compare the figures in Num. I with those in Num. XXVI, we shall find that Asher's increase was larger than that of any other tribe. This is correct if we exclude Manasseh, but the reason he gives for doing so is weak. Even if we reckon Ephraim and Manasseh as one tribe (that of Joseph), these together give an excess of 12,500 whilst Asher's increase was 11,900. It has been suggested that Rabbenu Judah refers to p r o p o r t i o n a t e increase. But Benjamin's increase was 28.8 per cent, and Asher's 28.6 per cent. — Perhaps we should bring this Siphre into relation with a Midrash to be found in Tanchuma ויחי, 13, Gen. R. XCIX. 12 and ס' אליהו רבא (Friedmann's Ed. p. 92). Tanchuma has: מאשר שמנה לחמו, שבנותיו נאות, שנאמר באשרי כי אשרוני בנות, וכן הוא אומר ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו ע"י בנותיו. The Siphre would mean: No tribe was so blessed (i. e. praised) by the men-folk (בנים) of Israel, and was held in such high favour by them, as was Asher, on account (על ידי) of the beauty of its women.

PAGE 176a

1) The text is not a statement that God will ride upon the heavens to come to their help. It is a declaration of God's power, — that none can withstand the God who is Israel's help, since He is in heaven which He chose as His abode, and Israel's enemies are on earth, and those below must always prove weaker in war than those who attack them from above.

PAGE 176b

2) The text in Jeremiah suggests that God is not with the Israelites in their distress, whilst Jacob promised that He w o u l d be with them.

LIST OF ABBREVIATIONS

Ab. = Aboth (Mishnah).
Ab. d' R. N. = Aboth d' Rabbi Nathan (a late Talmudic treatise).
Ab. Zar. = Abodah Zarah (Talmud).
B. Bath. = Baba Bathra (Talmud).
B. Kam. = Baba Kamma (Talmud).
B. Mets. = Baba M'tsi'a (Talmud).
Bekh. = B'khoroth (Talmud).
Ber. = B'rakhoth (Talmud).
Chag. = Chagigah (Talmud).
Chall. = Challah (Mishnah, Tosefta and Y'rushalmi).
Chull. = Chullin (Talmud).
Deut. = Deuteronomy, Book of.
Deut. R. = Deuteronomy Rabbah (Midrash Rabbah to Deut.).
Erub. = Erubin (Talmud).
Esth. = Esther, Book of.
Esth. R. = Esther Rabbah (Midrash Rabbah to Esther).
Ex. = Exodus, Book of.
Ex. R. = Exodus Rabbah (Midrash Rabbah to Sh'moth).
Ez. = Ezekiel, Book of.
Gen. = Genesis, Book of.
Gen. R. = Genesis Rabbah (Midrash Rabbah to B'reshith).
Hab. = Habakkuk, Book of.
Hag. = Haggai, Book of.
Hor. = Horayoth (Talmud).
Hos. = Hosea, Book of.
Isa. = Isaiah, Book of.
Jer. = Jeremiah, Book of.
Jon. = Jonah.
Josh. = Joshua, Book of.
Jud. = Judices, Book of Judges.
Ker. = K'rithoth (Talmud).
Keth. = K'thuboth (Talmud).
Kidd. = Kiddushin (Talmud).
Kil. = Kilayim (Mishnah, Tosefta and Talmud Y'rushalmi).
Kin. = Kinnim (Mishnah).
Koh. R. = Koheleth Rabbah (Midrash Rabbah to Ecclesiastes).
Lam. = Lamentations, Book of.
Lam. R. = Lamentations Rabbah (Midrash Rabbah to Lam.; Ekhah Rabbathi).
Lev. = Leviticus, Book of.
Lev. R. = Leviticus Rabbah (Midrash Rabbah to Leviticus, Vayyikra Rabbah).
M. Kat. = Mo'ed Katon (Talmud).
Maas. Sh. = Ma'áser Sheni (Mishnah, Tosefta and Talmud Y'rushalmi).
Maasr. = Ma'asroth (Mishnah, Tosefta and Talmud Y'rushalmi).
Macc. = Maccoth (Talmud).
Makhsh. = Makhshirin (Mishnah and Tosefta).
Mal. = Malachi, Book of.
Meg. = M'gillah (Talmud).
Meil. = M''ilah (Talmud).
Men. = M'nachoth (Talmud).
Mic. = Micah, Book of.
Midd. = Middoth (Mishnah).
Midr. = Midrash.
Mikv. = Mikvaoth (Mishnah and Tosefta).
Nah. = Nahum, Book of.
Naz. = Nazir (Talmud).
Neg. = N'ga'im (Mishnah and Tosefta).
Neh. = Nehemiah, Book of.
Ned. = N'darim (Talmud).
Nidd. = Niddah (Talmud).
Num. = Numeri, Book of (Numbers).
Num. R. = Numeri Rabbah (Midrash Rabbah to Numbers, B'midbar Rabbah).
Ob. = Obadiah, Book of.
Ohol. = Oholoth (Ahiloth, Mishnah and Tosefta).
Par. = Parah (Mishnah and Tosefta).
Pes. = Pesachim (Talmud).
Prov. = Proverbs, Book of.
Ps. = Psalms, Book of.
R. Hash. = Rosh hash-Shanah (Talmud).
Ruth R. = Ruth Rabbah (Midrash Rabbah to Ruth).
Sabb. = Sabbath (Talmud).
Sam. = Samuel, Book of.
Sanh. = Sanhedrin (Talmud).
Shebi. = Sh'biith (Mishnah, Tosefta and Y'rushalmi).
Shebu. = Sh'buoth (Talmud).
Shek. = Sh'kalim (Mishnah, Tosefta and Y'rushalmi, also a pericope in P'sikta).
Sot. = Sotah (Talmud).
Succ. = Succah (Talmud).
Taan. = Ta'anith (Talmud).
Tanch. = Midrash Tanchuma.
Targ. = Targum.
Tem. = T'murah (Talmud).
Ter. = T'rumoth (Mishnah, Tosefta and Y'rushalmi).
Tosef. = Tosefta.
Treat. = Treatise (tractatus, Massekheth).
Ukts. = 'Uktsin (Mishnah and Tosefta).
Yad. = Yadayim (Mishnah and Tosefta).
Yalk. = Yalkuṭ (Collectanea from Talmudim, Midrashim &c.).
Zab. = Zabim (Mishnah and Tosefta).
Zeb. = Z'baḥim (Talmud).
Zech. = Zechariah, Book of.
Zeph. = Zephaniah, Book of.

לוח ראשי תיבות

א״א=אברהם אבינו
א״א=אי אמרת
א״א=אי אפשר
אא״א=אלא אם כן
אדה״ר=אדם הראשון
או׳=אומר (אומרים)
אוה״ע=אומות העולם
אח״כ=אחר כך
א״י=ארץ ישראל
א״כ=אם כן
א״נ=אי נמי
אע״ג=אף על גב
אע״פ=אף על פי
אפי׳=אפילו
א״צ=אין צריך, אין צריכין
א״ר=אמר רב, אמר רבי
א״ת=אל תקרי
א״ת=אם תאמר
את״ל=אם תמצי לומר
ב״ב=בבא בתרא
ב״ד=בית דין
בד״א=במה דברים אמורים
ב״ה=בית הלל
ב״ה=בית המקדש
בה״כ=בית הכנסת
בהמ״ד=בית המדרש
בהמ״ק=בית המקדש
בה״ש=בין השמשות
בו״ד=בשר ודם
בכ״מ=בכל מקום
במ׳=במדבר
במד״ר=במדבר רבה
בע״כ=בעל כרחו
בר׳=בראשית
ב״ר=בראשית רבה
ב״ש=בית שמאי
בש״א=בית שמאי אומרים
גז״ש=גזירה שוה
ד״א=דבר אחר
דא״א=דאמרי אינשי
דב״ר=דברים רבה
ד״ה=דברי הכל
דהי״א=דברי הימים א׳
דהי״ב=דברי הימים ב׳

דני׳=דניאל
ד״ס=דברי סופרים
הלמ״מ=הלכה למשה מסיני
הקב״ה=הקדוש ברוך הוא
ואצ״ל=ואין צריך לומר
וא״ת=ואם תאמר
וגו׳=וגומר
ויק״ר=ויקרא רבה
וכ״ת=וכי תימא
וא״ז=זו או זו, זה את זה
ז״ל=זכרונם לברכה
חכ״א=חכמים אומרים
י״א=יש אומרים
יה״כ=יום הכפורים
יצ״ט=יצר טוב
יר׳=ירמיה
יש׳=ישעיה
כ״מ=כל מקום
כלו׳=כלומר
כ״ע=כולי עלמא
לה״ק=לשון הקדש
לה״ר=לשון הרע
לעוה״ב=לעולם הבא
ל״ת=לא תעשה
מ״א=מדרש אגדה
מ״א=מלכים א׳
מ״ב=מלכים ב׳
מה״ד=מן הדין
מוצ״ש=מוצאי שבת
מלה״ד=משל למה הדבר דומה
ממ״ה=מלך מלכי המלכים
מ״ט=מה טעם
ממ״נ=ממה נפשך
מ״ע=מצות עשה
מע״ט=מעשים טובים
מע״ר=מעשר ראשון
מע״ש=מעשר שני
מרע״ה=משה רבנו עליו השלום
סד״א=סלקא דעתך אמינא
סי׳=סימן
סנה׳=סנהדרין

עאכ״ו=על אחת כמה וכמה
ע״ה=עם הארץ
עה״ב=עולם הבא
עה״ז=עולם הזה
עה״ר=עין הרע
ע״ז=עבודה זרה
עיו״ט=ערב יום טוב
ע״כ=עד כאן, על כן
ע״מ=על מנת
ע״פ=על פי
פ״א=פעם אחת
פדר״א=פרקי דר׳ אליעזר
פי׳=פירש
ק״ו=קל וחומר
קמ״ל=קא משמע לן
ר׳=רב, רבי, רבן, רבנו
ר״א=ר׳ אלעזר, ר׳ אליעזר
ראב״י=ר׳ אליעזר בן יעקב
ראב״ע=ר׳ אלעזר בן עזריה
רבש״ע=רבונו של עולם
ר״ג=רבן גמליאל
ר״ה=ראש השנה
רה״י=רשות היחיד
רה״ר=רשות הרבים
ריב״ז=רבן יוחנן בן זכאי
ריב״ל=ר׳ יהושע בן לוי
ר״ל=ריש לקיש
ר״נ=רב נחמן, ר׳ נחמיה
ר״ע=ר׳ עקיבא
רשב״א=ר׳ שמעון בן אלעזר
רשב״ג=רבן שמעון בן גמליאל
שה״ש=שיר השירים
שופ׳=שופטים
שמו״ר=שמות רבה
שנ׳=שנאמר
ת״א=תרגום אונקלוס
תה״מ=תחיית המתים
ת״ח=תלמיד חכם, תלמידי חכמים
ת״כ=תורת כהנים
ת״ל=תלמוד לומר
תנח׳=תנחומא

סדר ההפטרות

ברכת ההפטרה.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

אחר ההפטרה יברך המפטיר ד' ברכות אלו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ. הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן ,כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ· כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת· עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

שמות הטעמים לפי סדר האשכנזים

זַרְקָא֮ סֶגּוֹל֒ מֻנַּח֣ רְבִ֗יעַ פָּזֵ֡ר תְּלִישָׁא֠ גְדוֹלָ֔ה קַדְמָ֨א וְאַזְלָ֜א
תְּלִישָׁא֩ קְטַנָּה֙ מַהְפַּ֤ךְ פַּשְׁטָא֙ זָקֵף֕ קָטָ֔ן זָקֵף֒ גָּד֗וֹל דַּרְגָּ֧א
תְּבִ֛יר מֵרְכָ֥א טִפְּחָ֖א אֶתְנַחְתָּ֑א אַזְלָ֜א גֵּ֜רֶשׁ גֵּרְשַׁ֞יִם יְ֚תִיב
פְּסִיק ׀ שַׁלְשֶׁ֓לֶת יֶ֪רַח בֶּן יוֹמ֪וֹ קַרְנֵי֟ פָרָה֟ מֵרְכָ֦א כְּפוּלָ֦ה
טִפְּחָ֖א מֶתֶג מַקַּף־ סוֹף פָּסוּק׃

שמות הטעמים לפי סדר הספרדים

זַרְקָא֮ מַקַּף־שׁוֹפָ֤ר הוֹלֵ֣ךְ סְגוֹלְתָּא֒ פָּזֵ֡ר גָּד֗וֹל יָ֪רֵחַ בֶּן יוֹמ֪וֹ
קַרְנֵי֟ פָרָה֟ גַּעְיָא תַּלְשָׁא֩ אַזְלָ֜א גְרִ֜ישׁ פָּסֵק ׀ רְבִ֗יעַ שׁוֹפָ֣ר
מְהוּפָּ֤ךְ קַדְמָ֨א תְּרֵי קַדְמִ֨ין זָקֵף֕ קָטָ֔ן זָקֵף֒ גָּד֗וֹל שַׁלְשֶׁ֓לֶת
שְׁנֵי גְרִישִׁ֞ין תְּרֵי טַעְמֵ֛י דַּרְגָּ֧א תְּבִ֛יר מַאֲרִ֥יךְ טַרְחָ֖א אַתְנָ֑ח
רָפֵֿא דָּגֵשׁ יְ֚תִיב תִּרְצָה֙ שׁבוֹלֶת מַפִּיק בְּהֵא שְׁוָא
גַּעְיָא גַּעְיָא שְׁוָא סוֹף פָּסוּק׃

ואלה לפי סדר האיטאליאני

זַרְקָא֮ שְׁרֵי֒ פָּזֵ֡ר גָּד֗וֹל קַרְנֵי֟ פָרָה֟ תַּלְשָׁא֩ תַּרְסָא֙ לְגַרְמֵיהּ ׀
רְבִ֗יעַ פְּסִיק שַׁלְשֶׁ֓לֶת קַדְמָ֨א אַזְלָ֜א זָקֵף֒ גָּד֗וֹל זָקֵף֕ קָטָ֔ן שְׁנֵי
גְרִישִׁ֞ין תְּרֵין חוּטְרִ֛ין דַּרְגָּ֧א תְּבִ֛יר טַרְחָ֖א מַאֲרִ֥יךְ שׁוֹפָ֣ר עִלּ֤וּי
שׁוֹפָר הָפוּךְ שׁוֹפָר יְ֚תִיב שְׁנֵי פַּשְׁטִ֨ין סָמִיךְ־אַתְנָ֑ח יָ֪רֵחַ בֶּן
יוֹמ֪וֹ גֵּרֵשׁ סוֹף פָּסוּק׃

בָּחָֽרוּ׃ שִׁמְעוּ֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה הַחֲרֵדִ֖ים אֶל־דְּבָר֑וֹ אָמְרוּ֩ אֲחֵיכֶ֨ם
שֹׂנְאֵיכֶ֜ם מְנַדֵּיכֶ֗ם לְמַ֤עַן שְׁמִי֙ יִכְבַּ֣ד יְהוָ֔ה וְנִרְאֶ֥ה בְשִׂמְחַתְכֶ֖ם
וְהֵ֥ם יֵבֹֽשׁוּ׃ ק֤וֹל שָׁאוֹן֙ מֵעִ֔יר ק֖וֹל מֵֽהֵיכָ֑ל ק֚וֹל יְהוָ֔ה מְשַׁלֵּ֥ם
גְּמ֖וּל לְאֹיְבָֽיו׃ בְּטֶ֥רֶם תָּחִ֖יל יָלָ֑דָה בְּטֶ֨רֶם יָב֥וֹא חֵ֛בֶל לָ֖הּ
וְהִמְלִ֥יטָה זָכָֽר׃ מִֽי־שָׁמַ֣ע כָּזֹ֗את מִ֚י רָאָה֙ כָּאֵ֔לֶּה הֲי֤וּחַל אֶ֙רֶץ֙
בְּי֣וֹם אֶחָ֔ד אִם־יִוָּ֥לֵֽד גּ֖וֹי פַּ֣עַם אֶחָ֑ת כִּֽי־חָ֛לָה גַּם־יָלְדָ֥ה צִיּ֖וֹן
אֶת־בָּנֶֽיהָ׃ הַאֲנִ֥י אַשְׁבִּ֛יר וְלֹ֥א אוֹלִ֖יד יֹאמַ֣ר יְהוָ֑ה אִם־אֲנִ֧י
הַמּוֹלִ֛יד וְעָצַ֖רְתִּי אָמַ֥ר אֱלֹהָֽיִךְ׃ שִׂמְח֧וּ אֶת־יְרוּשָׁלִַ֛ם וְגִ֥ילוּ בָ֖הּ
כָּל־אֹהֲבֶ֑יהָ שִׂ֤ישׂוּ אִתָּהּ֙ מָשׂ֔וֹשׂ כָּל־הַמִּֽתְאַבְּלִ֖ים עָלֶֽיהָ׃ לְמַ֤עַן
תִּֽינְקוּ֙ וּשְׂבַעְתֶּ֔ם מִשֹּׁ֖ד תַּנְחֻמֶ֑יהָ לְמַ֧עַן תָּמֹ֛צּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּ֖ם מִזִּ֥יז
כְּבוֹדָֽהּ׃ כִּֽי־כֹ֣ה ׀ אָמַ֣ר יְהוָ֗ה הִנְנִ֣י נֹטֶֽה־אֵ֠לֶיהָ כְּנָהָ֨ר שָׁל֜וֹם
וּכְנַ֧חַל שׁוֹטֵ֛ף כְּב֥וֹד גּוֹיִ֖ם וִֽינַקְתֶּ֑ם עַל־צַד֙ תִּנָּשֵׂ֔אוּ וְעַל־בִּרְכַּ֖יִם
תְּשָׁעֳשָֽׁעוּ׃ כְּאִ֕ישׁ אֲשֶׁ֥ר אִמּ֖וֹ תְּנַחֲמֶ֑נּוּ כֵּ֤ן אָנֹכִי֙ אֲנַ֣חֶמְכֶ֔ם
וּבִירוּשָׁלִַ֖ם תְּנֻחָֽמוּ׃ וּרְאִיתֶם֙ וְשָׂ֣שׂ לִבְּכֶ֔ם וְעַצְמוֹתֵיכֶ֖ם כַּדֶּ֣שֶׁא
תִפְרַ֑חְנָה וְנוֹדְעָ֤ה יַד־יְהוָה֙ אֶת־עֲבָדָ֔יו וְזָעַ֖ם אֶת־אֹיְבָֽיו׃ כִּֽי־
הִנֵּ֤ה יְהוָה֙ בָּאֵ֣שׁ יָב֔וֹא וְכַסּוּפָ֖ה מַרְכְּבֹתָ֑יו לְהָשִׁ֤יב בְּחֵמָה֙ אַפּ֔וֹ
וְגַעֲרָת֖וֹ בְּלַהֲבֵי־אֵֽשׁ׃ כִּ֤י בָאֵשׁ֙ יְהוָ֣ה נִשְׁפָּ֔ט וּבְחַרְבּ֖וֹ אֶת־כָּל־
בָּשָׂ֑ר וְרַבּ֖וּ חַלְלֵ֥י יְהוָֽה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁ֨ים וְהַמִּֽטַּהֲרִ֜ים אֶל־הַגַּנּ֗וֹת
אַחַ֤ר אַחַד֙ בַּתָּ֔וֶךְ אֹֽכְלֵי֙ בְּשַׂ֣ר הַחֲזִ֔יר וְהַשֶּׁ֖קֶץ וְהָעַכְבָּ֑ר יַחְדָּ֥ו
יָסֻ֖פוּ נְאֻם־יְהוָֽה׃ וְאָנֹכִ֗י מַעֲשֵׂיהֶם֙ וּמַחְשְׁבֹ֣תֵיהֶ֔ם בָּאָ֕ה לְקַבֵּ֥ץ
אֶת־כָּל־הַגּוֹיִ֖ם וְהַלְּשֹׁנ֑וֹת וּבָ֖אוּ וְרָא֥וּ אֶת־כְּבוֹדִֽי׃ וְשַׂמְתִּ֨י בָהֶ֜ם
א֗וֹת וְשִׁלַּחְתִּ֣י מֵהֶ֣ם ׀ פְּלֵיטִ֡ים אֶל־הַגּוֹיִ֡ם תַּרְשִׁ֨ישׁ פּ֥וּל וְל֛וּד
מֹ֥שְׁכֵי קֶ֖שֶׁת תֻּבַ֣ל וְיָוָ֑ן הָאִיִּ֣ים הָרְחֹקִ֗ים אֲשֶׁ֨ר לֹא־שָׁמְע֤וּ אֶת־
שִׁמְעִי֙ וְלֹא־רָא֣וּ אֶת־כְּבוֹדִ֔י וְהִגִּ֥ידוּ אֶת־כְּבוֹדִ֖י בַּגּוֹיִֽם׃ וְהֵבִ֣יאוּ

בשבת ור"ח מוציאין ב' ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע וקדיש לעילא. ובספר שני קורין מפטיר זו:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ
עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: פ
וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם
וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה
לַיהוָה: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל
וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי
הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד
יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

הפטרת שבת וראש חדש

בשבת ור"ח מפטירים השמים כסאי, ונדחה הפטרה זו מפני הפטרת חנכה ופ' שקלים ופ' החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ' מסעי; אבל בפ' ראה ור"ח מפטירים השמים כסאי ואח"כ מפטירים בכי הא' רני עקרה בסוף עניה סוערה.

בישעיה סימן ס"ו.

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת
אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי
עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־
רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי: שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה
עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן
גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: גַּם־
אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין
עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי

המלך על-הלחם לאכול: וישב המלך על-מושבו כפעם ׀
בפעם אל-מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול
ויפקד מקום דוד: ולא-דבר שאול מאומה ביום ההוא כי
אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי-לא טהור: ויהי ממחרת
החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל-יהונתן בנו
מדוע לא-בא בן-ישי גם-תמול גם-היום אל-הלחם: ויען
יהונתן את-שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד-בית לחם:
ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה-לי
אחי ועתה אם-מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את-
אחי על-כן לא-בא אל-שלחן המלך: ויחר-אף שאול ביהונתן
ויאמר לו בן-נעות המרדות הלוא ידעתי כי-בחר אתה לבן-
ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: כי כל-הימים אשר בן-
ישי חי על-האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח
וקח אתו אלי כי בן-מות הוא: ויען יהונתן את-שאול אביו
ויאמר אליו למה יומת מה עשה: ויטל שאול את-החנית
עליו להכתו וידע יהונתן כי-כלה היא מעם אביו להמית
את-דוד: ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי-אף ולא-אכל
ביום-החדש השני לחם כי נעצב אל-דוד כי הכלמו אביו:
ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו:
ויאמר לנערו רץ מצא-נא את-החצים אשר אנכי מורה
הנער רץ והוא-ירה החצי להעברו: ויבא הנער עד-מקום
החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר
הלוא החצי ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה
חושה אל-תעמד וילקט נער יהונתן את-החצי ויבא אל-

סאל ק׳ ההחצים ק׳

אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה לַיהֹוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב
וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר
יְהֹוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית
יְהֹוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהֹוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר
הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים
לְפָנַי נְאֻם־יְהֹוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ
בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי
אָמַר יְהֹוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי
תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ
יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהֹוָה׃

הפטרה לערב ראש חדש שחל בשבת

בשבת וערב ר"ח מפטירין של **מחר חדש**. ונדחה הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש, וברוב קהלות **פולין** וביהם נדחה גם מפני **עניה סערה** בפ' ראה, אכן בק"ק **פפ"ד** ורוב **אשכנז** מפטירין של **מחר חדש** בפ' ראה וער"ח, ומחברין עניה סערה עם רני עקרה בפ' **כי תצא**.

בשמואל א' סימן כ'.

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃
וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ
שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת
הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־
הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה
הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־
יְהֹוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ
כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהֹוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהֹוָה
בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב

מִקְרָא לֹא־אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃ חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא׃ וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ׃ רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ׃ לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה׃ לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃ אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים׃ כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃ שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃ וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃ צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה׃

הפטרת ואתחנן

בישעיה סימן מ׳.

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם׃ דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַםִ וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֺנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ׃ קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ׃ כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא

אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

הפטרת דברים

בישעיה סימן א׳

חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה׃ שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי׃ יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן׃ הוֹי ׀ גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֺן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר׃ עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי׃ מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃ אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים׃ וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה׃ לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ׃ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה׃ לָמָּה לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי׃ כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי׃ לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא

נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם: וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי
וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ: שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה
הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ
כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר:

הפטרת עקב

בישעיה סימן מ"ט

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְהוָה וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי: הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ
מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ:
הֵן עַל־כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד: מִהֲרוּ בָּנָיִךְ מְהָרְסַיִךְ
וּמַחֲרִבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ: שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ
בָאוּ־לָךְ חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי כֻלָּם כַּעֲדִי תִלְבָּשִׁי וּתְקַשְּׁרִים
כַּכַּלָּה: כִּי חָרְבֹתַיִךְ וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הֲרִסֻתֵךְ כִּי עַתָּה
תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרָחֲקוּ מְבַלְּעָיִךְ: עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכֻּלָיִךְ
צַר־לִי הַמָּקוֹם גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה: וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי
אֶת־אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה ׀ וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל
הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה אֵיפֹה הֵם: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים אָרִים נִסִּי וְהֵבִיאוּ
בָנַיִךְ בְּחֹצֶן וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה: וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ
וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ־לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ
יְלַחֵכוּ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־יֵבֹשׁוּ קֹוָי: הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר
מַלְקוֹחַ וְאִם־שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט: כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה גַּם־שְׁבִי
גִבּוֹר יֻקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ יִמָּלֵט וְאֶת־יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת־
בָּנַיִךְ אָנֹכִי אוֹשִׁיעַ: וְהַאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנַיִךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס
דָּמָם יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ

וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים
לְבִקְעָה׃ וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה
דִּבֵּר׃ קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר
וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה
נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ
יָקוּם לְעוֹלָם׃ עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ
קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלָםִ הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי יְהוּדָה
הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃ הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה בְּחָזָק יָבוֹא וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ
הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ
יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל׃ מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ
מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס
הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם׃ מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ
יוֹדִיעֶנּוּ׃ אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ
דַעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֶנּוּ׃ הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק
מֹאזְנַיִם נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל׃ וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר
וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה׃ כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וָתֹהוּ
נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעַרְכוּ־לוֹ׃
הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף׃
הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ
לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט׃ הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד
מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ׃ הַיֹּשֵׁב עַל־
חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם
כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת׃ הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה׃
אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם

הפטרת ראה

ואם יום ר"ח או מחר חדש נוהגים בק"ק ספרדים להפטיר בשל ר"ח או מחר חדש. אבל בהרבה קהלות נוהגים להפטיר עניה סערה ולהוסיף של מחר חדש, אבל של ר"ח אין מוסיפין, ויש קהלות מוסיפין גם של ר"ח.

ישעיה סימן נ"ד.

עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ
וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים: וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ
לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ: וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי
יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא
תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ: הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס
מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל: הִנֵּה* אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ
נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית
לְחַבֵּל: כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ
לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי
נְאֻם־יְהוָה: הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ
שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב:
לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ
שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם: הַטּוּ אָזְנְכֶם
וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם
חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה
לְאֻמִּים: הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךָ אֵלַיִךְ יָרוּצוּ
לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ:

הפטרת שפטים

ישעיה סימן נ"א.

אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם מִי־אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ יָמוּת וּמִבֶּן־
אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן: וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֹשֶׂךָ נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד

*הנה כ'

אֲבִיר יַעֲקֹב: כֹּה אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם
אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן
בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם: מַדּוּעַ בָּאתִי
וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־
אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נְהָרוֹת
מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת בַּצָּמָא: אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם
קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם: אֲדֹנָי יֱהוִה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים
לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר | בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן
לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים: אֲדֹנָי יֱהוִה פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי
אָחוֹר לֹא נְסוּגֹתִי: גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא
הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק: וַאדֹנָי יֱהוִה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא
נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ:
קָרוֹב מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יָּחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי
יִגַּשׁ אֵלָי: הֵן אֲדֹנָי יֱהוִה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם
כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ יֹאכְלֵם: מִי בָכֶם יְרֵא יְהוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל
עַבְדּוֹ אֲשֶׁר | הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה
וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו: הֵן כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ בְּאוּר
אֶשְׁכֶם וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם מִיָּדִי הָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה
תִּשְׁכָּבוּן: שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהוָה הַבִּיטוּ אֶל־
צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם: הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם
אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם כִּי־אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ
וְאַרְבֵּהוּ: כִּי־נִחַם יְהוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ
כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְהוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה
וְקוֹל זִמְרָה:

הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ׃ קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְהֹוָה צִיּוֹן׃ פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָםִ כִּי־נִחַם יְהֹוָה עַמּוֹ גָּאַל יְרוּשָׁלָםִ׃ חָשַׂף יְהֹוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהֹוָה׃ כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן כִּי־הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם יְהֹוָה וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

הפטרת כי תצא

בישעיה סימן נ״ד (ועיין בפ׳ נח.

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהֹוָה׃ הַרְחִיבִי | מְקוֹם אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי׃ כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ׃ אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי־לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃ כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהֹוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא׃ כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהֹוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ׃ בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהֹוָה׃ כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ׃

אֶרֶץ וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל־הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן
לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת הַמֵּצִיק׃ מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא־יָמוּת
לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ׃ וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ
גַּלָּיו יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ
לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי־אָתָּה׃ הִתְעוֹרְרִי
הִתְעוֹרְרִי קוּמִי יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְהוָה אֶת־כּוֹס
חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית׃ אֵין־מְנַהֵל
לָהּ מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים גִּדֵּלָה׃
שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב
וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֵךְ׃ בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת
כְּתוֹא מִכְמָר הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ׃ לָכֵן שִׁמְעִי־
נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְהוָה
וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס הַתַּרְעֵלָה
אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד׃ וְשַׂמְתִּיהָ
בְּיַד־מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ
גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לַעֹבְרִים׃ עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי ׀ בִּגְדֵי
תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַםִ עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ עוֹד
עָרֵל וְטָמֵא׃ הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי שְּׁבִי יְרוּשָׁלָםִ *הִתְפַּתְּחִו
מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת־צִיּוֹן׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה חִנָּם
נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֵלוּ׃ כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה לָגוּר שָׁם וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ׃
וְעַתָּה מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־יְהוָה כִּי־לֻקַּח עַמִּי חִנָּם *מֹשְׁלָו יְהֵילִילוּ
נְאֻם־יְהוָה וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ׃ לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי
לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי׃ מַה־נָּאווּ עַל־

*התפתחי ק׳ *משליו ק׳

בְּנֵי מְעַנַּיִךְ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל־כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל־מְנַאֲצָיִךְ וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר׃ וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה׃ לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה׃ לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר לָךְ וְהָיָה־לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ׃ לֹא־יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ׃ וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר °מַטָּעוֹ מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה׃

הפטרת אתם נצבים

בישעיה סימן ס"א.

שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃ כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ כֵּן ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם׃ לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַםִ לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר׃ וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקֳּבֶנּוּ׃ וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה °וּצְנוֹף מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ׃ לֹא־יֵאָמֵר

°מטעי ק׳ °וצניף ק׳

כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶנָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ
וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃

ואותן הקהלות, ובתוכן ק"ק פפד"ם, שמנהגן לדחות עניה סערה של פ' ראה מפני הפטרת ר"ח או מחר חדש, נוהגין להוסיף כאן עניה סערה אם נדחה מחמת פ' ראה.

הפטרת כי תבוא

בישעיה סימן ס'.

קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח׃ כִּי־הִנֵּה
הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָה
וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃ וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃
שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק
יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב
לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ שִׁפְעַת
גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב
וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ וּתְהִלֹּת יְהוָה יְבַשֵּׂרוּ׃ כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ
אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי
אֲפָאֵר׃ מִי־אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ כִּי־
לִי ׀ אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק
כַּסְפָּם וּזְהָבָם אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי
פֵאֲרָךְ׃ וּבָנוּ בְנֵי־נֵכָר חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךְ כִּי בְקִצְפִּי
הִכִּיתִיךְ וּבִרְצוֹנִי רִחַמְתִּיךְ׃ וּפִתְּחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם
וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים׃
כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם חָרֹב
יֶחֱרָבוּ׃ כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו
לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד׃ וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ שְׁחוֹחַ

בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ׃ בְּכָל־צָרָתָם ׀ לֹא צָר
וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם
וַיְנַשְּׂאֵם כָּל־יְמֵי עוֹלָם׃

הפטרת וילך

כמנהג הספרדים, וכן נוהג ק"ק פפד"מ באשכנזיות ובהרבה; אבל במקום שמפטירין תמיד שוש אשיש של פ' נצבים ומפטירין שובה עד ופושעים יכשלו בם, ואח"כ מפטירים תקעו שופר וגו'.

בהושע סימן י"ד.

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ׃ קְחוּ עִמָּכֶם
דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־
טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃ אַשּׁוּר ׀ לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס
לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ
יְרֻחַם יָתוֹם׃ אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי
מִמֶּנּוּ׃ אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו
כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ
יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ אֶפְרַיִם
מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן
מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃ מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי יְשָׁרִים
דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם ׃׃ מִי־אֵל
כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֺן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק
לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֺנֹתֵינוּ
וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם׃ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד
לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃

לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ כִּי־יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ׃ עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּרִים אֶת־יְהוָה אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃ נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃ מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃ מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת׃ פּוּרָה ׀ דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי׃ כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה׃ וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי׃ וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם׃ חַסְדֵי יְהוָה ׀ אַזְכִּיר תְּהִלֹּת יְהוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו׃ וַיֹּאמֶר אַךְ־עַמִּי הֵמָּה

לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי:
וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם
וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־
הָעַמִּים: נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ
עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

הפטרת האזינו

כמנהג האשכנזים. שובה ישראל עד ופשעים יכשלו בם, ואח"כ אומרים תקעו.
וכק"ק פפד"מ מפטירין וידבר דוד דלקמן, חוץ אם הוא שבת תשובה, שאז מפטירים
שובה ישראל עד ופשעים יכשלו בם ואח"כ תקעו.

ביואל סימן ב'.

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה: אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ
קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן
מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ: בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים
מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ
לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם:
וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ: וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ
הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ
וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם: וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק
מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם
הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי
הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת: אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה
לַעֲשׂוֹת: אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־
עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם: וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ
בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם
גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר וְהֵשִׁיקוּ

כמנהג האשכנזים. (ונק"ק פפד"מ מפטירים שובה כשהפרשיות נפרדות ומוסיפים בסוף
תקעו שופר בציון עד ולא יבשו עמי לעולם לקמן בפ' האזינו, אבל כשהפרשיות
נצבים וילך מחוברות מפטירים שובה בפ' האזינו.)

בישעיה סימן נ"ה.

דרשו יהוה בהמצאו קראהו בהיותו קרוב: יעזב רשע דרכו
ואיש און מחשבתיו וישב אל־יהוה וירחמהו ואל־
אלהינו כי־ירבה לסלוח: כי לא מחשבותי מחשבותיכם
ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה: כי־גבהו שמים מארץ כן
גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבתיכם: כי כאשר
ירד הגשם והשלג מן־השמים ושמה לא ישוב כי אם־הרוה
את־הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל:
כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא־ישוב אלי ריקם כי אם־
עשה את־אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו: כי־בשמחה
תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה
וכל־עצי השדה ימחאו־כף: תחת הנעצוץ יעלה ברוש °ותחת
הסרפד יעלה הדס והיה ליהוה לשם לאות עולם לא יכרת:
כה אמר יהוה שמרו משפט ועשו צדקה כי־קרובה ישועתי
לבוא וצדקתי להגלות: אשרי אנוש יעשה־זאת ובן־אדם
יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל־רע: ואל־
יאמר בן־הנכר הנלוה אל־יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה
מעל עמו ואל־יאמר הסריס הן אני עץ יבש: כי־כה ׀ אמר
יהוה לסריסים אשר ישמרו את־שבתותי ובחרו באשר
חפצתי ומחזיקים בבריתי: ונתתי להם בביתי ובחומתי יד
ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן־לו אשר לא יכרת:
ובני הנכר הנלוים על־יהוה לשרתו ולאהבה את־שם יהוה

°ותחת ק'

יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃ יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי
וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי׃ וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי׃
יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃ כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי
יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃ כִּי כָל־מִשְׁפָּטוֹ לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־
אָסוּר מִמֶּנָּה׃ וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃ וַיָּשֶׁב יְהוָה
לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו׃ עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר
תָּמִים תִּתַּמָּם׃ עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל׃ וְאֶת־עַם
עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃ כִּי־אַתָּה נֵירִי יְהוָה
וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃ כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר׃
הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים
בּוֹ׃ כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי־צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ׃
הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכּוֹ׃ מְשַׁוֶּה רַגְלָיו כָּאַיָּלוֹת
וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִדֵנִי׃ מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה
זְרֹעֹתָי׃ וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי׃ תַּרְחִיב צַעֲדִי
תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃ אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא
אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃ וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת
רַגְלָי׃ וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי׃ וְאֹיְבַי תַּתָּה
לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם׃ יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא
עָנָם׃ וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃
וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי
יַעַבְדֻנִי׃ בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי׃ בְּנֵי
נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם׃ חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם
אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי׃ הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי׃
וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי׃

°משפטיו ק' °דרכי ק' °רגלי ק'

הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר: וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:

הפטרת האזינו

כמנהג הספרדים, וכן נק"ק ספר"ם, אם פרשת האזינו אחר יה"כ.

בשמואל ב' סימן כ"ב.

וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל: וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי: אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי: מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי: חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת: בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: וַ°יִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ: וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו: וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים: מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ: יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ: וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק °וַיְהֻמֹּם: וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ: יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים:

°ויתגעש ק' °ויהם ק'

וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו תּוֹעֵבָה עָשָׂה׃ בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית
לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת
דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה׃ וְהִנֵּה הוֹלִיד בֵּן וַיַּרְא אֶת־כָּל־חַטֹּאת אָבִיו
אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאֶה° וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּהֵן׃ עַל־הֶהָרִים לֹא אָכָל
וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא
טִמֵּא׃ וְאִישׁ לֹא הוֹנָה חֲבֹל לֹא חָבָל וּגְזֵלָה לֹא גָזָל לַחְמוֹ
לְרָעֵב נָתָן וְעֵרוֹם כִּסָּה־בָגֶד׃ מֵעָנִי הֵשִׁיב יָדוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית
לֹא לָקָח מִשְׁפָּטַי עָשָׂה בְּחֻקּוֹתַי הָלָךְ הוּא לֹא יָמוּת בַּעֲוֺן
אָבִיו חָיֹה יִחְיֶה׃ אָבִיו כִּי־עָשַׁק עֹשֶׁק גָּזַל גֵּזֶל אָח וַאֲשֶׁר לֹא־
טוֹב עָשָׂה בְּתוֹךְ עַמָּיו וְהִנֵּה־מֵת בַּעֲוֺנוֹ׃ וַאֲמַרְתֶּם מַדֻּעַ לֹא־
נָשָׂא הַבֵּן בַּעֲוֺן הָאָב וְהַבֵּן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה אֵת כָּל־
חֻקּוֹתַי שָׁמַר וַיַּעֲשֶׂה אֹתָם חָיֹה יִחְיֶה׃ הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא
תָמוּת בֵּן לֹא־יִשָּׂא ׀ בַּעֲוֺן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֺן הַבֵּן צִדְקַת
הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת °רָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה׃ וְהָרָשָׁע כִּי
יָשׁוּב מִכָּל־חַטָּאתוֹ° אֲשֶׁר עָשָׂה וְשָׁמַר אֶת־כָּל־חֻקּוֹתַי וְעָשָׂה
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה חָיֹה יִחְיֶה לֹא יָמוּת׃ כָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה
לֹא יִזָּכְרוּ לוֹ בְּצִדְקָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יִחְיֶה׃ הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ מוֹת
רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכוֹ° וְחָיָה׃ וּבְשׁוּב
צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה הָרָשָׁע
יַעֲשֶׂה וָחָי כָּל־צִדְקֹתָו° אֲשֶׁר־עָשָׂה לֹא תִזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר־
מָעַל וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא בָּם יָמוּת׃ וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן
דֶּרֶךְ אֲדֹנָי שִׁמְעוּ־נָא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲדַרְכִּי לֹא יִתָּכֵן הֲלֹא
דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵנוּ׃ בְּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת
עֲלֵיהֶם בְּעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יָמוּת׃ וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ אֲשֶׁר

°וירא ק׳ °הרשע ק׳ °חטאתיו ק׳ °מדרכיו ק׳ °צדקתיו ק׳

עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר׃ מִגְדִּיל° יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ
וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃

ויש מפטירים אותה ביחזקאל סימן י״ז.

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וְלָקַחְתִּי אָנִי מִצַּמֶּרֶת הָאֶרֶז הָרָמָה
וְנָתָתִּי מֵרֹאשׁ יֹנְקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף וְשָׁתַלְתִּי אָנִי עַל הַר־
גָּבֹהַּ וְתָלוּל׃ בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה
פֶרִי וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף בְּצֵל
דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה׃ וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי ׀
עֵץ גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ
אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ מַה־
לָּכֶם אַתֶּם מֹשְׁלִים אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה׃ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה אִם־יִהְיֶה לָכֶם עוֹד מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃ הֵן כָּל־
הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי־הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ
הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת׃ וְאִישׁ כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק וְעָשָׂה מִשְׁפָּט
וּצְדָקָה׃ אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב׃
וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חֲבֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב
יִתֵּן וְעֵירֹם יְכַסֶּה־בָּגֶד׃ בַּנֶּשֶׁךְ לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקָּח מֵעָוֶל
יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפַּט אֱמֶת יַעֲשֶׂה בֵּין אִישׁ לְאִישׁ׃ בְּחֻקּוֹתַי יְהַלֵּךְ
וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה׃ וְהוֹלִיד בֵּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה אָח מֵאַחַד מֵאֵלֶּה׃
וְהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַם אֶל־הֶהָרִים אָכַל וְאֶת־
אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא׃ עָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חֲבֹל לֹא יָשִׁיב

° מגדול ק׳

עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה הוּא אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה׃ וַיִּרְאֶה וַיָּשׁוֹב° מִכָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חָיוֹ יִחְיֶה לֹא יָמוּת׃ וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי הַדְּרָכַי לֹא יִתָּכְנוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵן׃ לָכֵן אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־פִּשְׁעֵיכֶם וְלֹא־יִהְיֶה לָכֶם לְמִכְשׁוֹל עָוֺן׃ הַשְׁלִיכוּ מֵעֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיכֶם אֲשֶׁר פְּשַׁעְתֶּם בָּם וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה וְלָמָּה תָמֻתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ׃

°וישב ק׳

חמשה חומשי תורה

עם

פירוש רש״י

רוזנבוים-זילברמן

דברים